LUIGI PIRANDELLO

Giustino Roncella

Bătrîni şi tineri

LUIGI PIRANDELLO

Giustino Roncella
•
Bătrâni şi tineri

224

Traducere de Adriana Lăzărescu

EDITURA EMINESCU
1987

Cuprins

GIUSTINO RONCELLA NĂSCUT BOGGIÒLO 4
CAPITOLUL ÎNTÂI Banchetul 6
CAPITOLUL AL DOILEA Şcoală de grandoare 37
CAPITOLUL AL TREILEA Mistress Roncella, two accouchements 60
CAPITOLUL AL PATRULEA Stăpânul insulei 86
CAPITOLUL AL CINCILEA Maimuţa şi elefantul 105
CAPITOLUL AL ŞASELEA Crisalida şi viermele 124
CAPITOLUL AL ŞAPTELEA Zboară 171
CAPITOLUL AL OPTULEA Lumină stinsă 206
BĂTRÂNI ŞI TINERI 245
PARTEA ÎNTÂIA 247
CAPITOLUL ÎNTÂI 248
CAPITOLUL AL DOILEA 284
CAPITOLUL AL TREILEA 306
CAPITOLUL AL PATRULEA 330
CAPITOLUL AL CINCILEA 356
CAPITOLUL AL ŞASELEA 392
CAPITOLUL AL ŞAPTELEA 429
CAPITOLUL AL OPTULEA 455
PARTEA A DOUA 491
CAPITOLUL ÎNTÂI 492
CAPITOLUL AL DOILEA 519
CAPITOLUL AL TREILEA 569
CAPITOLUL AL PATRULEA 590
CAPITOLUL AL CINCILEA 614
CAPITOLUL AL ŞASELEA 638
CAPITOLUL AL ŞAPTELEA 663
CAPITOLUL AL OPTULEA 690

GIUSTINO RONCELLA NĂSCUT BOGGIÒLO

Lui UGO OJETTI,
cu dragoste frăţească.

CAPITOLUL ÎNTÂI

Banchetul

DE CINCISPREZECE ZILE, ATTILIO Raceni, directorul revistei pentru femei, *Le Grazie*[1], ispăşea, cu infinite plictiseli, furii şi neplăceri de toate felurile, nobila sa idee, şi anume: gentileţea de a saluta printr-un banchet pe tânăra, dar ilustra, scriitoare, Silvia Roncella, sosită de curând de la Taranto împreună cu soţul ei şi stabilită la Roma.

Lansând invitaţia de la o revistă ca a lui, care, mai mult decât la o anume reputaţie literară, aspira să fie considerată organ al mondenităţii intelectuale romane, şi prin invitaţia aceea ţintind, nu atât de a aduce onoare scriitoarei, cât de a-şi impune revista tuturor, printr-un act de pură gentileţe, în afara oricărei competiţii literare, nu se aştepta din partea literaţilor, colegi de-ai Roncellei, a celor mai autorizaţi critici ai literaturii contemporane în ziarele importante cotidiene şi, în genere, a prietenilor ziarişti, la atâtea ezitări şi la atâţia „dar”, „dacă”, „poate”, suspiciuni, rezerve, dacă nu chiar refuzuri nete şi nepoliticoase care-i dezvăluiseră literatura militantă din Italia ca pe o meschină şi flecară spiţerie de provincie; aşa că nu de puţine ori suspinase, cu gândul la amara concluzie că o idee ca a lui ar fi avut cu totul altă rezonanţă la Paris unde, în parte orgoliul naţional comun tuturor (fie binecuvântat!) şi în parte cunoaşterea mult mai răspândită şi mai profundă a deprinderilor legate de

[1] *Graţiile* (n.tr.)

un trai civilizat, ceea ce atenuează resentimentele şi invidiile, fără a împiedica totuşi câte o părere nutrită de fiecare în parte, în particular, în taină, faţă de semenul său, datează să nu-i fie refuzată onoarea persoanei merituoase, recunoscute oricum printr-o judecată universală; după cum credea el că ar fi fost şi cazul Roncellei, ca urmare a marelui succes al romanului *La casa dei nani*[2]

Îl mai încuraja adeziunea înflăcărată a senatorului Romualdo Borghi, de altfel adevăratul naş al faimei Silviei Roncella. În vechea şi foarte autorizata revistă *La vita italiana*[3] Borghi îi primise de fapt acestei foarte tinere scriitoare primele ei nuvele, povestiri. Mai era apoi promisiunea de participare, dacă nu sigură, oricum, foarte probabilă, a lui Maurizio Gueli, ilustrul maestru, respectat de toţi, poate pentru faptul că de aproape zece ani, adică de la ultima sa carte, *Favole di Roma*[4], nici solicitările prietenilor, nici bănoasele oferte ale editorilor nu reuşeau să-l smulgă din tăcerea în care se închisese.

Mai mult decât operele, lipsite totdeauna de o reală afluenţă de cititori, tăcerea şi viaţa retrasă şi singuratică din melancolica sa vilă din Monteporzio, lângă Roma, unde trăia mai tot anul, îi aduceau meritul, iar după părerea maliţioşilor, respectul, din partea unui anumit grup de tineri literaţi, care, frământaţi în nobila lor ambiţie de a înfăptui opere măreţe, şi oricum, noi, menite să ţină piept operelor noastre vechi, sau operelor străine, dependent de înclinaţia originală a fiecăruia, ori preferau să nu mai scrie nimic, ori dacă scriau ceva, neînsemnat, sub formă de eseu sau de studiu, prin însuşi elanul lor oprimat părea că ceea ce scriau le dădea stări groaznice de crudă insatisfacţie, răbufnind apoi şi transferându-şi insatisfacţia într-un superior dispreţ împotriva oricui risca să creeze şi el ce putea, fără străduanie şi reticenţă, dacă

[2] *Casa piticilor* (n.tr.).
[3] *Viaţa italiană* (n.tr.).
[4] *Povestiri din Roma* (n.tr.)

nu chiar cu o veselă nepăsare.

Necazul lui Raceni era următorul: că unii din aceşti tineri (de altfel nu atât de tineri) fără îndoială, foarte demni de consideraţie, dar prea dificili, în loc să dezbată luptele lor în dări de seamă particulare, de citit între ei, reuşiseră de câtva timp să-şi găsească loc în cele mai importante publicaţii cotidiene politice din Italia, care, sfinte Dumnezeule! nu se adresau doar câtorva literaţi de profesie, ci tuturor tipurilor de cititori; şi de acolo semănau discreditarea săracei literaturi italiene contemporane, care, în fond, dacă nu era în stare de mai mult, atât putea să dea, totuşi dădea.

Acum, soţul Roncellei îl rugase insistent ca la acea „fraternă agapă literară", după cum o numise el foarte frumos în ultimul fascicol din *Le Grazie,* toate cotidienele mai importante să fie reprezentate de redactorii lor literari; dar tocmai din partea acestora primise refuzurile cele mai categorice şi arogante. Totuşi, încă nu-şi pierduse speranţa de a-i putea convinge să participe pe alţi redactori de la aceleaşi ziare, care se mulţumeau cu mai puţin. Şi apoi, şi apoi el voia să compună în jurul Roncellei o minunată cunună de femei frumoase, prietene şi colaboratoare ale revistei *Le Grazie.*

Încă de la naştere părea predestinat, hărăzit literaturii feminine. Fiindcă „mammà" a lui, Teresa Raceni-Villardi, fusese o distinsă poetesă, şi în casa acestei „mammà" se întâlneau multe scriitoare, unele moarte între timp, altele cam bătrâioare acum, pe genunchii cărora putea să spună că crescuse. Şi răsfăţul lor ca şi mângâierile lor păreau să-i fi şlefuit indelebil întreaga lui fiinţă, ca şi cum mâinile lor fine şi delicate, tot mângâindu-l şi alintându-l, i-ar fi plăsmuit pentru totdeauna acea ambiguă frumuseţe, artificială, datorită căreia, fie când îşi umezea buzele cu vârful limbii, fie când se apleca, zâmbind, ca să asculte ceva, sau când se ridica, îndreptându-şi bustul, sau când îşi întorcea capul, sau îşi aranja părul, în fine, mişcările, gesturile, atitudinile lui păreau mai degrabă ale

unei femei, decât ale unui bărbat.

Luându-şi sub braţ mapa de piele, unde, printre articolele şi corecturile de tipar ale revistei, vârâse şi un mănunchi de hârtii referitoare la banchet, se îndrepta spre casa Dorei Barmis, prea înţeleapta consilieră a rubricilor din *Le Grazie*, adresate doamnelor şi domnişoarelor italiene în legătură cu frumuseţea şi cu toate rafinamentele intelectuale, când iată că dinspre *Piazza Venezia* se auzea un murmur confuz, îndepărtat, şi o mulţime de oameni se agitau într-un continuu du-te-vino.

Consternat, o luă pe strada *San Marco,* apropiindu-se de prăvălia unui mare negustor de vase de bucătărie din aluminiu care gâfâia, trăgând storurile peste vitrinele magazinului.

— De ce? Ce s-a întâmplat?

— Hm, se spune… nu ştiu, – mormăi negustorul, drept răspuns, fără să se întoarcă.

Un măturător, aşezat liniştit pe o stinghie a roabei, cu mătura pe umăr, în chip de steag şi cu un braţ sprijinit pe băţul ei, îşi scoase pipa din gură, scuipă şi spuse:

— *Ciarifanno*[5]*.*

Raceni se întoarse să-l privească.

— Demonstraţie? Dar de ce?

— Câini! – strigă negustorul burtos, îndreptându-şi pieptul, gâfâind şi vânăt la faţă.

Sub roaba măturătorului de stradă se tolănise un câine bătrân şi chelbos, cu ochii urduroşi, întredeschişi; la cuvântul „Câini!” rostit de negustor, el îşi ridică uşor capul de pe labe, fără să-şi deschidă bine ochii, ci doar ciulindu-şi urechile. Oare să i se fi adresat lui? Se aştepta la un picior. Dar piciorul nu veni; prin urmare nu lui i se adresase. Aşa că, îşi reluă lenevos moţăiala, în timp ce o vâltoare de fluierături, stârnită din piaţa apropiată, se

[5] *ciarla; ciarìa* (dialectal), vorbărie; *fanno (fare),* a face. Fac vorbărie, discuţii (n.tr.).

transformă imediat într-un urlet continuu care se înălţa până la cer.

Tumultul părea să fie mare.

Raceni se îndreptă în grabă într-acolo. Asta mai lipsea, să nu poată trece! Ca şi cum nu i-ar fi fost de ajuns grijile, plictiselile, alergăturile inerente pentru banchetul acela, ia te uită, mai era nevoie acum şi de impedimentul acesta, nou, al mulţimii care reclama pe străzile Romei vreun nou drept. Ei, Sfinte Dumnezeule, era aprilie şi era o zi minunată!

În faţa pieţei *Venezia* i se lungi chipul de parcă i l-ar fi tras brusc un fir invizibil interior. Spectacolul violent i-a tulburat privirea, ţintuindu-l un timp locului, cu gura căscată, copleşit şi uluit.

Piaţa era ticsită de lume. Străzile *Plebiscito* şi *Corso* erau blocate de cordoane de soldaţi. Mai mulţi demonstranţi se căţăraseră pe tramvai, şi de acolo strigau cât îi ţinea gura:

— Moarte trădătorilor!

— Moarteee!

Înciudat şi înfuriat împotriva acelei drojdii a umanităţii neliniştite, îi veni pe neaşteptate ideea disperată de a traversa piaţa, împingând cu coatele în stânga şi în dreapta. Dacă ar fi reuşit, l-ar fi rugat pe ofiţerul care stătea de pază la *Corso* să-l ajute să treacă. Ei da! Deodată, din mijlocul pieţei:

— *Tù, tù-tùù!*

Goarna. Primul sunet. Învălmăşeală, unul lipit de altul; mulţi, împinşi de mulţime în inima tumultului, voiau să ţâşnească şi să o şteargă, dar nu puteau face altceva decât să se descătuşeze cu furie, prinşi cum erau, striviţi, înghesuiţi de cei din jurul lor şi de alţii din spate, în timp ce cei mai ticăloşi, agitându-se, voiau să se strecoare, să-şi croiască drum prin omenirea aceea, împingându-i pe toţi înainte, printre fluierături şi ţipete, şi mai furtunoase ca până atunci:

— Haideţi! înainte!

— Să spargem cordoanele!

Şi goarna din nou:

— Tù, tù-tùù!

Deodată, fără să-şi dea seama cum, Attilio Raceni, sufocat, strivit, cu gura căscată ca un peşte, se văzu proiectat la Forul Traian, în mijlocul mulţimii care alerga în delir.

Avea impresia că se clatină Columna.

Unde să se adăpostească? Pe unde s-o ia?

Cum grosul mulţimii se îndrepta spre Magnanapoli, s-a gândit să se strecoare pe suişul *Tre Cannelle*; dar s-a împotmolit şi acolo, în cordonul de soldaţi de pe strada *Nazionale.*

— Nu se trece!

— Vă rog să mă ascultaţi, eu ar trebui…

Un ghiont furios i-a trunchiat explicaţia, făcându-l să-l stropească în faţă pe ofiţer, deoarece nu mai avusese răgaz să-şi scoată batista. Furibund, acesta îl împinse imediat înapoi cu un pumn în stomac; dar un nou ghiont, peste măsură de violent, îl azvârli printre soldaţii care cedară izbiturii.

O descărcătură de puşti tună înspăimântător dinspre piaţă.

Şi Attilio Raceni, în mulţimea înnebunită de teroare, se pomeni pierdut în mijlocul miliţiei călare, intervenită în mare grabă, poate din piaţa *Pilotta.* Se lăsă luat de val, alături de ceilalţi care mergeau orbeşte, urmărit de caii miliţiei, în toată turma aceea de brute în fugă.

Gâfâind, se opri la capătul străzii *Qualtro Fontane,* şi simţi că i se taie respiraţia.

— Laşi! Nemernici! – scrâşnea printre dinţi, în timp ce o cotea pe strada aceea; şi aproape că-i venea să plângă de furie, palid şi tulburat; şi îşi pipăia coastele şi şoldurile, tremurând din toate încheieturile, tot încercând să-şi netezească hainele, în dorinţa de a şterge cât mai repede orice urmă a violenţei îndurate şi a acelei fugi care-l umilea în faţa lui însuşi.

— Laşi! Nemernici!

Îşi întoarse privirea, ca să se convingă că nu-l văzuse nimeni în starea aceea.

Ei da, un bătrânel. Iată-l acolo. De la fereastra unui mezanin se uita cu haz la el şi amuzându-se că-l vedea atât de mototolit şi de răvăşit. Îşi scărpina satisfăcut bărbiţa gălbuie.

Raceni îşi plecă imediat ochii. Dar, privindu-şi mâinile, observă că-şi pierduse mapa de piele.

— Oh, Doamne!

Cum să-şi mai poată aminti acum de toţi cei pe care-i invitase la banchet? De cei care acceptaseră sau de cei care se scuzaseră că nu pot lua parte? Şi corecturile de tipar? Şi articolele?

Din ce în ce mai agitat, mai întâi năucit şi apoi furibund, îşi aminti brusc de bătrânelul de la fereastra mezaninului cum se uita la el, amuzat. Se întoarse din nou să-l privească. Ei da, iată-l tot acolo, râzând, râzând întruna…

— Cretinule! – îi strigă; şi o porni grăbit în sus, ca apoi să coboare pe strada *Sistina,* unde locuia Dora Barmis, în patru cămăruţe, dintr-o casă veche cu tavanele foarte joase, cufundate în întuneric.

Dorei Barmis îi făcea plăcere ca toată lumea s-o ştie săracă; şi toţi o credeau astfel, deşi zâmbeau în faţa toaletelor ei rafinat-capricioase. Salonaşul care era totodată şi biroul ei de lucru, alcovul, mica sufragerie şi antreul erau aidoma stăpânei casei, mobilate bizar, dar desigur nu sărăcăcios.

Despărţită de mult timp de un soţ pe care nimeni nu-l cunoscuse vreodată, brună, sprintenă, mlădioasă, cu ochii machiaţi violent, şi cu un glas uşor răguşit, demonstra cu toate mişcările trupului, cu privirile şi cu zâmbetele ei cum şi cât cunoştea arta de a trezi şi de a răscoli cele mai rafinate şi mai vehemente dorinţe masculine. Râdea ca o nebună când le vedea în ochii unora aprinse şi stăpânite

de patimă; dar poate că râdea şi mai cu poftă când în alţi ochi, languroşi, descoperea în schimb făgăduinţa unui sentiment de durată.

Raceni o găsi în salonaş, într-un frumos kimono japonez, destul de decoltat, lângă un birou mic cu garnitură de nichel, cufundată în lectura unui nou roman francez.

— Bietul de tine, Attilio, bietul de tine, Attilio, – exclamă ea, după ce râsese cu poftă auzind povestea ingratei sale aventuri. Ia loc. Ce-aş putea să-ţi ofer ca să-ţi mai liniştesc mintea atât de zdruncinată?

Şi tot exagerând în expresii pompoase, îl privi cu un aer de binevoitoare batjocură, clipind şi lăsându-şi capul pe gâtul gol, provocător.

— Nimic? Chiar nimic? De altfel, ştii? Îţi stă bine aşa; puţin răvăşit. Totdeauna ţi-am spus: o *nuance* de brutalitate te-ar prinde de minune. Dar jos, jos mâna, pentru Dumnezeu! Mereu eşti cu ea prin păr. Ai mâini frumoase, o ştim cu toţii!

— Te rog, Dora! – răbufni Raceni. Nu mai pot! Sunt exasperat!

Dora Barmis izbucni din nou în râs, sprijinindu-şi mâinile pe birou şi lăsându-se pe spate.

— Din cauza banchetului? – întrebă ea. Dar chiar aşa? În vreme ce fraţii mei, proletarii reclamă…

— Lasă gluma, te rog, Dora, sau plec! – ameninţă Raceni.

Barmis se ridică în picioare.

— Ai impresia că glumesc? Eu îţi vorbesc serios. Nu m-aş prăpădi atât, dacă aş fi în locul dumitale. Silvia Roncella… dar, în primul rând, spune-mi cum arată: mor de curiozitate s-o cunosc. Tot nu primeşte?

— Ei, nu! încă nu şi-au găsit casă, bieţii de ei, O s-o vezi la banchet.

— Dă-mi un foc, te rog şi apoi răspunde-mi cu francheţe.

Îşi aprinse ţigara, aplecându-se în aşa fel, încât să-şi

descopere tot sânul, prin decolteu, când îşi întinse capul spre chibrit. Apoi, prin fum, întrebă:

— Te simţi îndrăgostit de pe acum?

— Eşti nebună? – izbucni Raceni. Nu mă face să mă înfurii!

— Asta înseamnă că e urâţică?

Raceni nu-i răspunse. Îşi puse picior peste picior; se uită în tavan; apoi închise ochii.

— Ah, nu, dragul meu! – exclamă Dora Barmis. Aşa nu facem nimic. Dumneata ai venit la mine ca să-mi ceri ajutor; dar mai întâi trebuie să-mi satisfaci curiozitatea.

— Iartă-mă! – răbufni din nou Raceni, schimbând poziţia picioarelor. Dar şi dumneata îmi pui unele întrebări!...

— Am înţeles – îi răspunse atunci doamna Barmis. Ori e una, ori e alta: ori eşti cu adevărat îndrăgostit, ori este realmente urâtă. Haide, răspunde-mi: cum se îmbracă? Urât, fără îndoială.

— Urâţel. Nu se pricepe, înţelegi.

— Am înţeles, am înţeles. Să spunem, dacă nu-ţi displace, o răţuşcă zburlită. Aşteaptă, – mai adăugă, apropiindu-se de el. Îţi cade acul... Uf! Cum ţi-ai înnodat cravata!

— Hm! – exclamă Raceni. Prin ce-am trecut eu...

Se întrerupse. Chipul Dorei Barmis era prea aproape de al lui. Atentă să-i înnoade din nou cravata, se simţi privită. După ce termină, îi dădu un bobârnac uşor peste nas şi i se adresă cu un zâmbet indefinibil:

— Prin urmare? – începu ea. Despre ce vorbeam... Ah, da, da, despre Roncella! Nu-ţi place răţuşcă? Atunci, maimuţică!

— Te înşeli – îi răspunse Raceni. Este drăguţă, te asigur. Nu este o femeie frapantă, poate; dar are nişte ochi!

— Negri?

— Nu, deschişi, foarte suavi. Şi un zâmbet foarte inteligent. Pare să fie bună... foarte bună!

Dora Barmis îl atacă:

— Bună ai spus? Bună? Ia mai las-o! Cine a scris *Casa piticilor* nu poate fi bună, ţi-o spun eu.

— Şi totuşi…

— Ţi-o spun eu! Fiinţa asta, dragul meu, cred că are o minte ascuţită ca un pumnal. Nu! Mai degrabă ca un brici. Şi spune-mi, te rog, e adevărat că are un neg cu păr aici, pe buze?

— Un neg?

— Cu păr, aici.

— Nu mi-am dat seama. Nici gând, cine ţi-a spus?

— Aşa mi-am închipuit. După mine, Roncella trebuie să aibă un neg cu păr pe buze. Totdeauna mi s-a părut că i-l văd când i-am citit scrierile. Şi spune-mi: soţul? Cum arată soţul ei?

— Lasă-l în pace! – răspunse Raceni, pierzându-şi răbdarea. — Hai să vorbim acum serios, te rog.

— Despre banchet? Ascultă-mă: Roncella, dragul meu, nu mai e de noi. Prea, prea sus a zburat acum porumbiţa voastră; a trecut Alpii şi marea; se va duce să-şi facă cuibul departe, foarte departe, cu multe paiete de aur, în marile reviste din Franţa, Germania, Anglia. Cum vrei să-şi depună aici vreun ouţ albastru, fie el cât de mic, pe aria bietelor noastre *Grazie?*

— Dar ce ouţe, ce ouţe! se repezi Raceni, venindu-şi în fire. Nici ouţe de porumbiţă, nici ouă de struţ. Roncella nu va mai scrie pentru nicio altă revistă. Se va dedica în întregime teatrului.

— Teatrului? Aha? Da? – exclamă Barmis, plină de curiozitate.

— Nu ca să recite! Asta ar mai lipsi! Ca să scrie!

— Pentru teatru?

— Da. Fiindcă soţul ei…

— Da! Just! Soţul! Cum se numeşte?

— Boggiòlo.

— Da, da, îmi amintesc, Boggiòlo. Şi scrie şi el, acest Boggiòlo?

— Ei, nici pomeneală! E la Arhiva notariatului.

— Oh, Doamne?! Notar?

— Arhivar. Un tânăr cumsecade. Ce mai, te rog. Vreau să ies cât mai repede din încurcătura asta. Aveam cu mine lista invitaţilor, şi câinii aceia... Dar să încercăm puţin s-o refacem. Scrie. Oh, ştiai că Gueli a acceptat? Este dovada cea mai sigură că el o stimează într-adevăr pe Roncella, după cum spuneam.

— Nu înţeleg. Gueli... Mi se pare atât de diferit!

— Să nu mai discutăm! – tăie scurt Raceni, – mai bine scrie dumneata: Maurizio Gueli.

— Adaug în paranteză, dacă nu-ţi displace, *permiţându-i doamna Frezzi.* Apoi?

— Senatorul Borghi.

— A acceptat?

— Eh! Şi încă cum! Va prezida! Scrie: *donna* Francesca Lampugnani.

— Simpatica mea preşedintă, da, da. Scumpă, scumpă, scumpă!

— *Donna* Maria-Rosa Borné-Laturzi, – continuă să dicteze Raceni.

— Oh, Doamne! – răbufni Barmis. Acea onestă biblică?

— E decorativă, scrie. Apoi: Filiberto Litti.

— Din lac în puţ! – spuse doamna Barmis. Arheologia lângă antichitate! Şi spune-mi, Raceni: banchetul îl facem în ruinele din Forum?

— Ei, da, apropo! exclamă Raceni. Trebuie să stabilim şi locul, şi dacă seara sau dimineaţa.

— Seara? Nu! Doar e primăvară. Trebuie să-l facem ziua într-un loc frumos, în aer liber. Am o idee: la *Castello di Costantino!* Iată! Delicios. În sala cu geamuri mari, cu toată natura în faţa noastră... munţii Albani... Castelele... şi apoi, în faţă Palatino... Da, da, acolo! Va fi o încântare! Fără îndoială!

— Fie şi *Castello di Costantino,* – aprobă Raceni. Ne vom duce împreună, mâine, dacă eşti de acord, ca să dăm comanda. Cred că vom fi vreo treizeci. Ascultă,

Giustino m-a rugat atât de mult...

— Cine-i Giustino?

— Dar e soţul ei, ţi-am mai spus, Giustino Boggiòlo, sfinte Dumnezeule! M-a rugat atât de mult să am grijă de ziarişti. Ar vrea mulţi ziarişti. L-am invitat pe Lampini.

— Ah! *Ciceroncino,* bravo!

— Şi, mi se pare, alţi patru sau cinci, dacă nu mă înşel; Barduzzi, Centanni, Federici şi pe acela... cum îl cheamă? de la *Capitale...*

— Mola?

— Mola. Trece-i. Ar mai fi nevoie şi de alţii, ceva mai... ceva mai... Venind Gueli, înţelegi... De exemplu, Casimiro Luna.

— Aşteaptă, – spuse doamna Barmis. Dacă vine *donna* Francesca Lampugnani, nu va fi greu să-l atragem şi pe Betti.

— Dar el a scris rău despre *Casa piticilor,* Betti, n-ai văzut?

— Cu atât mai mult, tocmai de aceea! Invită-l! Vorbesc eu pe urmă despre asta cu *donna* Francesca. Cât despre Miro Luna nu ţin neapărat să-l târăsc după mine.

— L-ai face fericit pe Boggiòlo, chiar fericit! Oh, trece-l până una alta pe *onorevole* Carpi şi pe şchiopuleţul acela, poetul...

— Ah, Zago, da! Drăguţ, sărmanul! Ce versuri frumoase ştie să compună! Îl iubesc, ştiai? Priveşte-i acolo portretul. L-am rugat să mi-l dea. Nu ţi se pare că este exact Leopardi cu ochelari?

— Faustino Toronti, – continuă să dicteze Raceni. Şi Jàcono...

— Nu! – strigă Dora Barmis, aruncând tocul. L-ai invitat şi pe Raimondo Jàcono, cum nu se poate mai odios, un napolitan infect! Atunci nu mai vin eu! Piază rea! Piază rea! Bate-n lemn, pentru Dumnezeu!

— Ai răbdare, n-am putut să mă eschivez, – răspunse îndurerat Raceni. Era cu Zago... Invitându-l pe unul, am fost nevoit să-l invit şi pe celălalt.

— Ei bine, atunci ţi-o impun pe Flavia Morlacchi, – continuă doamna Barmis.

— Aici: Fla-vi-a Morlacchi. Vor sta bine împreună. Câinele şi pisica.

— Să sperăm că nu vor începe să se muşte şi să se zgârie!

Recitind lista, după scurt timp, au tot învârtit-o amândoi ca pe o piatră de tocilar, când un nume când altul, din plăcerea de a-şi ascuţi şi mai mult tăişul limbii, deşi nu mai era nevoie. În aşa fel, încât până la urmă o muscă enormă, care dormise liniştită printre faldurile unei draperii, se trezi şi într-un elan fantastic ţinu să intre a treia în conversaţie. Dora, însă, manifestând mai mult spaimă decât repulsie, se agăţă mai întâi de Raceni, strângându-l cu putere la piept şi revărsându-şi părul parfumat sub bărbia lui, apoi fugi să se închidă în alcov, ţipând din spatele uşii că nu avea să revină în cameră până când el nu o alunga pe fereastră sau n-o omora pe *bestia* aceea *oribilă.*

— O las aici şi plec – îi răspunse placid Raceni, luând lista cea nouă de pe birou.

— Ei, nu, pentru Dumnezeu, Raceni! Nu face asta! – imploră Dora, de dincolo.

— Ei bine, atunci, deschide!

— Uite că deschid, dar dumneata... oh! Ce faci? Nu! Intră musca asta enormă. Doamne! Raceni!

— Repede!

În deschizătura uşii, din ce în ce mai mare, cele două guri păreau să se unească, în clipa când dinspre stradă se desluşeau strigătele câtorva vânzători de ziare:

— *Ediţia a treiaaa*! — *Patru morţi şi douăzeci de răniţi! ... Ciocniri cu trupaaa! Masacrul din Piazza Navonaaaa!*

Palid, Attilio Raceni se desprinse din sărut:

— Ai auzit? Patru morţi... Dar ce naiba! Chiar n-au ce face oamenii ăştia?! Şi când te gândeşti că puteam fi şi eu printre ei!

Din cei treizeci care aveau să participe la banchetul de la *Castello di Costantino,* pe la amiazi, nu veniseră decât cinci, şi la rândul lor se căiau în taină de acea punctualitate, temându-se că ar fi putut face impresia unei griji exagerate sau unei prea mari condescendenţe.

Dintre toţi, prima sosise Flavia Morlacchi, poetă, romancieră şi chiar dramaturgă. Ceilalţi patru, sosiţi după ea, o lăsaseră deoparte. Erau bătrânul profesor de arheologie şi poetul uitat, Filiberto Litti, nifelistul din Piacenza, Faustino Toronti, sclifosit şi cast, grasul romancier napolitan, Raimondo Jàcono, şi poetul veneţian Cosimo Zago, rahitic şi şchiop de un picior. Toţi cinci stăteau pe terasă, în faţa salonului cu geamuri mari.

Filiberto Litti, lung, uscăţiv, cam ţeapăn, cu mustăţi mari, albe şi o bărbiţă mică, cu urechile enorme, cărnoase şi vineţii, vorbea, bâlbâindu-se uşor, despre ruinele Palatinului, ca de ceva ce i-ar fi aparţinut. Faustino Toronti, bătrân şi el acum, deşi nu părea, cu părul tras peste urechi şi cu mustăcioarele vopsite, se prefăcea că-l ascultă. Raimondo Jàcono, după ce întorsese spatele scriitoarei Morlacchi, îl privea cu compasiune pe Zago, căzut în extaz, în claritatea proaspătă a acelei plăcute zile de aprilie. În faţa peisajului verde pe care-l descoperea înaintea ochilor.

Abia ajungea la parapetul terasei, bietul de el; tot cu un vechi pardesiu verzui care-i făcea o umflătură la gât; îşi sprijinise pe balustradă mâna noduroasă, cu unghiile roze, deformată de efortul continuu de a împinge cârja, şi acum, cu ochii întredeschişi, îndureraţi în spatele ochelarilor, repeta ca şi cum nu s-ar fi delectat în toată viaţa lui de atâta bogăţie de lumină şi culori:

— Ce încântare! Ce frumuseţe, soarele ăsta! Ce panoramă!

— Mda… da… – morfoli Jàcono. Foarte frumos. Să nu leşini. Păcat că…

— Munţii aceia de colo… uită-te, fragili, aproape că… tot Albani?

— Appennini sau Albani... întreabă-l pe profesorul Litti care e arheolog.

— Hm, şi ce legătură are, iartă-mă, arheologia, iartă-mă, cu... munţii? – întrebă puţin iritat Litti.

— Domnule profesor, dar dumneata eşti cel care spui! – exclamă afurisitul de napolitan.

— Monumente ale naturii, din cea mai venerabilă antichitate... Sunt cu totul altceva decât prostiile create de oameni şi ajunse o ruină! Păcat că... spuneam... e ora douăsprezece şi jumătate, hei! Mie mi-e foame.

Doamna Morlacchi, de alături, făcu o grimasă de dezgust. Fierbea în tăcere, dar se prefăcea încântată şi ea, ca şi Zago, de peisajul fermecător. Appennini sau Albani? Nici ea nu ştia prea bine. Dar ce conta numele? Nimeni ca ea, mai mult decât ea, nu era în stare să înţeleagă poezia „albastră”. Şi se întrebă în sinea ei dacă acest cuvânt *colombario*[6]... austerul *colombario,* ar fi redat bine imaginea acelor ruine ale Palatinului; ochii orbi, ochi de umbră ai spectrului roman feroce şi glorios, zadarnic deschişi încă, pe colină, în fata spectacolului vieţii verzi seducătoare a acestui aprilie din vremi îndepărtate.

A acestui aprilie din vremi îndepărtate...

Frumos vers! Plin de farmec...

Şi îşi plecă pe ochii tulburi, spălăciţi, pleoapele grele. Desprinsese din natură şi din istorie floarea unei frumoase imagini, gratie căreia nu se mai putea căi acum că se coborâse ca să o onoreze pe acea Silvia Roncella, cu mult mai tânără decât ea, încă abia o începătoare, incultă şi străină cu totul de poezie.

Şi gândind astfel, cu un gest de dispreţ îşi întoarse faţa aspră, cu buzele groase vopsite violent, spre cei patru care o ignorau; îşi îndreptă bustul şi ridică o mână supraîncărcată de inele ca să-şi atingă uşor pe frunte

[6] columbar; firidă în care clocesc porumbeii (n.tr.).

părul ce-i părea de lână.

Poate că şi Zago medita la vreo poezie, apucându-şi cu degetele perişorul aspru şi negru de deasupra buzelor. Dar ca să compună, avea nevoie să ştie mai întâi atâtea lucruri, el, care nu mai voia să întrebe nimic pe cineva care declara că-i e foame în faţa unui spectacol ca acela.

Apăru, săltând, după cum îi era obiceiul, tânărul ziarist Tito Lampini. *Ciceroncino*, cum era poreclit, şi el autorul unui volumaş de versuri; uscăţiv, cu chipul emaciat, aproape chel, cu un gât excesiv de lung, la adăpostul unui guler înalt, de cel puţin opt degete.

Doamna Morlacchi se repezi asupra lui cu un glas strident:

— Dar ce sistem este acesta, Lampini? Ni se spune la ora douăsprezece şi în curând e unu; şi nu se vede nimeni…

Lampini se înclină, deschise braţele, se întoarse cu un zâmbet şi, în faţa celorlalţi patru, spuse:

— Scuzaţi-mă, dar ce legătură am eu cu toate astea, doamna mea?

— Ştiu că dumneata n-ai nicio vină – reluă doamna Morlacchi. Dar cel puţin Raceni, ca organizator al banchetului…

— Ar… arhi*… arhitricliniu*[7], mda, – corectă Lampini timid, cu limba încurcată, punându-şi o mână în faţa gurii, şi privindu-l pe arheologul profesor Litti ca să-i demonstreze că se pricepea.

— Da, bine; dar ar fi putut să fie aici; mi se pare că aşa era firesc. Nu-i deloc plăcut, ce mai!

— Aveţi dreptate, nu-i plăcut; dar eu sunt aici un invitat ca şi dumneavoastră, doamnă. Îmi permiteţi?

Şi Lampini, înclinându-se din nou grăbit, se duse să-i strângă mâna lui Litti, Toronti, şi lui Jàcono. Pe Zago nu-l cunoştea.

— Am venit cu trăsura, de teamă să nu întârzii, –

[7] Aluzie la tricliniu, triclinium, roman, sala cu cele trei paturi pe cele trei laturi ale mesei unde se mânca (n.tr.).

anunţă el. Dar văd că mai vine cineva. Am văzut-o urcând pe *donna* Francesca Lampugnani, l-am văzut şi pe Betti şi pe doamna Barmis cu Casimiro Luna.

Se uită în salonul cu geamuri mari, unde era pregătită o masă lungă, ornată cu multe flori şi cu o ghirlandă de iederă, şerpuind armonios pe masă; se adresă apoi doamnei Morlacchi, tristă că stătea deoparte.

— Dar doamnă, scuzaţi-mă, n-aţi putea?…

Raimondo Jàcono îl întrerupse la timp:

— Spune, Lampini, tu care te tot vâri peste tot: ai văzut-o pe această Roncella?

— Nu. Vezi că nu mă vâr deloc! Încă n-am avut plăcerea şi onoarea.

Şi Lampini, înclinându-se a treia oară, îi surâse gentil doamnei Morlacchi.

— E foarte tânără? – întrebă Filiberto Litti, netezindu-şi şi privindu-şi pe furiş una din foarte lungile lui mustăţi albe care păreau false, lipite pe faţa sa uscăţivă.

— Douăzeci şi patru de ani, se spune, – răspunse Faustino Toronti.

— Face şi versuri? – întrebă din nou Litti, netezindu-şi şi privindu-şi acum alt fir de mustaţă.

— Nu, din fericire! – strigă Jàcono. Domnule profesor, dumneata ne vrei pe toţi morţi! Altă poetă în Italia? Spune, spune, Lampini, şi soţul ei?

— Da, soţul ei, da, – spuse Lampini. A venit săptămâna trecută la redacţie ca să-mi ceară un număr cu articolul lui Betti asupra cărţii *Casa piticilor.*

— Şi cum îl cheamă?

— Pe soţ? Nu ştiu.

— Mi se pare că am înţeles Bòggiolo – spuse Toronti. Sau Boggiòlo. Cam aşa.

— Rotofei, frumuşel, – adăugă Lampini – ochelari cu rame de aur, bărbuţă pătrată blondă. Şi pare să aibă o minunată caligrafie. Se vede după mustăţi.

Cei patru râseră. Fără să vrea zâmbi şi doamna Morlacchi, de unde stătea.

Pe terasă au venit, suspinând cu mare satisfacţie, marchiza, *donna* Francesca Lampugnani, înaltă, cu un mers maiestuos, de parcă ar fi purtat pe splendidul său sân un cartonaş cu inscripţia: *Preşedinta cercului de cultură feminină,* şi frumosul ei paladin, Riccardo Betti, care în privirea uşor languroasă, cu zâmbete schiţate sub mustăţile foarte blonde ca şi în gesturile sale şi în costum, întocmai ca în proza din articolele sale, afecta o demnitate, o ţinută, o corectitudine, în fine, manierele toate ale... tipicului „nu" detaşat din *vrai monde.*

Atât Betti cât şi Casimiro Luna veniseră numai ca să-i facă plăcere *donnei* Francesca, deoarece ea, în calitate de preşedintă a *Cercului de cultură feminină,* chiar nu putea lipsi de la acel banchet. Aparţineau elitei ziaristicii, diplomaţi, şi mondeni, un gen deosebit, şi n-ar fi onorat niciodată cu prezenţa lor reuniunea aceea de literaţi. Betti lăsa să se vadă fără ocoluri această realitate; Casimiro Luna, în schimb, mai vesel, erupse zgomotos pe terasă cu Dora Barmis. Trecând prin holul de la intrare, el dăduse o explicaţie despre enorma broască a acelui *Castello di Costantino* şi despre enorma cheie de carton, expuse acolo de haz, de care doamna Barmis, râzând, se prefăcea scandalizată, cerând ajutor Marchizei, şi acum, în italiana ei care voia să pară franţuzită, cu orice chip:

— Dar eu vă găsesc abominabil, – protesta, – abominabil. Luna! Ce înseamnă acest continuu *persifflage*?

Doar ea, din cei patru sosiţi, se apropie după acea răbufnire de doamna Morlacchi şi o trase cu forţa în grupul alcătuit, nevrând să piardă alte subtilităţi picante ale „teribilului" Luna.

Liti, continuând să-şi netezească ba o parte a mustăţii, ba cealaltă, şi apoi gulerul ca şi cum n-ar fi reuşit deloc să-şi fixeze bine capul pe bust, se uita acum la lumea aceea, asculta discuţia volubilă, şi simţea cum i se înfierbântă din ce în ce mai mult urechile cărnoase. Se gândea că toţi aceştia trăiau la Roma, după cum ar fi

putut trăi în orice alt oraş modern, şi că noua populaţie a Romei era compusă dintr-o lume ca aceea, îngâmfată şi bastardă. Ce ştiau toţi aceştia despre Roma? Trei-patru fraze banale, retorice. Ce viziune aveau ei despre Roma? Corso, Pincio, cafenelele, saloanele din casele impunătoare sau saloanele din marile hoteluri, sălile de ceaiuri, redacţiile ziarelor? Erau aidoma străzilor noi, caselor noi, fără istorie, fără caracter; străzi şi case care lărgiseră oraşul numai din punct de vedere material, denaturându-l. Când cercul zidurilor fusese mai restrâns, grandoarea Romei dominase şi se extinsese dincolo de graniţele ei, în lume; acum, după ce s-a lărgit cercul, iat-o acolo, noua Romă. Şi Filiberto Litti îşi netezea gulerul.

Între timp veniseră mulţi alţii: învălmăşeala începea să-i încurce pe chelnerii care aduceau comenzile celor două-trei perechi de străini de la mesele din sala cu geamurile mari.

Printre aceşti tineri, mai mult sau mai puţin pletoşi, aspiranţi la glorie, erau şi trei fete evident studente la litere: două cu ochelari, palide şi taciturne; a treia, în schimb, foarte vioaie, cu părul roşu, tăiat, în stil băieţesc, cu chipuşorul şiret, şi pistruiată, cu ochii cenuşii, în care părea că palpită maliţia: râdea, râdea, murea de râs, dezvăluind o grimasă între dispreţ şi milă faţă de un bărbat grav, vârstnic, ce se tot învârtea în mijlocul atâtor tineri, neluat de nimeni în seamă. Era Mario Puglia, cântăreţ cândva, cu un elan cam artificial şi cu o exuberanţă vulgară. Acum se simţea intrat în istorie, şi nu mai cânta. Rămăsese totuşi pletos şi cu multă mătreaţă pe gulerul bătrânei redingote.

Casimiro Luna, care-l contempla de câtva timp, încruntat, la un moment dat suspină şi spuse încet:

— Cine ştie unde o fi lăsat chitara?…

— Cariolin! Cariolin! – strigară unii în clipa aceea, făcându-i loc să treacă unui bărbat mititel, parfumat, foarte elegant, care părea făcut şi pus pe două picioare aşa, din glumă, cu vreo douăzeci de fire de păr lung,

potrivite cu grijă pe capul chel, două violete la butonieră şi cu monoclu.

Momo Cariolin, zâmbind şi înclinându-se, îi salută pe toţi cu amândouă mâinile încărcate de inele şi se grăbi să-i sărute mâna *donnei* Francesca Lampugnani. Îi cunoştea pe toţi; nu făcea altceva decât reverenţe, săruta mâinile doamnelor, şi spunea anecdote în dialect veneţian: el intra pretutindeni, în toate saloanele mai cunoscute, în toate redacţiile ziarelor, peste tot fiind primit cu mare bucurie; nu se ştia de ce. Nu reprezenta nimic, şi totuşi reuşea să dea un anume ton reuniunilor, banchetelor, congreselor, poate prin politeţea lui ireproşabilă, ceremonios complimentos, prin aerul lui uşor diplomatic.

Deputatul conferenţiar Silvestro Carpi şi romancierul Lombardo Carlino Sanna, în trecere prin Roma, au venit cu bătrâna poetă, *donna* Maria Rosa Borné-Laturzi. Ca poetă, Borné-Laturzi (spunea Casimiro Luna) era o excelentă mamă de familie. Nu admitea ca poezia, arta în genere, să servească drept scuză moravurilor reprobabile. Motiv pentru care n-o salută nici pe doamna Barmis şi nici pe doamna Morlacchi; o salută doar pe marchiza Lampugnani pentru că era marchiză şi preşedintă, pe Filiberto Litti fiindcă era arheolog şi lăsă să i se sărute mâna de către Cariolin, deoarece Cariolin o săruta numai doamnelor adevărate.

Între timp se formaseră diverse grupuri: dar conversaţia lâncezea. Fiecare era preocupat de sine. Consternaţi toţi numai de propria lor persoană; şi această consternare îi împiedica să gândească. Toţi repetau ceea ce vreunul, făcând un efort nemaipomenit, reuşise să spună, fie asupra vremii, fie asupra peisajului. Tito Lampini sărea de la un grup la altul, pentru a reda, zâmbind, cu mâna în faţa gurii, câte o frază care i se părea lui amuzantă, culeasă de ici, de colo, ca şi cum i-ar fi venit lui în minte, spontan.

Erau melancolicii plictisiţi şi zgomotoşii de tipul lui

Luna. Şi cei care îi invidiau pe aceştia, nu pentru că ar fi avut stimă faţă de ei, ci pentru că ştiau că până la urmă impertinenţa triumfă. I-ar fi imitat bucuroşi; dar fiind timizi, şi pentru a nu-şi mărturisi lor înşişi propria timiditate, ei preferau să creadă că seriozitatea intenţiilor lor îi reţinea să facă ceea ce făceau ceilalţi.

Îi descumpănea pe toţi un uscăţiv înalt şi palid, foarte blond, cu ochelari albaştri pe nas, părul lung pe gâtul foarte lung. Peste redingotă purta o pelerină gri; îşi înclina gâtul lui de barză, când într-o parte, când într-alta, şi îşi apăsa unghiile cu degetele sale neliniştite. Evident, era un străin; suedez sau norvegian. Nimeni nu-l cunoştea, nimeni nu ştia cine era, şi toţi îl priveau cu stupoare şi repulsie.

Simţindu-se privit astfel, poate cu intenţia de a zâmbi, îşi dezvălui dinţii lungi ca de mort, îngrozitori.

Era o adevărată indecenţă, în mijlocul vanităţii de acolo, apariţia aceea macabră. De unde oare îl mai dezgropase Raceni?

Doamna Barmis îl întrebă pe Luna ce părere avea de Roncella.

— Prietenă dragă, cât se poate de bună! Niciodată n-am citit un rând de-al ei.

— Greşeşti, – interveni *donna* Francesca Lampugnani, zâmbind. Te asigur, Luna, că greşeşti.

— Nici… nici eu, ce-i drept. – adăugă Litti. Dar… mi se pare că toată faima asta… neaş… neaşteptată… Cel puţin din câte am auzit spunându-se…

— Ei da, – exclamă Betti, trăgându-şi manşetele cu un oarecare gest de dispreţ elegant. Îi lipseşte puţin cam mult forma…

— Foarte ignorantă! – erupse Raimondo Jàcono.

— Iată, – spuse atunci Casimiro Luna. Poate că de-asta o iubesc.

Carlino Sanna, romancierul lombard, în trecere prin Roma, zâmbi la impertinenţa vulgară, lăsând să-i cadă de pe ochi monoclul; îşi trecu mâna prin părul cărunt şi creţ

şi spuse încet:

— Dar ca să-i oferiţi un banchet, nu vi se pare puţin cam mult? lăsaţi…

Vrând parcă să spună că la Milano nu i s-ar fi oferit.

— Un banchet, ei da, ce rău este în asta, Doamne? întrebă *donna* Francesca Lampugnani.

— Până una, alta, improvizăm o faimă! – răbufni din nou Jàcono.

— Ufff! – exclamară toţi.

Şi Jàcono înfierbântat:

— Vor scrie toate ziarele!

— Ei şi? – interveni Dora Barmis, deschizând braţele şi ridicându-şi umerii.

Discuţia se aprinse deodată. Toţi vorbeau despre Roncella, ca şi cum abia acum şi-ar fi amintit că veniseră acolo pentru ea. Niciunul nu se arăta admirator convins. Ici-colo, câte unul îi recunoştea unele calităţi, o oarecare penetraţie stranie, poate din grija prea minuţioasă, ba chiar mioapă, a amănuntelor, şi o oarecare atitudine nouă şi o anume savoare insolită în naraţiune. Dar tuturor li se părea că se făcuse prea multă vâlvă în jurul *Casei piticilor* care, da, poate că era un roman remarcabil, afirmarea unui talent neobişnuit; dar nu o capodoperă cum au vrut să o proclame. Straniu, oricum, că o putuse scrie o tânără care trăise până acum înafara cunoaşterii lumii, acolo jos, la Taranto. Era fantezie şi gândire chiar; puţină literatură, dar viaţă, viaţă.

— S-a căsătorit de curând?

— Se spune că de vreun an, doi.

Toate discuţiile au fost brusc întrerupte în clipa când au apărut pe terasă senatorul Romualdo Borghi, directorul de la *Vita italiana,* fost ministru al învăţământului şi Maurizio Gueli. Cei doi nu se armonizau. Borghi mic şi îndesat, cu părul lung şi faţa teşită, cu pielea scorţoasă, de bătrână slugă bârfitoare; Gueli înalt, cu un aer încă tineresc, în ciuda părului alb, care contrasta cu caldul brun al figurii masculine, austere.

Prin participarea lui Gueli şi a lui Borghi banchetul căpăta acum o mare importanţă.

Nu puţini s-au mirat că Maestrul venise să ateste prin prezenţa lui stima faţă de Roncella, pe care de altfel şi-o mai declarase faţă de câţiva. Se ştia că era foarte afabil şi prieten al celor tineri; dar apariţia lui la banchet părea prea mare condescendenţă, şi pe mulţi îi rodea invidia, prevăzând că Roncella va avea în ziua aceea aproape o consacrare oficială; alţii se simţeau mai uşuraţi. Venind acolo şi Gueli, hai să recunoaştem, puteau veni şi ei.

Dar cum de mai întârzia Raceni? Era o indecenţă! Să-i lase pe toţi să aştepte aşa; şi Gueli şi Borghi, rătăciţi acolo printre alţii, să nu fie primiţi de nimeni…

— Iată-i! Iată-i! anunţă, alergând, Lampini care coborâse să vadă când vin. Vin! Au venit cu trăsura! Urcă!

— E Raceni?

— Da, cu Roncella şi cu soţul ei. Iată-i!

Toţi se întoarseră să privească cu o curiozitate nemaipomenită spre intrarea pe terasă.

Silvia Roncella apăru, nespus de palidă, la braţul lui Raceni, cu vederea tulburată de agitaţia interioară.

Imediat printre invitaţii care se dădeau deoparte ca s-o lase să treacă se propagă un murmur continuu de comentarii: — Aceea? — Mică? — Se îmbracă urât… — Ochi frumoşi! — Doamne, ce pălărie! — Sărmana, suferă! — Slăbuţă! — E chiar urâtă! — Nu, de ce? acum când zâmbeşte, e drăguţă. — Timidă, timidă… — Drăguţă, nu? — Pare imposibil! — Să fie bine îmbrăcată, bine pieptănată, şi veţi vedea după asta! — Oh, n-ai putea spune că-i frumoasă! — Este atât de stingheră, săraca! — Stingheră? Nu pare… — Ce-i spune Gueli? — Dar, domnii mei, soţul ei! Priviţi-l, priviţi-l colo pe soţul ei! — Unde? Unde? — Acolo, lângă Gueli, priviţi-l, priviţi-l!

Toţi, ca şi cum Roncella ar fi dispărut ca prin farmec, n-au mai avut ochi de atunci decât pentru soţul ei, în frac,

lucios, parcă de porţelan smălţuit; ochelari cu rame de aur, bărbiţă de aur în evantai, o frumoasă pereche de mustăţi ascuţite; părul tăiat perie, foarte egal.

Attilio Raceni, ca să-l smulgă de lângă Gueli şi Borghi, îl trase cu el; apoi o chemă pe Dora Barmis.

— Iată, ţi-l încredinţez dumitale, Dora. Giustino Boggiòlo, soţul. Dora Barmis. Eu mă duc dincolo ca să văd ce se face la bucătărie. Până una, alta, vă rog, invitaţi lumea la masă.

— Aveţi titlul de cavaler? – întrebă în primul rând Dora Barmis, oferindu-şi braţul lui Giustino Boggiòlo.

— Da, ce-i drept... Are importanţă la birou, ştiţi?

— Dumneata eşti cel mai norocos om de pe pământ! – exclamă atunci cu impetuozitate doamna Barmis, strângându-l cu putere de braţ.

Giustino Boggiòlo deveni purpuriu, zâmbi:

— Eu?

— Dumneata. Dumneata. Te invidiez. Aş vrea să fiu eu bărbat în locul dumitale. Da, domnule. Ca să-mi fie soţie Silvia Roncella. Ce bună pare a fi!

— Da, foarte bună, într-adevăr.

— Şi dumneata trebuie s-o faci fericită, ai grijă! Obligaţie sacrosanctă. Vai de dumneata dacă n-o faci fericită! Priveşte-mă în ochi. De ce-ai venit în frac?

— Dar... credeam...

— La amiază în frac? Nu, să n-o mai faci, niciodată!

Dezaprobarea l-a făcut pe Giustino Boggiòlo să se simtă stânjenit. Dar imediat Dora Barmis îl chemă pe Casimiro Luna.

— Luna, ţi-l prezint pe cavalerul Giustino Boggiòlo, soţul.

— Ah! Foarte bine! Se şi vede! Vă felicit.

Giustino Boggiòlo se făcu din nou purpuriu.

— Prea încântat, mulţumesc – exclamă. Doream atât de mult să vă cunosc, domnule Luna. Ştiţi de ce?

— Braţul aici! – îi porunci Dora. Dumneata mi-ai fost încredinţat!

— Da, doamnă, mulţumesc.

Şi adresându-se lui Luna:

— Dumneavoastră scrieţi în *Corriere,* nu-i aşa? Ştiu că plăteşte bine *Corriere.* Vă întreb pentru că Silviei i s-a cerut un roman. Da, domnule, din partea lui *Corriere.* Dar poate că nu vom accepta. Deoarece în Italia... ce-i drept... Şi îşi termină fraza cu o strâmbătură. Reluă: în Germania *Grundbau,* cinci mii cinci sute de mărci, ştiţi? ca drept de traducere a *Casei piticilor.* Anticipaţi, plătind separat traducătoarea. Nu ştiu, domnule. Se cheamă... aşteptaţi-mă, Sci... Sci... nu-mi amintesc bine, ah, da, Schweizer-Sidler. Bună, foarte bună. Traduce bine, mi s-a spus. În Italia e de preferat teatrul.

— Ah, fără îndoială, – replică Luna, fixându-şi mai bine monoclul ca să-l poată studia în amănunt.

Giustino Boggiòlo continuă:

— Eu, la început nu gustam literatura, ştiţi? Încet, încet, văzând că se putea face o mică afacere...

— Hai, hai, la masă! – îl întrerupse furioasă în momentul acela doamna Barmis. Să ne aşezăm la masă! Dumneata stai lângă noi, Luna?

— Desigur, închipuie-ţi!

— Permiteţi, – se rugă Giustino Boggiòlo. Acolo e domnul Lifjeld care traduce în suedeză *Casa piticilor.* Trebuie să-i spun un cuvinţel.

Şi lăsând braţul doamnei Barmis, se apropie de felinarul lung şi uscăţiv care-i deconcertase pe toţi cu aspectul său macabru.

— Grăbeşte-te! – îi strigă Dora Barmis.

Silvia Roncella se şi aşezase între Maurizio Gueli şi senatorul Romualdo Borghi. Raceni, care aşezase cu multă iscusinţă pe fiecare invitat în parte, văzându-l pe Casimiro Luna că se aşază într-un colţ lângă Barmis, alergă să-l anunţe că locul lui nu era acolo, ce Dumnezeu! Hai, hai, lângă marchiza Lampugnani.

— Nu, mulţumesc, Raceni, – îi răspunse Luna. Lasă-mă aici, te rog: îl avem lângă noi pe soţul ei.

Ca şi cum ar fi auzit, Silvia Roncella se întoarse să-l caute din ochi pe Giustino.

Privirea aceea, întinsă în jurul mesei şi apoi în sală, exprima un efort foarte stânjenitor, întrerupt la un moment dat de vederea unei persoane dragi, căreia îi zâmbi cu blândeţe. Era o bătrână doamnă, venise cu ea în trăsură, dar nimeni nu-i acorda atenţie, rătăcită acolo, într-un colţ, din moment ce Raceni nu se gândise s-o prezinte cel puţin vecinilor de masă, după cum promisese. Bătrâna doamnă, cu o meşă splendidă blondă, pe frunte şi multă pudră pe obraji, îi făcu Roncellei un gest scurt, vioi cu mâna, vrând parcă să exprime: „Sus! Fruntea sus!”; şi Roncella îi zâmbi din nou blând, aplecându-şi de mai multe ori capul, uşor, aproape imperceptibil; apoi se întoarse spre Gueli care-i vorbea.

Giustino Boggiòlo, intrând cu suedezul din nou în sala cu geamuri, se apropie de Raceni care luase locul lui Luna, lângă Lampugnani, şi-i spuse încet că Lifjeld, profesor de psihologie la Universitatea din Upsala, distins literat, nu avea unde să se aşeze. Imediat Raceni îi cedă locul, prezentându-l doamnei Lampugnani, şi dincolo, doamnei Maria Rosa Borné-Laturzi. Erau consecinţele pierderii primei liste de invitaţi; masa era pregătită pentru treizeci de persoane şi invitaţii erau treizeci şi cinci. Ce mai: el, Raceni, avea să se aşeze cum va putea într-un colţ de masă.

— Ascultaţi-mă, – adăugă foarte încet Giustino Boggiòlo, trăgându-l de mânecă şi întinzându-i pe ascuns un petec de hârtie răsucit. Este scris titlul dramei Silviei. Ar fi bine ca senatorul Borghi, când va ţine micul discurs, să-l anunţe: ce părere aveţi? Veţi avea dumneavoastră grijă.

Chelnerii intrară grăbiţi, aducând primul fel. Se făcuse târziu, şi mâncarea iminentă impuse imediat tuturor o tăcere religioasă.

Maurizio Gueli o remarcă, se întoarse să privească ruinele Palatinului şi zâmbi. Apoi se înclină spre Silvia

Roncella şi-i spuse încet:

— Veţi vedea că la un moment dat vor apărea de acolo, să ne privească satisfăcuţi, vechii romani.

Au apărut oare într-adevăr?

Niciunul din comeseni nu şi-a dat seama, desigur. Realitatea acelui banchet – cu invidiile secrete care descindeau buzele unuia sau ale altuia în false surâsuri şi complimente înveninate; cu geloziile rău disimulate care-i atrăgeau ici, colo, pe câte doi la clevetiri şoptite, cu ambiţiile nesatisfăcute şi iluziile şi aspiraţiile care nu-şi găseau modul de a se manifesta – ţinea sclave toate sufletele acelea neliniştite din cauza efortului fiecăruia de a simula şi de a se apăra. Aidoma melcilor care, neputând sau nevoind să se ascundă în cochilie, îşi eliberează secreţia pe ascuns, încâlcindu-se în ea şi în agitaţia aceea zadarnică, schimbătoare, îşi întind corniţele precaute şi sufletele acelea se perpeleau în pălăvrăgelile lor, printre care maliţia îşi scotea şi ea coarnele din când în când.

Cine să se gândească la ruinele Palatinului şi să-şi imagineze cum ar apărea sufletele vechilor romani ca să privească satisfăcute simpozionul acela modern?

Numai Maurizio Gueli, care grupase şi fuzionase viaţa şi figurile cele mai expresive din cele trei Rome în *Favole di Roma,* descoperind cele mai tainice şi bizare analogii, chemându-l, de exemplu, pe Cicerone să apere în faţa Senatului pe prefectul unei provincii siciliene, prevaricator, un distractiv prefect clerical din zilele noastre.

În faţa zadarnicelor ambiţii ale tuturor acelor efemeri literaţi de la banchet, ruinele inspirau o infinită tristeţe prin însăşi vanitatea lor, care aducea la acelaşi nivel ambiţiile zadarnice de azi cât şi trecutele ambiţii de glorie şi de imperiu de atunci, destinate, acestea ca şi acelea, prăbuşirii în golul în care inevitabil se pierde orice memorie; golul care respinge orice fundament de certitudine oricărei glorii, imperiu, sau construcţii ideale a

oamenilor, mică sau mare, cum ar fi ea. Astfel că, ambiţiilor mici de azi, aşa cum puteau fi cele râvnite de participanţii la banchet, le revenea aproape un optimist drept de a fi luate în oarecare consideraţie prin simplu fapt că se aflau acolo, pentru un moment, în picioare, se puteau bucura de frumuseţea soarelui, şi de panorama încântătoare din ziua aceea, savurând mâncărurile alese pe o faţă de masă elegantă, strălucind toată de cristaluri şi argintărie, în vreme ce alături totul era ruină şi tăcere. Aşa că vechii romani puteau să apară invidioşi, din ruinele acelea, salutând cu un lung fâlfâit de togi albe pe toţi aceşti participanţi la banchetul de azi, în ochii lui Maurizio Gueli.

Cine a apărut?

Mulţi senatori, poate, ca să-i recomande lui Romualdo Borghi, venerabilul lor coleg, să nu mănânce decât carne pentru sănătatea lumii literelor, el fiind diabetic. Şi apoi? Toţi poeţii şi prozatorii din Roma: comicii şi liricii şi istoricii şi romancierii. Toţi? Nu toţi. Lucreţiu nu, nici Vergiliu, nici Tacit. Poate Plaut şi Catul, poate Horaţiu, şi desigur unul care dădea semn mai mult decât oricare altul că voia să participe, nu fiindcă ar fi considerat demn de el, ci ca să râdă, după cum mai făcuse la o cină faimoasă, la Cuma.

Dar acolo, în vale, era şi câmpia îndepărtată, zărindu-se prin geamurile sălii, verde şi aurie în vasta strălucire a soarelui.

Cine se gândea la firele de iarbă care creşteau acolo, la frunzele care luceau, la păsările pentru care începea anotimpul lor fericit, la şopârliţele pitulate la prima căldură a soarelui, la şirurile negre ale furnicilor dintre o brazdă şi o rarişte scurtă?

Trece un ţăran şi cu bocancii lui cu cuie striveşte firele de iarbă, striveşte o mulţime de furnici.

S-o fixezi pe una dintre atâtea şi s-o urmăreşti cu ochii câtva timp, să te identifici cu ea la fiecare suflare uşoară a aerului. Să fixezi un fir de iarbă dintre atâtea şi să

tremuri împreună cu el la fiecare suflare uşoară a aerului. Apoi să-ţi ridici ochii să priveşti în altă parte; apoi să-i pleci din nou să cauţi iar firul *acela* de iarbă dintre atâtea, pe *acea* furnică, fără a mai putea regăsi nici firul de iarbă şi nici furnica… Niciodată.

Ce era?

O tăcere neaşteptată la masă. Romualdo Borghi se ridicase pentru un toast. Roncella privea rătăcită spre soţul ei, care-i făcea semn să se ridice şi ea imediat. Se ridica tulburată cu ochii plecaţi. Dar ce se întâmpla acolo, în colţul unde stătea soţul ei?

Giustino Boggiòlo voise şi el să se ridice ca şi cum ar fi fost vorba şi de el în toastul lui Borghi. Drept în picioare, milităreşte.

Şi în zadar Dora Barmis, dintr-o parte şi Casimiro Luna, din cealaltă, îl trăgeau de poalele fracului:

— Stai jos! Stai jos! Dumneata, stai jos! Ce legătură ai dumneata?

N-a fost chip să-l facă să stea pe scaun. Venind în frac la amiazi, acum voia să primească şi el, ca soţ, toastul lui Borghi. Rostit în onoarea soţiei sale.

— *Gentile doamne, şi dragi domni!* – începuse Borghi cu bărbia în piept şi cu ochii închişi. — *Este o frumoasă şi memorabilă şansă pentru noi toţi de a putea face, în pragul unei noi vieţi, o urare de bun-venit acestei tinere viguroase, pornită şi ajunsă în pas de glorie.*

— Foarte bine! – au exclamat doi, trei.

Giustino Boggiòlo îşi roti ochii lucioşi în jur şi observă cu plăcere că trei ziarişti luau note. „Pas de glorie” – foarte bine. Apoi, se uită la Raceni ca să-l întrebe, din priviri, dacă-i comunicase lui Borghi titlul dramei Silviei, scris pe bucăţica de hârtie, înmânată înainte de a se aşeza la masă; dar Raceni era foarte atent la discurs şi nu se întorcea spre el. Giustino Boggiòlo începu să se macine în adâncul sufletului.

— *Ce va spune Roma* – continua, până una alta, Borghi

care-şi ridicase capul şi îşi deschidea încet ochii, – *ce va spune Roma. Sufletul nemuritor al Romei, sufletului acestei tinere*? *Pare, domnilor, că grandoarea Romei îndrăgeşte mai degrabă severa maiestate a Istoriei, decât imboldurile imaginative ale Artei. Epopeea Romei, domnilor, este în primele grupuri de zece capitole din opera lui Tilus Livius; în Analele lui Tacit este tragedia.* (Bine! Bravo! Foarte bine!)

Giustino Boggiòlo se înclină la aplauze, deşi cu ochii ficşi la Raceni care nu se uita deloc spre el. Dora Barmis îl trase din nou de poalele fracului.

— Cuvântul Romei este Istoria: şi acest glas copleşeşte orice glas individual...

Oh, iată, iată, Raceni se uita la el şi aproba cu capul. Imediat, Giustino Boggiòlo, cu ochii parcă ieşiţi din orbită, de efortul intens de a-i atrage atenţia, îi făcu semn lui Raceni, dar el nu înţelegea nimic.

— Dar Julius Cesar, domnilor? dar Coriolan? dar Antoniu şi Cleoputra? Marile drame romane ale lui Shakespeare?

„Bucăţica de hârtie pe care v-am dat-o...” spuneau între timp degetele lui Giustino Boggiòlo, deschizându-se şi închizându-se cu o agitaţie înfuriată, fiindcă Raceni nu înţelegea încă ce vrea, şi-l privea năucit.

Izbucniră aplauze şi Giustino Boggiòlo iar se aplecă, în mod mecanic.

— Iartă-mă, dar dumneata eşti Shakespeare? – îl întreba în şoapte Casimiro Luna.

— Eu? Nu, domnule.

— Ei bine, atunci aşează-te, aşează-te pe scaun! – îi spuse Dora Barmis. Cine ştie cât va mai dura acest magnific toast!

— ...datorită tuturor întâmplărilor, domnilor, ale unei evoluţii infinite! (Bine! Bravo! Foarte bine!) *Acum tumultul noii vieţi vrea un glas nou, un glas care...*

În sfârşit! Raceni înţelesese; se căuta în buzunar... Da, iată bucăţica de hârtie...

— Aceasta?

— Da, da! Dar cum să i-o mai dea acum lui Borghi? Uitase de bileţel... Prea târziu acum... Dar lasă, să fie liniştit Boggiòlo; avea să se gândească el să comunice titlul ziariştilor, după-masă.

Întregul discurs a fost ţinut prin tot felul de semne de la un capăt la altul al mesei.

Izbucniră noi aplauze. Borghi se întorcea ca să atingă cu paharul său paharul sărbătoritei; toastul se încheiase spre marea uşurare a tuturor. Şi comesenii se ridicară şi ei cu paharele în mână şi se apropiară în grabă de Roncella.

— Eu ciocnesc cu dumneata; şi aşa e acelaşi lucru – îi spuse Dora lui Giustino.

— Da, doamnă, mulţumesc! – răspunse acesta, buimăcit de ciudă. Dar, Sfinte Dumnezeule, a stricat totul!

— Din vina mea? – întrebă Dora Barmis.

— Nu, doamnă, din cauza lui Raceni. Îi dădusem titlul... ăleia... al dramei, şi aţi văzut ce-a făcut? Şi-a vârât hârtia în buzunar şi a uitat de ea! Nu se face aşa ceva! Senatorul, atât de bun... Oh, iată, scuzaţi-mă, doamnă, mă cheamă ziariştii acolo... Mulţumesc, Raceni. Titlul dramei? Dumneavoastră sunteţi domnul Mola? Da, de la *Capitale?* Ştiu. Mulţumesc. Foarte încântat. Eu sunt soţul, da, domnule; de un an şi jumătate. În patru acte. Titlul? *Insula nouă.* Dumneavoastră sunteţi Centanni? Foarte încântat... Soţul ei, domnule. *Insula nouă* în patru acte. Acum se traduce în franceză, ştiţi? Traduce Deriches, da, domnule. Deriches, da, domnule, aşa. Dumneavoastră sunteţi Federici? Foarte încântat de cunoştinţă... soţul ei, domnule: ne-am căsătorit acum un an şi jumătate. *Insula nouă.* Dimpotrivă, uitaţi-vă, dacă aţi avea gentileţea să adăugaţi că de fapt nu este chiar o dramă...

— Boggiòlo! Boggiòlo! – veni în grabă să-l cheme Raceni.

— Cee?

— Vino! Soţia dumitale se simte rău. E mai bine să plecaţi.

— Eh! – exclamă îndurerat Boggiòlo în mijlocul ziariştilor, ridicându-şi sprâncenele şi deschizându-şi larg braţele.

Lăsă să se întrevadă astfel de ce natură era răul soţiei şi alergă spre ea.

— Dumneata eşti un mare ştrengar! – îi spunea după scurt timp Dora Barmis, făcându-i un anume semn cu ochiul şi strângându-l de braţ. Dumneata trebuie să stai liniştit, ai înţeles? Liniştit. Acum du-te! Du-te! Dar nu uita să vii în curând la mine. Te dăscălesc eu atunci, afurisitule!

Şi-l ameninţă cu un deget, în timp ce el, făcând plecăciuni şi zâmbind tuturor, roşu-aprins la faţă, stânjenit, fericit, se retrăgea cu soţia şi cu Raceni pe terasă.

CAPITOLUL AL DOILEA

Şcoală de grandoare

ÎN LINIŞTEA PROFUNDĂ A DIMI-neţii cenuşii, curtea aceea adâncă a vechii clădiri, umedă, cufundată parcă în întregime în întuneric, părea că tresare, din când în când, la întrebarea lansată, cu un glas ca de corn şi un sunet trist, de un papagal mare, de la o fereastră de la mezanin.

— *Ce faci?*

Era papagalul domnişoarei Ely Facelli, bătrânica foarte pudrată şi cu meşa blondă care asistase la banchetul dat în onoarea Roncellei. Locatară a unui apartament din clădirea aceea, la intervenţia lui Raceni, cedase câteva camere, cu chirie, lui Giustino Boggiòlo.

Cu vedere spre curte, camerele nu erau defel vesele. Şi se mai adăuga şi plăcerea acestui papagal, în faţa căruia, domnişoara Ely, frecându-şi mâinile reci şi bine îngrijite, venea să-şi demonstreze, prin întrebarea aceea, grija ei maternă:

— Ce *faci?*

Bineînţeles că pasărea, nespus de stupidă, luase obiceiul urât de a o repeta şi întrebarea lui părea să se adreseze tuturor chiriaşilor din clădire, atrăgându-le atenţia cât de lungă le era ziua:

— *Ce faci?*

De la toate patru etajele locatarii îi răspundeau, fiecare în felul lui, suflând şi răsuflând, dependent de ceea ce făceau şi de plictiseala propriilor lor ocupaţii de moment:

— Mă spăl!
— Aprind focul!
— Transpir!
— Îmi suflu nasul!

Şi câte unul chiar şi mai rău: încet, în sinea lui, neputând vorbi tare, din anumite locuri.

Un glas baritonal îi răspundea totdeauna într-un singur fel, constant, la orice oră din zi:

— Mă plictisesc!

Era vocea domnului Ippolito Roncella, unchiul scriitoarei. Funcţionar cândva, acum la pensie, în loc să se retragă la Torino, oraşul său natal, unde, după moartea fratelui, nu mai avea pe nimeni din familie, rămăsese la Roma ca să ajute (din câte spunea) cu pensia lui pe nepoata venită de vreo trei luni să se stabilească în capitală cu soţul ei. Dar acum se căia, şi încă cum!

Nu putea să-l sufere pe noul său nepot, pe Giustino Boggiòlo.

— Off! Off! Mă zăpuşesc! – răbufnea de îndată ce cineva îi pomenea de el.

Ce e zăpuşeala? Stagnarea luminii jos, enervând elasticitatea aerului. Nepotul său cel nou era întocmai ca o zăpuşeală: întârzia, făcând lumină, cea mai inutilă lumină, *terre-à-terre;* adică el explica cele mai fireşti lucruri de parcă numai el le-ar fi văzut şi ceilalţi n-ar fi fost în stare să le vadă fără lumina lui.

Sufla don Ippolito, sufla mai întâi încet de tot, ca să nu-l jignească; în cele din urmă, nemaiputând suporta, răbufnea şi dădea chiar din mâini, vrând să restituie elasticitatea aerului de respirat.

Ca să-l necăjească, în loc să stea în camera lui, poate cea mai bună din micul apartament, stătea aproape toată ziua în biroul mobilat cu mobilă veche, dacă nu meschină, oricum, foarte banală; şi acolo începea să fumeze, deşi medicul îi atrăsese atenţia în nenumărate rânduri să înceteze dacă voia să nu-l doboare vreo boală serioasă.

Dar el ştia că Giustino nu putea să sufere fumul de ţigară. La unele crize teribile de tuse, din cauza intoxicării bronhiilor, sufocat, vineţiu la faţă, cu ochii ieşiţi din orbite, dădea cu pumnii şi din picioare, se zvârcolea, şi totuşi continua să fumeze, numai fiindcă Giustino nu putea să sufere fumul. Şi fumând îşi netezea cu o mână pe umăr ciucurele unui fes de bersalier pe care-l ţinea tot timpul pe cap. Ca un sugaci sfârcul sânului mamei, tot aşa şi el, fumând cu pipa lui impresionantă de spumă de mare. Simţea nevoia să netezească ceva, şi nevoind să-şi atingă minunata lui barbă căruntă şi creaţă, spălată şi pieptănată în fiecare dimineaţă cu foarte mare grijă, îşi aducea pe umăr, printr-o mişcare a gâtului, ciucurele fesului de bersalier şi începea să şi-l mângâie.

În timp ce fuma şi îşi netezea ciucurele, se gândea.

Se gândea că nepoata lui, Silvia, avusese încă de copilă năravul de a mâzgăli. Tipărise patru sau cinci cărţi, poate mai multe. Dar nu se aşteptase să ajungă la Roma o literată faimoasă. Phi! cu o zi în urmă îi oferiseră şi un banchet atâţia alţi scriitori-mâzgălitori, nebuni ca ea. Şi totuşi nu era rea, în fond, nu: dimpotrivă, biata copilă nu părea să aibă nici măcar trăsneala atâtora! Dar soţul ei, acel „zăduf” nesuferitul de soţ îl enerva şi-l provoca în toate felurile. Cumpărase o maşină de scris de ocazie şi în fiecare seară, după cină, stătea până la miezul nopţii, până la unu, până la trei, şi cânta la pienuţul acela, ca să transcrie tot ce mâzgălise soţia lui în timpul zilei: *materialul,* cum îl numea el, de trimis a doua zi la recenzii, la editori, la traducători, cu care era într-o continuă corespondenţă. Iată acolo dulăpaşul cu sertare; şi apoi registre, dosarul cu copiile după scrisori. Comerţ în toată regula. Cu ce? Cu fum.

Dar părea că începe să comercializeze cu adevărat, oh, fumul acela; şi din comercializare părea că scoate şi ceva profit.

Semn că numărul nebunilor din lume este în continuă creştere.

Viaţa e plină de infinite absurdităţi care nici nu au nevoie să pară verosimile, fiindcă sunt de fapt adevărate. Ei bine, nu, domnilor. Să faci efortul de a inventa lucruri verosimile, ca să pară adevărate. Acelea adevărate din viaţă nu sunt de ajuns. Şi cele verosimile! Şi un om, Doamne, un om care făcea din ele o afacere!

Şi pe deasupra şi domnişoara aceea, Facelli, care la vârsta ei, s-ar fi cuvenit să se ruşineze şi să simtă nevoia să fie serioasă! Roasă şi ea însă, nu de viermele solitar al literaturii, ci de caria erudiţiei şi de molia istoriei. Făcându-şi vilegiatura la Catino, lângă Farfa, nenorocita descoperise o oarecare piatră funerară latină în bisericuţa Sant'Eustachio şi (ea, atât de mititică) compusese o operă mastodontică *Despre ultima dinastie longobardă şi despre originea puterii temporale a Papilor* (cu documente inedite) în care demonstrase, împotriva lui Gregorovius nici mai mult nici mai puţin, decât că Adelchi nu murise în Calabria, ci în „*lighean*"[8]; adică acolo, la Catino, da, domnilor, lângă Farfa; şi acum se aştepta ca scumpul ei chiriaş, Boggiòlo, să facă minunea, pe care i-o promisese, de a-i găsi un editor şi, cine ştie, poate după aceea şi un traducător, (german, bineînţeles) pentru opera ei mastodontică, inedită. Până una alta, nu-l slăbea din ochi, grijulie să-i facă continue şi presante exhibiţii de orice gen.

Iat-o!

— Poftiţi, luaţi loc, – bombăni domnul Ippolito, fără să se deranjeze, auzind în spatele uşii birouaşului glăsciorul nespus de mieros care întreba:

— Se poate?

Venea ca de obicei, să facă lecţia de engleză cu Giustino, de la opt la nouă. Gratis. Deoarece, după cum putea să se judece după meşa blondă creaţă pe care şi-o ţinea pe frunte, într-o plasă invizibilă, era pe jumătate englezoaică din partea mamei, domnişoara Ely Facelli. Rămasă fată bătrână fiindcă făcuse prea subtile analize în

[8] în italiană la lighean se spune *catino* (n.tr.).

tinereţe, cu lupa, asupra nasului strâmb al unuia, sau a mâinilor puţin prea groase ale altuia dintre pretendenţi, căindu-se prea târziu de atâta sclifoseală, acum era toată numai miere în faţa bărbaţilor: dar nu era periculoasă. Domnul Ippolito se încăpăţâna s-o cheme *Longobarda.*

— Bună ziua, domnule Ippolito, – spuse ea, intrând cu multe plecăciuni şi storcându-şi din ochi şi din guriţă un zâmbet de care s-ar fi putut lipsi, deoarece domnul Ippolito îşi plecase imediat ochii ca să n-o vadă, bombănind:

— Bună ziua, domnişoară. Nu mă deranjez, ca de obicei, şi nu mă mai ridic, deoarece dumneata eşti aici ca cineva de-ai casei, se ştie.

— Desigur, mulţumesc. Nu vă deranjaţi, se poate! – se grăbi să spună domnişoara Ely, întinzând mâinile pline de ziare. Apoi întrebă:

— Este încă în pat, domnule Boggiòlo? M-am grăbit să vin fiindcă am citit... ah, dacă aţi şti câte lucruri frumoase, în ziarele astea în legătură cu sărbătorirea de ieri! Redau magnificul *toast* al senatorului Borghi, anunţă cu multe urări drama doamnei Silvia! Îmi închipui ce fericit trebuie să fie domnul Giustino!

— Plouă, nu?

— Ce spuneţi?

— Nu plouă? Mi se părea că plouă.

Domnişoara Ely cunoştea năravul domnului Ippolito de a întoarce brusc discuţia când nu-i convenea ceva; şi totuşi de astă dată rămase uşor descumpănită; venindu-şi în fire, răspunse grăbită:

— Nu, nu; dar ştiţi? se prea poate să plouă în curând. E noros. Atât de frumos ieri, şi azi... Ah, ieri, ieri, o zi de neuitat! O zi... Ce spuneţi?

— Har, – mugi domnul Ippolito, Har, spun, din partea Domnului, doamna mea, fiind în bună dispoziţie, datorită veseliei oamenilor. Ei bine, cum merg, cum merg lecţiile astea de engleză?

— Ah! Foarte bine! – exclamă bătrâna domnişoară.

Dovedeşte aptitudine, domnul Giustino, la învăţatul limbilor străine, o mare aptitudine! Cu franceza chiar bine; engleza peste patru cinci luni (poate şi mai înainte) o va vorbi binişor. Vom începe apoi neîntârziat cu germana.

— Şi cu germana?

— Ei da, nici nu s-ar putea altfel. Îi serveşte, îi e de mare folos, ştiţi?

— Pentru longobarzii dumitale?

— Dumneavoastră glumiţi mereu cu longobarzii mei, sunteţi răutăcios! – răspunse domnişoara Ely. Îi e de folos ca să vadă totul clar în contractele pe care le face, ca să ştie pe mâna cui dă traducerile, şi apoi ca să-şi dea seama de mişcarea literară; ca să citească articolele, criticile din ziare.

— Şi ca să moară nu-i este de folos, ia spune-mi?!

— Adică cum, ca să moară?

— Că trebuie să şi moară nu se gândeşte niciodată domnul Giustino?

Domnişoara Ely întinse mâinile, oripilată.

— Of! Dar ce spuneţi, domnule Ippolito?

— Hm! – exclamă, scuturându-se, domnul Ippolito. Când văd că se fac unele lucruri (şi pe dumneata, scuză-mă) care mi se par făcute doar din glumă... Ştiţi ce înseamnă asta?

Şi cu mâna sub bărbie îşi ridică magnifica sa barbă.

Domnişoara Ely holbă ochii.

— Hm, o barbă?

— Barbă. Întocmai. Şi asta e o mânecă. Mânecă de haină. Stofă de lână. Puţin păroasă. Şi asta ştiţi ce e? Un ciucure de fes de bersalier. Iată! Nu ştiu dacă am fost clar. Scumpă domnişoară, toate astea se pot atinge. *Atinge.* Aţi înţeles? Aşteptaţi.

Îşi smulse, trăgând tare, un fir de barbă şi puse firul acela de barbă pe mâna domnişoarei Ely care-l privea buimăcită.

— Luaţi-l! Un fir de barbă. *Adevărat.* Nu ştiu dacă am

fost clar. Şi acum priviţi toată literatura dumneavoastră.

Trase din pipă o porţie serioasă de fum şi o suflă.

— Nu ştiu dacă am fost clar. Dar iată-l şi pe domnul Giustino, – se întrerupse brusc, sărind în picioare. Îi recunosc pasul!

Într-adevăr, nepotul intra ca să ia lecţia de engleză, mai înainte de a se duce la birou.

Părea să fi dormit rău. Era foarte încruntat. Dădu două distinct diferite „Bună ziua” domnişoarei Ely şi unchiului, care voia să iasă din biroul îmbâcsit de fum de pipă: de cum îl văzu ieşind, se repezi să deschidă fereastra, gâfâind.

— Aţi văzut ziarele? – îl întrebă imediat domnişoara Ely, ca să-l readucă la ceva plăcut.

— Da, domnişoară, le am dincolo – răspunse brusc Giustino. Le-aţi adus şi dumneavoastră? Mulţumesc. Hm, trebuie să mai cumpăr încă pe atâtea. Trebuie să trimit multe. Dar aţi văzut ce încurcă-lume sunt şi ziariştii ăştia?

— Mi se părea că... riscă domnişoara Ely.

— Când nu se ştiu lucrurile exact – o întrerupse, brusc, Giustino, – nu se scriu, sau dacă voiau să le scrie, să fi întrebat mai întâi pe cei ce ştiu, cum stau lucrurile şi cum nu stau. De n-aş fi fost acolo! Dar eram acolo, gata să dau toate explicaţiile posibile şi imaginabile, toate clarificările; ce rost a avut să scoată din buzunar atâtea născociri? Lifjeld aici... nu, unde e? În *Tribuna,* a devenit editor german. Şi apoi, uitaţi-vă: *Deloche...* aici, *Deloche* în loc de *Deriches...* Îmi pare rău fiindcă trebuie să trimit ziarele şi în Franţa; şi astfel, cu corectura făcută cu tocul, frumoasă impresie o să mai facem!

— Cum se mai simte doamna Silvia? Cum se simte?

— Întrebă domnişoara Facelli, ca să nu mai insiste pe nota aceea care suna fals.

Dar astălaltă sună şi mai fals.

— Lăsaţi-mă în pace! – răbufni Giustino, aruncând ziarele pe birou.

O noapte infectă!

— Ei, emoţia…

— Ce emoţie? Ea şi emoţie!? Dacă vreţi să ştiţi, ea este o femeie pe care n-o mişcă nici Dumnezeu din cer! Atâta lume venită acolo pentru ea, elita literaturii şi a ziaristicii, Gueli, Borghi; credeţi că i-a făcut plăcere? Nici pomeneală. Ei da, aţi văzut? A trebuit s-o târăsc cu forţa. Şi vă jur pe sufletul tatălui meu, domnişoară, că acest banchet a venit de la sine, vreau să spun din mintea lui Raceni, totul numai de la el; eu n-am avut niciun fel de amestec. Mi se pare că până la urmă a ieşit bine.

— Foarte bine, cum să nu? – aprobă imediat domnişoara Ely. O petrecere nemaipomenit de reuşită!

— Ei, da, dacă ne-am lua după ea, – replică Giustino, – spune şi susţine că a făcut o impresie foarte proastă.

— Cine? – exclamă domnişoara Ely, bătând din palme. Doamna Silvia? Dar cine-o spune?!

— Cine o spune? Ea o spune! Şi o spune râzând. Fiindcă ei nu-i pasă de nimic, aşa spune. Acum, trebuie sau nu trebuie să ne menţinem pe poziţie? Asta vreau să ştiu în primul rând! Fiindcă eu mă agit, eu acţionez; dar dacă ea în loc să mă secundeze, să mă ajute, vrea să se tragă înapoi şi să-mi pună, cum s-ar spune, beţe în roate… În definitiv, cine scrie? Ea scrie; doar nu scriu eu! Şi dacă lucrurile merg, mă întreb şi zic, de ce nu trebuie să facem în aşa fel încât să meargă cât mai bine cu putinţă?

— Dar bineînţeles! aprobă din nou, foarte convinsă, domnişoara Ely.

Giustino stătu puţin s-o privească: apoi se apropie de ea şi îi făcu încet această confidenţă:

— O avea talent; o şti desigur să scrie; dar totuşi anumite lucruri, credeţi-mă, nu le pricepe. Şi nu vorbesc în lipsă de experienţă, fiţi atentă. Două volume, aruncate aşa, mai înainte de a se căsători cu mine, fără contract. Ceva incredibil! De îndată ce voi putea, voi face totul să le recuperez, deşi nu-mi mai fac iluzii pentru cărţi. Romanul, da, romanul merge; dar nu suntem nici în Anglia şi nici măcar în Franţa. Acum a scris drama; s-a

lăsat convinsă. Eu nu mă pricep. Însă a citit-o senatorul Borghi şi spune că... da, succesul nu se poate prevedea, dar lui îi place; este ceva... nu ştiu cum a spus... clasică, mi se pare... da, şi apoi mai e ceva, clasică şi... nu-mi mai amintesc. Dacă acum dăm lovitura cu teatrul, mă înţelegeţi doamna mea, înseamnă norocul nostru.

— Şi încă cum! – exclamă domnişoara Ely.

— Dar trebuie să ne pregătim, – adăugă cu ciudă Giustino, împreunându-şi mâinile. Este expectativa, curiozitatea.. Acum a fost banchetul acesta. Mi-am dat seama că ea a plăcut.

— Foarte mult!

— Uitati-vă, a invitat-o marchiza Lampugnani. Despre care am auzit spunându-se că e printre primele nume din Roma; a invitat-o şi cealaltă care are şi ea un salon foarte căutat... cum se numeşte? doamna Borné Laturzi. Trebuie să se ducă, nu-i aşa? Să se arate. Se duc acolo atâţia ziarişti. Va fi util ca ea să-i vadă, să discute cu ei, să se lase cunoscută de ei, apreciată. Ei bine, cine ştie cât îmi va fi dat să pătimesc ca s-o conving!

— Poate pentru că, – riscă, stânjenită, domnişoara Ely – poate pentru că e în starea aceea...

— Ba nu! negă imediat Giustino. Încă vreo două, trei luni nici nu se va observa; se va putea prezenta foarte bine! I-am spus că-i voi face o rochie nouă. Ba chiar, iată, voiam să vă întreb, domnişoară, dacă dumneavoastră aţi putea eventual să-mi recomandaţi o croitoreasă bună, fără prea multe pretenţii, fiindcă aşteptaţi, iertaţi-mă, poate o să vreţi să mă însoţiţi la alegerea acestei rochii şi... da, şi chiar s-o convingeţi pe Silvia, sfinte Dumnezeule! să se lase condusă şi să facă ceea ce trebuie să facă. Drama se va pune în scenă pe la începutul lui noiembrie.

— Ah, aşa de târziu?

— Nu, dimpotrivă, e chiar prea devreme. Stagiunea propice a teatrelor începe totdeauna în noiembrie. Şi aşteptarea nu-mi displace. Terenul nu e încă pregătit cum

aş vrea eu. Cunosc puţini oameni. Adevăratul cui e Silvia, Silvia, încă destul de stingheră. Mai avem în faţa noastră atâtea luni. Aş vrea să concep un mic program. Pentru mine n-ar fi nevoie; dar pentru Silvia... Mă enervează, credeţi-mă. Nu că s-ar revolta în faţa sfaturilor mele; dar nu vrea să facă nici cel mai mic efort să-şi joace rolul, să-şi învingă, în fine, propriul ei caracter...

— Rezervată, da!

— Cum aţi spus?

— O fire rezervată, spuneam.

— Da; îi lipsesc manierele, asta e! Rezervată; îmi place cuvântul; trebuie să-l reţin. Da, rezervată. Puţină şcoală, din cea la care mă gândesc eu, i-ar fi mai necesară decât pâinea. Mi-am dat seama, dragă domnişoară, că este un fel de înţelegere tacită între atâţia care se recunosc din aer; este de ajuns să pronunţe un nume... o clipă... cum îi spune?... poet englez din *Piazza di Spagna,* mort de tânăr...

— Keats! Keats! – strigă domnişoara Ely, atinsă parcă la inimă.

— *Chizzi*[9]*,* mda... acesta! De îndată ce spun *Chizzi* au şi spus tot; nu mai e nevoie de nimic: s-au înţeles între ei. Sau rostesc, nu ştiu, numele unui pictor olandez, cum îi zice?

— Van Gogh?

— Acesta, da: sunt patru, cinci cu nume de-astea dificile; le pronunţă schimbând între ei o privire inteligentă, şi fac o impresie nemaipomenită! Dumneavoastră care sunteti atât de doctă, domnişoară, ar trebui să-mi faceţi acerbă plăcere: să-i vorbiţi Silviei despre ei.

— Cum să nu? Promise, nespus de fericită, domnişoara Ely; şi până una, alta, avea croitoreasa, cât despre rochie (o rochie frumoasă neagră, nu? dintr-un material lucios) trebuia lucrată într-un anume fel...

— Desigur!

[9] În italiană pronunţia e *chiţi* (n.tr.).

— …da, care să se poată, în fine…

— Desigur!

— …pe măsură ce…

— Desigur, lărgi. Aş vrea să mergem mâine să cumpărăm materialul împreună.

După ce au stabilit aceasta, Giustino trase din sertarul biroului câteva *albums* şi-i arătă, suflând cu putere.

— Uitaţi-vă, patru, azi!

O afacere serioasă *albums*-urile acelea. Ploua cu ele din toate părţile. Admiratoare, admiratori care, direct sau prin intermediul lui Raceni, sau chiar al senatorului Borghi, cereau un gând, sau simpla aşternere a iscăliturii. Ca să dea atenţie tuturor, Silvia ar fi pierdut cine ştie cât timp. Ce-i drept, acum, făcea puţin, dată fiind starea în care se afla; dar de la câte un lucru mai uşor, totuşi, nu se dădea în lături. Plictiseala cu albumele şi-a luat-o, de aceea, asupra lui: scria el diverse gânduri în locul soţiei sale. De altfel nimeni nu şi-ar fi dat seama, fiindcă ştia să imite perfect scrisul şi iscălitura Silviei. Gândurile le extrăgea din cărţile ei tipărite; ba chiar ca să nu mai piardă mereu vremea să le răsfoiască şi să tot caute, îşi copiase o serie într-un carneţel şi ici-colo mai înserase şi câte un gând de-al lui, care putea să meargă… În cele ale soţiei riscase să facă, pe ascuns, câte o mică corectură ortografică, deoarece, citind în ziare articolele scriitorilor rafinaţi (cum ar fi, de exemplu, Betti, care găsise atâta de râs în proza Silviei) îşi dăduse seama că aceştia scriau, cine ştie de ce, cu litere mari anumite cuvinte. Ei bine, şi el, de câte ori găsea în gândurile Silviei câte un cuvânt pretabil la majuscule, pac, o frumoasă majusculă! Doamne sfinte, dacă cu atât de puţin efort puteai face o impresie frumoasă!…

— De ce fac eu toate acestea? – suspină Giustino. Îmi puteţi spune dumneavoastră?

Deschise gramatica engleză şi i-o întinse domnişoarei Ely.

— Forma negativă, – începu apoi să recite cu ochii

închişi – *Present tense: I do not go,* eu nu plec; *thou dost*[10] *not go,* tu nu te duci; *fie does not go,* el nu se duce...

Dar pentru şcoala de grandoare la care tindea s-o supună pe soţia lui sălbatică şi refractară, deşi în aparenţă timidă şi supusă, Giustino îşi dădea seama că acea cumsecade domnişoară Facelli nu putea face faţă, şi că era nevoie de cu totul altă maestră.

Piemontez, muntean încăpăţânat, voia, cu orice preţ, să treacă peste toate obstacolele drumului pe care-l apucase la întâmplare şi cu totul nepregătit, şi să ajungă să dea soţiei, dacă nu chiar bogăţia, care nu-i părea posibilă, cel puţin toate câştigurile financiare majore ce se puteau dobândi, speculându-i faima. Desigur, nu era ceva plăcut şi nici uşor. Trebuia să prindă gust. Şi el încet, încet prinsese gust; ba chiar se înfierbântase, într-atât, încât se putea spune că inima nici nu-i mai bătea pentru altceva.

Era grăbit să câştige, nu atât pentru câştigul în sine, ci pentru că însemna dovada, concretă, mişcătoare şi sunătoare, a ceea ce voia să demonstreze soţiei lui, mult prea în nori şi inexpertă, şi anume, că lângă ea avea un bărbat.

Reticenţa Silviei îl irita, mai ales fiindcă nu i se părea logică. Din moment ce continua să scrie, sfinte Dumnezeule! ce rost mai avea toată reticenţa aceea, să-l lase parcă să-i smulgă cu forţa din mână ceea ce scria, când el se străduia să transforme totul în faimă şi bani?

— Lucrurile ori se fac, ori nu se fac!

De altfel şi el mai avea nevoie de puţină practică şi poate şi de câte un sfat; motiv pentru care, chiar în ziua aceea, la ieşirea de la Arhiva notariatului, se hotărî să se ducă acasă la Dora Barmis, maestră mult mai ştiutoare decât domnişoara Ely Facelli.

Sprijinită de lada de la intrare văzu o cârjă, pe cârjă o

[10] Azi în vorbire curentă se spune: *You do not go* (*thou* este forma veche pentru *You*) (n.tr.).

pălărie cu boruri moi. Uşa care dădea în salon, închisă. Cufundată în penumbră culoarea verde-gălbui a hârtiei cu pătrăţele aplicată pe geamuri.

— Ba nu, nu, nu! v-am spus nu, aşadar gata! – se auzi o voce dinăuntru, strigând înfuriată.

Slujnica, venind să-i deschidă, rămase, la acest strigăt, uşor perplexă, neştiind dacă să intre în momentul acela să-l anunţe.

— Deranjez? – întrebă Giustino, puţin stânjenit.

Slujnica ridică din umeri, apoi îşi făcu curaj, lovi uşor în geamul uşii, deschise.

— Ah, dumneata, Boggiòlo? Ce plăcere! Intră, intră, – exclamă Dora Barmis, întinzându-şi capul şi făcând efortul de a compune imediat un aer surâzător pe chipul alterat de dispreţ şi ciudă.

Giustino Boggiòlo intră puţin şovăitor, înclinându-şi capul şi în faţa lui Cosimo Zago care, nespus de palid, se ridicase într-un picior şi cu greu se sprijinea cu mâinile de spătarul unui scaun, ţinând celălalt picior spânzurat şi chircit.

— La revedere, – îi spuse Zago doamnei Barmis, cu un glas ce voia să pară calm.

— La revedere, – îi răspunse imediat Dora, dispreţuitoare, fără să-l privească; şi-i zâmbi din nou lui Giustino. Ia loc, ia loc, Boggiòlo. Ce drăguţ ai fost... Dar târziu, hm?

De cum a ieşit Zago, şchiopătând destul de rău, ea a şi sărit pe fotoliu, cu braţele ridicate, şi a răbufnit, vorbind grăbit:

— Nu mai puteam! ah, scumpe prietene, nu mai puteam! Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc c-ai venit să mă eliberezi! Nu mai puteam! – şi continuă, oftând adânc: Ah, cum te face lumea să te căieşti când îi arăţi că ai puţin suflet! Dar dacă vine un om nenorocit să-ţi spună: „Sunt urât şi sunt schilod”, ce-i răspunzi? „Nu, dragă, de ce? Gândeşte-te că natura te-a compensat cu alte daruri.” Este adevărat. De-ai ştii ce versuri frumoase ştie să

compună bietul om! O spun tuturor; i-am spus-o şi lui; dar aşa, *tout bonnement,* cum poţi să i-o spui unui coleg. Acum mă face să mă căiesc. Este inutil, *c'est toujours ainsi...* Nu trebuia să i-o spun; ştii de ce? Fiindcă sunt femeie. Nici nu mă gândesc uneori că sunt femeie, te asigur. Uit de asta, uit de asta foarte uşor. Ştii cum îmi amintesc? Văzându-i pe unii că mă privesc într-un anume fel... Oh, Doamne! Atunci izbucnesc în râs. Ei da, îmi spun în sinea mea, într-adevăr! Sunt femeie! Ce lucru trist... Şi apoi, bătrână acum. Nu? Hai... ei, fir-ar să fie! Fă-mi un compliment, spune că nu sunt bătrână!

— Nici nu e nevoie s-o spun, – spuse Giustino, îmbujorându-se.

Dora Barmis izbucni în râs ca de obicei.

— Dragule! Dragule! Te ruşinezi? Ba nu, hai, nu te mai gândi! Iei un ceai? Un *vermouth?* Uite, fumează.

Şi-i întinse cu o mână cutia cu ţigări, în timp ce cu cealaltă apăsa butonul soneriei electrice de sub raftul care susţinea atâtea cărţi şi bibelouri, statuete şi portrete, suspendat acolo deasupra divanului impunător din colţ, acoperit cu mătăsuri vechi.

— Mulţumesc, nu fumez, – spuse Giustino.

Dora puse cutia cu ţigări pe măsuţa joasă cu două mici nivele, din fala divanului. Intră slujnica.

— Adu *vermouth*-ul. Mie un ceai. Aici, Nina; pregătesc eu.

La scurt timp, slujnica intră cu ceainicul, cu *vermouth*-ul cu prăjiturile într-o cupă mare argintată. Dora turnă *vermouth*-ul lui Giustino şi spuse:

— Dacă mă gândesc bine, de cu totul altceva trebuie să te ruşinezi, trăsnitule! Şi fii atent că-asta ţi-o spun serios.

— De ce anume? – întrebă Giustino, care înţelesese totuşi; ce-i drept, îşi şi deschise buzele pentru un zâmbet frivol.

Dora reluă, agitându-şi un deget şi pe un ton de ameninţare şi de severă dojană:

— Dumitale natura ţi-a încredinţat ceva sacru,

Boggiòlo! (Ia te rog această *fondantă.)* Soţia dumitale nu-ţi aparţine doar dumitale. Drepturile dumitale, dragule, trebuie să fie limitate. Dumneata însă, dacă soţia dumitale nu suferă... ia spune-mi, e geloasă pe dumneata?

— Nici gând. De altfel, n-aş putea să spun, fiindcă...

— ...nu i-ai dat niciodată vreun motiv, nu-i aşa? Eşti prin urmare într-adevăr un om foarte cumsecade. Se vede. Dar prea cumsecade, nu? Spune adevărul. Nu, nu, dumneata ar trebui s-o cruţi, Boggiòlo. De altminteri bărbaţii dau un nume urât acestui lucru...

Cu arătătorul şi cu degetul cel mic ridicate, graţios, îi arătă corniţele lui Giustino. Râse şi adăugă:

— Apasă pe capul bărbaţilor. O femeie cu minte n-ar trebui să-şi facă griji din asta. Le au şi fluturaşii... Şi ştii cum se cheamă acelea ale fluturilor? Antene, dragule. Se numesc antene. Un bărbat poate avea coarnele adesea ascunse. Femeia poartă totdeauna antene nespus de fine (de fluture, bineînţeles). Hai, dragule. Sus ochii. De ce nu mă priveşti? Îţi par foarte ciudată? Oh, bravo, aşa! Îţi vorbesc serios. Nu trebuie să fii un soţ prea cumsecade când ai o soţie ca a dumitale. O cunoşti pe poeta Bertolè-Viazzi? N-a venit la banchet, deoarece biata femeie...

— Şi ea? – întrebă Giustino, amărât.

— Ei, dar mult mai grav! – exclamă Dora. Are un soţ chiar teribil, biata de ea!

Giustino ridică din umeri:

— Pe de altă parte...

— Dar ce pe de altă parte! – sări Dora. În anumite situaţii, soţul trebuie să aibă consideraţie faţă de soţie. Gândeşte-te, de patru ani Bertolè lucrează la un poem. O ştim cu toţii. Ei bine, s-o şti pe biată femeie cu o gestaţie ca asta în cap, un poem, îţi spun! Şi apoi, în acelaşi timp, s-o vezi cu pântecul deformat de altă gestaţie, ei nu, lasă! este o prepotenţă! crudă! crudă!

— Înţeleg, – interveni Giustino, îngrijorat – şi credeţi-mă că şi pe mine m-a plictisit destul. Dar Silvia în tot acest

timp nu va face nimic.

— Şi va fi un timp preţios irosit!

— Mie îmi spuneţi? Irosit; şi nu numai, dar familia creşte; şi cine ştie câte alte cheltuieli... şi apoi depărtarea, fiindcă va trebui să trimitem copilul la doică, la bunică...

— La Taranto?

— Nu la Taranto! Mama Silviei a murit de mulţi ani. La mama mea, la Cargiore.

— Cargiore? – întrebă Dora, tolănindu-se pe divan. Şi unde e Cargiore?

— În Piemont, doamnă. Of, un sătuc cu doar câteva case, mai sus de comuna Giaveno.

— Fiindcă dumneata eşti piemontez, mda. Şi cum de te-ai căsătorit cu Roncella, ea fiind o meridională?

— Ei! M-au trimis la Taranto, după concurs...

— Oh, sărmanul!

— Un an şi jumătate de exil, credeţi-mă!

— N-ar trebui să-ţi mai pară rău, acum!

— Ah, desigur! Norocul meu că tatăl Silviei, pe atunci şeful meu...

— La Arhive?

— Şef-arhivist, doamnă. Oh, cât despre asta, o slujbă bună! A început imediat să ţină la mine...

— Şi dumneata, ştrengarule, ai făcut-o pe fata literată să se îndrăgostească de dumneata.

— Ei, prin forţa împrejurărilor... zâmbi Giustino.

— Cum prin forţa împrejurărilor?

— Spun prin forţa împrejurărilor, deoarece du-te azi şi du-te mâine, un biet tânăr, acolo, singur... Dumneavoastră nu vă puteţi da seama ce înseamnă asta? După ce-am trăit totdeauna lângă mama, obişnuit cu grija ei faţă de mine... *Onorevole* Datti, deputat în colegiul meu, îmi promisese că în curând avea să mă cheme la Roma, la Arhiva Consiliului de stat. Ei da, promisiunile deputaţilor! Şi apoi, chiar dacă Datti şi-ar fi ţinut făgăduiala, mama tot n-ar fi venit cu mine la Roma.

Trebuia să mă însor.

— Şi iată, dragă Boggiòlo, de ce soţiile îşi înşală soţii! – oftă Dora.

Giustino părea buimăcit.

— Nu înţeleg...

— Ba da, dragule! Fiindcă bărbaţii care raţionează astfel sunt întocmai aşa cum n-ar vrea să-i aibă nicio femeie.

— Într-adevăr, Silvia... începu să obiecteze Giustino.

— Oh, ştiu eu bine, sunt chiar convinsă, – îl întrerupse imediat Dora. Dar dumneata greşeşti dacă ai impresia că soţia dumitale este o femeie.

— Nu-i o femeie?

— Nu, dragul meu.

— Şi atunci ce e?

— Este Silvia Roncella.

— Dar eu, ştiţi? Nu m-am îndrăgostit de Silvia pentru că este o literată. Dimpotrivă! Nici nu mă gândeam la aşa ceva atunci... la literatură. Ştiam, da, că Silvia publicase două cărţi; dar asta, dimpotrivă, în ceea ce mă priveşte... Ce mai!

— Nu, nu, povesteşte-mi, povesteşte-mi, – îl stârni Dora. Îmi face mare plăcere.

— Nu-i cine ştie ce de povestit, – răspunse Giustino. Când m-am dus prima oară la ea acasă, îmi închipuiam că voi da de o fată... cum să spun... cu capul înfierbântat. Dar nici gând! De altfel aţi văzut-o şi dumneavoastră!

— Ah, da, e un amor!

— Tatăl, socrul meu, răposatul...

— I-a murit şi tatăl?

— Da, doamnă, aşa, dintr-o dată. La abia o lună după căsătoria noastră, sărmanul. Hei, era un fanatic. Le dădea tuturor funcţionarilor să citească din cărţile fetei lui şi ziarele care scriau despre ele. Era nespus de încântat, bineînţeles. Mi le-a dat şi mie să le citesc.

— Şi dumneata le-ai citit ca o datorie de serviciu.

— Vă închipuiţi! Silvia însă suferea din cauza asta, chiar

suferea şi nu admitea să se vorbească niciodată despre ceea ce scria, în prezenţa ei. Tăcută, foarte tăcută, modestă, se ocupa de treburile casei; făcea totul în casă. Când ne-am căsătorit, m-a făcut să râd chiar, spunându-mi că avea năravul de a scrie. Ea îl numea năravul de a scrie. Ea îl numea năravul de a scrie. Şi a ţinut să-i promit că nu voi face caz de asta. În schimb, n-aveam să-mi dau seama niciodată nici de timpul când scria, nici de cum avea să facă să poată scrie, având atâtea treburi în casă.

— Şi dumneata?

— Hei, am promis. Apoi, totuşi, la câteva luni după căsătoria noastră, a sosit din Germania un mandat cu o mie de mărci, drept de autor pentru traducere. Nici nu se aştepta. Nespus de fericită că în cărţile acelea i se recunoştea un merit pe care nici ea însăşi nu bănuia să-l aibă, cedase... aşa, fără să pretindă nimic, dreptul de traducere.

— Şi atunci imediat, dumneata...

— Hm! Am deschis ochii! Veneau alte cereri de la reviste, de la ziare. Silvia mi-a mărturisit că în sertar avea multe alte manuscrise, schema unui roman, *Casa piticilor.* Gratis? Cum gratis? Nu-i o muncă? Şi munca nu trebuie să renteze? Din punctul acesta de vedere, literaţii nu sunt în stare să se pună ei înşişi în valoare. Este nevoie de cineva care să cunoască aceste lucruri şi să se ocupe de ele. Eu, uitaţi-vă, de îndată ce am înţeles că poate să iasă ceva din asta, am început să-mi iau imediat cuvenitele informaţii. Am intrat în corespondenţă cu un prieten de al meu, librar; cu mai mulţi redactori de reviste şi ziare care scriseseră bine despre cărţile Silviei; i-am scris, din câte îmi amintesc, şi lui Raceni...

— Ei, da, îmi amintesc şi eu. Ne-ai făcut să murim de râs, dragul meu...

— Încă nu aveam experienţă. Am studiat legea proprietăţii literare şi tratatul de la Berna în legătură cu drepturile de autor. Mai întâi făceam contracte aşa, pe dibuite, fireşte... Dar după aceea, văzând că lucrurile

mergeau bine... Silvia se speria de contractele pe care le făceam; când vedea apoi că erau acceptate, când îi arătam banii câştigaţi, cădea de acord. Hm, cred şi eu! Totuşi, ştiţi, pot spune că eu am câştigat banii aceştia, deoarece ea, din scrierile ei, n-ar fi fost în stare să câştige niciodată nimic.

— Ce om preţios eşti dumneata, Boggiòlo! – exclamă Dora, aplecându-se ca să-l vadă mai de aproape.

— Nu spun asta – replică Giustino, – dar credeţi-mă că ştiu să tratez o afacere. Mă lansez în ea cu elan şi pricepere, iată! Datorez gratitudine prietenilor, lui Raceni, de exemplu, care a fost bun cu soţia mea, încă de la început. Şi dumneavoastră...

— Ba nu, mie nu! Ce-am făcut eu?

— Şi dumneavoastră, dragă doamnă, pentru că şi dumneavoastră, împreună cu Raceni, aţi fost foarte bună. Şi senatorul Borghi, şi el a fost bun. Îi datorez venirea mea la Roma. Lui i-o datorez, şi nu lui Datti. Nu prea ne trebuia, chiar în asemenea momente, necazul ăsta cu sarcina.

— Vezi? – exclamă Dora. Şi doamna dumitale cine ştie cât o fi suferind la ideea de a se despărţi atât de repede de copil?! Poţi fi sigur că va naşte un băiat.

— De ce? Cum de ştiţi?

— Ştiu eu. Dumneata eşti distrat de prea multe griji şi faci lucrurile ca dintr-o datorie. Acum totul depinde de cine doreşte mai mult, în momentul de faţă: dacă doreşte mai mult femeia, se naşte un băiat; dacă doreşte mai mult bărbatul, se naşte o fetiţă.

Giustino zâmbi.

— Şi atunci, – spuse – să sperăm că într-adevăr a dorit mai mult ea... Ar fi mai bine un băiat. Fiind obligată să lucreze...

— E foarte trist! – suspină Dora. Un băiat! Trebuie să fie nemaipomenit să te simţi mamă! Eu aş muri de bucurie şi de spaimă! Doamne, Doamne, Doamne, nu mă mai lăsa să mă gândesc la asta!

Sări în picioare. Se îndreptă spre uşa camerei de alături şi căută în spatele draperiei comutatorul electric, dar mai înainte de a-l învârti se întoarse şi spuse cu un glas schimbat:

— Sau vrei să rămânem aşa? Ador chinul zilei muribunde. Mă întristează şi mă înduioşează. Devin totuşi şi rea, uneori, gândindu-mă în umbra asta. Mi se strârneşte o invidie plină de nelinişti pe casa altora, pe orice casă care nu-i ca asta a mea...

— Dar e atât de frumos aici... – spuse Giustino, privind în jurul lui.

— Vreau să spun atât de singură, – se explică Dora. Vă urăsc pe toţi, eu, pe voi bărbaţii, fiindcă ar fi cu mult mai uşor pentru voi bărbaţii să fiţi buni, şi nu sunteţi, şi vă lăudaţi cu asta. Râdeţi de perfidiile voastre. Şi am râs şi eu de ele de atâtea ori, ascultându-vă. Dar apoi, gândindu-mă din nou, singură, la ore ca asta de acum. Ce poftă, ce poftă am simţit... de a ucide! Hai, hai, să facem lumină, va fi mai bine!

Pălise cu adevărat şi în ochii machiaţi palpita un văl de lacrimi.

— N-o spun pentru dumneata, fii atent – adăugă, revenind la locul ei. Ştiu că dumneata eşti bun. Vrei să fii prietenul meu sincer?

— Sunt foarte fericit! – se grăbi să răspundă Giustino, puţin emoţionat.

— Dă-mi mâna. Chiar sincer? De atâta timp caut pe cineva care să-mi fie ca un frate.

Şi-i strânse mâna.

— Da, doamnă...

— Cu care să pot vorbi cu inima deschisă!

Şi-i strânse mâna şi mai tare.

— Da, doamnă...

— Ah, dacă ai şti dumneata ce dureros este să te simţi singură, singură în suflet, vreau să spun: fiindcă trupul... Oh, toţi nu se uită decât la trup, cum sunt făcută... şoldurile, sânul, gura... Ochii însă nu mi-i privesc, fiindcă

se jenează... Şi eu vreau să fiu privită în ochi, în ochi...

Şi continuă să-i strângă mâna.

— Da, doamnă... repeta Giustino, privind-o în ochi, rătăcit şi împurpurat.

— Fiindcă în ochi îmi este sufletul, sufletul în căutarea unui alt suflet, căruia să i se dezvăluie şi să-i spună că nu-i adevărat că noi nu credem în bunătate; că nu suntem sincere când râdem de tot şi toate, când, ca să părem experte, devenim cinice, Boggiòlo! Boggiòlo!

— Ce trebuie să fac? – întrebă năucit, aiurit, Giustino, sub strânsoarea acelei mâini atât de fragile şi totuşi atât de nervoasă şi de energică.

Dora Barmis se lăsă pe spate, râzând nebuneşte.

— Ba nu! Cu adevărat! – spuse atunci tare Giustino ca să-şi vină în fire. Dacă pot să fac ceva pentru dumneavoastră, sunt aici, doamnă. Vreţi un prieten? Sunt aici. Credeţi-mă, v-o spun cu sinceritate!

— Mulţumesc. Mulţumesc, – răspunse Dora, ridicându-se. Iartă-mă, dacă am râs. Te cred: dumneata eşti prea... oh, Doamne... de-ai şti că muşchii de care depinde râsul nu ascultă de voinţă, ci de anumite stări emoţionale, inconştiente? Eu nu sunt obişnuită cu o bunătate ca a dumitale. Cu mine viaţa a fost rea; şi, tratând şi eu cu oameni răi, şi eu... din păcate... N-aş vrea să-ţi fac rău! Poate că bunătatea dumitale ar degenera... Nu? Ar interpreta greşit ceilalţi. Ar spune că am vrut să te smulg soţiei dumitale, aşa, din plăcerea de a face rău... Şi apoi aş fi capabilă să râd şi eu, da, capabilă de orice... Gata! Gata! Să vorbim despre altceva. Ştii cine m-a întrebat de soţia dumitale? Marchiza Lampugnani. Voi aveţi o invitaţie şi încă nu v-aţi dus.

— Da, doamnă, mâine seară, negreşit, – spuse Giustino. Silvia n-a putut mai devreme. Chiar venisem pentru asta. Veţi fi şi dumneavoastră mâine seară la marchiză?

— Da, da – răspunse Dora. Să nu lipsiţi! Doamna Lampugnani se interesează mult de soţia dumitale şi

chiar doreşte s-o vadă. Dumneata o obligi la o viaţă prea retrasă.

— Eu? Eu nu, doamnă; dimpotrivă, eu aş vrea... Dar Silvia este încă puţin... nu ştiu cum să spun...

— Nu mi-o altera! Las-o aşa cum e. Pentru Dumnezeu! Nu o forţa!

— Nu, iată... ca să ştiu cum să facem, mă înţelegeţi... Vine lume multă la marchiză?

— Oh, cei de totdeauna... Poate că mâine seară va fi şi Gueli (cu voia doamnei Frezzi, bineînţeles).

— Doamna Frezzi? Dar cine e?

— O femeie teribilă, dragul meu. Ea îl ţine în posesie absolută pe Gueli.

— Aha, Gueli nu-i căsătorit?

— O are pe Frezzi. Nu ţi-e de ajuns? Ia spune-mi, te rog, soţiei dumitale îi place muzica?

— Cred că da, – răspunse încurcat Giustino. Nu ştiu prea bine. Acolo, la Taranto, a auzit puţină muzică. Se face multă muzică în casa marchizei?

— Uneori, da. Vine violoncelistul Beggler, Milani, Cordova, Furlini, cei din cvartet, ştii?

— Ei, da, – suspină Giustino. Câteva cunoştinţe sunt necesare din... această muzică dificilă... Wagner...

— Ei nu, Wagner şi cvartet! – exclamă Dora. Ceaikovski, Dvorak... Şi apoi, se ştie, Glazunov, Mahler, Raff. E de ajuns să ştii să-i pronunţi, dragă Boggiòlo. Nu-ţi face griji din asta. Dacă n-ar fi să-mi stric profesia, aş scrie o carte, dragul meu, de-ar stârni mare vâlvă! Aş vrea s-o intitulez *Bazarul înţelepciunii.* Propune-i-o soţiei dumitale. I-aş da eu tot materialul de tratat. O serie din aceste nume dificile; apoi puţină istorie a artei, preelenism, artă roiceniană şi aşa mai departe; puţin din Nietzsche, puţin din Bergson, puţin din Freud; câte o conferinţă;. Şi obişnuinţa de a lua ceaiul, dragă Boggiòlo. Dumneata nu bei ceai; greşeşti. Cine bea ceai pentru prima oară începe imediat să priceapă cum stau lucrurile. Vrei să încerci?

— Dar, ce-i drept, am mai băut uneori, – spuse Giustino.

— Şi n-ai înţeles nimic?

— Dacă pot spune adevărul, prefer cafeaua.

— Dragule! Totuşi n-o spune! Ceaiul; trebuie să te obişnuieşti să bei ceai. Mâine seară vei veni în frac la marchiză. Bărbaţii în frac; femeile... nu, unele vin şi fără *decolleté.*

— Voiam să vă întreb, – spuse Giustino. Fiindcă Silvia...

— Te cred! – îl întrerupse Dora, râzând cu poftă. — Fără *decolleté,* ea, în starea ei: nu mai e nevoie s-o spun.

— Iertaţi-mă, mi-aţi putea sugera... – începu atunci s-o întrebe Giustino.

Şi a început cu o primă întrebare, apoi cu alta, şi iar alta şi multe altele, pentru faimoasa şcoală a grandoarei la care voia s-o supună pe soţia lui şi într-o măsură şi pe el însuşi.

Dora i-a răspuns cu bunăvoinţă şi cu brio şi din abundenţă la toate întrebările; aşa că Giustino, când a plecat, simţea că-i vâjâie capul ca o vârtelniţă.

De câtva timp, apropiindu-se când de un literat, când de un altul, observa, studia, ce anume trebuia făcut ca să lase o impresie bună. Totuşi îi părea totul un trai aerian. Instabilitatea faimei îl neliniştea nespus. Era ca şi cum ar şovăi, suspendat de unul din acele pene argintii de scaiete pe care cea mai slabă suflare a vântului o poartă cu sine. De la o clipă la alta moda putea duce numele Silviei în depărtarea văzduhului sau arunca la pământ, pierdut în vreun colţ întunecat.

— Desigur, nimic serios, dragul meu, – îi spusese Dora. Rea credinţă sau ignoranţă. Nu se face critică; se face politică literară. Şi se joacă ca la Bursă, la ridicarea sau la coborârea valorilor. Azi Roncella poate valora o sută şi mâine zero.

Mergând pe stradă, apropiindu-se de casă, începu să-l roadă bănuiala că Dora Barmis şi-ar fi bătut puţin joc de el Dar această bănuială nu-l împiedica totuşi să-i admire

spiritul. Fusese o lecţie, la urma urmelor. Trebuia să ia asemenea lecţii, şi încă multe, chiar cu preţul de a suferi la început câte o umilinţă.

Şi ca şi cum ar fi cules roadele primelor învăţături, intră în casă în seara aceea cu trei cărţi noi de citit pentru soţia lui:

1) un scurt compendiu ilustrat de istoria artei;
2) o carte franceză despre Nietzsche;
3) o carte italiană despre Wagner.

CAPITOLUL AL TREILEA

Mistress Roncella, two accouchements[11]

SLUJNICA, ORIGINARĂ DIN Abbruzzi, care râdea totdeauna la vederea acelui fes de bersalier pe capul domnului Ippolito, intră în birou ca să-l anunţe pe un domn străin, care voia să vorbească cu domnul Giustino.

— La Arhive! – îi strigă domnul Ippolito, ca şi cum ar fi trecut la dosar o situaţie de serviciu.

— Poate îl primeşte doamna, mi-a spus.

— Nepriceputo! Nu ştii că doamna este... (şi-i explică cu mâinile cum era Silvia).

Apoi adăugă:

— Adu-l aici. O să vorbească cu mine.

Slujnica ieşi, aşa cum intrase, râzând. Şi domnul Ippolito bombănind în sinea lui, frecându-şi mâinile:

— Acum îl aranjez eu.

La scurt timp intră în birou un domn foarte blond, cu faţa roză, de copil mare şi inocent, cu ochii albaştri, limpezi ca sticla şi râzători.

Domnul Ippolito făcu gestul de a-şi scoate cu foarte mare grijă fesul.

— Vă rog, luaţi loc. Aici, aici, pe fotoliu. Îmi permiteţi să-l ţin pe cap? Aş răci altfel.

Luă biletul pe care i-l întindea domnul acela rătăcit şi descumpănit şi citi C. *Nathan Crowell.*

— Englez?

[11] (Doamna Roncella, două naşteri engl.) (n.tr.).

— Nu, domnule, american, – răspunse Crowell, gravându-şi parcă prin pronunţie silabele. Corespondentul ziarului *The Nation,* New York. Domnul Bòggiolo…

— Nu, Boggiòlo, scuzaţi-mă.

— Ah! Boggiòlo, mulţumesc. Domnule Boggiòlo – acordat – interviu – asupra noii – mare – operă – a scriitoarei – italiene – Silvia – Roncella.

— În dimineaţa asta? – întrebă domnul Ippolito, cu mâinile întinse. (Ah, ce-l mai gâdila la pântec stilul telegrafic şi greutatea pronunţiei ale acelui străin.)

Domnul Crowell se ridică, scoase din buzunar un carneţel şi-i arătă pe o pagină notiţa scrisă cu creionul: Mr. *Boggiòlo, thursday, 23 (morning*)[12]

— Foarte bine. Nu înţeleg; dar totuna e, – spuse domnul Ippolito. Luaţi loc. Nepotul meu, după cum vedeţi, nu e acasă.

— Ne-pote?

— Da, domnule. Giustino Boggiòlo ne-po-tul meu… Nepot, ştiţi? ar fi… *nepos* în latină; *neveu* în franceză. Engleza n-o cunosc… Dumneavoastră înţelegeţi italiana?

— Da, puţin, – răspunse din ce în ce mai rătăcit şi mai descumpănit domnul Crowell.

— Cu atât mai bine, – reluă domnul Ippolito. Dar *nepot,* până una, alta, ştii… Într-adevăr, pe nepotul meu nici eu nu-l înţeleg. S-o lăsăm baltă. A fost un contratimp, vedeţi.

Domnul Crowell se agită puţin pe fotoliu, ca şi cum anumite cuvinte i-ar fi făcut chiar rău şi credea că nu le merită.

— Uite, vă explic, – spuse domnul Ippolito, agitându-se puţin şi el.

— Giustino s-a dus la birou… bi-rou, la birou, da domnule (Arhiva notariatului). S-a dus să ceară permisiunea… iarăşi, da, încât îşi va pierde slujba, v-o spun eu! Permisiunea de a lipsi, fiindcă aseară noi am avut o mare consolare…

La acest anunţ domnul Crowell a rămas mai întâi puţin

[12] Domnul Boggiolo, joi, 23 (dimineaţa) engl. (n.tr.).

perplex, apoi, brusc, a avut o izbucnire de nemaipomenită ilaritate, ca şi cum în fine i s-ar fi făcut lumină.

— *Conciolare?* – repetă el cu ochii în lacrimi. Într-adevăr, *conciolare*?

De astă dată rămase nedumerit domnul Ippolito.

— Ba nu! ştiţi?! – spuse iritat. Ce dracu aţi înţeles? Am primit de la Cargiore o telegramă prin care doamna Velia Boggiòlo, adică mama lui Giustino, da, domnule, ne-a anunţat venirea ei aici; şi nu-i niciun motiv să fim veseli, fiindcă vine s-o îngrijească pe Silvia, nepoata mea, care, în sfârşit... suntem gata-gata să... în câteva zile, sau băiat sau fată. Şi sperăm cu toţii să fie băiat, fiindcă dacă naşte o fată şi începe şi ea să scrie, să ne ferească Dumnezeu, scumpe domn! Aţi înţeles?

(Pun rămăşag că n-a înţeles o boabă! – mormăi în sinea lui, privindu-l.)

Domnul Crowell îi zâmbi.

Domnul Ippolito, atunci, zâmbi şi el domnului Crowell. Şi amândoi, aşa zâmbitori, s-au privit câtva timp. Ce frumos lucru, nu? Sigur... sigur...

Acum trebuia luată conversaţia *da capo.*

— Mi se pare că dumneavoastră nu vă prea descurcaţi, iată, cu italiana, spuse pe un ton binevoitor domnul Ippolito: Mă scuzaţi, naşte... cel puţin, naş-te...

— Oh, da, naşte, foarte bine, – afirmă Crowell.

— Domnul fie lăudat! – exclamă Roncella. Acum nepoata mea... este foarte aproape de a...

— O operă mare? O dramă?

— Nu, domnule: un copil! Un copil din carne şi oase. Hm, ce greu mai înţelegeţi anumite lucruri! Şi eu care vreau să vorbesc cu politeţe. Drama s-a născut. Alaltăieri, la teatru au şi început repetiţiile. Şi poate că ştiţi. Vor vedea lumina împreună şi drama şi copilul. Două naşteri... adică, premiera dramei şi primul copil... înţelegeţi?

Domnul Crowell deveni foarte serios; îşi îndreptă

bustul; păli şi spuse:

— Foarte interesant.

Şi scoţându-şi din buzunar alt carneţel, scrise în grabă o însemnare: *Mrs. Roncella two accouchements.*

— Dar vă rog să mă credeţi, – reluă domnul Ippolito, uşurat şi satisfăcut, – că asta nu-i nimic. Este cu totul altceva! Dumneavoastră credeţi că merită atâta consideraţie nepoata mea Silvia? Nu spun că nu! O fi vreo scriitoare mare! Dar este cineva mult mai mare decât ea în casa asta care merită o şi mai mare consideraţie din partea presei internaţionale.

— E adevărat? Aici? În casa asta? – întrebă, cu ochii holbaţi, domnul Crowell.

— Da, domnule, – răspunse Roncella. Nicidecum eu, ştiţi! Soţul, soţul Silviei.

— Mister Bòggiolo?

— Dacă vreţi să-l numiţi Bòggiolo, n-aveţi decât. Dar eu v-am mai spus că se numeşte Boggiòlo. Incomensurabil mai mare. Da. Uitaţi-vă, chiar Silvia, nepoata mea, recunoaşte că ea n-ar fi nimic, sau prea puţin, fără el.

— Foarte interesant, – repetă cu acelaşi aer de mai înainte domnul Crowell, dar ceva mai palid.

— Da, domnule. Şi dacă dumneavoastră doriţi, v-aş putea vorbi despre el până mâine dimineaţă, – continuă domnul Ippolito. Şi dumneavoastră mi-aţi mulţumi.

— Oh, da, eu foarte mulţumesc, domnule, – spuse, ridicându-se şi înclinându-se de mai multe ori, domnul Crowell.

— Nu, spuneam, – reluă domnul Ippolito, – luaţi loc, luaţi loc, se poate? Mi-aţi mulţumi, spuneam, fiindcă... interveni... cum se numeşte? da... interviul dumneavoastră... ar fi mult mai reuşit... mai savuros, să spunem, decât dacă aţi scrie noutăţi în legătură cu noua dramă a Silviei. De altfel, eu n-aş şti să vă dau decât prea puţine date, deoarece literatura nu este domeniul meu, şi niciodată n-am citit un rând, un rând scris de nepoata mea. Din principiu, mă înţelegeţi? Şi puţin şi ca să

stabilim un anume echilibru salutar în familie. Citeşte el destule, nepotul meu! Şi dacă n-ar face decât să le citească... Scuzaţi-mă că vă întreb, dar este adevărat că în America, literaţii sunt plătiţi pentru fiecare cuvânt?

Domnul Crowell se grăbi să confirme, adăugând că fiecare cuvânt al scriitorilor mai faimoşi se obişnuia să se plătească cu o liră, dacă nu şi cu două şi chiar două lire şi cincizeci de centime, în moneta noastră.

— Isuse Cristoase! – exclamă domnul Ippolito – scriu, de exemplu, *„vai de mine!”* şi gata două lire şi jumătate?! Şi atunci, îţi închipui, că americanii nu vor scrie niciodată *aproape, mda,* ci vor scrie *aproape, aproape, mda, mda...* Acum înţeleg de ce bietul băiat... Ah, trebuie să fie un chin pentru el, să numere toate cuvintele zmângălite de soţia lui şi să se gândească cât ar câştiga în America! De aceea spune totdeauna că Italia este o ţară de zdrenţăroşi şi de analfabeţi... Scumpe domn, la noi cuvintele sunt mai ieftine: ba chiar am putea spune că sunt singura marfă ce se vinde ieftin; şi de aceea ne tot spunem păsul, pălăvrăgind întruna, încât se poate spune că nici nu mai facem altceva...

Cine ştie unde ar fi ajuns domnul Ippolito în dimineaţa aceea, dacă n-ar fi venit în graba mare Giustino ca să-i scoată din gheare victima aceea nevinovată.

Giustino abia mai răsufla; aprins la faţă şi transpirat tot, aruncă o ocheadă feroce unchiului, şi apoi, bâlbâindu-se în engleză, se scuză de întârziere domnului Crowell, rugându-l să fie amabil să amâne pentru seară interviul, fiindcă acum trebuia să se ducă la gară s-o ia pe mama lui, apoi, la teatrul *Valle* la repetiţia dramei, apoi...

— Dar dacă îl servesc eu! – îi spuse domnul Ippolito.

— Dumneata ar trebui să-mi faci plăcerea cel puţin să nu te amesteci în aceste treburi, – nu s-a putut abţine să-i răspundă Giustino. Dumneata pari să mi-o faci înadins! Scuză-mă!

Se întoarse din nou spre american; îl rugă să-l aştepte o clipă fiindcă voia să intre dincolo să vadă cum se simţea

soţia lui; apoi aveau să iasă împreună.

— Îşi pierde slujba, îşi pierde slujba, v-o spun eu cu mâna pe inimă! – repeta domnul Ippolito, frecându-şi din nou mâinile, încântat, de îndată ce Giustino trecuse pragul odăii. Şi-a pierdut capul şi acum îşi pierde slujba.

Domnul Crowell, ca să-i arate că nu pricepea chiar nimic, continua să-i zâmbească cu simpatie.

Nu-şi revăzuse mama de peste patru ani, adică de când îl proiectaseră acolo, la Taranto.

Câte nu se întâmplaseră în acei patru ani, şi ce schimbat se simţea acum, când sosirea iminentă a mamei lui îi readucea în memorie viaţa trăită alături de ea, afecţiunea umilă şi sfântă, riguros păstrată, gândurile modeste de care se desprinsese de atâtea ori din cauza unor întâmplări neprevăzute şi mai târziu chiar de propriul său suflet se depărtase, încet, încet!

Viaţa aceea liniştită şi solitară, printre zăpezi sau verdele pajiştilor sonore de murmurul apelor, printre castanii din Cargiore al său, acolo sus, vegheat de bolboroseala perenului Sangone, sentimentele acelea, gândurile acelea avea să le îmbrăţişeze din nou, în curând, prin mama lui, deşi în adâncul inimii era stânjenit şi îndurerat, cu conştiinţa neîmpăcată.

Căsătorindu-se, îi tăinuise mamei faptul că Silvia era o literată; în schimb, în scrisorile lui îi aşternuse, detaliat, calităţile soţiei sale, calităţi care s-o încânte cât mai mult pe maică-sa; de fapt, reale; dar acum tocmai din acest motiv se simţea stingherit, fiindcă tocmai el îşi determinase soţia să renunţe la acele calităţi; dacă Silvia făcea azi un salt de la carte la scenă, el o îndemnase la acest salt. Aşa că mama lui avea să-şi dea repede seama de realitate când o va găsi pe Silvia părăsită şi dornică numai de îngrijiri materne, foarte departe de orice alt gând în afara stării ei, iar pe el acolo, printre actori, în mijlocul controverselor inerente unei premiere.

Adevărul este că el nu mai era un copil; acum trebuia

să judece totul după mintea lui; şi, de fapt, el nu vedea nimic rău în ceea ce făcea; totuşi, ca un fiu bun, cum fusese totdeauna, ascultător şi supus voinţei mamei şi înclinat dorinţelor, felului de a gândi şi de a simţi al bunei sale mame, acum se simţea tulburat la gândul de a nu avea consimţământul ei de a face ceva care, dimpotrivă chiar, să nu-i fie ei pe plac. Şi cu atât mai mult se simţea neliniştit, cu cât prevedea că bătrânica lui, o sfântă, venită din dragoste faţă de el, de la o depărtare atât de mare, ca să sufere alături de nora ei, nu avea să-i arate în niciun fel dezaprobarea şi nici nu avea să-i facă nici cea mai mică dojana.

Alături de el, mai aştepta multă lume trenul de la Torino, şi aşa în întârziere. Ca să se desprindă de gândurile acelea supărătoare, făcea efortul de a studia gramatica engleză, pe care o purta tot timpul la el, ca să profite de orice clipă; şi începu să umble în sus şi în jos pe peron. La fiecare şuierat de tren, se întorcea sau se oprea.

În sfârşit, s-a dat semnalul de sosire. Numeroşii oameni care aşteptau se înghesuiau acum, cu ochii spre convoiul care intra gâfâind şi gălăgios în gară. S-au deschis primele uşi de la vagoane; lumea s-a repezit, căutând de la un vagon la altul.

— Iat-o! – strigă Giustino, lansându-se şi el în mulţimea aceea ca să ajungă la unul din ultimele vagoane de clasa a doua, de unde se aplecase, cu un aer rătăcit, capul unei bătrânici palide, îmbrăcată în negru.

— Mamă! Mamă!

Aceasta se întoarse, ridică o mână, zâmbi cu ochii, a căror vioiciune contrasta cu paloarea chipului veştejit de ani.

În bucuria de a-şi fi revăzut fiul, mica doamnă Velia căută parcă un refugiu al năucirii care o sufocase tot timpul, în foarte lunga sa călătorie. Dar rămăsese totuşi buimacă; răspundea în monosilabe şi nu se mai sătura privindu-şi fiul care i se părea că ar fi un altul, într-atâta

lume şi atâta învălmăşeală. Şi sunetul vocii, şi privirea, Doamne!

Aceeaşi impresie o avea şi Giustino la vederea mamei.

Amândoi simţeau că ceva se desfăcuse între ei doi, se desprinsese. Acea firească intimitate care-i împiedicase mai înainte de a se vedea cum se vedeau acum; nu mai erau ca o singură fiinţă, ci erau două; nu chiar diferite, dar desprinse. Şi oare nu se nutrise el departe de ea, ce-i drept, – se gândea mama – cu o viaţă necunoscută de ea? Nu avea el acum pe o altă femeie alături, pe care ea nu o cunoştea şi care-i era desigur mai dragă decât ea?

Totuşi, când s-a văzut singură, în sfârşit, numai cu el în trăsură, şi şi-a văzut salvate valiza şi sacoşa pe care le luase cu ea, s-a simţit uşurată şi reconfortată.

— Soţia ta? – întrebă, lăsând să se întrevadă, după tonul glasului şi după privire, că simţea o mare temere şi grijă.

— Te aşteaptă, – îi răspunse Giustino. Suferă mult!

— Ei, biata de ea... – suspină doamna Velia, închizând uşor ochii. Mi-e teamă, totuşi, că nu voi putea face mare lucru... Fiindcă pentru ea... poate că... nu voi fi bună, uite...

— Dar ce tot spui! – o întrerupse Giustino. Nu-ţi vârî în cap asemenea idei preconcepute, mamă! Vei vedea ce mult. O vei stima...

— Cred asta, ştiu eu bine, – se grăbi să spună doamna Velia, – spuneam din punctul meu de vedere...

— Fiindcă-ţi închipui că cineva care scrie – adăugă Giustino – trebuie să fie neapărat şi o sclifosită? Nici pomeneală! Vei vedea. Prea... prea modestă, dimpotrivă... Asta-i disperarea mea! Şi apoi, da, în starea aceea... Hai, hai, mămico, este ca şi tine, ştii? Fără nicio diferenţă.

Bătrânica aprobă dând din cap. Dar cuvintele lui o răniseră în adâncul inimii. Ea era mama; şi o altă femeie, acum, pentru fiul ei era *ca şi ea, fără nicio diferenţă.* Dar aprobă, aprobă, dând din cap.

— Eu fac tot! – continuă Giustino. Eu tratez afacerile. De altfel, ehe, la Roma, dragă mamă, totul e dublu, ştii? Nici nu poţi să-ţi închipui! Şi dacă nu te ajuţi în toate chipurile! Ea lucrează acasă; eu mă ocup cu rentabilizarea acestui lucru înafară.

— Şi rentează, rentează ceva? – întrebă cu timiditate mama, căutând să-şi domolească scânteierea ochilor.

— Fiindcă mă pricep eu cum să fac să renteze! – răspunse Giustino. Opera mea, fii convinsă! Eu sunt... totul e opera mea... Ceea ce face ea n-ar fi nimic, pentru lucrul ăsta... li... literatura, pricepi? Este ceva ce poţi face şi nu poţi face, după zile. Azi îţi vine o idee; ştii s-o scrii; o scrii. Ce te costă! Nu te costă nimic! Pentru ea însăşi literatura nu-i nimic; nu dă, nu ar da roade, dacă n-aş şti eu s-o fac să dea roade. Eu, uite! Şi dacă ea este atât de cunoscută, azi, în Italia...

— Şi prin părţile noastre e cunoscută? – riscă doamna Velia.

— Ba chiar şi în afara Italiei! – exclamă Giustino. Tratez cu Franţa, cu Germania, cu Spania. Acum încep cu Anglia! Vezi? studiez engleza. Dar este o afacere serioasă, Anglia! Ce mai, anul trecut, ştii cât? Aproape şaizeci şi cinci de mii de lire, originale şi traduceri. Mai mult cu traducerile.

— Oh, Doamne, ce mult! – exclamă doamna Velia, căzând din nou în consternaţie.

— Şi cât înseamnă asta? – zâmbi dispreţuitor Giustino. Mă faci să râd... De-ai ştii cât se câştigă în America, în Anglia? Milioane, ca nimica. Dar anul acesta, cine ştie!

În loc să mai atenueze, acum se simţea îmboldit să exagereze dintr-o enervare care, în faţa lui însuşi, părea să-i fi fost cauzată de sărăcia mentală a mamei lui, când de fapt era preocupată de propria-i stânjenire interioară, de propria-i remuşcare.

Mama îl privi şi îşi plecă imediat ochii.

Ah, ce subjugat era tot, exaltat, bietul fiu, de ideile soţiei! Ce câştiguri visa! Şi nu o întrebase nimic din satul

lor; abia, abia dacă o întrebase pe ea de sănătate şi dacă a călătorit bine. Suspină, întorcându-se parcă de departe; spuse:

— Multe salutări de la Graziella, o mai ştii?

— Ah, cumsecade! – exclamă Giustino. O duce bine Graziella?

— Începe să fie cam năucă, la fel ca mine, – îi răspunse mama. Dar să ştii că e credincioasă. Şi Prever te salută.

— Tot nebun?

— Tot, – răspunse bătrânica, zâmbind.

— Tot mai vrea să se căsătorească cu dumneata?

Doamna Velia agită o mână, ca şi cum ar fi alungat o muscă, zâmbi şi repetă:

— Nebun… nebun… De pe acum avem zăpadă la Cargiore, ştii? Zăpadă pe Roccia Vrè şi pe Rubinett!

— Dacă totul va decurge bine, – spuse Giustino – după naştere cine ştie dacă Silvia nu va veni la tine, la Cargiore, pentru vreo câteva luni.

— Sus, la noi, cu zăpada de acolo? – întrebă, speriată parcă, mama.

— De ce nu? – exclamă Giustino. O să-i placă foarte mult; n-a văzut niciodată zăpadă! Eu va trebui să mă mişc pentru afaceri, poate… Să sperăm! Vom vorbi mai târziu despre asta, pe îndelete. O să te înţelegi imediat cu Silvia, care a crescut, biata de ea, fără mamă… După ce o să i te prezint, te voi lăsa cu ea, fiindcă trebuie să fug imediat la teatru, la repetiţii.

Nu-şi dădea seama că maică-sa îl privea fără să înţeleagă ce-i spune; după cum nu-şi dădea seama de răul pe care i-l făcea soţiei, vorbindu-i în zilele acelea despre dramă, după ce se întorcea de la repetiţii, aprins tot, ba chiar cu nişte pete roşii pe faţă, de parcă fusese ciupit. Dar nu se putea abţine.

Se păcălise în calculul zilelor; calculase că pe la începutul lui octombrie soţia avea să se elibereze de… şi în schimb… în schimb, iată că *Insula nouă* apărea pe scenă, în timp se Silvia continua să fie în aceeaşi stare.

Compania Carmi-Revelli, angajată la teatrul *Valle* chiar în luna aceea, se baza mai ales pe lucrarea asta nouă, achiziţionată cu mai multe luni în urmă. Nu putea să fie amânată premiera.

Giustino era într-o stare care inspira milă.

Nu reuşea să înţeleagă nimic din repetiţii şi venea să-şi anunţe soţia, abătut şi parcă beat.

Scena întunecată, îmbâcsită de mucegai şi de praf ud; maşiniştii ciocănind pe cadrele de decor, bătând cuiele respective, pentru scenele de la premiera de seară; toate flecărelile şi nimicurile şi lipsa de elan şi stângăcia actorilor împărţiţi în diferite grupuri, sufleorul în cuşca lui cu textul piesei în faţă, plin de tăieturi şi de trimiteri; directorul companiei de teatru, tot timpul încruntat şi grobian, aşezat lângă cuşca sufleorului; unul copia pe o măsuţă rolurile pentru fiecare; costumierul aferat printre lăzi, transpirat tot şi pufăind, îi provocaseră o crudă dezamăgire.

Ceruse să i se trimită de la Taranto câteva fotografii de marinari şi de femei din popor de la Terra d’Otranto, ca să le aibă pentru modele, şi chiar costume, şaluri şi berete, de model. Fiindcă drama se desfăşura pe o insuliţă din marea Ionică, foarte fertilă, loc de ispăşiri de pedeapsă, abandonată după un dezastru în urma unui cutremur, care redusese la o movilă de ruine întreg orăşelul ridicat acolo. Părăsit şi de puţinii supravieţuitori, rămăsese pustiu ani de-a rândul, destinat pesemne să dispară într-o zi, luat de ape.

Silvia Roncella îşi închipuise că o primă colonie de marinari din Otranto, cam neşlefuiţi, primitivi, s-ar fi dus pe ascuns să se cuibărească printre ruinele acelea, în ciuda ameninţării cumplite, iminente asupra insulei, trăind acolo, dincolo de orice lege, aproape dincolo de timp. Printre ei, o singură femeie, *Spera,* femeie uşoară, dar acum onorată ca o regină, venerată ca o sfântă şi contestată cu ferocitate celui ce a adus-o cu sine; un oarecare *Currao,* devenit, numai din acest motiv, capul

coloniei. Dar Currao mai este şi cel mai tare şi dominându-i pe toţi îşi păstrează alături şi femeia, care în viaţa aceea nouă devine altă femeie, recucereşte virtuţile native, păstrează focul pentru toţi, este distribuitoarea oricărei mulţumiri familiare şi lui Currao îi dă un fiu pe care el îl adoră.

Într-o zi, totuşi, unul din marinari, rivalul cel mai îndârjit al lui Currao, surprins de acesta în momentul când vroia s-o târască prin violenţă pe femeie cu el, înfrânt, dispare de pe insulă. Poate că s-o fi aruncat în mare pe vreo scândură; o fi ajuns din urmă vreo navă care trecea în depărtare.

După câtva timp, o nouă colonie debarcă pe insulă, condusă de fugarul acela; alţi marinari, dar care îşi aduc cu ei femeile, mamele, soţiile, fetele şi surorile. Când bărbaţii din prima colonie sub comanda lui Currao îşi dau seama de aceasta, încetează de a se mai împotrivi debarcării. El rămânând singur, îşi pierde puterea într-o clipă; Spera redevine imediat pentru toţi femeia dinainte. Ei nu-i pare atât de rău pentru ea, cât pentru el; îşi dă seama, simte că dacă mai înainte era atât de orgolios s-o aibă alături, acum îi este ruşine lângă ea, suferind dispreţul în tăcere. În cele din urmă, Spera observă că Currao, ca să se ridice în faţa lui şi a altora, se gândeşte s-o părăsească. Luând-o în râs, câţiva marinari, chiar cei care oftaseră zadarnic după ea, vin acum să-i spună că el nu-i mai dă atenţie fiindcă se uită după Mita, fiica unui bătrân marinar, *Padron Dodo,* care e într-un fel şeful noii colonii. Spera ştia; şi se agaţă acum de fiul ei, în speranţa că-l va reţine astfel pe bărbatul care-i scapă. Dar bătrânul *Padron Dodo* ca să consimtă la nuntă, pretinde lui Currao să ia băiatul cu el. Spera se roagă, imploră, se adresează celorlalţi ca să intervină. Nimeni nu vrea să-i dea ascultare. Atunci se duce să-i implore pe bătrân şi pe mireasă; dar aceştia îi demonstrează că ar trebui să fie mai mulţumită ca fiul ei să rămână alături de taică-său; fata îl asigură că băiatul va fi bine tratat. Disperată,

femeia, ca să nu-şi părăsească copilul şi ca să-l lovească în inimă pe bărbatul care o părăseşte, într-un impuls de furie nestăpânită îşi îmbrăţişează copilul şi în îmbrăţişarea aceea cumplită, răcneşte şi-l sufocă. După răcnetul acela, cade un bolovan şi apoi altul, lugubru, în tăcerea care urmase crimei; de pe insulă se aud şi alte strigăte îndepărtate. Spera locuieşte în vârful unei coline, printre ruinele unei case prăbuşite pe vremea primului dezastru. Pare că nu e prea sigură dacă răcnetul ei făcuse să se rostogolească bolovanii aceia imenşi, dacă ea stârnise strigătele acelea de oroare. Ba nu, nu, este pământul! Este pământul! Sare în picioare; vin, urlând, descompuşi de groază, oameni care se salvaseră fugind din calea cumplitului dezastru. S-a deschis pământul. S-a prăbuşit pământul. Spera aude glasul soţului ei chemând-o pe ea şi apoi pe fiul ei, din vale, de la poalele colinei; aleargă, clătinându-se, cu ceilalţi, se apleacă să privească de acolo de sus, cutremurată, şi în zarva care venea de jos, strigă: — Ţi s-a deschis pământul sub picioare? Te-a înghiţit pe jumătate? Copilul? Eu ţi l-am omorât cu mâinile mele! Mori blestemat!

Carmi, prima actriţă a companiei, se declara entuziasmată de rolul personajului *Spera,* şi-i asigura că avea să facă o „creaţie” din el. Dar nici ea nu ştia încă un cuvânt din rol; trecea prin faţa cuştei sufleorului şi repeta mecanic, ca şi ceilalţi, replicile citite de el în manuscrisul dramei, cu voce tare şi dând indicaţii după explicaţiile din text. Numai actorul Adolfo Grimi începea să dea un oarecare relief, o expresie rolului bătrânului Padron Dodo, iar Revelli rolului Currao; dar lui Giustino i se părea că atât unul cât şi celălalt şarja prea mult; Grimi chiar cânta cu timbru de bariton. Între patru ochi şi cu delicateţe, Giustino i-a atras atenţia; dar cu Revelli nu risca şi se măcina în sufletul lui. Ar fi vrut să-l întrebe şi pe unul şi pe celălalt cum aveau să facă gestul acela, cum aveau să profereze fraza aceea. La a treia şi la a patra repetiţie, Revelli, jignit de entuziasmul ostentat al actriţei Carmi, îi

întrerupsese pe toţi de mai multe ori, şi fără nicio fineţe; întrerupea de atâtea ori, pentru câte un fleac, tocmai când era mai frumos, când i se părea lui Giustino că totul mergea bine şi că scena începea să capete căldură, să prindă viaţă, învingând, încet, încet, indiferenţa actorilor şi constrângându-i să-şi coloreze vocea şi să se mişte cu naturaleţe. Grassi, de exemplu, actriţa care juca rolul Mitei, din cauza unei mojicii din partea lui Revelli era gata să plângă. Doamne! Cel puţin cu femeile ar fi trebuit să fie ceva mai gentil, omul ăsta! Giustino nu mai ştia ce să facă s-o liniştească.

Nu-şi dădea seama că pe scenă mai mulţi actori, şi mai ales Grimi, îşi băteau joc de el. Ajunseseră chiar, când nu era acolo Revelli, să-l facă să repete cele mai dificile replici din dramă.

— Cum aţi spune dumneavoastră fraza asta?

Şi el imediat! Ştia, ştia foarte bine că avea să recite prost; nu lua deloc în serios aplauzele şi ţipetele de admiraţie ale acelor zeflemitori nesăbuiţi; dar cel puţin i-ar fi făcut să întrevadă intenţia soţiei lui când scrisese acele... cum se numeau?... ah, da, replici... acele replici, desigur.

Căuta în fel şi chip să-i înflăcăreze, să şi-i facă colaboratori îndrăgiţi în acea supremă şi decisivă acţiune. I se părea că unii actori erau oarecum speriaţi de îndrăzneala anumitor scene, de violenţa unor situaţii. La drept vorbind, el însuşi nu era liniştit din multe puncte de vedere şi uneori era năpădit de groază şi el, privind de pe scenă, sala teatrului, toate şirurile acelea de fotolii şi de scaune dispuse acolo, parcă în aşteptare, lojile, toate gurile acelea deschise în jur, în umbră, ameninţătoare. Şi apoi culisele prăpădite, decorurile pregătite pe jumătate, dezordinea de pe scenă, în semiobscuritatea aceea umedă şi prăfuită, discuţiile contradictorii ale actorilor care terminau repetiţia unei scene şi nu-şi ascultau colegii care repetau şi ei. Furiile lui Revelli, glasul plictisitor al sufleorului, îl deconcertau, îi creau o confuzie

mentală, împiedicându-l să-şi facă o idee despre ce avea să fie după câteva seri acel spectacol.

Laura Carmi venea să-l mai scoată din deznădejdile acelea în care se prăbuşea pe neaşteptate.

— Ei bine, Boggiòlo? Nu suntem mulţumiţi?

— Doamna mea... – ofta Giustino, deschizându-şi braţele, respirând cu plăcere parfumul fin al elegantei actriţe, cu forme provocătoare, cu expresie voluptuoasă, deşi avea aproape tot chipul artificial înfrumuseţat, cu ochii trucaţi, pleoapele înnegrite, buzele date cu roşu sub atâta machiaj lăsând să i se întrevadă ravagiile vârstei şi ale oboselii.

— Hai, dragă! Va fi un succes colosal, o să vezi!

— Credeţi?

— Dar fără îndoială! Noutate, putere, poezie; are tot! Şi nu e *teatru,* – adăuga ea, cu o grimasă de dezgust. Nici personajele, nici stil, nici acţiune, *qui sentent le „theâtre".* Dumneata pricepi?

Giustino mai prindea curaj.

— Ascultaţi-mă, doamnă Carmi: Dumneavoastră ar trebui să-mi faceţi o plăcere; ar trebui să mă faceţi să aud răcnetul *Sperei* din ultimul act, când îşi sufocă copilul.

— Ah, imposibil, dragule! El trebuie să se nască aşa, pe moment. Dumneata glumeşti? Mi-ar sfâşia corzile vocale... Şi apoi, dacă-l aud o dată, eu însămi, chiar scos de mine, adio! Nu fac decât să-l recopiez la reprezentaţie. L-aş executa cu răceală. Nu, nu! Trebuie să se nască pe moment. Ah, sublim, acea îmbrăţişare de contopire între Furie, dragoste şi totodată ură. *Spera,* înţelegi? Vrea parcă să facă să reintre în ea, în propriul sân, fiul ei pe care vor să i-l smulgă din braţe, şi-l sufocă! O să vezi! O să auzi!

— Va fi copilul dumneavoastră? – o întrebă, exaltând de bucurie, Giustino.

— Nu, îl strâng de gât pe copilul lui Grimi, – îi răspundea doamna Carmi. Fiul meu, dragă Boggiòlo, cu voia dumitale, nu va pune niciodată piciorul pe o scenă.

Orice ar fi!

După repetiţie, Giustino Boggiòlo fugea la redacţiile diferitelor ziare, să-l găsească pe Lampini, *Ciceroncino,* dincolo, pe Centanni sau pe Federici sau pe Mola, cu care legase prietenie şi prin care-i cunoscuse aproape pe toţi ziariştii aşa-zişi militanţi de la *Capitale.*

Şi aceştia, ce-i drept, îl luau peste picior, în mod făţiş. Dar el nu se supăra. Îşi urmărea liniştit ţinta.

Casimiro Luna aflase că la Arhiva de Notariat îi pociseră şi numele chemându-l *Giustino Roncello.* Josnicie! Vulgaritate! Numele persoanelor se respectă, numele persoanelor nu se pocesc! Şi deschisese printre colegi o subscripţie de zece centime ca să-i ofere lui Boggiòlo o sută de cărţi de vizită tipărite astfel:

GIUSTINO RONCELLA
născut Boggiòlo

Da, da, foarte bine. Dar el, între timp, obţinuse de la Casimiro Luna un articol splendid asupra întregii opere a soţiei lui, şi reuşise să suscite prin toate ziarele „aşteptarea plină de emoţii” a noii drame *Insula nouă,* stârnind curiozitatea publicului cu „interviuri” şi „indiscreţii”.

Seara ajungea acasă frânt de oboseală şi buimăcit.

— Laura Carmi este măreaţă! – anunţa el. Şi mititica de Grassi în rolul *Mitei* e un amor! S-au şi lipit pe străzi primele afişe ici, colo. Diseară începe rezervarea locurilor. Este un adevărat eveniment, ştii? Se spune că vor veni cei mai mari critici teatrali din Milano, din Torino şi din Bologna.

În seara ajunului premierei s-a întors acasă ameţit total. Aducea trei ştiri: două, luminoase ca soarele; cealaltă, neagră, lipicioasă şi otrăvitoare ca şarpele. Toate locurile vândute, tot; repetiţia generală reuşită de minune; ziariştii şi câte un literat care asistaseră, rămaşi toţi uluiţi, cu gura căscată. Numai Betti, Riccardo Betti,

rigidul acela imbecil, pomădat tot, îndrăznise să spună, nici mai mult nici mai puţin decât că *Insula nouă* era *„Medea* transpusă în *tarentină”*[13]

— *Medea,* înţelegi? – îi spunea Silviei. *Medea!* Ce-o fi această *Medea*? Am auzit că ar fi o tragedie a lui Euripide. Fă-mi plăcerea, dragă! Mâine dimineaţă, de cum vine doamna Facelli de la Catino, cere-i să-ţi împrumute această afurisită de *Medea:* studiază-le, studiază-le, afurisitele astea de lucruri greceşti, mice... nu ştiu cum le numesc ei... *micenàtiche*[14] studiază-le! Sunt la modă azi! Înţelegi că cu o frază, aruncată aşa, te pot distruge! *Medea transpusă în tarentină...* Sunt atât de imbecili că nu pricep nimic, mai rău ca mine! Acum îi cunosc eu! Oh, şi încă cum îi mai cunosc! Cum îi mai cunosc!

În seara premierei, încă din piaţeta Sant Eustachio, strada care ducea spre teatru era ticsită, circulaţia împiedicată de trăsuri, cu oameni nerăbdători şi agitaţi.

Ca să nu stea acolo să facă coadă, Giustino s-a dat jos din trăsură şi s-a strecurat printre celelalte trăsuri şi mulţime.

Pe faţada meschină a teatrului, lămpile mari electrice vibrau, bâzâiau, parcă participând şi ele la viul ferment al acelei seri de neuitat.

Iată-l în prag pe Raceni.

— Ei bine?

— Lăsaţi-mă în pace! – răbufni Giustino, cu un gest disperat. E gata! Durerile facerii. Am lăsat-o în durerile facerii!

— Sfinte Dumnezeule! Era de aşteptat... Emoţia...

— Diavolul! – spuneţi diavolul, faceţi-mi plăcerea! Şi Giustino rotindu-şi ochii ca un nebun, încercă să se apropie de casierie, în faţa căreia lumea se înghesuia ca să cumpere bilete de intrare. A văzut, ridicându-se pe

[13] *tarentino, tarantino*; aluzie la oraşul Taranto unde se născuse Silvia Roncella (n.tr.).

[14] *micenatic, miceneo*, relativ la vechea Micene (dialect grec vorbit în antica Micene) (n.tr.).

vârful picioarelor, cartonaşul lipit pe ghişeul casieriei!

— *Totul vândut* – şi a simţit o oarecare consolare, deşi se aşteptase.

Un domn l-a izbit, din graba mare.

— Mă scuzaţi…

— Nu-i nimic… Dar e inutil, ştiţi? V-o spun eu: nu mai e niciun loc! Veniţi mâine seară. Se repetă.

— Vino, vino, Boggiòlo! – îl chemă Raceni. E mai bine să te duci pe scenă.

— *Două… patru… unu… două… unu… trei…* – strigau până una, alta la intrare controlorii, în livrea de mare ţinută, rupând biletele.

— Dar unde vrea să se vâre toată lumea asta acum? – întrebă Giustino pe ghimpi. Câte bilete de intrare or fi lansat? Sunt neliniştit, credeţi-mă, sunt chiar îngrijorat… Am o presimţire rea…

— Dar nu mai spune aşa! – îi replică Raceni.

— La Silvia mă gândeam… – adăugă Giustino, – ca să am eu drama… Credeţi-mă că am lăsat-o foarte, foarte rău… Să sperăm să decurgă totul bine… dar mi-e teamă că… Şi apoi, uitaţi-vă, toată lumea asta… unde o să intre? Vor sta incomod, vor fi nerăbdători, agitaţi… Oh! lumea asta plăteşte şi va voi să se desfete… Dar putea veni şi mâine seară, pentru Dumnezeu! Se repetă mâine… Hai să mergem, să mergem…

Tot teatrul răsuna de o zarvă surdă ca dintr-un viespar uriaş.

Cum să potoleşti pofta de desfătare, curiozitatea, gusturile, expectativa mulţimii aceleia imense, şi aşa, prin adunarea ei de acolo; ridicată la o viaţă diferită de cea comună, mai vastă, mai caldă, mai răspândită?

Giustino, privind de-a lungul intrării de la parter revărsarea spectatorilor, simţi parcă o rătăcire plină de nelinişti. Chipul său, de obicei roşu aprins, deveni vânăt.

Pe scenă, abia scoasă din beznă de câteva lămpi electrice, aprinse în spatele decorurilor, maşiniştii şi costumierii îşi spuneau ultimul cuvânt. Directorul de

scenă, cu clopoţelul în mână, îi grăbea; voia să dea imediat actorilor primul semnal.

Unii dintre ei erau gata; micuţa Grassi îmbrăcată în chip de *Mita* şi Grimi de *Padron Dodo* cu o barbă pusă, căruntă şi scurtă, faţa afumată ca o şuncă, oribil să-l vezi astfel de aproape, cu bereta mare marinărească lăsată pe o ureche, pantalonii suflecaţi şi cu picioarele, care păreau desculţe, într-o ţesătură de culoarea pielei, discutau cu Tito Lampini în frac şi cu Centanni şi cu Mola. De cum i-au văzut pe Giustino şi Raceni, le-au venit în întâmpinare, gălăgioşi.

— Iată-l aici! – strigă Grimi, ridicându-şi braţele. Ei bine, cum merge? Cum merge?

— Teatralule! – exclamă Centanni.

— Mulţumit, nu? – adăugă Mola.

— Curaj! – îi spuse Grassina, strângându-i mâna cu mare putere.

Lampini îl întrebă:

— Doamna dumitale?

— Rău… rău… – începu să spună Giustino.

Dar Raceni, holbând ochii, îi făcu un gest rapid din cap. Giustino înţelese, lăsă pleoapele în jos şi adăugă:

— Vă daţi seama că… foarte… foarte bine nu poate să se simtă…

— Dar se va simţi bine! Foarte bine! Foarte bine! – vorbi Grimi cu vocea lui păstoasă, baritonală, dând din cap şi rânjind.

— Doamna Carmi? – întrebă Giustino.

— În cabină, – răspunse Grassi.

Se auzea prin cortină murmurul neîncetat al spectatorilor în aşteptare. Mii de glasuri confuze, unele mai apropiate, altele mai depărtate, un zumzet continuu şi un trântit de uşi şi scârţiit de chei şi tropăit de picioare. Marea din fundalul scenei ca şi Grimi îmbrăcat marinar i-au dat lui Giustino impresia că ar fi un dig mare acolo, cu multe vapoare, gata de plecare. Brusc au început să-i şuiere urechile, o pâclă densă i se lăsase pe tot creierul.

— Să vedem sala! – îi spuse Raceni, luându-l de braţ şi trăgându-l spre spionul cortinei... – nu mai lăsaţi să vă scape, pentru Dumnezeu! – adăugă el foarte încet, – că doamna e pe punctul de a naşte.

— Am înţeles, am înţeles, – răspunse Giustino, care simţea că i se înmoaie picioarele, apropiindu-se de rampă... Ascultaţi-mă, domnule Raceni, dumneavoastră ar trebui să-mi faceţi plăcerea să fugiţi până la mine acasă, după fiecare sfârşit de act.

— Dar bineînţeles! – îl întrerupse Raceni, nu-i nevoie să mi-o spuneţi.

— Pentru Silvia, spuneam... – adăugă Giustino, – ca să am veşti... înţelegeţi că ei nu i se va putea spune nimic. Ah, ce nenorocită situaţie! E bine că am avut inspiraţia să o aduc pe mama! Şi apoi mai e şi unchiul ei... şi am sacrificat-o şi pe biata domnişoară Facelli, care ţinea atât de mult să asiste la spectacol!

Îşi puse ochiul în dreptul spionului din cortină şi rămase uluit când se uită mai întâi spre fotolii, în stal, apoi în jur, la loji, şi sus la galeria care furnica de atâtea capete. Erau neliniştiţi, agitaţi, acolo sus, vociferau, dădeau din mâini, dădeau din picioare. Giustino tresări la sunetul unui clopoţel furios care-i anunţa pe actori să intre în scenă.

— Nu-i nimic! – îi spuse Raceni, reţinându-l. E doar primul semnal.

Toate, toate lojile erau extraordinar de aglomerate şi niciun loc liber în stal, şi ce înghesuială pe spaţiul restrâns al locurilor în picioare! Giustino se simţi ca ars de suflarea fierbinte a sălii luminoase, a spectacolului mulţimii în aşteptare, care-l rănea, îl străpungea cu ochii ei numeroşi. Toţi, toţi ochii aceia, cu licărirea lor neliniştită, făceau ca mulţimea aceea compactă să pară cumplită şi monstruoasă. Căută să distingă, să recunoască pe cineva acolo, în fotolii. Ah, iată-l pe Luna, care privea spre loji şi se apleca, zâmbind... iată acolo pe Betti care îşi fixa binoclul. Cine ştie câtor oameni şi de câte ori repetase fraza aceea a lui, cu un dispreţ elegant: *„Medea*

transpusă în tarentină” (Imbecilul!).

Se uită din nou spre loji şi, ţinând seama de indicaţiile lui Raceni, căută în prima lojă pe Gueli, în a doua pe *donna* Francesca Lampugnani, pe Borné-Laturzi; dar nu reuşi să descopere pe nimeni.

Plesnea de orgoliu la gândul că teatrul aşa plin era prin el însuşi un splendid şi magnific spectacol şi că totul i se datora lui; opera lui, rodul muncii lui constante şi asidue, al consideraţiei de care se bucura soţia lui, al faimei ei.

Autorul, adevăratul autor al tuturor de acolo se simţea el.

— Boggiòlo! Boggiòlo!

Se întoarse: în faţa lui, radioasă, stătea Dora Barmis.

— Ce minunăţie! N-am mai văzut un teatru în asemenea splendoare! Un mag, dumneata eşti un vrăjitor, Boggiòlo! O adevărată minunăţie! *à ne voir que les déhors.* Şi ce miracol, ai văzut? A venit şi Livia Frezzi! Se spune că de pe acum este foarte geloasă pe soţia dumitale.

— Pe soţia mea? – exclamă Giustino, buimăcit. Şi de ce?

Era atât de infatuat în momentul acela, încât dacă Dora Barmis i-ar fi spus că prietena lui Gueli şi toate femeile care erau în sală delirau pentru el, ar fi găsit firesc şi ar fi crezut cu uşurinţă. Dar soţia lui… ce legătură avea soţia lui? Livia Frezzi geloasă pe Silvia? Şi de ce?

— De ce? – adăugă Dora Barmis.

— Dar cine ştie câte femei vor fi în curând geloase pe Silvia Roncella! Ce păcat că tocmai ea nu-i aici! Cum se simte? Cum se simte?

Giustino n-a mai avut timp să-i răspundă. S-au auzit clopoţelele. Dora Barmis i-a strâns mâna cu putere şi a fugit. Raceni l-a tras spre culisele din dreapta.

S-a ridicat cortina, şi lui Giustino Boggiòlo i s-a părut că i-ar fi deschis sufletul şi că toată mulţimea aceea, brusc silenţioasă, s-ar fi pregătit pentru bucuria feroce a propriului său supliciu.

Supliciu nemaiauzit, aproape o vivisecţie. Cu ceva ruşinos în el; ca şi cum el ar fi fost o nuditate expusă, care de la o clipă la alta, dintr-o falsă mişcare neprevăzută, ar fi putut să apară atroce de ridicolă şi hidoasă.

Ştia pe dinafară de la un capăt la celălalt drama, rolurile tuturor actorilor de la prima replică până la ultima, şi nu-i lipsea mult să le rostească în mod involuntar cu glas tare, în timp ce, parcă pradă unor vibraţii electrice, se întorcea brusc cu ochii strălucitori îndureraţi, cu pometii aprinşi, sfâşiat de lentoarea actorilor, care i se părea că ar fi întârziat anume pe fiecare replică doar ca să-i prelungească lui supliciul, de parcă şi ei s-ar fi distrat pe seama lui.

La un moment dat, Raceni, cu un gest prietenesc, a încercat să-l smulgă de acolo şi să-l conducă în cabina lui Revelli care nu intrase încă în scenă; dar n-a reuşit să-l clintească.

Pe măsură ce înainta reprezentaţia, o violenţă stranie, o fascinaţie îl ţintuia puternic locului pe Giustino, consternat ca în faţa unui fenomen monstruos.

Drama scrisă de soţia lui, ştiută de el pe dinafară, cuvânt cu cuvânt, şi parcă până acum nutrită de el, – iată că se desprindea, se desprindea de toţi, se înălţa, se înălţa ca un balon fragil pe care el l-ar fi adus cu grijă acolo, în seara aceea de sărbătoare, în mulţime, şi l-ar fi ţinut lung timp şi cu mare atenţie deasupra flăcărilor chiar de el însuşi stârnite ca să se umfle; iar acum, în fine, chiar el i-ar fi aprins fuituiala; balonul se desprindea de el, se elibera palpitant şi luminos, se ridica, se ridica spre cer, trăgând cu sine tot sufletul său primejduit, trăgându-i parcă şi măruntaiele, inima, respiraţia, în aşteptarea chinuitoare ca de la o clipă la alta o rafală de aer, o suflare puternică a vântului, să nu-l doboare într-o parte şi să-l facă să se aprindă, devorat acolo sus chiar de focul aprins de el însuşi.

Dar unde era aclamarea mulţimii în faţa acelei înălţări?

Iată: monstruozitatea fenomenului era tocmai această tăcere cumplită în mijlocul căreia se înălţa drama. El singur, acolo, trăia de sine stătător, pe contul său, suspendând, ba chiar absorbind, viaţa tuturor, smulgându-le cuvintele din gură şi o dată cu ele şi răsuflarea.

Şi viaţa aceea, căreia el îi simţea acum independenţa prodigioasă, viaţa aceea care se desfăşura când calmă şi puternică, şi când rapidă şi tumultuoasă în mijlocul marii tăceri, îi provoca groază, aproape oroare, îmbinate cu o ciudă din ce în ce mai intensă; ca şi cum drama, bucurându-se de ea însăşi, bucurându-se de a trăi în ea şi pentru ea singură, ar fi dispreţuit ideea de a place altuia, ar fi împiedicat ideea ca alţii să-şi manifeste satisfacţia, să-şi asume, în fine, o parte prea preponderentă şi prea serioasă, neglijând şi micşorând grijile nenumărate pe care el le avusese până atunci, apărând chiar meschine şi inutile, compromiţând chiar interesele materiale cărora el ar fi trebuit să le dea în primul rând atenţie.

Dacă nu izbucneau aplauze... dacă toţi rămâneau aşa până la sfârşit, suspendaţi şi aiuriţi... Dar ce era? Ce se întâmplase? În curând avea să se termine primul act... Nici aplauze... niciun semn de aprobare... nimic!

Simţea că înnebuneşte... îşi strângea pumnii, vârându-şi unghiile în palme, şi îşi scărpina fruntea care-i ardea, deşi îi era udă de o sudoare rece. Îşi înfigea ochii în chipul alterat al lui Raceni, cufundat tot în spectacol, părându-i-se că citeşte aceeaşi groază şi la acesta... nu, o groază nouă, aproape o buimăcire... poate aceeaşi care-i ţinea în tensiune pe toţi spectatorii...

Pentru o clipă s-a temut ca drama să nu fie ceva atroce şi oribil, ceva ce nu se mai înfăptuise până atunci, niciodată, şi ca nu cumva, dintr-un moment într-altul să izbucnească o revoltă cumplită din partea tuturor spectatorilor indignaţi şi ofensaţi. Ah, tăcerea aceea era ceva într-adevăr teribil. Care era adevărul? Care era? Sufereau? Se bucurau? Nimeni nu sufla... Şi strigătele

actorilor răsunau la ultima scenă. Iată, acum se lăsa cortina…

Lui Giustino i s-a părut că el singur, de acolo, din spatele scenei, cu anxietatea sa, cu dorinţa intensă, cu tot sufletul său contractat într-un cumplit efort suprem, ar fi smuls din sală, după o clipă de aşteptare abisală, aplauzele, primele aplauze, seci, forţate, aidoma piratului de mărăcini, de lanuri arse, prefăcute apoi în flacără, în incendiu; aplauze pline, calde, lungi, lungi, zgomotoase, asurzitoare… şi atunci a simţit că i se relaxează membrele şi că leşină, gata să cadă, sufocându-se parcă în mijlocul acelui ropot frenetic care dura, iată, dura, încă mai dura, neîntrerupt, amplificat, fără sfârşit.

Raceni îl primise în braţele lui, susţinându-l pe piept, în timp ce Giustino hohotea, şi în timp ce de patru, cinci, şapte, zece ori actorii se prezentau la rampă, în faţa acelui incendiu. El hohotea, râdea şi hohotea şi tremura tot de bucurie. Din braţele lui Raceni a trecut în braţele Laurei Carmi, şi apoi în ale lui Revelli, şi apoi în ale lui Grimi care-l mânjise pe buze, pe vârful nasului şi pe obraji cu culorile cu care se grimase fiindcă într-un elan de emoţie a vrut să-l sărute cu orice chip. În ciuda faptului că actorul, ştiind ce avea să-l aştepte, se ferise. Şi cu faţa astfel mânjită, continuă să se lase în braţele ziariştilor şi ale tuturor cunoştinţelor venite acolo pe scenă să-l felicite; nu mai ştia să facă altceva: era atât de epuizat, de extenuat, de vlăguit, încât doar în starea aceea de abandon mai găsea o uşurare; şi acum se lăsa în braţele tuturor, aproape mecanic; s-ar fi lăsat şi în braţele pompierilor de pază, ale maşiniştilor, ale celor ce se ocupau cu schimbatul decorurilor, dacă în cele din urmă nu l-ar fi smuls din stereotipia aceea comică ce inspira milă, Dora Barmis, care-l scutură puternic şi-l conduse apoi în cabina Laurei Carmi ca să se spele pe faţă. Raceni fugise acasă pentru a reveni cu veşti despre starea soţiei.

Pe coridoare, în loji, era un zumzet, o agitaţie puternică, un tumult. Trei sferturi de oră toţi spectatorii,

subjugaţi de farmecul acelei creaţii atât de noi şi extraordinare, atât de vie de la început până la sfârşit, într-un ritm care te făcea să-ţi ţii respiraţia, ritm rapid, violent, scânteind de fulgere neprevăzute, parcă se descătuşaseră acum prin aplauzele acelea frenetice, interminabile, de stupoarea care-i oprimase.

Acum în toţi vibra o bucurie tumultuoasă, certitudinea absolută că acţiunea aceea care, prin noutatea de atitudini şi expresii, se dovedea de o soliditate atât de puternică, nu s-ar mai fi putut frânge din cauza nici unei lovituri a hazardului, din moment ce orice voinţă acum, întocmai ca în realitatea însăşi, ar fi apărut ca o necesitate dominată şi devenită logică prin fatalitatea acţiunii.

Tocmai în aceasta consta miracolul artei, la care se asista în seara aceea aproape cu spaimă. Nu mai părea a fi concepţie premeditată a unui autor, ci o acţiune născută acolo, spontan, minut de minut, incertă, neprevizibilă, din ciocnirea cu pasiuni sălbatice, în libertatea unei vieţi în afara legii şi aproape în afara timpului, în arbitrarul absolut al atâtor voinţe care se învingeau pe rând, a atâtor fiinţe aflate într-o cedare totală, ce îşi împlineau acţiunea în deplina libertate a firii lor, adică în afara vreunui scop pe care şi l-ar fi propus autorul.

Mulţi dintre cei mai entuziaşti, şi totuşi nu mai puţin frământaţi de îndoiala că părerea nu s-ar armoniza cu judecata competenţilor, căutau cu ochii în fotolii, în loji, să vadă chipurile criticilor dramatici ale celor mai răspândite ziare cotidiene şi-i rugau pe cei din jur să le arate criticii veniţi dinafara oraşului, spionându-i apoi îndelung.

Îndeosebi asupra unei loji din primul rând se fixau ochii acestora: loja lui *Zeta,* teroarea tuturor actorilor şi a autorilor care veneau să înfrunte judecata publicului roman.

Zeta discuta aprins cu alţi doi critici, Devicis, sosit de la

Milano, Còrica sosit de la Napoli. Aproba? Dezaproba? Şi ce anume? Drama sau interpretarea actorilor? Iată, intra în lojă un alt critic. Cine era? Ah, Fongia din Torino... Ce mai râdea! Şi se prefăcea că plânge şi că se lasă pe pieptul lui Còrica, apoi pe cel al lui Devicis. De ce? *Zeta* sărea în picioare, cu un gest de dispreţ, plin de orgoliu şi striga ceva, ce-i făcea pe ceilalţi trei să izbucnească într-un râs zgomotos. În loja de alături, o doamnă cu faţa brună, cu ochii verzi, adânc cercănaţi, cu aerul întunecat, rigid mândră, se ridică şi se duse să se aşeze în celălalt colţ al lojii, în timp ce din fund, un domn cu părul cărunt... ah! Gueli! Gueli! Maurizio Gueli! îşi aplecase capul pentru a putea privi în loja criticilor.

— Maestre, iertaţi-ne, – îi spuse atunci *Zeta,* – şi cereţi-i iertare din partea mea doamnei. Dar omul ăsta este o pacoste, Maestre! Este ruina bietei fete! Dacă ţineţi la Roncella...

— Eu? Pentru Dumnezeu! – replică Gueli; şi se retrase cu faţa tulburată, privindu-şi în ochi prietena.

Aceasta, cu un freamăt de râs tăios pe buzele negre, strângând uşor pleoapele ca să atenueze parcă scânteierea din ochii verzi, se aplecă de mai multe ori în faţa ziaristului, şi-i spuse:

— Ei, foarte... foarte mult...

— Doamnă! Să fim drepţi! – exclamă atunci criticul. Roncella e fiica pură a lui Maurizio Gueli! O spun, am spus-o şi o voi spune! Este ceva măreţ, doamna mea! Ceva măreţ! Roncella este mare! Dar cine o va salva de soţul ei?

Livia Frezzi zâmbi din nou ca şi mai înainte şi spuse:

— Nu vă fie teamă... Nu-i va lipsi ajutorul... Patern, bineînţeles!

La scurt timp după această conversaţie de la o lojă la alta, în timp ce se ridica cortina şi începea al doilea act, Maurizio Gueli şi Livia Frezzi părăseau teatrul ca doi care, nemaiputându-şi înfrâna impulsul propriei patimi adverse, au preferat să fugă de acolo ca să nu dea un hidos şi

scandalos spectacol în faţa lumii. Tocmai se suiau în trăsură, când dintr-o altă trăsură, sosită în mare grabă, cobora, nespus de tulburat, Attilio Raceni.

— Ah! Maestre! Ce nenorocire!

— Ce s-a întâmplat? – întrebă Gueli cu un glas care voia să pară calm.

— Moare... moare... Roncella, poate, la ora asta... am lăsat-o acasă... vin să-l iau pe soţul ei...

Şi fără s-o mai salute pe doamnă, Raceni se repezi în teatru.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Stăpânul insulei

ZIARELE RĂSPÂNDISERĂ VESTEA că Roncella, salvată ca prin minune de la moarte chiar în momentul triumfului dramei sale, în sfârşit, capabilă să suporte zdruncinarea unei lungi călătorii, pleca chiar în dimineaţa aceea, în stare de convalescenţă, ca să-şi recapete forţele şi sănătatea în Piemonte, în satul natal al soţului.

Ziarişti şi literaţi, admiratori şi admiratoare alergând la gară ca s-o vadă, s-o salute, se îngrămădeau acum în faţa uşii de la sala de aşteptare, deoarece medicul care o îngrijea şi urma s-o însoţească până la Torino, nu permitea prea multă lume în jurul ei.

— Cargiore? Unde e Cargiore?

— Hm! Lângă Torino, se spune.

— O fi frig acolo!

— Ei aş!... Hm!

Cei care erau admişi, până una, alta, să-i strângă mâna, s-o felicite, în ciuda protestelor medicului, a rugăminţilor soţului, nu mai voiau să se dezlipească de ea şi să cedeze locul altora; şi deşi se îndepărtau puţin de canapeaua unde stătea ea între soacră şi doică, rămâneau în sală să spioneze cu ochii atenţi un gest cât de vag, vreo privire, un zâmbet al ei.

Cei dinafară băteau în geamuri, chemau, dădeau semne de nerăbdare şi de iritare; dar nimeni nu părea că i-ar auzi; dimpotrivă, unii păreau că se complac în a se

arăta impertinenţi, până într-atât, încât priveau cu dispreţ şi zâmbet batjocoritor spectacolul acela de nerăbdare şi de iritare.

Insula nouă fusese într-adevăr un triumf. Ştirea cu moartea autoarei, răspândită ca fulgerul în teatru, în timpul premierei, la sfârşitul actului al doilea, când publicul era captat şi fascinat de dominanta originalitate a dramei, suscitase o manifestaţie atât de nouă şi solemnă de doliu şi totodată de entuziasm, încât, după aproape două luni, cei care avuseseră norocul să participe, mai erau încă emoţionaţi.

A doua zi dimineaţă toate ziarele descriseseră în culori extraordinare serata aceea memorabilă, aşa că în toate oraşele din Italia se înfiripase imediat dorinţa cea mai nerăbdătoare de a vedea cât mai curând reprezentată drama şi de a avea între timp veşti despre autoare şi despre starea ei, şi alte veşti despre lucrul ei.

Era de ajuns să-l priveşti pe Giustino Boggiòlo ca să-ţi faci o idee de enormitatea evenimentului, de febra, de curiozitatea care inflama totul în jur. Nu soţia, ci el părea să fi ieşit chiar atunci din ghearele morţii.

Smuls, în seara aceea, din braţele actorilor care-l ţineau de umeri, de poalele hainei, încercând să-l împiedice să se prezinte sau mai degrabă să se repeadă la rampă ca să anunţe, ca un nebun, publicului moartea iminentă a soţiei, fusese apoi târât acasă, înecat în hohote de lacrimi, de către Attilio Raceni.

Aruncat dintr-o violentă, cumplită emoţie într-alta, opusă, dar nu mai puţin cumplită şi violentă, Doamne, ce mai noapte, ce noapte trăise acolo, lângă soţia lui; şi apoi ce zile! ce zile!

Acum, soţia, de bine, de rău, iat-o acolo, în afara tuturor suferinţelor; ceea ce trebuia să facă, făcuse; iată-l lângă ea, printre văluri, pe sufleţelul acela firav şi roz în braţele doicii: şi ea se ducea departe, să se odihnească, să se refacă în linişte şi în trândăvie... în vreme ce el...

În primul rând, ei da, el adusese pe lume altceva decât

sufleţelul acela! Un uriaş, un uriaş adusese el la lumină: un uriaş care acum, imediat, voia să înceapă să umble, cu paşi mari prin toată Italia, prin toată Europa, şi poate că mai târziu şi în cele două Americi. Să culeagă lauri, să îngrămădească bani; şi lui îi revenea obligaţia de a se duce cu acest gigant, deşi era sleit de puteri, vlăguit după o naştere uriaşă ca aceea.

Deoarece pentru Giustino Boggiòlo, ce-i drept, uriaşul nu era drama scrisă de soţia lui; uriaşul era triumful premierei, iar autorul triumfului nu putea fi altul decât el în persoană.

Ei, da! Dacă n-ar fi fost el, dacă n-ar fi făcut el miracole în toate, acele luni de repetiţii, într-adevăr n-ar fi alergat acum atâta lume la gară, ca să-i aducă omagii soţiei lui, s-o felicite, să-i ureze drum bun!

— Vă rog, vă rog... Faceţi-mi plăcerea, fiţi buni... Medicul, aţi auzit?... Şi apoi, priviţi, mai sunt atâţia acolo... Da, mulţumesc, mulţumesc... Vă rog, pentru Dumnezeu!... Pe rând, pe rând, spune medicul... Mulţumesc, vă rog, pentru Dumnezeu!... se adresa, din când în când, unuia sau altuia, cu mâinile întinse în faţă, căutând să ţină pe cât mai mulţi la distanţă de soţia lui, ca să tranşeze şi situaţia aceea. Într-un mod cât mai lăudabil, încât ziarele, după întâlnirea de la gară, chiar în aceeaşi seară, să poată scrie ca despre un alt eveniment. Mulţumesc, oh, vă rog, pentru Dumnezeu!... Oh! Doamna Marchiză, ce onoare... Da, da, duceţi-vă la ea, mulţumesc... Veniţi, veniţi, Zago, iată, vă las să-i strângeţi mâna şi apoi, plecaţi, vă rog! Faceţi loc vă rog, domnilor... Mulţumesc, mulţumesc... Oh, doamna Barmis, doamna Barmis. Daţi-mi un ajutor, vă rog... Uită-te, domnule Raceni, dacă nu cumva vine şi senatorul Borghi... Daţi-vă la o parte! Vă rog, vă rog!... Da, domnule, pleacă, fără să fi asistat măcar la o singură reprezentaţie a dramei sale... Ce spuneţi? Ah, da... din păcate, da, nici măcar la una, nici la repetiţii... Ei, ce putem face? Trebuie să plece, fiindcă eu... Mulţumesc,

Centanni! Trebuie să plece, deoarece... Ce spuneţi? Da, doamnă, aceea este Carmi, actriţa principală... *Spera,* da, doamnă! Deoarece eu... lăsaţi-mă, ah, lăsaţi-mă... Nu-mi mai vorbiţi despre asta! La Napoli, la Bologna, la Florenţa, la Milano, la Torino, la Veneţia... nici nu ştiu cum să mă mai împart... Şapte, şapte companii teatrale în turneu, da, domnule...

Şi astfel adresa un cuvânt unuia şi un cuvânt altuia, ca să-i mulţumească pe toţi; şi priviri şi zâmbete de tacită înţelegere cu ziariştii; şi toate aceste ştiri, distribuite aşa, aparent în treacăt; dar când lansa un nume sau altul, îl rostea cu glas tare, anume, pentru ca ziariştii să ia notă.

— Minunată! Minunată! – nu mai înceta, între timp, să exclame Dora Barmis, în mijlocul actorilor, veniţi şi ei, ca atâţia alţii, ca s-o vadă pentru prima oară şi s-o cunoască pe autoarea dramei.

Ei, ca să nu pară îmbufnaţi, consimţeau cu o mişcare a capului. Veniseră, convinşi de o primire foarte caldă din partea Roncellei în faţa tuturor, de o primire care li se cuvenea, deoarece chiar dacă nu i-ar fi considerat primii creatori ai unui triumf fantastic, cel puţin i-ar fi recunoscut drept cei mai eficienţi cooperatori ai ei, greu de înlocuit sau de depăşit, haide, ce să mai vorbim! Dar au fost primiţi la fel ca şi toţi ceilalţi, aşa că imediat li s-a inhibat tot elanul cu care veniseră, devenind banali şi chiar reci, în tot comportamentul lor.

— Da, dar suferă, – observa Grimi, strâmbându-se şi vorbind pe tonul său grav baritonal. E clar că suferă, uitaţi-vă la ea! V-o spun eu că suferă sărmana de ea!

— Un pumn de femeie, şi ce forţă! – spunea în schimb Laura Carmi, muşcându-şi buzele. Cine ar spune? Mi-o închipuiam cu totul altfel! În ochi, da... poate că în ochi este ceva. Unele sclipiri, da... Fiindcă măreţia artei sale constă în unele străfulgerări neaşteptate, în unele opriri bruşte, care te înfioară şi te deconcertează. Noi suntem obişnuiţi cu un singur ton; cu cei ce ne spun: viaţa este asta; cu alţii care ne spun: viaţa este astălaltă. Roncella

zugrăveşte o latură a vieţii, dar apoi se întoarce brusc şi ne prezintă altă latură. Iată, aşa mi se pare!

Şi Laura Carmi îşi roti ochii în jur, vrând parcă să suscite aplauze sau cel puţin semne de aprobare din partea celor ce o ascultau, răzbunându-se astfel, adică cu o reală superioritate, pe răceala şi ingratitudinea Roncellei. N-a avut parte nici măcar de consensul grupului ei, deoarece atât Dora Barmis cât şi colegii de scenă şi-au dat seama că mai mult decât pentru ei, vorbise ca să fie ascultată de alţii, în special de Roncella.

Doar doi, aşezaţi într-un colţ, bătrână domnişoară Ely Facelli şi Cosimo Zago sprijinit de cârjă, aprobau, dând din cap şi Laura Carmi îi privi insistent, dar cu dispreţ, ca şi cum aprobarea lor ar fi insultat-o.

Deodată, o mişcare vie de curiozitate se propagă în sala de aşteptare şi mulţi, scoţându-şi pălăria, aplecându-se, s-au grăbit să se dea deoparte ca să lase să treacă pe cineva, căruia, în mod evident îi displăcea neaşteptata prezenţă a atâtora, provocându-i mai mult decât plictiseală şi stânjenire, o reală şi profundă tulburare, aproape furie, ciudă, şi totodată jenă; o tulburare care sărea în ochii tuturor şi care nu putea fi deloc explicabilă prin simpla indignare iritată binecunoscută a acelui om de a se expune în faţa lumii.

Altul părea să fie substratul; şi într-adevăr aşa era.

O spunea încet, la urechea lui Raceni, Dora Barmis cu o bucurie feroce:

— Se teme ca ziariştii să nu treacă şi numele lui în darea de seamă din seara asta! Şi e cert că o vor face! Sunt convinsă! Să vezi că aşa va fi! În primul rând! Cap de listă! Cine ştie, dragul meu, unde i-o fi spus Liviei Frezzi că se duce! Şi, în schimb, iată-l aici; a venit aici! Şi diseară Livia Frezzi va citi ziarele: în primul rând va citi numele lui; şi-ţi închipui ce scenă îi va face! Nebună de geloasă ce e, ţi-o spun eu! Geloasă la nebunie! Dar, hai să fim drepţi... mi se pare că are dreptate... În ceea ce mă priveşte, n-am nicio îndoială!

— Dar fii cuminte! – se repezi Raceni. Ce tot spui?!

Dar poate să-i fie tată!

— Copil! – exclamă atunci doamna Barmis, cu un zâmbet de milă

N-a mai putut adăuga altceva, deoarece, fiind iminentă acum plecarea, Roncella, între Maurizio Gueli şi senatorul Romualdo Borghi, cu soţul ei în faţă, care le croia drum, se ridica să iasă din sală, ca să-şi ocupe locul în tren.

Toţi îşi descoperiră capul; se auzi ici-colo câte un strigăt de „trăiască”, urmat imediat de un ropot de aplauze, şi Giustino Boggiòlo, pregătit dinainte, în aşteptare, privind împrejur, zâmbitor, radios, cu ochii scânteietori şi pometii obrajilor aprinşi, se aplecă să mulţumească de mai multe ori, în locul soţiei.

În sală, în spatele uşii cu geam, domnişoara Ely Facelli, rămasă singură uitată şi inconsolabilă, hohotea de plâns în batista parfumată. Privind cu grijă, pieziş, şchiopul Cosimo Zago sări cu cârja pe locul de pe canapea unde cu puţin timp înainte stătuse Roncella, luă iute şi discret o pană mică desprinsă din eşarfa din pene de struţ, *boa* a ei. Şi şi-o vârî în buzunar, la timp ca să nu fie descoperit de romancierul napolitan Raimondo Jàcono, care străbătea sala răbufnind, îngreţoşat tot, vrând să plece.

— Ei, tu? Ce faci? Parcă eşti un câine rătăcit, dragule... Auzi, auzi ce strigăte? Ce osanale! Sfântă zilei! Bufoni! Mai rău decât bărbatul ei! Hai, hai, curaj! Este lucrul cel mai simplu din lume! Nu te mai amărî! Asta a luat-o pe *Medeea* şi-a făcut-o „zdrenţăroasa din Taranto”; tu ia-l pe Ulisse şi fă-l gondolier veneţian. Un triumf! Te asigur eu! Şi o să vezi că asta o să ajungă bogată acum! Of! Şase sute, şapte sute de mii de lire, ca nimic! Joacă cumetre, că îţi cântă norocul!

Întorcându-se acasă cu trăsura împreună cu domnişoara Facelli (biata de ea nu mai era în stare să-şi ia batista de la ochi, dar acum nu atât din cauza durerii plecării Silviei, cât ca să nu descopere ravagiile lungi şi

adânci făcute de lacrimi chimicăriei machiajului ei), Giustino Boggiòlo ridica umerii, îşi încreţea nasul, fierbea tot, părea că ar fi avut ceva cu ea. Dar nu, biata domnişoară Ely, nu; ea nu avea niciun amestec.

Cu trei minute mai înainte de plecarea trenului, se strecurase în mintea lui Giustino o nouă plictiseală; parcă n-avea destule altele! ca un petec de hârtie, o zdreanţă, o volbură, care se lipeşte de piciorul unui alergător, în tot timpul întrecerii, pe o pistă ticsită de lume. Senatorul Borghi, vorbind cu Silvia care apăruse la fereastra vagonului, îi ceruse, nici mai mult nici mai puţin, decât manuscrisul piesei *Insula nouă,* ca să o publice în revista lui. Din fericire, reuşise să se interpună la timp, să-i demonstreze că nu era posibil; trei editori, dintre primii, îi făcuseră oferte foarte atrăgătoare şi el încă îi ţinea în şah pe toţi trei, temându-se ca difuzarea cărţii să nu ştirbească curiozitatea publicului în toate acele oraşe care aşteptau cu o febrilă nerăbdare reprezentaţia dramei. Ei bine, Borghi, în schimb, o rugase pe Silvia să-i promită o nuvelă – lunguţă, lunguţă – pentru *Vita italiana.*

— Dar în ce condiţii, scuzaţi-mă?! – începu să spună Giustino, ca şi cum lângă el, în trăsură, l-ar fi avut pe senatorul-director şi fost ministru şi nu pe neconsolata domnişoară Ely. În ce condiţii? Trebuie să vedem; trebuie să cădem de acord... Nu mai sunt timpurile când a apărut *Casa piticilor,* dragă domnule senator! Recunoştinţă! Da, bine! Dar în primul rând nu trebuie exploatată recunoştinţa! Asta e! Ce spuneţi?

Domnişoara Ely aprobă, aprobă, de mai multe ori, dând din cap înfundată în batistă; dar pentru Giustino a fost ca şi cum i-ar fi dezaprobat. De aceea a şi sărit:

— Sigur! Deoarece în satul meu cine exploatează gratitudinea nu numai că pierde orice merit al serviciului făcut, dar ajunge să... nu, ce spun? mai rău! Ajunge mai rău decât cel ce-ţi refuză cu cruzime un ajutor pe care ţi l-ar putea da. Asta mi-o păstrez, uite! Chiar pentru primul *album* pe care mi-l va trimite el, domnul senator. Ah,

domnişoara mea, – continuă el. Ar trebui să am o sută de capete, o sută, şi tot ar fi puţine! Dacă mă gândesc la tot ceea ce am de făcut, mă apucă ameţeala! Acum mă duc la birou şi cer şase luni de întrerupere a activităţii. Nu pot face altfel. Şi dacă nu-mi acordă concediul? Spuneţi-mi dumneavoastră… Dacă nu-mi acordă? Va fi o afacere serioasă; mă voi vedea silit să… să… Ce aţi spus?

Nimic! Oh, Sfinte Dumnezeule, de ce să insiste aşa, dacă domnişoara Ely nu sufla nicio vorbă! Ridică un deget în semn că „nu”, că ea nu scosese niciun cuvânt. Şi atunci, Giustino:

— Dar vedeţi, prin forţa împrejurărilor… Veţi vedea că forţat de împrejurări mă voi vedea silit să dau cu piciorul slujbei! Şi apoi vor începe să spună că trăiesc pe spinarea soţiei mele! Ca şi cum soţia mea fără mine… e de râs nu alta! Ce mai! Şi acum se vede: iat-o: unde s-a dus? În vilegiatură. Şi cine rămâne aici să muncească, să se războiască? Război, ştiţi? Chiar război… război de-a binelea! Acum intru pe câmpul de luptă! Şapte armate şi o sută de oraşe! Dacă rezist… Gândiţi-vă la slujbă! Dacă mâine îmi pierd slujba, din cauza cui o pierd? Din cauza ei o pierd… Hm… să nu ne mai gândim la asta!

Îi roiau atâtea griji în cap, încât mai mult de câteva minute de răbufnire nu reuşea să acorde nici neplăcerii chiar grave stârnite de vreuna din ele. Totuşi, n-a putut să nu se gândească din nou, mai înainte de a ajunge acasă, la cererea senatorului Borghi, făcută aşa, fără ştirea sa.

Îl necăjise prea tare, asta e; mai ales pentru că, oricum, nu soţiei trebuia să i se adreseze senatorul, ci lui.

Şi apoi, sfinte Dumnezeule, puţină discreţie! Biata femeie pleca să-şi refacă sănătatea, să se odihnească… Şi apoi, dacă i-ar fi venit poftă să se gândească la ceva acolo, la Cargiore, ei bine, s-ar fi gândit la o nouă dramă, fir-ar să fie, dar nu la fleacuri care-ţi iau atâta timp şi nu rentează nimic!

Puţină discreţie, ce naiba!

De cum a ajuns acasă, hm! altă piedică, altă durere de cap, alt motiv de enervare.

Dar asta mult mai gravă!

În biroul lui dădu de un tânăr lung cât o prăjină, tare firav, cu o pădure de păr creţ răvăşit, un cioculeţ ascuţit, mustăţi ridicate, o eşarfă veche verde de mătase la gât, care ascundea poate lipsa cămăşii, un soi de jerseu negru înspre verzui ale cărui mâneci, roase la coate şi prea scurte, lăsau să se vadă mâinile osoase, păroase, anormal de lungi.

Avea aerul unui stăpân, în mijlocul unei expoziţii de douăzeci şi cinci de pasteluri, dispuse jur împrejur prin cameră, pe fotolii, pe scaune, pe birou, peste tot: douăzeci şi cinci de pasteluri inspirate din scenele culminante din *Insula nouă.*

— Scuzaţi-mă… şi scuzaţi-mă… scuzaţi… – începu să spună Giustino Boggiòlo, intrând, buimăcit şi aiurit, de tot ceea ce-l înconjura. Dar cine sunteţi dumneavoastră?

— Eu? – spuse tânărul, zâmbind cu aer de triumf. Cine sunt eu? Nino Pirino, pictoraş tarentin, deci compatriot puţin cu Silvia Roncella! Dumneavoastră sunteţi soţul, nu? Încântat! Iată, am făcut toate acestea şi am venit să i le arăt Silviei Roncella, celebra mea compatrioată.

— Şi unde e? – se întrebă Giustino.

Tânărul îl privi năucit.

— Unde e? Cine? Cum?

— Dar dacă a plecat, scumpe domn! Dacă a plecat mai adineauri?!

— A plecat? Roncella?

— Dar ştie toată Roma, ce naiba! Toată Roma era la gară şi dumneata nu ştii! Eu am atât de puţin timp de pierdut, scuză-mă… Dar, aşteaptă o clipă… Scuză-mă, dar astea sunt scene din *Insula nouă,* dacă nu mă înşel?!

— Da, domnule.

— Şi cum aşa, aparţine tuturor *Insula nouă,* scuză-mă?! Dumneata iei aşa scenele şi… ţi le însuşeşti… Cum? Cu ce

drept?

— Eu? Dar ce spuneţi? Dar nu! – replică tânărul. Eu sunt un artist! Eu am văzut şi...

— Dar nu, domnule! – exclamă cu putere Giustino. Ce-ai văzut? Dumneata n-ai văzut nimic. Dumneata ai văzut *Insula nouă...*

— Da, domnule.

— Şi asta e insula abandonată, e adevărat?

— Da, domnule.

— Şi unde ai mai văzut-o dumneata? Există poate în vreo hartă geografică insula asta? Dumneata n-ai putut-o vedea!

Tânărului i s-a părut hazlie situaţia; şi, ce-i drept, starea lui de spirit stârnea ilaritate. Totuşi, asaltat astfel, contrar oricărei aşteptări, acum simţea că-i cam îngheaţă zâmbetul pe buze. Mai buimac ca oricând, se bâlbâi:

— Ei, cu ochii, nu. Cu ochii, nu, desigur! N-am văzut-o! Mi-am închipuit-o, iată!

— Dumneata? Dar, nu, domnule! – replică prompt Giustino. Soţia mea! Numai soţia mea! Numai soţia mea şi-a închipuit-o, şi nu dumneata! Şi dacă soţia mea nu şi-ar fi închipuit-o, dumneata nu ai fi pictat absolut nimic, ţi-o spun eu! Proprietatea...

În clipa aceea Nino Pirino nu-şi mai putu stăpâni râsul care-i mocnea de mult în suflet.

— Proprietate? Ah, da? Care? Aceea a insulei? Oh, bună! Oh, foarte bună! Admirabilă! Numai dumneata vrei să fi proprietarul insulei? Proprietarul unei insule care nu există?

Giustino Boggiòlo, auzindu-l cum râdea, se întunecă tot de mânie şi strigă fremătând tot:

— Aha, nu există? Aşa spui dumneata, că nu există! Există, există, există! scumpe domn! Şi ţi-o arăt eu dumitale şi vei vedea că există!

— Insula?

— Proprietatea! Dreptul meu de proprietate literară! Dreptul meu, dreptul meu există! Şi dumneata vei vedea

cum voi şti eu să mi-l fac respectat şi valorificat! De asta sunt eu aici! Acum, toţi s-au obişnuit să violeze acest drept, care emană totuşi dintr-o lege a statului, pentru Dumnezeu, sacrosanct! Dar repet că eu sunt aici, acum; şi-ţi voi arăta eu dumitale!

— Bine, bine... dar uitaţi-vă... domnule... calmaţi-vă, uitaţi-vă... îi spunea între timp tânărul, jenat de furia pe care o declanşase în Giustino. Uitaţi-vă, eu... eu n-am vrut să vă uzurp niciun fel de drept, nicio proprietate... Dacă dumneavoastră vă mâniaţi astfel, uitaţi-vă, eu sunt gata să vă las aici toate pastelurile mele; şi mă retrag. Vi le dăruiesc şi plec. Am avut intenţia de a vă face o plăcere, de a aduce un omagiu ilustrei mele consătene... Da, aş fi vrut s-o rog şi să... să... mă ajute cu prestigiul numelui său, deoarece cred, ce mai, că merit poate un ajutor... Sunt frumoase, ştiţi?! Aveţi bunăvoinţa de a arunca măcar o privire pastelurilor mele... Nu sunt proaste, credeţi-mă! Vi le dăruiesc şi plec.

Giustino Boggiòlo se pomeni deodată total dezarmat rămânând într-o postură mizerabilă în faţa generozităţii acelui zdrenţăros, nespus de bogat în mărinimia lui.

— Nu, nu sunt deloc proaste... mulţumesc... scuză-mă... spuneam, discutam aşa... despre dreptul meu... despre proprietate... iată... Crede-mă că este o afacere serioasă... ca şi cum n-ar exista... O piraterie continuă în domeniul literar... M-am înfierbântat şi eu, fiindcă, vezi dumneata... în acest moment, mă înfierbânt... uşor; sunt obosit, mort de oboseală; şi nimic nu-i mai rău decât oboseala! Dar eu trebuie să privesc mereu în faţă şi în spate, scumpe domn, trebuie să-mi apăr interesele, dumneata mă înţelegi bine.

— Desigur! Bineînţeles! – exclamă Nino Pirino, trăgându-şi sufletul – totuşi, ascultaţi-mă... Să nu vă înfuriaţi din nou, pentru Dumnezeu! Credeţi că eu nu pot face un tablou din *Logodnicii?*[15], să presupunem... Iată: să

[15] / *Promessi sposi,* celebru roman al lui Alessandro Manzoni (1785—1873) (n.tr).

presupunem că citesc *Logodnicii*; îmi rămâne impresia unei scene; n-o pot picta?

Giustino Boggiòlo se concentră cu un mare efort; rămase puţin pe gânduri, mângâindu-şi cu două degete bărbuţa în evantai şi apoi spuse:

— Hm, într-adevăr, nu ştiu... Poate că fiind vorba de opera unui autor decedat, operă de mult timp devenită patrimoniul naţional... Nu ştiu. Trebuie să studiez situaţia. Oricum, în cazul nostru, situaţia este diferită. Uită-te! Fapt este că dacă un muzician îmi cere să facă muzica la *Insula nouă* (ţi-o spun pentru că sunt în tratative cu doi compozitori, dintre primii) chiar dacă libretul l-ar scrie altcineva, trebuie să-mi plătească ceea ce pretind eu, şi nu puţin, ştii? Acum, dacă nu mă înşel, cazul dumitale este aidoma acestuia; dumneata pentru pictură, celălalt pentru muzică.

— Ce-i drept... mda... – începu să spună Nino Pirino, trăgându-şi şi el mai nervos ciocul; dar după aceea, sări brusc, schimbându-şi părerea. Dar nu! greşiţi, ştiţi?! Uitaţi-vă... alta e situaţia! Muzicianul plăteşte pentru că, pentru o melodramă el ar folosi cuvintele; dar dacă nu ar mai folosi cuvintele, ci s-ar exprima numai muzical, într-o simfonie, sau ce ştiu eu, după impresiile, sentimentele suscitate în el de drama doamnei dumneavoastră, nu ar mai plăti, ştiţi? Puteţi fi sigur; în acest caz nu mai plăteşte nimic!

Giustino Boggiòlo întinse mâinile, vrând parcă să stăvilească brusc un pericol sau o ameninţare.

— Vorbesc în mod abstract, se grăbi atunci să adauge tânărul. Eu v-am spus de ce am venit, şi, vă repet, sunt gata să-mi las aici tablourile şi să plec.

În clipa aceea lui Giustino îi străfulgeră prin minte o idee. Mai curând sau mai târziu, drama urma să fie tipărită. Să facă din ea o ediţie foarte elegantă, ilustrată, cu reproduceri în culori a celor douăzeci şi cinci de pasteluri... Iată, cartea alcătuită astfel nu ar cădea pe mâinile oricui; şi astfel el ar împiedica şi exploatarea

operei soţiei din partea acelui pictor; şi chiar îi va acorda acestuia ajutorul cerut, moral şi material, fiindcă îi va impune editorului o compensaţie adecvată pentru pastelurile acelea.

Nino Pirino s-a arătat atât de entuziast de idee, că n-a lipsit mult să-i sărute şi mâna binefăcătorului său, care între timp avusese altă strălucire mentală şi-i făcea, semn să aştepte să i se contureze bine ideea.

— Iată! O prefaţă de Gueli la volum... Astfel, toţi maliţioşii care trăncănesc că lui Gueli nu i-a plăcut drama... El a venit azi-dimineaţă să o salute pe doamna mea la gară, ştii? Dar n-au decât să clevetească (îi cunosc eu bine) că n-a fost decât o pură gentileţe. Dacă Gueli scrie prefaţa... Foarte bine, da, da, foarte bine. Mă voi duce chiar azi, de îndată ce plec de la birou. Dar vezi dumneata câte alte griji îmi dai, câte alte treburi de făcut îmi dai dumneata, acum? Şi-mi sunt numărate minutele! Mi-e timpul măsurat! Diseară trebuie să plec la Bologna. Gata, gata... Am eu grijă de toate. Dumneata îmi laşi aici pastelurile. Îţi promit că de cum trec prin Milano... Spune-mi adresa dumitale!

Nino Pirino îşi ridică umerii cu coatele lipite de talie, şi cu pieptul umflat, întrebă stânjenit:

— Iată... când... când veţi trece prin Milano?

— Nu ştiu, – răspunse Boggiòlo. Peste două, trei luni cel târziu...

— Ei atunci, – zâmbi Pirino, – este inutil, ştiţi! De-acum până în trei luni voi schimba cel puţin opt adrese. Nino Pirino, post-restant: iată, aşa-mi veţi scrie.

Când, târziu, Giustino Boggiòlo se întoarse acasă (abia avea timp să-şi facă în grabă valizele) era atât de istovit, şi într-o stare de fixitate în gol şi buimăcire, încât, de cum intrase în umbra densă din birou, pomenindu-se, fără să-şi dea seama nici cum, nici de ce, în braţele unei femei, pe sânul unei femei care-l susţinea în picioare şi-l mângâia pe obraji, încet, încetişor, cu o mână călduţă şi

parfumată, spunându-i pe un ton dulce, matern: „Bietul de tine... bietul de... dar e clar! dar astfel dumneata te distrugi, dragă!... Vai sărmanul... sărmanul...” abandonat, lipsit de voinţă, renunţând cu totul de a ghici cum oare de se afla acolo Dora Barmis, în casa lui, în beznă, şi cum putea să ştie că el, din cauza tuturor alergăturilor istovitoare, a neplăcerilor întâmpinate, şi a oboselii enorme, avea acum nevoia aceea imperioasă de mângâiere şi de odihnă, o lăsa să facă ce voia şi se lăsa mângâiat şi alintat şi răsfăţat, aidoma unui copil bolnav.

Poate că intrase în birou delirând şi văitându-se.

Chiar nu mai putea! La birou, şeful îl primise ca pe un câine şi jurase că dacă nu-i va respinge cererea de şase luni de concediu nu se va mai numi el *commendatore* Riccardo Ricoglia... i-o va respinge, respinge! După aceea acasă la Gueli... oh, Doamne, ce s-a întâmplat acasă la Gueli? Nu-şi mai venea în fire... Visase? Dar cum? Nu venise la gară în dimineaţa aceea Gueli? Părea că înnebunise... Sau înnebunise el, sau Gueli. Dar poate că, iată, în mijlocul acelei harababuri îngrozitoare, ceva se întâmplase, iar el nu dăduse importanţă, şi de aceea acum nu mai înţelegea nimic; nici pentru ce se afla Dora Barmis acolo... Poate că era drept şi firesc să fie acolo... şi încurajarea aceea miloasă era chiar oportună, da, meritată... dar acum... dar acum, gata! iată!

A şi făcut un gest ca să se desprindă. Dora îi reţinu cu mâna capul pe sânul ei:

— Nu, de ce? Aşteaptă...

— Trebuie... valizele... – se bâlbâi Giustino.

— Ba, nu! Ce spui! — îi replică Dora. Vrei să pleci în starea asta? Nu, dragule! Nu, dragule! Aici, aici... Dumneata nu poţi, dragule, nu poţi! Şi eu te voi împiedica!

Giustino rezistă presiunii mâinii, părându-i-se acum prea mult răsfăţul Dorei şi puţin ciudat, deşi ştia că ea adesea nu-şi mai amintea, chiar, că este femeie.

— Dar... dar cum?... – continuă să se bâlbâie, fără...

fără lumină aici? Ce-a făcut slujnica domnişoarei Ely?

— Lumina? Eu n-am vrut, – spuse Dora. Adusese lampa. Aici, aici, stai cu mine, aici. Stăm bine aici, pe întuneric... aici...

— Şi valizele? Cine mi le face? întrebă Giustino, pe un ton demn de milă.

— Chiar vrei să pleci cu orice preţ?

— Doamna mea...

— Şi dacă te-aş împiedica?

Giustino, în întuneric, se simţi strâns cu violenţă de un braţ. Mai năuc ca oricând, speriat, tremurând tot, repetă:

— Doamna mea...

— Dar e stupid! izbucni atunci femeia, cu un freamăt de râs în hohote, apucându-l şi de celălalt braţ şi zgâlţâindu-l. Stupid! Stupid! Ce faci? Nu vezi? E stupid... da, stupid să pleci astfel... Unde sunt valizele? Or fi în camera dumitale. Unde e camera dumitale? Hai, să mergem, te ajut eu!

Şi Giustino se simţi târât, smuls. Se împotrivi, pierdut, bâlbâindu-se:

— Dar... dar dacă... dacă nu ne aduc o lumânare...

Un hohot de râs strident spintecă întunericul în aceeaşi clipă, făcând parcă să vibreze toată casa aceea silenţioasă.

Giustino se obişnuise cu izbucnirile subite de ilaritate nebunească ale Dorei Barmis. Tratând cu ea, se afla tot timpul într-o perplexitate anxioasă, nereuşind niciodată să ştie cum trebuie să-i interpreteze anumite gesturi, anumite priviri, anumite zâmbete, anumite cuvinte, în momentul acela, da, ce-i drept, i se părea clar că... Ei da, dar dacă greşea? Şi apoi... dar ce! Pe lângă starea în care se afla, ar fi fost o reală profanare, o adevărată infamie, în patul conjugal...

Şi astfel regăsi curajul de a aprinde în mod hotărât, şi chiar cu o oarecare indignare, un chibrit.

Un nou, şi mai strident hohot de râs o năpădi şi o zvârcoli pe Dora Barmis, văzându-l cu chibritul aprins

între două degete.

— Dar de ce? – întrebă cu ciudă Giustino. Pe întuneric... sigur că...

A trecut mult timp până când să-şi revină Dora din râsul ei convulsiv şi să se mai adune, să-şi şteargă lacrimile. Între timp, el aprinsese o lumânare, aflată acolo, pe birou, după ce se împiedicase în vreo trei pasteluri de ale lui Pirino, făcându-le să zboare de la locul lor.

— Ah, douăzeci de ani! Douăzeci de ani! Douăzeci de ani! – fremătă Dora în cele din urmă. Ştii ceva? Atunci bărbaţii mi se păreau nişte scobitori! Aici, între dinţi, rupte şi aruncate! Prostii! Prostii! Sufletul acum, sufletul, sufletul... Unde e sufletul? Doamne! Doamne! Ah, ce bine e să respiri... Spune, Boggiòlo: după dumneata unde e? Înăuntru sau afară? Mă refer la suflet! Înăuntrul nostru sau în afara noastră? Totul e aici! Dumneata spui înăuntru? Eu spun afară. Sufletul e înafară, dragă. Sufletul e tot. Şi noi, morţi, nu vom mai fi nimic, dragă. Nimic! Nimic!... Hai aprinde lumina! Valizele imediat... Te ajut eu... Serios!

— Prea bună, spuse Giustino, vlăguit, abătut, uluit.

Dora, aşezată pe patul dublu, privi în jurul ei mobilele din cameră, modeste.

— Ah, aici... – spuse. Bine, da... Ce miros bun de casă, de familie, de provincie... Da, da... bine, bine... Ferice de dumneata, dragă! Totdeauna, aşa! Dar trebuie să te grăbeşti. La ce oră pleacă cursa? Hm, imediat... Hai, hai, să nu pierdem vremea...

Şi începu să aşeze cu supleţe şi pricepere în cele două valize deschise pe pat lucrurile pe care Giustino le scotea din scrin şi i le întindea. Între timp:

— Ştii de ce am venit? Voiam să te previn că Laura Carmi... toţi actorii din Companie... dar mai ales Carmi, dragul meu, sunt înfuriaţi la culme împotriva dumitale!

— Şi de ce? întrebă Giustino, oprindu-se.

— Dar din cauza soţiei dumitale, dragă! Nu ţi-ai dat

seama? îi răspunse Dora, făcându-i semn cu mâinile să nu se oprească. Soţia dumitale... poate că, biata de ea, fiindcă mai este încă în starea asta... i-a primit rău, rău, rău...

Giustino, cu sufletul amar, îşi plecă de mai multe ori capul, vrând să lase să se înţeleagă că îşi dăduse şi el seama şi că-i păruse rău.

— Trebuie să îndrepţi situaţia! reluă Dora Barmis. Şi trebuie s-o îndrepţi de îndată ce de la Bologna ajungi la Napoli unde se află Compania... Iată, Laura Carmi vrea să se răzbune cu orice preţ. Şi dumneata trebuie s-o ajuţi cu orice preţ să se răzbune.

— Eu? Cum? întrebă Giustino, din nou buimăcit.

— Oh, Doamne Dumnezeule! exclamă Dora Barmis, ridicând din umeri. Doar nu vei pretinde să te învăţ eu cum! E greu cu dumneata! Dar când o femeie vrea să se răzbune pe alta... Uite ce e, o femeie poate fi bună cu un bărbat, mai ales dacă acesta îi apare ca un copil. Dar faţă de o altă femeie, femeia este perfidă, dragul meu; capabilă de orice, dacă ea crede că i s-a făcut o impoliteţe, o necuviinţă. Şi apoi, invidia! De-ai şti ce invidie e între femei; şi cât le înrăieşte! Dumneata eşti un om cumsecade, foarte cumsecade... nemaipomenit de cumsecade, înţeleg; dar dacă vrei să-ţi faci interesele, iată... trebuie... trebuie să faci un efort... să-ţi impui eventual... De altfel, vei sta multe luni departe de soţia dumitale, nu-i aşa? Acum, haide, nu-mi vei da de înţeles că...

— Ba nu! Ba nu, credeţi-mă, doamna mea, – exclamă candid Giustino. Nici nu mă gândesc la asta! Nici n-am timp să mă gândesc la asta! În ceea ce mă priveşte, mi-am luat o soţie şi gata!

— Cum s-ar spune, eşti robit?

— Nu, – replică serios Giustino.

— Adevărul este că nici nu mă mai gândesc la asta! Pentru mine toate femeile sunt... sunt... ca şi cum ar fi bărbaţi, asta e! Nu mai fac nicio diferenţă. Pentru mine

femeie e soţia mea şi atât! Poate pentru femei este altceva. Dar pentru bărbaţi, credeţi-mă, cel puţin pentru mine... Un bărbat are atâtea la care să se gândească... Închipuiţi-vă dacă eu, printre atâtea gânduri, cu atâtea treburi de făcut...

— Oh, Doamne, ştiu! Dar o spun în propriul dumitale interes, nu vrei să pricepi? reluă Dora Barmis, reţinându-şi cu greu râsul şi înfundându-şi capul în valiză. Dacă dumneata vrei să-ţi faci interesele, dragul meu! Din punctul dumitale de vedere, foarte bine; dar trebuie să tratezi cu femeile, prin forţa lucrurilor; actriţe, ziariste... Şi dacă nu le faci pe plac? Dacă nu le urmezi în instinctul lor? Fie chiar şi răutăcios, de acord! Dacă aceste femei o invidiază pe soţia dumitale? Dacă vor să se răzbune?... înţelegi? Să se răzbune aşa, nu atât că te-ar dori pe dumneata, ci ca s-o necăjească pe soţia dumitale? O spun în interesul dumitale... Sunt necesităţi, dragă, ce vrei să faci? Necesităţile vieţii! Hai, hai, iată s-a făcut; închide-le şi plecăm imediat. Te însoţesc până la gară.

În trăsură ea îi luă mâna, instinctiv; apoi îşi aminti ceva; era gata, gata să i-o lase; dar brusc, după aceea... dacă tot era acolo... Giustino nu se împotrivi. Se gândea la ceea ce i se întâmplase acasă la Gueli.

— Explicaţi-mi vă rog, dumneavoastră, doamnă, eu nu înţeleg, îi spuse Dorei. M-am dus la Gueli...

— Acasă? – întrebă Dora, şi imediat, exclamă: Oh, Doamne, ce-ai făcut?

— Dar de ce? – replică Giustino. M-am dus ca să... ca să-i cer o favoare... Bine. E de crezut? M-a... m-a primit ca şi cum nu m-ar fi cunoscut niciodată...

— Era de faţă şi doamna Frezzi? îl întrebă Dora Barmis.

— Da, doamnă, era...

— Şi-atunci ce te mai miri?! – continuă Dora: Nu ştii?

— Dar, scuzaţi-mă! – reluă Giustino. Să cazi din nori, nu alta! Să te prefaci că nu-ţi aminteşti că ai fost de dimineaţă la gară?

— Până şi asta i-ai spus? Dumneata, la el acasă, în

prezenţa Liviei Frezzi? – izbucni Dora, râzând. Vai, bietul Gueli, bietul Gueli! Ce-ai făcut, dragă Boggiòlo?!

— Dar de ce? – replică din nou Giustino. Scuzaţi-mă, dar să ştiţi! Eu nu pot să admit că…

— Dumneata! Ei da, revenim mereu la acelaşi punct! – exclamă Dora Barmis. Vrei să-ţi faci treburile fără femeie, dumneata! Trebuie să-ţi scoţi asta din cap, dragul meu! Vrei să obţii o favoare de la Gueli? Ca el să aibă o prietenie faţă de soţia dumitale? Încearcă să-i faci puţină curte duşmancei ei; şi atunci…

— Şi aceleia?

— Nu-i deloc urâtă, te rog să mă crezi, Livia Frezzi! N-o mai fi ea o fetişcană, da…

— Haideţi, n-o mai spuneţi nici în glumă măcar, – replică Giustino.

— Dar eu îţi vorbesc serios, dragă, serios, serios, răspunse prompt Dora. Dacă nu schimbi registrul, nu vei ajunge la niciun rezultat!

Şi până în clipa când trenul se smuci ca să pornească, Dora Barmis continuă să insiste pe aceeaşi clapă:

— Aminteşte-ţi! Da, da, Laura Carmi! Carmi! Ajut-o să se răzbune. Răbdare, dragă… Adio! Fă un efort… în interesul dumitale… Fă un efort, treci peste… Adio, dragă, drum bun! Adio! Adio!

CAPITOLUL AL CINCILEA

Maimuţa şi elefantul

IMAGINEA MAIMUŢEI PE ELEFANT a apărut spontană în redacţiile ziarelor din Roma, la ştirea reînnoitelor triumfuri din alte oraşe ale *Insulei noi;* fără a fi influenţate de relatările vreunui ziarist, din Milano sau din Bologna sau din Torino, despre impresia făcută tuturor de omuleţul activ, plin de ifose, convins că el este cel care conduce succesul colosal al dramei soţiei lui.

Nu putea fi negat faptul că fără el *Insula nouă* poate că nici nu s-ar fi pus pe scenă, în consecinţă nici nu ar fi trecut, după cum trecea acum, din triumf în triumf, prin toate oraşele Italiei. Dar dacă putea fi într-un oarecare mod scuzabil, deşi sărea în ochi acea neghioabă şi exagerată zarvă a lui, cât timp faima soţiei fusese încă modestă, acum, după triumf, nu putea să nu pară nespus de ridicol că nu se vedea decât el oriunde, atotfăcătorul, cu soţia dată deoparte, ca şi cum n-ar fi avut niciun amestec; soţia lui pe care foarte puţini o întrezăriseră, despre care nimeni nu mai avea vreo ştire; cine era, cum ([16])...

Unde era?

[16] În acest loc, textul reelaborat de autor se opreşte. De acum înainte dăm textul primei ediţii, reluând nararea de la sfârşitul scenei dintre Giustino şi Dora Barmis; cu care se încheia nu capitolul IV *(După triumf),* ci al treilea din cele patru mici capitole în care era subîmpărţit. Următorul este prin urmare ultimul din aceste mici capitole.

Da, în faţă, dincolo de pajişte, dincolo de potecă, se ridica pe rarişte a ierboasă biserica veche, dedicată Fecioarei *sidera scandenti*[17], cu lunga campanilă cu cuspida octagonală şi ferestrele bifore şi orologiul care purta gravat un text destul de ciudat pentru o biserică: *FIECARE ÎN FELUL SĂU;* şi lângă biserică era casa preotului, albă cu o grădină de zarzavaturi, singuratică, şi ceva mai departe, împrejmuit cu ziduri, micul cimitir.

În zori, glasul clopotelor asupra acelor biete morminte.

Dar poate că nu glasul, ci tristul zumzet propagat după ce nu mai bat clopotele, care pătrunde în mormintele acelea şi trezeşte un freamăt în morţi de chinuitoare dorinţe.

Oh, femei din casele presărate ici şi colo, lăsaţi, femei din Villareto şi din Galleana, femei din Rufinera şi din Pian del Viermo, femei din Brando şi din Fornello, lăsaţi ca la această slujbă din zori să se ducă măcar o dată singure, bătrânele voastre, bunici cuvioase, din cimitir; şi să oficieze bătrânul lor preot de atâţia ani şi el îngropat şi poate că de îndată ce va termina slujba, mai înainte de a se reaşeza sub pământ, va întârzia, spionând, prin poarta de fier, solitara grădină de zarzavaturi a bisericii, ca să vadă dacă noului preot îi este tot atât de dragă cât i-a fost lui.

— Nu, iată... Unde era? Unde era?

Ştia acum atâtea locuri şi numele lor; locuri chiar departe de Cargiore. Fusese pe Roccia Corba; pe colina Bràida, să vadă toată Valsusa imensă. Ştia că aleea, aici, după biserică, o ia în jos, printre castani şi printre ceri, până la Giaveno, unde fusese, şi acolo, străbătând valea aceea curioasă, Via della Buffa, largă, cu rigole, toată sonoră de ape curgătoare prin mijlocul ei. Ştia că era glasul apei Sangone, cel ce se auzea mereu, şi mai mult noaptea, stânjenindu-i somnul, cu un murmur puternic, cu imaginea apei în abundenţă, într-o cursă perenă, fără

[17] *Vergine sidera scandenti* (Fecioara care se ridică la ceruri) (lat.). (n.tr.).

încetare. Ştia că mai sus, pe valea Indritto, curge vertiginos şi zgomotos Sangonetto: fusese în mijlocul huruitului său, printre stânci, şi văzuse cum fusese deviată o mare parte din apă, captată şi apoi canalizată în conducte; acolo, departe, gâlgâind zgomotoasă, liberă, învolburată, înspumată, neînfrânată; aici, potolită, îngrădită în conducte, îmblânzită, subjugată industriei omului.

Vizitase toate cătunurile din jurul satului Cargiore, trunchiurile acelea de case împrăştiate printre castani, şi anini, şi plopi, şi le cunoştea numele. Ştia că aceea de la răsărit, departe de tot, înălţată pe colnic era Sacra di Superga. Ştia numele munţilor dimprejur, de pe acum acoperiţi cu zăpadă: Muntele Luzera şi Muntele Uja şi Costa del Pagliajo şi Cugno dell' Alpet, Muntele Brunello şi Roccia Vrè. Cel din faţă, la miazăzi, era Muntele Bocciarda; cel de colo, Rubinett.

Ştia tot; o informaseră în privinţa tuturor mama *(madama* Velia, cum îi spuneau acolo) şi Graziella şi dragul domn Martino Prever, pretendentul. Da, ştia tot. Dar ea... unde era? Unde era?

Îşi simţea ochii plini de o splendoare vagă, nefirească; în urechi simţea ca o perenă undă muzicală; părea voce şi în acelaşi timp lumină, în care sufletul se legăna senin, cu o uşurinţă prodigioasă, dar cu condiţia de a nu fi atât de indiscret, încât să vrea să înţeleagă glasul acela şi să fixeze lumina aceea.

Tăcerea verzilor coline era oare, cu adevărat, atât de plină de freamăt, cum i se părea ei? Împunsă, aproape înţepată când şi când de ţipete lungi şi nespus de îndepărtate, firave, de ascuţite săgeţi de sunete, de ţiuituri? Era acel freamăt peren râsul atâtor izvoare, şiroind printre râpe, surpături, printre văgăuni surpate şi întunecate la umbra arinilor negri; sau pârâiaşe foarte grăbite, care, în mici cascade bolborositoare şi înspumate, după ce-au irigat un câmp, binecuvântate fie, vor să facă bine şi în altă parte, altui câmp în aşteptare,

unde s-ar părea că toate frunzele le cheamă, strălucind a sărbătoare?

Nu, nu, în jurul tuturor – locuri, lucruri şi persoane – ea vedea doar o învăluire, aidoma unei vaporoase atmosfere onirice, datorită căreia şi aspectele cele mai apropiate păreau îndepărtate, aproape ireale.

Uneori, ce-i drept, atmosfera de vis i se destrăma brusc şi atunci unele aspecte păreau să-i sară în ochi, diferite, în cruda lor realitate. Tulburată, zdruncinată de acea dură, rece, impasibilă stupiditate neanimată care o asalta cu o neîndoielnică violentă, închidea ochii şi îşi apăsa cu putere tâmplele. Să fi fost oare astfel lucrul acela? Nu, poate că nici nu era astfel! Poate, cine ştie cum îl vedeau alţii... dacă totuşi îl vedeau! Şi atmosfera de vis i se contura din nou.

Într-o seară, mama se retrăsese în odăiţa ei, fiindcă o durea capul. Ea intrase cu Graziella ca să vadă cum se mai simte. În odăiţa curată şi modestă ardea doar o candelă pe o etajeră în faţa unui crucifix de fildeş; dar luna plină o lumina toată într-o lumină caldă. Graziella, de cum intrase, începuse să privească pe fereastră timpurile verzi, inundate în lumină şi deodată suspinase:

— Ce lună, *madama*! Doamne, pare că s-ar face din nou zi!

Atunci, mama voise ca ea să depărteze uşor obloanele.

Ah, ce solemnitate de uimitoare încântare! În ce vis erau absorbiţi falnicii plopi înălţaţi din câmpuri, inundaţi de lună, într-o limpede tăcere de cleştar? Şi Silviei i se păruse că tăcerea aceea s-ar fi cufundat în timp, amintindu-i de nopţile foarte îndepărtate, vegheate, aidoma acesteia, de lună, şi toată pacea din jur căpătase atunci, în ochii ei, un sens tainic. De departe, fără încetare, profund, întocmai ca o mustrare întunecată, murmurul râului Sangone, în vale. Acolo, pe aproape, din când în când un hârsâit ciudat.

Şi Graziella care se uita pe fereastră, pe aria luminată clar, îi răspunse veselă:

— Un ţăran îşi coseşte fânul sub clar de lună. Îşi ascute coasa.

De unde vorbise Graziella? Silviei i se păruse că ea vorbise de pe lună.

După puţin timp, dinspre un îndepărtat grup de case se înălţase un cântec duios al unor femei. Şi Graziella, continuând să vorbească, parcă din lună, anunţase:

— Cântă la Rufinera…

Nu reuşise să profereze niciun cuvânt.

De când plecase de la Roma, şi în timpul călătoriei, atâtea şi atâtea imagini noi îi invadaseră într-un tumult sufletul, încât abia acum se rarefiau tenebrele morţii, simţind cu groază o desprindere ireparabilă de toată viaţa ei de până atunci. Nu mai putea vorbi şi nici comunica cu ceilalţi, cu toţi aceia care voiau să continue cu ea relaţiile obişnuite de până atunci. Simţea că nu-şi mai aparţinea sieşi.

Ceea ce trebuia să se întâmple se întâmplase.

Poate pentru că acolo sus, unde o duseseră, îi lipsiseră din jur lucrurile obişnuite, umile, de care se agăţase mai înainte, în care obişnuia să-şi găsească un refugiu.

Se pomenise parcă răpăcită acolo sus, şi demonul din ea profitase de asta. De la el îi provenea un fel de voluptate sonoră, făcând-o să viseze cu ochii deschişi, aprinsă şi înmărmurită, el transformându-i prin acei vapori de vis tot ceea ce o înconjura.

Şi el, el făcea ca din când în când stupiditatea lucrurilor să-i sară în ochi, sfâşiind acei vapori.

Avea un necaz atroce… Mai ales pe toate acelea pe care ea le considera şi ar mai fi vrut să le considere cele mai dragi şi sacre, el se distra să i le arunce în ochi şi să-i arate stupiditatea lor; şi nu-i respecta nici copilul măcar, maternitatea ei! Îi sugera că şi copilul şi maternitatea nu aveau să mai fie astfel, doar dacă ea, mulţumită lui, avea să facă din ele o creaţie frumoasă. Dar că aşa cum erau, făceau parte din lucrurile obişnuite, ca şi celelalte toate, care o înconjurau.

Şi că ea se născuse numai pentru a crea, şi nu pentru a produce material lucruri stupide, şi nici pentru a se amesteca în ele şi a se pierde printre ele.

Acolo, în valea Indritto, ce era? Apa îndreptată în canale, înţeleaptă, cuminte gospodină, şi apa liberă, învolburată şi înspumată. Ea trebuia să fie ca aceasta din urmă şi nu ca prima...

Iată: suna ceasul... Cum spunea orologiul clopotniţei?

FIECARE ÎN FELUL SĂU.

Verrà tra poco, senza fin, la neve,
e casè e prati, tutto sarà bianco,
il tetto, il campanil di quella pieve,
donde ora, all' alba, qual dai chiuso un branco
di pecorelle, escono per due porte
le borghigiane ed hanno il damo a fianco.
Hanno pensato all' anima, alla morte
(que presso è il cimiter pieno di croci),
le riprende or la vita, e parlan forte,
liete di riudir le loro voci
nell aria nuova del festivo giorno,
tra i rivoli che corrono veloci,
tra i prati che verdeggiano d' intorno.[18]

Iată, iată, aşa! *ÎN FELUL SĂU.* Dar nu! Dar ce! Până acum ea nu scrisese niciodată un vers! Nu ştia nici cum să facă să scrie vreunul... Cum? Ei, asta-i bună! Dar tot aşa cum făcuse! Aşa cum îi cântau în ea... Nu versurile, ci lucrurile.

[18] Veni-va în curând zăpada, în neştire / şi case, câmpuri, totul va fi alb / acoperişul, campanila acelei parohii / de unde-acum, în zori, aidoma unor oiţe, din ţarcul lor, în turmă / ies târgoveţele pe două porţi, şi cu iubitu-n urmă / S-au tot gândit la suflet şi la moarte / (e cimitirul plin de cruci pe-aproape) / Dar viaţa le cuprinde iar şi ele vorbesc tare / Vesel vocile-şi aud pe aria înnoită, în zi de sărbătoare / Printre pârâuri care curg grăbite / prin câmpurile din jur toate înverzite. (n.tr.).

Ce-i drept, îi cântau în suflet toate lucrurile, şi toate i se transfigurau, i se dezvăluiau în aspecte noi, neaşteptate şi fantastice. Şi ea se bucura de o fericire aproape divină.

Norii aceia şi munţii aceia... Adesea munţii păreau nori grei şi îndepărtaţi, împietriţi, şi norii munţi de aer negru, greu, întunecat. Norii aveau o mare activitate legată de munţii aceia! Când, tunând şi fulgerând, îi asaltau cu impetuozitate furibundă de mânie; când, moleşiţi, catifelaţi, se tolăneau pe coastele lor, învăluindu-i drăgăstoşi. Dar, nici de furiile acelea şi nici de îmbrăţişările acestea părea că nu le pasă, înălţaţi cum erau, cu frunţile albastre către cer, absorbiţi în misterul celor mai străvechi evuri, închis în ei. Femei, şi nori![19] Munţii îndrăgeau zăpada.

Şi pajiştea aceea, acolo sus, acoperită cu margarete? O visase? Sau pământul voise să facă o glumă cerului, albind cu flori petecul acela, mai înainte de-al fi albit el cu zăpadă? Nu, nu; în anumite ascunzişuri, adânci şi umede din pădure, încă mai răsăreau flori; şi în faţa atâtei vieţi tainice ea simţise parcă o ciudată stupoare mistică... Ah, omul ia atât de mult din pământ şi crede că totul este făcut pentru el! Şi viaţa aceea? Nu. Acolo, iată, stăpân absolut era un bondar mare care bâzâia şi se oprea să bea, cu o vorace violenţă, în fragedele şi delicatele calicii ale florilor care se plecau sub el. Şi brutalitatea acelei insecte cafenii, bâzâitoare, catifelată, striată în auriu, ofensa ca ceva obscen, făcând parcă în necaz supunerii cu care clopoţeii aceia, vibrând în fragilitatea lor îi sufereau ultragiul, rămânând apoi să se clatine uşor, câtva timp, pe tulpiniţa lor, după ce bondarul sătul şi totuşi lacom se dusese să trândăvească undeva, departe.

Când se reîntorcea la căsuţa liniştită, suferea că nu mai poate să fie, sau cel puţin să pară, în faţa acelei dragi bătrânici care era soacra ei, cea de mai înainte. Într-adevăr, poate pentru că nu reuşise niciodată să se domine, să-şi asume o anume atitudine, să se fixeze într-

[19] în italiană *nuvola* e de gen feminin (nor) (n.tr.).

o concepţie solidă, stabilă asupra ei însăşi, ea simţise mereu, cu o vădită nelinişte, extraordinara şi dezordonata mobilitate a fiinţei sale interioare, şi adesea cu o uimire imediat reprimată, ca şi cum ar fi fost o ruşine, surprinsese atâtea clipe de instabilitate inconştientă, spontane, ale spiritului său, ca şi ale trupului său, stranii, foarte curioase, aidoma unei insecte care se zbate şi zvâcneşte incorigibilă; totdeauna avusese o oarecare teamă de ea însăşi şi totodată o oarecare curiozitate, provenită parcă din bănuiala că ar exista în ea o altă fiinţă, străină, capabilă să facă lucruri pe care ea nu le ştia şi nu le dorea, grimase, gesturi, acte nepermise, gânduri, care nu se aflau nici în cer şi nici pe pământ; ei da! uneori lucruri oribile, chiar incredibile, care o uluiau nespus şi o dezgustau. Ea! Ea, atât de dornică de a nu ocupa nici odată un loc prea mare şi de a trece neobservată, şi pentru a evita neplăcerea prea multor ochi asupra ei! Acum se temea ca soacra ei să nu-i descopere în priviri râsul pe care-l simţea fremătând în ea de câte ori îl găsea în mica sufragerie încruntat şi cu sprâncenele răvăşite, plin de o întunecată ferocitate pe acel cumsecade şi inofensiv domn, Martine Prever. Gelos ca un tigru pe unchiul Ippolito, care, continuând să-şi mângâie şi acolo liniştit ciucurele fesului de bersalier şi să fumeze de dimineaţă până seara prea lunga lui pipă, se distra nemaipomenit când îl înfuria.

Şi *monsù* Prever era, un bătrânel frumos, cu o barbă mai lungă decât cea a unchiului Ippolito, dar neîngrijită şi ciufulită. Cu ochii de un albastru deschis, ca de copil, în ciuda intenţiei lui neclintite de a voi să-i facă să pară uneori feroci. Totdeauna purta pe cap o şapcă albă de pânză, cu o vizieră largă de piele. Foarte bogat, căuta numai tovărăşia lumii mai umile pe care o ajuta pe ascuns; dăduse bani să se clădească un cămin de copii, şi apoi îl şi dotase. La Cargiore avea o vilă frumoasă, şi pe piscul colinei Bràida, în Valgioje, o vilă mare solitară, de unde se descoperea printre castani, fagi, mesteceni,

toată ampla şi magnifica Valsusa, albastră de vapori. Ca o răsplată a atâtor beneficii primite, târguşorul Cargiore nu-l mai realesese primar; şi poate şi de aceea el evita compania acelor puţine persoane, aşa-zise, mai de vază. Totuşi, nu părăsea niciodată târgul, nici măcar iarna.

Motivul îl cunoşteau toţi din Cargiore: insistenta şi încăpăţânata lui dragoste faţă de *madama* Velia Boggiòlo. Nu putea sta, bietul *monsù* Martino, nu putea trăi fără s-o vadă pe *madamina* lui. Toţi, la Cargiore, cunoşteau pe *madama* Velia, totuşi nimeni nu clevetea, deşi ştiau că *monsù* Martino îşi petrecea aproape toată ziua la ea.

El ar fi vrut s-o ia de soţie; ea nu voia; şi nu voia pentru că... oh, Doamne, pentru că ar fi fost zadarnic acum, la vârsta lor. Să se căsătorească, aşa, ca să aibă de ce râde? Nu stătea el acolo, în casa ei, toată ziua ca un stăpân? Prin urmare! Putea să-i fie de ajuns şi atât... Bogăţia? Dar era bine-ştiut de toţi că Prever, neavând rude, nici de aproape nici de departe, toată averea lui, în afară poate de vreun mic legat slujitorilor, avea să treacă într-o bună zi, şi aşa, *madamei* Velia, dacă ea avea să moară după el.

Era un fel de fascinaţie, o atracţie misterioasă pe care *monsù* Martino Prever o simţise târziu faţă de acea femeiuşcă, deşi ea fusese totdeauna atât de liniştită, umilă, timidă, la locul ei. Târziu, el, domnul Martino; dar un frate de-al lui, în schimb, o iubise devreme şi cu atâta violenţă, încât, într-o bună zi, aflând că ea se logodise, tiptil, tiptil, bietul copil, se omorâse.

Trecuseră peste patruzeci de ani şi încă în inima *madamei* Velia mai dura, dacă nu remuşcarea, o spaimă dureroasă; şi poate şi din cauza asta, deşi se simţea uneori stânjenită – iată, nu spunea chiar plictisită – de continua prezenţă a lui Prever în casa ei, o suporta cu resemnare. Graziella, dimpotrivă, îi spusese Silviei la ureche că *madama* îl tolera de teamă ca nu cumva şi el, *monsù* Martino, dacă ea ar fi încercat cât de cât să-l îndepărteze, ferească Dumnezeu, să nu facă întocmai ca

frăţiorul lui. Ba da, ba da, de ce... râdea? Oh, dar nu era deloc de râs: un dram de nebunie se pare că aveau toţi cei din familia Prever, o spuneau toţi, la Cargiore, un dram de nebunie. Trebuia să auzi cum vorbea singur, tare, ore în şir, *Monsù...* Şi poate că unchiul, domnul Ippolito, iată, ar fi făcut bine să nu insiste atât pe gluma aceea de a voi să se căsătorească el cu *Madama.* Şi Graziella o sfătuise pe Silvia să-şi convingă unchiul să-l ia peste picior mai degrabă pe don Buti, pe preotul paroh, care venea şi el uneori acolo în casă.

— Iată, pe don Buti, da! Pe el, da!

Ah, don Buti, ce deziluzie! În casa albă parohială, cu grădina de zarzavat alături, Silvia îşi imaginase cu totul alt slujitor al Domnului. În schimb dăduse de un preot înalt, slab, cocârjat, cu nasul ascuţit, pometii obrajilor şi bărbia de asemenea, cu ochii mici, rotunzi, totdeauna ficşi şi înspăimântaţi. Deziluzie, pe de o parte; dar, pe de alta, ce plăcere simţise când îl auzise pe acel om cumsecade vorbind despre minunile unui vechi ochean, folosit ca instrument foarte eficace în religie, şi de aceea sacru pentru el, aproape cât potirul din altarul mare.

Oamenii, se gândea don Buti, sunt păcătoşi şi fiindcă văd bine, frumoase şi mari lucrurile de aproape, adică cele de pe pământ: pe când lucrurile de pe cer, la care ar trebui să se gândească în primul rând, stelele nu le văd bine, ci le văd mici, fiindcă Dumnezeu a vrut să le situeze prea sus şi prea departe. Lumea neştiutoare le priveşte, şi da, *a dis magara ch' a son bele*[20]*;* dar aşa mici cum par, nu le calculează, nu ştie să le calculeze şi iată că o bună parte din puterea Domnului le rămâne necunoscută. Trebuie să li se arate neştiutorilor că adevărata măreţie este acolo sus. De unde acest „il canucial"[21].

Şi în serile senine don Buti îl potrivea pe spaţiul din faţa bisericii şi-i chema în jurul lui pe toţi din parohie care

[20] În ital. *dice magari che son' belle*; aici în dialect piemontez, spun eventual că sunt frumoase (n.tr.).

[21] În ital : *il cannocchiale;* ochean (n.tr.).

coborau chiar de la Rufinera şi de la Pian del Viermo, tinerii cântând, bătrânii sprijiniţi în ciomege, copiii târâţi de mamele lor, numai ca să vadă „munţii cei mari ai lunii”. Ce mai orăcăiau de râs broaştele în adâncul văilor! Şi părea că şi stelele ar fi avut izbucnirile lor ilare în cer. Lungind şi scurtând ocheanul ca să-l adapteze vederii celor ce se aplecau să privească, don Buti urmărea rândul fiecăruia, încât cu toată învălmăşeala, strigătele lor se auzeau de departe.

— Con un euj soul! Con un euj soul![22]

Desigur! Mai ales femeile şi copiii căscau o gură şi-şi strâmbau buzele în fel şi chip ca să reuşească să ţină închis ochiul stâng şi deschis cel drept, şi suflau şi răsuflau şi abureau lentila ocheanului, în timp ce don Buti, crezând că priveau, îşi agita mâinile în aer, ridicând degetul cel mare lipit de arătător şi exclamând:

— La gran potensa’ d Nosgnour, ch? la gran potensa’ d Nosgnour![23]

Ce atmosferă simpatică de câte ori venea să discute cu unchiul Ippolito şi cu *monsù* Martino în cuibul acela plăcut din inima munţilor, plin de căldura sigură familială care emana din toate obiectele, însufleţite parcă de vechile amintiri ale casei, sanctificate de sfintele oneste griji afectuoase; ce discuţii simpatice, mai ales în zilele când ploua şi nu se puteau duce pe afară nicio clipă!

Dar tocmai în zilele acelea, de îndată ce Silvia începea să savureze pacea vieţii de familie, iată că apărea curierul poştal, încărcat de corespondenţă pentru ea, şi atunci, acolo, izbucneau valuri de osanale, năpădind-o şi tulburând-o profund; la vederea şi a acelor mănunchiuri de ziare pe care soţul ei i le expedia din diverse oraşe.

Triumfa pretutindeni *Insula nouă.* Şi triumfătoarea, cea aclamată de mulţimea din toate oraşele, iat-o acolo; într-o

[22] Cu un singur ochi (dialect piemontez) în loc de : *con un occhio solo* în ital. Curentă (n.tr.).

[23] Marea putere a Domnului (dialect piemontez) în loc de: *La grande potenza del Nostro Signore* (în ital. curentă) (n.tr.).

căsuţă neştiută, pierdută în verdele acela de plai de la poalele Alpilor.

Era ea, într-adevăr? Sau mai degrabă un moment al ei, care trecuse? O lumină bruscă în mintea ei şi, într-o scânteiere acolo, o viziune care o uluia pe ea însăşi, după aceea...

Într-adevăr, nici ea însăşi nu-şi dădea seama, acum, cum şi de ce îi venise în minte acţiunea aceea, insula, şi acei marinari... Ah. Să mori de râs! Nu ştia ea; dar o ştiau bine, foarte bine, o ştiau toţi criticii dramatici şi nedramatici din toate ziarele cotidiene şi necotidiene din Italia. Câte nu spuneau. Câte şi mai câte nu descopereau ei în drama aceea, lucruri la care ea nici nu se gândise vreodată! Oh, dar să fim atenţi, toate lucrurile descoperite de ei. Îi făceau o mare plăcere, fiindcă alcătuiau tocmai motivul celor mai mari laude; aduse, ce-i drept, nu atât ei, care nu se gândise niciodată la acele lucruri, cât laude ce ajungeau direct în ochii criticilor, adică ai celor ce le descoperiseră de fapt. Dar cine ştie, poate că ele existau cu adevărat, din moment ce ei le dezvăluiau cu uşurinţă!

Giustino, în scrisorile lui grăbite, lăsa să se întrevadă, printre rânduri, că era satisfăcut, chiar foarte mulţumit. Se prezenta, este adevărat, ca un răpit într-un vârtej şi nu mai termina cu văitatul de o oboseală fără margini şi de luptele susţinute cu administratorii companiei şi cu impresarii, înfuriindu-se, fireşte, la tot pasul şi cu artiştii şi cu ziariştii; dar apoi scria despre teatrele mari, ticsite de spectatori, despre amenzile la care directorii trupelor se supuneau bucuroşi, numai ca să se mai lungească spectacolul cu câte o săptămână, două, sau mai mult decât limitele contractelor, într-o „piaţă” sau alta, ca să satisfacă noile cereri din partea publicului, neostenit de a alerga să aclame piesa în delir.

Citind ziarele şi scrisorile primite, din care îi strălucea în faţa ochilor viziunea fascinantă a acelor teatre, a unei mulţimi care o aclama, care o aclama pe ea, autoarea,

Silvia se simţea lecuită de stinghereala şi jena pătimite în sala de aşteptare a gării din Roma, unde fusese surprinsă în faţa triumfului, nepregătită, într-o stare de prostraţie, rătăcită.

Redresată după violenţa aceea, acum aprinsă toată şi vibrantă, se întreba de ce nu era prezentă acolo, ea, unde o aclamau cu atâta căldură, în loc să fie aici, ascunsă, ferită, pusă deoparte ca şi cum n-ar fi fost ea!

Ba da, chiar dacă n-o spunea clar, Giustino lăsa totuşi să se întrevadă, că ea nu avea niciun rol acolo, că totul trebuia să facă el, acolo, el care ştia acum de minune cum trebuie făcut fiece lucru.

Ei, da, el... Şi-l închipuia, îl vedea când întreprinzând una, alta, înfierbântat, când enervat la culme, când exultând alături de artişti, alături de ziarişti; şi simţea deodată nu invidie, nici gelozie, ci mai degrabă o plictiseală enervantă, o stare de iritare încă nedefinită, între nelinişte, stânjenire, ciudă.

Ce putea gândi toată lumea aceea despre ea şi despre el? Mai ales despre el, văzându-l astfel? Dar şi despre ea? Că poate era o prostuţă? Ei, nu, proastă nu, din moment ce reuşise să scrie o dramă ca aceea... Dar, o făptură care nu ştia poate nici să se mişte şi nici să vorbească; neprezentabilă!

Da, era adevărat: fără el *Insula nouă* poate că nici nu ar fi fost pusă în scenă. El se gândise la tot; şi ea trebuia să-i fie recunoscătoare pentru tot. Dar iată, dacă avea rost sau cel puţin nu sărea atât în ochi exagerarea agitaţiei lui cât timp numele ei era încă modest, modestă faima, şi ea putea să stea în umbră, rezervată, deoparte, acum, când triumful încoronase toată angajarea lui febrilă, ce impresie făcea el, el singur acolo, în mijlocul tuturor? Mai putea ea să stea, acum, deoparte, şi să-l lase pe el, acolo, expus, ca singurul făuritor al tuturor lucrurilor, fără ca ridicolul să-i cuprindă şi să-i învăluie şi pe el şi pe ea? Acum când triumfase, acum când el, în cele din urmă – ea refractară – reuşise în intenţiile lui de a o lansa spre

lumina orbitoare a gloriei, ea – prin forţa lucrurilor da, fie şi împotriva voinţei ei şi făcând un efort chiar – trebuia să apară, să se arate, să iasă la lumină; şi el – prin forţa lucrurilor – să se retragă, acum, să nu se mai zbuciume atât, să nu mai fie îndârjit, mereu în centru: numai el!

Prima impresie de ridicol, cu care şi în ochii ei începea să-i apară propriul soţ, Silvia o avusese după o scrisoare de la Dora Barmis, în care îi vorbea de Gueli şi de vizita imprudentă, nedorită, a lui Giustino ca să-i ceară o prefaţă la volumul *Insula nouă.* În scrisorile sale, Giustino nu făcuse niciodată vreo aluzie la asta. Unele fraze ale Dorei Barmis în legătură cu Gueli, neclare, sinuoase, o determinaseră să rupă scrisoarea, cu scârbă.

După câteva zile, i-a parvenit o scrisoare chiar de la Gueli, nici aceea prea clară, accentuându-i astfel proasta dispoziţie şi tulburarea. Gueli se scuza că nu-i putea scrie prefaţa la volumul tipărit al dramei, dând de înţeles unele vagi argumente secrete care-l împiedicaseră să stea, la premieră, până la sfârşitul spectacolului; mai amintea şi de unele mizerii (fără a le menţiona) tragice şi totodată ridicole, care învăluiesc sufletele şi barează calea, când nu taie chiar respiraţia: şi încheia cu rugămintea ca ea (dacă voia să-i răspundă) să nu-i scrie acasă; ci să-i răspundă la redacţia revistei *Viaţa italiană* unde se ducea din când în când să stea de vorbă cu Borghi.

Silvia rupsese înciudată şi această scrisoare. Rugămintea de la sfârşitul ei o jignise. Dar, de fapt, toată scrisoarea i se păruse o jignire. „Mizeria tragică şi totodată ridicolă” despre care îi vorbea el, nu putea fi pentru el decât Livia Frezzi; dar el i se adresa ca şi cum ea ar fi trebuit să înţeleagă şi să cunoască bine situaţia lui din propria-i experienţă. Rezulta foarte clar, în fine, o aluzie la soţul ei. Şi asemenea aluzie a jignit-o pe Silvia şi mai mult, mai ales că şi ea începuse să descopere ridicolul lui Giustino.

Între timp se instalase şi iarna, oribilă, pe înălţimile acelea. Ploi nesfârşite şi vânt şi zăpadă şi ceaţă, o ceaţă

sufocantă. Dacă ea n-ar fi avut în sufletul ei atâtea motive de agitaţie şi de opresiune, o asemenea vreme i le-ar fi provocat, oricum. Dacă gândul de a lăsa copilul mai înainte de a fi fost cazul, n-ar fi reţinut-o, ar fi plecat singură de acolo, direct la soţul ei. Faţă de mica ei creatură avea momente de duioşie, era plină de nelinişti, simţind că nu putea fi pentru copil mama care ar fi vrut să fie. Şi de această mare nelinişte, provocată de băieţel, dădea vina, cu o ranchiună surdă, tot pe soţul ei, care cu o furie încăpăţânată o îndemnase dincolo de limite, deviind-o de la afecţiunile fireşti, discrete, de la îngrijirile modeste.

Ah, poate că el îşi şi trasase planul: s-o pună să scrie acolo, ca o maşină; şi pentru ca maşina să nu aibă piedici, hai şi un copil, s-o izoleze; apoi să se ocupe el de toate, înafară, să întemeieze el acea nouă şi mare agenţie literară. Ah, nu! Ah, nu! Dacă ea nu trebuia să mai fie nici măcar mamă...

Dar poate că era nedreaptă. Soţul ei, în ultimele scrisori, îi vorbea despre noua casă care, în curând, în primăvară, aveau s-o stăpânească la Roma, şi-i spunea să se pregătească să iasă în sfârşit din găoace, lăsând să se înţeleagă că în curând salonul lor avea să fie locul de întâlnire al elitei artei, literaturii, ziariştilor. Şi această idee totuşi, de a trebui să reprezinte un rol, rolul „femeii importante” în mijlocul stupidei vanităţi a atâtor literaţi şi ziarişti şi doamne aşa-zise intelectuale, o descumpănea, o enerva şi îi provoca silă în clipele acelea.

Poate că era mai bine, poate că era mai bine să rămână acolo, ascunsă, în cuibul acela din inima munţilor, alături de bătrânica aceea dragă şi alături de copilul ei, acolo lângă domnul Prever şi unchiul Ippolito, care spunea că şi el nu mai voia să plece de acolo, niciodată, niciodată – şi făcea cu ochiul ştrengăreşte, făcând aluzie *la acel monsù* Martino Prever care-şi rodea ficaţii când îl auzea vorbind astfel.

Ah, bietul unchi!... Niciodată, niciodată, într-adevăr,

bietul unchi! Într-adevăr, el avea să rămână pentru totdeauna aici, la Cargiore!

Într-o seară, în timp ce se zbuciuma, enervat pe Giustino, deoarece într-o scrisoare, sosită cu puţin timp înainte, el îi anunţa că, fiind obligat de conjunctură, îşi dăduse demisia de la slujbă, şi enervat şi pe domnul Prever, fiindcă se încăpăţânase să spună că la urma urmelor, nu era un mare păcat, fiindcă... fiindcă... într-o bună zi... cine ştie! – (făcea aluzie, fără îndoială, la dispoziţiile lui testamentare) brusc, don Ippolito şi-a dat ochii peste cap, gura strâmbată ca într-un căscat oprimat, un tresărit, o zvâcnitură nemaipomenită a spatelui său puternic şi a capului care făcuse să-i sară pe obraz ciucurele fesului de bersalier, apoi capul pe piept şi o părăsire totală a puterii membrelor.

Fulgerător totul!

Cât timp, cât chin pentru domnul Prever ca să-l scoată din casă, pe vremea aceea mizerabilă, pe medicul de plasă; când a venit, în cele din urmă, a spus, gâfâind şi îndurerat, exact ceea ce se ştia; şi, de asemenea, şi biata Graziella a alergat ca să aducă preotul cu uleiul sfinţit!

„Încet! încet! Nu-i răvăşiţi barba lui frumoasă!” ar fi vrut să le spună ea tuturor, dându-i la o parte, ca să rămână singură, să se mai uite încă puţin, acolo, pe pat, la unchiul ei, sărmanul, neclintit şi sever, cu braţele încrucişate pe piept.

„Ce mai faceţi, don Ippolito?”

„Fac pe grădinarul...”

Şi, privindu-l, nu reuşea să-şi îndepărteze imaginea ciucurelui de la fes care în înfiorătorul tremur îi sărise pe faţă, bietul unchi! Bietul unchi! O adevărată nebunie pentru el şi angajarea aceea încăpăţânată a lui Giustino, şi literatura, cărţile, teatrul... Ah, da! dar o nebunie poate şi toată viaţa aceea, cu mâhnirile ei, cu grijile ei, bietul unchi!

Voia să rămână acolo? Ei, iată, rămânea acolo. Acolo, în micul cimitir, lângă casa albă parohială. Rivalul lui,

domnul Prever, care nu mai reuşea să se consoleze de faptul că-l enervase atât de mult venirea lui, acum îi dădea adăpost în domeniul lui, fiind cel mai frumos loc din cimitirul din Cargiore...

Zilele următoare acelei neaşteptate morţi a unchiului Ippolito au fost pentru Silvia pline de o dură, obtuză, oribilă posomorâre, în care mai mult ca oricând i s-a înfăţişat crudă stupiditatea tuturor lucrurilor şi a vieţii.

Giustino continuă să-i trimită, mai întâi de la Genova, apoi de la Milano, apoi din Veneţia, pachete întregi de ziare şi scrisori. Ea nu le deschise, nici nu le atinse măcar.

Violenţa acelei morţi rupsese acordul superficial de sentimente între ea şi persoanele şi chiar lucrurile din jurul ei, de acolo; acord care s-ar fi putut menţine şi nu pentru scurt timp, numai cu condiţia ca nimic grav şi neaşteptat să fi intervenit ca să descopere adâncul sufletelor şi diversitatea afecţiunilor şi a firilor.

Dispărând aşa, brusc, de lângă ea, cel ce o încuraja prin simpla lui prezenţă, cel ce avea în vene acelaşi sânge şi reprezenta pentru ea familia, se simţi singură şi parcă în exil în casa aceea, pe meleagurile acelea, dacă nu chiar ca între duşmani, printre străini care nu puteau s-o înţeleagă şi nici să participe direct la durerea ei, şi prin felul cum o priveau şi îi urmăreau tăcuţi mişcările, gesturile, cu care-şi exprima durerea, o convingeau şi mai mult, şi mai vizibil, aproape tangibil, de solitudinea ei, întărindu-i din ce în ce mai mult senzaţia. S-a văzut exclusă din toate părţile: din moment ce copilul trebuia să rămână acolo, încredinţat grijii lor, soacra şi doica o excludeau încă de pe acum maternităţii ei; soţul ei alergând dintr-un oraş într-altul, o excludea de la triumf; şi toţi îi smulgeau astfel lucrurile sale cele mai preţioase, negândindu-se nimeni şi la ea, părăsită acolo, în golul acela, singură. Ce trebuia să facă? Nu mai avea pe nimeni din propria-i familie, după ce-i murise tatăl, îi murise acum şi unchiul; înafara satului natal şi atât de departe; desprinsă de toate obiceiurile ei; trântită, aruncată pe o

cale pe care nu mai voia s-o străbată aşa, nu cu paşii ei, în libertate, ci aproape prin insistenţa violentă a altuia, împinsă de la spate de un altul... Şi poate că, pe de altă parte, soacra o acuza în sinea ei că ea îl deviase pe Giustino, umplându-i sufletul cu fum şi înfierbântându-i capul până a-l face să-şi piardă slujba. Ei da! Da! Îi descoperise această acuzaţie clar în câte o privire piezişă, surprinsă aşa, pe neaşteptate. Ochişorii aceia vii în paloarea chipului, care se întorceau mereu în altă parte, vrând parcă să lase să se piardă intensitatea privirii, demonstrau bine o anume neîncredere temătoare, o mâhnire pe care voia s-o şteargă, plină de nelinişti şi de temeri pentru fiu. Şi totuşi, indignarea din inima Silviei în faţa acestei nedreptăţi, în loc să se reverse asupra neştiutoarei bătrânici, se revărsa împotriva soţului ei de departe. El era cauza acelei nedreptăţi, el, orbit astfel de exaltarea aceea, care îl împiedica să vadă fie răul provocat ei, fie pe acela provocat lui însuşi. Trebuia oprit, strigându-i-se să înceteze. Dar cum? Acum, mai era oare posibil, când situaţia era împinsă dincolo de limite, acum când drama aceea, compusă în linişte, în umbră şi în taină, suscitase atâta vâlvă şi aprinsese atâta strălucire în jurul numelui ei? Cum putea să judece ea, din acel colţişor, nevăzând încă nimic, ce anume ar fi trebuit sau ar fi putut să facă? Simţea în mod confuz că nu mai putea şi nu mai trebuia să fie ceea ce fusese până atunci, că trebuia să alunge pentru totdeauna ceea ce voise să păstreze ca mărginit şi primitiv în existenţa ei, dând frâu liber în schimb şi lăsându-se în voia acelei tainice puteri pe care o avea în sine, de care nu voise să ţină seama până atunci. Numai la acest gând şi simţea cum se tulbură, răscolindu-i-se adâncul sufletului. Şi această stare i se contura cu precizie înaintea ochilor; schimbându-se ea, Giustino nu mai putea să-i stea în cale, ca s-o împiedice, călare pe faima ei, şi suflând întruna din trompetă.

În ce ciudate posturi, nebuneşti, se contorsionau

trunchiurile scheletizate ale copacilor înfundaţi în vale, în zăpadă, cu întortocheli, zdrenţe, frânturi de ceaţă insinuate printre ramurile ghimpoase! Privindu-le, de la fereastră, ea îşi trecea mecanic mâna peste frunte şi ochi, vrând parcă să înlăture frânturile de ceaţă şi din gândurile ei ghimpoase, în posturi nebuneşti, aidoma acelor copaci în gheaţa sufletului ei. Fixa pe umeda şi muceda balustradă de lemn a balconaşului picăturile de ploaie în şir, suspendate, lucioase, pe fundalul plumburiu al cerului. Venea o rafală de vânt; lovea în picăturile acelea înfiorate; una se revărsa peste alta, şi toate împreună curgeau în şuvoi pe stinghia de lemn a balustradei. Între o stinghie şi alta, ea îşi prelungea privirea până la casa parohială înălţată acolo în faţă, lângă biserică; vedea cele cinci ferestre verzi, dinspre singuratica grădină de zarzavat, toată sub zăpadă, garnisite cu perdele care, prin albul lor, destăinuiau că fuseseră spălate şi călcate împreună cu feţele de masă de pe altare. Ce minunăţie de pace respira casa albă, parohială! Acolo, alături, cimitirul...

Silvia se ridica pe neaşteptate, se înfăşura cu şalul în jurul capului şi ieşea afară pe zăpadă, îndreptându-se spre cimitir ca să-i facă o vizită unchiului ei. Mâhnirea adâncă din sufletul ei era aspră şi rece ca moartea.

O dată cu venirea primăverii, începu să se mai destrame această amărăciune profundă, când soacra, care o rugase până atunci să nu se ducă zilnic, pe zăpada aceea, pe vântul care sufla, pe ploaia în ropote, la cimitir, începuse s-o roage acum, o dată cu venirea zilelor frumoase, să se ducă cu doica şi cu mititelul în vale, pe drumul spre Giaveno, la soare.

Şi ea începu să iasă cu copilul. O trimitea înainte, pe drumul acela, pe doică, spunându-i să aştepte la primul tabernacol; şi ea intra mai întâi în cimitir să-i facă vizita obişnuită unchiului ei.

Într-o dimineaţă, acolo, în faţa primului tabernacol, o găsi pe doică alături de un tânăr ziarist, plasat în spatele

unui aparat de fotografiat, care venise de la Torino, anume pentru ea, după cum i-a spus, „la descoperirea Silviei Roncella şi a sihăstriei ei”.

Ce mult a făcut-o să vorbească şi să râdă nebunul acela simpatic, vrând să afle tot şi să vadă tot şi să fotografieze tot şi mai ales pe ea, în toate poziţiile, cu doica şi fără doică, cu copil şi fără copil, declarându-se fericit chiar că descoperise o mină, o mină deloc explorată, o mină virgină, o mină de aur.

După ce a plecat ziaristul, Silvia a rămas mult timp uluită de ea însăşi. Şi ea, şi ea se descoperise alta, acum, în faţa acelui tânăr. Se simţise fericită să vorbească şi ea, să vorbească... Şi nu mai ştia ce-i spusese. Atâtea lucruri! Prostii! Poate... Dar în sfârşit, vorbise! Fusese, în sfârşit, ea, cea care avea să fie de acum înainte.

Şi s-a bucurat nespus de mult a doua zi când şi-a văzut reprodusă imaginea în diferite şi multiple atitudini, în revista trimisă de ziarist şi citind toate câte i le spusese, dar mai ales expresiile de uimire şi de entuziasm, risipite din plin, mai mult decât pentru literata, celebră azi, pentru ea, *femeie,* încă tuturor necunoscută.

Un alt exemplar din revista aceea, Silvia, la rândul ei, a vrut să-l expedieze imediat lui Giustino, ca să-i dea o dovadă că, ce mai, „dacă voia” şi ea se putea ocupa de toate destul de bine, nu numai el.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Crisalida şi viermele

MEREU DEZAMĂGIT! DAR SĂ rămâi cu amărăciunea căinţei, după ce te-ai dedicat, total şi te-ai lăsat absorbit de o operă, convins că te aşteaptă numai laude şi recunoştinţă, e prea mult! Şi totuşi…

Giustino ar fi vrut să zboare, ar fi vrut să zboare cele două trăsuri, ca să ajungă cât mai repede acasă, în timp ce se întorcea de la gară unde, împreună cu Dora Barmis şi cu Raceni, se dusese s-o întâmpine pe Silvia.

Dar la sosire, aspectul soţiei îl descumpănise; şi mai mult, apoi, puţinele ei cuvinte, privirile şi felul ei de a se comporta, pe scurtul parcurs din interiorul gării până la ieşire, până când se aşezase într-o trăsură, alături de Dora Barmis, iar el cu Raceni sărise într-alta.

— Călătoria… O fi obosită… Şi apoi, atât de singură… – îi spuse Raceni lui Giustino, impresionat şi el de chipul tulburat şi de aerul rece al Silviei Roncella,

— Ei, mda… – recunoscu imediat Giustino. Înţeleg. Trebuia să mă fi dus eu acolo, la munte, s-o iau. Dar cum să fi făcut? Aici, cu grijile casei, toate alandala. Şi apoi, ştii? Moartea unchiului. Mai este şi asta. A fost tulburată. Ei, a fost foarte tulburată, prea mult chiar… de moartea lui…

De astă dată Raceni recunoscu imediat:

— Ei, da… ei, da…

— Înţelegi? – reluă Giustino. Se dusese sus la munte cu el: acum s-a întors singură… L-a lăsat acolo… Şi nu-l mai

avea decât pe el! Dar nu numai pe el l-a lăsat acolo, ci şi copilul. A fost şi despărţirea de copil, pentru Dumnezeu! Da! Trebuia să mă fi dus eu s-o iau de la Cargiore!... Înţelegi?

Şi Raceni, din nou:

— Ah, mda!... ah, mda!... Sigur... sigur...

La câte lucruri nu se gândiseră ei, cufundaţi şi înfierbântaţi toţi trei în mobilarea casei noi!

Se duseseră la gară bucuroşi, cu satisfacţia de a fi reuşit, cu preţul unor oboseli de neînchipuit, s-o facă să găsească totul în ordine; şi iată cum, brusc, îşi dădeau seama că, nu numai că nu meritau nici mulţumiri şi nici recunoştinţă pentru tot ceea ce făcuseră, dar pe deasupra mai trebuia să se şi căiască de faptul că nu se gândiseră, să nu spunem la doliul acelei morţi recente, dar nici măcar la chinul mamei care s-a desprins de copilul ei.

Acum lui Giustino fiecare clipă i se părea o oră. Spera ca Silvia, de îndată ce avea să intre în casa cea nouă, să nu se mai gândească la nimic, de atâta stupoare... înadins nu-i făcuse nicio aluzie în scrisori.

Minuni – iată, acesta-i cuvântul – minuni făcuse, cu sfatul şi ajutorul asiduu al Dorei Barmis şi al... da, şi al lui Raceni, sărmanul!

Spunea casă, dar aşa, ca să spună şi el. Ce casă! Nu era o casă! Era, dar tăcere, pentru Dumnezeu, ca Silvia să nu ştie încă! O vilă era – tăcere! – o vilă pe strada aceea nouă, toată numai vile, dincolo de podul Margherita, la Prati, pe strada Plinio; una din primele, cu o grădiniţă în jur, cu gard de fier. Peste mână? Ce peste mână?! La doi paşi era Corso. Cartier boieresc, tăcut. Cel mai potrivit de ales pentru cineva care trebuia să scrie! Dar era ceva... şi mai mult. Vila aceea n-o închiriase. Tăcere, pentru Dumnezeu! O cumpărase. Da, domnii mei, o cumpărase cu nouăzeci de mii de lire. Şaizeci plătite pe loc şi celelalte treizeci de plătit în rate, în trei ani. Şi, tăcere! – aproape alte douăzeci de mii cheltuise până acum cu

mobilarea ei. Minunat! Cu înţelepciunea Dorei Barmis, în materie... Toată, mobilă nouă şi de stil: simplă, sobră, suplă şi solidă: mobile de la Ducrot! Trebuia să fi văzut salonul, la stânga, de îndată ce intrai! şi apoi, celălalt salon, de alături; şi apoi sufrageria care dădea în grădină. Biroul era sus, la etajul superior, unde se ajungea pe o scară amplă, frumoasă, de marmură, cu balustrada cu pilaştri care începea ceva mai sus de uşa salonului. Biroul – sus – şi camerele, două camere frumoase gemene, alături. Ce-i drept, Giustino nu ştia cum o să vadă Silvia situaţia aceasta, deşi din punctul lui de vedere ar fi vrut un singur dormitor, iată! Dar Dora Barmis se arătase indignată, oripilată, la acest gând:

— Dar, pentru Dumnezeu! Nici n-o mai spune... Dumneata vrei să strici totul? Despărţiţi, despărţiţi, despărţiţi... Învaţă să trăieşti, dragă! Mi-ai spus că de acum încolo vei servi totdeauna ceaiul...

Două dormitoare! Şi apoi baia, lavaboul, garderobul... Minunăţii! Sau nebunii? Iată, la drept vorbind, Boggiòlo părea să fi pierdut faimosul său carneţel în această ocazie. Se cam dezechilibrase, şi încă cum! Dar avea atâţia bani pe mână! Şi tentaţia... La fiecare obiect care-i fusese prezentat în mai multe exemplare, de diferite preţuri, el văzuse numai acea foarte mică diferenţă pe care ar fi cheltuit-o, dacă ar fi ales pe cel mai frumos; şi, da, domnilor, în cele din urmă, toate acele infime diferenţe de bani, adunate, una peste alta, rotunjiseră pântecul acela minunat de zero-uri la cheltuiala mobilierului.

De cumpărarea vilei, în schimb, nu se căia. Ce! Putând s-o facă, având adică atâta în mână încât să se poată elibera de dobânda abuzivă a proprietarilor, ar fi fost o nebunie să nu cumpere, şi să continue să arunce două sau trei sute de lire pe lună pentru un mic apartament, abia, abia decent. Vila rămânea, pe când banii pe chirie ar fi zburat în schimb în buzunarele proprietarilor. Este adevărat şi că, dacă nu ar fi cumpărat vila, i-ar fi rămas

capitalul. De acord! Trebuia să facă acum calculul dacă cu dobânda unui capital de nouăzeci de mii s-ar fi plătit chiria de trei sute de lire pe lună. Nu s-ar fi plătit! Şi până una, alta, în locul unui mic apartament, abia, abia decent, cu nouăzeci de mii de lire avea vila aceea, reşedinţa aceea! Dar greutăţile? Da, e adevărat, impozitele, şi apoi atâtea alte cheltuieli în plus. Întreţinerea, lumina, personalul de serviciu... Cu o casă ca aceea, desigur că nu mai putea fi de ajuns o slujnicuţă din Abbruzzi; era nevoie de cel puţin trei servitori. Giustino, deocamdată, luase doi de probă; sau mai degrabă unul şi jumătate; sau mai degrabă, două jumătăţi: iată: o semi-bucătăreasă şi un semi-valet *(valet de chambre, valet de chambre,* după cum îi sugera doamna Barmis să-l numească); băiat zvelt, în frumoasa lui livrea; pentru curăţenie, ca să servească la masă şi să deschidă uşa.

Iată-l, acum, imediat... pe Èmere (se numea Èmere) de îndată ce au oprit la poartă cele două trăsuri...

— Èmere, hei!... Èmere!... – strigă Giustino, în noapte, dându-se jos; şi apoi, adresându-se lui Raceni: Ai văzut?... Nu-i la locul lui... Ce-ţi spuneam?

Ah, iată-l: aprinde lumina, mai întâi sus, apoi, jos; uite, toată vila apare luminată de la ferestre, splendidă, sub cerul înstelat; este o încântare! Dar Silvia, care coborâse cu Dora Barmis, trebuia să aştepte în spatele porţii închise şi Raceni trebuia să ia din portbagaj valizele, în timp ce un câine lătra de la o vilă de alături, şi Giustino, plătind grăbit birjarii, alergă imediat la soţia lui ca să-i arate pe unul din pilaştrii care susţin poarta de fier tăbliţa de marmură cu inscripţia: *Villa Silvia.*

Mai întâi îi privi ochii. Pe drum, în trăsură, a presupus că plânsese, discutând, în cealaltă trăsură, cu Dora Barmis despre unchiul mort şi copilul părăsit. Din păcate, nu, nu plânsese. Păstra aceeaşi înfăţişare de la sosire: tulbure, rigidă, de gheaţă.

— Vezi? A noastră! – îi spuse. A ta... a ta... *Villa Silvia,* vezi? A ta... Am cumpărat-o!

Silvia încruntă sprâncenele, îşi privi soţul; privi înspre ferestrele luminate.

— O vilă?

— Veţi vedea ce frumuseţe, doamnă Silvia! – exclamă Raceni.

Èmere se grăbi să deschidă poarta şi luă o poziţie respectuoasă, scoţându-şi bereta galonată şi ţinând-o la înălţimea capului, fără să se piardă, câtuşi de puţin, la dojana strigată în faţă de Giustino:

— Frumoasă promptitudine! Frumoasă punctualitate!

Iritarea lui Giustino se amplifică din cauza indignării de pe figura Dorei Barmis. Desigur că Silvia, în trăsură, nu se arătase gentilă cu ea. Şi îşi dăduse mare interes, neprecupeţindu-şi osteneala, alături de el, biată femeie! Frumos mod de a mulţumi oamenilor!

— Vezi? – reluă, adresându-se soţiei, o dată intraţi în vestibul. Vezi, hm? N-am venit la Cargiore... să te iau, dar... ei, ce zici? Ca să-ţi pregătesc surpriza asta, aici, eh, cu ajutorul... ce spui? Hm! Ce vestibul! Cu ajutorul acestei prietene dragi a noastre şi a lui Raceni...

— Ba nu! Dar ce spui dumneata! Taci din gură! – încercă să-l întrerupă imediat Dora Barmis.

Protestă şi Raceni.

— Dar nu-i aşa deloc! – insistă Giustino. Dacă n-aţi fi fost voi! Da, într-adevăr, eu singur... De fapt, asta nu-i nimic! Acum vei vedea!... Avem motiv, nu numai să le mulţumim, ci chiar să le rămânem recunoscători în eternitate...

— Oh, Doamne ce mai exagerezi! – zâmbi doamna Barmis. Lasă asta, mai degrabă ai grijă de doamna dumitale care pare să fie foarte obosită...

— Da, aşa e, chiar obosită... – spuse atunci Silvia, cu un zâmbet blând şi totodată rece. Şi vă cer scuze dacă nu vă mulţumesc cum ar trebui s-o fac... Această călătorie nesfârşită...

— Da, trebuie să fie gata masa – se grăbi să spună Raceni, foarte emoţionat de acel zâmbet (în sfârşit!) şi de

acele cuvinte bune (ah, ce glas îşi făurise doamna Roncella! ce dulceaţă! Alt glas... Ei da, toată îi părea altă fiinţă!) — O gustare; apoi, imediat la odihnă!

— Dar mai înainte, – spuse Giustino, deschizând uşa salonului, – mai întâi... cum aşa?! Cel puţin deasupra, deasupra, trebuie să vadă... Hai, hai... Sau mai bine, lasă, te conduc eu...

Şi începu cu explicaţiile, întrerupt din când în când de doamna Barmis cu multe *„ei da... dar, ia-o înainte... dar asta va vedea după”.* Pentru orice fleac asupra căruia vedea că întârzie, repetând stângaci, cu distonări oribile, tot ceea ce-i spusese ea ca să-i explice calitatea, fineţea, utilitatea, gustul.

— Vezi? De porţelan... Sunt de la... De unde sunt, doamnă? Ah, da, de la Lerche... Lerche, norvegian... Par o nimica toată; şi totuşi, draga mea... costă! Costă! Dar ce fineţe, nu?... pisicuţa asta. Nu? Ce amor! Da, să mergem mai departe, să mergem mai departe... Toate sunt de la Ducrot!... Este cel mai renumit, ştii? Acum este primul, este adevărat, doamnă? Nu mai e decât el... Mobile de la Ducrot... Şi asta... Şi uită-te la fotoliul acesta... cum se numeşte? Tot numai din piele fină... nu ştiu ce piele... Ai două la fel sus în birou... tot de la Ducrot! Să vezi ce birou!

Dacă Silvia ar fi spus un cuvânt, sau cel puţin ar fi arătat, prin privire sau alt semn uşor o curiozitate, o bucurie, o uimire, Dora Barmis ar fi început să vorbească ea, să facă ea pe scurt, cu respectivul tact, cu respectivele comentarii de rigoare, prezentarea tuturor acelor rafinateţi; suferea atât de mult la explicaţiile groteşti ale lui Boggiòlo, încât i se părea că şifona, şchiopăta, în fine, urâţea tot.

Dar Silvia suferea mai mult decât ea, văzându-şi şi auzindu-şi soţul cum vorbea; suferea pentru ea şi pentru el; şi îşi închipuia în clipa aceea ce mult s-o fi distrat pe scama lui Dora Barmis, dacă nu şi Raceni, când au mobilat casa în felul lor, cu banii lui; şi simţea dispreţ,

ciudă, ruşine, din care cauză, pe măsura ce înainta, devenea şi mai rigidă; şi totuşi nu reteza supliciul, reţinută de curiozitatea, pe care se străduia să n-o lase să transpară, de a vedea casa aceea, ce nu i se părea a ei, ci străină, făcută nu ca să trăieşti în ea cum trăise până atunci, ci ca să se reprezinte acolo, de acum înainte, tot forţat, o comedie; şi în faţa ei însăşi; obligată să trateze cu respectiva preţuire toate acele obiecte de rafinată eleganţă, reţinând-o într-o continuă stânjenire; obligată să-şi amintească mereu de rolul pe care trebuia să-l recite între ei. Şi se gândea că acum, nu mai avea alături copilul, şi tot astfel, nici casa

— Iată – n-o mai avea aşa cum o înţelesese ea până acum şi-i fusese dragă. Dar, din păcate, aşa trebuia să fie. Şi prin urmare, în curând, ca o actriţă bună şi cu talent, avea să devină stăpâna acelor camere, a acelor mobile, pe scena de unde orice intimitate avea să fie alungată.

Când a văzut, sus, dormitorul ei despărţit de al lui:

— Ah, da, iată – spuse. Bine, bine…

Şi a fost singura aprobare ieşită de pe buzele ei în seara aceea. Giustino, simţind ca pe o povară de plumb gândul că această altă noutate din casa cea nouă nu-i va fi pe plac Silviei, se tot frământase, căutând modul cel mai fericit de a i-o prezenta, colorând situaţia, fără a-şi jigni soţia, pe de o parte, şi fără a stârni râsul doamnei Barmis, pe de alta; se simţi deodată despovărat şi chiar foarte încântat în faţa atitudinii de satisfacţie a soţiei, fiind departe de motivul ei real.

— Şi eu stau aici, vezi? Aici, alături – se grăbi să-i explice. Aici, chiar aici… Camere, cum se numesc? Ah, gemene, da… camere gemene, fiindcă, vezi? una aidoma celeilalte… asta e a mea! Şi ce ai tu acolo? Portretul meu. Vezi? Camere gemene. Îţi plac, da? Ei da, acum toţi tac aşa… Ei bravo! Sunt chiar mulţumit…

În seara aceea, Barmis şi cu Raceni uluiţi de atitudinea de căţeluş a lui Giustino pe lângă soţia lui, s-au privit de câteva ori fix în ochi şi şi-au zâmbit cu tâlc.

Dar, în seara aceea, Giustino era atât de supus şi atât de dornic de aprobarea Silviei, nu pentru că, reîntors din turneul acela triumfal cu *Insula nouă* prin principalele oraşe din peninsulă, ar fi avut o mai mare stimă faţă de ea, mai mult respect şi consideraţie; nici pentru că din comportarea ei ar fi ghicit, sau întrezărit, cel puţin, o altă stare de spirit faţă de el. Stima era aceeaşi ca şi mai înainte. Într-adevăr, el nu fusese nici înainte şi nici acum nu-şi dădea mare osteneală să fie un bun judecător al meritului artistic real al ei; Giustino era încântat că acest merit era recunoscut de alţii şi sincer convins că aşa era – cel puţin în măsura aceea – datorită operei extraordinare întreprinse de el, atunci când a fost nevoie şi acum în continuare. Totul era opera lui, se ştie, acea recunoaştere. Cât privea starea ei psihică, cum s-ar fi putut îndoi – acum mai puţin ca oricând – că n-ar fi ea plină de admiraţie şi recunoştinţă?!

Prin urmare? Prin urmare, Silvia părea să aibă alte motive pe care nu şi le închipuiau nici Dora Barmis şi nici Raceni.

Giustino regreta că cheltuise prea mult cu mobilarea casei, şi se temea că aceasta ar fi fost o cauză care să-l facă să scadă puţin în admiraţia şi gratitudinea ei; pe de altă parte, dorea aprobarea ei ca pe un balsam care să-i potolească remuşcarea. Era într-adevăr îndurerat că pentru prima oară îşi lăsase soţia să călătorească singură, fără să se fi gândit la despărţirea de fiul ei şi la moartea unchiului ei (singurele motive, după el, ale atitudinii rigide a Silviei). Şi în fine... mai era şi un altul, intim, foarte delicat care-şi avea substratul în cea mai riguroasă, în cea mai scrupuloasă îndeplinire a datoriilor lui conjugale timp de şase, foarte lungi, luni, cu aproximaţie. Cel puţin acest ultim motiv Dora Barmis l-ar fi putut presupune. Ea surâdea, într-adevăr, cu subînţeles... Ei, da, ce mai, fără îndoială că-l presupusese...

Totuşi, nu numai din această cauză, când a fost ora de a trece la masă, comandată şi pregătită pentru patru

persoane încă mai înainte de a pleca cei trei la gară. Dora n-a vrut cu niciun chip să cedeze insistentelor rugăminţi ale lui Giustino, şi a plecat. Raceni, şi el, a spus că ar fi fost nepoliticos să n-o urmeze pe doamna Barmis, dar uluit de Roncella încă din primul moment al revederii, n-a fost în stare să răspundă nu, de îndată ce ea, cu un zâmbet, i-a spus:

— Rămâi cel puţin dumneata…

Şi Silvia continuă să-l uluiască, în timpul mesei, în seara aceea, spre marea stupoare şi chiar ciudă a lui Giustino, care la un moment dat nu s-a mai putut abţine şi a răbufnit:

— Dar şi doamna Barmis, fir-ar să fie! Ce rău îmi pare!

— Oh, Doamne! – exclamă Silvia. Dacă n-a vrut să rămână… Doar ai rugat-o cu atâta insistenţă!

— Ar fi trebuit s-o rogi şi tu! – replică repede Giustino.

Şi Silvia rece:

— I-am spus să rămână, mi se pare; după cum i-am spus şi lui Raceni…

— Dar n-ai insistat deloc! Puteai să insişti…

— Nu insist niciodată, – spuse Silvia; şi adăugă, adresându-se zâmbind lui Raceni: Am insistat cu dumneata? Mi se pare că nu. Dacă doamnei Barmis i-ar fi făcut plăcere să stea cu noi…

— Plăcere! Plăcere! Dar dacă a plecat – izbucni Giustino în culmea furiei – ca să nu te deranjeze după călătorie!

— Giustino! – îl strigă Silvia cu un ton de dojană, continuând totuşi să zâmbească. Acum tu-i faci o nepoliteţe lui Raceni care a rămas. Bietul Raceni!

— Ba deloc!

— Chiar deloc! – se răzvrăti Giustino. Eu o apăr pe Dora Barmis de bănuiala ta. Raceni ştie că ne face plăcere, din moment ce l-am reţinut!

Ce-i drept, lui Raceni nu i se părea chiar deloc că i-ar face vreo plăcere lui Giustino; dar Silviei, multă; şi nu mai avea astâmpăr bietul tânăr; se îmbujorase ca un mac, simţind cum îi trece tot sângele prin vene ca un foc lichid,

cu atâta repeziciune, că era total buimăcit.

Giustino, văzându-l astfel, şi auzind-o din când în când pe Silvia repetând printre zâmbete: *„Bietul Raceni!... Bietul Raceni!...”* la rândul lui, se simţea arzând, dar de un alt foc interior, de focul mâniei, al furiei, stârnit şi de necazul de a nu fi descoperit încă la soţia lui niciun semn de plăcere, de încântare, de admiraţie, pentru sufrageria aceea, pentru obiectele de preţ de pe masă care făceau să devină totul şi mai elegant, splendida jardinieră din mijloc, plină toată şi scăldată de parfumul garoafelor albe, serviciul impecabil de care dădea dovadă, pentru prima oară, Èmere, aici în livreaua lui frumoasă şi dincolo, bucătăreasa. Nimic! Niciun semn măcar! De parcă dumneaei ar fi trăit toată viaţa numai în mijlocul acelor splendori, obişnuită să se vadă. Servită astfel, să cineze astfel, şi să aibă asemenea comeseni; sau ca şi cum, mai înainte de a veni, ar fi fost la curent cu toate şi s-ar fi aşteptat aşadar să găsească întreaga vilă în proprietatea lor, mobilată astfel. Ba chiar părea că ea, numai ea, şi nu el s-ar fi gândit la tot şi ar fi pregătit tot.

Dar cum aşa? I-o făcea anume? Şi de ce? Care era substratul? Fiindcă el nu se dusese s-o ia de la Cargiore? Fiindcă nu se gândise la despărţirea de copil? Dar nu părea mâhnită absolut deloc! Iat-o acolo, râdea... Dar ce fel de a râde era acela, acum? Şi mai termină o dată cu *„Bietul Raceni, bietul Raceni!”.*

Giustino simţi că plesneşte, şi că se sfâşie tot în el: de la degetele picioarelor până sus, sus la rădăcina părului, când Silvia îi anunţă lui Raceni o mare noutate: că scrisese versuri la Cargiore. Multe versuri şi-i promise că-i va dărui o mostră pentru *Le Grazie.*

— Versuri? Ce versuri? Tu ai făcut versuri? – explodă el. Dar fă-mi plăcerea!

Silvia îl privi ca şi cum n-ar fi înţeles ce vrea să spună.

— De ce? Nu puteam să scriu versuri? N-am mai scris niciodată, este adevărat. Dar mi-au venit aşa, spontan, crede-mă, Raceni. Nu ştiu – asta da – dacă sunt frumoase

sau urâte. Poate că or fi urâte...

— Şi vrei să le publici în *Le Grazie?* – întrebă Giustino, cu ochii mai mult ca oricând otrăviţi de ciudă.

— Dar, scuză-mă, de ce nu, Boggiòlo? – se supără şi Raceni. Dumneata crezi serios că versurile pot fi urâte? Închipuieşte-ţi cu ce emoţie vor fi căutate şi citite, ca o nouă şi neaşteptată manifestare a talentului Silviei Roncella!

— Nu, nu, pentru Dumnezeu, nu spune aşa, Raceni, – se grăbi să protesteze Silvia. Altfel nu ţi le mai dau. Sunt versuri uşoare, cărora nu trebuie să le acorzi nicio importanţă. Ţi le dau cu această condiţie, şi numai ca să-ţi fac o plăcere.

— Bine, bine... – mormăi atunci Giustino. Dar... îmi permiţi... ţi-atrag atenţia... nu pentru Raceni... care... ei bine, i le-ai promis; gata... Promiseseşi mai înainte însă senatorului Borghi o nuvelă şi nu i-ai dat-o!

— Oh. Doamne, o să i-o fac, dacă-mi va veni... – răspunse Silvia.

— Uite... eu spun... în loc de versuri... cel puţin ai fi putut să faci nuvela asta, la Cargiore! – n-a reuşit să se abţină din nou Giustino să nu o dojenească. Şi până una, alta... dacă acum nu-i mai poţi da aceste versuri senatorului, fiindcă i le-ai promis lui Raceni... aş spune să... să aştepţi măcar să fie gata şi nuvela pentru Borghi.

Totul invers, totul invers în seara aceea, ca să-i strice lui buna dispoziţie la inaugurarea vilei, ce premiu avea el după atâta trudă! Ah, acum soţia lui voia să se întoarcă înapoi, la timpurile bune când îşi împrăştia lucrările, dându-le în dar tuturor? Voia chiar să înceapă să acţioneze de una singură, profitând că el în seara aceea nu voia să piardă chiar de tot obligatoria atitudine a bunelor maniere faţă de ea?

Vai de mine, prevedea că le pierde; şi din cauza asta, din când în când, simţea cum i se amplifică starea de surescitare. Dar, cred şi eu, bineînţeles! Dezamăgirea provocată de absenţa laudelor, de absenţa încântării ei,

toată atitudinea, în fine, nemeritată grosolănie faţă de doamna Barmis, acum promisiunea asta lui Raceni…

Ca să-şi verse povara sufletului, ca să-şi descarce într-un fel nervii, de îndată ce-l văzu plecat pe Raceni, se năpusti asupra acestuia cu o cascadă de ocări şi injurii: — Stupid! Imbecil! Paiaţă!

Dar iat-o pe Silvia cum îi lua apărarea, zâmbind:

— Asta ţi-e recunoştinţa, Giustino? Dacă e adevărat că te-a ajutat atât de mult?

— El? Mai mult m-a încurcat! – izbucni în culmea furiei Giustino. Încurcat, doar! Ca acum! Ca totdeauna! Doamna Barmis m-a ajutat cu adevărat, înţelegi? Ea, da! Doamna Barmis pe care tu în schimb ai lăsat-o să plece în felul acela. Şi ăstuilalt toate zâmbetele, complimentele, *„bietul Raceni, bietul Raccni”,* şi… până şi cadoul cu versurile, pentru Dumnezeu!

— Dar nu fac o combinaţie amândoi? – întrebă Silvia. El, director, ea, redactoare?… Va fi mai bine, crede-mă, de acum înainte, pentru tot ajutorul pe care ţi l-au dat, să-i compensezi din când în când astfel, până când nu vor mai avea plăcerea să ne servească pentru că… nu ştiu bine, pentru ce…

— Ah, nu, dragă, nu, dragă… ascultă-mă, dragă…

— Începu să spună atunci Giustino, ajungând să nu se mai poată stăpâni deloc, înţepat astfel pe viu. Trebuie să-mi faci plăcerea să nu te mai amesteci în treburile astea care sunt afacerile mele! Dar ai văzut, spune! Ai văzut totul bine? Eu nu ştiu… Toate lucrurile astea, aici… Totul ne aparţine! Şi sunt roadele, ţi-o spun, roadele muncii mele, ale atâtor gânduri, atâtor griji! Vrei să mă înveţi tu acum, scuză-mă, cum trebuie să fac, ceea ce trebuie să spun?

Silvia reteză scurt discuţia, declarându-se obosită, vlăguită de călătoria lungă şi dornică de odihnă.

Înţelesese bine că el nu ar fi cedat niciodată în legătură cu acest subiect, şi că vrând să-l împiedice, sau chiar pentru puţin timp să-i obstaculeze ceea ce el considera

afacerea lui, profesia lui, s-ar fi produs în mod inevitabil o ciocnire între ei, atât de puternică, încât să determine o ruptură iremediabilă.

Înţelese şi mai bine când – respins – în timp ce se dezbrăca în camera de alături, răbufni fără nicio reţinere, în faţa deznădejdii, a ciudei fără margini, a furiei, cu injurii şi jigniri şi reproşuri, cu căinţe şi izbucniri de râs maliţios, care o indignau şi o răneau cu atât mai mult cu cât i se amplifica în faţa ochilor ridicolul său neîndoielnic şi accentuat.

— Asta e! Avea dreptate ea! *„Ajut-o să se răzbune! Ajut-o Boggiòlo!”* Prost eu că n-am făcut-o! Iată răsplata! Iată recompensa! Stupid!... Stupid!... Stupid!... O sută de mii de ocazii... Ei bine! Asta nu-i nimic! Încă n-am ajuns la nimic! Acum veţi vedea!... Dăruim, dăruim... Facem versuri şi le dăruim... Poezie, acum!... Iese la iveală poezia!... Ei, da! Începem să trăim în nori, fără să mai avem ochi să vedem toate cheltuielile astea... Proză... asta-i proză de necalculat... Atâtea chinuri, atâta muncă, atâţia bani: iată mulţumirea! O ştiam noi... Ei, da... lucruri de nimica toată... O vilă? Hm! Cee? Mobile de la Ducrot? Hm! le ştiam eu... Ah, iată-ne la pat! Ce pat frumos de trandafiri!... Ce încântare să-l inaugurăm astfel, scumpe domn Ducrot! Aleargă aici, prostule! Fugi acolo! Frânge-ţi gâtul! Să ţi se taie răsuflarea, nu alta! Pierde slujba! Roagă-te, ameninţă, ceartă-te! Iată răsplata, aşadar! Iată răsplata!

Şi a ţinut-o aşa lanţ, o oră, pe întuneric, tot învârtindu-se de pe o parte pe alta în pat, înfuriat, tuşind, răbufnind, rânjind...

Între timp ea, dincolo, ghemuită sub pleduri, cu faţa înfundată în perne ca să nu-l mai audă, blestema faima la care ajunsese prin ajutorul lui, adică cu preţul atâtor râsete şi batjocuri ale lumii. De toate râsetele acelea, de toate batjocurile acelea, se simţea asaltată acum, biciuită, învăluită, în vuietul care-i rămăsese în urechi din cauza vacarmului din timpul călătoriei. Ah, cum de nu-şi

dăduse seama mai înainte? Abia acum, iată, îi săreau în ochi toate spectacolele date de el cu propria-i persoană în rolul principal, unul mai ridicol decât altul, reprezentându-i-se cu atâta crudă virulenţă, încât era un chin; toate spectacolele, de la primul, cu ocazia banchetului, când, la toastul lui Borghi, se ridicase în picioare odată cu ea, ca şi cum cuvântarea s-ar fi referit obligatoriu şi la el, în calitate de soţ; până la ultimul la care asistase acolo, la gară, mai înainte de plecarea ei la Cargiore, când, luându-i-o înainte, se înclinase în locul ei la aplauzele izbucnite în sala de aşteptare.

Ah, de s-ar putea întoarce înapoi, ca să se închidă din nou în găoacea ei şi să lucreze liniştită şi ignorată! Dar el n-ar fi îngăduit niciodată ca opera lui de atâţia ani, în care-şi revărsa acum toată satisfacţia, să fie frustrată. Cu vila aceea, pe care o considera, şi poate pe bună dreptate, rodul muncii sale în exclusivitate, înţelesese parcă să înalţe un templu Faimei, unde să oficieze, să slujească! Ar fi fost o nebunie să spere că acum ar vrea să renunţe la asta! Îşi vârâse capul acolo, şi acolo avea să rămână în veci şi prin forţa lucrurilor, lipit de faima aceea, convins că era numai opera lui! Şi ar fi căutat s-o facă mereu mai mare, el apărând în mijlocul ei. Din ce în ce mai ridicol.

Era destinul lui şi ca atare inevitabil.

Dar cum ar fi putut ea să reziste acelui supliciu, acum când îi căzuse vălul de pe ochi?

După câteva zile, Giustino a vrut să inaugureze cu solemnitate zilele de „luni literare de la Vila Silvia”, la sugestia Donei Barmis.

În primul rând a lansat invitaţii celor mai renumiţi muzicieni şi critici muzicali din Roma, pretextul inaugurării fiind executarea la pian a unor părţi din opera *Insula nouă,* compusă de tânărul muzician Aldo di Marco.

Numele compozitorului era necunoscut tuturor. Se ştia doar că acest di Marco era veneţian evreu şi foarte bogat

şi că pentru a trece pe muzică *Insula nouă* făcuse asemenea ofertă, încât Boggiòlo era nevoit să rupă tratativele bine pornite cu unul dintre cei mai renumiţi compozitori.

Deşi lui Giustino nu-i prea păsa de reuşita operei, dimpotrivă, dorind poate un succes modest pentru a nu umbri drama, anunţase totuşi prin prietenii lui ziarişti că opera aceea avea să dezvăluie în curând Italiei etc. etc.; şi reprodusese în ziare firava imagine, şi, vai de mine, cu părul cam răvăşit, a tânărului compozitor veneţian, care etc. etc.

I s-a părut de datoria lui şi oportun anunţul, nu numai ca o consideraţie faţă de suma importantă vărsată de maestru ca să pună pe muzică drama norocoasă (versificată de Cosimo Zago) dar şi ca să amplifice solemnitatea, inaugurării.

Mai bine s-ar fi lipsit.

Exemplificarea la pian a acelui tânăr maestru necunoscut, cu înfăţişarea atât de puţin promiţătoare, reprezenta pentru toţi o plictiseală şi o stinghereală. Era în schimb nespus de vie curiozitatea de a vedea pe Roncella la ea acasă, femeie, după triumf.

Silvia se aştepta la asta; şi în emoţia fantastică suscitată la gândul că în curând avea să înfrunte această curiozitate, văzându-şi soţul cuprins de mari nelinişti în pregătiri, şi totuşi cu aerul celui ce ştie tot şi n-are nevoie de nimeni, ar fi vrut să-i strige:

„Basta! Lasă tot! Nu te mai spulbera atât! Pentru mine vin, numai pentru mine! Tu nu mai ai niciun rol! Nu mai ai de făcut nimic decât să stai liniştit la locul tău, într-un colţ!”

Emoţia fantastică nu era numai din cauza acelei curiozităţi pe care avea s-o înfrunte; era şi din cauza lui, mai ales, din cauza lui.

A recurs şi la şiretenia de a se preface geloasă pe Dora Barmis, împiedicându-l să apeleze la ea pentru pregătirile acelea, în speranţa că, în lipsa acestui ajutor, el nu s-ar

mai fi agitat atât şi s-ar fi lăsat convins că şi aşa făcuse destul şi că nu mai era nevoie de nimic altceva.

Giustino, la ideea că soţia lui – ajunsă la asemenea celebritate – (fie chiar şi datorită lui) începea să fie, deşi pe nedrept, puţin geloasă, a simţit o oarecare plăcere, care l-a făcut să-şi manifeste, învăluită toată într-un plăcut zâmbet vag. Iritarea provocată în momentul acela. Ajutorul Dorei Barmis îi era indispensabil. Dar Silvia n-a cedat.

— Nu, ea nu! Ea nu!

— Dar… Doamne!… Silvia, tu vorbeşti serios? Dacă eu…

Silvia îşi mişcă furioasă capul şi îşi ascunse faţa în mâini, ca să-l întrerupă.

Brusc, s-a simţit ruşinată şi dezgustată de prefăcătoria ei, văzând că în fond el se complăcea în situaţia aceea ruşinată şi dezgustată fiindcă i s-a părut că şi ea, acum, începea să-şi bată joc de Giustino, ca şi toţi ceilalţi, pentru felul în care se dădea el în spectacol, cu această nouă dovadă de îngâmfare prostească.

Imediat, crezând că-l zgâlţâie puternic, vrând să-l salveze şi să se salveze, făcând să-i cadă şi lui vălul de pe ochi, izbucni:

— Dar de ce, de ce vrei să stârneşti râsul? Pe seama ta şi a mea? Iarăşi? Nu-ţi dai seama că Dora Barmis râde de tine? Că a râs totdeauna? Şi toţi o dată cu ea? Toţi! Nu-ţi dai seama de asta?

Giustino nu s-a clintit absolut deloc, la impulsul de furie al soţiei; a privit-o cu un zâmbet aproape de milă şi a ridicat o mână într-un gest, mai mult decât de dispreţ, de filosofică nepăsare.

— Râd? Şi de mult?… – spuse el. Dar trage o concluzie, draga mea, şi vezi dacă sunt proşti cei ce râd sau eu care… ia te uită, am făcut toate astea şi te-am aşezat în frunte! Lasă-i să râdă! Vezi? Ei râd, şi mie îmi fac bine cu asta, obţinând de la ei tot ceea ce vreau. Iată-le aici, iată-le aici toate râsetele lor!…

Şi îşi agită mâinile, privind camera în jurul lui, vrând parcă să spună: „Vezi, în câte lucruri frumoase s-au prefăcut râsetele lor?”

Silvia simţi cum îi cad braţele de-a lungul trupului rămase să-l privească cu gura căscată.

Aha, prin urmare el ştia? Îşi dăduse seama? şi totuşi continuase, fără să ţină cont, şi încă mai voia să continue? Nu-i păsa defel că toţi râdeau de el şi de ea? Oh, Doamne, dar prin urmare... dacă era sigur, foarte sigur că faima ei era numai şi numai opera lui, şi că toată această operă a lui, în fond, nu consta în altceva decât în a-i face să râdă de el, convertind apoi aceste râsete în câştiguri fabuloase, în vila aceea, în mobilele frumoase care o împodobeau – ce voia să spună? Voia poate să spună că pentru el literatura nu era decât ceva de râs, un lucru cu care un om cu criterii sănătoase, înţelept şi prevăzător, nu ar fi putut face un impact decât aşa, adică cu condiţia de a trage un profit din râsetele proştilor care o luau în serios?

Asta voia să spună? Ba nu!

Continuând să-şi privească soţul, Silvia recunoscu imediat că ea, presupunând astfel, îi împrumuta un punct de vedere care nu era al lui. Nu, nu! Nu putea să fi voit el singur ridicolul propriei sale persoane de care se folosise. Încă de când, acolo, la Taranto, primiseră cele trei sute de mărci pentru traducerea lucrării *Porcellarie,* începuse să ia atât de în serios literatura, încât pentru el prostie însemna doar a nu se fi ocupat şi de roadele pe care ea, – ca şi orice altă muncă – le-ar putea da, dacă este bine administrată... Şi începuse s-o administreze cu atâta fervoare, ba chiar cu îndârjire, încât să-şi atragă asupră-şi toate râsetele celor din jur. Nu le provocase cu intenţie râsetele acelea, ca să-şi vândă mai bine marfa; dar fusese constrâns să le suporte; şi acum le considera râsete prosteşti, numai pentru că el, deşi cu râsete şi în mijlocul lor, reuşise totuşi în intenţia lui. Dar înţelepciunea lui avea ca piedestal râsetele acelea şi totul era compus

din râsetele acelea; nu mai trebuia să se mişte acum; la cea mai mică mişcare, izbucnirea unui râs! Cu cât voia să apară mai serios acum, cu atât mai ridicol ar fi părut!

Ah, serata inaugurării! Până şi foşnetul toaletelor, scârţâitul discret al pantofilor, amortizat de grosimea covoarelor, zgomotul uşor al unui scaun deplasat, al unei uşi deschise, al unei linguriţe învârtite în vreo ceaşcă; şi apoi zgomotul asurzitor al pianului când începuse să cânte di Marco: zâmbete schiţate, râsete discrete, ropote de râsete zgomotoase, deşănţate, deşucheate, Silvia pe toate le-a înregistrat, toate lăsându-i impresia de batjocură; în fiecare zâmbet, de respect sau de admiraţie faţă de ea, în fiecare privire i se părea că desluşeşte numai batjocură, în fiecare gest, în fiecare cuvânt a-l atâtor invitaţi.

Făcuse un mare efort să nu-i dea atenţie soţului ei, dar cum să poată, avându-l continuu în faţa ei, acolo, mic, pus la punct, neliniştit, radios, auzind că toţi de peste tot îl chemau? Iată, acum Luna îl lua de braţ, şi alţi patru, cinci, ziarişti alergau în jurul lui, în grup; apoi îl chema doamna Lampugnani de dincolo, din mijlocul unui grup din cele mai spirituale doamne.

Ea ar fi vrut să fie numai ea în centrul tuturor sau să-i reţină pe toţi în jurul ei; neputând, în indignarea care-i clocotea, avea din când în când tentaţia de a spune sau de a face ceva nemaiauzit, nemaivăzut, încât să le treacă tuturor pofta de a mai râde, de a veni acolo, luându-l în râs pe soţul ei, şi cu soţul ei, în consecinţă, şi pe ea.

În schimb, era obligată să suporte curtea aproape neobrăzată pe care toţi tinerii aceia literaţi şi ziarişti îşi permiteau să i-o facă, de parcă ea, având din fericire un soţ de felul acela, atât de încântat şi de dispus s-o exhibe în faţa tuturor, un soţ care se străduia într-atâta s-o facă să intre în graţiile fiecăruia, un soţ, ce mai, pe care nici ea n-ar fi fost în stare în niciun fel să-l mai ia în serios, nu putea, nu trebuia să refuze curtea aceea, şi ca nu cumva

să-l supere pe el.

Şi, într-adevăr, iată, nu se apropia el de ea din când în când, ca să-i atragă atenţia să fie gentilă, când cu unul şi când cu altul, şi tocmai cu cei mai neobrăzaţi, cu cei pe care ea îi alungase cu un dispreţ dur şi rece? Betti, Betti, cel care nu pierduse nicio ocazie până acum ca să scrie rău despre ea, în mai multe ziare, şi acel Paolo Baldani, venit de curând de la Bologna, foarte frumos tânăr şi critic foarte erudit, făuritor de versuri şi ziarist care cu o incredibilă impertinenţă îi murmurase o declaraţie de dragoste în toată regula?

Ah, deci nu doar râsetele şi batjocurile, ci – numai ca să reuşească – până şi asta? se întreba Silvia, la acele scurte, fugitive recomandări ale soţului, ce nu i se puteau părea deloc inocente, după cum i se păreau lui.

Până şi asta?

Şi o îngheţau fiorii reci ai repulsiei, şi-o înfierbântau valurile de indignare, din ce în ce mai mult.

Îi treceau prin minte cele mai stranii idei, inspirându-i ei însăşi teamă, deoarece îi dezvăluiau o parte încă neexplorată din adâncul fiinţei, tot ceea ce până acum nu voise să cunoască despre ea, având presentimentul că, dacă într-o zi demonul ei ar fi pus stăpânire pe acel adânc tăinuit cine ştie pe unde ar fi târât-o.

Până la urmă, în conştiinţa ei se descompunea orice idee pe care se străduise până atunci să şi-o păstreze fermă, ceea ce o făcea să întrevadă că, lăsată în voia acelui nou destin al ei, sau mai degrabă în voia capriciilor întâmplării, acum, lipsită de orice voită consistenţă interioară, sufletul i se putea schimba pe neaşteptate, dezvăluindu-se, de la o clipă la alta, capabil de orice, de cele mai nebănuite şi neprevăzute hotărâri.

— Mi se pare că… spun… mi se pare că… totul e bine, nu? Foarte bine mi se pare… se grăbi să-i spună Giustino, după ce plecaseră ultimii invitaţi, ca să o mai trezească din atitudinea în care rămăsese; rigidă, în picioare, cu ochii ficşi, concentraţi şi cu buzele strânse.

Încă mai simţea în mâna îngheţată strângerea de foc a la Baldani, la plecare, când să-şi ia rămas bun.

— Totul bine, nu?... repetă Giustino. Şi ştii, trecând pe lângă un grup sau altul, i-am auzit pe unii discutând despre tine... bune, păreri bune... da.

Silvia se trezi la realitate şi-l privi cu asemenea ochi, încât el rămase câtva timp descumpănit, cu un zâmbet vag pe buze, ca şi cum i-ar fi descoperit cu totul altă faţă decât cea cunoscută până atunci.

— Nu crezi? – întrebă el, apoi.

— Totul a decurs bine îţi spun. Doar că muzica lui Di Marco mi se pare că... ai auzit-o... Elevată, da... o fi o muzică rafinată, dar...

— Oare trebuie să continuăm astfel? – întrebă brusc Silvia, cu o voce stranie, ca şi cum numai vocea i-ar fi fost prezentă, iar ea cu totul absentă, într-o îndepărtare infinită. Te avertizez că în condiţiile astea eu nu mai pot face absolut nimic.

— Cum?... De ce?... dimpotrivă, acum, când... dar cum?! – îi vorbi Giustino, atacat parcă din mai multe părţi pe neaşteptate. Cu biroul pe care-l ai acolo sus...

Silvia îşi strânse ochii, îşi contractă faţa şi clătină din cap.

— Dar cum aşa? – repetă Giustino. Te poţi închide acolo... Cine te deranjează?... Cu atâta linişte... Iată, chiar voiam să-ţi spun... Toţi mă întreabă ce pregăteşti, ceva nou? Le-am răspuns: nimic, deocamdată. Nimeni nu vrea să creadă. Desigur, o nouă dramă, spun ei. Ar fi în stare să plătească oricât pentru o aluzie, o veste, un titlu... Ar trebui să te gândeşti la asta, uite. Să treci din nou la lucru, acum...

— Cum? Cum? Cum? – strigă Silvia, cu pumnii ridicaţi, agitată, exasperată. Nu mai pot să gândesc, nu mai pot să fac nimic! Pentru mine totul s-a sfârşit! Puteam să lucrez ignorată, când nu mă cunoşteam nici eu pe mine însămi! Acum nu mai pot nimic! Nu mai sunt aceeaşi! Nu mă mai regăsesc! S-a sfârşit! S-a sfârşit!

Giustino o urmărea cu privirea în toată agitaţia aceea a ei; apoi cu o mişcare a capului:

— O ducem bine, ce să spun?! Tocmai acum când să începem, terminăm? Dar ce tot spui? Scuză-mă, când muncim, de ce muncim? Ca să atingem un scop, mi se pare! Tu voiai să lucrezi şi să rămâi necunoscută? Pentru ce să lucrezi atunci? Pentru nimic?

— Pentru nimic! Pentru nimic! Pentru nimic! – răspunse Silvia cu vehemenţă. Iată, întocmai aşa, pentru nimic! Să lucrez de dragul de a lucra, şi nimic altceva! Fără să ştiu nici cum şi nici când, pe ascuns, să nu ştie nimeni şi dacă s-ar putea, nici chiar eu însămi!

— Dar astea sunt adevărate nebunii! Ce-ţi trece acum prin minte! – strigă Giustino, începând să-şi piardă cumpătul şi el. Şi atunci, ce-am făcut eu? Am făcut rău că am pus în valoare munca ta, nu-i aşa? Asta vrei să spui?

Silvia, din nou cu mâinile pe faţă, îi făcu semn că da, înclinându-şi capul, de mai multe ori.

— Aha, da? – reluă Giustino. Şi atunci de ce m-ai lăsat până acum? Mi-o spui drept mulţumire, acum, când culegi roadele la care aspiră toţi cei care scriu, ca şi tine; gloria şi bunăstarea? Te plângi... Şi nu-i o nebunie? Ia mai las-o, draga mea... ţi-or fi cedând nervii! De altfel, iartă-mă, dar ce amestec ai tu în asta?! Cine-ţi spune să te amesteci în treburi care nu te privesc?

Silvia îl privi buimăcită.

— Nu mă privesc?

— Nu, draga mea, nu te privesc! – replică imediat Giustino. Tu lucrează pe nimic, ca şi mai înainte; reîntoarce-te la lucru cum vrei tu şi în rest lasă totul în seama mea. Hei, ştiu eu bine... mare noutate!... ştiu eu bine că dacă ar fi după tine... Dar, iartă-mă, dacă seva o scot eu, prin strădania mea, tu ce mai ai de făcut? Să te încarc pe tine şi cu asta? Asta-i treaba mea! Tu-mi dai hârtia scrisă; scrii pe nimic, cum vrei tu; arunc-o; eu o iau şi ţi-o prefac în bani peşin şi sunători. Mă poţi împiedica? Asta-i treaba mea şi tu nu ai niciun amestec. Tu munceşte

ca şi până acum; lucrează ca să lucrezi... dar lucrează! Deoarece dacă tu nu mai lucrezi, eu... eu... eu ce să mai fac? Poţi să-mi spui? Mi-am pierdut slujba, draga mea, ca să mă ocup de lucrările tale. Trebuie să te gândeşti la asta, ei? Acum răspunderea este a mea... vreau să spun, a muncii tale. Am câştigat mult, este adevărat, şi vom mai câştiga, cu *Insula nouă.* Dar tu vezi bine, şi în casă cât au crescut toate cheltuielile... Acum trăim pe alt picior. Treizeci de mii de lire mai avem de plătit pentru vilişoara asta. Le puteam plăti; dar m-am gândit să pun ceva deoparte ca să mai ai şi tu o oarecare perioadă de tihnă... Acum te vei reculege. A fost o zdruncinare prea puternică, o schimbare prea bruscă... Te vei obişnui în curând; îţi vei regăsi liniştea... Ce-a fost mai greu s-a făcut, draga mea. Avem o casă... am vrut-o anume astfel; am cheltuit, dar... pentru o aparenţă, ştii?... face tot! Iscălitura ta valorează, azi, valorează mult prin ea însăşi... Fără să faci vreun cadou nimănui! Dacă Raceni aşteaptă versurile pe care i le-ai promis pentru revista lui, poate să aştepte, n-are decât! Eu nu i le dau. *„Bietul Raceni, bietul Raceni!”* O să vezi tu cât valorează acum versurile astea... Lasă totul în seama mea! E de ajuns ca tu să treci la lucru... Scrie, şi nu te mai gândi la nimic. Acolo sus, ce mai, în biroul acela al tău, minunat...

Silvia n-a văzut în discursul lung al lui Giustino buna lui intenţie de a o readuce la calm şi la raţiune, la recunoştinţă, la gratitudine, faţă de cât făcuse şi mai voia să facă pentru ea; n-a văzut decât ceea ce putea să vadă, să i se dezvăluie în momentul acela de exasperare: un duşman şi un tiran: că el îi crea acum o obligaţie peremptorie de a lucra, după ce îşi pierduse slujba; să lucreze ca să-i dea lui în continuare o ocupaţie, care pe lângă că era ridicolă, acum avea să pară tuturor poate chiar odioasă. Nu voia el să trăiască pe seama muncii ei, din munca ei, deci atribuindu-şi apoi tot meritul câştigului? Atât timp cât pentru ea nu însemnase niciun efort, ea putea să recunoască faptul că meritul câştigului

era în întregime, sau aproape în întregime, numai al lui; dar nu mai era şi acum, când el o obliga în mod clar şi precis să lucreze; acum, când lucru echivala cu un supliciu, numai la gândul de a fi obligată să-i încredinţeze lui tot lucrul ei, fără a putea să dispună după plac, nici de o minimă parte din el; tot, tot încă în batjocură, şi acum şi în lipsa de stimă a altora, ca să facă din nou un negoţ din asta, iată; un prilej de încasare din toate, până şi din bietele, intimele şi timidele ei versuri... Negustorie, chiar cu preţul demnităţii ei! El îşi dădea seama oare de situaţia asta? Era oare cu putinţă ca vehemenţa să-l fi orbit până într-atât, încât să nu vadă această realitate?

Trează, toată noaptea, Silvia a rămas pe gânduri, şi la un moment dat, favorizată de întuneric şi de linişte, surprinse în adâncul fiinţei sale un amestec straniu de sentimente pe care era convinsă că nu le avusese niciodată; sentimente foarte îndepărtate în timp, stârnindu-i o nelinişte neaşteptată, parcă un dor nespus. Iată, i se conturau clare şi precise casele din Taranto; vedea în ele pe consătencele sale blânde şi bune, care, fiind obişnuite să se ştie păzite cu gelozie şi cu cel mai riguros scrupul de bărbaţii lor, pentru ca nicio bănuială să nu ajungă până la ele; obişnuite să-şi vadă bărbatul sosind de fiecare dată în propria casă ca într-un templu ţinut închis în faţa tuturor străinilor şi chiar şi a rudelor, dacă nu erau dintre cele mai apropiate, se tulburau, se simţeau jignite ca de o lipsă de respect faţă de pudoarea lor, dacă bărbatul începea sa deschidă templul acela, ca şi cum nu i-ar fi păsat de buna lor reputaţie.

Nu, nu: ea nu avusese niciodată aceste sentimente: tatăl ei, acolo în sud, fusese totdeauna ospitalier, mai ales cu funcţionarii subalterni, străini; ea, dimpotrivă, dispreţuise aceste sentimente, ştiind că mulţi murmurau, clevetind uşor ospitalitatea tatălui ei, care, fără îndoială că ar fi făcut dificilă căsătoria ei cu cineva din sat. Atunci i se părea că femeia trebuia, dimpotrivă, să se simtă ofensată de grija geloasă a bărbatului, echivalând cu o

lipsă de stimă şi de încredere.

Cum de se simţea acum şi ea jignită de contrariul, descoperind în ea sentimente nebănuite, aidoma sentimentelor femeilor de acolo, din Taranto?

Motivul îi apăru clar, aşa, dintr-o dată.

Aproape toate femeile de acolo, din sud, erau căsătorite fără dragoste, ci din calcule de convenienţă, ca să aibă o anume stare civilă; şi intrau supuse şi ascultătoare în casa soţului, devenit stăpânul lor. Supunerea lor, devotamentul lor nu proveneau din dragoste, ci numai din stima faţă de bărbatul care muncea şi le întreţinea; stimă ce se putea păstra numai cu condiţia ca acest bărbat, prin muncă, dacă nu şi cu o bună conduită în toate, desigur, oricum, cu rigoare, să ştie să i se păstreze respectul datorat unui stăpân. Când un bărbat slăbea rigoarea aceasta până într-atât, încât să ajungă să deschidă uşa propriei case şi altora, scădea imediat în stima chiar şi a acelora admişi şi femeia simţea o reală şi, neîndoielnică ofensă adusă pudoarei ei fiindcă se vedea descoperită în intimitatea ei, lipsită de dragoste, într-o stare de subjugare faţă de un om care nu o mai merita prin simplul fapt că permitea ceva ce altora el însuşi nu le-ar fi permis.

Ei bine, nici ea nu se căsătorise din iubire, ci îndemnată de necesitatea de a avea o situaţie şi convinsă de un sentiment de stimă şi de gratitudine faţă de cel ce o lua de soţie fără a se fi umbrit de vreo altă vină în faţa consătenilor decât de a fi acceptat ospitalitatea tatălui ei: literatura ei. Dar iată, acum el, lipsit de tact, începuse să facă negoţ, fără nicio reticenţă, din taina ei, păstrată până atunci cu sfinţenie, meritându-şi la început stima şi gratitudinea ei; acum însă începuse să vândă şi să strige cu gălăgie mare marfa pentru ca toţi să pătrundă în taina ei, s-o vadă şi s-o atingă. Ce respect mai puteau avea alţii faţă de un asemenea om?! Râdeau toţi de el, şi lui puţin îi păsa! Ce stimă mai putea avea ea şi ce recunoştinţă, dacă el, acum, inversând rolurile, o constrângea chiar să

lucreze, vrând să trăiască din lucrul ei?

Mai mult decât orice, în clipa aceea, o jignea faptul că alţii puteau să creadă că ea mai putea iubi un asemenea bărbat şi că i-ar mai putea fi şi devotată.

Poate că asta credea şi el? Sau siguranţa lui se baza pe încrederea în cinstea ei? Ah, da, dar faţă de ea însăşi; nu faţă de el! Siguranţa lui nu putea să aibă asupra ei alt efect decât acela de a o irita ca o sfidare şi de a o jigni şi umple de indignare.

Nu, nu, ea nu mai putea continua să trăiască astfel, era foarte convinsă.

După două zile, cum era şi de aşteptat, după strângerea aceea de mână, Paolo Baldani se înfiinţă din nou la vilă.

Giustino Boggiòlo îl primi cu braţele deschise.

— Dumneata să mă deranjezi? Vai, dar ce spui?! E o onoare, plăcere...

— Încet, încet... – spuse zâmbind Baldani, punându-şi un deget pe buze. Doamna dumneavoastră e sus? N-aş vrea să mă audă. Am nevoie de dumneavoastră.

— De mine? Iată-mă... Ce pot face pentru dumneata?... Să intrăm aici, în salon... sau, dacă vrei, să mergem în grădină... sau în salonaşul de alături. Silvia e sus, în biroul ei.

— Mulţumesc. E bine aici, – spuse Baldani, aşezându-se în salon; apoi, aplecându-se spre Boggiòlo, adăugă cu glas scăzut: sunt obligat să fiu indiscret.

— Dumneata? Dar nici gând... de ce? Dimpotrivă...

— Este necesar, dragă prietene. Dar când indiscreţia are un scop bun, un gentilom nu trebuie să se retragă. Iată, vă voi spune. Am gata făcut un studiu exhaustiv asupra personalităţii artistice a Silviei Roncella...

— Oh, mulţu...

— Încet, aşteptaţi! Am venit ca să vă pun unele întrebări... aş spuse, intime, cu totul speciale, cărora numai dumneavoastră sunteţi în măsură să răspundeţi. Aş vrea de la dumneavoastră, dragă domnule Boggiòlo,

unele lămuriri… aş spune fiziologice.

Datorită tonului scăzut, misterios, cu care Baldani continua să vorbească, Giustino părea tras de vârful nasului ca să asculte cu capul aplecat, cu ochii atenţi şi gura căscată.

— Fizio

— Logice. Să mă explic. Critica, dragă prietene, azi, are cu totul alte nevoi de cercetări, decât înainte. Pentru a-şi da seama de inteligenţa împlinită a unei personalităţi trebuie să cunoască profund şi precis cele mai obscure nevoi, nevoile cele mai secrete şi mai tăinuite din organism. Sunt cercetări foarte delicate. Un bărbat, înţelegeţi, se supune acestora fără prea multe scrupule; dar o femeie… hm! o femeie… spun, o femeie ca doamna dumneavoastră, să ne înţelegem! Cunosc eu destule care s-ar supune acestor cercetări fără niciun scrupul, poate şi mai deschis decât bărbaţii; de exemplu… ei, să nu mai dăm nume! Acum, să lansezi o părere, cum fac atâţia, întemeiată numai pe trăsăturile fizionomice aparente, e treabă de şarlatani. Forma unui nas, Doamne, poate foarte bine să nu corespundă cu adevărata natură a aceluia care-l posedă. Năsucul atât de graţios al soţiei dumneavoastră, de exemplu, are toate caracterele senzualităţii…

— Ah, da? – întrebă Giustino, uluit.

— Da, da, desigur, – întări cu mare seriozitate Baldani. Şi totuşi, poate… Iată, pentru a-mi încheia studiul, aş avea nevoie de la dumneavoastră, dragă domnule Boggiòlo, de unele date… repet, intime, de care nu pot face abstracţie, pentru a defini inteligenţa împlinită a personalităţii doamnei Roncella. Dacă-mi permiteţi, vă pun o întrebare, două, nu mai multe. Iată, aş vrea să ştiu dacă doamna dumneavoastră…

Şi Baldani, apropiindu-se şi mai mult de el, vorbind şi mai în şoapte, cu politeţe şi tot serios, puse prima întrebare. Giustino aplecat, cu ochii mai mult ca oricând concentraţi, se făcu roşu ca para focului, ascultându-l; în

cele din urmă, punându-şi ambele mâini pe piept şi îndreptându-şi poziţia:

— Ah, nu, domnule! Nu, domnule! – negă cu vehemenţă. Asta v-o pot jura!

— Chiar aşa? – întrebă Baldani, scrutându-l în adâncul ochilor.

— V-o pot jura! – repetă cu solemnitate Giustino.

— Şi atunci, – reluă Baldani, – fiţi amabil şi spuneţi-mi, dacă…

Şi încet de tot ca şi mai înainte, cu politeţe, şi tot serios, puse a doua întrebare. De astă dată Giustino, ascultându-l, îşi încruntă sprâncenele uşor, apoi îşi exprimă o mare uimire, şi întrebă:

— Şi de ce?

— Ce naiv sunteţi! – zâmbi Baldani; şi-i explică de ce.

Atunci Giustino, roşindu-se din nou, aidoma florii de mac, mai întâi îşi strânse buzele de parcă ar fi vrut să fluiere, apoi şi le deschise într-un zâmbet vag şi răspunse şovăitor:

— Asta… iată… da, uneori… dar credeţi-mă că…

— Pentru Dumnezeu! – îl întrerupse Baldani. Nu-i nevoie să mi-o spuneţi. Cine se poate gândi oare că Silvia Roncella… dar pentru Dumnezeu. Gata, gata, e de ajuns. Acestea erau cele două puncte pe care vroiam să le clarific. Mulţumesc, din suflet, dragă Boggiòlo, mulţumesc:

Giustino, oarecum descumpănit, totuşi zâmbitor, se scărpină pe o ureche şi întrebă:

— Dar scuzaţi-mă, poate în articol?…

Paolo Baldani îl întrerupse, negând cu degetul; apoi spuse:

— În primul rând nu-i un articol; este un studiu, v-am mai spus. Veţi vedea! Cercetările rămân secrete; îmi servesc mie, ca să mă luminez în critică. Apoi, apoi veţi vedea. Dacă aţi vrea acum să aveţi bunătatea de a mă anunţa doamnei dumneavoastră…

— Imediat! – spuse Giustino. Aveţi răbdare şi aşteptaţi

o clipă...

Şi se repezi spre biroul Silviei ca să-l anunţe. Era foarte sigur că o convinsese cu ultima discuţie şi de aceea nu se aştepta ca ea să refuze categoric să-l vadă pe Baldani.

— Dar de ce? – o întrebă, insistând.

Silvia avu tentaţia să-i arunce în faţă răspunsul adevărat, ca să-l scoată din atitudinea aceea de înmărmurită, îndureratăuluire; dar se temu ca el să nu-i facă din nou gestul de filosofică nepăsare, ca atunci când îi dezvăluise râsul şi batjocura lumii.

— Fiindcă nu vreau! – îi spuse. Fiindcă mă plictiseşte! Vezi că stau aici şi-mi storc creierii!

— Ei, lasă, cinci minute!... – insistă Giustino. Are gata un studiu asupra întregii tale opere, ştii! Azi, o critică a lui Baldani, fii atentă... este criticul la modă... critică... aşteaptă! Cum o numesc? Nu ştiu... o critică nouă, despre care se vorbeşte atât, acum, draga mea! Cinci minute... Te studiază şi gata. Îl las să intre la tine?

— Frumos lucru, frumos lucru, – spunea, după puţin timp, Paolo Baldani, acolo, în birou, atingând uşor mâna feminină de pe braţul fotoliului şi privindu-l insistent cu ochii uşor strânşi pe Giustino Boggiòlo. Frumos lucru, doamnă, să vezi un bărbat atât de grijuliu cu faima dumneavoastră şi cu opera dumneavoastră, atât de devotat, în întregime, dumneavoastră. Îmi închipui ce fericită trebuie să fiţi!

— Dar ştiţi?... fiindcă... dacă eu... – încercă imediat să intervină Giustino, temându-se că Silvia nu ar fi vrut să-i răspundă.

Baldani îl opri cu mâna. Nu terminase.

— Permiteţi? – spuse; şi continuă: O subliniez, deoarece atâta solicitudine şi atâta devotament trebuie totuşi să-şi aibă rolul lor în valorificarea operei dumneavoastră, în măsura în care, graţie lor, dumneavoastră puteţi, desigur, fără nicio grijă dinafară, să vă lăsaţi total în voia divinei bucurii de a crea.

Părea că vorbeşte astfel, acum, în glumă; că din

vorbirea lui căutată şi colorată el ar fi fost primul care să sesizeze o afectare, aşa că o însoţea cu un foarte uşor surâs ironic, abia perceptibil, totuşi, nu ca să o atenueze, ci ca să o armeze cu fascinaţia unei neliniştitoare ambiguităţi. „Ceea ce am în adâncul meu numai eu ştiu – părea că ar fi spus. Pentru voi, pentru toţi am acest lux de cuvinte, uite, şi mă învălui cu un dispreţ nobil; dar la nevoie pot să-l şi arunc şi să mă dezvălui ca să mă arăt brusc frumos şi puternic în nuda mea animalitate.”

Silvia îi descoperea cu uşurinţă această animalitate în adâncul ochilor; avusese o dovadă în neruşinata declaraţie cu două seri înainte; era sigură că ar fi aşteptat-o un nou şi mai neobrăzat. Asalt, dacă soţul ei s-ar fi îndepărtat cât de puţin de birou. Până una, alta – oh, ce silă îi era! – el îl lăuda şi-l admira pe Giustino în faţa ei ca să şi-l apropie şi, după ce-l privise, iată, acum se uita la ea cu o incredibilă lipsă de pudoare. Într-adevăr, Baldani cu privirea lui spunea: „Nici prin vis nu ţi-ar trece măcar bănuiala a ceea ce ştiu eu despre tine…”

— Bucuria de a crea? – izbucni Silvia. N-am simţit-o niciodată. Şi chiar îmi pare rău că acum nu mai pot să ţin cont, ca mai înainte, de ceea ce dumneata numeşti griji din afară. Erau singurele printre care mă regăseam; care mi-au dat o oarecare siguranţă. Toată înţelepciunea mea era în ele! Deoarece eu nu ştiu nimic, într-adevăr! Nu înţeleg nimic. Dacă dumneata îmi vorbeşti de artă, nu înţeleg nimic, absolut nimic.

Giustino se agită, nespus de tulburat, pe scaun. Baldani observă, se întoarse să-l privească, zâmbi şi spuse:

— Dar aceasta este o confesiune preţioasă… preţioasă.

— Vrei să ştii, dacă te interesează, ce făceam eu? – continuă Silvia, – aşezată aici anume ca să scriu? Am numărat pe braţul meu dunguliţele albe şi negre ale acestei rochii, într-un fel, jumătate de doliu: o sută şaptezeci şi trei negre şi o sută şaptezeci şi două albe, de la încheietura mâinii până la umăr. Şi astfel ştiu că am un braţ şi această rochie. Altfel, nu ştiu nimic; nimic, nimic,

absolut nimic.

— Ei, asta explică tot! – exclamă atunci Baldani, ca şi cum s-ar fi aşteptat la cele afirmate de ea. Toată arta dumneavoastră rezidă în asta, doamna mea.

— În dunguliţele albe şi negre? – întrebă Silvia, prefăcându-se îngrozită.

— Nu, zâmbi Baldani. În minunata dumneavoastră inconştienţă care explică nu mai puţin minunata nativitate spontană a operei dumneavoastră. Dumneavoastră sunteţi o adevărată forţă a naturii; mă voi exprima şi mai clar, sunteţi însăşi natura care se serveşte de instrumentul fanteziei dumneavoastră pentru a crea opere deasupra celor comune. Logica dumneavoastră este aceea a vieţii, de care dumneavoastră nu vă puteţi da seama, fiind o logică înnăscută, logică mobilă şi complexă. Vedeţi, doamna mea: elementele care constituie spiritul dumneavoastră sunt extraordinar de numeroase, şi dumneavoastră le ignoraţi; ele se agregă, se dezagregă cu o uşurinţă, cu o rapiditate prodigioasă, şi asta nu mai depinde de voinţa dumneavoastră; ele nu se lasă fixate de dumneavoastră în nicio formă stabilă; se menţin, aş putea spune, într-o stare de perpetuă fuziune, fără să se închege niciodată; ductile, plastice, fluide; şi dumneavoastră puteţi să vă asumaţi toate formele fără să vă daţi seama, fără voinţa dumneavoastră, ci ca un reflex.

— Iată! Iată! Iată! – începu să spună Giustino, sărind ca ars, exultând şi peste măsură de încântat. Asta e! Asta e! Spune-i-o, spune-i-o din nou, fă-o să-i intre bine în cap, dragă Baldani! În momentul de faţă dumneata acţionezi ca un adevărat prieten. Este uşor confuză, vezi... uşor nesigură, după acest triumf.

— Ba nu! strigă Silvia ca pe jăratec, căutând să-l întrerupă.

— Ba da! Da! Da! – interveni repede Giustino, ridicându-se în picioare, vrând parcă să împiedice să-i scape ocazia aceea propice, acum când o ţinea în pumn.

Sfinte Dumnezeule, ţi-a explicat atât de bine, acum, Baldani! Este întocmai aşa cum ai spus dumneata, Baldani! Nu găseşte, nu găseşte subiectul pentru o nouă dramă, şi...

— Nu-l găseşte? Dar dacă îl şi are?! – exclamă Baldani, zâmbind. Pot să-mi permit o sugestie din afecţiunea pe care v-o port? Drama o aveţi? Proştii cred (şi o spun în târg) că este mai uşor de creat înafara experienţelor cotidiene, punând lucruri şi persoane în locuri imaginare, în timpuri nedeterminate, ca şi cum arta s-ar amesteca în aşa-zisa realitate comună, şi nu şi-ar crea ea însăşi o realitate a ei, proprie şi superioară. Dar eu cunosc forţa dumneavoastră şi ştiu că puteţi să-i năuciţi pe aceşti cretini, reducându-i la tăcere şi constrângându-i la admiraţie, înfruntând şi dominând o materie cu totul diferită de aceea din *Insula nouă. O* dramă sufletească, în mijlocul nostru, citadin. Dumneavoastră aveţi în volumul *Procellarie (Păsările furtunii)* o nuvelă, a treia, dacă-mi amintesc bine, intitulată *Se non così... (Dacă nu astfel...)* Iată noua dramă! Gândiţi-vă. Eu mă voi considera fericit că v-am sugerat-o; dacă voi putea spune într-o zi: „Această dramă a scris-o pentru mine; eu am insinuat acest nou germen vital în matricea fanteziei ei, pentru a fi fecundat!”

Se ridică, spunându-i lui Giustino, aproape cu solemnitate:.

— S-o lăsăm singură.

Trecu prin faţa ei; îi luă mâna, înclinându-se; i-o sărută; ieşi.

Rămânând singură, Silvia s-a simţit năpădită de ciuda aceea feroce pe care o simţi când eşti prăvălit de o furtună din care nu mai vezi şi nu mai speri nicio salvare, când deodată, cu un gest liniştit, vezi totuşi că fiinţa de la care te-ai fi aşteptat mai puţin şi n-ai fi vrut – iată că îţi întinde o mână. Mai degrabă ai vrea să te îneci, decât să te serveşti de ea, ca să nu recunoşti că datorezi salvarea unuia care ţi-a oferit-o cu atâta uşurinţă. Această

uşurinţă, care vrea parcă să-ţi demonstreze stupidă şi zadarnică disperarea de mai înainte, ţi se pare o insultă; şi ai vrea să demonstrezi imediat, la rândul tău, că stupid şi zadarnic ar fi şi ajutorul dat atât de uşor; dar până una, alta, împotriva voinţei tale, îţi dai seama că te-ai şi agăţat de acest ajutor...

Silvia era nemaipomenit de nerăbdătoare să treacă la lucru, la un lucru care s-o absoarbă cu totul, s-o împiedice să se vadă, să se gândească la ea însăşi şi să se audă. Dar căuta şi nu găsea; şi se frământa în agitaţia aceea, convingându-se din ce în ce mai mult că într-adevăr nu mai putea face nimic.

Deocamdată n-a vrut să se ducă la bibliotecă să-şi scoată volumul de nuvele *Procellarie;* dar totuşi răsfoia cartea cu mintea, străduindu-se să vadă drama în acea a treia nuvelă indicată de Baldani.

Era acolo? Da, era într-adevăr. Drama unei soţii sterile. Ersilia Groa, bogată, provincială, nu frumoasă, cu o inimă arzătoare şi profundă, dar rigidă şi dură ca aspect şi maniere, era măritată de şase ani cu Leonardo Arciani, literat fără poftă acum – după căsătorie – nici să mai scrie, nici să se mai ocupe de cărţi, deşi trezise cu un roman de al lui mari speranţe şi o vie atenţie a publicului. Anii de căsătorie trecuseră în aparenţă liniştiţi. Ersilia nu ştia să-şi ofere comoara de afecţiuni închisă în inima ei; poate că-i era teamă că această comoară nu reprezenta nicio valoare pentru soţul ei. El îi cere puţin şi ea puţin îi dă; i-ar da tot, dacă el ar vrea. Sub acea aparentă linişte, aşadar, golul. Pe care numai un copil l-ar fi putut umple; după şase ani, ea e disperată de dorinţa de a-l avea. Într-o zi soţul ei primeşte o scrisoare. Leonardo nu are secrete faţă de ea; citesc scrisoarea împreună. Este de la o verişoară de a lui, Elena Orgera, cândva logodnica lui; i-a murit soţul; a rămas singură şi fără niciun venit, cu un băiat care urma să fie trimis la un colegiu de orfani, îi cerea probabil, un ajutor. Leonardo e indignat; dar Ersilia însăşi îl convinge să-i trimită un ajutor. După scurt timp,

pe neaşteptate, el îşi reia lucrul. Ersilia nu-l văzuse niciodată pe soţul ei la lucru; neştiutoare întru totul într-ale literaturii, nu e în stare să-şi explice fervoarea aceea nouă şi neaşteptată; vede că el se epuizează pe zi ce trece; îi e teamă să nu se îmbolnăvească; ar vrea cel puţin să nu se istovească atât. Dar el îi spune că i-a revenit inspiraţia, ea neînţelegând ce era aceea. Şi astfel, aproape un an, reuşeşte s-o înşele. Când, în cele din urmă, Ersilia descoperă trădarea: soţul ei avea o fetiţă, de la Elena Orgera. Dublă trădare; şi Ersilia nu-şi dă seama dacă mai degrabă îi sângerează inima din cauza soţului răpit de cealaltă, sau din cauza copilului pe care nu i l-a putut da ea. Într-adevăr, conştiinţa are pudori ciudate; Leonardo Arciani smulge inima soţiei, îi fură dragostea, pacea; îşi face scrupule din cauza banilor. Ei, cu banii soţiei, nu, ca gentilom nu vrea să menţină un cuib înafara casei. Dar redusele şi nesigurele încasări de pe urma lucrului său gâfâit nu pot fi de-ajuns ca să acopere nevoile care în curând încep să le umple cu spini cuibul. Ersilia, de îndată ce a descoperit trădarea, s-a închis ermetic în ea, fără a lăsa să transpară soţului ei nici indignarea şi nici durerea; i-a pretins numai ca el să continue să trăiască în casă, ca să nu dea naştere unui scandal; dar cu totul separat de ea. Şi nu-i mai adresează nicio privire măcar, niciun cuvânt. Leonardo, oprimat de o povară pe care n-o mai poate îndura, rămâne profund impresionat, admirând atitudinea demnă şi austeră a soţiei care pare să înţeleagă, dincolo şi deasupra oricărui drept al ei, că o datorie mai imperioasă îi revine acum soţului ei: aceea faţă de fiica lui. Da, într-adevăr, Ersilia înţelege această datorie: o înţelege fiindcă ea ştie ceea ce-i lipseşte; o înţelege într-atât, încât dacă el, acum, extenuat şi mâhnit cum e, s-ar întoarce la ea, părăsind o dată cu amanta şi pe copila lui, ei i s-ar părea ceva îngrozitor, insuportabil. De această tacită, sublimă, compătimire a ei are o dovadă în tăcerea, în liniştea, în atâtea griji disimulate care-l înconjoară în casă. Şi

admiraţia devine încet, încet gratitudine; gratitudinea dragoste. Acolo, în cuibul acela de spini, el nu se mai duce, acum, decât pentru copilă. Şi Ersilia îşi dă seama. Ce mai aşteaptă? Ea însăşi ignoră: până una, alta, se hrăneşte, în taină, din dragostea pe care o simte renăscând în ei. Intervine, ca să rupă tăcerea stabilită între ei, tatăl Ersiliei, Guglielmo Groa, mare negustor la ţară, rustic, aspru, incult, totuşi plin de bun simţ.

Iată, drama ar fi putut începe aici: prin sosirea tatălui ei. Ersilia, după ce nu-i adresase mult timp un singur cuvânt soţului ei, se duce totuşi, la el, la sediul ziarului cotidian unde el este suportat ca redactor artistic, ca să-l prevină că tatăl ei, căruia îi tăinuise totul, devenind acum bănuitor, va veni chiar în dimineaţa aceea ca să-i ceară o explicaţie. Vrea ca el să se prefacă, în dorinţa de a-l cruţa cel puţin pe tatăl ei de această durere. Este însă o scuză: în realitate, se temea ca taică-său să nu ajungă la vreo soluţie drastică, definitivă, distrugând astfel în mod iremediabil acel tacit acord de sentimente, stabilit între ei doi, cu o mare suferinţă din partea ei, acord care-i întreţinea un inefabil chin tainic, dar totodată şi o inefabilă tainică mângâiere. Ersilia nu-şi găseşte soţul la redacţia ziarului şi-i lasă un bilet, promiţându-i că va reveni în curând ca să-l ajute să se prefacă în momentul când tatăl ei, după ce avea să asiste la o şedinţă matinală a Camerei, va veni acolo să-i vorbească. Leonardo găseşte biletul din partea soţiei şi află de la uşier că ceva mai devreme venise să-l caute şi o altă doamnă. Este Orgera, la care el nu se mai dusese de o săptămână, simţindu-se spionat de ochii bănuitori ai socrului. Aceasta, ce-i drept, revine după scurt timp, tocmai în momentul acela atât de puţin oportun; zadarnic Leonardo îi explică de ce nu mai trecuse pe la ea şi ca dovadă îi dă să citească biletul soţiei. Ea râde de abnegaţia Ersiliei, dornică să-şi cruţe soţul de o plictiseală şi o amărăciune în timp ce ea… hm, ea reprezintă nevoia, cruzimea unei realităţi intolerabile; furnizorii vor să fie plătiţi,

proprietarul casei o ameninţă cu evacuarea. Mai bine s-o termine! Şi aşa totul era sfârşit între ei. El îşi iubeşte soţia, acea sublimă silenţioasă; ei bine, întoarcă-se la ea şi gata! Leonardo îi răspunde că dacă soluţionarea ar fi atât de simplă, s-ar fi dus de mult, dar, din păcate, aceea nu poate fi o soluţie legaţi cum sunt unul de altul; prin urmare, haide, deocamdată să plece; îi promite că se va duce s-o vadă de îndată ce va putea. Spre ghinionul lui Leonardo, atât de amărât, ajunge şi socrul lui ceva mai devreme, plictisit de pălăvrăgelile parlamentare. Guglielmo Groa nu ştie că are în faţa lui, în ginerele său, un alt tată, care ca şi el îşi apără propria copilă; crede într-o simplă deviere a ginerelui, reparabilă cu puţin tact şi cu bani; şi-i oferă ajutorul, invitându-l să i se confeseze. Leonardo este prea obosit de atâtea minciuni; îşi mărturiseşte vina, dar îi spune că a şi primit pedeapsa, mai gravă decât se putea aştepta, şi consideră inutil ajutorul socrului şi chiar discutarea cu el a acestei chestiuni. Groa crede că pedeapsa despre care vorbeşte Leonardo este condamnarea la munca aceea searbădă şi-l dojeneşte cu asprime. Când Ersilia, prea târziu, vine şi ea, tată şi soţ sunt gata să se ia la bătaie. Văzând-o pe Ersilia, Leonardo, nespus de tulburat, fremătând tot, se grăbeşte să adune hârtiile de pe birou şi fuge; atunci Groa se repede asupra lui, răcnind: „Aha, nu vrei să raţionezi?” dar Ersilia îl opreşte cu strigătul: „Are o fetiţă, tată, are o fetiţă! Cum vrei să mai raţioneze?”

Cu strigătul acesta putea să se încheie actul întâi. La începutul actului al doilea, o scenă între tată şi fiică. Amândoi au aşteptat zadarnic, noaptea, ca Leonardo să se întoarcă acasă. Acum Ersilia îi dezvăluie tatălui tot martiriul ei şi cum a fost înşelată şi cum şi de ce îşi închisese în tăcere chinul. Aproape că îşi apără soţul, deoarece – pus între ea şi fată – a alergat la fată. Acolo unde sunt copiii este şi casa. Groa e indignat; se revoltă; vrea imediat să plece înapoi; şi cum Leonardo apare în curând ca să-şi ia cărţile şi hârtiile, îl întâmpină şi-i spune

să rămână totuşi acolo; va pleca el imediat. Leonardo rămâne perplex, neştiind cum să interpreteze neaşteptata invitaţie a socrului de a rămâne. Dar iat-o pe Ersilia. Ea intră ca să-i spună că nu de la ea porneşte invitaţia, ci, dimpotrivă, dacă el doreşte, poate pleca. Şi atunci Leonardo plânge şi-i mărturiseşte soţiei chinul lui, căinţa lui şi admiraţia şi recunoştinţa pe care le are pentru ea. Ersilia îl întreabă de ce suferă din moment ce-o are pe fata lui lângă el; şi Leonardo îi răspunde că femeia aceea ar vrea să i-o ia, fiindcă cu cât are el n-o poate întreţine şi fiindcă nu mai vrea să-l vadă în agitaţia aceea. „Ah, da?" – strigă Ersilia. „Asta ar vrea? Ei bine, atunci..." Planul îi e făcut. Ea înţelege că nu-şi poate recăpăta soţul *decât* cu condiţia de a o avea şi pe fată. Nu-i spune nimic; şi când el îi cere iertare, ea i-o acordă, dar în acelaşi timp se descătuşează din braţele lui, constrângându-l să plece: „Nu, nu" – îi spune. „Acum tu nu mai poţi să rămâi aici! Două case, nu; aici eu, şi dincolo fata ta, nu! Du-te, du-te; ştiu ceea ce doreşti: du-te!" Şi-l trimite la ea cu forţa, ca, de îndată ce iese pe uşă, să izbucnească în plâns, într-un plâns de bucurie.

Actul al treilea trebuia să se desfăşoare în cuibul cu spini, în casa Elenei Orgera. Leonardo a venit să-şi vadă fata, dar a uitat să-i aducă un mic dar pe care i-l promisese. Fetiţa, Dinuccia, a plâns mult, aşteptându-l; acum a adormit dincolo. Leonardo spune că se va întoarce în curând cu jucăria şi pleacă. Fetiţa, acum în vârstă de cinci ani, se trezeşte; vine în scenă, întreabă de tatăl ei şi vrea ca mama să-i vorbească despre darul pe care i-l va aduce; o câmpie cu mulţi pomi şi cu oiţe şi cu un câine şi un cioban. Se aude sunând la uşă. „Iată-l". – spune mama. Şi fetiţa vrea să se ducă ea să deschidă. Apare la scurt timp, în prag, stingheră şi cu o doamnă, toată în văluri. Este Ersilia Arciani care şi-a văzut soţul ieşind de acolo şi nu bănuieşte că el se va întoarce în curând. În schimb, Elena bănuieşte o conspiraţie între soţ şi soţie ca să-i ia fetiţa; şi strigă, ameninţă că va chema

ajutor, insultă, este foarte tulburată. În zadar caută s-o calmeze Ersilia, să-i demonstreze că bănuiala ei este neîntemeiată, că nu vrea şi nici nu poate să forţeze vreo notă; că a venit doar ca să discute cu inima ei de mamă, pentru binele fetiţei ei, care ar putea fi adoptată, ieşind din umbra vinovăţiei, ar fi bogată şi fericită; în zadar, apoi, strigă că ea nu are niciun drept de a pretinde ca el să-şi părăsească fata, dacă ea nu vrea să i-o cedeze. Uşa casei rămăsese deschisă din cauza fetiţei, fâstâcită, în clipa când, în locul tatălui ei, o văzuse în faţă pe doamna aceea, iar Leonardo, intrând chiar atunci, s-a pomenit în mijlocul discuţiei celor două femei, uluit de prezenţa soţiei acolo. Fetiţa aude glasul lui taică-său şi bate în uşa camerei unde o închisese Elena, de îndată ce Ersilia Arciani îşi dăduse vălul deoparte. Elena deschide cu furie uşa, îşi ia copila în braţe şi le strigă amândurora să plece imediat! Imediat! La izbucnirea asta, Leonardo profund mâhnit, se adresează soţiei, îndemnând-o să renunţe la intenţia aceea inumană şi să se retragă. Ersilia părăseşte casa. Atunci, în sufletul Elenei, văzând-o alungată în prezenţa ei pe soţia lui Leonardo, după tulburarea aceea fantastică şi violentă se iscă o confuzie, o rătăcire, parcă dorind ca Leonardo să alerge să-şi ajungă din urmă soţia, dispărând pentru totdeauna. Dar Leonardo, în culmea exasperării, îi strigă: „Nu!” – şi îşi ia fetiţa în braţe, îi dă cadoul şi începe să aşeze, în cutie, stâna, pomii, oiţele, ciobanul, câinele, în râsetele, strigătele de bucurie, şi veselele întrebări infantile ale Dinucciei. Elena, ascultând întrebările fetiţei şi răspunsurile tatălui emoţionat, se gândeşte din nou la tot ceea ce i-a spus cea care plecase, în legătură cu viitorul fetiţei, şi printre lacrimi i se adresează lui Leonardo, absorbit de bucuria copilei, câteva întrebări: „Vorbea, de adopţiune… dar e posibil?” – şi Leonardo nu-i răspunde, ci continuă să discute de oiţe şi de câine cu fetiţa. După scurt timp, o altă întrebare a Elenei, sau o reflecţie amară asupra ei, sau asupra Dinucciei, dacă vreodată ea… Leonardo nu mai poate

suporta; sare în picioare; ia în braţe copila şi strigă: „Dar i-o dai?” „Nu! Nu! Nu!’” – răspunde repede de tot Elena, smulgându-i-o şi căzând în genunchi în faţa copilei îmbrăţişate: „Nu e posibil! Nu! Acum nu pot! Acum nu pot! Pleacă! Pleacă! Apoi... cine ştie! Dacă voi avea puterea! Pentru ea! Dar acum, pleacă! Pleacă!”

Iată, da, putea ca asta să fie o dramă. Ea o vedea clar, desfăşurată în faţa ei, toată, până în amănuntele arhitecturii scenice. Dar o irita faptul că o datora sugestiei lui Baldani. Şi de aceea nu se simţea atrasă de ea, câtuşi de puţin.

Nu lucrase niciodată astfel, impunându-şi voinţa şi construindu-şi opera. Opera, de îndată ce era intuită, i se impusese totdeauna de la sine cu vehemenţă, fără ca ea să-şi provoace în minte vreo mişcare, anume menită s-o efectueze. Fiecare operă se elaborase totdeauna de la sine, deoarece se impusese numai de la sine; şi ea niciodată nu făcuse altceva, decât să asculte docilă şi cu dragoste de discipol de această voinţă de viaţă, de fiecare mişcare a sa interioară, spontană. Acum când o voia ea şi trebuia ca ea să-i stimuleze mişcarea, nu mai ştia cum să înceapă, de unde să o pornească. Se simţea aridă şi goală şi se agita în ariditatea şi în golul acela.

Vederea lui Giustino care nu îndrăznea să-i ceară vreo veste legată de lucrul ei, prefăcându-se că ar crede că şi-ar fi revenit şi ca atare făcând totul pentru ca ea să creadă că el era sigur de asta, ferind-o de orice, impunându-i linişte lui Èmere, îndepărtând de ea orice grijă a casei, îi stârnea de fiecare dată atâta ciudă, că s-ar fi lăsat pradă unei crize de nebunie, dacă sila faţă de alte vulgarităţi de ale lui n-ar fi reţinut-o. Ar fi vrut să-i strige:

— Încetează! Cruţă-ne de asemenea prefăcătorii! Nu fac nimic! Şi tu o ştii! Nu pot şi nu mai ştiu să fac nimic! Şi aşa ţi-am mai spus-o! Poate să şi fluiere Èmere, lucrând cu mânecile suflecate, să răstoarne scaunele şi să-ţi facă praf toate mobilele astea de la Ducrot: mi-ar face mare plăcere, dragul meu! Aş începe să distrug eu totul, totul,

totul de aici dinăuntru, ba chiar şi zidurile, de-aş putea!

Ceea ce simţise cu mulţi ani în urmă, la Taranto, dintr-un motiv cu mult mai puţin important, şi anume, când tatăl ei voise să-i trimită la tipărit primele nuvele, adică gândul la lauda cu care fuseseră primite acestea, se interpuse între ea şi noile lucruri pe care ar fi vrut să le descrie, să le reprezinte, tulburând-o într-atât, încât aproape un an nu mai putuse pune mâna pe creion, simţea şi acum, adică aceeaşi confuzie, aceeaşi nelinişte, aceeaşi consternare, dar de o sută de ori mai intens. În loc să o înflăcăreze, recentul triumf o sidera: în loc s-o stimuleze, o strivea, o nimicea. Şi dacă ea căuta să se ridice din deprimarea aceea, din starea aceea de prostraţie, în efortul făcut simţea că devine rigidă, încordată zadarnic. Aproape inevitabil triumful acela o îndemna să facă şi să răsfacă. Şi acum ca să nu răsfacă, iată excesul opus: arida strădanie, rigida nuditate scheletică.

Astfel, întocmai ca un schelet, îi apărea noua dramă, în aridul efort al acelei munci forţate, cu mare chin, rigidă, nudă.

— Ba nu, de ce? Dar merge foarte bine! – îi spuse Baldani, când ea, ca să-l facă pe soţul ei să tacă, i-a citit primul act şi o parte dintr-al doilea. Caracterul acestei minunate creaturi a dumneavoastră, al Ersiliei Arciani, câtă înfrânare austeră... ceea ce dumneavoastră vi se pare rigiditate. Merge foarte bine. Sufletul şi felul de a fi al Ersiliei Arciani trebuie să domine întreaga operă, este o necesitate. Continuaţi, continuaţi.

În lipsa stimulentului, Silvia avea nevoie în momentul acela de alt conducător, de alt sfătuitor.

În seara premierei, absenţa lui Maurizio Gueli fusese remarcată de toţi. Mulţi, şi desigur că nu fără maliţiozitate, îl întrebaseră în seara aceea pe Giustino:

— Şi Gueli? Nu vine?

Giustino, la rândul lui:

— Dar e la Roma? Mi s-a spus că e la vila lui, la Monteporzio.

Unele doamne, mai ales, aşa, într-o doară, îi ceruseră şi Silviei veşti despre Gueli. Silvia ştia că, fie din gelozie, invidie, sau, oricum, din pofta de a o jigni şi femeile şi literaţii aveau de gând să clevetească, mai curând sau mai târziu. De altfel, însuşi soţul ei, fără a fi deloc nevoie, dădea primul pretext şi material destul de clevetire. Şi Silvia recunoştea acum că având un asemenea soţ ar fi fost aproape imposibil să rămână înafara suspiciunilor. Însuşi amorul ei propriu, în mod irezistibil, avea s-o târască, prin tot felul de gesturi, cuvinte şi ocazii la stârnirea bănuielilor, fiindcă nu mai putea rezista, în văzul tuturor, ridicolului în care o plasase el, prefăcându-se în continuare că nu-şi dă seama de nimic. În vreun fel ea trebuia neapărat să demonstreze că simte fie durere şi necaz, deşi poate că ar fi făcut şi mai rău, fiindcă s-ar fi umilit prea mult, provocându-i pe toţi ceilalţi s-o necăjească şi s-o mâhnească şi mai mult, fie că împărtăşeşte plăcerea celorlalţi, dar atunci dacă pe de o parte s-ar fi salvat oarecum de o umilinţă, pe de altă parte, nu mai putea să pretindă să fie ferită de cele mai nelegiuite presupuneri ale lumii. Oare poate o femeie să râdă făţiş pe seama soţului ei şi să rămână nepedepsită? De altfel, nici ea, cu bună ştiinţă, sau chiar prefăcându-se, şi tot n-ar fi putut s-o facă.

Dar îi era teamă să n-o facă, împotriva voinţei ei, dintr-o reacţie irezistibilă, însuşi amorul ei propriu. Şi iată inevitabile şi bănuielile şi răutăţile. Nu, nu, într-adevăr, oricum, nu mai putea rezista, pură şi onestă, în asemenea condiţii.

A fost încântată de absenţa lui Gueli, în seara premierei. Încântată, nu atât că nu oferea un motiv în plus unei clevetiri mai puternice decât altele, fiind tuturor cunoscută simpatia lui Gueli faţă de ea, cât pentru că după scrisoarea pe care i-o trimisese la Cargiore, nu ar fi fost bucuroasă să-l vadă. Nici ea nu ştia exact de ce. Dar

gândul că simpatia lui Gueli, binecunoscută de ea şi pe altă cale, mai tainică, şi dintr-un motiv care o indignase la început, ar da pretext răutăţilor, o rănea mai mult decât orice altă bănuială ce ar fi putut apărea, fie din cauza lui Betti, fie a lui Luna sau Baldani, sau a oricui altcuiva.

Ea nu avea să-şi înşele soţul niciodată cu nimeni. Deşi măcinată de tumultul atâtor gânduri noi şi sentimente noi, deşi mânia, ciuda, suscitate de atitudinea soţului ei ar fi putut s-o îndemne să se răzbune, armonia conştiinţei ei o făcea să fie convinsă că un lucru şi-l mai putea încă afirma ei însăşi: nicio pasiune, niciun impuls de răzvrătire nu ar fi atras-o orbeşte, până la punctul de a-şi încălca datoria de loialitate faţă de el. Dacă mai târziu n-ar mai fi în stare să reziste să convieţuiască cu soţul ei, în asemenea condiţii, dacă totuşi aproape, impulsionată, îndemnată, cu o inimă nu numai lipsită de afecţiune faţă de el, dar chiar dezgustată şi înecată de silă şi tristeţe, s-ar simţi învinsă şi târâtă de vreo pasiune disperată, ea nu, totuşi, nu şi-ar înşela soţul, niciodată. I-ar destăinui soţului, şi cu orice preţ şi-ar salva loialitatea.

Din păcate, nimic în casa aceea nu mai avea putere s-o reţină prin glasul vechilor amintiri. Pentru ea era o casă aproape străină, de unde îi era uşor să plece; în jur, totul îi trezea continuu imaginea unei vieţi false, artificiale, iluzorie, fără sens, la care nu mai reuşea să se adapteze, neconvinsă acum de niciun sentiment, dimpotrivă, obligaţia muncii ei, de la care nu se putea sustrage, i-o făcea chiar odioasă. Şi nici măcar din munca aceea silnică nu-i era îngăduit să aibă vreo satisfacţie, dacă nu pentru ea direct, cel puţin pentru plăcerea altuia care să-i rămână recunoscător. Recunoscătoare trebuia să rămână ea, culmea, soţului ei care o trata cum îşi tratează ţăranul boul înhămat la plug, sau cum îşi tratează vizitiul calul înhămat la trăsură, atât unul cât şi celălalt pretinzând primul, o bună arătură şi al doilea, o cursă bună, ca apoi să ceară să li se mulţumească tot lor, pentru fân şi pentru grajd.

Acum, de simpatia mai mult sau mai puţin sinceră arătată de Baldani, Luna şi în ultima vreme şi de Betti, de toţi tinerii aceia literaţi şi ziarişti pletoşi, îmbrăcaţi extravagant, ea putea să nu facă deloc caz şi nici să se nelinişteasscă; în schimb îi era teamă de simpatia lui Gueli faţă de ea, pe care ea îl ştia învăluit într-o mizerie tragică şi totodată ridicolă, „de-i tăia respiraţia” (după cum îi scrisese); de Gueli se ferea, deoarece el, mai mult decât oricare altul, îi putea citi în inimă; fiindcă în momentul acela, plictisită, impresionată de semeaţa înţelepciune de gheaţă a lui Baldani, de prezenţa şi de sfatul lui Gueli avea ea nevoie acută şi urgentă.

Închisă acolo, în birou, se surprindea cu ochii ficşi şi mintea şovăitoare, absorbită în urmărirea unor gânduri de care ea însăşi se cutremura cu oroare.

Gândurile îi semănau cu o scară uşoară pe care ea – iată – putea aluneca până la perdiţie; erau o succesiune de scuze, vrând să-şi liniştească vechea conştiinţă, să mascheze aspectul odios al unei acţiuni reprezentată de vechea conştiinţă, încă sub forma unei vinovăţii şi să atenueze condamnarea lumii.

Seriozitatea austeră, vârsta lui Gueli nu ar da naştere la bănuiala că o josnică pervertire ar face-o să caute în el amantul şi nu îndrumătorul demn şi aproape patern, un nobil prieten ideal.

Şi la fel poate că şi Gueli numai în ea şi pentru ea ar găsi forţa să rupă legătura nesăbuită cu femeia aceea care-l oprima de atâţia ani.

Şi fiul?

Pentru un moment, acest cuvânt, lansându-se în imaginea ei tulbure, se pierdea. Dar imediat ideea fiului îi readucea cu nelinişte în minte o ordine de viaţă, o puritate de griji, o intimitate sfântă, pe care altcineva şi nu ea voise să le destrame cu violenţă.

Dacă ea ar fi putut să se agaţe de fiul ei care-i fusese smuls şi să nu se mai gândească şi nici să se preocupe de nimic altceva, ar fi găsit, fără îndoială, forţa în copilul ei

de a se închide toată în obligaţiile de mamă, de a nu mai fi altceva decât mamă, forţa de a rezista la orice tentaţie de artă pentru a nu-i mai da pretext soţului său de a o ofensa şi de a o aduce la disperare cu acea furie de câştig, cu spectacolul acela de bravuri.

Cu o singură condiţie ar fi putut continua să trăiască cu soţul ei, adică cu condiţia de a renunţa la artă. Dar mai putea acum? Nu mai putea. El nu mai avea acum altă slujbă decât pe aceea de agent al operelor ei, şi ea trebuia să lucreze, ca o necesitate, şi astfel nu mai putea: nici să fie mamă şi nici să lucreze. Trebuia, în mod forţat? Atunci, să plece, să plece de acolo! Să plece de lângă el! Avea să-i lase casa şi tot. Aşa nu mai putea rezista. Dar ce se va alege de ea?

La această întrebare i se întuneca mintea, şi evita cu oroare răspunsul. Dar ce bucurie putea să-i dea faptul de a recunoaşte că nu făcuse altceva decât să trăiască din închipuiri? La scurt timp, însă, recădea în închipuirile ei tulburi, şi, din păcate, cu o şi mai mică remuşcare faţă de soţul ei care, în stupida lui insistenţă, continua s-o inoportuneze pe măsură ce constata că era mereu mai absentă, mai sustrasă de la lucru şi mai agitată.

De aceea, când în cele din urmă, Maurizio Gueli se prezentă neinvitat, pe neaşteptate, la vila lor, cu un straniu aer hotărât, cu un fel de a fi neobişnuit pentru el, şi o privi fix în ochi şi primi toate închinăciunile şi adulaţiile lui Giustino cu un evident dispreţ, ea s-a văzut brusc pierdută. Din fericire, auzindu-şi soţul că răbufneşte faţă de Gueli, fără să-şi poată explica de ce, a avut la un moment dat atât de vie senzaţia că e împinsă, parcă în pumni şi brânci, să comită o nebunie, încât, ruşinată şi ca o reacţie, a avut o izbucnire de orgoliu faţă de Gueli, tocmai când acesta, încurajat de starea ei disperată şi răvăşită, se revoltase împotriva soţului ei, nelipsind mult să-l insulte pe faţă, făcându-l un vulgar exploatator.

La izbucnirea ei neaşteptată, fireşte că Gueli a avut senzaţia unei măciuci în cap.

— Înţeleg... înţeleg... înţeleg... – spuse, închizând ochii, cu un ton şi un aer de o amărăciune atât de profundă, intensă şi disperată, încât Silvia îşi dădu seama imediat şi clar ce anume înţelesese, fără dispreţ şi nici ofensă.

Şi plecă.

Giustino, năucit şi înciudat pe de o parte, mortificat pe de alta, de felul în care plecase Gueli, nevoind să spună nimic nici în apărarea lui şi nici împotriva celuilalt, se gândi bine cum să iasă din perplexitate, reproşându-i soţiei violenţa cu care... – dar abia schiţă dojana şi: Silvia veni în faţa lui, cu pieptul umflat, vibrând toată şi nespus de tulburată, strigând:

— Ieşi afară. Taci! Sau mă arunc de la fereastră!

Poruncă şi ameninţare au fost atât de categorice şi peremptorii, înfăţişarea şi glasul atât de alterate, încât Giustino îşi strânse umerii şi ieşi din birou ca un căţeluş.

I se păruse că soţia lui fusese gata să înnebunească. Dar ce i s-o fi întâmplat? N-o mai recunoştea! *„Mă arunc de la fereastră... Taci... Ieşi afară!”* Niciodată nu-şi îngăduise să-i vorbească astfel... Ei, femeile! Să faci prea mult pentru ele... Ia te uită, ce prilej găsise! *„Ieşi afară! Taci!...”* Ca şi cum n-ar fi fost în locul acela graţie lui! Dacă nu era nebunie, era altceva, şi mai rău, şi mai rău decât ingratitudinea...

Strâmbând nasul şi încreţindu-l, rănit în inimă, Giustino nu voia să-şi mărturisească sieşi ceea ce i se părea că ar fi. Ba da, ce mai, da! Acum, lipsită de gratitudine, ea voia să-l pună pe gânduri în ceea ce privea necesitatea aportului său, după ce el – pentru ea – fără să se lamenteze niciodată, fără o clipă de răgaz, se străduise atât; când pentru ea, pentru a putea avea grijă şi a i se dedica întru totul, renunţase până şi la slujbă, fără să crâcnească! Şi acum, iată că nu se mai gândea că-i datorează totul, îl vedea fără slujbă şi în aşteptarea lucrului ei, profita de situaţie ca să-l trateze ca pe un servitor: *„Ieşi afară! Taci!”...*

Ah, ar fi vrut s-o vadă un anişor... nu, ce spunea, un

anişor? – o singură lună, numai o singură lună, fără el, cu o dramă de reprezentat şi cu un contract de încheiat cu vreun editor! Atunci şi-ar da ea seama dacă avea sau nu avea nevoie de el!...

Ba nu, ce mai! Nu era posibil să nu recunoască asta... Altul părea să fie substratul! Schimbarea aceea de când se întorsese de la Cargiore; nemulţumirea, agitaţiile, izbucnirile, toată înveninarea aceea împotriva lui... Sau poate că bănuia chiar că el şi cu Dora Barmis...?

Giustino îşi întinse gâtul în faţă şi îşi contractă colţurile gurii în jos, exprimând stupoare la acea bănuială şi îşi deschise larg braţele, continuând să reflecteze.

Fapt era că, de cum se întorsese de la Cargiore, cu scuza că găsise cele două dormitoare blestemate, gemene, sugerate de Dora Barmis, ea, ca şi cum ar fi bănuit că separarea paturilor fusese ideea acesteia, părea a nu mai fi interesată de el. Poate că orgoliul n-o lăsa să-şi manifeste făţiş ranchiuna şi gelozia şi de aceea răbufnea în felul acela...

Dar, sfinte Dumnezeule, sfinte Dumnezeule, sfinte Dumnezeule, cum să-l bănuiască de aşa ceva? Dacă, la masă, îşi exprimase de câteva ori regretul că Dora Barmis plecase atât de brusc, acest regret putea să-l înţeleagă: nu atât plecarea ei o regretase, cât lipsa atâtor sfaturi înţelepte şi învăţături utile pe care o femeie cu atâta gust şi atâta experienţă i le-ar fi putut da şi lui şi ei. Fiindcă înţelegea că aşa închisă, cu încăpăţânare, în ea însăşi, singură, fără nicio prietenie, nu putea să rămână. Să scrie nu era în stare; casa nu-i era pe plac; pe el poate că îl bănuia, deşi în mod nedemn; nu voia să vadă pe nimeni, nici să iasă în oraş, să se distreze puţin... Ce viaţă era asta? Cu două zile în urmă, la sosirea unei scrisori din Cargiore, în care bunica îi istorisea cu mare duioşie năzbâtii de ale nepoţelului, izbucnise într-un plâns, într-un plâns...

Mai multe zile, Giustino, făcând pe îmbufnatul cu soţia lui, rumegă dacă n-ar fi fost cazul să-şi aducă copilul la

Roma împreună cu doica. Şi pentru el era o cruzime să-l ţină atât de departe; dar nu era, ce-i drept, şi pentru copil, deoarece nu putea fi încredinţat pe mâini mai bune. Se gândi că băiatul ar fi umplut într-adevăr golul pe care ea îl simţea adânc în momentul acela, în casa aceea şi chiar în suflet. Dar el mai avea să se gândească la multe alte lucruri, la atâtea necesităţi imperioase, la atâtea obligaţii, contracte în perspectivă, legate de noile lucrări pe care avea să le termine. Dacă acum, cu mâinile libere, şi scria cu atâta greutate, cu copilul alături, absorbită toată de grijile materne, e clar că n-ar mai fi scris deloc.

Sosirea unei veşti, de multă vreme aşteptată, îl sustrase pe Giustino de la orice alt gând. La Paris, la începutul lunii în curs, urma să se joace *Insula nouă,* tradusă de Deriches. La Paris! La Paris! El trebuia deci să plece.

Cuprins din nou de frenezia lucrului pregătitor, înarmat cu telegrama lui Deriches care-l solicita la Paris, a trecut de la redacţia unui ziar la alta. Şi în fiecare dimineaţă, pe birou, şi la prânz, pe masă, în sufragerie, şi seara, pe măsuţa de noapte, în cameră, o făcea pe Silvia să dea de trei patru ziare deodată, nu numai de la Roma, dar şi de la Milano şi de la Torino, de la Napoli sau Firenze, sau Bologna, unde apropiata reprezentaţie pariziană era anunţată ca un nou şi important eveniment, o nouă consacrare triumfală a artei italiene.

Silvia se prefăcea că nu observă. Dar el nu se îndoia câtuşi de puţin că această nouă muncă pregătitoare va avea asupra ei un foarte mare efect, când, într-una din nopţi o auzi ridicându-se brusc din pat, în camera de alături, îmbrăcându-se şi ducându-se să se închidă în birou. Mai întâi, la drept vorbind, s-a neliniştit; dar după aceea, privind pe gaura cheii şi văzând că ea se aşezase în faţa biroului în atitudinea pe care obişnuia s-o ia de câte ori scria sub inspiraţie, mare minune că, aşa cum era, în cămaşă de noapte, pe întuneric, cu picioarele goale, n-a sărit ca un berbec, de atâta mulţumire! Iat-o

acolo! Iat-o acolo! S-a întors la lucru! Ca la început! La lucru! La lucru!

Şi în noaptea aceea n-a mai dormit nici el, într-o aşteptare febrilă; şi, de îndată ce s-a crăpat de ziuă, a alergat cu mâinile întinse în faţa lui Èmere ca să-l împiedice să facă cel mai mic zgomot, şi în grabă l-a trimis în bucătărie să-i comande bucătăresei să pregătească imediat cafeaua şi micul dejun pentru doamna! De îndată ce a fost totul gata:

— Pst! Ascultă... Bate la uşă, dar încet, şi întreabă dacă vrea... încet, totuşi, da? Încet, ţi-atrag atenţia!

Èmere reveni în scurt timp, cu tava în mână, spunându-i că doamna nu dorea nimic.

— Ei bine! Tăcere... lasă... Doamna lucrează... să tăcem toţi!

Rămase oarecum consternat, la prânz, când, Èmere trimis cu aceleaşi recomandări sa o anunţe că masa era gata, reveni, spunându-i că doamna nu dorea nimic.

— Ce face? Scrie?

— Scrie, da, domnule.

— Şi cum ţi-a spus?

— Nu vreau nimic, ieşi!

— Şi continuă să scrie?

— Scrie, da, domnule.

— Ei bine, bine; s-o lăsăm să scrie... Să tăcem toţi!

— Până una, alta, vă servim pe dumneavoastră? – întrebă Èmere în şoaptă.

După o noapte albă, Giustino avea, ce-i drept, apetit; dar ca să stea singur la masă, în timp ce soţia lui lucra acolo, cu stomacul gol, nu i s-a părut ceva delicat. Se frământa să afle la ce lucra cu atâta fervoare. La dramă? La dramă, fără îndoială. Dar voia oare s-o termine, aşa dintr-o dată? Să vrea să mănânce numai după ce-şi va termina drama? Altă nebunie, şi asta...

Pe la vreo trei după-amiază, Silvia, descompusă, abia ţinându-se pe picioare, ieşi din birou şi se duse să se arunce pe pat, pe întuneric. Imediat Giustino alergă să se

uite pe birou să vadă: rămase dezamăgit: dădu de o nuvelă, o nuvelă lungă. Pe ultima foaie, sub iscălitură era scris: *Pentru senatorul Borghi.* Fără nicio plăcere, începu s-o citească; dar după primele rânduri începu să fie captivat... Oh, ia te uită! Cargiore, don Buti cu ocheanul său... domnul Martino... povestea mamei... sinuciderea fratelui lui Prever... O nuvelă ciudată, fantastică, plină de amărăciune şi totodată de duioşie în care palpitau toate impresiile avute de ea, în timpul şederii de neuitat, acolo, în nord. Pare să fi avut aşa, dintr-o dată, în toiul nopţii viziunea aceea...

Răbdare, dacă n-a fost drama! Tot era ceva, până una, alta. Şi acum era rândul lui! Avea să-i arate el ce putea să facă, fie şi cu acel puţin lucru pe care-l avea în mână. Domnul senator trebuia să plătească pe puţin cinci sute de lire pentru nuvela aceea: cinci sute de lire pe loc, sau nimic.

Şi seara se duse la Borghi, la redacţia *Vieţii Italiene.*

Poate că Maurizio Gueli fusese de curând acolo şi-l vorbise de rău lui Romualdo Borghi. Dar de răceala sclifosită cu care-l primise acesta, lui Giustino nu i-a păsat, dimpotrivă, s-a şi complăcut în ea, fiindcă astfel, sustras obligaţiei oricărui respect faţă de vechea recunoştinţă, a putut şi el, cu o egală răceală, să-şi exprime clar şi răspicat condiţiile. Şi l-a lăsat pe Borghi să gândească despre el tot ceea ce credea de cuviinţă, preocupat doar de a o face pe soţia lui să-şi dea seama că totul îi datora numai lui.

După câteva zile de la publicarea acelei nuvele în *Vita Italiana,* Silvia a primit de la Gueli un bilet cu cuvinte de fervent admiraţie şi cordială satisfacţie.

Victorie! Victorie! Victorie! De cum a descoperit biletul acela, Giustino, cuprins de o bucurie frenetică, a alergat să-şi ia pălăria şi bastonul:

— Mă duc să-i mulţumesc acasă! Vezi? Se invită de la sine.

Silvia îi tăie calea.

— Unde? Când? – îl întrebă, fremătând toată. Aici nu face altceva decât să mă felicite. Îţi interzic să…

— Dar, sfinte Dumnezeule! – o întrerupse el. Este nevoie de atât de mult ca să înţelegi? După ieşirea pe care ai avut-o cu el?! Îţi mai scrie totuşi atât de frumos… Lasă-mă pe mine, draga mea! Lasă-mă pe mine! Eu am înţeles că Baldani îţi displace; am înţeles, ştii? Şi vezi că nu l-am mai invitat. Dar Gueli este altceva. Gueli este un maestru, un adevărat maestru! Îi vei citi drama; vei ţine cont de sfaturile lui; vă veţi închide aici; veţi lucra împreună… Mâine eu trebuie să plec; lasă-mă să plec liniştit! Nuvela, foarte bine; dar eu am nevoie de dramă, draga mea! În acest moment e nevoie de dramă, de dramă! Dramă! Lasă totul pe mine! Te rog!

Şi alergă acasă la Gueli.

Silvia n-a mai încercat să-l reţină. Contractându-şi chipul într-o grimasă de silă şi de ciudă, îşi răsuci mâinile.

Aha? Voia o dramă? Ei bine: după atâta comedie avea să aibă şi drama.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

Zboară

MAURIZIO GUELI ERA ÎNTR-UNUL din cele mai crude momente ale vieţii sale, nespus de triste. Pentru a noua sau a zecea oară, ajuns la o limită a răbdării, găsise în disperare forţa de a smulge căpăstrul jugului. Îi aparţinea această comparaţie bestială, şi şi-o repeta cu voluptate. Livia Frezzi era de cincisprezece zile la vila din Monteporzio, singură; şi el la Roma, singur.

Singur spunea, şi nu liber, ştiind din trista lui experienţă că tocmai când afirma mai cu tărie hotărârea de a nu se mai împăca niciodată cu femeia aceea, cu atât mai aproape era ziua când avea s-o facă. Dacă era adevărat că nu mai putea trăi cu ea, era la fel de adevărat că şi fără ea nu mai putea.

Venind de la Genova la Roma, cu cincisprezece ani în urmă, în cea mai bună perioadă a lui, când în Italia şi în afara ei, prin publicarea cărţii *Socrate dement* se stabilea indiscutabilă faima lui, de scriitor bizar şi profund, a cărui viguroasă şi puternică genialitate îi permitea să se joace cu cele mai grave gânduri, cu robusta erudiţie, cu aceeaşi agilitate graţioasă cu care un echilibrist se joacă cu mingiuţele sale de sticlă colorată, fusese primit în casa vechiului său prieten, Angelo Frezzi, istoriograf mediocru, care de curând se căsătorise, pentru a doua oară, cu Livia Maduri.

Pe atunci el avea treizeci şi cinci de ani şi Livia ceva mai mult de douăzeci.

Totuşi, nu prestigiul, nici faima, o făcuse pe Livia Frezzi să se îndrăgostească de Gueli, după cum uşor crezuseră atâţia. Dimpotrivă, faţă de faima aceea şi de o oarecare exaltare pe care o simţea el pe atunci, ea se arătase încă de la început rece, dispreţuitoare, încât el, imediat, de ciudă, se încăpăţânase s-o înfrângă, constrâns aproape să închidă ochii asupra datoriilor lui faţă de prieten şi gazdă, din cauza atitudinii acerbe cu care ea, în mod vădit, fără a mai ţine cont de vechea amiciţie a soţului pentru el, fără niciun respect faţă de ospitalitate, i se aşezase în faţă ca o duşmancă.

Maurizio Gueli îşi amintea ca o scuză că, la început, încercase, ce-i drept, să fugă ca să nu trădeze prietenia şi ospitalitatea. Dar acum, dispreţul său şi al tuturor, dezgustul provocat de laşitatea sa faţă de femeia aceea, dezonoarea sclaviei sale, îi umpluseră sufletul într-atât şi cu atâta amărăciune, făcându-l atât de nemilos faţă de el însuşi, încât nu mai reuşea să-şi îngăduie nicio ficţiune. Dacă totuşi îşi amintea de tentativa aceea de fugă, ştia bine că în fond nu-i putea acorda nicio greutate în favoarea lui, deoarece, dacă, într-adevăr, ar fi vrut să se salveze şi să nu-şi trădeze prietenul, ar fi trebuit să întoarcă spatele şi să se îndepărteze de casa ospitalieră.

În schimb… Ba da! Se repetase în el pentru a mia oară aceeaşi farsă a celor patru, sau cinci sau zece, douăzeci de suflete în contrast unul cu altul pe care fiecare om, după propria-i capacitate, le găzduieşte, în adâncul lui, distincte şi mobile, cum credea el, şi cărora, cu perspicacitate minunată, reuşise totdeauna să le descopere jocul diferit şi să şi-l reprezinte, simultan, la el şi la alţii.

Dintr-o ficţiune, adesea inconştientă, sugerată de avantaje sau impusă de acea nevoie spontană de a voi într-un fel şi nu într-altul să apărem nouă înşine diferiţi de ceea ce suntem, asumăm una din aceste multiple posturi şi dependent de ea, acceptăm cea mai favorabilă interpretare fictivă a tuturor acelora care, pe ascuns de

conştiinţa noastră, le lucrează cu şiretenie pe celelalte. Fiecare tinde să se lege pentru toată viaţa cu un singur suflet, cu cel mai comod, cu cel ce-i aduce ca zestre facultatea cea mai potrivită în urmărirea situaţiei la care aspiră; dar în afara onestului acoperiş conjugal al conştiinţei noastre este foarte dificil să scăpăm de alte legături amoroase şi greşeli cu alte suflete repudiate, sursa unor acte şi gânduri reprobabile pe care ne grăbim să le legitimăm imediat.

Nu-şi dăduse seama poate, vechiul său prieten, Angelo Frezzi, că nu trebuia să insiste mult ca să-l constrângă să rămână în casa lui, când el îşi manifestase dorinţa de a pleca, dorinţă dublu prefăcută, şi în mod înţelept, din moment ce dorinţa lui era în schimb de a rămâne şi o învăluia în durerea de a nu reuşi să fie plăcut doamnei? Şi dacă Angelo Frezzi îşi dăduse bine seama, de ce protestase atâta şi insistase ca să-l reţină? Dar jucase desigur şi el o farsă! Două suflete, social şi moral – adică cel care-l făcea să umble mereu îmbrăcat în redingotă şi-i punea pe buzele groase, palide, cu câte un vag fir de salivă, cel mai amabil dintre surâsuri, şi celălalt suflet care-i făcea adesea să-şi lase, cu atâta afectată demnitate, pleoapele apoase şi macerate pe ochii albăstrii vătoşi cu vinişoare neobrăzate, făcuseră paradă de virtutea lor, susţinând, cu o hotărâre încruntată, că prietenul pe meritele lui ajuns la asemenea faimă, nu s-ar fi pătat absolut niciodată cu o infamie faţă de prietenul său şi de gazda sa; în timp ce un al treilea suflet viclean şi batjocoritor îi şoptea, încet de tot, că el putea foarte bine să se prefacă că nu aude: „— Bravo, dragă, aşa, reţine-l! Tu ştii bine că pentru tine ar fi un mare noroc, dacă el ar reuşi să-ţi ia această a doua soţie, atât de nepotrivită ţie, cu un căpşor atât de ridicat, aspră, dură şi îndârjită chiar şi împotriva ta, bietul de tine, prea bătrân, hei, prea bătrân pentru ea! Insistă, şi cu cât te prefaci că-l crezi incapabil de a te trăda, şi cu cât te arăţi mai încrezător, cu atât mai mult îţi va fi mai uşor să faci din

nimic un motiv de scandal”.

Şi într-adevăr, Angelo Frezzi, fără a avea nici umbra vreunui motiv, cel puţin din partea soţiei, aşa, fără niciun rost, strigase că fusese înşelat, încât a trebuit să mai treacă un an până când Livia, care se retrăsese undeva singură, să plece de la el.

În anul acela Gueli se legase atât de mult de ea, încât nu se mai putea descătuşa, renunţând la el însuşi în toate, gata să primească şi să urmeze, fără niciun sacrificiu, toate gândurile şi sentimentele ei.

Se prefăcea acum că ar crede că această legătură ar consta în datoria asumată, fără a o putea îndepărta, faţă de femeia care din cauza lui îşi pierduse situaţia şi reputaţia, alungată încă inocentă de soţ. Desigur că simţea datoria asta; dar în fond mai ştia şi că ea nu era singurul şi adevăratul motiv al sclaviei lui. Şi atunci care era adevăratul motiv? Poate mila pe care el, sănătos mintal, şi cu conştiinţa împăcată că nu dăduse niciodată niciun pretext, niciun prilej geloziei ei, trebuia să o arate acelei femei, fără îndoială, tulburată mintal? Oh, da, adevărată şi mila asta, după cum adevărată era şi datoria aceea; dar şi mai mult decât motivul sclaviei sale, nu era oare o scuză această milă, o scuză nobilă, cu care el acoperea nevoia imperioasă care-l târa continuu spre femeia aceea, după o lună şi mai bine de îndepărtare, în timpul căreia se prefăcuse că ar crede că, la vârsta lui, după ce atâţia ani îi dăruise acesteia ce avusese mai bun în el, nu ar mai fi putut relua viaţa cu nicio altă femeie? Şi erau adevărate, adevărate, da, şi foarte întemeiate aceste consideraţii; dar, puse în balanţa ascunsă în intimitatea cea mai tăinuită a conştiinţei, el ştia bine că vârsta ca şi demnitatea erau doar scuze şi nu motive. Într-adevăr, dacă o altă femeie, necăutată de el, ar fi avut puterea să-l atragă, smulgându-l de sub jugul Liviei, eliberându-l de exaltarea ei obsesivă care-i inspirase o oroare profundă, invincibilă faţă de oricare altă îmbrăţişare, ţinându-l în asemenea stare de rezervată

timiditate suspicioasă, încât să nu mai poată avea contact cu altă femeie, nici măcar să se mai gândească la aşa ceva; oh, el nu s-ar mai fi preocupat de vârsta, desigur, de deminate, de datorie, de milă, de nimic. Iat-o, iat-o, deci, adevărata raţiune a sclaviei lui; era această timiditate suspicioasă şi rezervată, provenită din puterea fascinantă a Liviei Frezzi.

Nimeni nu era în măsură să înţeleagă cum şi de ce femeia aceea reuşise să-şi exercite asupra lui Gueli o fascinaţie atât de puternică, persistentă, ba chiar o nefastă vrăjitorie. Fără îndoială că Livia Frezzi era o femeie frumoasă; dar duritatea ei rigidă în comportament, în severitatea privirii, ostilă fără curiozitate, dispreţul aproape ostentat faţă de orice politeţe, îi smulgeau orice graţie, orice atractivitate acelei frumuseţi. Părea, sau chiar era vădit că ea, dimpotrivă, făcea totul ca să nu placă.

Ei bine: tocmai în aceasta consta fascinaţia ei; şi n-o putea înţelege decât cel căreia dorea ea să-i placă.

Ceea ce alte femei frumoase dăruiesc bărbatului, căruia i se oferă în intimitate, este atât de puţin faţă de cât au risipit toată ziua altora, şi acest puţin este oferit cu manieră, graţie şi zâmbete atât de asemănătoare întrutotul acelora pe care ele le dăruie din belşug atâtora şi pe care alţii, deşi n-au pătruns în intimitate, le cunosc, sau şi le închipuie cu atâta uşurinţă, încât – gândindu-se la ele – îşi potolesc imediat bucuria de a le poseda.

Livia Frezzi îi dăduse lui Maurizio Gueli bucuria posesiei unice şi integre. Nimeni nu o putea cunoaşte sau închipui aşa cum o cunoştea şi o vedea el în momentele de uitare de sine. Ea era toată pentru unul; închisă faţă de toţi, înafară de unul.

În acelaşi fel voia, totuşi, ca şi acest unul să fie tot pentru ea; închis în ea tot şi pentru totdeauna, în exclusivitate al ei, nu numai cu simţurile, cu inima, cu mintea, dar până şi cu privirea. Pentru ea, să privească, chiar şi fără cea mai mică intenţie, o altă femeie, era

aproape un delict. Ea nu privea pe nimeni, niciodată. Delict era să placă alteia, dincolo de limitele celei mai reci gentileţi. *Displiceas aliis, sic ego tutus ero*.[24]

Gelozie? Dar ce gelozie? A se comporta astfel, însemna că astfel cerea seriozitatea după cum cerea şi cinstea. Ea era serioasă şi cinstită; nu geloasă. Şi tot aşa voia să se comporte şi toţi ceilalţi.

Pentru a o mulţumi, trebuia să se restrângă şi să se constrângă să trăiască în mod absolut pentru ea, excluzându-se cu totul din viaţa altora. Şi nici asta nu era de ajuns: în caz că ceilalţi, deşi neluaţi în seamă, nepriviţi, şi poate tocmai de aceea, arătau un minim interes sau vreo curiozitate faţă de o existenţă atât de retrasă, faţă de o atitudine atât de suspicioasă şi dispreţuitoare, ea tot l-ar fi găsit vinovat pe cel de lângă ea, ca şi cum el ar fi fost cauza dacă ceilalţi îl priveau sau se arătau interesaţi în vreun fel de el.

Acum, lui Maurizio Gueli îi era cu totul imposibil să împiedice acest fapt. Orice ar fi făcut, faima lui era atât de mare, încât nu putea trece neobservat. Cel mult, el putea să nu privească; dar cum să-i împiedice pe toţi ceilalţi să-l privească? Primea de pretutindeni invitaţii, scrisori, omagii; putea să nu accepte niciodată nicio invitaţie, să nu răspundă niciodată nici unei scrisori, nici unui omagiu? Dar, domnii mei, el trebuia să-i dea cont ei de invitaţiile pe care le primea, de scrisorile şi de omagiile care-i soseau.

Ea înţelegea că tot interesul acela, toată curiozitatea aceea proveneau din faima lui, din literatura lui, în fine, din profesia lui; şi de aceea împotriva acestei faime şi împotriva literaturii îşi îndreptase mai aprig ciuda, înarmată cu dispreţul cel mai aspru; tăinuia faţă de toate acestea cea mai acerbă şi furioasă ranchiună.

Livia Frezzi era ferm convinsă că profesiunea de literat nu poate comporta nicio seriozitate, nicio cinste; că este

[24] Chiar dacă nu le place altora, eu m-aş simţi totuşi în siguranţă. (dicton latin) (n.tr.).

chiar cea mai ridicolă şi cea mai necinstită dintre profesii, dat fiind că cerea o continuă dăruire de sine, într-un continuu comerţ de vanitate, într-o cerşetorie de efemere satisfacţii, într-o perpetuă frământare de a place altora şi de a obţine astfel lauda lor. Numai o proastă, după părerea ei, putea să-şi facă o glorie din faima bărbatului cu care convieţuia, să simtă vreo plăcere gândindu-se că acest bărbat, admirat şi dorit de atâtea femei, aparţinea sau spunea că aparţine numai ei. Cum şi în ce anume putea să aparţină numai unei singure femei acest bărbat, dacă voia să placă tuturor bărbaţilor şi tuturor femeilor, dacă zi şi noapte se străduia să fie lăudat şi admirat, expunându-se lumii, procurând desfătare pentru cât mai mulţi cu putinţă, atrăgând continuu atenţia asupra lui, alergând pe buzele tuturor, şi lăsându-se arătat cu degetul? Dacă el singur se expunea continuu tuturor acelor ispite? Dacă era dominat de dorinţa irezistibilă de a plăcea altora, era oare de crezut că el ar putea să reziste în faţa tuturor acelor tentaţii?

Zadarnic încercase Gueli de atâtea ori să-i demonstreze că un adevărat artist, cum era el sau credea cel puţin că este, nu alerga aşa după satisfacţii efemere, nici nu se frământa aşa ca să placă altora; că nu era un bufon înclinat întru totul de a da prilej de distracţie lumii, lăsându-se admirat de femei; şi că lauda în care se putea complace era numai a celor puţini, cărora le recunoştea capacitatea de a-l înţelege. Târât totuşi de vehemenţa apărării, adesea, pentru un singur punct, pierdea totul; dacă, de exemplu, i se întâmpla să adauge, ca o considerare generală, că era totuşi uman de altfel, şi fără nicio intenţie de ceva rău, ca nu numai un literat, ci oricine, să simtă o oarecare satisfacţie, văzând că este bine primită propria operă şi apreciată de alţii, oricine ar fi! Ah, asta e! Ceilalţi! Ceilalţi! Mereu părerea altora. Ea nu s-a gândit niciodată la asta! Pentru el nu era niciun rău în asta? Şi ca în asta cine ştie în câte alte lucruri?! Unde era răul după el? În ce consta? Cine putea oare să vadă

clar în conştiinţa unui literat, a cărui profesie era un continuu joc de ficţiuni? Să te prefaci, mereu să te prefaci, să dai tuturor aparenţă de realitate, tuturor lucrurilor neadevărate! Şi era desigur aparenţă toată austeritatea aceea, toată cinstea aceea demnă ostentată de el. Cine ştie de câte ori nu i-o fi sărit inima sau nu o fi palpitat, sau n-o fi simţit un freamăt şi un îndemn la o ocheadă misterioasă, la un zâmbet al vreunei femei, abia, abia schiţat, trecând pe stradă! Vârsta? Dar ce vârstă! Poate îmbătrâni oare o inimă de literat? Cu cât îmbătrâneşte cu atât devine mai ridicol.

La dispreţul neîncetat, la denigrarea feroce, Maurizio Gueli simţea cum i se răsucesc măruntaiele şi cum i se întoarce inima pe dos. Fiindcă în acelaşi timp el îşi dădea seama şi de ridicolul atroce al tragediei sale; a fi batjocura unei adevărate şi proprii nebunii, a suferi martiriul unor vinovăţii închipuite, pentru vinovăţii care nu erau vinovăţii şi pe care, de altfel, el se ferise cu grijă să nu le comită, fie şi cu preţul de a părea nepoliticos, trufaş şi mojic, ca să nu-i dea ei nici cel mai mic motiv de discuţie. Şi totuşi părea că le comitea, fără să-şi dea seama, cine ştie cum şi cine ştie când.

Era clar că în el dăinuiau două fiinţe: una pentru el; alta pentru ea.

Şi acest alt individ pe care îl vedea în el, întunecată fantomă, creată de ea, luând din zbor fiecare privire, fiecare zâmbet, fiecare gest, însuşi sunetul glasului, cât şi sensul cuvintelor, în fine, totul din el, deformându-l şi falsificându-l în ochii ei, asuma viaţă şi pentru ea numai acesta trăia şi el nu mai exista nu mai exista decât ca nedemn şi neomenesc supliciu de a se vedea trăind în fantoma aceea şi numai în aceea; şi zadarnic se chinuia să o distrugă; ea nu mai credea în el; vedea în el numai pe acela, şi, după cum era şi firesc, el devenea ţinta urii şi a batjocurii ei.

Prinsese viaţă într-atât acest alter ego, pe care ea şi-l plăsmuise din el, asumând în morbida ei imaginaţie o

consistenţă atât de solidă, de evidentă, încât el însuşi parcă-l vedea trăind din viaţa lui, dar în mod nedemn falsificată; din gândurile lui, dar întoarse pe dos; din fiece privire a lui, fiece cuvânt, fiece gest al lui; îl vedea trăind astfel, încât ajungea uneori să se îndoiască de el însuşi, rămânând în dubiu, dacă nu cumva era în realitate celălalt. Şi era atât de conştient acum de alterarea pe care orice act, cât de mic al său, avea să pătimească în imediata însuşire a acestuilalt, încât avea senzaţia de a trăi cu două suflete, de a gândi în acelaşi timp cu două capete, într-un sens pentru el, în alt sens pentru celălalt.

— Iată, – îşi dădea el imediat seama – dacă acum voi spune astfel, cuvintele mele vor avea pentru ea cu totul altă semnificaţie.

Şi nu greşea niciodată, fiindcă el cunoştea perfect cealaltă *fiinţă* care trăia în ea şi pentru ea, vie după cum el era viu, dacă nu chiar şi mai vie, deoarece el trăia numai ca să pătimească, în timp ce cealaltă fiinţă trăia în mintea ei ca să se bucure, să înşele, ca să se prefacă, pentru atâtea alte lucruri, unul mai nedemn decât altul; el îşi reprima orice mişcare, îşi sufoca cele mai neînsemnate dorinţe, îşi interzicea tot, până şi să zâmbească unei imagini artistice care-i trecea prin minte, să vorbească şi să privească; în vreme ce celălalt, cine ştie cum, cine ştie când, găsea modalitatea de a scăpa din închisoarea aceea, prin inconsistenţa lui de fantomă evaporată dintr-o reală şi autentică nebunie, şi alerga prin lume, făcând tot felul de trăsneli.

Mai mult decât făcuse Maurizio Gueli pentru a trăi în pace cu ea nu se putea face; se exclusese din viaţă, renunţase până şi la artă; nu mai scrisese un rând de peste zece ani. Dar acest sacrificiu al lui nu folosise la nimic. Ea nu-l putea calcula. Pentru ea arta echivala cu un joc necinstit; prin urmare, niciun merit, fiindcă datoria unui om serios era de a renunţa. Ea nu citise niciodată o pagină măcar din cărţile lui, şi se lăuda cu asta. Ignora deci totul despre viaţa ideală, despre talentele lui mai

importante. Nu vedea în el decât bărbatul, un bărbat care prin forţa împrejurărilor, constrâns astfel, exclus de la orice altfel de viaţă, lipsit de orice altă satisfacţie, silit la toate renunţările, la toate privaţiunile sale, la toate sacrificiile, trebuia să caute în ea unica compensaţie, singura supapă pe care şi-o putea îngădui. Şi de aici, tocmai oribila ei concepţie, fantoma plăsmuită din el, unica pe care o vedea trăind, fără să înţeleagă absolut deloc că el era astfel numai pentru ea, fiindcă nu reuşea să poată fi altfel cu ea. Nici asta nu i-o putea demonstra Gueli de teamă de a nu o jigni în cinstea ei foarte rigidă. Asediată de continue bănuieli şi indignată, îi nega adesea până şi această compensaţie; şi atunci el se irita cu şi mai mare josnicie în sinea lui din cauza sclaviei sale; când ea era înclinată să cedeze şi el profita de ea imediat, o dată cu oboseala, îl năpădea o şi mai puternică iritare, îl zgâlţâia din oprimarea întunecată a voluptăţii saturate şi sleite un freamăt de indignare; vedea la ce preţ obţinea acele satisfacţii ale simţului, de la o femeie care, lipsită de orice senzualitate, îl abrutiza totuşi, nepermiţându-i să trăiască o viaţă a spiritului; condamnându-l la perversitatea acelei împreunări, prin forţa împrejurărilor, luxurioasă. Şi dacă în clipele acelea ea era atât de imprudentă încât să reia dispreţul batjocoritor, izbucnea revolta promptă şi îndârjită.

În asemenea momente de oboseală, interveniseră, firesc, temporarele despărţiri: sau plecase el la Monteporzio şi rămăsese ea la Roma, sau viceversa, foarte hotărâţi amândoi să nu se mai împace niciodată. Dar la Roma sau înafara ei, el continuase să aibă grijă de întreţinerea ei, lipsită fiind cu totul de mijloace de trai. Maurizio Gueli, dacă nu mai era atât de înstărit, cum îl lăsase tatăl său, cândva unul dintre asociaţii cei mai mari ai uneia din primele agenţii de navigaţie transoceanică, era încă foarte bogat.

Doar că, de îndată ce rămase singur, se simţi rătăcit în viata, din care se exclusese de atâta timp; îşi dădu

imediat seama că nu are nici rădăcini şi că nu poate în niciun chip să se reînrădăcineze, şi nu numai din cauza vârstei: concepţia pe care şi-o făuriseră alţii despre el. După atâţia ani de claustrare austeră, îl oprima cu povara plumbului îi măsura paşii, îi impunea cu îndârjită vigilenţă comportamentul, rezerva acum obişnuită la el, îl condamna să fie cel pe care-l credeau alţii şi-l doreau: stupoarea citită pe atâtea figuri de îndată ce se arăta în vreun loc neobişnuit pentru el, vederea altora, obişnuiţi să trăiască liber şi secreta observare a stânjenelii lui, în faţa insolenţei acelor norocoşi care nu dăduseră în viaţa lor cont nimănui de timpul lor, de actele tor, îl tulburau, îl umileau, îl iritau. Şi observa cu silă altceva: un fenomen chiar monstruos: de îndată ce era singur, i se părea că descoperă în el, într-adevăr viu, la fiece pas, fiece privire, fiece zâmbet, fiece gest cealaltă *fiinţă*, care trăia în morbida imaginaţie a Liviei Frezzi, fantoma aceea oribilă şi odioasă care îşi bătea joc de el. Din adâncul sufletului, spunându-i: „Tată, acum tu te duci unde-ţi place, priveşti ba ici, ba colo, te uiţi chiar şi la femei; când zâmbeşti, când te mişti: şi crezi oare că o faci cu inocenţă? Nu ştii că toate acestea înseamnă rău, rău, rău? Dacă ar şti ea. Dacă te-ar vedea?! Tu care ai negat totdeauna, tu care i-ai spus totdeauna că nu-ţi face plăcere să te duci nicăieri, la nicio întrunire, să priveşti femeile, că nu-ţi place să le zâmbeşti... Dar, ştii? Şi dacă n-o faci, ea tot va crede totdeauna că ai făcut-o; prin urmare fă-o, fă-o deci că totuna e!”

Ei bine, nu: el n-o mai putea face; nu mai era în stare s-o facă; se simţea reţinut din adâncul lui, cu exasperare, din cauza nedreptăţii cu care-l judeca femeia aceea; vedea răul, nu atât pentru el, în ceea ce făcea, ci pentru aceea care de atâţia ani îl obişnuise să se judece rău, şi ca atare atribuise celeilalte *fiinţe* care – după ea – avea obiceiul de a o face continuu, chiar când el n-o făcea, chiar când el, ca să trăiască în linişte, îşi interzicea s-o facă, ca şi cum într-adevăr ar fi fost rău.

Toată această complicaţie de tainice observaţii îi stârneau un asemenea dezgust, o asemenea furie cumplită, o umilinţă atât de supărătoare, o tristeţe atât de surdă şi de amară şi de neagră, încât imediat căuta să se sustragă contactului şi vederii cu ceilalţi şi din nou, retras în gol, în solitudinea oribilă, filosofa asupra mizeriei sale tragice şi totodată ridicole, acum fără leac. Nu reuşea să facă efortul de a se sustrage, trecând la lucru, singura lui salvare. Şi atunci începeau să iasă la iveală toate scuzele pe care el se prefăcea că le crede a fi motivele sclaviei sale; apăreau îndemnate mai ales de nevoia instinctivă, din ce în ce mai urgentă, a virilităţii lui încă puternice, de amintirea atrăgătoare a îmbrăţişărilor ei.

Şi revenea la lanţurile lui.

Era pe punctul de a se întoarce la ea, când Giustino Boggiòlo a venit să-l invite la vilă, unde Silvia – după spusele lui – îl aştepta cu nerăbdare.

Maurizio Gueli locuia într-o casă veche de pe strada Ripetta, în faţa râului, pe care şi-l amintea curgător printre malurile naturale, în coborâş, populate de stejari; îşi amintea şi de vechiul pod de lemn duduind la fiecare trăsură şi de ampla scară, de lângă casă, a portului şi de tartanele care veneau din Sicilia încărcate cu vin să-şi lege odgoanele acolo, şi de cântecele care se porneau seara din tavernele acelea plutitoare cu velele instalate, în timp ce reflexele roşii şi lungi ale luminilor şerpuiau în apa neagră. Acum scara şi podul de lemn, malurile naturale şi majestuoşii stejari dispăruseră: un nou mare cartier se înălţa dincolo de râul încastrat între digurile cenuşii, şi ca râul între digurile acelea, ca Prati di Castello, cu străzile acelea drepte şi lungi, încă fără culoarea timpului, viaţa lui în douăzeci de ani se disciplinase, se decolorase, devenind mizeră, amorţită.

Prin cele două ferestre mari ale biroului auster, ce părea mai degrabă o sală de bibliotecă, fără un tablou,

fără bibelouri de artă, cu pereţii acoperiţi în întregime de rafturi înalte, supraîncărcate de cărţi, intra ultima lumină purpurie a crepusculului înflăcărat din spatele chiparoşilor de pe Monte Mario.

Cufundat în scaunul mare de piele în faţa biroului impresionant, masiv şi antic, Maurizio Gueli rămase un timp încruntat şi tulburat, fixându-l pe omuleţul acela care părea să dispară din faţa lui în lumina orbitoare purpurie; omuleţul acela care venea, atât de zâmbitor şi de sigur, să pună la încercare destinul a două vieţi.

În două ocazii Gueli îşi manifestase stima şi simpatia faţă de opera şi de talentul Roncellei, când participase la banchetul dat în onoarea ei şi când abia sosit la Roma, se dusese s-o salute la gară, după triumful dramei; apoi îi scrisese pentru prima dată la Cargiore, şi de curând o vizitase la vila de pe strada Plinio. Toate aceste atestări de stimă şi simpatie putuseră să aibă loc în timpul unei despărţiri sau alta de Livia Frezzi; şi cu ocazia lor se simţise şi mai puternic tulburat, avusese impresia că a încălcat un ordin şi a făcut rău, când şi-a dat seama imediat că tânără aceea, cu firea atât de apropiată firii lui, deşi încă sălbatică, necultivată, era femeia care ar fi putut să-l elibereze de subjugarea Liviei Frezzi, dacă prea marea diferenţă de vârstă, dacă datoria ei, nu neapărat faţă de acel nedemn soţ, dar desigur faţă de copil, nu l-ar fi făcut să considere un adevărat delict numai gândul la aşa ceva. Şi totuşi, în scrisoarea trimisă la Cargiore se lăsase dus de gânduri şi-i spusese mai mult decât ar fi trebuit, iar ultima oară, în vizita de la vilă, o lăsase să înţeleagă mult mai mult decât îi spusese. Îi citise în ochi aceeaşi oroare pe care o avea şi el faţă de propria-i situaţie şi, totodată, aceeaşi teroare de a se smulge din ea; şi admirase efortul cu care reuşise brusc să-şi revină în faţa lui, aproape gonindu-l. Trebuia acum să creadă cele spuse de soţul ei, adică faptul că ea îl aştepta cu nerăbdare? Voia să spună, oare, că luase o violentă, disperată hotărâre, de la care nu mai dădea înapoi? Şi-l

trimisese tocmai pe soţul ei să-l invite? Nu: asta i s-a părut prea mult, şi nu era de ea. Invitaţia venea desigur după biletul cu felicitări pe care i-l scrisese după lectura nuvelei din *Vita Italiana*; şi nerăbdarea aceea era poate un adaus al soţului ei.

Maurizio Gueli n-ar fi vrut să recunoască; totuşi vedea clar că el fusese instigatorul, de două ori: prin vizita lui, mai înainte; cu biletul acela, după aceea. Şi dacă ea rezistase la prima instigare, aproape jignindu-l, era natural ca după acel bilet să-l invite.

Trebuia să se ducă? Putea să refuze; să aducă o scuză, un pretext. Ah, violenţa continuă, în care de douăzeci de ani era ţinută viaţa lui, continua exasperare a sufletului îl atrăgeau, de îndată ce se trezise singur, să depăşească limita, comiţând acte nechibzuite, compromiţând şi compromiţându-se.

Era într-adevăr pentru el un exces, un act nechibzuit, compromitere gravă ceea ce pentru oricare altul ar fi fost inofensiv şi foarte banal, un act fără consecinţe; o vizită, un bilet de felicitări... El trebuia să le considere delicte, şi ca atare să le reţină în fond, într-adevăr, în monstruoasa conştiinţă pe care femeia aceea i-o făcuse, din cauza căreia căpătaseră greutate de plumb până şi cele mai neînsemnate şi inocente acte din viaţă; o privire, un zâmbet, un cuvânt...

Maurizio Gueli se simţi năpădit de un impuls de răzvrătire, de o furie orgolioasă; îşi revărsă asupra Liviei Frezzi iritarea simţită în clipa aceea din cauza conştiinţei răului pe care în realitate credea că-l înfăptuise, mai întâi cu vizita aceea, şi apoi cu biletul de felicitări; şi ca să şi-l ia dinaintea ochilor pe individul dubios, de-acolo, în aşteptarea răspunsului, promise că se va duce în curând.

— Încurajaţi-o, ştiţi! – îi spunea Giustino, luându-şi rămas bun în faţa uşii. Îndemnaţi-o, îndemnaţi-o chiar cu forţa... Blestemata asta de dramă! Este la sfârşitul actului al doilea; îi lipseşte al treilea; dar îl are pe tot în gând; şi credeţi-mă că... după părerea mea este frumos, iată: şi

chiar… chiar Baldani care l-a auzit, spune că…

— Baldani?

Din tonul cu care Gueli i-a pus întrebarea, Giustino a înţeles că atinsese o coardă sensibilă pe care nu trebuia s-o atingă. Nu ştia că Paolo Baldani se năpustise în zilele acelea cu o furie demolatoare într-o serie de articole, într-un ziar florentin, împotriva întregii opere literare şi filosofice a lui Gueli, de la *Socrate dement* până la *Povestiri din Roma.*

— Mda… da, a venit s-o viziteze pe Silvia, şi… – răspunse stânjenit, şovăitor. Silvia, ce-i drept, nu voia; eu… ştiţi? pentru ca să… ca să o îndemne să…

— Spuneţi-i doamnei Roncella că voi veni diseară la ea, îl întrerupse Gueli, depărtându-se de el, cu o opacă duritate în privire.

Giustino nu mai înceta cu închinăciunile şi cu mulţumirile.

— Fiindcă eu plec mâine la Paris, adăugă, în prag, – ca să asist la…

Dar Gueli nu i-a mai dat răgaz să încheie fraza: abia îşi înclină capul şi închise uşa.

Seara se duse la *Vila Silvia.* Reveni şi a doua zi, după ce Giustino Boggiòlo plecase la Paris; şi de atunci în fiecare zi, fie de dimineaţă, fie după-amiază.

Ştiau amândoi că un minim act, o minimă concesie, o minimă uitare de sine ar fi determinat o răsturnare absolută şi întreagă a existenţei lor.

Dar cum ar fi fost cu putinţă s-o împiedice la nesfârşit, dacă disperarea sufletelor lor era atât de mare şi dacă fiecare o simţea în sufletul celuilalt atât de clar? Dacă ochii lor, când se întâlneau, se tulburau pe rând, mâinile lor tremurau la gândul unui contact fortuit, şi reţinerea aceea menţinea într-o stare de atâta aşteptare, plină de nelinişti de nesuportat, încât să-i facă să considere ca un răgaz, ca o eliberare, situaţia de care se temeau cel mai mult şi de care voiau să scape.

Singurul fapt că el venea acolo şi că ea îl primea şi

amândoi stăteau împreună şi singuri, fie chiar şi fără să se privească şi fără să se atingă câtuşi de puţin, era o concesie păcătoasă pentru unul ca şi pentru celălalt, o compromitere pe care o simţeau din ce în ce mai ireparabilă.

Amândoi îşi dădeau seama că cedează din ce în ce mai mult, inevitabil, unei violenţe şi nu unui sentiment profund de afecţiune, reciproc atrăgător; dimpotrivă, cedau unei violenţe exterioare care-i grăbea şi-i îndemnă să se unească împotriva efortului pe care-l făceau ca să reziste şi să poată sta deoparte, simţind că unirea lor ar fi, prin forţa lucrurilor, tocmai ceea ce ei în fond n-ar fi vrut.

Ah, dacă s-ar fi putut elibera şi el şi ea de condiţiile acelea odioase, fără ca apropierea lor să se facă cu preţul unei vinovăţii care să însemne repulsie şi oroare pentru ea, remuşcare şi groază pentru el.

Violenţa constatată de amândoi era tocmai faptul că: ei se vedeau siliţi să comită vina aceea, mai tare decât voinţa lor, totuşi necesară, inevitabilă, dacă ţineau cu tot dinadinsul să se elibereze. Şi iată-i pe amândoi acolo, lăsaţi împreună, parcă anume ca s-o comită, agitaţi amândoi, pregătiţi şi totodată şovăitori.

El simţea în spate umbra îndârjită a acelei femei rigide, livide, aspre care-i şuiera în urechi că nu mai putea să revină la ea, că nu o mai poate minţi, acum, că nu mai poate nega că nu profitase de libertate ca să se apropie de altă femeie; de cea care era prezentă acolo! Cinstită, e adevărat? Cinstită ca şi el, asemănătoare întru totul lui; ah, asta da! Şi această nouă femeie avea să-l readucă la artă, luându-l de mână, ca să trăiască din poezie; şi avea să-i reaprindă focul tinereţii în sângele amorţit în vene... Dar, haide, de ce era atât de timid? Hai, hai, curaj! Ah, poate iubirea... mda! Iubirea îl făcea copilăros... Ce mânuţă frumoasă, nu? Cu vinişoara aceea azurie care se ramifica... Să-şi pună mânuţa aceea pe frunte, să şi-o treacă peste ochi... şi s-o sărute, s-o sărute pe unghiile

roze... Ale ei nu zgâriau. Pisicuţă blândă, pisicuţă blândă... Hai, să încerce s-o mângâie pe spate! Mieunat sau behăit? Biată oiţă pe care un soţ infam voia s-o mulgă şi s-o tundă...

Cum să întâmpine din nou vreo vorbă de batjocură? Îi auzea cuvintele ca şi cum i le-ar fi şuierat, aievea de la spate, Livia Frezzi.

Silvia îşi simţea în schimb soţul cum o îmboldea, – lăsând-o anume cu Gueli, exact când el pleca la Paris, ca să se dea şi acolo în spectacol cu bravurile lui, şi să convertească şi acolo în bani distracţia pe care avea s-o ofere actorilor, actriţelor şi scriitorilor şi ziariştilor francezi, în convingerea că până una, alta, aici, ea cu Gueli îi pregăteau noua dramă. O voia! Nu voia altceva! Şi aşa cum nu-i păsase de toate râsetele batjocoritoare de până atunci, tot astfel nu-i păsa nici acum că soţia lui ar fi suspectată de toţi clevetitorii că, în timpul absenţei sale, îl vedeau ducându-se acolo pe Gueli, descătuşat de Frezzi, Gueli despre a cărui simpatie faţă de ea se bârfise atâta.

Amândoi stăteau cuminţi şi încă departe unul de celălalt, cu acea furtună a lor cu greu stânjenită în piept, acolo, neclintiţi la locul lor şi în faţa sarcinii încredinţate: concentraţi în noua dramă care, prin titlu, părea că-i ironizează şi-i stârneşte: *Dacă nu astfel...*

Oare din această cauză i-a propus el să schimbe titlul? Actul protagonistei, al acelei *Ersilia Arciani,* când se duce în casa amantei soţului ei să-şi ia copila, îi sugera imaginea şorliţei care se lasă brusc într-un cuib ca să înşface puiul. Iată, drama s-ar putea intitula astfel: *Şorliţa.*

Dar convenea firii Ersiliei Arciani, raţiunii şi sentimentului de care era îndemnată la actul acela, ideea rapacităţii crude care-o îmboldeşte pe şorliţă? După ea, nu-i convenea. Dar Silvia înţelegea de ce el, cu propunerea de a schimba titlul, ţinea să altereze caracterul protagonistei, să dea un motiv de răzbunare şi o intenţie agresivă actului ei; desigur, în caracterul închis,

în rigiditatea austeră a Ersiliei Arciani, el vedea ceva din Livia Frezzi şi nu era în stare să tolereze că aceasta ar fi şi s-ar arăta atât de nobilă, atât de indulgentă în faţa culpei, şi voia să o denatureze. Totuşi, denaturând-o astfel, nu ar fi fost cu totul altceva drama? Trebuia luat şi gândit din nou totul *da capo.*

În aparenţă, el rămânea absorbit de observaţiile înţelepte făcute de Silvia, pe un ton care lăsa să se întrevadă clar că înţelesese acest lucru şi nu voia să insiste ca să nu atingă o rană încă vie şi dureroasă.

Apăruseră în ziarele din Roma, Milano, Torino lungi conversaţii ale soţului ei cu corespondenţii de la Paris, care, deşi vorbeau cu seriozitate de dramă şi de neliniştea şi nerăbdarea publicului parizian în aşteptarea reprezentării, foloseau un ton ce lăsa clar să se subînţeleagă o intenţie de farsă; când lăudau peste măsură prodigioasa activitate, zelul, fervoarea admirabilă a acelui omuleţ „care într-atât considera opera soţiei drept opera lui, încât aproape că el considera drept o datorie ca gloria să-i revină şi lui”. În cele din urmă sosi şi telegrama lui Giustino, anunţând triumful, urmată de ziare şi ziare şi ziare cu recenziile celor mai autorizaţi critici, în mare parte toţi binevoitori.

Silvia l-a împiedicat pe Gueli să citească îndelung, în faţa ei, din ziarele acelea, chiar dacă citea pentru el.

— Nu, pentru Dumnezeu, pentru Dumnezeu! Nu mai pot să aud discutându-se despre asta! Vă jur că aş da… nu ştiu, mi se pare puţin orice, totul, totul aş da, să nu fi scris drama aceea!

Èmere, între timp, aproape din oră în oră, venea să anunţe o nouă vizită. Silvia ar fi vrut să-l roage să le spună tuturor că nu era acasă. Dar Gueli a lăsat-o să înţeleagă că ar fi făcut rău. Ea cobora în salon şi el rămânea acolo sus. Ascuns în biroul ei, aşteptând-o, răsfoind ziarele acelea, sau mai degrabă gândindu-se. Da, între timp, cu ea erau fie Baldani, fie Luna, fie Betti.

— Ah, tinereţe! – suspină o dată Gueli, văzând-o că

intră din nou în birou, cu faţa aprinsă.

— Nu! Ce spuneţi? – izbucni ea, promptă şi demnă. Mie mi-e silă. Mi-e silă de ea! Ah, trebuie să se sfârşească, trebuie să se sfârşească, trebuie să se sfârşească... Dacă aţi şti cum îi tratez!

Încet, încet se insinua o tristeţe apăsătoare între discuţiile lor obosite şi târâte cu forţa; câte o tăcere, în timpul căreia simţeau sângele cum le clocotea şi le sfârâia, în vreme ce sufletele lor se îngrozeau în anxietatea unei aşteptări cumplite. Iată, ar fi fost de ajuns ca într-unul din momentele acelea el să întindă o mână pe mâna ei; ea i-ar fi lăsat-o, şi în mod irezistibil şi-ar fi sprijinit capul, ascunzându-şi faţa la pieptul lui; şi destinul lor, acum inevitabil, s-ar fi împlinit. De ce, prin urmare, să-l mai întârzie? Ah, de ce! Pentru că şi unul şi celălalt încă se mai puteau gândi la această stare deprimantă a lor şi de aceea se mai abţineau încă, deşi fiecare în sinea lui se lăsa în seama celuilalt, cu disperare.

Trebuia totuşi să vină şi clipa în care nu s-ar mai fi gândit!

Se vedeau ajunşi la limita extremă a unui act care avea să însemne sfârşitul primei vieţi a lor, fără să-şi fi spus încă niciun cuvânt de dragoste, discutând despre artă, cum poate vorbi o elevă maestrului ei; aveau să se pomenească dintr-o dată dincolo, rătăciţi, neliniştiţi, tulburaţi, la începutul unei noi vieţi, neştiind măcar cum să-şi vorbească, cum să se înţeleagă asupra căii pe care s-o apuce, imediat, pentru ca ea, oricum, să se îndepărteze de acolo.

Simţeau astfel nevoia absolută de a fugi, mai mult din milă faţă de sine decât din dragoste, încât dezgustul de a întârzia în amănuntele modului de a fugi era de ajuns ca să-i mai reţină încă.

Desigur, ar fi trebuit ca să-şi părăsească şi el casa, plină de amintirile celeilalte. Dar unde să se ducă? Trebuia să găsească un adăpost ca să se sustragă izbucnirii scandalului inevitabil. Şi acest lucru îi umilea

profund şi-i dezgusta pe amândoi.

Ei n-aveau dreptul de a trăi în pace, în cele din urmă, şi omeneşte, în deplinătatea necontaminată a demnităţii lor? De ce să se descurajeze? De ce să se ascundă? Dar de ce nici soţul ei şi nici aceea nu aveau să accepte în tăcere motivele pe care ei, mai înainte chiar de a se sustrage datoriei lor de loialitate faţă de unul şi faţă de celălalt, puteau să le arunce în faţă, afirmând acel drept atât de mult timp şi în atâtea feluri călcat în picioare; aveau să strige, să încerce să-i împiedice... Alt dezgust, şi mai puternic decât primul.

Printre asemenea gânduri stăteau suspendaţi şi reţinuţi, când el – chiar în ajunul reîntoarcerii lui Giustino de la Paris – începu o discuţie în care ea imediat subînţelese o propunere de rezolvare a stării lor penibile.

Drama mizeră şi dură începută de ea, ce-i drept, dar pe care nu mai reuşea s-o ducă la bun sfârşit îi apăsa ca o condamnare; până acum în discuţia asupra personajelor şi a scenelor se insinuase frământarea nerezolvării lor. Acum, propunerea lui neaşteptată de a lăsa deoparte drama aceea şi de a compune alta împreună, fondată pe o viziune avută de el cu mulţi ani în urmă, la Campagna romană, lângă Ostia, în mijlocul Celor din Sabina, care coboară să petreacă iarna acolo, în dărăpănături oribile, a însemnat pentru ea clar sfârşitul nesoluţionării; şi mai clar ea şi-a dat seama de hotărârea lui de a respinge orice întârziere şi de a înfrunta noua lor viaţă, nobilă şi laborioasă, în invitaţia pe care i-o făcuse pentru a doua zi – exact ziua când trebuia să-i sosească soţul – de a se duce împreună să vadă locurile acelea de lângă Ostia, locuri înspăimântătoare, de pe partea dinspre mare, unde se ridică un uriaş turn solitar, Tor Bovacciana, având la poalele lui un râu traversat de o funie, de-a lungul căreia pluteşte o barcă prăpădită pentru trecerea vreunui pescar tăcut, a vreunui vânător...

— Mâine? – întrebă Silvia, şi aerul ca şi glasul ei exprimau o totală supunere.

— Da, mâine, chiar mâine. La ce oră soseşte?

Înţelegând imediat la cine face aluzie, îi răspunse:

— La nouă.

— Bine. La nouă şi jumătate, voi fi aici. Nu trebuie să-i spui nimic. Îi voi vorbi eu. După aceea, plecăm imediat.

Nu-şi mai spuseră altceva. El se retrase grăbit; ea rămase vibrând toată sub obscura iminenţă a noului său destin.

Turnul... râul traversat de o funie... barca plutitoare în aşteptarea rarilor trecători prin locurile acelea înspăimântătoare...

Visase?

Acolo, prin urmare, să le fie adăpostul? La Ostia... Nu trebuia să spună nimic... Mâine!

Va lăsa totul aici; da. Totul. Îi va scrie. Până la urmă nu-l va minţi. Cel puţin pentru asta, şi-i era recunoscătoare lui Gueli. Chiar pierind, în ziua următoare, nu-l va minţi. În drama aceea, cu drama aceea propusă de el avea să intre într-o viaţă nouă, cu arta şi înăuntrul artei, cu nobleţe. Era o cale; nu era un mijloc sau un pretext de înşelăciune; era calea de a ieşi, fără minciună şi fără ruşine, din casa aceea odioasă, care nu mai era a ei.

— Haide, haide, grăbiţi-vă, grăbiţi-vă; n-o să ajungeţi la timp!

Giustino strigă din faţa porţii vilei această ultimă recomandare celor doi care se îndepărtau în trăsură, aşteptând ca cel puţin Silvia, dacă nu Gueli, să se întoarcă să-l salute cu mâna.

Nu se întoarse.

Şi Giustino, plictisit de aroganţa persistentă a soţiei, ridică din umeri şi urcă din nou în cameră, aşteptând ca Èmere să vină să-l anunţe că baia era pregătită.

— Ce femeie! – se gândea el. Să facă o figură dezgustată şi în faţa unei invitaţii atât de amabile... Domul din Orvieto: frumos! Artă antică... lucruri de studiat...

Ce-i drept, nu-i prea plăcuse nici lui faptul că tocmai în ziua, dacă nu chiar aproape în clipa sosirii lui de la Paris, venise Gueli s-o invite pe Silvia în excursia aceea artistică. Dar poate Gueli nu ştia că exact în dimineaţa aceea sosea el? Îşi arătase un mare regret că a doua zi trebuia să plece la Milano, neavând timp destul, aşadar, ca să-i arate Silviei toate minunile de artă din domul din Orvieto.

Frumos, frumos, domul din Orvieto: auzise el părerile multora... Desigur că lui însă, abia sosit de la Paris, nu i-ar fi putut face o impresie nemaipomenită, dar oricum... artă veche, lucruri de studiat...

Chiar şocantă figura ei dezgustată. Cu atât mai mult cu cât Gueli, sfinte Dumnezeule, se oferise atât de gentil să-i ţină companie în zilele acelea, şi apoi cu atâta delicateţe o îndemnase să nu-şi facă scrupule din cauza sosirii soţului, deoarece, după ce se distrase, desigur, la Paris, nu se putea supăra că soţia lui se destindea şi ea câteva ore, până seara... Ei da, când chiar el însuşi, ce naiba, îi spusese: „Du-te, te rog, îmi face plăcere!”

Giustino se lovi uşor de două ori pe frunte cu un deget, îşi ţuguie buzele şi îngână aidoma versurilor unei poezii:

— Nu-mi plaaaace... nu-mi plaaaace...

Èmere veni să-l anunţe că baia era pregătită.

— Iată-mă!

Întins puţin timp după aceea, nespus de încântat, în cada albă smălţuită în care apa devenea de o dulce tentă azurie; gândindu-se din nou la vâltoarea zgomotoasă a splendorilor din Paris, în liniştea pură şi precisă din luminoasa lui cameră de baie, se simţi fericit. Simţi că în cele din urmă aceea era odihna triumfătorului.

Delicioasă, acolo, în baia călduţă, şi senzaţia de oboseală, care-i amintea cât de mult muncise el ca să triumfe în modul acela.

Ah, victoria asta de la Paris, victoria asta de la Paris fusese adevărata încoronare a întregii sale opere. Acum se putea declara pe deplin satisfăcut: fericit.

Gândindu-se la tot şi toate, poate că era chiar bine că Silvia plecase în excursia aceea. Poate că oboseala şi primul elan al sosirii ar fi stricat efectul povestirii şi al descrierilor pe care voia să i le facă.

Acum, după baie, va lua o gustare, apoi se va duce la culcare. Odihnit, diseară, va povesti şi va descrie în faţa, soţiei şi a lui Gueli toate „lucrurile măreţe” din Paris. I-ar fi plăcut să fie prezent şi vreun ziarist care să refere apoi publicului, sub o formă, eventual de interviu. Dar mâine, hei, avea el să găsească vreunul, o sută avea să găsească, nespus de fericiţi să-l mulţumească.

Se trezi pe la opt seara şi în primul rând se gândi la cadourile aduse de la Paris soţiei sale: un capot minunat, tot numai o spumă de dantele; o geantă sport foarte elegantă, ultima modă; trei piepteni şi o agrafă de bagà, culoare deschisă, fine de tot şi apoi un serviciu de birou din argint, lucrat artistic. A vrut să le scoată din valize pentru ca soţia, de îndată ce ar fi intrat, să-şi umple ochii de uimire şi de bucurie: pieptenii şi geanta pe toaletă. În faţa oglinzii; capotul pe pat. L-a rugat pe Èmere să-l ajute să ducă celălalt cadou pe birou, sus; le-a aşezat şi a rămas acolo în birou ca să vadă ce făcuse soţia în absenţa lui.

Cum, cum? Nimic! E posibil? Drama... oh, ce! Tot la sfârşitul actului al doilea... Pe primul dosar titlul era şters şi alături de ştersătură era scris în paranteză *Şorliţa* urmat de un semn de întrebare.

Ce voia să spună?

Dar cum aşa?! Nimic? Niciun rând, în atâtea zile? E posibil?

Scotoci în sertare: nimic!

În mijlocul paginilor de manuscris ale dramei alunecă o pagină mai mică desprinsă de celelalte. O luă – erau scrise ici, colo, cu litere foarte mici, unele cuvinte: *fugacitate lucidă...* apoi, dedesubt: *reci dificultăţi amare...* şi mai jos încă: *în atâta prosperare de minciuni...* şi apoi: *Câte păreri solide care se clatină aidoma beţivilor* şi în

fine: *Clopote, picături de apă înşiruite pe balustrada balconului... copaci nebuni şi gânduri nebune... perdelele albe ale casei canonice, tivul rupt şi atârnat al unei rochii pe un pantof scâlciat...*

Hm! Giustino rămase foarte impresionat. Întoarse pagina. Nimic. Nu mai era scris altceva.

Iată tot ceea ce scrisese soţia lui în aproape douăzeci de zile! Prin urmare n-ajutase la nimic nici sfatul lui Gueli... Ce sens aveau frazele acelea disparate?

Îşi prinse obrajii în mâini şi rămase câtva timp astfel. Ochii îi alunecară pe a doua frază: *reci dificultăţi amare...*

— Dar de ce? – se întrebă el cu glas tare, ridicând din umeri.

Şi începu să se plimbe prin birou. De ce şi ce dificultăţi acum, când totul, graţie lui, era uşor şi neted: deschisă calea, şi ce cale! Un bulevard! fără pietre, nici mărăcini, alergând dintr-un triumf într-altul?

— *Dificultăţi amare.* Reci dificultăţi amare. *Reci şi amare...* Hm! Dar care? De ce?

— Şi continua să se plimbe, cu mâinile, una într-alta, la spate. Se oprea brusc, mai absorbit, cu ochii închişi, şi apoi relua mersul ca să se oprească din nou la scurt timp, repetând la fiecare oprire, acum, cu o destindere a obrazului.

— *Copaci nebuni şi gânduri nebune...*

Şi el care se aştepta să găsească drama încheiată, şi conta că va începe chiar de mâine să intercaleze primele „indiscreţii” asupra ei, în povestirea triumfului de la Paris, ziariştilor!

Intră Èmere ca să-i aducă ziarele de seară.

— Cum aşa? – îl întrebă Giustino. S-a făcut atât de târziu?

— A trecut de zece, – răspunse Èmere.

— Ah, da? Şi cum? – repetă Giustino care, dormind până târziu, pierduse percepţia exactă a timpului. Ce-au făcut? Ar fi trebuit să fie aici la nouă şi jumătate, cel târziu... Trenul soseşte la nouă fără zece...

Èmere aşteptă, ţeapăn, ca stăpânul să-şi termine aprecierile şi apoi spuse:

— Giovanna vrea să ştie dacă trebuie s-o aştepte pe doamna.

— Desigur că trebuie să aşteptăm! – răspunse iritat, Giustino.

— Şi domnul Gueli va lua masa cu noi... Poate vreo întârziere... Dacă... dacă... ba nu! Dacă ar fi pierdut cursa, ar fi trimis o telegramă. S-a şi făcut zece?

— Trecute, – repetă Èmere, tot ţeapăn, impasibil.

Privindu-l, Giustino simţi că se enervează şi mai rău.

Deschise un ziar ca să se uite la anunţuri, dacă din întâmplare s-o fi schimbat mersul trenurilor.

— Sosiri... sosiri... sosiri... Uite aici: de la Chiusi, orele 20 şi 50.

— Da, domnule, cursa a şi sosit – spuse Èmere.

— Cum de ştii, imbecilule?

— Ştiu, pentru că domnul de aici, de la vila de alături, care se duce mereu şi vine de la Chiusi, pare să fi sosit de vreo trei sferturi de oră.

— Ah, da?

— Da, domnule. Ba chiar, auzind zgomotul trăsurii şi închipuindu-mi că e doamna, am ieşit să deschid poarta. L-am văzut în schimb pe domnul de la vila de alături, care venea de la Chiusi... Dacă doamna s-a dus la Chiusi...

— S-a dus la Orvieto! – strigă Giustino. Dar este aceeaşi linie... Asta înseamnă că au pierdut cursa!

— Dacă domnul vrea să mă duc să întreb aici, alături...

— Ce anume?

— Dacă domnul a venit chiar de la Chiusi...

— Da, da, du-te şi până una, alta, spune-i Giovannei să aştepte.

Èmere ieşi, şi Giustino, începând din nou să se plimbe agitat:

— Au pierdut cursa... au pierdut cursa... au pierdut cursa... – începu să spună, gesticulând furios. Orvieto!... excursie la Orvieto! –... Domul din Orvieto!... Chiar azi

domul din Orvieto! Ce rost avea!? Dacă au cap!... Unele nevoi grăbite, irezistibile... unele idei!... Şi apoi se înfurie dacă aud spunându-se de acela... cum îl cheamă? Că sunt toţi un mănunchi de nebuni! Domul din Orvieto!... Dacă ar fi lucrat, aş fi înţeles acum distracţia! Dar, pentru Dumnezeu, n-a făcut nimic! *Copaci nebuni şi gânduri nebune...* Uite, chiar ea o spune!...

Èmere se întoarse ca să spună că domnul de la vila de alături sosise chiar de la Chiusi.

— Ei, bine! – îi strigă Giustino. Adu-mi numai mie la masă! Ar fi putut trimite cel puţin o telegramă, aşa cred!

La masă, vederea celor două tacâmuri pregătite pentru soţie şi pentru Gueli, căruia avea de gând să-i facă plăcerea de a-i povesti „lucrurile măreţe” de la Paris, i-a crescut necazul şi i-a poruncit lui Èmere să le strângă.

Èmere poate, că il privea aşa cum îl privise totdeauna; dar lui Giustino i s-a părut că în seara aceea îl privea altfel şi până şi asta l-a înciudat şi atunci l-a trimis la bucătărie.

— Când am nevoie, te chem eu!

Vederea unui soţ căruia i se întâmplă ca soţia, dintr-o împrejurare neprevăzută, să rămână în timpul nopţii să doarmă în compania altui bărbat, trebuie să fie foarte amuzantă pentru unul neînsurat, mai ales dacă respectivul soţ a sosit chiar în ziua aceea acasă, după douăzeci de zile de absenţă şi i-a adus consoartei atâtea cadouri frumoase... Frumos cadou, în schimb!

Giustino se abţinea de la gândul că Gueli, un om auster, mai mult decât matur, ar putea profita câtuşi de puţin de o întâmplare ca aceea. Ce! Ce! Şi apoi, Silvia, rezervată, cinstea personificată! Dar o telegramă, Doamne, o telegramă ar fi putut să trimită, ba chiar erau obligaţi s-o facă! Obligaţi, ce mai, obligaţi! Asta e: trebuia să trimită o telegramă!

Faptul de a nu fi trimis o telegramă devenea din ce în ce mai grav în ochii lui Giustino, dominat de ciuda provocată de excursia aceea, tocmai în ziua sosirii lui,

mai ales din cauza ratatei povestiri a „lucrurilor măreţe” de la Paris, rămasă în gât, împiedicându-l chiar să mănânce, apoi din cauza cadourilor pe care soţia lui nu le văzuse şi din cauza meritatei răsplăţi pe care avea tot dreptul s-o aştepte, după douăzeci de zile de absenţă, ce naiba! Şi ei să nu trimită nici măcar o telegramă…

Tăcerea casei, poate pentru că el stătea cu urechea aţintită la soneria vreunui factor poştal de la telegraf, ia făcut brusc o impresie sinistră. Se ridică de la masă; se uită din nou în ziar, la mersul trenurilor, ca să ştie la ce oră putea să se întoarcă a doua zi soţia lui, şi văzu, că nu mai devreme de ora unu; mai sosea altă cursă de dimineaţă, dar prea devreme pentru o doamnă. Spera că, dacă nu în timpul nopţii, dimineaţă, devreme, şi tot avea să sosească o telegramă, telegrama, telegrama. Şi se retrase sus ca să-şi citească ziarul şi să aştepte somnul care desigur, din atâtea motive, avea să întârzie să-i vină…

Îşi vârî capul pe uşă ca să se uite în camera goală a soţiei. Ce durere! Pe pat, parcă în aşteptare, se vedea capotul frumos, din dantele. Din cauza reflexului abajurului din jurul becului, albul dantelelor se colora cu o nespus de suavă tentă de roz. Giustino se simţi tulburat, neliniştit, şi îşi îndreptă ochii spre oglindă ca să vadă pieptenii şi geanta atârnată pe unul din braţele care susţineau în cumpănă oglinda; se apropie şi observând o oarecare dezordine, acolo, pe suportul oglinzii, desigur din cauza grabei cu care Silvia se pieptănase în dimineaţa aceea, la inoportuna invitaţie a lui Gueli, începu să facă ordine, gândindu-se cât de tristă va fi noaptea aceea, pentru soţia lui, obişnuită acum să doarmă într-o cameră luxoasă, văzându-se în cine ştie ce mizer hotel prăpădit din Orvieto…

Se trezi dimineaţă târziu, şi în primul rând îl întrebă pe Èmere dacă nu sosise telegrama.

Nu sosise.

Vreo nenorocire? Vreun accident? Ba nu! Gueli, Silvia Roncella nu erau doi călători banali. Dacă li s-ar fi întâmplat vreo nenorocire, s-ar fi aflat imediat. Şi apoi, chiar dacă ar fi fost ceva, Gueli, sau altcineva, ar fi telegrafiat ca să nu-l mai ţină în şi mai mare îngrijorare prin tăcerea aceea. Se gândi să telegrafieze el la Orvieto; dar unde să adreseze telegrama? Nu! Mai bine să aştepte cu răbdare sosirea trenului. Până una, alta, se va ocupa de contabilitatea socotelilor rămase de atâtea zile în urmă, câştiguri şi cheltuieli. O treabă serioasă!

De vreo trei ore era cufundat cu totul în contabilitatea lui foarte minuţioasă, departe aşadar de orice mâhnire provocată de atitudinea soţiei, când Èmere veni să-l anunţe că jos era o doamnă care voia să-i vorbească.

— O doamnă? Cine?

— De fapt voia s-o vadă pe doamna. I-am spus că doamna nu-i acasă.

— Dar cine e? – strigă Giustino. Doamna… doamna… doamna… A mai fost vreodată la noi?

— Nu, domnule, niciodată.

— Străină?

— Nu, domnule, nu pare.

— Şi cine poate să fie? – se întrebă Giustino. Uite, cobor îndată.

Şi coborî în salon. Rămase în prag, buimăcit când dădu cu ochii de Livia Frezzi, care cu faţa descompusă, oribil de consumată, parcă ciupită pe alocuri de câte o zvâcnire nervoasă a muşchilor, se năpusti asupra lui cu dinţii strânşi, buzele larg deschise şi ochii verzi ficşi şi decoloraţi…

— Nu s-a întors? Încă nu s-au întors?

Giustino, văzând-o astfel, cu ţepii scoşi de furia sfâşietoare, s-a speriat, simţind totodată şi milă şi indignare.

— Aha, ştiţi şi dumneavoastră? – exclamă el. Aseară… aseară, desigur… or fi pierdut cursa… dar… dar poate că de la o clipă la alta…

Frezzi se apropie şi mai năvalnică de el, vrând parcă să-l atace:

— Prin urmare, dumneata ştiai? Dumneata le-ai permis să plece împreună? Dumneata!

— Cum... doamna mea... dar de ce? – răspunse, trăgându-se înapoi. Dumneavoastră... dumneavoastră vă închipuiţi... vă compătimesc... dar...

— Dumneata? – îi replică imediat Livia Frezzi.

Şi atunci Giustino, împreunându-şi cu milă mâinile, vrând parcă să-i adune şi să-i ofere, printr-un act implorator, raţiunea bietei femei:

— Dar ce poate fi rău, scuzaţi-mă? Eu vă rog să credeţi că doamna mea...

Livia Frezzi nu-l mai lăsă să continue: îşi strânse mâinile aidoma ghearelor lângă chipul contractat, stors parcă, pentru a-i şuiera, printre dinţii strânşi, insulta îmbibată cu toată fierea ei, cu tot dispreţul şi erupse:

— Imbecilule!

— Ah, pentru Dumnezeu! – sări Giustino. Dumneavoastră mă insultaţi în casa mea! Mă insultaţi pe mine şi pe doamna mea cu suspiciunea dumneavoastră nedemnă!

— Dar dacă au fost văzuţi, obraz lângă obraz, reluă ea, cu buzele întinse, într-un rânjet oribil. Împreună, la braţ, printre ruinele de la Ostia!... aşa!

Şi întinse o mână ca să-l ia de un braţ.

Giustino se dădu în lături.

— Ostia? Dar ce Ostia! Dumneavoastră aveţi vedenii! Cine v-a spus? Din moment ce s-au dus la Orvieto!

— La Orvieto? Nu-i aşa? – rânji iar Livia Frezzi. Aşa v-au spus ei?

— Dar, doamnă! domnul Gueli! – afirmă cu tărie Giustino. O excursie artistică, o vizită la domul din Orvieto... Artă antică, lucruri de...

— Imbecil! Imbecil! Imbecil! – izbucni din nou Livia Frezzi — Aşadar, chiar dumneata i-ai ajutat să plece!

Giustino, nespus de palid, ridică un braţ şi, stăpânindu-

se cu greu, fremătă:

— Mulţumiţi-i Domnului că sunteţi femeie, altfel...

Mai întunecată şi mai dură ca oricând, Livia Frezzi îi ţinu piept, întrerupându-l:

— Dumneata, dumneata să-i mulţumeşti mai degrabă Domnului, că n-am găsit-o aici! Dar voi şti unde să-l găsesc pe el şi te vei îngrozi de ce vei auzi!

Fugi cu această ameninţare şi Giustino rămase uitându-se în jurul lui, fremătând tot şi buimăcit, mişcându-şi în aer cele zece degete ale mâinilor ca şi cum n-ar fi ştiut ce să ia şi ce să atingă...

— A înnebunit... a înnebunit... a înnebunit... – murmura el. Capabilă să comită o crimă...

Ce trebuia să facă el? Să iasă, să alerge după ea? Un scandal pe stradă?... Dar, până una, altă?

Se simţea ca târât de furia ei şi îşi întindea trupul, vrând parcă să se lanseze în cursă, şi imediat şi-l retrăgea, reţinut de o reflecţie care nu avea timp nici mod să se afirme, în buimăcirea confuză, în perplexitate, printre atâtea idei nesigure, opuse. Şi aiura:

— Ostia... ce Ostia!... S-ar fi întors... La braţ... printre ruine... E nebună... Au fost văzuţi... Cine putea să-i fi văzut?... Şi s-a dus cineva să-i spună ei?... Cineva care o ştie geloasă, şi se distrează pe seama ei... Şi până una, alta? Asta-i capabilă să se ducă la gară şi să facă cine ştie ce...

Se uită la ceas, fără să se gândească că Livia Frezzi nu avea niciun motiv să se ducă la gară la ora aceea, dacă presupunea că Gueli împreună cu Silvia s-ar fi dus la Ostia şi nu la Orvieto; şi-l chemă pe Èmere să-i aducă pălăria şi bastonul. Mai era aproape un sfert de oră până la unu; abia avea timp să ajungă la gară la sosirea trenului.

— La gară, aleargă! – strigă, urcându-se în prima trăsură întâlnită pe Ponte Margherita.

Bar ajunse acolo la câteva minute după sosirea trenului din Chiusi. Coborau ultimii călători. Privi printre ei. Nu

erau! Alergă spre ieşire, aruncând priviri ici-colo, asupra celor ce treceau pe lângă el. Nu-i vedea! E posibil să nu fi sosit nici cu trenul acela? Poate că plecaseră şi acum erau în trăsură.. Dar nu i-ar fi întâlnit pe drum, în timp ce el venea spre gară? Lângă gară?

— Poate nu i-am observat.

Şi se sui în altă trăsură ca să se întoarcă la vilă, în mare grabă.

Era aproape sigur, când a ajuns, că Èmere o să-i răspundă că nu sosise nimeni.

Acum nu mai încăpea îndoială că se întâmplase ceva grav. Se afla între ciudăţenia (care-i apărea, evident, acum, drept ceva dubios) acelei excursii, propusă tocmai în clipa sosirii lui, nereîntoarcerea lor, urmată de o tăcere atât de lungă, inexplicabilă tăcere, şi bănuiala ultragioasă a acelei nebune.

Ar fi vrut să nu dea curs bănuielii ultragioase ca să nu umple golul şi tăcerea care puneau stăpânire şi pe el; şi căuta să-i opună, ca să o înlăture, enormitatea înşelăciunii comisă, eventual, de cei doi, incomensurabilă pentru conştiinţa lui de soţ exemplar, dăruit trup şi suflet, totdeauna soţiei lui, până într-atât, încât să-i cucerească triumfurile şi să-i asigure o situaţie strălucită, iar pe de altă parte, lua în consideraţie faima de austeritate de care se bucura Gueli, şi cinstea, cinstea soţiei sale, ursuză şi dură. Stranie, da: ea fusese stranie în ultima vreme, după triumful dramei, dar tocmai pentru că cinstea ei ursuză şi dură, iubitoare de simplitate şi de umbră, nu era încă pregătită pentru fast şi splendoare. Nu, nu, ce mai! Cum să se îndoiască de cinstea Silviei, ea care-i datora, dacă nu altceva, măcar recunoştinţă, şi de loialitatea lui Gueli, bătrân acum, şi legat de atâta timp de femeia aceea, sclavul ei?

O străfulgerare... Poate că servitorul lui Gueli îi telegrafiase la Orvieto neaşteptata sosire a Liviei Frezzi de la Monteporzio şi el nu mai îndrăznea să se întoarcă la Roma? Dar, pentru Dumnezeu, trebuia s-o ţină lângă el

pe Silvia, fiindcă îi era teamă să revină? Şi Silvia, fără să-şi dea seama că îi era în joc demnitatea, să se preteze? Cum aşa? Nu! Nu era posibil! Ar fi trebuit să înţeleagă că cu cât întârziau întoarcerea, cu atât creşteau furiile nebunei de Livia... Doar dacă Gueli, îngrozit, persecutat de suspiciuni, scăpat de ghearele Liviei Frezzi, n-ar convinge-o pe Silvia să...

Tăcerea aceea, tăcerea aceea faţă de el, era mai gravă decât orice!

Trebuia să se ducă la Orvieto? Şi dacă nu mai erau acolo? Şi dacă nu fuseseră deloc? Iată, se îndoia... Poate că se duseseră în altă parte... Îşi aminti brusc că Gueli spusese că trebuie să plece la Milano. S-o fi luat-o şi pe Silvia? Dar cum? Fără să-l fi anunţat şi pe el? Dacă fără gânduri ascunse le-ar fi venit pofta să viziteze cine ştie ce alt loc, l-ar fi înştiinţat în vreun fel. Nu, nu... Unde se duseseră?

Ah, se aude soneria! Sări imediat, fără să mai aştepte ca Èmere să alerge să deschidă poarta, şi alergă el; se pomeni în faţă cu factorul poştal care-i întinse o scrisoare.

Era de la Silvia! Ah, în sfârşit... Dar cum? Pe plic, o marcă din oraş... Îi scria de la Roma?

— Du-te, du-te! – îi strigă lui Èmere, care alerga spre poartă, arătându-i că luase el scrisoarea.

Şi rupse plicul, chiar în grădină, în faţa porţii.

Scrisoarea, foarte scurtă, numai de vreo douăzeci de rânduri, nu avea locul provenienţei, nici dată, nici titlu. După ce a citit primele rânduri a încercat de două ori să-şi tragă răsuflarea, ca şi cum ar fi fost străpuns, dar zadarnic; i se albi faţa; i se tulbură privirea; îşi trecu o mână peste ochi: strânse mâna cu care ţinea scrisoarea şi apoi pe cealaltă şi scrisoarea se mototoli.

Dar cum?... Să plece?... Aşa?... Ca să nu-l înşele? Şi se uita cu ferocitate la un pui de leu placid, din ceramică, acolo, lângă poartă, care cu capul întins pe labele din faţă, continua să doarmă. Dar cum? Nu-l înşelase oare cu bătrânul acesta?... Nu plecase cu el? Şi-i lăsa tot... ce voia

să înţeleagă prin tot? Ce mai era tot, ce mai era de el, dacă ea... Dar cum? De ce? Niciun motiv!... Nimic... Pleca de acasă, aşa, fără să spună de ce... Pentru că el făcuse atât de mult, prea mult, pentru ea? Asta să-i fie răsplata? Îi arunca tot în faţă... Ca şi cum el n-ar fi muncit şi pentru ea, ci numai pentru el şi atât! Şi mai putea el să stea acolo fără ea? Era prăbuşirea... prăbuşirea întregii sale vieţi... nimicirea sa... Dar cum? Nimic, nimic, nimic precis, nu spunea în scrisoarea aceea; nu vorbea deloc de Gueli; spunea că nu vrea să-l înşele şi afirma doar cu hotărâre decizia de a rupe cu convieţuirea lor. Şi scrisoarea venea de la Roma! Deci ea era la Roma? Şi unde? În casa lui Gueli, nu, nu era cu putinţă; acolo era Frezzi, şi ea venise de acolo chiar în dimineaţa asta. Poate că nu era la Roma; poate rugase pe cineva din oraş s-o expedieze. Pe cine? Poate pe Raceni... poate pe domnişoara Ely Facelli... Ceva poate tot i-o fi scris lui sau ei, şi dacă nu altceva, de pe plicul trimis de ea avea să descopere locul provenienţei. Trebuia să se ducă să dea de ea, cu orice preţ, s-o facă să vorbească, să-i explice de ce nu mai putea să trăiască cu el şi să-l facă să înţeleagă motivul. Pare să fi înnebunit! Poate că Gueli... Nu, el nu reuşea încă să creadă că putea să convieţuiască cu Gueli! Dar poate că acesta, cine ştie, o fi răzvrătit-o împotriva lui, persecutat cum era, din cauza Liviei Frezzi, să nu fi înnebunit şi el!... Ah, nebuni, toţi nebuni! Şi ce orb fusese el să se ducă să-l invite, împotriva voinţei ei... Cine ştie ce-şi închipuia despre el Gueli! Că el voia să abuzeze de soţia lui, cum făcea Frezzi cu el? Iată, da, pesemne că i-o fi vârât în cap această nedreptate... Pentru că el o îndemna să lucreze? Dar pentru ea! Pentru ea! Ca să-i menţină faima, să rămână la înălţimea la care o înălţase cu atâta trudă! Totul, totul pentru ea! Dacă îşi pierduse până şi slujba pentru ea! Dacă nici nu mai trăise pentru el însuşi, cum să-l bănuiască de asemenea mârşăvie?

Ea, eventual, ea, Silvia, îl exploatase, acaparându-i toată munca numai pentru ea, timpul lui, sufletul lui, tot;

şi iată, acum îl părăsea, acum îl arunca încolo, ca pe o zdreanţă inutilă. Putea el să mai stea în vilă cu banii făcuţi din munca ei? Nebunie! Nici prin gând, aşa ceva! Şi iată, rămânea în mijlocul drumului, fără o stare socială, fără o profesie, ca un sac gol... Nu, nu, pentru Dumnezeu! Mai înainte de a fi izbucnit scandalul, el avea s-o regăsească! avea s-o regăsească!

Se repezi spre poartă ca să alerge acasă la domnişoara Ely Facelli; dar nici nu o deschisese bine şi doi reporteri, şi imediat un al treilea şi un al patrulea, îi apărură în faţă cu figurile descompuse de fugă şi anxietate.

— Ce s-a întâmplat.?

— Gueli... – spuse unul, gâfâind. A fost rănit Gueli...

— Şi Silvia? – strigă Giustino.

— Nimic! – răspunse altul, care abia îşi mai trăgea sufletul. Fiţi liniştit, nu era acolo!

— Şi unde e? Unde e? – întrebă Giustino, agitat, căutând să se desprindă de ei.

— Nu e la Roma! Nu e la Roma! – i-au strigat ei în cor, ca să-l mai reţină.

— Din moment ce era cu Gueli! – exclamă Giustino, fremătând tot, în culmea agitaţiei. Şi scrisoarea... scrisoarea e de la Roma!

— O scrisoare, ah... o scrisoare de la doamna dumneavoastră? Aţi primit-o dumneavoastră?

— Ei, da! Iat-o... Să fie vreun sfert de oră... Cu timbrul de aici din oraş...

— Se poate vedea? – întrebă unul cu timiditate.

Dar un altul se grăbi să clarifice:

— Nu, ştiţi! Nu-i posibil! Este sigur că doamna dumneavoastră este la Ostia.

— La Ostia? Sigur?

Giustino îşi prinse faţa-n mâini şi fremătă din nou:

— Ah, prin urmare e adevărat! Prin urmare e adevărat! Prin urmare e adevărat!

Cei patru rămaseră cu ochii la el, cuprinşi de milă; unul întrebă:

— Dumneavoastră ştiaţi că doamna era la Roma?

— Nu, ieri, – sări Giustino, – cu Gueli... mi-au spus că se duc la Orvieto...

— La Orvieto? Nu, nici vorbă!

— Pretext!

— Ca să vă pună pe o pistă falsă...

— Dacă Gueli, fiţi atent, se întorcea de la Ostia...

— Scuzaţi-mă, – repetă acela, întinzându-şi mâna, – s-ar putea vedea această scrisoare?

Giustino trase mâna înapoi.

— Nu, nimic... spune că... nimic! Dar unde a fost rănit Gueli?

— Două răni foarte grave!

— În pântec şi în braţul drept...

Giustino dădu din cap:

— Nu! Am întrebat unde? Unde? Acasă? Pe stradă?

— Acasă, acasă... De Livia Frezzi... Se întorcea de la Ostia şi... de cum a ajuns acasă...

— De la Ostia? Prin urmare el o fi pus scrisoarea la cutie...

— Ah, iată... mda... e probabil...

Giustino iar îşi duse mâinile pe obraji, gemând:

— S-a sfârşit! S-a sfârşit! S-a sfârşit!

Apoi întrebă cu furie:

— Livia Frezzi a fost arestată?

— Da, imediat!

— Ştiam că o să comită un delict! A fost aici, azi-dimineaţă!

— Livia Frezzi?

— Da, aici, s-o caute pe soţia mea. Şi eu care n-am alergat după ea! Ah, prietenii mei! Prietenii mei! Prietenii mei! – adăugă, întinzându-şi braţele spre Dora Barmis, Raceni, Lampini, Centanni, Mola, Federici care, de îndată ce a zburat vestea crimei, au alergat mai întâi acasă la Gueli şi încă mai aveau pe feţe oroarea sângelui, împrăştiat acolo în camere şi pe scară, invadate de curioşi şi febra scandalului fantastic.

Dora Barmis, izbucnind în lacrimi, îi aruncă braţele după gât; toţi ceilalţi în jurul lor, emoţionaţi şi grijulii; şi aşa în grup intrară în salonul vilei. Aici, Dora Barmis, care-şi mai ţinea încă un braţ în jurul gâtului, n-a lipsit mult să nu-l facă să se aşeze pe genunchii ei. Nu mai termina să geamă printre lacrimile abundente:

— Bietul de tine... bietul de tine... bietul de tine... înduioşat de această compasiune şi simţindu-se încet, încet consolat şi cu inima încălzită de acea dovadă de stimă şi de afecţiune din partea tuturor acelor prieteni literaţi şi ziarişti:

— Ce infamie! – începu să spună Giustino, privindu-i pe fiecare în faţă, cu milă. Oh, prieteni dragi, ce infamie! Mie, mie această trădare! Îmi sunteţi toţi martori pentru tot ceea ce am făcut pentru această femeie. Aici, aici, tot ce e în jurul nostru, până şi lucrurile vorbesc! Eu, totul pentru ea! Şi iată, iată răsplata! Mă întorc ieri de la Paris... şi acolo gloria, într-unul din primele teatre din Franţa... sărbătoriri, banchete, petreceri... toate, aşa, în jurul meu, ca să audă datele pe care le dădeam despre ea, despre viaţa ei, despre lucrările ei... mă întorc aici, da, domnii mei! Oh, ce infamie! prietene, prietene, dragă Baldani! Mulţumesc! Ce infamie, da! Ce lipsă de demnitate! Mulţumesc! Dragă Luna, şi dumitale îţi mulţumesc!... dragă Betti, mulţumesc; mulţumesc tuturor prietenilor mei... Şi dumneata, Jàcono? Da, o adevărată perfidie, mulţumesc. Oh, dragă Zago, bietul Zago... vezi şi dumneata? Vezi? Nu! – strigă brusc, descoperindu-i pe cei patru reporteri tocmai când copiau textul scrisorii soţiei lui, care-i căzuse pesemne din mână. Nu! S-o spuneţi tuturor, s-o ştie şi presa şi să audă toate Italia! Şi s-o ştiţi şi voi, şi s-o ştie şi toţi prietenii mei din Franţa: Aici, ea, în această scrisoare, da, domnii mei, spune că-mi lasă tot!

— Dar eu îi las ei totul! Mi-e silă! Ei, eu, eu i-am dat tot ei... şi m-am ruinat! Las totul aici... casă, actele cu dreptul de proprietate, bani... tot, tot... şi mă întorc la fiul meu, fără nimic, ruinat, la fiul meu... Nu m-am gândit nici

la fiul meu niciodată... eu, din cauza ei! Totul pentru ea!

În clipa aceea, Dora Barmis n-a mai putut rezista, a sărit în picioare şi l-a îmbrăţişat cu frenezie. Giustino, buimac şi emoţionat de toţi, izbucni în hohote de plâns, ascunzându-şi faţa pe umărul celei ce-l consola.

— Sublim, sublim – îi spunea încet Luna lui Baldani, ieşind din salon. Sublim! Ah, ar trebui neapărat, bietul de el, ca imediat o altă scriitoare să şi-l ia ca secretar! Ce păcat, ce păcat că Dora Barmis nu ştie să scrie... E chiar sublim, bietul de el!

CAPITOLUL AL OPTULEA

Lumina stinsă

— E’ L GIUDISI? DOUVA T’ L’ AS’ ’L *giudisi, martuf?*[25]

Copilul călare pe genunchii bunicului Prever, îl privea cu ochii mari atenţi şi surâzători, oprindu-se; apoi, ridicându-şi imediat o mânuţă, cu arătătorul întins îşi atingea fruntea.

— *Bel e sí.*[26]

— *L’ è nen vera!*[27] – îi striga atunci bătrânelul, apucându-i-o cu mâinile lui groase şi prefăcându-se că vrea să-i smulgă burtica:

— *T’ l’ as anvece sí, sí, sí* …[28]

Şi copilul, la gluma asta, repetată de atâtea ori, nu mai putea de râs.

Bunica, la izbucnirea râsului proaspăt, copilăresc, se întorcea să vadă căpşorul dat pe spate al nepoţelului. Nu râdea el prea mult? Şi o blestemată de muscă bâzâia, atât de supărătoare, ca o piază-rea, în cameră. O căuta prin încăpere; apoi îşi întorcea din nou ochii îndureraţi spre fiul ei, care stătea la fereastră şi se uita afară, cu capul îndesat în umeri, cu mâinile în buzunar, taciturn şi întunecat.

---

[25] Şi judecata? Unde ai tu judecata (mintea), ştrengarule? (dialect piemontez) (n.tr.).

[26] Aşa e! (dialect piemontez) (n.tr.).

[27] Nu-i adevărat! (dialect piemontez) (n.tr.).

[28] Tu ai (mintea) în schimb, aici, aici, aici... (dialect piemontez) (n.tr.).

De vreo nouă luni se întorsese la ea, de la Roma, aşa, aproape dezbrăcat, cu hainele de pe el şi puţină lenjerie. Dar dacă ar fi pierdut numai hainele şi slujba! Inima, creierul, viaţa, tot, tot pierduse, din cauza femeii aceleia, care, aşa cum stăteau lucrurile, trebuia să fie rea.

Şaizeci şi ceva de ani trăise doamna Velia şi niciodată nu văzuse vreun bărbat în starea aceea din cauza unei femei cinstite şi bune.

Doamne, nici măcar un fir de dragoste faţă de copilaşul acela! Faţă de ea! Iată-l acolo: nu mai voia să se gândească la nimic; se uita şi părea că nu vede şi nu aude, înstrăinat de orice sens, gol, distrus, stins.

Numai când dădea de vreo urmă rămasă după şederea ei acolo, în casă, se mai înviora uşor, aidoma unui câine care se întinde pe urmele lăsate de stăpânul său mort, vrând parcă să adulmece ultimul miros, până nu dispare şi acela; tot astfel stătea şi el acolo şi nu era chip să iasă afară să-şi mai distreze ochiul.

De mai multe ori, Prever îi propusese să se ducă cu Graziella, câteva luni, o săptămână, măcar o zi, la vila lui de pe colina Bràida; şi apoi să-l ajute puţin – el fiind acum bătrân – la administrarea bunurilor lui. La această ultimă propunere, parcă se mai scuturase puţin, dar ca de povara unei obligaţii cu care cineva ar fi urmărit cu cruzime să-i facă şi mai grea nefericirea. Încât Prever, imediat, îl scutise, în ciuda faptului că don Buti, preotul, susţinea că trebuie să insiste, lăsându-l să creadă chiar că i se dădea sarcina aceea ca o obligaţie, fie şi cu cruzime.

— *Meisiña* – spunea – *avei non paura ch'a la treuva amera*[29]. Domnul Prever nu voia să fie un medicament; sau, şi dacă ar fi fost, să fie dulce; aşa, amar, nu.

— *Grazious!* – spunea madama Velia, de îndată ce pleca din Buti. *Chiel a van con sa canucial për meisiña, e mi i dobria venì sì con i me count' d cassa…*[30]

[29] Medicament – nu-ţi fie teamă că-i amar (dialect piemontez) (n.tr.).

[30] Drăguţ (din partea lui)… Acela vine cu ocheanul său ca medicament şi eu ar trebui să vin aici cu socotelile mele din casă…

Într-adevăr, don Buti, văzând că Giustino nu binevoise să-i facă o vizită scurtă acolo în casa lui parohială, la doi paşi, într-o seară adusese cu el, sub haina sa preoţească, vechiul, faimosul său ochean ca să-l facă să admire *la gran potensa d'Nosgnour,* ca pe vremea când era copil şi când vrând să ţină ochiul stâng închis, făcea atâtea strâmbături cu gura:

— *Ratoujin, così!*[31]

Dar Giustino nu se emoţionase la vederea vechiului ochean: ca să nu-l necăjească pe bietul om, privise cu ocheanul „munţii cei mari" ai lunii şi abia, abia dădu din cap, încruntat, când don Buti repetase cu obişnuitul său gest, obişnuitul refren:

— *La gran potensa d'Nosgnour, en? La gran potensa d'Nosgnour!*

Refrenului i-a urmat o lungă predică plină de *oh!* şi de *eh!* deoarece din acea clătinare a capului, cu ochii încruntaţi, „marea putere a Domnului" şi lui don Buti i se păruse, dacă nu chiar îndoielnică, oricum capabilă chiar de a permite să i se facă mult rău unui biet nevinovat. Dar la predica lui, Giustino rămăsese impasibil, ca în faţa unui lucru pe care don Buti, în calitatea lui de preot, trebuia să-l facă dar fără a avea niciun fel de legătură cu el, fiind în afara datoriei sacerdotale, liber de a gândi *în felul lui,* după cum scria de altfel şi pe clopotniţa bisericii.

Din acea întunecată amorţire a spiritului, îl trezise puţin, în schimb, noul medic de plasă, venit de curând la Cargiore, cu o doamnă despre care nu se ştia încă bine dacă-i era soţie sau nu. Trebuia să fie o bogată *madama,* deoarece doctorul Lais închinase o vilă frumuşică de la nişte domni din Torino şi spunea că ar vrea s-o cumpere. Înalt, uscăţiv, rigid şi precis ca un englez, cu mustăţile încă blonde, şi părul încărunţit, foarte des, tuns foarte scurt, avea aerul că-şi face profesia doar ca să facă şi el ceva; se îmbrăca cu o eleganţă rafinată şi simplă şi

(dialect piemontez) (n.tr.).

[31] Rotunjeşte, aşa; învârteşte! (dialect piemontez) (n.tr.).

totdeauna purta o pereche de carâmbi splendizi de piele, părând mereu că uitase acasă să şi-i încheie, ca să şi-i încheie pe stradă, sau la vizite, atrăgând astfel atenţia asupra lor. Se delecta mult cu literatura, doctorul Lais. Chemat pentru o uşoară tulburare a copilului şi aflând că Boggiòlo era soţul celebrei scriitoare, Silvia Roncella, şi că ani în şir trăise în mijlocul literaturii, îl asediase cu întrebări şi-l invitase la el în vilă, unde doamna lui ar fi avut desigur mare plăcere să-l audă vorbind, iubitoare pătimaşă cum era şi ea de literatură, insaţiabilă devoratoare a cărţilor.

— Dacă nu veniţi, fiţi atent! – sunt în stare s-o aduc eu aici pe doamna mea.

Şi într-adevăr, a adus-o acolo. Şi amândoi, el care părea un englez, ea care părea o spaniolă (era o mică veneţiană), numai funde şi panglici, toată încărcată de tot felul de coliere, brună, cu doi ochişori vioi, negri tăciune şi buzele cărnoase roşii ca focul, năsucul drept, orgolios şi impertinent, îl făcuseră pe Giustino să vorbească o seară întreagă, pe de o parte încântaţi, pe de alta iritaţi de unele veşti, de unele păreri contrare simpatiilor lor pătimaşe de diletanţi admiratori de provincie. *Me schiopa el fiel!*[32] — protesta ea. Dar cum? Morlacchi... Flavia Morlacchi!... chiar nimeni n-o aprecia la Roma? Dar romanul ei *Victima...* atât de frumos!... *Dar fulgi de nea...* versuri minunate!... Şi drama... cum era intitulată? *Discordie,* da, ba nu, *Discordia...* ce naiba, foarte aplaudată la Como, acum patru ani!

Domnul Martino şi don Buti ascultau şi priveau cu ochii holbaţi, cu gura căscată, şi doamna Velia se uita consternată la Giustino al ei care, fără să vrea totuşi, atras de cei doi, ajungea să discute, iată, mereu de lucrurile acelea, şi se înfierbânta, se înfierbânta... Oh, Doamne, nu: doamna Velia prefera să-l vadă întunecat, taciturn, adâncit în durere, decât înflăcărat astfel din cauza acelor discuţii. Departe, departe cu ispita aceea! Şi

[32] Îmi crapă fierea; mi-e ciudă! (dialect piemontez) (n.tr.).

s-a simţit mai liniştită când, după câteva zile, celor doi, care au avut neobrăzarea să trimită slujnica să-i ceară o anume carte a doamnei şi să-l invite la masă, Giustino le-a răspuns că nu avea cartea şi că nu se putea duce la masă.

Şi astfel a scăpat de ei.

— Ce-o avea totuşi azi? – se gândea mititica doamnă Velia, continuând să se uite la fiul ei, în faţa geamului, în timp ce Vittorino făcea pe drăcuşorul pe genunchii lui Prever.

Poate că în ziua aceea era şi mai închis în el, ca de obicei, deoarece dimineaţă – dintr-o neatenţie a proastei de Graziella – descoperise o scrisoare sosită cu mai multe zile în urmă şi nedistrusă ca toate celelalte, când se putea, fără ca el să ştie.

Atâtea şi atâtea scrisori îi soseau încă de la Roma, şi din Franţa, şi din Germania... Şi la sosirea lor, doamna Velia; clătina din cap, ca şi cum prin distanţa de la care veneau ar fi măsurat şi extinderea răului făcut fiului ei.

El se arunca asupra acelor scrisori ca un hămesit; se ducea în cameră, se închidea acolo şi începea să le răspundă. Dar nu, îi trimitea apoi scrisorile cu răspuns direct soţiei. Prin mijlocirea domnului Martino, doamna Velia aflase de la *monsù* Gariola, care avea monopolul oficiului poştal, că fiul ei le trimitea unui oarecare Raceni, la Roma. Poate că prin acest prieten o sfătuia pe soţia lui ce anume avea de făcut...

Într-adevăr, aşa era.

De la Dora Barmis şi de la Raceni, după reîntoarcerea lui la Cargiore, Giustino primise, până cu câteva luni în urmă, frecvent, scrisori, din care aflase cu o durere de nedescris în ce dezordine trăia soţia lui.

Acum era mai mult ca oricând convins că între Silvia şi Gueli nu se întâmplase nimic rău; şi credea că avea această dovadă în faptul că Gueli, vindecat, ca prin minune, de cele două răni, totuşi cu braţul drept amputat, trăia din nou cu Livia Frezzi, eliberată ca inconştientă

după aproape cinci luni de închisoare preventivă, – tocmai datorită legăturilor şi intervenţiilor lui Gueli însuşi.

Ah, dacă el, atunci, în primul moment, nu s-ar fi lăsat impresionat de scandal şi ar fi alergat la Ostia să-şi aducă înapoi soţia, încă fără nicio altă vină, decât aceea de a fi vrut să fugă cu el! Nu, nu, nu! El nu ar fi trebuit să creadă, în ciuda acelei păcăleli cu excursia la Orvieto, că ea ar fi putut să trăiască cu Gueli. Ar fi trebuit să alerge la Ostia şi să-şi aducă soţia, care cu siguranţă că atunci nu s-ar mai fi pierdut astfel. Cu cine trăia ea acum? Barmis spunea că cu Baldani; Raceni, în schimb, o suspecta în relaţie cu Luna. Trăia singură, în aparenţă. Vila, toate mobilele vândute. Şi în ultimele scrisori, Raceni lăsa să se înţeleagă că ea se afla probabil în oarecare jenă financiară. Bineînţeles! Fără el... Cine ştie cum o furau toţi! Poate că acum ea recunoştea ce însemna să aibă alături un om ca el. Totul vândut!... Păcat!... Vila aceea – mobilele de la Ducrot...

De aproape două luni, nici Dora Barmis şi nici Raceni nu-i mai scriau şi nici vreun alt prieten de la Roma. Ce se întâmplase? Poate că nu mai văzuseră niciun rost să mai continue o corespondenţă cu unul care dispăruse din viaţă. Mai întâi obosise Dora Barmis, acum nu mai răspundea nici Raceni.

Dar în ziua aceea, nici din cauza acestei tăceri, nici din cauza bănuită de mama lui, era mai întunecat ca de obicei.

În casă, de când se întorsese, nu mai intrau ziare în urma promisiunii pe care i-o făcuse el mamei sale de a nu le mai citi. După aceea îi păruse rău, şi încă cum! de această promisiune; dar nu îndrăznise să-şi manifeste dorinţa de a le citi, nici măcar pe cele din Torino, de teamă ca mama să nu creadă că se mai gândeşte încă la femeia aceea. Cât timp Dora Barmis şi Raceni îi scriseseră, nu suferise prea mult din cauza lipsei ziarelor; dar acum...

Ei bine, în dimineaţa aceea, într-un ziar vechi de vreo

douăzeci de zile, în care Graziella adusese în cameră gulerele şi manşetele călcate, citise două ştiri sub rubrica teatrelor, care-l tulburaseră nespus.

Una era de la Roma: iminenta reprezentare la teatrul *Argentina* a noii drame a soţiei, aceea, chiar aceea pe care ea o lăsase neterminată, *Dacă nu aşa...* Cealaltă, pe care o juca la Torino la *Alfieri,* Compania Carmi-Revelli.

Devorat de pofta de a afla reuşita noii drame la Roma şi poate şi în alte oraşe, poate şi la Torino, dacă acolo era Compania Carmi-Revelli; şi de a mai discuta încă cu doamna Laura sau cu Grimi, în fine, cu cineva; nu ştia cum să-i spună mamei că a doua zi dimineaţă dorea să plece la Torino. Se temea că domnul Prever ar fi vrut să-l însoţească. Ştia cât era de mâhnită mama din cauza lui. Ca să-i spună că voia să plece singur atât de departe, aşa deodată, după ce refuzase până cu o zi în urmă să facă doi paşi înafara casei, cine ştie ce gânduri şi-ar mai fi făcut... Şi apoi, nu mai avea decât puţini bani cu el, ceea ce-i rămăsese după costul strict al biletului de călătorie, luat din banii aduşi de el de la Paris; îi era ruşine să şi-o spună şi lui însuşi, darmite să-i ceară bani mamei sale pentru motivul acela, ea care nu avea decât pensia mică lăsată de soţul ei, şi acum, şi cu povara lui pe cap, o ducea din ce în ce mai greu, biata de ea. Domnul Prever, da, venea cu câte un ajutor din când în când, pe ascuns, când cu o scuză, când cu alta. Dar dacă în momentul acela mama se afla la ananghie şi trebuia să-i ceară ajutorul domnului Martino, iată că acesta ar fi aflat şi fără îndoială că s-ar fi oferit să-l însoţească.

Aşteptă ca după masa de seară, să plece Prever la vila lui, şi ca să provoace o nouă şi mai grăbită invitaţie din partea mamei ca să se mai distreze şi el, se văită de o durere cumplită de cap. După cum se aştepta, sosi repede şi invitaţia:

— Du-te mâine la Bràida...

— Nu, mai degrabă aş vrea... aş vrea să văd lume, iată! Poate că-mi face rău singurătatea asta...

— Vrei să te duci la Torino?

— Ei da, mai degrabă…

— Da, da, imediat, chiar mâine! – se grăbi să-i spună mama. O trimit pe Graziella să-ţi fixeze un loc în trăsură la *monsù* Gariola.

— Nu, nu, – spuse Giustino. Lasă. Cobor eu până la Giaveno.

— Dar de ce?

— Fiindcă… Lasă! Îmi va face bine să merg pe jos… stau în casă, de atâta timp. Mai degrabă… la locomotiva cu aburi de la Giaveno… mamă, eu…

Doamna Velia înţelese tot din zbor, şi imediat îşi ridică o mână spre frunte şi închise ochii, vrând parcă să spună: „Nu te mai gândi la asta”.

Când să intre în camera lui, însoţit de mama care-i făcea lumină, şi-a dat seama că ea pusese pe scrin trei hârtii de zece lire.

— Oh, nu! – exclamă. Ce vrei să fac cu atâţia bani? Ia, ia… mi-e de-ajuns una!

Bătrână lui mamă se dădu în lături, şi cu mâinile în faţă şi cu un zâmbet blând, dar şi uşor ironic pe buze şi în ochi:

— Dar chiar crezi că viaţa ta s-a încheiat aci, fiule? – îi spuse ea. Tu eşti încă un băieţandru… Du-te! Du-te!

Şi închise uşa.

După ce a coborât din tren, prima impresie pe care a avut-o, punând din nou piciorul în oraş, după nouă luni de claustrare obscură şi profundă, îngropat în durere, a fost aceea de a nu mai fi în stare să umble în zgomotul şi învălmăşeala de acolo. Imediat a simţit o ameţeală ca după o beţie grea şi confuză, iritarea, lehamitea şi ciuda pe care o simte un bolnav, constrâns să se mişte într-o stare de nesiguranţă, de confuzie chiar, în mijlocul sprintenilor sănătoşi şi indiferenţi.

Deseori, îşi rotea privirea când ici şi când colo, repede şi pieziş, temător ca nu cumva vreunul din vechii

cunoscuţi, nu din lumea literelor, să-l recunoască, şi totodată temător dintr-un motiv opus, ca vreuna din noile cunoştinţe, ziarişti şi literaţi, să nu se prefacă acum că nu l-ar recunoaşte. Mult mai crudă decât compătimirea derizorie a primilor ar fi fost nepăsarea dispreţuitoare a celorlalţi, acum, când el nu mai reprezenta nici umbra măcar a ceea ce fusese.

Ah, dacă un prieten, ziarist, trecând pe lângă el, i-ar fi strecurat braţul sub braţul lui, bucuros, ca în timpurile de glorie, şi l-ar fi întrebat:

— Oh, dragă Boggiòlo, ei bine, ce noutăţi?

Şi l-ar fi rugat să-i povestească triumful de la Paris, nepovestit încă nimănui, care-i rămăsese în gât, nod de angoasă ce nu avea să-i mai treacă niciodată!

— Şi doamna dumneavoastră? La ce lucrări să ne aşteptăm? O nouă dramă, nu? Hai, spuneţi-ne ceva…

Nici nu ştia dacă fusese reprezentată noua dramă, dacă avusese sau nu succes…

Se îndreptă spre un chioşc şi cumpără ziarele din Roma, Milano şi pe cele localnice.

Nu se scria nimic în legătură cu ce-l interesa.

Dar în anunţurile spectacolelor, din ziarele din Roma, iată la teatrul Argentina: *Dacă nu aşa…*

Ah, prin urmare, avusese loc premiera. Prin urmare avusese succes! Din moment ce se juca din nou… Cine ştie de câte seri? Succes formidabil.

Şi se gândi că de astă dată s-o fi dus ea, Silvia, s-o pună în scenă. Imediat îi veni în minte scena, ziua, din timpul repetiţiilor; îşi imagină ce impresie i-o fi făcut Silviei, probabil, care nu fusese niciodată pe o scenă şi se închipui şi pe el acolo, cu ea, ghidul ei printre actori; ea şovăitoare, rătăcită; pe când el, dezinvolt, cu experienţă, sigur; şi iată că îi arăta întreaga lui siguranţă, stăpân cum era pe locul acela şi pe orice de acolo şi o îndemna să nu deznădăjduiască din cauza lipsei de poftă şi a stării de lâncezeală a acelora, de tăieturile pe care le făceau pe manuscrisul dramei, de furiile directorului companiei…

Hm, nu era deloc uşor să lupţi cu tipii aceia! Trebuia să ştii cum să-i iei şi să ai răbdare, chiar dacă până la urmă demonstrau că nu-şi cunosc rolul…

Deodată, se întunecă la chip. Se gândi că poate ea s-a lăsat ajutată, însoţită la repetiţii, de cineva, poate de Baldani, poate de Luna, sau de Betti… Cine era amantul ei în momentul acela? Şi la gândul acesta, totul deveni imediat foarte uşor: punerea în scenă a dramei, asistenţa la repetiţii, lupta cu actorii. Sigur că da, mare scofală! acum, după ce, graţie lui, îşi făcuse un nume, şi toate uşile îi erau deschise, şi toţi actorii erau atenţi cu ea, cu temeneli şi zâmbete; mare scofală!

— La socoteli totuşi vreau să te văd! La socoteli!

La socoteli ! – exclamă în sinea lui. Temeneli, zâmbete… cred şi eu! O femeie… şi acum şi fără soţ… Dar la socoteli cine se uită: Se va ocupa ea? Cu deprinderea grozavă pe care o are! Va avea grijă el, frumosul… O vor jumuli toată! Da, da, să vezi dacă mai poţi acum să-ţi faci o vilă ca aceea! Aşteaptă tu… aşteaptă…

Deschise un ziar din Torino şi văzu că la teatrul *Alfieri* Compania Carmi-Revelli era la ultimele spectacole.

Rămase câtva timp cu ziarul deschis în faţa ochilor, perplex; să se ducă, sau nu. Dorinţa vie de a mai afla ceva în legătură cu drama, de a vorbi de ea, de a auzi vorbindu-se de ea, îl îndemna; îl reţinea gândul de a înfrunta revederea, întrebările tuturor actorilor. Cum l-ar fi primit? Înainte îşi bătea joc de el; dar el atunci avea frâul în mână, cu care, după ce le permitea să se nărăvească, aidoma căluţilor zăpăciţi în jurul lui, putea la un moment dat să-l strângă şi să-i lege, ca din nărăvaşi să-i aibă domesticiţi la carul lui de triumf. Acum, în schimb…

O porni, cufundat în amintiri care deveniseră acum toată viaţa lui, şi, după un lung ocol, se pomeni, condus inconştient de ele, în faţa teatrului *Alfieri.*

Poate că la ora aceea erau în repetiţii. Se apropie

şovăitor de intrare şi se prefăcu că citeşte pe afiş titlul dramei care se reprezenta în seara aceea, apoi distribuţia; la urmă, făcându-şi curaj, ca un autor începător întrebă respectuos, pe cineva de pază acolo, pe care nu-l cunoştea, dacă doamna Carmi era în teatru.

— Încă nu – îi răspunse acela.

Şi Giustino rămase în faţa afişului, fără să îndrăznească să întrebe altceva. Altădată ar fi intrat ca stăpân în teatru, fără să mai binevoiască să arunce nicio privire măcar cerberului acela!

— Şi cavalerul Revelli? – întrebă după câtva timp.

— A intrat mai adineauri.

— Au repetiţie, nu?

— Repetiţie, repetiţie…

Ştia că Revelli era foarte riguros în acceptarea străinilor în timpul repetiţiilor. Desigur, dacă i-ar fi dat omului acela o carte de vizită pe care să i-o arate lui Revelli, el l-ar fi lăsat să intre; dar s-ar fi trezit atunci expus curiozităţii indiscrete şi nereverenţioase a tuturor. N-a vrut. Mai bine să rămână acolo, ca un cerşetor şi s-o aştepte pe Carmi, care nu putea să întârzie prea mult, din moment ce veniseră toţi ceilalţi.

Într-adevăr, Laura Carmi sosi după puţin timp, în trăsură. Nu se aştepta să dea de el în faţa porţii şi, văzându-l c-o salută, îşi plecă şi ea capul uşor şi trecu mai departe, fără să-l recunoască.

— Doamnă… o chemă atunci Giustino, cu sufletul rănit.

Doamna Carmi se întoarse, strângându-şi puţin ochii miopi şi imediat îşi lungi faţa într-un *ah!* de uimire.

— Dumneata, Boggiòlo? Cum de te afli aici? Cum aşa?

— Ei… – replică Giustino, deschizând uşor braţele.

— Am aflat, am aflat, – reluă doamna Carmi cu o nelinişte îmbinată cu milă. Bietul meu prieten! Ce urâtă reacţie, laşă! Nu m-aş fi aşteptat niciodată, crede-mă! Nu atât din partea ei, mă miră, să ne înţelegem! Ah, fiindcă ştiu eu destul, despre ingratitudinea acestei femei! Dar faţă de dumneata, dragule. Hai, hai, vino cu mine. Am

întârziat!

Giustino şovăi, apoi spuse cu glas tremurat şi ochii licărind de lacrimi.

— Vă rog, doamnă, nu n-aş vrea să fiu văzut...

— Ai dreptate, – recunoscu Laura Carmi. Aşteaptă; s-o luăm pe aici.

Au intrat în teatru, aproape pe întuneric; au trecut prin culoarul primului rând de loji; acolo, în fund, Laura Carmi deschise uşiţa de la ultima lojă şi-i spuse în şoapta lui Boggiòlo:

— Uite, aşteaptă-mă aici. Mă duc pe scenă şi revin imediat.

Giustino se cuibări în fundul lojii, în întuneric, cu spatele sprijinit de peretele alăturat scenei, ca să nu-l observe actorii, ale căror voci răsunau în teatrul gol.

— *Oh, doamnă, oh, doamnă,* – suna, ca de obicei, glasul baritonal al lui Grimi, acoperind glasul plicticos al sufleorului – *şi vi se pare prea multă bunăvoinţă aceasta?*

— *Ba nu, nicio bunăvoinţă, scumpe domn,* – zâmbea micuţa Grassi cu vocişoara ei duioasă.

Şi Revelli striga:

— Mai prelung! Mai tărăgănat! *Dar nuuu, dar nicio bunăvoinţă, prietene...*

— Al doilea *dar* nu e!

— Îl pui dumneata, oh, pentru Dumnezeu! E firesc!

Giustino asculta glasurile acelea cunoscute care, deşi nu voiau, se modificau, dând viaţă personajului de pe scenă; se uita la amplul vid sonor al teatrului în umbră; aspira acel miros special provenit din combinaţia umidităţii cu praf şi suflare omenească stagnantă, simţind cum îi creşte neliniştea, din ce în ce, asaltându-l parcă amintirea precisă a unei vieţi care nu mai putea să fie a lui, de care nu se mai putea apropia decât astfel, ascuns, furişat, compătimit, ca mai adineauri. Laura Carmi recunoscuse, şi toţi împreună cu ea, desigur, ar fi recunoscut că el nu merita să fie tratat în felul acela; şi această milă a altora dacă, pe de o parte, îl făcea să-şi

simtă şi mai profundă şi mai amară mizeria, pe de altă parte i-o făceau mai suportabilă, ea fiind parcă umbra supravieţuitoare a ceea ce fusese el.

A aşteptat-o câtva timp pe Laura Carmi care trebuia să repete o scenă lungă cu Revelli. Când a venit, în cele din urmă, l-a găsit plângând, aşezat cu coatele pe genunchi şi cu faţa în mâini. Plângea în tăcere, cu lacrimi calde, din abundenţă şi cu tresăriri de hohote reprimate.

— Hai, hai, – îi spuse, punându-i o mână pe umăr. Înţeleg, da, bietul meu prieten; dar lasă, hai! Aşa parcă nu mai eşti dumneata, dragă Boggiòlo! Ştiu, i-ai consacrat tot, trup şi suflet femeii acesteia; şi acum…

— Ruina, înţelegeţi? – izbucni Giustino, cu glasul sufocat de lacrimi – ruina, ruina unui întreg edificiu, doamnă, ridicat de mine, piatră pe piatră! De mine, numai de mine! Când era mai frumos, când totul era gata şi nu aveam decât să mă bucur, satisfăcut de câte realizasem, o suflare de trădare, alta de nebunie, credeţi-mă, de nebunie cu bătrânul acela, cu bătrânul acela nebun, care s-a pretat ca un laş, poate ca să se răzbune, distrugând şi altă viaţă după cum fusese distrusă a lui; jos tot, jos tot, jos tot!

— Încet, da, încet, calmează-te şi dumneata! – îl îndemna cu gestul Laura Carmi.

— Lăsaţi-mă să-mi vărs şi eu amarul, vă rog! Nu vorbesc şi nu plâng de nouă luni! M-au distrus, doamna mea! Eu nu mai sunt nimic, acum! Mă dăruisem tot acelei activităţi pe care o puteam face doar eu, doar eu, o spun cu orgoliu, doamna mea, fiindcă nu mă uitam la toate prostiile, la toate ţicnelile, la toţi gărgăunii care-i aveau în minte literaţii aceştia; nu-mi înfierbântam niciodată capul, şi-i lăsam să râdă, dacă voiau să râdă; aţi râs şi dumneavoastră de mine, nu-i aşa? Toţi au râs de mine; dar mie ce-mi păsa? Eu trebuia să construiesc! Şi reuşisem! Şi acum… şi acum, înţelegeţi?

În vreme ce Boggiòlo, aici, în întunericul lojii, vorbea astfel şi plângea, sufocat de nelinişte, dincolo, pe scenă,

continua repetiţia. Laura Carmi observă brusc, înfiorată, strania simultaneitate a acelor două drame, una reală, aici, a unui bărbat care se chinuia, în lacrimi, cu spatele lipit de peretele lojii, care dădea înspre scenă, de unde sunau false glasurile celeilalte drame de ficţiune, care printr-o comparaţie imediată obosea şi îngreţoşa ca un joc zadarnic, insistent şi insolent. Avu tentaţia de a se apleca din lojă şi de a atrage atenţia actorilor să înceteze şi să vină aici să vadă, să asiste la adevărata dramă. Dar se apropie de Boggiòlo şi îl rugă din nou să se calmeze, vorbindu-i cu blândeţe şi bătându-l din nou pe umăr.

— Da, da-i mulţumesc, doamnă... mă liniştesc eu, mă liniştesc – spuse Giustino, înghiţindu-şi lacrimile şi ştergându-şi ochii. Iertaţi-mă, doamnă. Aveam nevoie, chiar aveam nevoie să-mi descarc şi eu sufletul... Iertaţi-mă. Iată, acum sunt calm! Spuneţi-mi, vă rog, drama asta... drama asta nouă, *Dacă nu aşa...* s-a jucat, da?... cum a fost?

— Ah, nu-mi mai vorbi de ea! – protestă Laura Carmi. Este aceeaşi acţiune, aceeaşi faptă urâtă pe care ţi-a făcut-o dumitale! Nu-mi mai vorbi de asta, las-o încolo...

— Voiam să ştiu ce succes a avut... insistă cu timiditate Giustino, umilit de propriul său chin.

— Silvia Roncella, prietene, este ingratitudinea în persoană! – rosti atunci Laura Carmi ca o sentinţă. Cine a dus-o la triumf? Spune-mi dumneata, Boggiòlo? Eu însămi n-am fost cea care a crezut, de altfel, singura, în timp ce toţi râdeau sau se îndoiau, în puterea talentului ei şi a muncii ei? Ei bine, iată: s-a gândit la toate celelalte, în afară de mine, pentru noua ei dramă! Fii atent, asta-ţi spun dumitale, fiindcă ştiu cu ce te-ai ales şi dumneata! Altora – ah, fir-ar să fie, eu ţin la demnitatea mea – ah, altora le spun că eu n-am vrut să joc. Şi acum nu mai joc nici în *Insula nouă.* Slavă Domnului că lumea vine la teatru pentru mine, să mă audă pe mine, orice aş face; n-am nevoie de ea! Vorbesc numai pentru că ingratitudinea, se ştie, îi revoltă pe toţi, şi dumneata mă

poţi înţelege.

Giustino rămase tăcut câtva timp, clătinând capul; apoi spuse:

— Toţi, ştiţi? Toţi prietenii care m-au ajutat au fost trataţi astfel de ea... Mi-amintesc de Dora Barmis, şi ea... Prin urmare, această nouă dramă... aşa... cum a mers?

— Hm! – exclamă Laura Carmi. Se pare că... nimic extraordinar... Ceea ce se numeşte un succes de complezentă. Câte o scenă, ici-colo, pare să fie bună... finalul ultimului act, mai ales, da, acela... acela a salvat lucrarea... Dumneata n-ai citit ziarele?

— Nu, doamnă. De nouă luni. Am stat închis în casă... Acum am ieşit şi eu şi am venit la Torino. Locuiesc mai sus de Giaveno, în satul meu, cu mama şi cu copilul meu...

— Ah, ai rămas cu copilul?

— Desigur, e cu mine... Tot timpul a fost, ce-i drept, cu mama mea.

— Bravo, bravo, – aprobă Laura Carmi. Şi aşa, prin urmare, dumneata nu mai ai nicio ştire?

— Nu, niciuna. Din întâmplare am aflat că a fost reprezentată noua dramă. Am cumpărat ziarele, azi, şi am văzut că la Roma se joacă din nou...

— Şi la Milano, dacă-i vorba... – spuse doamna Carmi.

— Ah, s-a dat şi la Milano?

— Da, da, cu acelaşi succes.

— La teatrul *Manzoni?*

— La *Manzoni,* da. Şi în curând... aşteaptă... peste trei zile de la Milano va veni Compania Fresi s-o pună în scenă aici, la acest teatru. Şi ea, Roncella, acum e la Milano şi va veni aici să asiste la premieră.

La această veste, Giustino sări în picioare, nerăbdător.

— Sunteţi sigură?

— Da, aşa mi se pare că am înţeles... Ce?... Te tulbură... te emoţionează teribil, nu? Ei, înţeleg...

Laura Carmi se ridicase şi ea, şi-l privea acum cu milă.

— Va veni?

— Aşa se spune! Şi eu aşa cred. Prezenţa ei, după atâta vâlvă câtă s-a stârnit în jurul ei, poate să-i fie de mare folos, drama fiind cam slabă. Publicul, de altfel, încă n-o cunoaşte şi vrea s-o cunoască...

— Da, da... – spuse Giustino, agitat. E firesc... aceasta este ca şi prima lucrare pentru ea... Poate că i s-a şi impus... Va veni peste trei zile Compania Fresi?

— Da, peste trei zile. Este jos, la intrare, afişul, nu l-ai văzut?

Giustino nu mai avea astâmpăr; îi mulţumi Laurei Carmi de primirea afectuoasă şi plecă, simţind că se sufocă în umbra aceea densă din teatru, tulburat cum era de vestea nemaipomenită, dată de artistă.

Silvia la Torino! Or s-o cheme la rampă, acolo, la teatru, şi el o s-o revadă!

Ieşind la lumină i se păru că i se înmoaie genunchii; simţi o ameţeală şi-şi duse mâinile la faţă. Îi venise tot sângele în cap şi inima îi bătea cu putere în piept. O s-o revadă! Ah, cine ştie cum o mai fi arătând acum, în viaţa aceea dezordonată, sub rafalele acelei furtuni! Cine ştie cum s-o fi schimbat! Poate că nu mai rămăsese nimic din Silvia pe care o cunoscuse!

Dar nu: poate că n-ar fi venit, ştiind că putea să vină şi el de la Cargiore la Torino şi... Şi dacă tocmai de aceea ar fi venit? Ca să se apropie din nou de el? Oh, Doamne, oh, Doamne... Şi cum ar mai putea s-o ierte, după atâta scandal? Cum să mai reia viaţa cu ea acum? Nu, nu... El nu mai avea nicio situaţie; s-ar fi acoperit de ruşine; toţi ar fi crezut că el revine la ea ca să trăiască din munca ei, pe seama ei, iarăşi, în mod ruşinos. Nu, nu! Acum nu mai era posibil... Ea trebuia să-l înţeleagă. Dar nu-i lăsase tot când a plecat? Şi ceilalţi, din acest act al lui putuseră să-şi dea seama că nu era un exploatator ordinar. Dăduse tuturor dovada că nu era capabil să trăiască în ruşine, el, din banii care de fapt erau şi ai lui în mare parte, rodul muncii lui, sângele lui; şi i-l lăsase! Cine putea să-l acuze?

Acest protest de demnitate în care zăbovea cu o

crescândă satisfacţie era scuza cu care, tergiversând, conştiinţa lui capta speranţa tainică a venirii Silviei la Torino ca să se împace cu el.

Dar dacă ea în schimb venea fiindcă nu putea face altfel, fiind obligată prin contract faţă de Compania Fresi? Şi poate... cine ştie?... nu era singură; poate că cineva o însoţea, o reconforta în călătoria aceea obositoare...

Nu, nu; el nu putea, nu trebuia să facă nimic. Doar că, cu orice preţ, voia să se întoarcă la Torino peste câteva seri ca să asiste, pe ascuns, la reprezentarea dramei, ca s-o mai revadă de la distanţă, pentru ultima oară...

Pe ascuns, de la distanţă!

O lume nemaipomenită, în minunata seară de mai, intra în teatrul luminat ca de sărbătoare, trăsurile soseau zgomotoase, aglomerându-se acolo, în faţa porţilor, în contrastul luminilor, şi al murmurului mulţimii agitate.

Pe ascuns, de la distanţă, el asista la acel spectacol. Dar nu era tot opera lui, aceea, care după ce luase formă, continua acum să meargă de la sine, fără să-i mai pese de el?

Da, era opera lui, opera care-i absorbise, îi vlăguise toată viaţa, până ce-l lăsase aşa, gol, stins. Şi acum trebuia s-o vadă continuând, acolo, iată, în omenirea aceea anxioasă, de care nu putea nici măcar să se apropie, să se amestece cu ea; expulzat, respins, el, el, datorită căruia se mişcase pentru prima oară mulţimea aceea, el, de fapt primul care o adunase şi o condusese, în seara aceea de neuitat la teatrul *Valle* din Roma!

Acum trebuia să aştepte aşa, pe ascuns, de la distanţă, ca ea, cu mare vâlvă, nerăbdătoare, să se năpustească în teatru şi să-l umple tot, în vreme ce el avea să se strecoare pe furiş, ultimul, ruşinos.

Sfâşiat de durerea acestui exil, care era la un pas, dar infinit, de viaţa lui însăşi, care, iată, se desfăşura acolo, înafara lui, în faţa lui, lăsându-l spectator inert al propriei sale mizerii, al nulităţii sale, acum, Giustino a avut un

impuls de orgoliu şi s-a gândit că – da – opera lui continua să meargă de la sine; dar cum? Desigur, că nu aşa cum ar fi fost, dacă ar mai fi condus-o el, dacă ar fi supravegheat-o, ar fi manevrat-o, ar fi cârmuit-o, şi ar fi susţinut-o el din toate părţile! De aproape, ar fi vrut să vadă cum continua să meargă piesa fără el! Ce pregătire avusese acea *premieră* a noii drame? Abia-abia dacă au comentat-o ziarele cu o seară înainte şi apoi dimineaţă... Ei, dar dacă ar fi fost el, în schimb?! Da, venea lume multă, continua să vină o mare de lume; dar de ce? În amintirea *Insulei noi,* a triumfului obţinut de el; şi ca să vadă, s-o cunoască pe autoare, acea timidă, ursuză, inexpertă, tinerică din Taranto pe care el, prin strădania lui, o plasase în faţa tuturor, făcând-o celebră; acum el stătea aici, părăsit, ascuns în beznă, în timp ce ea dincolo, în lumina gloriei, era înconjurată de admiraţia tuturor.

Trebuia să fie, desigur, acolo, pe scenă, la ora aceea. Cine ştie cum era! Ce spunea! Posibil să nu se gândească că, de la Cargiore, atât de aproape, ar fi venit şi el să asiste, la reprezentarea dramei? Oh, Doamne, oh, Doamne... Îl năpădea, făcându-l să tremure tot, din nou gândul care-i venise când aflase că avea să vină şi ea la Torino: că ar fi venit anume pentru a se împăca cu el; că s-ar fi aşteptat, după primele aplauze, la o furioasă izbucnire a lui pe scenă cu o îmbrăţişare frenetică în faţa tuturor actorilor emoţionaţi; şi apoi, şi apoi... oh, Doamne – simţea că e cuprins de fiori, şi o furnicătură îi electriza tot trupul – iată, se trăgea cortina într-o parte şi în alta şi amândoi, ea şi el, ţinându-se de mână, se arătau lumii, se înclinau, împăcaţi şi fericiţi, dar publicul aclama în delir.

Nebunii! Nebunii! Dar, pe de altă parte, nu depăşea orice limită lipsa ei de delicateţe de a veni acolo la Torino, până sub ochii lui.?

Se chinuia să afle, să vadă... Dar cum putea din loja aceea de ultimul rang, în centru, tot ce găsise şi el să cumpere, cu o zi înainte de premieră.

Intrase chiar acum, grăbit, suind scările din patru în patru trepte.

Stătea în fund ca să nu-l descopere nimeni. Deasupra capului său galeria nu avea astâmpăr; de jos, de la loji, de la stal, pornea zarva, fermentul serilor importante. Teatrul părea să fie plin şi strălucitor.

Continuând să gâfâie, mai mult de emoţie, decât de alergatul pe scări, el privea cortina şi ar fi vrut s-o străpungă cu ochii. Ah, ce n-ar fi dat ca să mai audă sunetul glasului ei! Credea că nu şi-l mai aduce aminte! Cum vorbea ea acum? Cum se îmbrăca? Ce spunea?

Tresări la sunetul prelungit al gongului care răspundea gălăgiei crescânde de la galerie. Şi iată: cortina se ridica!

În mod instinctiv, pe neaşteptate, în tăcere, el trecu mai în faţă; se uită pe scenă, care reprezenta sala de redacţie a unui ziar. Cunoştea primul act şi chiar şi pe al doilea al dramei şi ştia că ea nu era mulţumită. Poate că le-o fi refăcut, sau, poate, dacă succesul dramei fusese mediocru, le lăsase aşa cum erau, constrânsă să pună imediat în scenă lucrarea ca să poată face faţă dificultăţilor financiare.

Prima scenă, între *Ersilia Arciani* şi directorul ziarului *Cesare D'Albis,* era întocmai. Dar artista Fresi nu reprezenta rolul Ersiliei cu rigiditatea pe care o dăduse Silvia caracterului protagonistei. Poate că ea însăşi, Silvia, atenuase rigiditatea aceea ca să facă personajul mai puţin dur şi mai simpatic. Dar, evident, nu era de ajuns. În tot teatrul, încă de la primele replici, se şi răspândise răceala unei dezamăgiri.

Giustino îşi dădea seama, şi din toată răceala aceea fantastică simţea cum i se urcă o fierbinţeală în cap, şi transpira, şi se agita, cumplit de neliniştit. Pentru Dumnezeu! Să te expui astfel la încercarea teribilă a unei noi drame, după triumful clamoros al primei drame, fără o adecvată pregătire a presei, fără a preveni publicul că acea nouă dramă avea să fie diferită cu totul faţă de prima, revelarea unui nou aspect al talentului Silviei

Roncella. Iată acum consecinţele: publicul se aştepta la poezia sălbatică din *Insula nouă,* reprezentarea unor obiceiuri stranii, a unor personaje insolite; şi când colo se afla în faţa unor aspecte obişnuite ale vieţii, proză, proză, şi rămânea rece, deziluzionat, nemulţumit.

El ar fi trebuit să se bucure de asta; dar nu, nu, nu! Deoarece, atât cât mai era încă viu, el era tot în opera aceea pe care o vedea căzând, şi simţea că era păcat că el nu mai putea să pună mâinile ca s-o susţină, s-o ridice din nou, s-o facă să triumfe din nou; un păcat, pentru operă şi o cruzime feroce pentru el!

Sări în picioare, la un şoptit mai puternic stârnit brusc de la stal, ca o suflare de vânt care agita tot teatrul şi se retrase până în fundul lojii cu mâinile pe faţa înflăcărată, de parcă i-o biciuise cineva.

Încăpăţânarea cu care *Leonardo Arciani* refuza să judece, discutând situaţia cu socrul său, îi enerva pe spectatori. Dar poate că la urmă strigătul Ersiliei care explica încăpăţânarea aceea: — *„Tată, are o fată, o fată; de aceea nu mai poate judeca clar!”* – ar fi salvat actul. Iată, intra doamna Fresi. Se făcea tăcere. Guglielmo Groa şi ginerele erau gata, gata să se ia la bătaie. Publicul, neînţelegând încă, se agita din ce în ce mai mult. Şi Giustino, fremătând tot, ar fi vrut să strige din loja lui, din ultimul rând:

— Idioţilor, nu poate judeca clar: are o fată!

Dar iată, iată, că Fresi rostea tare fiece cuvânt... bravo! Aşa!... Tare, cu tot sufletul, ca o plesnitură de cravaşă... Publicul izbucnea într-un *aaahhh* prelungit... Cum?... Nu le plăcea? Nu... Mulţi aplaudau... Iată, cortina cădea în aplauze; dar erau aplauze discordante; mulţi chiar şuşoteau... Oh, Doamne, un fluierat ascuţit, sfâşietor, de la galerie... afurisit, fluierat afurisit! Ca o reacţie, aplauzele din fotolii, din loji se înteţeau... Giustino, cu faţa inundată de lacrimi, agitat, îşi răsucea mâinile, tentat să aplaude şi el cu furie, şi totuşi împiedicat de aşteptarea neliniştită care-i concentra tot sufletul în ochi. Apăreau

actorii... Nu, ea nu era... Silvia nu era... Afară! Afară, încă o dată! Oh, Doamne!... Era? Nu... nici măcar de astă dată... Aplauzele căzdeau şi împreună cu ele şi Giustino, pe un scaun din lojă, epuizat, gâfâind, de parcă ar fi alergat o oră. Din focul care-i ardea fruntea se iscau broboane de sudoare, mari cât lacrimile. Închis tot în sine, căuta să se liniştească, contractat cum era, cu inima tumultuoasă şi un geamăt care-i ieşea din gât o dată cu gâfâitul stârnit parcă de cruzimea unui chin pe care nu-l mai putea îndura.

Dar nu mai putea sta locului nicio clipă; se ridica, se sprijinea de peretele lojii cu braţele în voie, cu batista în mână, cu capul atârnat în jos...se uita la uşiţă... îşi ducea batista la gură, trăgea de ea... Era prizonier acolo... Nu se putea arăta în lume... Ar fi vrut să audă măcar comentariile care se făceau asupra acelui prim act; să se apropie de scenă, să-i vadă pe cei ce se duceau s-o încurajeze pe autoare... Ah, în clipa aceea desigur că ea nu se gândea la el; el nu exista pentru ea; era unul din mulţime, confundat cu mulţimea... ei nu, nu, nici atât măcar; el nu mai putea face parte nici din mulţime, el nu trebuia să fie acolo; iată; şi nici nu era de fapt; închis, ascuns acolo într-o lojă pe care toţi o credeau pesemne goală, fiindcă era unul care nu trebuia să fie acolo... Ce ispită, însă, de a alerga pe scenă, de a-şi face loc, ca stăpân, de a-şi relua locul, bagheta de comandă! Un avânt eroic îl cuprinse de a înfăptui lucruri nemaiauzite, nemaivăzute, ca să schimbe brusc soarta acelei serate, sub ochii uluiţi ai întregului public; să demonstreze că acum era el acolo, el, autorul triumfului *Insulei noi...*

Iată, bătea gongul pentru actul al doilea. Reîncepea bătălia. Oh, Doamne, cum va putea să asiste, atât de vlăguit cum era?

Publicul intra din nou în sală, agitat, turbulent. Dacă prima scenă din actul al doilea, între tată şi fiică, nu plăcea, piesa avea să cadă în mod ireparabil.

Se ridică cortina.

Scena reprezenta biroul lui *Leonardo Arciani.* Era în timpul zilei şi lumina rămasă aprinsă toată noaptea mai ardea încă pe birou. *Guglielmo Groa* dormea, tolănit într-un fotoliu, cu un ziar pe faţă. Intra *Ersilia,* stingea lumina, îşi trezea tatăl şi-l anunţa că soţul ei nu venise acasă; la întrebările aspre şi categorice ale tatălui ei, ca loviturile de ciocan pe stâncă, duritatea *Ersiliei* se destrăma şi patima ei închisă începea să se reverse; ea vorbea cu un calm leneş şi întristat, apărându-şi soţul, care, pus între ea şi fata lui, se dusese la aceasta: — *„Acolo unde sunt copiii, acolo e şi casa!”*

Giustino, captat, fascinat şi el de profunda frumuseţe a acelei scene reprezentată cu o admirabilă artă de Fresi, nu-şi dădea seama că publicul devenise acum foarte atent. Când, la sfârşit, izbucni în aplauze calde, lungi, unanime, simţi deodată tot sângele cum îi năvăleşte în inimă şi apoi cum i se urcă în cap. Bătălia era câştigată; dar, el, el s-a văzut pierdut; dacă Silvia s-ar prezenta la aceste aplauze insistente ca să mulţumească publicului, n-ar vedea-o; i se împăienjeniseră ochii de un văl invizibil. Nu, nu, din fericire! Reprezentaţia continua. Totuşi, el n-a mai putut fi atent. Neliniştea, agitaţia, angoasa, îi deveneau din ce în ce mai intense, pe măsură ce înainta actul, apropiindu-se de final, de scena extraordinară dintre soţ şi soţie, când *Ersilia,* iertându-l pe *Leonardo,* îl îndepărtează de ea: — *„Tu acum nu mai poţi să rămâi aici. Două case, nu; eu aici şi fiica ta acolo, nu. Nu mai e cu putinţă, du-te. Ştiu ce doreşti!”* Ah, cum declama Fresi! Iată, *Leonardo* pleca; ea izbucnea într-un plâns de bucurie, şi cortina se lăsa într-un ropot de aplauze.

— Autoarea! Autoarea!

Giustino cu braţele strânse, încrucişate pe piept şi cu umerii prinşi în palme, vrând parcă să-şi împiedice inima să-i sară din piept, aşteptă gemând ca Silvia să apară la rampă. Chinul aşteptării îi făcea chipul aproape feroce.

Iat-o! Nu. Erau actorii. Aplauzele continuau în ropote.

— Autoarea! Pe scenă autoarea!

Iat-o! Iat-o! Aceea? Da, iat-o acolo, între doi actori. Dar abia se desluşea, de acolo de sus; era prea mare distanţa şi prea mare emoţia care-i tulbura vederea! Dar iată, o chemau încă o dată pe scenă; iat-o, iat-o din nou; cei doi actori se trăgeau înapoi şi o lăsau singură pe scenă, acolo, expusă, lung timp, îndelung, demonstraţiei solemne a publicului care o aclama în picioare. De astă dată Giustino a putut s-o distingă clar; stătea dreaptă, palidă şi nu zâmbea; înclina uşor capul, încet, cu o demnitate, nu rece, dar plină de o invincibilă tristeţe.

Giustino nu s-a mai gândit să se ascundă, de îndată ce ea s-a retras de pe scenă, ci a ieşit fulgerător din lojă, ca un nebun; coborî în goana mare scările, întâmpinând mulţimea care ieşea din sală, înghesuindu-se pe coridoare; îşi croi drum cu gesturi furioase, în uimirea celor ce se vedeau îmbrânciţi; auzi strigăte şi râsete în spatele lui; găsi ieşirea din teatru, şi repede, în goană mare, cu o singură senzaţie în el, în tenebra frenetică instalată în creierul lui, străpunsă toată de scânteieri de lumină; a unui foc care-i devora măruntaiele, dându-i o arsură atroce în gât.

Ca un câine bătut, ieşind din piaţă, o luă pe prima stradă care i se deschise în faţă, lungă, dreaptă, pustie; şi începu să meargă fără să ştie unde, cu ochii închişi, scărpinându-şi cu amândouă mâinile părul la tâmple şi spunându-şi fără glas, în gura uscată ca pluta:

— S-a sfârşit... s-a sfârşit... s-a sfârşit...

Văzând-o pe ea, îi pătrunsese această idee, i se impusese ca o convingere absolută; că pentru el totul era terminat, fiindcă aceea nu mai era Silvia, nu, nu, aceea nu mai era Silvia; era alta, de care el nu se mai putea apropia, departe, de neajuns, de departe ce era, deasupra lui, deasupra tuturor, prin tristeţea aceea care o cuprinsese toată, o izolase, o înălţase, dreaptă şi austeră, aşa cum ieşise din furtuna pe care o străbătuse; alta, pentru care el nu avea niciun motiv să existe.

Unde se ducea? Unde se vârâse? Privi rătăcit casele

tăcute, întunecate; se uită la felinarele care vegheau triste în tăcere; se opri; era gata să cadă; se sprijini de un zid, cu ochii spre unul din felinarele acelea; observă ca un smintit flacăra neclintită, apoi, dedesubt, cercul de lumină de pe trotuar; îşi lungi privirea pe stradă; dar de ce să mai caute să iasă din situaţia aceea, dacă totul era sfârşit? Unde trebuia să se ducă? Acasă? Şi de ce? Trebuia să continue să trăiască, nu-i aşa? Şi de ce? Acolo, în gol, în lenevie, la Cargiore, ani şi ani şi ani de zile... Ce-i mai rămânea, ca să poată să dea un sens, o oarecare valoare vieţii sale? Nicio afecţiune, fără să reprezinte acum o datorie insuportabilă: aceea faţă de copil, aceea faţă de mama lui. El nu mai simţea nevoia acestor afecţiuni; simţeau nevoie ei, ceilalţi, copilul şi mama; dar ce mai putea face pentru ei? Să trăiască, nu-i aşa? Să trăiască pentru a nu o face pe bătrână lui mamă să moară de durere... Cât despre copilul lui, dacă el ar muri şi bunica ar muri i-ar rămâne mama, şi ar fi mai bine pentru el şi mai bine pentru ea. Cu copilul alături, ea ar fi trebuit neapărat să se gândească la el, la tatăl copilului, la acela care-i fusese soţ, şi astfel ar fi continuat să existe pentru ea, prin copilul lor, în copilul lor.

Ah, cum să ajungă, vlăguit cum era, pe jos, de la Giaveno la Cargiore? Desigur că mama îl aştepta, cufundată în cine ştie ce gânduri triste, din cauza dispariţiei lui... Parcă fusese nebun în toate zilele acelea, de când aflase că Silvia urma să vină la Torino. Aflase de asta şi mama lui, de la Prever, căruia îi spusese cineva din sat, probabil doctorul Lais care citise ştirea în ziare. Şi mama intrase în camera lui, implorându-l să nu se ducă în zilele acelea la Torino. Ah, biata de ea! Biata de ea! Ce spectacol îi oferise! începuse să strige, ca un nebun, că voia să fie lăsat în pace, că nu avea nevoie de tutela nimănui, că nu voia să fie sufocat de toate îngrijirile acelea şi de toate temerile acelea, şi nici ucis de toate sfaturile acelea. Şi trei zile nu mai se dusese nici la masa de prânz şi nici la cea de seară, ferecat în cameră, fără să

vrea să vadă pe nimeni, nici să audă nimic.

Acum, gata. O văzuse, îşi luase orice speranţă; ce-i mai rămânea de făcut? Să se întoarcă la copilul lui, la mama lui; şi gata, gata, pentru totdeauna!

O porni, îşi adună minţile, se îndreptă spre gara de unde lua trenul care trebuia să-l ducă la Giaveno; abia ajunse la timp pentru ultima cursă.

Ajungând la Giaveno, aproape de miezul nopţii, o porni spre Cargiore. Totul era tăcere, sub lună, în răcoroasa, nespus de plăcuta noapte de mai. Mai mult decât teamă de singurătatea stupidă şi aproape stupefiată în blândul clar de lună, simţi o nelinişte precaută, în faţa frumuseţii fascinante şi misterioase a nopţii, pătată toată de umbrele lunii şi sonoră de triluri cristaline. Când şi când, tainicele murmure ale apelor ca şi foşnetul frunzelor îi făceau teama şi mai profundă şi mai vie. I se părea că murmurul acela nu voia să fie auzit şi nici să audă zgomotul paşilor săi; şi el mergea păşind mai uşor. Deodată, din spatele unei porţi, un câine lătră cu ferocitate, făcându-l să tresară şi să tremure şi să îngheţe de spaimă. Imediat alţi câini începură să latre de aproape, de departe, protestând împotriva umbletului său de la ora aceea. Încetându-i tremuratul, simţi şi mai mult extrema oboseală care-i cuprinsese membrele; se gândi cărui fapt îi datora oboseala aceea; se gândi la drumul nesfârşit pe care-l avea înaintea lui, şi imediat i se întunecă splendoarea nopţii, dispărându-i orice farmec al ei, cufundându-se în golul tenebros al durerii sale. Merse, merse mai bine de o oră, fără să vrea să se oprească nicio clipă, ca să-şi mai tragă sufletul; în cele din urmă nu mai putu şi se aşeză pe marginea drumului; era frânt de oboseală; nu mai avea nici puterea de a-şi ţine capul sus. Desluşi, încet, încet, vâltoarea înteţită a râului Sangone, jos în vale, apoi foşnetul frunzelor noi de castani şi răcoarea densă a văii împădurite, în fine, râsul unui pârâiaş de acolo; şi resimţi arsura din gură. Se văită, înduioşându-se de el însuşi, de sufletul său îndurerat şi

exasperat de atâta cruzime; se văzu atât de singur, pe drum, noaptea, atât de vlăguit şi disperat, încât simţi o nevoie cumplită de încurajare. Se ridică din nou ca să ajungă mai repede la ea, singura care-l mai putea încuraja. Dar fu nevoit să mai meargă altă oră întreagă, până să vadă cuspida octogonală a bisericii, îndreptată ca un deget ameninţător spre cer. O dată ajuns, îşi întoarse privirea asupra casei sale, văzând, spre stupoarea lui, luminile aprinse la trei ferestre. La una, da, se aştepta; dar la atâtea, de ce?

În întuneric, aşezat în pragul uşii, îl găsi pe Prever care plângea în hohote.

— Mama? – îi strigă.

Prever se ridică şi cu capul plecat îi întinse braţele:

— Rino… Rino… – gemu, printre hohote, în barba lui răvăşită.

— Rino?… Dar cum?… Ce are?

Şi desprinzându-se cu furie din braţele bătrânului, Giustino alergă în camera copilului, continuând să strige:

— Ce are? Ce are?

Rămase în prag în faţa învălmăşelii din cameră.

Copilul fusese scos chiar atunci dintr-o baie rece şi bunica îl ţinea pe genunchi înfăşurat în cearceaf. Era acolo şi doctorul Lais. Graziella şi doica plângeau. Copilul nu plângea; tremura tot, cu căpşorul cârlionţat, ud leoarcă, ochii strânşi, chipuşorul înflăcărat, aproape învineţit, umflat.

Mama îşi ridică ochii, şi Giustino se simţi străpuns de privirea ei,

— Ce are? Ce are? – îl întrebă cu glasul tremurat pe doctor. Ce s-a întâmplat? Aşa… deodată?

— Ei, de două zile… – răspunse doctorul.

— Două zile?

Mama îl privi din nou insistent..

— Eu nu ştiu… nu ştiu nimic… – se bâlbâi atunci Giustino, medicului, vrând parcă să se scuze. Dar cum? Ce are, domnule doctor? Spuneţi-mi! Ce-a fost? Ce-a fost?

Lais îl luă de un braţ, îi făcu semn cu capul, şi-l duse în camera de alături.

— Dumneata vii de la Torino, nu-i aşa.? Ai fost la teatru?

— Da, – şopti Giustino, privindu-l încremenit.

— Ei bine, – reluă Lais, şovăitor. Dacă mama lui este aici…

— Ce anume?

— Mă gândesc că… – va fi bine, poate s-o anunţi…

— Prin urmare, – strigă Giustino, prin urmare Rino… copilul meu…

Îi răspunseră trei izbucniri în plâns din camera alăturată, şi un al patrulea la spate, al lui Prever care intrase în casă. Giustino se întoarse, se lăsă în braţele bătrânului şi izbucni în plâns şi el.

Lais intră din nou în camera copilului; îl aşezaseră din nou în pat, şi cufundat în letargie, părea că-şi dă duhul. Ardea din nou. Veni şi Giustino, zadarnic împiedicat de Prever.

— Vreau să ştiu ce are! Vreau să ştiu ce are! – strigă doctorului, pradă unei furii feroce.

— Ce are? Anemie pernicioasă!

Şi tonul şi aerul spuneau: — „Dumneata vii de la teatru şi mai, ai curajul să mă întrebi în felul acesta ce are copilul dumitale!”

— Dar cum? În trei zile?

— În trei zile, sigur! Ce te miră! Tocmai de aceea este o anemie pernicioasă!… S-a făcut totul… am încercat…

— Rino drag… Rino, dragul meu… Oh, Doamne, doctore… Rino al meu!

Şi Giustino se aruncă în genunchi lângă pătuţ, atingând cu fruntea mânuţa fierbinte a copilului, şi, printre hohotele de plâns, se gândi că niciodată nu-i dăduse toată inima lui acelei fiinţe plăpânde care se ducea, că trăise aproape doi ani oarecum înafara sufletului său, înafara aceluia al mamei sale, bietul copilaş, şi găsise un refugiu numai în dragostea bunicii… Şi el, cu scurt timp

înainte, se gândise să i-l dea mamei lui! Şi iată, de aceea copilul îi părăsea… Niciunul din ei doi nu-l meritau.

Doctorul Lais îl ajută să se ridice de pe jos şi cu blândă violenţă îl luă din nou în camera de alături.

— Mă voi întoarce de îndată ce se va crăpa de ziuă – îi spuse. Dacă vreţi să faceţi telegrama pentru mama… Mi se pare just… Pot, dacă vreţi, să-mi iau eu sarcina de a o da, mai înainte de a mă întoarce aici. Iată, scrieţi aici.

Şi-i întinse o hârtie din carnetul său şi tocul.

El scrisese: *„Vino imediat. Fiul tău moare. — Giustino”.*

Toată odăiţa era plină de flori; plin de flori pătuţul pe care zăcea micul cadavru sub vălul albastru; patru lumânări ardeau în cele patru colţuri ale patului, parcă cu greu, ca şi cum flăcăruile s-ar fi chinuit, respirând în aerul acela prea apăsător de miresme. Şi mortuleţul părea oprimat; de ceară, cu globii oculari încremeniţi sub pleoapele livide.

Toate florile acelea împreună nu mai emanau parfum; transmiteau o miasmă greoaie în aerul închis al odăiţei; buimăceau şi îngreţoşau. Şi copilul sub vălul albastru, lăsat în mod inexorabil pradă acelui miros greoi, cufundat în el, prizonier al lui, iată, nu mai putea fi privit decât de la distanţă, la lumina celor patru lumânări, al căror galben cald făcea aproape vizibilă şi impenetrabilă stagnarea tuturor acelor miasme care duhneau.

Numai Graziella stătea lângă uşă să se uite, cu ochii, descompuşi de plâns, la micul cadavru, când, pe la unsprezece, ca un vânt neaşteptat, sus pe scară, printre gemete şi foşnete de rochie şi hohote de plâns, reînnoite la parter, Silvia, susţinută de doctorul Lais, erupse în cameră, dar se opri imediat după ce trecuse pragul, cu mâinile ridicate, vrând parcă să se ferească de spectacolul acela, şi deschizând gura ca pentru un strigăt, un altul, un altul, care n-au reuşit să-i iasă din gât. Doctorul Lais, simţind că-i leşină în braţe, strigă:

— Un scaun!

Graziella i-l întinse: amândoi, susţinând-o, au aşezat-o

şi imediat Lais s-a repezit spre fereastră, exclamând:

— Dar, mă întreb, cum de puteţi sta astfel? Aici nu se mai poate respira! Aer! Aer!

Şi se întoarse grijuliu spre Silvia, care stătea pe scaun acum, cu mâinile pe faţă, cu capul plecat ca sub o condamnare, având pe lângă povara durerii şi pe aceea a remuşcării şi a ruşinii, şi care plângea, zgâlţâită de hohote violente. Plânse câtva timp astfel; apoi îşi ridică capul, ţinându-şi-l cu mâinile de o parte şi de alta a ochilor şi se uită la pătuţ; se ridică, se apropie de el, spunându-i doctorului care voia s-o împiedice:

— Nu… nu… lăsaţi-mă… lăsaţi-mă să-l văd…

Şi mai întâi se uită la el prin văl, apoi fără văl, stăpânindu-şi hohotele de plâns, reţinându-şi respiraţia ca să simtă în sine moartea fiului pe care nu-l mai recunoştea; şi cum nu putu rezista mai mult acelei opriri de viaţă în sine, se aplecă să sărute fruntea micului cadavru şi gemu deasupra lui:

— Ah, ce rece eşti… ce rece eşti…

Şi în sinea ei plângea: — „Pentru că dragostea mea n-a putut să te încălzească…”

— Rece… rece…

Şi-i mângâie pe cap, uşor, cârlionţii blonzi.

Doctorul Lais o constrânse să se desprindă de pătuţ. Ea o privi pe Graziella care plângea, dar îi desluşi în spatele lacrimilor o privire ostilă adresată ei; nu simţi indignare, dimpotrivă, îndrăgi ura acelei bătrâne care destăinuia un act de dragoste faţă de copilul ei, şi i se adresă doctorului:

— Cum a fost? Cum a fost?

Lais o conduse în camera de alături, în aceeaşi în care dormise în lunile de şedere a ei acolo. Plânsul, care-i năvălise în ochi în camera copilului, dacă nu chiar forţat, nproape smuls din violenţa acelei vederi, aici o năpădi spontan şi impetuos; aici simţi cum i se sfâşie inima, din amintirile vii ale micii ei creaturi, aici se simţi din nou mamă cu adevărat, cu inima de atunci, când doica îi

aducea la pat, în fiecare dimineaţă, pe micuţul roz, goluţ, abia scos din baie, şi ea, strângându-l la piept, se gândea că în curând avea să se despartă de el...

Între timp, Lais îi vorbea de boala neaşteptată, de ceea ce făcuse ca să-l salveze, şi-i povestea că şi pentru tatăl lui această nenorocire însemnase o lovitură amarnică şi neaşteptată, deoarece cu o seară în urmă el fusese la teatru ca să asiste la drama ei, fără să ştie că copilul era atât de grav bolnav.

La această veste, Silvia îşi ridică capul zguduită de un fior.

— Aseară? La teatru? Dar cum, nu ştia?...

— Ei, doamnă, – răspunse Lais. Cu vestea că dumneavoastră urma să veniţi la Torino...

Şi cu mâna făcu un gest care însemna: părea că de mult aştepta ocazia s-o vadă!

— Mama lui nu i-a mai spus nimic, văzându-l astfel,

— Adăugă. N-a bănuit, ce-i drept, că ar putea fi vorba de un caz atât de grav... Inspiră milă, credeţi-mă că inspiră milă! De îndată ce a sosit az' noapte pe la două, pe jos de la Giaveno, şi-a găsit aici copilul muribund. Eu i-am dat ideea de a vă anunţa printr-o telegramă, ba chiar eu însumi am trimis-o, când copilul, din păcate... A murit pe la şase... Auziţi? Auziţi?

Deodată, sus, pe scăriţă se auziră hohotele de plâns ale lui Giustino, într-un zgomot de paşi confuz şi strigătele celorlalţi care încercau pesemne să-l mai potolească.

Silvia sări în picioare, tulburată, şi se retrase într-un colţ, ca şi cum ar fi vrut să se ascundă.

Susţinut de don Buti, de Prever şi de mama lui, Giustino apăru în prag ca un năuc, dezordonat ca îmbrăcăminte, cu părul răvăşit, cu faţa scăldată în lacrimi, îl privi încruntat pe doctorul Lais, şi-i spuse:

— Unde e?

De cum a văzut-o, pântecul, pieptul începură să-i salte şi să-i tremure picioarele şi bărbia, cu un tremur uşor şi dens, crescând, până când plânsul, descompunându-i

încet, încet trăsăturile feţei, îi gâlgâi în gâtul contractat; dar cum Prever şi don Buti căutau să-l ia de acolo, se desprinse cu ferocitate de ei:

— Nu, aici! – strigă.

Şi rămase o clipă desprins de ei, perplex; apoi, înfuriat se repezi asupra Silviei, îmbrăţişând-o cu violenţă.

Silvia nu mişcă un braţ; se contractă, devenind ţeapănă, ca să reziste durerii sfâşietoare pe care i-o provoca impulsul acela disperat, îşi strânse ochii din milă şi-i deschise ca s-o asigure pe mama lui să nu se teamă de ea, fiindcă – iată – nu îmbrăţişa, ci se lăsa îmbrăţişată de el, din milă, şi mila aceea avea să ştie să şi-o domine.

— Ai văzut? Ai văzut? – îi hohotea Giustino pe piept, strângând-o din ce în ce mai cu putere. S-a dus... Riri s-a dus fiindcă noi nu eram lângă el... tu nu erai... şi nici eu nu mai eram aici... şi atunci bietul micuţ a spus: „— Şi ce să mai fac eu aici?” – şi s-a dus... Dacă acum te-ar vedea aici... Vino! Vino! Dacă te-ar vedea aici...

Şi o trase de mână în camera copilului, ca şi cum venirea ei şi bucuria pe care o simţea el ar fi putut face minunea de a-l readuce la viaţă pe copil...

— Riri!... Ah, Riri!... ah, Riri al meu...

Şi din nou căzu în genunchi în faţa pătuţului, înfundându-şi faţa în flori.

Silvia simţi că leşină; doctorul Lais veni în grabă, o susţinu, o readuse în camera de alături. Şi Giustino a fost smuls de lângă pătuţ de don Buti şi de Prever şi condus din nou jos la parter.

— Silvia! Silvia! – continua s-o strige, suportând violenţa celor doi, acum fără curajul de a se revolta, acum, când îşi văzuse din nou copilul mort.

La sunetul numelui său, din ce în ce mai îndepărtat, Silvia se simţi chemată parcă din adâncul vieţii petrecută acolo, cu un an în urmă; în veselia de atunci pătrunsese presentimentul obscur al acestei nenorociri; şi presentimentul acela acum o chema în plânsul lui: — *Silvia!... Silvia!...* – de departe. Ah, dacă ar fi putut să

audă atunci numele ei strigat astfel, ea ar fi găsit puterea să reziste oricărei ispite; ar fi rămas acolo cu micuţul ei, în cuibul acela de pace, în inima munţilor, şi copilaşul ei n-ar fi murit şi niciunul din lucrurile oribile care se întâmplaseră nu s-ar fi întâmplat. Cel mai oribil dintre toate... ah, acela! Încă sub văpaia închipuirilor sufocante, ea simţea că-i arde carnea de ruşinea unei singure împreunări, încercată aproape la rece, dintr-o oribilă necesitate ineluctabilă, acolo, la Ostia, rămasă disperat de neîmplinită; se simţea mânjită de ea pentru totdeauna, mai mult decât dacă s-ar fi făcut vinovată de mii şi mii de ori cu toţi acei tineri pe care glasul public i-i agăţase şi-i mai agăţa încă drept iubiţi. Memoria vâscoasă a acelei unice împreunări ratate îi trezise o silă invincibilă, un dezgust în care avea să se distrugă orice dorinţă de dragoste. Era convinsă că Giustino, dacă ea ar fi vrut, s-ar fi smuls din braţele mamei sale, de orice reţinere a amorului propriu, ca să revină la ea. Dar nu: ea nu voia; pentru el şi pentru ea nu trebuia! Acum şi ultima legătură dintre ei se rupsese prin moarte; şi zadarnic se zbătea el acolo, jos, în braţele care-l reţineau. Doctorul Lais fusese chemat în ajutor. Dincolo, între flori, zăcea copilul lui mort. Lumea suia ca să-l vadă: femei din sat, bătrâni, copii şi toţi aduceau mereu alte flori, alte flori...

După scurt timp, domnul Lais, încălzit tot şi răbufnind, sui din nou la ea cu o foaie de hârtie în mână, ciorna unei telegrame, pe care soţul ei, jos, strigând şi zbătându-se, voise s-o scrie neapărat. Şi voia ca el, doctorul Lais, să se ducă imediat s-o trimită, după ce avea să i-o arate şi ei.

— O telegramă? – întrebă Silvia, buimăcită.

— Da, iat-o!

Şi Lais i-o întinse.

Era o telegramă adresată Companiei Fresi. Multe cuvinte erau aproape indescifrabile din cauza lacrimilor căzute deasupra lor. Le anunţa moartea copilului lor, cerând să fie suspendate reprezentaţiile dramei, după înştiinţarea publicului de doliul mare al autoarei. Era

iscălită *Boggiòlo.*

Silvia o citi şi rămase, sub ochii doctorului, în aşteptare, absorbită, uluită, perplexă.

— Trebuie s-o expediez?

Iată: după îmbrăţişare, el simţea că redevenise soţul ei.

— Aşa, nu, – îi răspunse doctorului. Scoateţi înştiinţarea publicului şi, dacă vreţi să vă deranjaţi, expediaţi-o dar sub numele meu, vă rog…

Doctorul Lais se înclină.

— Vă înţeleg perfect, – spuse. Nu vă îndoiţi, aşa va fi.

Şi plecă.

Dar după vreo jumătate de oră, iată-l pe Giustino din nou sus, cu un aer de nebun, împreună cu un ziarist, cu tânărul ziarist venit de la Torino, cu un an în urmă, pentru descoperirea autoarei *Insulei noi.*

— Uitaţi-o aici! Uitaţi-o aici! – spuse, poftindu-l în cameră; şi adresându-se Silviei: — Tu îl cunoşti, nu-i aşa?

Tânărul, mortificat de tulburarea aceea excesivă, nelalocul ei, aproape hilară, a lui Boggiòlo, care părea un nesăbuit, în momentul acela de profundă durere, deşi bietul om avea chipul brăzdat de lacrimi, se aplecă şi-i întinse mâna Silviei, spunându-i:

— Mă doare, doamnă, să vă văd aici într-o stare atât de diferită fată de prima dată. Am aflat la teatru că aţi alergat aici… Nu m-am aşteptat ca să se şi întâm…

Giustino îl întrerupse, luându-l de un braţ:

— În timp ce aseară la Torino se reprezenta drama – începu el să-i spună cu un tremur fantastic al glasului şi al mâinilor, totuşi cu ochii ficşi în ochii aceluia, ca şi cum ar fi vrut să-i ţină o lecţie – aici copilul murea, şi nici eu, nici ea, nu ştiam, înţelegeţi? Şi ea, – continuă, arătând spre Silvia, – ea aici, prima dată, ştiţi de ce a venit? Când? După naşterea copilului nostru! Şi ştiţi când s-a născut copilul nostru? Chiar în seara triumfului piesei *Insula nouă,* chiar în aceeaşi seară, motiv pentru care l-am numit Vittorio, Vittorino… Acum s-a reîntors aici pentru moartea lui! Şi când s-a întâmplat această moarte?

Tocmai când la Torino se reprezenta noua dramă! Vedeţi puţin! Vedeţi puţin, fatalitate!... Se naşte şi moare aşa... Veniţi, veniţi aici, să vi-l arăt...

Furat din nou de vehemenţa profesiei sale, în starea aceea, aproape că inspira groază. Tânărul ziarist se uita fix la el, obnubilat.

— Iată-l! Iată-l aici pe îngeraşul nostru! Vedeţi ce frumos e în mijlocul atâtor flori? Astea sunt tragediile vieţii, scumpe domn. Nu-i nevoie să te duci să le cauţi în insulele îndepărtate, în mijlocul lumii sălbatice! O spun pentru public, ştiţi? Că unele lucruri nu vrea să le înţeleagă... Dumneavoastră, dumneavoastră, ziarişti, ar trebui să explicaţi bine publicului că dacă azi o scriitoare poate să născocească o tragedie... aşa, din cap, o tragedie sălbatică, şi prin noutatea ei poate să placă imediat tuturor, chiar mâine, scriitoarea poate fi cuprinsă de una din aceste tragedii ale vieţii care strivesc un biet copil, inima unui tată şi a unei mame, înţelegeţi? Aceasta, aceasta trebuie să explicaţi publicului care rămâne rece în faţa tragediei unui tată care are o copilă înafara casei, a unei soţii care ştie că nu-şi mai poate recăpăta soţul decât cu condiţia de a lua la ea pe fata lui, şi se duce acolo, se duce la iubita soţului ei să i-o ceară! Acestea sunt tragedii... tragediile vieţii, scumpe domn... Această biată femeie, credeţi-mă, nu mai poate face nimic... nu... nu ştie să-şi valorifice operele... Eu vreau s-o fac, eu care mă pricep la lucrurile astea... dar capul în clipa asta mă... mă doare rău, credeţi-mă... mă doare rău... Prea multe emoţii... prea multe... şi simt nevoia să dorm... Oboseala, ştiţi? Care mă face să vorbesc astfel... Trebuie neapărat să mă duc să dorm... nu mă mai ţin pe picioare... nu mă mai ţin...

Şi ieşi din cameră, încovoiat, cu capul între mâini, repetând:

— Nu mă mai ţin pe picioare... nu mă mai ţin pe picioare...

— Oh, bietul de el! – suspină ziaristul, intrând din nou

cu Silvia în camera cealaltă. În ce stare se află!...

— Pentru Dumnezeu, – se grăbi să-l roage Silvia, – nu spuneţi, nu relataţi nimic în ziar...

— Doamna mea! Dar ce credeţi? – o întrerupse el, întinzând mâinile.

— Este un dublu chin pentru mine! – reluă Silvia, aproape sufocată.

— Totul a fost fulminant! Şi acum... altă sfâşiere...

— Inspiră, într-adevăr, milă!

— Da, tocmai din cauza acestei mile pe care o simt, vreau să plec de aici, vreau să plec de aici...

— Dacă vreţi, doamnă, am aici cu mine...

— Nu, nu: mâine, mâine. Cât timp copilul meu e în casă, rămân şi eu. Aici este îngropat şi unchiul meu. Şi mă durea atât de mult gândul că bietul meu bătrânel este aici, într-un mormânt care nu e al lui. Morţii, înţeleg, nu sunt între ei nici prieteni şi nici duşmani. Dar eu mă gândeam că se află între morţi care nu-i sunt prieteni. Acum va fi nepoţelul lui lângă el şi nu va mai fi singur, într-un mormânt străin. Mâine i-l voi da pe copilaşul meu şi de cum se va încheia totul, plec şi eu...

— Vreţi să vin mâine să vă iau? Ar fi o încântare pentru mine.

— Mulţumesc, – răspunse Silvia. Dar încă nu ştiu când...

— Mă informez eu, n-aveţi grijă. Pe mâine!

Şi tânărul ziarist plecă, foarte mulţumit. Silvia închise ochii, cu buzele într-o postură mai mult de amărăciune, decât de dispreţ şi dădu câtva timp din cap. După scurt timp, Graziella îi aduse ceva de mâncare, ţinându-şi ochii plecaţi; dar ea nu a vrut nici să se atingă, măcar. Târziu, avu supliciul unei vizite: aceea a soţiei doctorului, mai mult ca oricând încărcată de zorzoane. Dar, din fericire, în oboseală, şi în buimăcire, în timp ce ea căuta s-o consoleze prosteşte, a putut găsi o nouă sursă de lacrimi, întorcându-şi ochii spre un colţ al camerei.

Pe scrin, ca într-o discuţie între ele, erau jucăriile lui Riri: un căluţ din carton presat, fixat pe o scândurică cu

patru roţi, o mică trompetă din tablă, o bărcuţă, o mică paiaţă cu două timpane cu arc. Căluţul cu coada năpârlită, o ureche ruptă şi o rotiţă lipsă, era cel mai melancolic din toate. Bărcuţa cu pânzele întinse îşi avea întoarsă pupa şi părea departe de tot, o barcă mare, într-o mare nespus de îndepărtată, de vis; şi mergea astfel cu pânzele întinse într-o mare de vis cu sufleţelul lui Riri, nemaipomenit de uimit şi rătăcit... Dar ce! Nu! Paiaţa mică, râzând, îi spunea că nu era adevărat, că suprafaţa scrinului nu era marea şi că sufletul lui Riri nu mai naviga pe ea.

Le lăsase Riri, ca să facă ceva foarte serios, ceva ce părea neverosimil pentru un copil: să moară! Căluţul, deşi şchiop şi năpârlit, după cum era soarta tuturor jucăriilor, părea că ar da din cap, ca şi cum n-ar fi fost în stare să se stăpânească. Dacă trompeta ar fi încercat să-l cheme din somnul acela, în mijlocul tuturor acelor flori!... Dar şi trompeta era stricată, nu mai suna... Şi gura lui Riri nu mai vorbea... nu i se mai mişcau mânuţele... ochii nu i se mai redeschideau... o jucărie stricată şi el, Riri!

Ce văzuseră ochişorii aceia de doi ani deschişi în faţa spectacolului unei lumi atât de mari? Cine păstrează amintirea lucrurilor văzute cu ochii de doi ani? Şi iată, ochişorii aceia care priveau fără să păstreze amintirea lucrurilor văzute, se închiseseră pentru totdeauna. Afară erau atâtea de văzut: câmpiile, munţii, cerul, biserica; Riri se dusese din lumea aceea mare care nu fusese niciodată a lui, decât în căluţul acela de carton presat care mirosea a clei, în bărcuţa cu pânzele întinse, în trompeta de tablă, în paiaţa aceea micuţă care râdea şi bătea din timpane. Şi nu cunoscuse inima mamei sale, Riri...

Se înseră; soţia doctorului plecă acasă; ea rămase singură în tăcerea funebră care domnea în toată casa.

Se apropie de odăiţa mortuară. Acolo erau Graziella şi doica; una moţăia pe scaun, cealaltă rostea o rugăciune. Pe neaşteptate, Silvia avu tentaţia de a trimite şi pe una şi pe cealaltă să doarmă, ca să rămână ea singură cu

copilul ei, să ferece bine fereastra şi uşa, şi să se întindă lângă copilul ei, lăsându-se absorbită de toată răceala, răceala lui de moarte şi ucisă de toate florile acelea. Cu buimăceala miresmelor lor care-i făcuseră capul ca de plumb, la un moment dat s-a simţit doborâtă de o disperată oboseală a tuturor lucrurilor din viaţă, în neagra tăcere a acelei case strivite de coşmarul morţii. Ducându-se însă la fereastră, avu strania impresie că sufletul ei în tot timpul acela ar fi rămas afară, acolo, şi că ea îl regăsise acum, cu o stupoare şi o răceală infinită. Era acelaşi suflet care admirase acolo sus spectacolul dintr-o altă noapte, cu lună asemănătoare acesteia. Dar în blândeţea răcoarei, acum, era o întristare mai intensă, o nevoie mai imperioasă de a se desprinde de tot, şi în stupoare, o retrezire mai încărcată de dor, spre noi efluvii, spre efluvii mai vaste, de vise eterne. Privi pe cer luna agăţată de unul din munţii aceia uriaşi, şi în calma şi nespus de pura ei lumină, răspândită pe cer, se uită, absorbi puţinele stele care revărsau scânteieri, aidoma unor surse de cea mai viguroasă lumină; îşi aplecă ochii pe pământ şi revăzu munţii, în fund, cu frunţile albastre ridicate ca să respire în lumină, revăzu copacii încremeniţi, câmpiile sonore de apă sub tăcerea clară a lunii; şi totul i se păru ireal, şi sufletul ei se contopea cu irealitatea aceea, devenind lumină alburie şi tăcere şi rouă.

Dar, iată, încet, încet, i se intensifica din adâncul spiritului, ca o tenebră uriaşă, în faţa acelei limpezi irealităţi de vis: sentimentul obscur şi profund al vieţii, compus din atâtea impresii inexprimabile, răbufniri şi vâltori şi suprapuneri în tenebra cea mai densă dintre tenebre. În afara tuturor lucrurilor care dădeau sens vieţii oamenilor, era în viaţa lucrurilor un alt sens pe care omul nu-l putea înţelege: o spuneau aştrii aceia prin lumina lor, ierburile acelea prin mirosurile lor, apele acelea cu murmurul lor; un sens tainic, suscitând teamă. Trebuia să se treacă dincolo de toate lucrurile care dădeau sens

vieţii oamenilor pentru a pătrunde în acest sens tainic al vieţii lucrurilor. În afara meschinelor necesităţi create de oameni, iată alte întunecate necesităţi uriaşe profilate în fascinanta fluiditate a timpului, ca acei munţi măreţi de acolo, în farmecul verdelui nespus de silenţios clar de lună. În ele trebuia să se fixeze ea de acum înainte, să înfrunte cu ele ochii inflexibili ai minţii, să dea glas tuturor lucrurilor neexprimate ale spiritului său, acelora ce până acum îi inspiraseră totdeauna teamă, şi să lase stupiditatea întâmplărilor mizere ale existenţei cotidiene, stupiditatea oamenilor care, fără să-şi dea seama, rătăcesc cufundaţi în vârtejul imens al vieţii.

Toată noaptea a stat acolo, la fereastră, până când zorii reci ai dimineţii au venit încet, încet, să destrame şi să amorţească aspectele mai înainte învăluite în vapori ale visului. Şi la această rece amorţire a lucrurilor atinse de lumina zilei, simţi şi ea divina fluiditate a propriei fiinţe că se încheagă parcă, simţind izbirea crudei realităţi, grozăvia hâdă şi dură a materiei, puternica, avida, distrugătoare ferocitate a naturii sub ochiul implacabil al soarelui care răsărea. Această grozăvie şi această ferocitate îşi luau înapoi acum copilul ei, ca să-l prefacă în pământ sub pământ.

Iată, aduceau sicriul. Clopotul bisericii răsuna a slavă în lumina noii zile.

Pentru un copilaş mort care aşteaptă pe pat momentul să fie îngropat, cât e de lungă o zi? Cât e de lungă reîntoarcerea luminii nemaivăzută încă din ziua precedentă? Aceasta il găseşte mai departe în tenebrele morţii, mai departe în durerea supravieţuitorilor. Pentru puţin timp, acum durerea se va apropia din nou şi va urla la spectacolul oribil al închiderii micului cadavru în sicriul pregătit; apoi imediat după îngropăciune, se va îndepărta din nou, să se refacă în grabă de acea scurtă reapropiere crudă, până când va dispărea încet, încet, în timp, unde din când în când numai amintirea, zburând, se va chinui să-l ajungă, şi-l va descoperi în adânc de tot, şi se va

retrage oprimată şi obosită, rechemată de un suspin de resemnare...

Ce-a citit Giustino, după ce dormise până atunci într-un somn ca de plumb, pe chipul Silviei, pe care părea că se învineţise paloare lunii, privită de la fereastră toată noaptea? El rămase oarecum temător în faţa ei; simţi din nou, în pântec, în piept, un hohot de plâns, cumplit, dar nu mai îndrăzni îmbrăţişarea de prima dată; se aruncă în schimb peste micul cadavru al copilului, aşezat în sicriu, acoperit cu flori. A fost luat de acolo de Prever; Graziella şi doica au luat-o pe bunică. Nimeni n-a avut vreo grijă de ea, care şi-a impus curajul de a asista la tot, până la urmă, după ce moartea a sărutat micuţa, dura şi îngheţata frunte a copilului. După ce capacul sicriului a fost bine închis, a venit şi tânărul ziarist, emoţionând-o oarecum atenţia acestuia faţă de ea; totuşi, n-a vrut să se îndepărteze.

— Acum... acum s-a sfârşit, – îi spuse. Mulţumesc, lasă-mă! Acum am văzut tot... Nu se mai vede nimic... Un sicriu şi dragostea mea de mamă, acolo...

O izbucnire violentă de plâns îi veni în gât, i se revărsă din ochi. O reprimă, aproape cu furie, cu batista.

De îndată ce Giustino, susţinut de Prever, la picioarele sicriului, în mijlocul lumii venite să însoţească cortegiul funebru, a văzut în spatele micului sicriu pe tânărul ziarist lângă Silvia, a înţeles că ea, după înmormântare, nu avea să se mai întoarcă acasă. Atunci îi spuse lui Prever şi lumii care se înghesuia în jurul lui:

— Aşteptaţi, aşteptaţi...

Şi aleargă în casă. Moartea pentru el nu era atât în micul sicriu, cât în înfăţişarea Silviei, în plecarea ei definitivă. Ceea ce murise din el în copilul lui era destul de puţin faţă de cât murea din el prin îndepărtarea soţiei lui. Cele două dureri erau pentru el o singură durere, inseparabilă. Depunând copilul în mormânt, el trebuia să depună totodată şi altceva, în mâinile ei: ultimele resturi din viaţa lui, iată.

A fost văzut după puţin timp, cum cobora din nou cu un mănunchi de hârtii sub braţ. Cu ele, sprijinit de Prever, urmă convoiul funebru până la biserică, până la cimitir. Când convoiul se destrămă, se desprinse de braţul lui Prever şi se apropie, clătinându-se pe picioare, de Silvia care tocmai se suia în maşina ziaristului.

— Iată, – îi spuse, întinzându-i hârtiile, – ţine... Acum eu... ce... ce nevoie mai am de ele? Ţie îţi pot fi de folos... Sunt... sunt adresele traducătorilor... note de ale mele... însemnări, calcule... contracte... scrisori... Îţi vor putea fi de folos ca să... ca să nu te laşi înşelată... Cine ştie... cine ştie cum te mai fură... Ţine... şi... Adio! Adio! Adio!...

Şi se aruncă, hohotind în plâns, în braţele lui Prever care se apropiase de el.

BĂTRÂNI ŞI TINERI

FIILOR MEI,
TINERI AZI, BĂTRÂNI MÂINE.

PARTEA ÎNTÂIA

CAPITOLUL ÎNTÂI

DIN CAUZA PLOII TORENŢIALE din timpul nopţii, drumul lung de ţară devenise impracticabil, tot numai cotituri, parcă în căutarea vreunor pante mai puţin chinuitoare şi a unor povârnişuri mai puţin abrupte. Stricăciunile intemperiilor apăreau cu atât mai triste, cu cât, ici şi colo, era vădit dispreţul, dacă nu chiar ciuda, celor ce trasaseră şi construiseră drumul ca să devină mai uşor mersul printre asperităţile acelor locuri cu cotituri şi cu tot felul de întortocheli, şi cu lucrări în curs, fie de susţinere, fie de protecţie; materialele de susţinere erau prăbuşite, iar cele de protecţie doborâte şi ele, rămânând doar trecerea croită pe scurtăturile râpoase. Continua să plouă mărunt în zorii livizi şi vântul dinspre apus sufla tăios de rece, în rafale; şi la fiecare rafală peticul acela de sat, abia ieşit la iveală, chinuit, cu umbre întunecate şi umede în noaptea furtunoasă, părea străbătut de un fior, dinspre oraşul înalt şi învăluit pe colină, înspre văi, colnicuri, şesuri încă ţepoase din cauza mirişlei înnegrite, şi până jos, la marea tulbure şi întunecată de furtună. Ploaie şi vânt păreau o urgie îndârjită a cerului asupra jalnicei pustiiri a ţărmurilor întinse ale Siciliei, pe care Girgenti se ridica, supravieţuitor silenţios şi surprins, în golul unui timp fără evenimente, în rămăşiţele mizerabile ale străvechii sale vieţi adunate acolo sus, în părăsirea unei mizerii fără leac. Înaltele şiruri de *fichidindia*[33], ţepoase, cărnoase şi

[33] *Fico d'India (Opuntia ficus-indica)* fam. *Cactaceelor,* plantă

răvăşite, sau gardurile vii de merişori uscaţi şi de agave, zidurile scurte, fără tencuială, crăpate pe alocuri, erau din loc în loc întrerupte de câte un par gata să cadă, care proptea câte o poartă strâmbă şi ruginită, sau de câte un tabernacul rudimentar, sărăcăcios şi trist care, în solitudinea neclintită, dacă era privit printre ramurile aspre ale copacilor, încărcate de ploaie, în loc să consoleze, inspira mai degrabă un fel de groază, situat cum era acolo ca să amintească credinţa trecătorilor (în majoritatea lor oameni de la ţară, căruţaşi), ei dovedind prea des, cu o ferocitate vădită sau ascunsă, că nu-şi mai aminteau de aşa ceva. Câte o biată pasăre rătăcită venea, cu un zbor timid al penelor înmuiate, să se aşeze pe ele; spiona şi nu îndrăznea să scoată nici măcar un vaiet în mijlocul unei tristeţi fără seamăn ca aceea. În schimb răgea o măgăriţă (cel puţin aşa părea la prima vedere) albă, pe care o călărea o fantoşă, un fel de sperietoare de păsări, în pantaloni roşii şi haină albastru-verzui. Doar că privind-o mai bine pe măgăriţa aceea albă, descopereai că şi ea inspira milă; bătrână şi istovită, făcea spume din când în când, clătinându-şi capul în sus şi în jos, ca şi cum n-ar mai fi fost în stare să înainteze pe drumul acela plin de noroi; şi călăreţul care o îndemna cu dragoste, în ciuda faptului că purta o uniformă în culori vii, de soldat burbonic, nu părea mai puţin deznădăjduit decât animalul său, cu mâinile învineţite, înţepenite de frig, zgribulit tot în hainele lui, luptând împotriva ploii şi a vântului.

— Curaj, Titina!

Şi, între timp, ciucurele beretei în formă de barcă, de uniformă modestă, atârnându-i în faţă, i se bălăngănea încoace şi încolo, bătând parcă tactul trapului sleit al bietei măgăriţe.

Rar, câte un trecător, mergând pe jos, sau călare pe un

---

originară din Sud-America, sălbăticită în regiunile mediteraneene. Tulpina şi ramurile plate în formă de discuri cărnoase, frunzele ca spinii, florile galbene, boabe comestibile (n.tr.).

măgăruş leneş, ignorând faptul că prinţul *don* Ippolito Laurentano ţinea o gardă de douăzeci şi cinci de bărbaţi în uniformă burbonică, în feuda sa din Colimbètra, unde se exilase încă din 1860 ca să-şi ateste demna lui credinţă faţă de guvernul Celor Două Sicilii, se întorcea uluit şi se oprea să contemple îndelung fantoma aceea comică, apărută de după perdelele sfâşiate ale crepusculului nesigur, neştiind ce să creadă.

Trecând prin faţa stupoarei acestor ignoranţi, Placido Sciaralla, căpitanul acelei gărzi, în ciuda frigului şi a ploii, învineţit şi ud leoarcă, îşi îndrepta ţinuta într-o atitudine marţială; marţial, dacă era cazul, îşi ducea mâna la cap, salutând în faţa câte unuia din tabernaculele acelea; şi apoi, plecându-şi ochii ca să-şi privească vârfurile forţat ridicate şi unse cu seu ale mustăţilor sale negre şi rare (nedemne mustăţi) sub nasul, acvilin robust, schimba îndemnul afectuos adresat animalului, într-un „Hai, Hai!” imperios, urmat de câte o smucitură a hamului şi de câte o lovitură de pinteni pe stânga şi pe dreapta, la care Titina – fir-ar a naibii! –, forţată astfel, în lentoarea bătrâneţii ei, obişnuia a-i răspundă cu partea posterioară, într-un fel lipsit total de delicateţe.

Dar aceste întâlniri, atât de plăcute căpitanului, erau foarte rare. Mai toţi ştiau de corpul de gardă de la Colimbètra, şi râdeau de el sau se indignau.

— Papa la Vatican cu *Svizzeri*[34] lui; şi don Ippolito Laurentano, în feuda sa cu Sciaralla şi compania!

Şi Sciaralla, care se simţea la adăpost în incinta de la Colimbètra, căpitan în puterea cuvântului, în afara ei nu mai ştia ce atitudine să adopte ca să scape de injurii şi batjocuri.

În primul rând toţi îl degradau, numindu-l caporal. O prostie! Josnicie! Fiindcă el comanda douăzeci şi cinci de oameni (ehe! douăzeci şi cinci!) şi să-l fi văzut cum îi

[34] *Svizzero,* elveţian; *guardia svizzera*, corp armat pontifical constituit în secolul al XVI-lea cu 150 militari înrolaţi dintre confederaţii elveţieni, însărcinaţi cu paza Papei şi a Palatelor Apostolice (n.tr.).

instruia în toate exerciţiile militare şi cum îi făcea să mărşăluiasca. Şi apoi, scuzaţi-mă, oare nu toţi boierii ţin, de altminteri, pe pământurile lor, o escortă de pândari în uniformă?

Într-adevăr, să fie declarat numai pândar, îl cam supăra pe bietul Sciaralla care „era de familie bună” şi avea carnet de învăţător la clasele elementare şi maestru de gimnastică. Totuşi, colorând astfel situaţia, deşi cu durere în suflet, acceptase uneori şi acest titlu, ca să nu fie calificat şi mai rău. Pândar, da. Pândar şef.

— Caporal?

— Şef! Şef! Ce legătură are cu caporalul? Se admite aşadar că ar fi o miliţie?

A cui? Cum? Şi de ce îmbrăcată în felul acela? Sciaralla ridica din umeri, strângea ochii:

— O uniformă ca oricare alta. Capriciul Excelenţei Sale, ce vrei să faci?

Cu unii mai creduli, alteori, se lăsa dus de mărturisiri misterioase; şi anume că principele, văzut rău, din cauza ideilor sale, de către guvernul italian, care – închipuie-ţi! – ar fi fost încântat să-l ştie mort, asasinat sau jefuit fără milă, avea într-adevăr nevoie în solitudinea de la ţară de garda aceea, al cărei şef era – în mod nedemn – el, Sciaralla. Rămânea totuşi în continuare de explicat de ce escorta aceea trebuia să poarte o asemenea uniformă odioasă.

— Pe dracu! se pomenise răspunzând de mai multe ori, bietul Sciaralla, care se gândea atunci cu oarecare amărăciune ce uşor îi venea principelui să păstreze cu atâta demnitate şi atâta constanţă atitudinea aceea orgolioasă de protest, rămânând mereu închis în limitele feudei Colimbètra, în vreme ce el şi subalternii lui erau nevoiţi să iasă în afară şi să răspundă atâtor întrebări.

Zadarnic, între patru ochi, jura şi sperjura că niciodată, niciodată, pe vremea Burbonilor, n-ar fi îmbrăcat uniforma aceea, simbolul tiraniei de atunci, simbolul opresiunii patriei; şi adăuga, dând din mâini:

— Şi acum, domnii mei, gata! Acum că sunteţi voi stăpâni… Lăsaţi-mă în pace!

Voiau să-i otrăvească sângele cu orice preţ, prefăcându-se că nu înţeleg că el nu se confunda cu haina pe care o purta; că sub uniforma aceea era un om ca toţi ceilalţi, constrâns să-şi câştige o pâine, ca să trăiască într-un fel sau altul, fir-ar să fie!

— Cu privirile, cu zâmbetele, compunându-şi din priviri şi zâmbete o figură foarte interesată de situaţiile altora, căuta cu orice chip să distragă atenţia de la uniforma lui; apoi, făcând diferite grimase, se înfuria vehement împotriva lui însuşi, fiindcă, privindu-şi uniforma, fără vreo idee preconceptă, i se părea frumoasă, Sfinte Dumnezeule! şi chiar că-i venea bine; şi aproape că avea remuşcări că trebuia să se arate mâhnit că o purta.

Auzise spunându-se că sus, la Girgenti, un oarecare „funcţionar” de pe continent[35], bărbos şi coleric, declarase public, cu gesturi furioase, că o asemenea necuviinţă, o asemenea impertinenţă, un ultragiu atât de patent adus gloriei revoluţiei, guvernului, patriei, civilizaţiei, n-ar fi tolerate în nicio altă parte a Italiei, şi poate în nicio altă parte a provinciei Siciliei însăşi în afara oraşului Girgenti, şi aşa şi pe dincolo… şi nu voise să spună cum şi în ce fel prin cuvinte; ci doar cu mâinile făcuse un anume gest.

Oh, Doamne, chiar din cauza lui, din cauza acelei uniforme burbonice a celor douăzeci şi cinci de oameni de pază, atâta dispreţ, atâta silă? Dar de ce nu se ocupau aceşti indignaţi mai degrabă de domnul primar, de domnii asesori şi consilieri comunali şi provinciali şi de cei mai de vază cetăţeni care se luau la întrecere, toţi împopoţonaţi şi umflaţi în pene, veniţi să se ploconească Excelentei Sale, principele de Laurentano, care-i primea în vilă ca un rege în palatul regal? Şi Sciaralla nu mai pomenea de înaltul cler, cu monseniorul episcop în cap, care, se ştie,

[35] Prin continent se înţelege Peninsula Italică (deci în afara Sardiniei şi a Siciliei) (n.tr.).

pentru un *legitimist*[36] ca Excelenţa Sa, se putea considera un adevărat aliat.

Sciaralla exulta de bucurie şi-i creştea inima în piept de toate vizitele acelea; şi nimic nu-i plăcea mai mult decât să ia atitudinea de drepţi şi să prezinte arma. Dacă venea monseniorul, dacă venea primarul, sentinela chema la poartă micul pluton de la postul de gardă apropiat şi dădeau un prim salut acolo, în plină regulă, cu un zgomot plăcut de arme, ridicate şi imediat puse la picior; un alt salut apoi, la coloanele intrării exterioare din vilă, la rechemarea celeilalte sentinele de la poarta cea mare. Faţă de salariu, era atât de puţin de făcut, încât atât el cât şi oamenii lui îşi căutau de lucru, găsind ici-colo un pretext; şi una din treburile mai serioase erau tocmai aceste saluturi în *stil militar,* care serveau de minune în a-i scoate din mâhnirea de a se vedea, atât de bine îmbrăcaţi cum erau, într-o inutilitate desăvârşită.

În fond, cu asemenea şi atâţia protectori, Sciaralla ar fi putut să ia în, râs glumele proaste făcute de oamenii simpli dacă, vanitos cum era, ca mai toţi oamenii, n-a fi fost dornic de a fi văzut şi primit de fiecare cu amabilitate şi respect. Nu era în stare să râdă de asta de altfel dimpotrivă, de la o vreme, era foarte consternat din alt motiv.

Circula în sat un zvon, care se întărea din zi în zi mai mult, că toţi muncitorii din oraşele mai mari din insulă, şi ţărănimea, şi cei mai de aproape, din marile târguri din interior, muncitorii din minele de sulf, ar vrea să se adune în corporaţii sau cum le numeau, în grupări muncitoreşti, pentru a se răzvrăti nu numai împotriva domnilor, ci a oricărei legi, spuneau ei, punând mâna pe tot.

De mai multe ori, fiind de serviciu în anticameră, auzise discutându-se în salon despre asta. Principele arunca vina, bineînţeles, pe guvernul uzurpator care mai întâi a păcălit populaţiile de pe insulă cu strălucirea libertăţii şi

[36] Adept al *legitimismului,* doctrină bazată pe afirmarea originii divine a monarhiei şi în consecinţă a legitimităţii ei (n.tr.).

apoi le-a înfometat cu impozite şi violări de drepturi, nelegiuiri; ceilalţi îl aprobau; dar monseniorul episcop, după părerea lui Sciaralla, ştia mai bine decât toţi ceilalţi să descopere plaga.

Adevăratul rău, cel mai mare rău făcut de noul guvern nu consta atât în uzurparea care făcea să sângereze încă şi pe bună dreptate inima Excelenţei Sale, principele de Laurentano. Monarhii, instituţii civile şi sociale: lucruri temporare; trec; vor face rău să le schimbe sau să le retragă oamenilor, dacă sunt juste şi sfinte; ar fi totuşi un rău posibil de remediat. Dar dacă oamenilor le este luată sau întunecată credinţa, religia, ceea ce ar trebui să le lumineze veşnic spiritul? Ei bine, asta făcuse noul guvern! Şi cum mai putea poporul să stea liniştit în mijlocul atâtor tribulaţii ale vieţii, dacă credinţa nu-l mai făcea să le accepte cu resemnare, ba chiar cu jubilare, ca dovadă şi făgăduinţă a unei recompense într-o altă lume? Viaţa este una singură? Asta? Tribulaţiile nu vor avea o compensaţie dincolo, dacă suportăm cu resemnare? Şi atunci din ce motiv să le mai accepte şi să le mai suporte? Să erupă aşadar instinctul bestial de a-şi satisface aici pe pământ, toate poftele josnice ale trupului!

Vorbea chiar bine monseniorul. Adevăratul motiv al întregului rău acesta era. Împreună cu monseniorul care, bogat cum era, simţea prea puţin tribulaţiile vieţii, Sciaralla ar fi vrut ca toţi cei săraci să recunoască acest motiv. Dar nu reuşea să-şi scoată din cap un bătrânel cerşetor, care se înfăţişase într-o zi la poarta vilei cu mătăniile în mână, aşteptând ceva de pomană, în timp ce-i chiorăiau maţele îndelung şi-i atrăsese atenţia cu un zâmbet blând:

— Auzi? Nu eu îţi cer; stomacul îţi cere, fiindcă-i este foame…

Consternarea lui Sciaralla, din cauza acelui grav pericol ce plana asupra tuturor bogătaşilor, provenea mai degrabă din siguranţa cu care principele, acolo în salon, părea să-l sfideze. Se repercuta asupra lui, fără îndoială şi

asupra vitejiei şi devotamentului oamenilor săi, siguranţa principelui, căruia îi putea fi de-ajuns să spună că nu-i era teamă, lăsând apoi pe seama altora, grija.

Din fericire, acolo, la Girgenti, nimeni nu se mişca, şi nici nu dădea vreun semn că ar vrea să se mişte! Orăşel mort. Ce-i drept – spuneau cei răi de gură – acolo domneau corbii, adică preoţii. Indolenţa, fie în a face bine, fie în a face rău, era înrădăcinată în cea mai profunda neîncredere în soartă, în concepţia că nimic nu poate interveni, că orice efort de a zdruncina deznădejdea în care zăceau nu numai sufletele, ci şi toate lucrurile ar fi zadarnic. Şi lui Sciaralla i s-a părut că are dovada asta în tristul spectacol oferit în dimineaţa aceea, de şesul întins din jurul lui şi de drumul acela.

Străbătuse bucata de drum adâncit în despicătura perpendiculară a marginii lungi şi ridicate pe care apar aeriene şi maiestuoase vestigiile vechilor temple *akragantine*[37]*.* Cândva acolo se deschidea *Porta Aurea* a străvechiului oraş dispărut. Acum înainta şchiopătând pe povârnişul ce duce în valea Sant'Anna, pe unde curge, împiedicându-se ici-colo, un râuleţ cam sărăcit de apă: vechiul *Hypsas,* acum *Drago,* secat vara şi izvor de malarie în toate regiunile din jur, din cauza băltoacelor stătute printre smocurile de ierburi ţepoase ale albiei râului. Impetuos şi tulbure, din cauza ploii abundente din noaptea trecută, năpădea, în dimineaţa aceea, podeţul deloc înalt, folosit vara pentru a trece peste prundiş şi nisip.

Într-adevăr, din regiunea aceea, tristă, blestemată de ţăranii siliţi să locuiască acolo de nevoie, istoviţi, gălbejiţi, tremurând de febră, părea că emană în paloarea zorilor o sufocare îngrozitoare, de care păreau pătrunşi până şi copacii rari din jur; câte un măslin centenar sarazin cu trunchiul răsucit, câte un migdal devenit scheletic după primele suflări puternice ale toamnei.

[37] Veche denumire pentru *agrigentine* (Agrigento) (n.tr.).

— Ce de apă, hm? – se grăbea să spună căpitanul Sciaralla, întâlnindu-se, de-a lungul drumului, cu lumea aceea de la ţară, sau cu căruţaşii care-l cunoşteau, pentru a preveni batjocurile sau insultele, şi-i mai dădea câte un pinten bietei Titina.

Nu întâmplător, totuşi, în ziua aceea, făcea el aluzie la ploaia din noaptea trecută. Mergând la trap şi privind norii zdrenţuiţi şi rătăcitori, se gândea intenţionat la ploaie, ca la o scuză, ca să-şi liniştească conştiinţa, deoarece încălcase ordinul precis, primit cu o seară în urmă, de la secretarul principelui: ordinul de a duce grabnic o scrisoare lui don Cosmo Laurentano, fratele lui don Ippolito, care trăia izolat şi el, în altă feudă, la Valsanía, la vreo patru mile de Colimbètra. Sciaralla nu se simţise în stare să se aventureze, la ora aceea şi pe vremea aceea păcătoasă, până în vale, departe; avea impresia că Lisi Préola, bătrânul secretar, tatăl unui afurisit de băiat care aspira să devină căpitan de gardă, căutase înadins să-l trimită pe el, pe Sciaralla, pe lumea cealaltă; că poate scrisoarea aceea nu era chiar atât de urgentă, încât să rişte să-şi frângă gâtul pe un drum ticălos, pe întuneric, sub răpăitul unei ploi furioase, cu tunete şi fulgere; şi că, în fine, putea să aştepte zorii, plecând pe furiş, fără să renunţe la *briscola*[38] din seara aceea din micuţa cazarmă, de pe marginea râpei Sperone, unde juca cu cei trei tovarăşi gradaţi, trecându-şi noaptea şi schimbând garda din trei în trei ore.

Ieşirea din Colimbètra era totdeauna stânjenitoare pentru căpitanul Sciaralla, dar acum, când însemna o adevărată expediţie drumul la Valsanía, unde de fiecare dată trebuia să înfrunte cu răbdare ura unui bătrân energumen, teroarea tuturor ţinuturilor vecine, numit Mauro Mortara, care, profitând de cumsecădenia lui don Cosmo, cu mintea cam tulburată de lectura cărţilor vechi de filosofie, domnea acolo, fără să recunoască nicio altă seniorie deasupra lui…

[38] Joc de cărţi (trei în mână şi una pe faţă) (n.tr.).

— Curaj, curaj, hai Titina! – suspina Sciaralla, de câte ori îi venea în minte figura bătrânului: scund, puţin adus de spate, fără haină, cu o cămaşă de aba, de culoare violacee cu pătrăţele roşii, deschisă pe pieptul hirsut, cu o beretă enormă, păroasă, pe cap, făcută de el din pielea unui miel, şi care, prost tăbăcită cum era, din cauza sudorii îi îngălbenise şuviţele lungi de păr şi barba albă, neîngrijită; comic şi feroce, totdeauna cu două pistoale la brâu, până şi noaptea, deoarece se arunca îmbrăcat pe o saltea grosolană de paie pe care nu dormea decât vreo câteva ore; la şaptezeci şi şapte de ani, încă vioi şi robust, se ţinea mai bine decât un tânăr de douăzeci de ani.

— N-o să moară niciodată?! – răbufnea Sciaralla. Bineînţeles! Ce-i lipseşte? După atâţia ani, e considerat ca şi cum ar face parte din familie, până şi de don Ippolito şi asta înseamnă tot. Cu don Cosmo nu mai lipseşte mult să se şi tutuiască.

Şi, continuându-şi drumul, se gândea la omul acela, la aventurile lui extraordinare; cum îl urmase în exil, la Malta, în *Quaranttotto*[39], pe principele-tatăl, pe don Gerlando Laurentano, care-l îndrăgise încă de pe vremea când, fiind privat de gradul de nobil la Curte, cu decoraţia *cheia de aur,* din cauza unui scandal la Curtea din Napoli, se retrăsese la Valsanía, unde se născuse Mortara, fiul unor bieţi ţărani, ţăran şi el, ba chiar cioban care păzea oile, pe atunci.

Din atâtea aventuri, gândul lui Placido Sciaralla se oprea mai ales la una din ele: la aceea datorită căreia Mortara fusese poreclit *Monaco*[40]; aventură de demult, dinainte de *Quaranttotto,* când la Valsanía, în jurul bătrânului principe de Laurentano, înflăcărat de răzbunare, după scandalul din Napoli, se adunau pe ascuns, venind din Girgenti, căpeteniile comitetului revoluţionar. Mauro Mortara făcea de pază conspiratorilor

[39] Anul 1848, anul Revoluţiilor (n.tr.)

[40] Călugăr (ital.) (n.tr.).

la poalele vilei. S-a întâmplat ca o dată un frate franciscan să aibă proasta inspiraţie de a se aventura până acolo pentru cheta lui. Cine ştie de ce Mortara l-a luat drept spion: şi fără prea multe preambuluri, l-a înşfăcat, l-a legat cobză şi l-a ţinut, aşa fedeleş, agăţat de un copac o zi întreagă; în timpul nopţii l-a dezlegat şi i-a dat drumul; bietul frate se speriase însă atât de tare, încât nu şi-a mai putut reveni, şi a murit la scurt timp după aceea.

În memoria lui Sciaralla această întâmplare rămăsese mai vie decât altele, nu numai pentru că în ea Mauro Mortara apărea cum îi convenea lui să-l creadă, adică feroce, dar şi pentru că acel copac de care fusese agăţat franciscanul mai era încă la picioare, lângă vilă, şi Mauro nu omitea niciodată să i-l arate, însoţind gestul mut şi cu o uşoară clătinare a capului, cu o grimasă de silă, văzându-l că poartă uniforma burbonică.

— Haide, curaj, Titina!

Era cazul să sufere în tăcere mojiciile şi mustrările bătrânului, care, da, înfruntase şi pătimise la viaţa lui necazuri şi riscuri de tot felul, la nesfârşit; dar ce noroc acum, să-l servească pe don Cosmo, deoarece el nu se îngrijea niciodată de nimic în afară de hârţoagele lui care-l ţineau visător toată ziua, ca într-un delir oniric pe cărările din Valsanía!

Ce diferenţă între principele, stăpânul lui, şi acest don Cosmo! ce diferenţă de altfel şi între aceşti doi fraţi şi sora lor, donna Caterina Auriti, care trăia – văduvă şi sărmană – la Girgenti!

De ani şi ani de zile toţi trei rupseseră orice relaţii.

Numai donna Caterina Laurentano continuase ideile noi ale tatălui ei; şi apoi se spunea că, la tinereţe, îşi acoperise familia de ruşine, fugind de acasă cu Stefano Auriti, care a murit apoi în anii *Şaizeci,* garibaldin, în bătălia de la Milazzo, luptând alături de Mortara şi de fiul său, don Roberto, care acum trăia la Roma, dar care pe atunci era un băieţandru de abia doisprezece ani, cel mai

mic din *Cei O Mie*[41]. Vă închipuiţi aşadar, dacă principele putea să fie de acord cu sora lui! Dar cu Cosmo de ce nu? Acesta, cel puţin în aparenţă, nu fusese partizanul nimănui. Dar poate că nu aproba protestul fratelui mai mare împotriva noului guvern. Cine dintre cei doi avea totuşi dreptate? Tatăl, mai înainte de a fi liberal, fusese burbonic, nobil la Curte şi cu *cheia de aur:* ce atâta mirare, prin urmare, dacă fiul, socotindu-şi tatăl oportunist, trădător al propriilor idei, rămăsese credincios vechiului guvern? Dimpotrivă, merita respect pentru atâta constanţă; respect şi venerare; şi nu era nimic de obiectat, dacă voia să ştie cum vedea el lucrurile, chiar şi din felul în care-şi îmbrăca supuşii. Da, domnii mei, sunt burbonic! Am curajul opiniilor mele!

În aceeaşi clipă, căpitanul Sciaralla se pomeni împroşcat de noroi în spate şi auzi un râs batjocoritor.

Căpitanul săltă în şa şi se întoarse, furios. Nu văzu pe nimeni.

Dinspre un gard de mărăcini, pe marginea ridicată a drumului, se auzi totuşi îngânarea unei strofe scurte, declamată pe un ton zeflemitor, lent, foarte lent:

Sciarallino, Sciarallino,
dove vai von tanta boria
sul ventoso tuo ronzino?
Sei scappato dalia storia,
Sciarallino, Sciarallino?[42]

Căpitanul Sciaralla, recunoscându-l, după voce, pe Marco Préola, fiul desfrânat al secretarului principelui, simţi că i se urcă tot sângele în cap. Dar, imediat după asta, Préola i se înfăţişă într-o asemenea stare, încât

[41] *I Mille* (Cei O Mie) Faimoasa expediţie glorioasă a voluntarilor lui Garibaldi, în realitate 1076 de oameni, din anul 1860, pornită de la Genova, în vederea cuceririi Regatului Celor Două Sicilii, pe navele Piemonte şi Lombardo (n.tr.).

[42] Sciarallino, Sciarallirio / un' te duci aşa îngâmfat / pe mârţoaga ta trufaşă / Din istorie pari scăpat / Sciarallino, Sciarallino (n.tr.).

sprâncenele încruntate îi săltară până la bereta burbonică şi buzele strânse de ciudă i se deschiseră larg de atâta uimire.

Nu mai părea un om; înafara sfântului botez, părea un porc, ieşit din cocină, drept în picioare, cretacic şi răvăşit. Cu picioarele depărtate, lăsat pe spate cum stau mai toţi beţivii, Préola continuă de acolo de sus să declame cu gesturi ample şi vlăguite:

Oppur vai, don Chisciottino,
all' assalto d' un mulino?
od a caccia di lumache
t' avventuri col mattino,
cosi rosso nelle brache,
nel giubbon così turchino,
Sciarallino, Sciarallino? [43]

— Ce scump mai eşti! – răbufni Sciaralla, întinzând o mână în direcţia unde i se lipise noroiul.

Marco Préola se lăsă să alunece în jos, pe şezut, de pe marginea ridicată a drumului, alunecos din cauza noroiului, şi se apropie de el.

— Scump? Nu, – îi răspunse – mă vând ieftin! Îţi place poezia? Frumoasă! Mai continuă, ştii? O s-o public în *Empedocle,* duminica viitoare.

Căpitanul Sciaralla rămase câtva timp să-l privească, cu chipul contractat, într-o grimasă între silă şi milă. Ştia că individul acela era uneori victima unor crize de epilepsie; că deseori rătăcea în timpul nopţii, ca un câine vagabond şi dispărea două, trei zile, până când îl găseau ca pe un animal mort, cu faţa la pământ şi cu spume la gură, sau sus pe Culmo delle Forche sau pe Serra Ferlucchia sau pe câmp. Îi văzu faţa umflată, desfigurată de o cicatrice vânătă pe obrazul drept, de la ochi şi până

[43] Sau te duci, don Chisciottino / la asaltul vreunei mori / sau vânezi melci în noroi / de-ai pornit-o aşa în zori / cu nădragii atât de roşii / şi tunica verde-albastră / Sciarallino, Sciarallino ? (n.tr.).

la gură, cu câţiva peri blonzii şi ţepoşi deasupra buzelor şi pe bărbie; se uită la bereta cea veche spălăcită şi jegozită de pe cap care nu reuşea să-i ascundă urâta chelie prematură, observă că era spân şi de sprâncene; dar nu-i putu susţine privirea acelor ochi deschişi, verzui, impertinenţi, în care păreau să colcăie toate viciile. Dat afară de la şcoala militară din Modena, Préola lucrase la Roma aproape un an la redacţia unui ziar de şantaj; după ispăşirea unei condamnări de opt luni, încercase să se sinucidă, aruncându-se în Tibru, de pe un pod; salvat ca prin minune, fusese repatriat de chestură, şi acum trăia pe spinarea tatălui, la Girgenti.

— Ce-ai făcut? – îl întrebă Sciaralla.

Préola îşi privi haina mânjită de noroi şi cu un rânjet rece, răspunse:

— Nimic. O mică insultă…

Cu mâinile adăugă un gest care să însemne că se rostogolise pe jos. Apoi, deodată, schimbându-şi aerul şi tonul, îl apucă de braţ şi-i strigă:

— Dă încoace scrisoarea! Ştiu că o ai!

— Ce, eşti nebun? – exclamă Sciaralla brusc, trăgându-se înapoi.

Préola izbucni în râs, cu un aer neruşinat.

— N-am nevoie de ea decât s-o adulmec. Scoate-o! Vreau să simt dacă are miros de bomboane de nuntă. Animalule, nu ştii că stăpânul tău se însoară?

Sciaralla îl privi buimăcit.

— Principele?

— Excelenţa Sa, mda! Nu crezi? Pun rămăşag că despre asta este vorba în scrisoare. Principele îi anunţă fratelui său apropiata lui nuntă. Nu l-ai văzut pe monseniorul Montoro? El este peţitorul!

Ce-i drept, monseniorul Montoro venise mult mai des în ultima vreme la Colimbètra. Să fie oare adevărat? Sciaralla făcu un efort ca să împiedice ca vestea aceea incredibilă, a unui eveniment atât de neaşteptat, să-i declanşeze într-o clipă viziunea unor serbări strălucitoare,

în fine o dezmorţire nouă şi o veselie în claustrarea aceea austeră şi tăcută; speranţa darurilor pentru frumoasa apariţie pe care avea s-o facă cu oamenii lui şi serviciul ireproşabil care l-ar fi scos din obligaţiile... Dar principele, este cu putinţă? atât de serios... la vârsta lui? Şi apoi cum să-i acorzi încredere lui Préola?

Căutând să-şi ascundă uimirea şi curiozitatea, cu un zâmbet de neîncredere, îl întrebă:

— Şi cu cine se căsătoreşte?

— Dacă-mi dai scrisoarea îţi spun – răspunse acesta.

— Mâine! Hai, lasă. Am înţeles.

Şi Sciaralla se aplecă uşor, ca să-şi pornească măgăriţa.

— Aşteaptă! – exclamă Préola, ţinând-o pe Titina de coadă.

— Mă lasă rece nunta şi faptul că tu nu crezi! Poate... vezi? asta da, m-ar interesa mai mult să ştiu... poate că principele îi vorbeşte fratelui despre alegeri, despre candidatura nepotului. Nu ştii nici asta? Nu ştii că Roberto Auriti, „eroul de doisprezece ani” se prezintă ca deputat?

— Ştiu pe dracu! Cine se amesteca în astea? – făcu Sciaralla. Nu-l avem pe *onorevole* Fazello ca deputat?

— Nu eu o spun că sunteţi înafara istoriei, voi, cei de la Colimbètra! – rânji Préola. Avem alegeri generale, şi Fazello nu se va prezenta din nou, măgarule, din cauza morţii fiului său!

— A fiului său? Dar parcă e neînsurat!

Préola râse din nou cu neruşinare.

— Şi ce, unul neînsurat, şi pe deasupra cu frica în Dumnezeu, nu poate avea copii? Cap sec! Îl vom avea pe Auriti, susţinut de guvern, împotriva avocatului Capolino. Luptă acerbă, duel cu totul original... Dă-mi scrisoarea!

Sciaralla dădu un pinten Titinei şi cu o mişcare bruscă se eliberă de Préola. Acesta aruncă după el cu o piatră şi încă una; era pe punctul de a o arunca pe a treia, când dinspre cotitură se auzi un glas înfuriat:

— Hei, fir-ar al dr... Cine aruncă cu pietre?

Şi un alt glas, adresat evident lui Sciaralla care fugea:

— Să-ţi fie ruşine! Om de paie! Cretinule! Bufonule!

Şi de la cotitură au apărut, sub o umbrelă prăpădită verde şi găurită, cei doi, inseparabili, Luca Lizio şi Nòcio Pigna, sleiţi şi noroiţi, cărora toţi le spuneau de la o vreme, *Propaganda şi Compania:* unul, o prăjină noduroasă şi fără culoare, cu o pereche de ochelari pe vârful nasului, cu umerii strânşi, zgribulit din cauza frigului şi cu gulerul de la hăinuţa lui de vară ridicat; celălalt, îndesat, diform, cocoşat, cu un braţ care-i atârna până aproape de pământ şi celălalt sprijinit ca o pârghie pe genunchi, ca să se ţină şi el cum putea.

Căpitanul Sciaralla greşea când spunea că nimeni nu se mişca la Girgenti. Se mişcau ei doi, Lizio şi Pigna.

Ce-i drept, atât unul cât şi celălalt, în dimineaţa aceea, uzi leoarcă şi amorţiţi de frig, sub umbrela găurită, nu prea lăsau impresia că acţiunile lor revoluţionare ar fi prea de temut...

Nimeni nu putea vedea acest lucru mai bine decât Marco Préola, el în primul rând şi apoi ceilalţi; el, care-şi lăsase de mai mult timp viaţa la voia întâmplării, considerând-o inutilă, lipsită de afecţiune şi fără o credinţă în ceva, desprinsă nu numai de orice regulă, dar şi de orice tradiţie, lăsată în prada oricărui capriciu, neaşteptat şi violent, vedea totul comic şi zadarnic, râzând de toţi şi de toate, răbufnind în această batjocură energiile necontrolate, ieşite din comun, ale unei firi exaltate.

Ştia că, în urmă cu trei zile, cei doi se duseseră în Portul Empedocle să îndoctrineze pe hamalii care îmbarcau sulful, docherii, stivatorii, marinarii care se ocupă de bărci, cărăuşii, cantaragiii ca să-i adune în *Grupări muncitoreşti.* Văzându-i că se întorc la ora aceea, în starea aceea, strâmbă din nas, se opri în mijlocul drumului să-i aştepte ca să meargă împreună cu ei până la Girgenti; când se apropiară de el, deschise braţele ca şi cum ar fi ţinut vreo sticlă, din cele mari, şi le spuse:

— Să mergem; lăsaţi: îl duc eu.

Pigna se opri, şi făcând un efort de a se îndrepta, îl scrută dispreţuitor pe Préola. Corpul, numai ghem şi noduri; dar o faţă de copil bătrân fără un fir de păr, roşu în obraji, din cauza unei spuzeli a pielii, şi nişte ochi negri, sticloşi şi foarte mobili, ca de nebun, sub o pălărie prăpădită şifonată toată, făcându-l să semene cu un păpuşoi care saltă din cutiile cu arc spiral.

Marco Préola îl chemă cu o alintare batjocoritoare, de falsă blândeţe. Şi-i spuse, făcând cu ochiul:

— *Nociarè,* nu fii necăjit de jignire! O lume infectă de ingraţi! Marinarii, mizerabili. Oh, şi închide umbrela, Luca! Dumnezeu ne trimite apă şi tu nu vrei să profiţi de ea?! Să ne spălăm feţişoara, uite aşa…

Şi îşi ridică faţa plină de noroi spre cer. Norii încărcaţi se scuturau încă, împurpurându-şi marginile dantelate şi alergând înspre soarele care era pe punctul de a răsări, lăsând să cadă o apă nespus de rece şi înţepătoare.

— Dar ce, plouă cu ace? – strigă, suflând apă pe gură şi pe nări, aidoma unui cal, scuturându-şi capul şi aruncându-se intenţionat pe spinarea lui Pigna.

Murdar cum era, din cap până în picioare şi ud leoarcă de ploaie, se simţea acum eliberat de orice grijă de a se feri de apă şi de noroi, şi simţea voluptatea de a-i mânji şi pe ceilalţi fără a se aştepta la vreo pedeapsă, bălăcindu-se în noroi, fără stânjenire şi nici stavilă.

— Dă-te mai încolo! – îi strigă Pigna. Cine te caută? Cine te vrea alături? Cine ţi-a căutat vreodată prietenia?

Préola, fără să-şi piardă cumpătul, îi răspunse:

— Ce mult îmi placi aşa înfuriat! Noroiul e de la Dumnezeu, dragul meu. Voiam să te ating şi pe tine cu puţin… Mă dai la o parte? Şi apoi te vaiţi de alţii, că sunt ingraţi.

— Are un obraz gros… bombăni Pigna, adresându-se lui Lizio.

Dar acesta mergea îngândurat şi încruntat, adâncit în preocupările lui. Ridică din umeri, vrând parcă să spună

că nu voia să fie tulburat din gândurile lui, şi-şi văzu de drum.

Préola se ţinu după ei câtva timp, în tăcere, ceva mai deoparte, privind când pe unul, când pe celălalt. Avea în adâncul lui o poftă drăcească de a face ceva, în dimineaţa aceea; dar nu ştia ce anume. Ar fi vrut să urle ca un lup. Ca să nu urle, îşi deschidea gura, îşi repezea o mână pe dinţi, şi trăgea de ei vrând parcă să-şi disloce falca; după aceea ofta sau se scutura tot, într-un freamăt de animal. Putea doar să-şi verse amarul pe cei doi; dar ce gust pe el, să-l scoată din sărite pe Lizio? Un prăpădit în ultimul hal şi, pe deasupra, plin de fumuri. Două nenorociri una peste alta, sinuciderea tatălui său, un avocat bun, dar cam trăsnit, apoi aceea a fratelui, îi favorizase în târg o oarecare simpatie, un amestec de consternare şi oarecare respect. Studia mult şi vorbea puţin, de fapt, nu vorbea aproape niciodată. Exista; ce-i drept, un motiv: îi cam lipseau cuvintele. De el se putea râde numai de un lucru: că-şi găsise în Pigna muzicuţa; şi muzicuţă şi muzicant apăreau de fiecare dată împreună la comiţii. Dacă Pigna distona, el îl readucea la tonul just, foarte serios, trăgându-l de mânecă. Revoluţie socială; înfrăţirea popoarelor... revendicarea drepturilor celor oprimaţi: în fine, cuvinte măreţe! Şi poate că de aceea, distrat, se prinsese până una, alta, de un codru de pâine, trudit de alţii, pentru el. Hm! Doar că, cu acest frig... friguleţ...

— Oh, o cafea bună de-ar vrea Domnul! – invocă cu o izbucnire neaşteptată Préola, ridicându-şi braţele. Trei bucăţele de zahăr, un castronaş cu frişcă, patru feliuţe de pâine prăjită. Oh, biete suflete sfinte din Purgatoriu!

Luca Lizio se întoarse, brusc, să-l privească insistent. Chiar la o ceşcuţă de cafea se gândise şi el în aceeaşi clipă, aşa încruntat; şi parcă o vedea, şi se îmbăta de mirosul ei bun ca într-un vis, aspirându-i aroma aburelui; şi-şi strângea în buzunar pumnul înţepenit de frig. Plecat de cu noapte, şi înfrânt, de la Porto Empedocle, simţea un frig de moarte; abia aştepta să ajungă acasă. Umilit de

dorinţa aceea meschină, se vedea un biet om, demn de o consolare, o consolare pe care ştia că n-o poate găsi la nimeni.

Cu puţin timp înainte, privindu-l pe caraghiosul acela care gonea pe măgăriţa lui albă şi ceva mai departe pe Préola neclintit, aşteptându-i cu un rânjet sleit pe buze, avusese pe neaşteptate o impresie ciudată despre el însuşi, ce-i stârnise în adâncul sufletului un sentiment necunoscut până atunci, parcă de stupoare faţă de toate resentimentele, toate furiile sale vehemente, care i se dezvăluiseră brusc, ca de undeva de departe, nebuneşti şi zadarnice, acolo, în mijlocul acelei palide scene de o deznădăjduită amărăciune. În slăbiciunea mizerabilă a trupului său tremurând de frig şi totuşi umed de o sudoare vâscoasă, se văzuse aidoma copacilor din spatele ziduleţelor, fără sevă şi stropiţi de picături de ploaie. Şi lui, din cauza frigului, i se prelingeau picături de apă din vârful nasului, ca şi din ochii miopi în spatele ochelarilor. Se chircise tot în haină şi parcă impresia aceea, după ce-l atinsese în adâncul sufletului şi se risipise în stupoare i s-ar fi strâns acum în jur ca o nelinişte spinoasă, încât era tot numai o durere: îl dureau tâmplele teşite, proeminenţele ascuţite ale omoplaţilor, unde materialul hainei de vară prinsese lustru, şi încheieturile mâinii, descoperite din cauza mânecilor prea scurte, şi picioarele leoarcă în pantofii rupţi. Şi totul i se părea acum amplificat, un prisos de cruzime: fiecare porţiune de urcuş, pe drumul acela devenit un torent de cretă; lumina crudă a zorilor care, în ciuda cenuşiului sumbru al norilor, se reflecta în mocirlă şi o lumina intens; dar mai ales tovărăşia acelui nelegiuit, mânjit de noroi din cap până în picioare, noroi pe afară, noroi pe dinăuntru, care îl stârnea pe Pigna să vorbească. Obişnuit de ani de zile să tacă, simţea o buimăcire din ce în ce mai confuză din cauza acelei tăceri care, fără să ştie nimeni, se nutrea şi creştea în el din unele impresii extravagante, ca aceea cu puţin timp în urmă, pe care nu şi-ar fi putut-o exprima

nici lui însuşi, decât cu preţul de a-şi pierde orice credit şi orice încredere în opera lui.

Marco Préola, deocamdată, continua să spună, parcă în sinea lui:

— Ei bine, eu; ce sunt eu? un vagabond; îmi merit soarta. Dar vedeţi... ce timp se gândeşte să dea bunul Dumnezeu, când se află pe drum, pentru o sfântă misiune, doi bieţi umanitari pe care o gloată mojică i-a alungat, noaptea, loviţi cu vâna de bou!

Pigna făcu gestul de a se opri, fremătând tot; dar Luca Lizio îl trase mai tare de mânecă, rânjind înfuriat.

— Lovituri de vână de bou... dar fii atent, ştii! – articulă celălalt printre dinţi.

— Ţi-aş arăta eu loviturile de vână de bou!...

— Şi eu de la tine le-aş primi bucuros, *Nociare,* – se grăbi să-i spună Préola cu o plecăciune, fiindcă tu, nu pari, dar eşti un erou. Fir-ar să fie, dar eşti un erou; şi dacă ţi-o spun eu, trebuie să crezi. Poporul nu te poate înţelege. Nu poate înţelege ideea ta, fiindcă, din nefericire, ideea nu are ochi, nu are picioare, nu are gură. Vorbeşte şi se mişcă prin gura şi cu picioarele oamenilor. Dacă spui: să presupunem: „Popor, umanitatea merge! Te voi învăţa eu să mergi!" – sunt în stare să se uite cum îţi arunci picioarele strâmbe şi: „Ia te uită cine vrea să ne înveţe cum să mergem!"

— Eşti un măgar! – izbucni *Propaganda,* nemaiputându-se abţine. Şi oare asta nu înseamnă să judeci cu picioarele?

— Eu? Poporul! – replică prompt Préola.

— Poporul, după mintea ta... răspunse din nou Pigna, rotindu-şi ochii ca un nebun; dar se reţinu imediat.

— Nu mai rosti cuvântul popor; tu nu eşti demn nici să rosteşti cuvântul popor! Prea multe a înţeles poporul, dragul meu, ca să ştii; şi în primul rând asta: că *patrioţii* tăi l-au înşelat...

— Ai mei? – se miră Préola, râzând.

— Ai tăi, cei ce l-au împins să facă revoluţia din *Şaizeci,*

promiţându-i câte şi mai câte! Patrioţii şi preoţii. Noi, dragul meu, ca să ştii cum stai, îi demonstrăm în cel mai scurt timp şi cu probe palpabile, că... pricepi? datorită propriei sale puteri, înţelegi? spun eu bine, în virtutea propriei sale forţe, nu datorită concesiei altora, el poate, dacă vrea, să-şi îmbunătăţească condiţiile.

— Mai bine ar fi prin forţa virtuţii sale – observă, placid. Préola.

Pigna îl privi buimac. Dar imediat se grăbi să-l liniştească:

— Nimic. Nu da atenţie. Joc de cuvinte.

— Prin virtutea... prin virtutea forţei sale – reluă Pigna cu glasul scăzut, şovăitor parcă, adresându-se lui Lizio ca să se sfătuiască din ochi cu el dacă spusese bine; şi continuă puţin cam descumpănit: Îmbunătăţire, da, domnule, această nedreaptă orânduire economică, în care trăiesc oamenii... adică, nu... sau, da... oamenii trăiesc fără să muncească, şi oamenii, deşi muncesc, nu trăiesc! Pricepi? Noi spunem poporului: „Tu eşti tot! Tu poţi tot! Uneşte-te şi dictează-ţi legea şi dreptul tău!”

— Foarte bine! – exclamă Préola. Acum să îmi permiţi să vorbesc şi eu?

— Legea ta şi dreptul tău! – repetă încă o dată Pigna, furios. Vorbeşte, vorbeşte.

— Şi n-o să te simţi jignit?

— N-o să mă simt jignit: vorbeşte.

— Ai fost până acum câtva timp paracliser?

Propaganda se întoarse din nou să-l privească buimăcit.

— Ce are una cu alta?

Şi Préola, placid:

— Mi-ai promis că n-o să te simţi jignit! Răspunde.

— Paracliser, da, domnule, – recunoscu Pigna, cu curaj. Ei bine? Ce vrei să spui cu asta? Că mi-am schimbat culoarea?

— Nu, ce culoare?! Lasă asta! Cel mult, haina...

— Am învăţat să-i cunosc pe preoţi, asta-i tot!

— Şi să faci copii, – sublinie din nou Préola; şapte fete, toate una după alta; poţi nega?

Nòcio Pigna se opri pentru a treia oară să-l măsoare cu privirea. Îi făgăduise să nu se ofenseze. Dar unde voia să ţintească cu acel interogatoriu? Îşi pierduse slujba de la biserică fiindcă una din fete, cea mai mare, şi un oarecare preot canonic, Landolina…

— Cu condiţia, totuşi, ca să nu atingi anumite corzi sensibile, – îl preveni, tulburându-se destul de mult şi plecându-şi ochii.

— Nu, nu, nu, – îi spuse repede Préola, cu o mână pe piept. Ascultă, Nòcio, eu sunt, *după părerea tuturor înţelepţilor,* ceea ce se numeşte un ticălos. Ei bine, aşa e? Am fost opt luni *închis...* închipuie-ţi. Şi vezi aici? – adăugă, arătându-i cicatricea de pe obraz. Când m-am aruncat *în apă,* cum se spune la Roma… Mda!… închipuie-ţi, aşadar, dacă mă mai poate impresiona ceva! Ştii, dimpotrivă, ce mă impresionează? Că tu, nenorocitei aceleia…

— Să nu atingem, ţi-am mai spus, anumite subiecte…

— Dragul meu! suspină Préola, cu ochii întredeschişi. Îţi fac o mărturisire. Faţă de cei pe care-i combat am o oarecare stimă, şi sunt singurii. Dar aceştia, din cauza… să le zicem, nenorocirilor mele, nu vor să aibă stimă faţă de mine şi n-ar mai vrea să mă lase să trăiesc. Şi aici greşesc. Trebuie să trăiesc! Şi ca să trăiesc, sunt de partea preoţilor. Oamenii nu iartă; Dumnezeu, în schimb, după spusele preoţilor, m-a iertat de câtva timp; şi cu această scuză se servesc de mine. Priveşte, ce frunte înaltă! Nòcio! – adăugă, lăsându-şi pălărioara pe ceafă ca să-şi arate fruntea. — Şi am ceva pe dinăuntru, să ştii! Dacă mi-ar fi mers cum trebuie afacerile… Gata… ce s-o mai lungesc. Eu, voi… totul… dar uitaţi-vă! Noroi! Toţi trei suntem cu picioarele înfundate în el; ei bine, să vorbim clar, în numele lui Dumnezeu, să spunem lucrurilor pe nume fără a le mai împodobi cu fraze goale; să ne luăm această plăcere! Eu sunt un porc, da, dar tu ce eşti,

Nociarè? ce muncă este ceea ce faci tu? Îmi spui? Pune-ţi mâna pe conştiinţă; tu nu munceşti!

— Eu! – exclamă Pigna, mai mult uluit, decât jignit de nedreptate, întinzând braţul şi îndoindu-l apoi cu arătătorul pe piept.

— Munceşti pentru cauză? Palavre! – reluă repede Préola prompt. — Te-am rugat: adevărul gol, goluţ. Apoi ţi-l îmbraci tu acasă cum vrei, ca să-ţi împaci conştiinţa. Munceai... te-au dat afară din biserică apoi de la un sediu – loto... Calomnii, ştiu! Şi totuşi, dacă într-adevăr ţi-ai fi vârât în buzunar gologanii neghiobilor creduli care veneau să joace acolo, crezi că ai fi făcut vreun rău? După părerea mea, ai fi făcut foarte bine! Dar acum ce faci? Muncesc fetele tale, şi tu mănânci şi predici. Şi aici, cestălalt, Sfântul Luca Evanghelistul... Cum îl numiţi? Amor liber. Bine: palavre! Fapt e că face dragoste cu altă fată de-a ta, şi...

În clipa aceea, Luca Lizio, livid şi descompus la faţă se năpusti cu braţele întinse spre gâtul lui Préola. Dar acesta se trase înapoi, râzând, până când putu să-i apuce încheieturile mâinilor, respingându-l cu furie.

— Du-te încolo! – îi strigă, cu strălucirea unei bucurii ticăloase în ochi şi în dinţi.

— Nu spun decât adevărul!

— Lasă-l să trăncănească! – interveni Pigna, la rândul său, calmându-l pe Luca Lizio şi îndreptându-se din nou.

— Nu vezi că ţine cu tot dinadinsul să se facă nesuferit?! înţeapă ca musca.

— Nesuferit, mda! doar că eu l-am înţepat în plin adevăr, gol goluţ, – rânji Préola.

— Şi cu frigul ăsta... Da, da, mai bine să-l ascundă! Nu voiam decât să-ţi explic, dragă Nòcio, fără să te jignesc, de ce nu poţi avea efect cu spusele tale.

— Fiindcă în acest târg sunt numai nemernici! – strigă Pigna, întorcându-se spre el înfuriat la culme, cu ochii ieşiţi din orbită.

— De acord! – aprobă imediat Préola. Şi eu, cel mai

nemernic dintre toţi. De acord! Dar tu nu munceşti: fetele tale muncesc, şi Luca mănâncă şi studiază, şi tu mănânci şi predici. Studiu şi predică: palavre. Substanţa este îmbucătura care se mănâncă. Aş vrea să ştiu cum de nu vă rămâne în gât, la gândul că fetele tale se spetesc cosind şi nu mai dorm nici noaptea ca să facă rost de mâncare.

Pigna se prefăcu că nu-l aude; dădu din cap de câteva ori şi bombăni, ca pentru el, din nou:

— Târg de nemernici! Du-te la Aragona, la doi paşi de Girgenti; du-te la Favara, la Grotte, la Casteltermini, la Campobello... Sate de ţărani şi minieri, bieţi analfabeţi. Patru mii, numai la Casteltermini! Am fost acolo săptămâna trecută; am asistat la inaugurarea grupărilor muncitoreşti.

— Cu lumânarea aprinsă în faţa Fecioarei Maria? – întrebă Préola.

— Una e Dumnezeu şi alta e preotul, imbecilule! – răspunse trufaş Pigna.

— Şi trompetele care sună fanfara regală?

— Disciplina! Disciplina – exclamă Pigna. Fac bine! Trebuia să-i vezi... Toţi aliniaţi, serioşi... patru mii... compacţi... păreau pământul însuşi, pământul viu, înţelegi? care se mişcă şi gândeşte... opt mii de ochi care ştiu şi te privesc... opt mii de braţe... Şi mi se răsucea inima în piept gândindu-mă că numai la noi, la Girgenti, capitală de regiune, la Porto Empedocle, port la mare, deschis comerţului, nimic! nimic! nu se poate face nimic! Ca brutele! Mai rău! Dar ştii cum trăiesc la Porto Empedocle? Cum se face încă îmbarcarea sulfului? Ştii cum?

Marco Préola era obosit: dădu din cap, murmurând:

— Porto Empedocle...

Şi toţi trei îşi reprezentară imaginea acelui târg de la mare, crescut în scurt timp pe spezele vechiului Girgenti, devenit acum comună autonomă. Mai întâi vreo douăzeci de căsuţe, acolo, pe plajă, bătute de vânt, de spuma

mării şi de nisip, cu un diguleţ scurt, făurit din lemne subţiri, numit Molo Vecchio, şi o fortăreaţă, pătrată şi întunecoasă, unde îi ţineau la muncă forţată pe ocnaşi, cei care, mai târziu, crescând comerţul cu sulf, ridicaseră două diguri mari ale noului port, lăsând în mijloc diguleţul (Molo) căruia, dat fiind că era ca un chei i s-a acordat onoarea de a servi drept căpitănia portului şi un turn alb al farului principal. Neputându-se amplifica din cauza unei moviliţe din spatele lui bogată în marnă, târgul se lungise pe plaja strâmtă, şi până la marginea acelui colnic, casele, înghesuite, sufocate parcă se sprijineau una de alta. Depozitele de sulf sunt îngrămădite de-a lungul plajei; şi de dimineaţă până seara este un zgomot continuu de scârţâit de osii ale căruţelor încărcate de sulf, venind de la gară, sau chiar direct de la minele de sulf, din apropiere; un amestec de oameni desculţi şi de animale, clăpăit de picioare goale în apă, o zarvă de certuri, înjurături şi chemări, în zgomotul şi şuieratul unui tren traversând plaja, cu direcţia când spre un dig când spre altul, veşnic în reparaţie, înafara braţului dinspre răsărit, plaja e mărginită de bărcile grele cu vela pe jumătate strânsă pe catarg; lângă grămezile, de saci cu sulf se fixează balanţele pe care se cântăreşte sulful, apoi este purtat pe spatele hamalilor, numiţi *oamenii mării,* care, desculţi, în pantaloni de pânză, cu un sac pe spinare, răsucit la capăt şi adus apoi pe după ceafă, cufundându-se în apă până la şolduri, duc încărcătura până la bărci, care, după ce strâng vela, pornesc să descarce sulful în vapoarele de marfă ancorate în port, sau dincolo de el.

— Trudă de sclavi care-ţi strânge inima, în zilele friguroase de iarnă, reflectă Pigna. Striviţi sub povară, cu apa până la brâu. Oameni? Animale! Şi dacă le spui că pot deveni oameni, deschid gura într-un râs tâmpit şi te înjură. Ştii de ce nu se construiesc diguri pe recifele noului port, putându-se astfel face mult mai repede îmbarcarea şi merge mai lesne cu carele sau vagonetele?

Fiindcă mai marii satului sunt proprietarii bărcilor! Şi până una, alta, cu toate bogăţiile agonisite de pe urma acestui comerţ, canalele stau încă descoperite pe plajă şi lumea moare infectată; cu toată marea deschisă în faţa lor, lipseşte apa potabilă şi lumea moare de sete! Nimeni nu se gândeşte la asta; nimeni nu se plânge. Parcă sunt nebuni cu toţii, acolo, animalizaţi în războiul câştigului, josnic şi feroce!

— Dar ştii că combaţi, într-adevăr, bine?! – conchise Préola, aprobându-l. Dar ştii că ţi-au folosit, nu glumă, predicile auzite ca paracliser?!

— *Baibai, baibai,* – spune englezul! – adăugă Nòcio Pigna, întinzându-şi ameninţător braţul, anormal de lung. Până acum suntem trei sute de mii, dragul meu. Şi în curând o să auziţi de noi.

Între timp, trecând de suişul drumului, sprijinit dincolo de versantul celălalt al văii, Placido Sciaralla continua să călărească pe Titina spre Valsanía, cufundat în noi şi complicate consideraţii, după veştile aflate de la Préola. La un moment dat se simţi obosit, ridică din umeri şi începu să privească în jurul lui.

În stânga, se desfăşura câmpia veselă de apropierea mării, toată numai migdali, măslini şi vii întinse. Putea vedea de pe acum Seta, cătun cu vreo cincizeci de căscioare, aliniate de-a lungul drumului, în majoritate hanuri şi cârciumi pentru căruţaşi, de unde venea un iz înţepător şi acru de must, un miros puternic de bălegar, şi alături, potcovării, lăcătuşerii, rotari, iar în mijloc, un soi de cocioabă, transformată în bisericuţă pentru slujba sfântă de duminică. Ca să nu fie văzut de târgoveţii aceia grosolani care-l cunoşteau, Sciaralla o luă pe o scurtătură, printre pomi, şi nu după mult timp pătrunse în Valsanía.

În afară de întinderile de viţă-de-vie, îngrijită cu patimă şi orgoliu de Mauro Mortara, şi în afară de vechii măslini sarazini, de migdali şi câteva hectare de teren cultivabil, iar ceva mai la vale, de râpa cu citrice, care constituiau

jumătatea rezervată lui don Cosmo, tot restul era cedat, în loturi mici, în arendă ţăranilor săraci, nu direct de principele don Ippolito, căruia îi aparţinea şi feuda aceea, ci de arendaşii arendaşilor, care, nemulţumiţi de a trăi la oraş ca adevăraţi boieri, pe munca acelor bieţi nenorociţi, îi asupreau cu dijme din cele mai nemiloase, uzând de o înşelătorie cu tot felul de înţelegeri încâlcite şi odioase. Dijma li se impunea pe sămânţă şi pe ajutoarele anticipate din timpul anului; o samavolnicie din cele mai nelegiuite, în cotele luate în vremea recoltei. După ce a muncit un an, aşa-zisul arendaş vedea cum i se ia de pe pământul cultivat *tumulo*[44] după *tumulo* de-i lua aproape toată recolta; *tumuli* pentru sămânţă, *tumuli* pentru păşune, unul pentru *lampă* şi altul pentru pândar, şi altul pentru Madonna Addolorata, şi apoi pentru San Francesco di Paola şi pentru San Calogero, şi, în sfârşit, pentru aproape toţi sfinţii din calendarul bisericesc; încât uneori, abia îi mai rămânea şi lui acel *solame,* adică puţinul care rămânea din treerat pe arie, un amestec de paie, praf şi o fărâmă de grâu.

Răsărise soarele, şi căpitanul Sciaralla vedea ici şi colo, pe întinderea pământului, scânteind, câte o băltoacă făcută de ploaie sau câte o bucată de fier lustruit. Întreaga câmpie emana un abur, de parcă ar fi palpitat pe deasupra ei un văl de brumă. Din loc în loc, câte un bordei crăpat şi afumat, pe care ţăranii îl numeau *roba*[45], staul şi totodată casă; şi de acolo ieşea soţia câte unui arendaş ca să lege în aer liber purcelul care scurma, urmată de trei-patru găinuşe; în faţa uşii roşietice şi putrede, o altă femeie pieptăna o fetiţă care se tânguia; în timp ce bărbaţii, cu vechi pluguri primitive, trase de o măgăriţă prăpădită şi uscată şi de un măgăruş lent ce-şi dădea aproape duhul de strădanie, zgâriau din greu

[44] *Tumulo (tumolo)* în dialect sicilian *tùmminu;* a) măsură de capacitate, azi abolită, corespunzând cu 17,193 litri ; b) măsură de suprafaţă corespunzând cu 10,914 arii (n.tr.).

[45] *roba,* lucruri; bunuri (ital.) (n.tr.).

pământul, după udătura din noaptea trecută. Toţi aceşti bieţi oameni, văzându-l pe Sciaralla trecând pe măgăriţa albă, se opreau din lucru ca să-l salute cu respect, de parcă ar fi trecut principele în persoană. Căpitanul Sciaralla răspundea plin de demnitate, ridicându-şi mâna în dreptul frunţii, în stil militar şi primea acele demonstraţii de respect ca pe o anticipată compensaţie a umilinţei pe care avea s-o pătimească de la bătrână bestie feroce de Mortara. O amărăciune îi strica totuşi plăcerea acelor saluturi: în scurt timp, intrând pe domeniile lui Mortara, avea să fie asaltat de câini, de cei trei duli fioroşi ai stăpânului, pe care-i învăţase bătrânul, mai mult ca sigur, să-i facă de fiecare dată aceeaşi primire. Şi în timp ce câinii se năpusteau asupra lui, dintr-o parte şi din alta, până la înălţimea Titinei, făcând-o să salte speriată, aidoma unui cal în apărare, Sciaralla striga cât putea de tare, şi abia atunci apărea Mauro sau *il curatollo*[46] Vanni di Ninfa, cu calmul lor obişnuit, chemând câinii, dar, bineînţeles, după ce nepoftitul oaspete văzuse moartea cu ochii de mai multe ori.

Cu cei trei duli Mauro Mortara discuta ca şi cum ar fi fost cu adevărat creaturi raţionale. Spunea că oamenii nu ştiu să-i înţeleagă pe câini; dar câinii îi înţeleg pe oameni. Păcat – spunea el – că, bieţii de ei, nu sunt în stare să se exprime; şi noi credem că ei nu ne înţeleg şi nu ne aud. Sciaralla, însă, îşi explica altfel fenomenul. Câinii aceia îl înţelegeau atât de bine pe stăpân, fiindcă acesta era mai câine decât ei. Şi i s-a părut că are o confirmare a acestei păreri chiar în dimineaţa aceea.

Mauro stătea în faţa vilei; în jurul lui cei trei prieteni de încredere, cu urechile ciulite şi cu botul în aer. Ei bine, de astă dată, la sosirea lui, ei continuau să stea acolo (ba chiar unul căscă), parcă ar fi înţeles că stăpânul lor şi-a luat asupră-şi în mod excelent sarcina.

— Ce cauţi tu aici, la ora asta? Aşa, ca o fantomă? – îl întrebă Mauro, trăgându-şi de pe cap gluga mantalei

[46] *curàtolo,* supraveghetorul unei proprietăţi (dialect sicilian) (n.tr.).

aspre cu care era înfăşurat şi descoperindu-şi capul.

Când se apropia culesul viei, Mauro nu mai dormea nopţile; stătea de pază, plimbându-se printre şirurile lungi de araci, împreună cu cei trei dulăi. Poate că stătuse afară şi în noaptea aceea năprasnică; era în stare!

Sciaralla îl salută cu umilinţă, apoi, arătând spre câini, întrebă:

— Pot să descalec?

— Descalecă, – mormăi Mauro.

— Ce-aduci?

— O scrisoare pentru don Cosmo, – răspunse Sciaralla, descălecând de pe măgăriţă.

Şi în timp ce se scotocea prin buzunarul dinăuntru hainei, simţea aţintiţi asupra lui ochii lui Mauro plini de furie şi de dispreţ batjocoritor.

— Uite-o! O trimite Excelenţa Sa în mare grabă,

— Stai aici, – îi ordonă Mauro, luând scrisoarea.

— Şi fii atent să nu laşi măgăriţa de capul ei.

Sciaralla ştia că îi era interzis să intre în vilă, ca şi cum uniforma lui ar fi putut pângări vechitura aceea de casă, o fermă prăpădită cu un singur etaj; el, care venea din splendorile de la Colimbètra, unde te puteai oglindi şi pe pereţi! Interdicţia nu pornea desigur de la don Cosmo, ci de la însuşi Mauro Mortara, care îi interzicea şi să-şi lege măgăriţa de inelele înfipte în partea dinafară a scării rustice exterioare. Trebuia să ţină hăţurile în mână şi să stea acolo în picioare, în frig, să aştepte ca şi cum ar fi venit la cerşit.

De îndată ce Mauro se mişcă de la locul lui, cei trei câini se apropiară încet, încet de căpitanul Sciaralla şi începură să-l adulmece. Bietul de el, neclintit, cu inima cât puricele, îşi ridică ochii înspre Mortara care urca scara.

— Nu vă mânjiţi boturile cu pantalonii ăstuia! – strigă Mauro, după ce-şi chemase câinii la el; şi întorcându-se spre Sciaralla, adăugă: Îţi trimit imediat o sorbitură de cafea ca să te refaci după spaima prin care ai trecut.

Ajungând în faţa uşii, dădu să bată în felul convenit, adică apăsând de trei ori clanţa; dar uşa se deschise de cum ridică clanţa, şi Mauro intră, exclamând:

— Deschisă? Iarăşi deschisă? dumneata ai deschis-o? – adăugă după aceea în spatele uşii dinspre bucătărie, de unde, pentru o clipă, apăruse capul cu scufiţă al *donnei* Sara Alàimo, *la casiera,* adică menajera (şi nu femeia de serviciu!) de la Valsanía.

— Eu? – strigă dinăuntru *donna* Sara. — Abia m-am sculat!

Şi auzindu-l pe Mauro îndepărtându-se, cu degetul arătător şi cu cel mic în jos făcu semnul coarnelor în semn de dispreţ, mişcând mâna de câteva ori.

Femeie de serviciu, ea, nu; hei, fir-ar să fie! Nici a lui şi nici a nimănui din casă. Avea în mână foalele de stârnit focul, ce-i drept; era pe punctul de a aprinde focul în bucătărie, dar ea era o doamnă adevărată ca educaţie şi ca familie; era ruda îndepărtată a lui Stefano Auriti, cumnatul lui Laurentano şi de aceea, hai să zicem, făcea parte din familie.

Stătea la Valsanía de mai mulţi ani, îngrijindu-l pe don Cosmo care poate că niciodată n-ar fi avut nevoie de ea dacă sora lui, donna Caterina, nu i-ar fi trimis-o de la Girgenti, unde, ca o adevărată doamnă ce era, nu-i rămânea altă consolare decât aceea de a muri de foame cu toată demnitatea. La Valsanía îşi petrecea zilele, netezind spinarea a doi motani, castraţi, după cum se cuvenea, care-i făceau umbră la fiece pas, cu coada în sus; sau îngânând rugăciuni, în şir, din rozariu, de câte cincisprezece părţi, murmurând din vârful buzelor alte rugăciuni, fără de sfârşit; dar, dacă dăm crezare vorbelor ei, totul mergea strună în casa aceea numai datorită ei; fără ea, adio, totul ar fi fost anapoda! Dacă se aurea recolta, dacă făceau fructe pomii, dacă ploua la timp... în fine, îşi dădea aere ca şi cum ea ar fi guvernat peste tot şi toate. Mauro nu putea s-o sufere. Şi donna Sara îi răspundea cu aceeaşi monedă, cu toată dragostea! ba

chiar nimic nu-i era mai nesuferit decât să-i pună tacâm şi lui, deoarece don Cosmo, din păcate, ajunsese în asemenea hal, încât îi oferea această onoare unui fiu de ţărani, şi aproape şi el un ţăran de la sapă; da, domnii mei... în timp ce ea, o adevărată doamnă ca familie şi educaţie, stătea la bucătărie, fiind, pe deasupra, obligată să-l servească!

Se uită pe fereastră şi, văzându-l jos pe căpitanul Sciaralla, oftă, cu un uşor tânguit:

— Ah, Placidino, Placidino! Să oferim Domnului drept căinţă a păcatelor noastre...

Între timp Mauro intrase în camera de baie a lui don Cosmo.

Totul era vechi şi rustic în vechea vilă abandonată: dalele roase, podelele lăsate; pereţii şi tavanele afumate, obloanele şi mobilele decolorate şi deteriorate; şi totul impregnat parcă de un iz de grâne uscate, de paie arse, de ierburi veştejite în zăduful ogoarelor încinse.

În odăiţa numită baie, don Cosmo, în indispensabili tricotaţi, cu pieptul păros gol, cu picioarele goale în papucii săi vechi, se pregătea pentru obişnuita abluţiune, cu o duzină de bureţi, mari şi mici, dispuşi pe lavoar. Se spăla tot, în fiecare dimineaţă, şi iarna, cu apă rece ca gheaţa; şi asta era singura delectare din viaţa lui; nespus de solemnă nebunie pentru Mauro care, mare lucru dacă se spăla în fiecare dimineaţă pe „simpla mască”, după cum se exprima el, vrând să însemne numai pe faţă.

— Iar aţi dormit cu uşa deschisă?

— Da? Ia te uită! – răspunse don Cosmo, ca şi cum ar fi fost mirat, şi-şi scărpină bărbuţa scurtă, căruntă şi creaţă.

— Niciodată! N-o să deschideţi niciodată ochii? – reveni prompt Mauro.

— Nu spun eu? Sunteţi un copil! Trebuie să vă dăm un preceptor şi o doică!... Sfinte Dumnezeule! Ce fel de creştin sunteţi?! N-aţi citit ziarul de ieri? Despre ticăloşii aceia care, cu scuza foametei, vor să distrugă tot ce-am făcut noi, cu preţul sângelui nostru?!

Don Cosmo, privind gesturile furioase ale lui Mauro, nici nu observase scrisoarea pe care o ţinea acesta în mână, şi, liniştit, începuse să se săpunească pe capul chel. Enervat de calmul lui, Mauro continuă:

— Ei, dacă toţi ar fi ca dumneavoastră... Dar sunt şi eu aici, slavă Domnului! Bătrân cum sunt, ar avea ei ce să vadă dacă ar ajunge să aibă de-a face cu mine!

Don Cosmo îşi întoarse capul lucios de balonaşe de săpun şi-l privi:

— Vezi, prin urmare, că pot să dorm mai departe cu uşa deschisă! Stai tu de pază!

La Valsanía ziarele ajungeau când şi când, destinate celei mai umile şi poate celei mai utile folosiri, la împachetat. Mauro le aşeza cu plăcere unele peste altele, îşi trecea de mai multe ori mâna pe deasupra lor, ca să netezească părţile şifonate sau zdrenţuite; şi înfrângând cu o răbdare de călugăr truda enormă a lecturii (din moment ce el singur învăţase cu greu să silabisească) se hrănea din ele săptămâni întregi, fixându-şi-le în memorie de la primul rând până la ultimul. Toate erau ştiri noi pentru el, ecouri rătăcite acolo din viaţa lumii.

În ultimul ziar, care-i căzuse din întâmplare în mâini, citise, cu o zi în urmă, despre o grevă a minerilor din minele de sulf într-un târg din provincie şi constituirea acestora în *grupări muncitoreşti.*

— *Revendicarea proletariatului!*

Hm! I se dăduse această explicaţie de către don Cosmo; două cuvinte, pentru el sibilinice, şi toată noaptea, înfăşurat în mantaua lui lungă de lână, sub ploaia furioasă, rumegase şi iar rumegase, înfuriat, dintr-un dispreţ, mai mult decât justificat pentru el, împotriva acelor duşmani ai patriei.

Fără să mai onoreze cu vreun răspuns ultimele cuvinte ale lui don Cosmo, pe care-l considera că nu are mintea întreagă, îi întinse scrisoarea de la don Ippolito.

— A adus-o una din paiaţele lui: căpitanul Sciarallino.

— Pentru mine? – întrebă don Cosmo uimit, ţinând apa

în căuşul palmelor. Îmi scrie Ippolito? Hm, ce minune! Deschide-o, citeşte: am mâinile ude…

— Ştergeţi-vă! – îi spuse Mauro, brusc. Ştiţi prea bine că nu vreau să mă amestec în treburile fratelui dumneavoastră. Dar parcă n-ar fi scrisul lui.

— Ah, Préola, – observă don Cosmo, privind plicul.

Scrisoarea era scrisă de secretar sub dictarea şi iscălitura lui don Ippolito. Citind-o, don Cosmo, la primele rânduri, îşi încruntă sprâncenele, ca apoi, încet, încet să se mai destindă tensiunea întipărită pe frunte şi în ochi, transformându-se într-o stupoare dureroasă; îşi plecă pleoapele; îşi lăsă în jos şi mâna în care ţinea scrisoarea.

— Aha, prin urmare e adevărat…

— Adevărat, ce anume? – bombăni Mauro, înciudat de curiozitatea lui.

Don Cosmo îşi ţuguie buzele, lăsându-şi colţurile gurii într-un gest de amară şi dispreţuitoare compătimire, clătinându-şi capul, apoi spuse:

— Dacă a luat-o aşa nu mai există leac… se ruinează…

— Pe dracu, spuneţi-mi ce este?! – repetă Mauro, şi mai înciudat.

Dar don Cosmo îl privi lung înainte de a-i răspunde.

— Îmi cere vila, – şi adăugă, lăsând vorbele să-i cadă una câte una de pe buze, – vila pentru Flaminio Salvo.

— Aici? – întrebă Mauro foarte agitat, de parcă don Cosmo i-ar fi dat un pumn în faţă. Aici? – repetă, trăgându-se înapoi. Lui Flaminio Salvo, vila generalului Laurentano?

Dar don Cosmo nu se înfuria ca Mauro din cauza imaginarei profanări a vilei; se simţea, ce-i drept, sufocat de dureroasa uimire că fratele său îi oferise ospitalitatea lui Salvo. Cu câteva zile în urmă, un prieten, Leonardo Costa, care venea câteodată să-l viziteze, din târguşorul vecin de lângă mare, îi vorbise despre ceea ce auzise şi el la Girgenti, adică despre o apropiată căsătorie, a lui don Ippolito cu sora necăsătorită, un fel de fată bătrână, a lui Salvo. Don Cosmo refuzase să-l creadă: fratele său

Ippolito avea doi ani mai mult decât el, şaizeci şi cinci; de zece ani era văduv şi totdeauna se arătase neconsolat, chiar şi în atitudinea lui demnă, serioasă, de moartea soţiei, o femeie sfântă... Imposibil! Şi totuşi...

— Îi veţi răspunde că nu? – vorbi Mauro ameninţător, după ce aşteptase o clipă.

Don Cosmo deschise larg braţele şi suspină, cu ochii închişi:

— Ar fi inutil! Şi de altfel...

— Cum? – îl întrerupse Mauro. Salvo, cămătarul acela, bigotul acela, aici? Plec eu atunci! Şi, pentru Dumnezeu, nu vă amintiţi – că tatăl lui s-a dus să asiste la *Te Deum* când tatăl dumneavoastră a fost trimis în exil? Şi el, el însuşi tânăr, nu le-a arătat zbirilor burbonici casa unde se ascunsese don Stefano Auriti cu sora voastră, când nobilii din Palermo au dus cheile oraşului la Satriano în Caltanissetta? Aţi uitat toate astea? Eu le am întipărite pe toate aici în minte ca într-o carte tipărită! Spuneţi-i să vină acum la Valsanía, dacă aveţi curajul! Dar camera generalului, nu, aceea nu! Cheia acelei camere *(camerone),* o ţin eu! Acolo nu va pune piciorul, sau îl omor, pe cuvântul meu, eu, Mauro Mortara!

Don Cosmo nu se irită defel, persistând în uimirea lui plină de amărăciune în faţa ieşirii furioase şi îndelungi a lui Mauro. De mai multe ori fusese pe punctul de a-l face pe Mauro să înţeleagă că lui Gerlando Laurentano, tatăl lui, nu-i trecuse niciodată prin cap ideea unităţii italiene, şi că în Parlamentul sicilian din 1848, în care tatăl lui fusese câteva luni ministru de război, nu propusese niciodată nici confederaţie italiană şi nici anexare la Italia, ci un regat închis al Siciliei, cu un rege din Sicilia şi gata. Aceasta era aspiraţia tuturor sicilienilor bătrâni şi cumsecade de atunci; care, dacă în cele din urmă se împinsese cu câteva puncte mai departe, nu trecuse niciodată dincolo de un fel de federaţie, în care fiecare stat trebuia să-şi păstreze propria sa autonomie. Nu-i spusese niciodată nimic din toate astea; şi nici nu se

gândi să i-o spună acum; şi-l lăsă pe Mauro să răbufnească de indignare, să-i întoarcă spatele şi să se ducă să se închidă în camera aceea a Principelui-tată, pentru el sfântă ca şi patria însăşi, primul cuib al libertăţii şi acum aproape un templu al ei.

Jos, până una, alta, bietul Sciaralla continua să aştepte cafeaua promisă: cel puţin o sorbitură, şi puţin foc să se mai dezmorţească... Aşteptă, aşteptă, până începu să se simtă ca pe ghimpi de întârzierea răspunsului. Ar fi trebuit să-l aibă de aseară, dacă l-ar fi ascultat pe Préola. Se gândea că la ora aceea principele la Colimbètra poate că se şi deşteptase şi-l întreba acum pe secretar de răspuns. Şi el, iată că încă mai era acolo, să-l aştepte! Dar era oare nevoie de atâta timp ca să citească scrisoarea şi să arunce pe o hârtie două rânduri drept răspuns? Sau Mortara, nu i-o dăduse dinadins încă lui don Cosmo? Căpitanul Sciaralla nu mai putea de nerăbdare; se luă la harţă cu Titina care nu mai stătea locului o clipă, fiind chinuită de muşte.

— Stai liniştită! Stai o dată! Stai!

Trei smucituri de hăţuri. Titina închise ochii înlăcrimaţi, cu atâta suferinţă resemnată, încât Sciaralla se căi imediat de mojicia făcută.

— Ai dreptate şi tu, sărmana! Nici ţie nu ţi-au dat măcar o mână de paie...

Şi lăsă să-i scape un oftat adânc.

În sfârşit, apăru şi don Cosmo la una din ferestrele vilei. La zgomotul obloanelor, Sciaralla se întoarse brusc. Dar don Cosmo se arătă uluit că-l mai, vedea încă acolo.

— Hei, Placido, dar ce faci?

— Dar cum aşa, Excelenţă! – răspunsul! – gemu căpitanul, împreunându-şi mâinile.

Don Cosmo îşi încruntă sprâncenele.

— Mai e nevoie de răspuns?

— Păi cum! repetă exasperat Sciaralla. Din moment ce stau aici de peste o oră şi aştept!

Deci, aşa! Nenorocitul ăla bătrân nu-i spusese nimic!

— Ai dreptate, da, aşteaptă, fiule, – îi spuse don Cosmo, retrăgându-se de la fereastră.

Se gândi că fratele lui era atent la cele mai mici formalităţi (neghiobii, cum le numea el) şi că avea să considere o jignire, sau cel puţin, o gravă necuviinţă, dacă n-ar fi primit un răspuns; luă prin urmare o prăpădită de foaie de hârtie îngălbenită; înmuie pana toată numai cocoloaşe într-o sticluţă cu cerneală ruginie şi, în picioare, acolo, pe marmura netedă a scrinului, începu să se căznească să-i răspundă, şi, în fine, după multă trudă, îi reuşi în aceşti termeni:

De la Valsanía, 22 septembrie 1892

Dragul meu Ippolito,

Poate că, tu nu ştii în ce condiţii mizerabile a ajuns această decrepită cocioabă, unde numai eu pot locui, care mă consider după acum înafara lumii, şi nu mă plâng de asta. Dacă tu consideri, în ciuda acestui adevăr, că nu poţi renunţa totuşi ca familia Salvo să vină aici ca să ducă o viaţă la ţară, ai, te rog, grijă de a-i preveni că aici lipseşte tot; ca atare, să-şi aducă toate cele necesare, mobile, provizii şi orice este trebuincios unei case, lucruri de care cred ei că au nevoie.

Altceva aş vrea să-ţi spun şi ţi-aş spune, dacă nu mi s-ar părea zadarnic să sper, că ar putea fi utilă judecata mea. Drept pentru care, fără îndoială, te îmbrăţişez cu drag.

Cosmo.

Închise scrisoarea, oftând din adâncul inimii, şi se duse din nou la fereastră. Căpitanul Sciaralla se repezi într-acolo, îşi scoase bereta şi lăsă să cadă scrisoarea în ea.

— Vă sărut mâinile, Excelenţă!

Un salt şi încălecă.

— Zboară, Titina!

Hau! Hau! Hau! – cei trei dulăi, treziţi brusc, alergară după el o bună bucată de drum, ca să-l salute, în felul lor.

Don Cosmo rămase la fereastră; urmări din ochi galopul căpitanului Sciaralla până la cotitura aleii; apoi întoarcerea dulăilor care rânjeau şi răbufneau, după goana zadarnică şi lătratul zadarnic. Când cele trei animale se tolăniră din nou, în cele din urmă, lângă scară, şi lungindu-şi botul pe labele din faţă, închiseră ochii ca să poată dormi iar, el le privi, dădu uşor din cap şi zâmbi. În faţa atitudinii lor, în vederea reluării somnului, nu i se mai părură zadarnice, nici lătratul şi nici goana de mai adineauri. Iată: cele trei animale protestaseră împotriva venirii acelui om care le întrerupsese somnul; acum când credeau că-l alungaseră, reveneau cu înţelepciune la somnul lor.

— Fiindcă este înţelepciunea câinelui – se gândi el, suspinând adânc – ca după ce a mâncat şi şi-a satisfăcut şi alte nevoi ale trupului, să lase să treacă timpul, dormind.

Privi copacii din faţa vilei; i se părură şi ei cufundaţi într-un vis fără de sfârşit, din care zadarnic încerca lumina zilei şi zadarnic încerca aerul, mişcându-le frunzişul, să-i trezească. De multă vreme, în foşnetul lung şi uşor al frunzelor, el simţea, ca dintr-o infinită îndepărtare, zădărnicia tuturor lucrurilor şi plictiseala anxioasă a vieţii.

CAPITOLUL AL DOILEA

RUGAŢI DE FLAMINIO SALVO, care nu avea niciodată o clipă liberă, fiind prins de afacerile de la bancă şi de multe alte afaceri de care se ocupa, Ignazio Capolino, cumnatul lui şi Niní De Vincentis, tânărul prieten al familiei, au plecat a doua zi cu trăsura de la Girgenti la Valsanía ca să dea oportunele dispoziţii pentru vilegiatura la ţară; sarcină foarte plăcută, atât pentru unul cât şi pentru celălalt, din două diverse, ba chiar opuse, motive.

Carele, supraîncărcate cu tot felul de mobile, o porniseră de mai mult timp din Girgenti, şi la ora aceea ar fi trebuit să ajungă la Valsanía. Discuţia dintre cei doi aflaţi în trăsura personală a lui Salvo ajunsese la proiectata căsătorie a donnei Adelaide, sora lui don Flaminio, cu Principele de Laurentano.

— Nu, nu: e prea de tot! prea de tot! – spunea Capolino, zâmbind dispreţuitor. Biata Adelaide, e prea de tot, după o aşteptare de cincizeci de ani! Să vorbim drept.

Niní de Vincentis clipea continuu, vrând parcă să păstreze în ochii săi negri codaţi şi frumoşi neplăcerea faţă de zâmbetul acela batjocoritor. În acelaşi timp, cu chipul său palid prelung, ar fi vrut să aibă aerul unei intenţii cel puţin de a zâmbi şi el ca să se armonizeze cu gluma lui Capolino, un răspuns într-un fel, dat ilarităţii cam nelalocul ei şi cam exagerată.

— Mda! Nuntă, un fel de a spune! – continuă acesta implacabil, acolo unde nimeni nu-l auzea (Niní, bunul Niní, plăsmuit din plămada îngerilor, era mai puţin decât

nimeni). Un fel de a spune... fiindcă, ce să mai vorbim! O fi bine, o fi rău: legea e lege, dragul meu, şi opiniile politice şi religioase, dacă contează, contează puţin în faţa ei. Acum, principele, ştii *conditio sine qua non,* vrea ca această căsătorie să fie numai religioasă, nu o admite pe cealaltă din cauza ideilor sale. Prin urmare, căsătorie fără efecte legale, mă înţelegi? O fi ceva frumos, hm! depinde de gust... poate şi un gest curajos, nu spun nu: dar biata Adelaide, ce mai!

Şi Capolino zâmbi din nou ironic, ca şi cum, în concepţia lui, Adelaide Salvo n-ar fi fost femeia cea mai potrivită pentru eroismul acela de tip nou care i se cerea pentru sfidarea curajoasă a societăţii, constituită conform legilor ei civile.

Niní De Vincentis tăcea şi continua să clipească, cu acelaşi surâs mâhnit, resemnat, pe buze, sperând ca tăcerea sa să frâneze avântul de batjocură al tovarăşului său de drum.

Dar nici gând! Capolino se antrena singur în subiectul acela.

— De ce o face? – reluă, făcând aluzie la mireasa rămasă până atunci fată bătrână. Ca să intre în lume cu toate drepturile de doamnă? Dar, după mine, mai degrabă iese din lume. Se duce să se ferece la Colimbètra! Este o călugărie sub toate aspectele, mă înţelegi? Principele, după toate socotelile, are şaizeci şi cinci de ani bătuţi pe muchie.

Se întrerupse la un gest al lui De Vincentis.

— Ei, dragul meu! Ştiu, tu de profesiune eşti înger; dar aici e vorba de o căsătorie; şi trebuie să ne gândim şi la vârsta protagoniştilor. *Vis, vis, vis*[47]*;* o spun şi sacerdoţii! Prin urmare, lume, ioc. Devine principesă, principesă de Laurentano; mai spun, regina din Colimbètra! Da; pentru mine, pentru tine, pentru noi toţi care considerăm căsătoria religioasă nu numai superioară celei civile, ci unica, adevărata care valorează; ceea ce, fiind de ajuns în

[47] Putere, putere, putere (lat.) (n.tr.).

faţa lui Dumnezeu, ar trebui să fie de ajuns şi în faţa oamenilor. Totuşi, toţi ceilalţi, hei, nu au deloc obligaţia s-o recunoască şi s-o respecte pe ea, în afara Colimbetrei, drept principesă de Laurentano: şi Lando, de exemplu, fiul din prima cununie, n-are obligaţia s-o respecte ca pe o a doua mamă. Şi ce-i rămâne atunci? Bogăţia... Nu de asta o face, bogată cum e din familia ei! Oh, biata Adelaide, tare mi-e teamă că va ajunge până la urmă ca mine...

Şi Capolino râse din nou, dar ca un melc în foc.

După o luptă îndelungă, reuşise să ia de soţie pe o soră a lui Flaminio Salvo, pe jumătate cocoşată, mai mică cu doi ani decât *donna* Adelaide, şi să-şi facă prin dota ei o situaţie de invidiat. Bucurie în vis, nu în realitate, vai de el! Cine-ar crede, fir-ar să fie! După cinci ani, murindu-i soţia, din nenorocire şi sterilă, a trebuit să-i restituie dota lui Salvo, recăzând în starea dinainte cu atâtea şi atâtea idei, una mai frumoasă şi mai îndrăzneaţă decât alta, în creierul lui fecund, dintre care din păcate, aşa, deodată, nu-i venise şi ideea că i se va lua toată averea. Îşi acordase şase luni de profundă descurajare şi prin asta spera înduioşarea inimii celeilalte surori a lui Salvo, adică tocmai Adelaide. Dar inima donnei Adelaide nu se înduioşase defel; păzită bine în ampla şi solida fortăreaţă a corsetului înalt, rezistase doi ani asediului lui, asediu de gentileţi, de atenţii, de devotament; în cele din urmă respinsese brusc chiar un asalt suprem şi decisiv şi Capolino fusese nevoit să se retragă cu delicateţe. Alte şase luni de profundă deznădejde, de invincibilă melancolie; şi în sfârşit, înarmat cu o soţie tânără, frumoasă şi plină de viaţă, revenise cu mai multe şanse la asaltul casei lui Flaminio Salvo.

Gurile rele spuneau că graţie celei de a doua soţii, Nicoletta Spoto, tânără, frumoasă şi plină de viaţă, care devenise aproape imediat dama de companie a donnei Adelaide şi a singurei fiice a lui don Flaminio, Dianella, Capolino îşi croise un loc în bancă, în calitate de Secretar

şi de avocat consultant. Dar dacă am da crezare tuturor vorbelor care zboară... De un an, el trăia în lux şi belşug; atât el cât şi soţia lui se serveau ca adevăraţi stăpâni de landourile pompoase şi de caii splendizi din grajdurile lui Salvo; prea elegant cavaler, în fiecare duminică, în sus şi în jos pe bulevardul Passeggiatei, părea că defilează; şi în fine, cu îngăduinţa necondiţionata a lui Flaminio Salvo, reuşise să se impună, să facă să i se recunoască titlul de şef al partidului clerical militant, care, după retragerea *onorevole*-lui Fazello, avea să-i ofere, peste câteva zile, candidatura la iminentele alegeri politice generale.

Unui om cu sufletul candid, ca Niní de Vincentis, nu-i trecea, nici pe departe, prin minte, bănuiala că atitudinea aspră a lui Capolino faţă de donna Adelaide ar putea avea substrat într-un motiv ascuns şi de nemărturisit. După cum nu credea că cineva şi-ar fi dat seama vreodată de dragostea lui timidă, pură şi arzătoare faţă de Dianella Salvo, fiica, acum bolnavă, a lui don Flaminio, tot aşa nu-şi dăduse niciodată seama mai întâi de zadarnicul, încăpăţânat, asediu al lui Capolino faţă de donna Adelaide, tot aşa nici acum nu credea câtuşi de puţin clevetirile răutăcioase făcute pe seama acelei scumpe doamne Nicoletta, a doua soţie a lui Capolino. Nu era în stare să descopere substraturile de maliţie în niciun fel, cu atât mai puţin se gândea la interesul material. Din acest punct de vedere era orb. De mai mulţi ani, după moartea părinţilor, se lăsa jecmănit, împreună cu fratele lui mai mare, Vincente, de un administrator hoţ, numit Jaco Pacia, care se pricepuse să învârtească iţele afacerilor atât de bine, încât bietul Niní, cerându-i socoteală cu câtva timp în urmă, n-a lipsit mult să se învârtească totul cu el. Şi fusese nevoit să se ducă, pentru prima dată, la banca lui Salvo pentru un împrumut de bani pe poliţe. De foarte multe ori, după aceea, fusese nevoit să revină la bancă; şi în cele din urmă, la sfatul administratorului, îi făcuse, lui Salvo propunerea să soldeze datoria cu cedarea moşiei minunate de la

Primosole, propunere pe care Salvo o acceptase imediat, câştigând pe deasupra şi cea mai caldă recunoştinţă a lui Niní, căruia, fireşte, nu-i trecuse prin cap nici cea mai mică bănuială a unui acord în secret între administrator şi bancher. O iubea pe Dianella Salvo şi în don Flaminio nu vedea decât pe tatăl ei şi atât.

Acum ar fi dorit atât de mult ca fata, scăpată ca prin minune dintr-o febră tifoidă, să-şi recupereze sănătatea la *Primosole,* în vechea vilă a mamei lui, unde totul i-ar fi vorbit despre el, în atmosfera melancolică a afecţiunii duioase a amintirilor materne. Dar medicii îi recomandaseră lui Salvo, pentru fata lui, aerul de mare. Şi Niní se gândea, cu durere, că la Valsanía, lângă mare, el n-ar fi putut să se ducă s-o vadă decât arareori. Se mai consola deocamdată la gândul că avea să supravegheze el pregătirea camerei, a cuibului care avea s-o primească pentru câteva luni.

Ca şi cum Capolino i-ar fi citit gândurile tânărului său prieten, căruia de câtva timp, uşor îi ghicise ingenua aspiraţie, sigilă prima discuţie, după un râs, cu *basta!* şi, frecându-şi mâinile, reluă:

— În curând ajungem. Tu vei controla pregătirea camerei Dianellei; aşa e mai bine. Eu voi avea grijă de donna Vittoriona.

Niní, surprins astfel în gândurile sale, dezvălui o consternare fără seamăn, auzind numele soţiei lui Salvo, nebună de mai mulţi ani.

— Da, da, – spuse – trebuie să fim foarte atenţi, ca această schimbare, ferească Dumnezeu, să n-o tulbure prea mult.

— Nu-i nicio primejdie! – îl întrerupse Capolino.

O să vezi că nici nu-şi va da seama. Va continua să lucreze liniştită la interminabilul ei ciorap. Ştii că lucrează ciorapi pentru Dumnezeu din cer. Zi şi noapte; şi vrea ca să lucreze împreună cu ea şi cele două călugăriţe de la San Vincenzo, care o îngrijesc. S-ar zice că ciorapul acesta ar fi de pe acum cât un năvod uriaş.

Niní dădu din cap, cu amărăciune.

Trăsura, trecând de Seta, în curând întră în feudă, direct din şosea. Poarta era o ruină: o singură parte, ruginită toată, se ţinea dreaptă, fixată de un par; celălalt par era de multă vreme prăbuşit. Drumul carosabil care traversa partea astălaltă a feudei, cedată şi ea în arendă, era aidoma întregii moşii părăsite, ţepoasă de tufărişuri, printre care se zăreau dârele lăsate de curând de carele venite cu mobilele şi cele trebuincioase gospodăriei.

Niní de Vincentis privi tăcut în jurul lui dezolarea aceea fără seamăn, continuând totuşi să vorbească în sinea lui, în timp ce pentru el vorbi Capolino.

— Bolnăvioara – spuse acesta, strâmbându-se – nu prea are de ce să fie veselă aici, nu ţi se pare?

— Este foarte trist – suspină Niní.

— Nu spun numai ca loc: – adăugă Capolino. Ci mă gândesc şi la cei ce locuiesc aici. Doi bizari, dragul meu. Ai să vezi. Hm!... Vilegiatura asta la ţară va fi mai mult pentru donna Adelaide care, de fapt, nu vine aici decât pentru Dianella. Şi Dianella, care poate bănuieşte ce e aici, va pătimi în tăcere, ca de obicei, de dragul mătuşii... Ehei, ! Flaminio este un om mare, nimic de spus!

— Totuşi e aer curat – observă tânărul, ca să mai atenueze, cât de cât, părerea aspră a prietenului despre Salvo.

— Excelent! Excelent! – răbufni Capolino, care, din momentul acela, se închise într-o tăcere încruntată, până la intrarea în vilă.

Carele ajunseseră de curând, împreună cu trăsura simplă care adusese doi slujitori ai lui Salvo, bucătarul, o cameristă şi doi tapiţeri. Pe palierul din capătul scării donna Sara Alàimo bătea din palme, în aplauze festive, în faţa acelor patru grămezi uriaşe de lucruri frumoase din care.

— Iute, descărcaţi! – porunci Capolino slujitorilor şi căruţaşilor lui don Salvo, coborând din trăsură şi

agitându-şi bastonul elegant. Apoi, urcând repede scara, o întrebă pe donna Sara: Şi don Cosmo?

Şi intră, fără să mai aştepte răspuns, în vechea casă de ţară, cu Niní de Vincentis, care mergea în urma lui, ca un căţeluş rătăcit.

— Descărcaţi! – repetă unul din slujitori, refăcându-şi timbrul vocii cât şi gestul imperios al unui improvizat stăpân în râsul celorlalţi tovarăşi ai lui.

Don Cosmo se învârtea ca o muscă fără cap prin camerele proaspăt spălate de donna Sara, care încă de ieri, de cum aflase de apropiata sosire a lui don Salvo se simţise bucuroasă şi mulţumită, şi imediat trecuse la treabă, convingându-l până şi pe don Cosmo că ar fi fost bine să golească o cameră şi alta de mobilele ruinate pentru ca oaspeţii bogătaşi să nu vadă toată mizeria aceea într-o casă de principi. „Ba nu! ba nu! ba nu!” începuse să strige imediat don Cosmo din odaia lui, auzind zgomotul acelor mobile vechi dărăpănate, smulse de la locul lor cu forţa şi târâte afară; şi donna Sara, stupefiată de acest protest: „Nu? Cum să nu, din moment ce dumneavoastră mi-aţi spus?” Fiindcă totdeauna se întâmpla astfel! Donna Sara vorbea, vorbea şi don Cosmo, în ceea ce-l privea, se gândea, şi se tot gândea, prefăcându-se, când şi când, că o aude cu câte un rapid semn al capului, când îl străpungea mai tare plictiseala sunetului acelor pălăvrăgeli interminabile. Aceste semne erau, fireşte, interpretate de donna Sara drept semne de consimţire; răbdarea cu care don Cosmo simula că ar asculta-o, recunoscându-i îndemânarea cu care conducea casa şi toată omenirea (după părerea ei); şi atât de departe ajunsese să interpreteze în felul ei acele semne şi acea suportare a stăpânului ei, încât, poate că în vreo seară l-ar fi luat de mână şi l-ar fi condus la pat, dacă deodată don Cosmo, holbându-şi ochii şi izbucnind într-o exclamaţie inopinată, n-ar fi făcut să se prăbuşească tot castelul supoziţiilor ei imaginare.

— Don Cosmo, respectele mele cele mai profunde! –

exclamă Capolino, descoperindu-l în cele din urmă. După ce se învârtise de colo-colo ca să-l găsească. E dezordine mare! Fir-ar să fie!

— Nu, nu – se grăbi să răspundă don Cosmo ca să trunchieze imediat orice preambul, cu nările încreţite din cauza mirosului acru de mucegai care îmbâcsea hărăbaia aceea, umedă încă din cauza neobişnuitei curăţenii şi spălării. Căutam o cameră mai retrasă, unde să stau fără să supăr pe nimeni.

Capolino încercă să protesteze; dar don Cosmo îl opri la timp:

— Lăsaţi-mă să vă spun! Iată... stau nestingherit eu, nestingheriţi ei: e bine aşa?

Spunând acestea, ridică o mână, ca să mângâie barbişonul negru, foarte elegant, al lui Niní De Vincentis.

— Te-ai făcut un tânăr de toată frumuseţea, fiule, şi ai crescut atât de mult, de-abia acum îmi dau seama cât de bătrân sunt eu! Fratele tău Vincente? Tot arabist?

— Tot! – răspunse Niní, zâmbind.

— Ah! Acele patrusprezece volume de arabă, manuscrise, ar trebui să cântărească cât tot atâţia bolovani, în lumea de dincolo, pe inima contelui Lucchesi-Palli care a vrut să le dăruiască la moartea lui Bibliotecii noastre ca să ruineze pe acest biet băiat.

— A şi interpretat zece din ele – spuse Niní. Îi mai rămân patru, dar atât de groase!

— Să se grăbească! Să se grăbească! – încheie don Cosmo, patern. Şi tu fiule, fii atent, cu treburile dumitale; ştiu că-ţi merge rău! Fii cu cap!

Între timp, Capolino, lângă fereastră, se căznea să se oglindească în geamul deschis, şi-şi netezea favoriţii de pe obraji, de pe acum uşor încărunţiţi. Ce-i drept, nu era frumos, dar avea ochii vii şi pătrunzători care-i luminau atrăgător chipul brun şi slab.

Auzind că se încheie discuţia între Laurentano şi Niní, se prefăcu că stă acolo pentru a determina punctele cardinale ale vilei.

— Expunerea spre miazăzi, e adevărat? Dar camera asta v-aţi ales-o pentru dumneavoastră, don Cosmo?

— Asta sau alta, – răspunse Laurentano. Sunt multe camere, chiar prea multe, o să vedeţi: dar toate aşa, vechi şi într-o stare deplorabilă. Ieşind de aici... (nu, fără politeţuri inutile; scuzaţi-mă, dar ce rost are să spui că ce e vechi sau nu e vechi? Se vede!)... spuneam că, ieşind de aici, avem coridorul acesta lung care desparte în două cazarma asta enormă: camerele de pe partea asta sunt spre miazăzi; cele de dincolo, spre apus; vestibulul întrerupe aici şi acolo coridorul, şi desparte vila în două părţi egale, afară de aici, în fund, unde avem o cameră mare *camerone,* a cărei uşă e în spatele meu: dincolo, în schimb, este o terasă. Este foarte simplu.

— Ah, bine, bine, bine – aprobă Capolino. Prin urmare, avem şi o cameră mare?

Don Cosmo zâmbi, negând printr-o mişcare a capului; apoi explică ce era *camerone* „camera cea mare", cât e de ruinată şi cine o păzeşte.

— Pentru numele lui Dumnezeu! – exclamă Capolino.

— De aceea ar fi mai bine – încheie don Cosmo – să alegeţi locuinţa în partea de dincolo, unde este totul complet liber. De aceea mi-am ales şi eu anume această odaie.

Capolino aprobă din nou; şi deoarece slujitorii veniseră sus cu prima încărcătură, o porni cu Niní spre cealaltă parte a casei. Don Cosmo rămase în camera aceea, unde cu ajutorul Sarei îşi transportă toate cărţile lui prăpădite. Biata femeie, simţind cât cântărea toată erudiţia aceea, nu reuşea să se liniştească, nepricepând cum de don Cosmo, după ce îşi însuşise toate cunoştinţele acelea, putea trăi, totuşi, mereu cu capul în nori. În schimb, don Cosmo, încă cu nările încreţite, nu reuşea să se liniştească, neputându-şi explica de unde provenea de dimineaţă tot mirosul acela infect de umezeală. Dar poate că nu distingea prea clar mirosul infect din cauza plictiselii provocată de gândul că de la o clipă la alta,

datorită sosirii oaspeţilor, toate vechile lui obiceiuri aveau să fie date peste cap şi cine ştie pentru câtă vreme.

După câtva timp, Capolino reveni, lăsându-l singur, dincolo, pe De Vincentis care se arătase mult mai descurcăreţ ca el în treburile ce erau de făcut; cel puţin astfel a declarat el. În realitate, venea să îndeplinească unul din motivele pentru care primise bucuros sarcina dată de Salvo; adică aceea de a descoperi starea de spirit a lui don Cosmo în legătură cu căsătoria fratelui său, sau, „să-i ia pulsul” în legătură cu acest subiect, cum spunea în sinea lui.

Nu că ar fi sperat ca să mai poată fi acum anulată căsătoria aceea, dar, cunoscând diversitatea, ba chiar opoziţia inconciliabilă între cele două moduri de a gândi şi de a simţi a lui Salvo şi a lui don Cosmo. Îi plăcea să presupună că un oarecare contrast, o ciocnire s-ar putea ivi în urma şederii sale la Valsanía. Era atât de abstract şi atât de solitar sufletul lui don Cosmo, încât viaţa comună nu reuşea să-i pătrundă în conştiinţă cu toate prefăcătoriile, abilităţile şi persuasiunile care în mod spontan o transfigurează la alţii, şi adesea, de aceea, din vârful rece al nepăsării sale stoice lăsa să se rostogolească adevărul cel mai crud, ca o avalanşă.

— Oh! Dar ce multe cărţi! – exclamă Capolino, intrând. Da, dumneavoastră studiaţi tot timpul… Romagnosi, Rosmini, Hegel, Kant…

La fiecare nume citit pe cotorul cărţilor acelea, îşi holba ochii, ca şi cum ar fi pus semne de exclamaţie din ce în ce mai accentuate.

— Poezii! – suspină, don Cosmo, cu un gest vag al mâinii şi cu ochii întredeschişi.

— Cum? Cum? Don Cosmo, nu înţeleg. Filosofie, vreţi să spuneţi.

— Numiţi-o cum vreţi, – răspunse Laurentano, cu un nou suspin. De studiat, puţin sau nimic: te poţi bucura, da, de măreţia ingeniozităţii umane, care pe o ipoteză, adică pe un nor, construieşte castele: toate aceste

sisteme variate de filosofie, dragul meu avocat, care mi se par... ştiţi ce mi se par? biserici, bisericuţe, biete biserici, de diverse stiluri, clădite în aer.

— Ah, mda, ah, mda... – încercă să-l întrerupă Capolino, scărpinându-şi ceafa cu un deget.

Dar don Cosmo, care nu vorbea niciodată, atins pe acea, singură, coardă sensibilă, nu a mai fost în stare să se oprească:

— Suflaţi şi se dărâmă tot; fiindcă înăuntru nu este nimic; golul, cu atât mai sufocant, cu cât e edificiul mai înalt şi mai solemn.

Capolino, provocat de patima vorbelor lui don Cosmo în dorinţa de a se clarifica, îşi concentră atenţia: voia să-i răspundă, să-l tempereze şi de aceea aştepta, în suspensie, o pauză: când s-a ivit, a erupt şi el:

— Totuşi...

— Nu, să nu aud nimic! Las-o baltă! – îl întrerupse brusc don Cosmo, punându-i o mână pe umăr. Nerozii, dragă domnule avocat!

Din fericire, tocmai atunci, Mauro Mortara, pe esplanada din faţa vilei, dinspre partea care dădea spre vie şi spre mare, începuse să cheme cu obişnuitul său – piu, piu, piu – numeroşii porumbei, cărora le da de mâncare, de două ori pe zi.

Don Cosmo şi Capolino ieşiseră pe balcon. Şi Niní se aplecă să privească de pe balustrada ultimului balcon din fund, în timp ce de pe terasă priveau şi slujitorii şi cameristele şi tapiţerii.

Totdeauna, în candoarea aripilor care fâlfâiau, era o ceartă nemaipomenită, fiindcă raţia de măzăriche rămăsese de multă vreme aceeaşi, pe când porumbeii se înmulţiseră la infinit şi trăiau, acum, aproape în stare de sălbăticie, în feuda aceea şi în toate celelalte din jur. Ştiau ora mesei şi alergau punctuali în stoluri, foşnind unul lângă altul, din toate părţile: invadau, gângurind de nerăbdare, în mare zarvă, acoperişurile vilei, ale casei ţărăneşti, al adăpostului de paie, al magaziei unde se

tescuiau strugurii şi al pivniţei; şi dacă Mauro întârzia puţin, uitând de ei, absorbit în gândurile lui, un stol nemaipomenit îşi lua zborul de pe acoperişuri şi se ducea să-l solicite în spatele uşii cunoscutei camere de la parter; încet, încet, primul stol devenea o mulţime şi în scurtă vreme toată esplanada fremăta de aripi deschise şi de gângurit, în timp ce în văzduh mulţi alţii îşi ţineau aripile deschise, plutind cu greu, neştiind unde să se aşeze.

Don Cosmo se gândi cu neplăcere că în ziua aceea, până una, alta, Mauro nu avea să urce să ia masa; i-o spusese cu o seară în urmă:

— Aceasta este ultima dată că mai mănânc cu dumneavoastră. Pentru că îmi veţi face hatârul să mă înţelegeţi că eu nu voi veni să mă aşez la masă cu Flaminio Salvo.

Acum stătea jos printre porumbeii săi, cu capul plecat, încruntat. Capolino îl observa de la balcon, ca şi cum ar fi avut sub privirea lui o bestie rară.

— Îl salut? – îl întrebă, încet, pe don Cosmo.

Printr-un semn al mâinii, acesta-i făcu semn că nu.

— Urs, nu?

— Urs, – repetă don Cosmo, retrăgându-se de la balcon.

După ce au intrat în sufrageria aflată în partea cealaltă a casei, de pe acum înfrumuseţată bogat de către tapiţeri, Capolino a încercat din nou să „tatoneze pulsul” lui don Cosmo asupra subiectului la ordinea zilei. Sigur nu avea să mai cadă iar în discuţia despre cărţile de filosofie.

Don Cosmo era absorbit în admirarea sufrageriei, devenită, pe neaşteptate, de nerecunoscut.

— Minunea lui Atlantis! – exclama, bătându-l cu o mână pe spate, pe Niní De Vincentis.

— Am impresia că sunt la Colimbètra!

Imediat Capolino prinse subiectul din zbor:

— De ani de zile n-aţi mai fost pe la Colimbètra, nu?

Don Cosmo căzu puţin pe gânduri.

— De aproape zece ani.

Şi rămase astfel, fără a mai adăuga altceva. Dar

Capolino, fixându-şi cârligul, ca să-l forţeze să mai vorbească:

— De când a murit acolo cumnata dumneavoastră, nu-i aşa?

— Mda, – răspunse, sec, Laurentano.

Şi Capolino suspină:

— Donna Teresa Montalto... ce femeie! ce durere! O adevărată doamnă de tip clasic!

Şi după o pauză, grav, într-un regret simulat, un nou suspin, de altă factură:

— Eh! *Ceea ce-i frumos şi muritor piere şi nu durează!*[48]

Donna Sara Alàimo, îngrijitoarea casei, care servea masa în clipa aceea, fiind ispitită să intervină în discuţie, ca să se ridice în ochii oaspeţilor, din nedemna ei poziţie de slugă, suspină cu timiditate, într-un languros surâs:

— Metastasio!

Niní se întoarse, uluit: don Cosmo îşi potrivi gura ca să emită un râs al lui special, format din trei Ho! ho! ho! plin, surd şi profund. Dar Capolino, văzându-se ameninţat de a sparge ouăle în coş tocmai în momentul favorabil lui, se repezi, plictisit:

— Leopardi, Leopardi...

— Petrarca, Petrarca, scuzaţi-mă, scumpe avocat! – protestă don Cosmo, deschizându-şi mâinile. Fac apel la Niní!

— Ah, da, Petrarca, ce cretin! *Moare tânăr cel ce cerului îi e drag...*[49] îşi reveni imediat Capolino. Confundam... Şi dumneavoastră... prin urmare... prin urmare nu v-aţi mai revăzut fratele de atunci?

Don Cosmo reluă brusc un aer somnolent; cu ochii întredeschişi, confirmă printr-o mişcare a capului.

— Mereu îngropat aici! – explică atunci Capolino lui De Vincentis, ca şi cum acesta nu ar fi ştiut. Alte gusturi,

[48] În original : *Cosa bella mortal passa e non dura* (Petrarca,, Sonete, 34) (n.tr.).

[49] În original: Muor giovine colui che al cielo è caro (Petrarca,, Sonete, 34) (n.tr.).

înţeleg... dimpotrivă, diametral opuse, fiindcă don Ippolito îndrăgeşte... compania, nu e în stare să renunţe la ea... Şi poate, zic eu, după nenorocirea aceea, ar fi dorit mult să nu rămână singur, fără rude în jurul lui... Dar, dumneavoastră aici; fiul tot timpul la Roma... şi...

Don Cosmo, care înţelesese, dar în felul lui, intenţiile lui Capolino, ca să taie brusc discuţia, erupse:

— Şi prin urmare face bine că se recăsătoreşte, asta vreţi să spuneţi? De acord! Dar până una, alta, – adăugă, adresându-se lui Niní – dragul meu, tu încă nu te decizi să te căpătuieşti?

Niní, simţindu-se aşa, dintr-o dată, centrul discuţiei, se îmbujoră tot:

— Eu?

— Ia te uită cum s-a înroşit! – exclamă Capolino, izbucnind în râs, de furie.

— Aşadar, există cineva! Există? – întrebă don Cosmo, atingându-şi cu un deget pieptul în direcţia inimii.

— Ei, cum să nu fie! – exclamă Capolino, râzând şi mai tare.

Niní, pe ghimpi, mortificat, iritat de râsul acela atât de puţin delicat, protestă cu oarecare vehemenţă:

— Dar nu este absolut nimeni şi nimic! Pentru Dumnezeu, nu mai spuneţi asemenea lucruri!

— Ei da! San Luigi Gonzaga![50] – reluă atunci Capolino prelungindu-şi cu efort râsul. Sau, mai degrabă... da, unde e donna Sara? El da, într-adevăr, Metastasio... un erou al lui Metastasio, don Cosmo! sau să spunem, mai degrabă, un înger... dar un înger, nu ca la Alcamo, să fim atenţi. Ştiţi, don Cosmo, că la Alcamo numesc înger purceluşul?

Niní se nelinişti de-a binelea; păli; spuse cu un glas hotărât:

— Domnule avocat, dumneavoastră mă plictisiţi!

— Nu mai vorbesc! – spuse atunci Capolino, revenind la

[50] *Luigi Gonzaga* (1568—92) fiul lui Fenante, marchiz de Castiglione, a murit, asistând pe ciumaţi. (n.tr.).

normal.

Don Cosmo rămase mâhnit, fără să înţeleagă de la început: apoi, deschise gura într-un *ah!* care-i rămase în gât. Poate că era vorba de fata lui Salvo? Aha, iată deci, iată... Nu se gândise la asta. Încă nu o cunoştea. Dar desigur! Foarte bine! Un noroc pentru dragul de Niní. Şi a ţinut să-i spună:

— Nu te nelinişti, dragul meu. Este ceva foarte serios. N-ar trebui să pierzi vremea, în condiţia ta.

Niní se răsuci în scaun, vrând parcă să reziste, fără să strige, înţepăturilor a mii de ace în tot corpul, Capolino îşi ţinu respiraţia şi aşteptă să se prăvălească avalanşa. Don Cosmo nu reuşise să-şi dea seama de efectul cuvintelor sale, aşa că privi, buimac, mai întâi pe unul şi apoi pe celălalt.

— Mi-a scăpat altă tâmpenie? – întrebă. Scuzaţi-mă. Nu mai vorbesc nici eu nimic.

Niní trăia, într-adevăr, în cer, într-un cer luminat de un soare special, gata, gata să răsară, încă nerăsărit, şi care nu avea să răsară niciodată. Îl lăsa acolo, în spatele munţilor puternici ai realităţii, şi prefera să rămână într-o lumină trandafirie şi vană a unei perpetue aurore, pentru ca soarele, dacă avea să răsară, să nu fie nevoit să şi apună, şi pentru ca umbrele, inevitabile, să rămână delicate, aproape diafane. De pe acum îi apăruse îndoiala că Salvo nu avea să primească bucuros cererea lui în căsătorie, după ce el ar fi fost împins s-o facă. Dar totdeauna evitase să accepte şi să analizeze această îndoială ca să nu tulbure visul nespus de pur al întregii sale vieţi. Şi nu pentru că acea îndoială i l-ar fi împiedicat, ci pentru că, într-adevăr, îi lipsea curajul să traducă în fapt un ideal atât de îndrăgit că aproape se temea să nu se destrame la cea mai uşoară ciocnire cu realitatea, nu se hotărâse niciodată, nu numai să-i facă cererea în căsătorie, dar nici să se declare făţiş Dianellei Salvo. Acum, bănuiala pe care ar fi putut-o stârni că ar râvni dota fetei, fiindcă i-ar fi consolidat situaţia financiară, îi

provocă o durere nemărginită, îi otrăvi bucuria acelei favori făcută din dragoste, care putea să pară. Viceversa, ceva interesat; şi ca şi cum deodată soarele lui ar fi pierit, totul în jurul lui deveni beznă, şi când camerele au fost puse în ordine, şi el cu gâtul sufocat de angoasă a dat un ultim ocol de inspecţie, n-a mai fost în stare să lase, după cum îşi propusese, pe perna de pe patul Dianellei sărutul de bun venit, pentru ca ea, fără să ştie, să-l găsească seara, când se va duce la culcare.

Don Cosmo şi Capolino, mici, bruni sub un cer foarte înalt, intens înfocat de asfinţit, începuseră să se plimbe prin faţa vechii vile, pe o alee lungă şi dreaptă care hotărniceşte parcă, pe stânga, marginea ridicată, de unde se prăbuşeşte, abruptă, o prăpastie uriaşă, adâncă, numită *vallone.*

Părea că, dintr-o convulsie telurică, podişul s-ar fi despicat acolo, în faţa mării.

Moşia din Valsanía rămânea de partea asta, se lăsa cu ultimii măslini în valea aceea, strungă de umbre cenuşii, din al cărei adânc înotau la suprafaţă duzii, roşcovii, portocalii, lămâii, bucuroşi de o fâşie de apă care ţâşnea dintr-o vână deschisă acolo jos, în adâncul grotei misterioase, numită San Calogero.

De partea cealaltă a prăpastiei, la aceeaşi înălţime, erau pământurile pline de pomi din Platania; spre miazăzi se lasă ameninţători pe linia ferată, care, apărând din tunel în dreptul Valsaniei. O ia parcă spre ţărmul mării, până la Porto Empedocle.

Zona de flacără şi de aur a asfinţitului transpărea într-o dantelare fantastică pe un fundal verde intens al copacilor îndepărtaţi, dincolo de prăpastie... Aici, peste migdalii şi măslinii din Valsanía, adia prima răcoare de umbră, dulce, uşoară şi melancolică a serii.

Această oră crepusculară, când lucrurile, în umbra care coboară, reţin mai intens ultimele lumini ce par să strălucească în culorile lor închise. Îi era mai dragă decât

oricare alta lui don Cosmo. În solitudinea lui. În casa unde locuia avea constant în suflet senzaţia nesiguranţei, şi totuşi nu asta-l mâhnea. Din cauza acestei senzaţii care se transfera încet şi vag în misterul impenetrabil al tuturor lucrurilor, orice grijă, orice gând îi păreau insuportabil de grave. Vă închipuiţi, deci, ce zdrobitoare putea fi discuţia lui Capolino învârtită nervos în jurul acţiunilor norocoase ale lui Salvo, în jurul unui plan măreţ la care medita acesta împreună cu directorul minelor sale de sulf, inginerul Aurelio Costa, pentru a ridica industria minelor de sulf, aflată în stare mizerabilă de mai mulţi ani.

— O conştiinţă nouă a lui – spunea Capolino. Lucidă, precisă şi complicată, don Cosmo, ca o maşină modernă de oţel. Ştie totdeauna ce face. Şi nu greşeşte niciodată!

— Ferice de el! – repeta don Cosmo, cu ochii întredeschişi, într-o atitudine de resemnată suportare.

— Este foarte evlavios, ştiţi? – continua Capolino. Un adevărat devotat credinţei!

— Ferice de el!

— E uimitor cum, antrenat de atâtea afaceri şi încurcături, reuşeşte să mai găsească timp şi modalitate de a se ocupa şi de partidul nostru. Şi cu ce angajare a îmbrăţişat cauza!

Dar, curând după aceea, Capolino schimbă subiectul, dându-şi seama că don Cosmo nu-l mai asculta. Se apropie mai mult de el. Îl atinse pe braţ şi adăugă încet, cu un aer blând:

— Bietul Ninî! Sunt sigur că plânge, ştiţi? din cauza glumelor noastre de la masă. E îndrăgostit la culme, bietul băiat! Dar fata, hm, din păcate nu e pentru el!

— E logodită cu altcineva? — întrebă don Cosmo, oprindu-se.

— Nu, nu: oficial, nu! – negă imediat Capolino. Dar... tăcere totuşi, vă atrag atenţia: nici vântul, nici pământul să nu ştie. Eu cred, dragul meu don Cosmo, că fata e mai degrabă bolnavă sufleteşte decât trupeşte.

— Trăsnită, da?

— Trăsnită. Acest lucru poate că este singurul rău făcut de către taică-său. Aici Flaminio a greşit... ei, trebuie să recunosc că a greşit!

Don Cosmo se opri din nou, dădu din cap de mai multe ori şi spuse, foarte serios:

— Vezi, prin urmare că mai greşeşte şi el, dragă domnule avocat?

— Dar dacă dracul chiar a vrut, credeţi-mă, să-şi vâre coada de data aceea! – reluă Capolino. Veţi fi aflat că Flaminio... să tot fie vreo zece ani de atunci, ba chiar mai mult! Or fi vreo cincisprezece, fără îndoială! În fine, ceva mai mult sau ceva mai puţin de atunci, n-a lipsit mult să moară înecat... Nu ştiaţi? Ei, şi să vedeţi cum! La mare, la Porto Empedocle. Ceva comic, mă credeţi, comic şi totodată atroce! Din cauza unei perechi de bostani...

— De bostani? Să auzim, – spuse don Cosmo, cu o curiozitate contrară firii sale.

— Ei, da, – continuă Capolino. Făcea o baie la *Casotti.* Nu ştie să înoate şi, din prudenţă, nu trecea de stâlpii de demarcaţie, unde apa, dacă-i ajungea până la piept. Dar al naibii! a văzut o pereche de bostani goi plutind alături de el, lăsaţi în mare de vreun copil. I-a luat cu el. Stând ghemuit pentru ca apa să-l acopere până la gât (ce ridicol, don Cosmo, un bărbat în apă, un bărbat care nu ştie să înoate!) – i-a venit ideea năstruşnică să întindă mâna spre perechea aceea de bostani şi să şi-i pună sub el cu sfoara care-i ţinea laolaltă; s-a aşezat peste bostani şi cum ei îl duceau, a lăsat parul de care se mai ţinea ca să vadă dacă bostanii aveau atâta putere încât să-i ridice picioarele de pe fundul apei şi, deodată, buff! şi-a pierdut echilibrul şi s-a răsturnat în apă cu capul în jos!

— Ia te uită! – exclamă don Cosmo, consternat.

— Închipuiţi-vă! – reluă Capolino, – cum a început să dea din picioare ca să revină la suprafaţă! Dar, din nenorocire, s-a împiedicat de sfoară şi, fireşte, oricât efort ar fi făcut sub apă, nu mai reuşea să-şi proptească

picioarele pe fundul apei.

— Taci, nu mai spune! Vai, vai, vai... – exclamă don Cosmo, contractându-şi degetele şi toată faţa..

Dar Capolino continuă:

— Spuneţi-mi dacă nu-i într-adevăr comic să rişti să te îneci într-un ţarc, unde-i apa mică, în atâta lume care nu-şi dădea seama şi nu-i sărea în ajutor, nebănuind nici pe departe că el era cât pe aci să le moară tuturor sub nas! Şi s-ar fi înecat, înecat, aşa cum e adevărat că e Dumnezeu, dacă un băieţandru de treisprezece ani – acest Aurelio Costa, care acum e inginerul şi directorul minelor de sulf ale lui Salvo, la Aragona şi la Comitini – nu şi-ar fi dat seama de cele două picioare care se agitau cu disperare aproape de suprafaţa apei, şi nu ar fi alergat, râzând, să-l salveze...

— Ah, înţeleg... – spuse don Cosmo. — Şi fata, acum...

— Fata... fata... – mormăi Capolino.

— Flaminio, înţelegeţi, a trebuit să se dezoblige cu băiatul acela şi s-a dezobligat pe măsura pericolului întâmpinat şi a spaimei trăite atunci. I s-a spus că era fiul unui biet cantaragiu, de la îmbarcarea sulfului...

— Costa, mda, Leonardo Costa, – întrerupse don Cosmo. Prietenul meu. Vine să mă viziteze, pe aici, câteodată, duminica, de la Porto Empedocle.

— Că acum stă cu Flaminio? – adăugă Capolino. Flaminio l-a luat de la balanţă şi i-a dat un post în depozitul lui mare de sulf, pe plaja dinspre răsărit. Fiului Aurelio, apoi, a ţinut să-i croiască el drum, l-a luat la el, l-a crescut în casa lui, alături de copiii lui, cu Dianella şi cu celălalt băiat care i-a murit. Şi nenorocirea asta a contribuit la creşterea dragostei faţă de tânăr. Dar, dragoste spun eu, până la o anumită limită. Din acelaşi motiv pentru care acum nu şi-ar da fata lui Niní De Vincentis, nu ar da-o niciodată, îmi închipui, nici lui Aurelio Costa, subalternul lui, vă închipuiţi!

— Hm! – exclamă don Cosmo, ridicând din umeri. Bogat cum e... cu o singură fată...

— Ei nu, ei nu… – răspunse Capolino. Înţeleg, dacă i s-ar întâmpla ceva, toate bogăţiile ar cădea, prin forţa lucrurilor, în mâna altcuiva, unui ginere, aceluia care va fi. Dar Flaminio va trebui să-l cântărească mai întâi bine, Nu este el omul romantic… Poate fata lui să aibă idei romantice… Şi romantisme, în adevăratul sens al cuvântului, fiţi atent. Fiindcă, de această adevărată şi tainică maladie am eu cunoştinţă din anumite motive particulare; cred că şi Flaminio e în cunoştinţă de cauză, sau cel puţin bănuieşte; dar el, inginerul Costa, (un băiat excelent, să recunoaştem! un tânăr solid, conştient de situaţia lui şi de ceea ce datorează binefăcătorului său) nu ştie absolut nimic, nici prin gând nu-i trece, de asta vă asigur eu, fiindcă am o dovadă de fapt, intimă. Inginerul…

În clipa asta Capolino se întrerupse, descoperind în fundul aleii un bărbat care se îndrepta cu pas iute spre ei, gesticulând.

— Cine e acolo? – întrebă, oprindu-se, încruntat.

Era Marco Préola, prăfuit tot, gâfâit şi răguşit, transpirat, cu ciorapii căzuţi peste prăpădiţii lui de pantofi jerpeliţi. Mort de oboseală.

— E aici! E aici! – începu să strige, pe măsură ce se apropia. A sosit!

— Auriti? – întrebă Capolino.

— Da, Domnule! – reluă Préola. Pentru alegeri: nu mai încape îndoială! Am venit anume în graba mare de la Girgenti.

Îşi scoase pălăria răpciugoasă şi cu o batistă jegoasă îşi şterse sudoarea care-i picura de pe capul chelbos.

— Nepotul meu? – întrebă răvăşit şi uluit, don Cosmo.

Imediat, Capolino, cu un aer mâhnit, începu să-l informeze şi despre demisia lui Fazello, şi despre insistenţele făcute asupra lui ca să accepte candidatura, şi despre zvonurile care se auzeau la Girgenti în legătură cu această sosire neaşteptată a lui Roberto Auriti. Zvonuri… zvonuri cărora el, Capolino, nu voia să le acorde încredere, din două motive: în primul rând, din

respectul pe care-l avea faţă de Auriti, respect care nu-i îngăduia să presupună că, nechemat, ar veni să-şi dispute un loc pe care Fazello îl lăsa de bună voie. Celălalt motiv era mai intim, şi era următorul: că l-ar fi durut, l-ar fi durut nespus, să aibă ca adversar, nu de temut, într-o luptă inegală pe unul care, în ciuda divergenţelor din familie, era totuşi rudă cu familia Laurentano pe care el o venera şi cu a cărei amiciţie se fălea. Nu, nu: prefera să creadă mai degrabă că Auriti venise la Girgenti numai ca să-şi revadă sora şi mama.

— Dar ce spuneţi, domnule avocat? – erupse Marco Préola, rostogolindu-şi de pe spate discuţia lungă şi obositoare, cu care Capolino, fără să pară, voise să-şi expună într-un fel atitudinea sa politică. Din moment ce s-au dus să-l ia de la gară patru ticăloşi, aşa-zişi studenţi de la Institutul tehnic? şi au venit în Girgenti mafia şi masoneria, conduse de Guido Verònica şi de Giambattista Mattina? Nu mai încape îndoială, vă spun! A venit pentru alegeri.

În timp ce Capolino şi Préola discutau între ei, ochii, nasul şi gura lui don Cosmo aveau o mimică cu totul aparte; strângea tare ochii, încreţea nasul şi-şi strâmba gura... Trăind în exilul acela, absorbit continuu în gândurile lui eterne, privind spre stele, sau marea de sub ochii lui, sau câmpia solitară din jurul lui, acum, năpădit astfel de atâtea veşti mărunte, se simţea parcă împuns de tot atâtea mici insecte plicticoase.

— Isuse Cristoase! Pare cu neputinţă... Câte tâmpenii...

— Ei, aşadar, un pahar de vin, onorate don Co', – exclamă Marco Préola, ca să mai dreagă atmosfera. Senioria Voastră îmi va face cinstea unui pahar de vin. Nu mai pot! M-am învârtit prin tot Girgenti ca să-l găsesc pe scumpul nostru avocat: mi s-a spus că se află aici, la Valsanía şi imediat m-am grăbit, pe jos, pe la Spina Santa. Uitaţi-vă cum arăt! Mi-e gâtul, cu adevărat, ars.

— Du-te, du-te să bei, în vilă – îi răspunse don Cosmo.

— Nu-i Mortara acolo? – întrebă Préola. Mi-e teamă... –

adăugă, râzând. — A tras în mine, acum un an... Spunea că veneam aici în feudă ca să-i vânez porumbeii. Pe cuvântul meu de onoare, onorate don Cosmo, că nu-i adevărat! Veneam pentru turturele. Poate, vreodată, nu zic nu, oi fi greşit. Trag şi pac-pac! răspuns la focul meu, simt că vine un... Din fericire, m-am întors imediat. Poc! în şezut o grindină... N-are Dumnezeu! Vă jur, don Cosmo, că dacă nu era din respect faţă de familia Laurentano... Aveam şi eu puşcă de vânătoare cu împuşcătură dublă, şi, pe cuvântul meu de onoare...

Din fundul aleii ajunse în clipa aceea sunetul de clopoţei. Cei trei, care tot discutând se apropiaseră de vilă, se întoarseră să privească. Capolino chemă:

— Niní! Niní! Iată trăsurile! Sosesc!

Niní se grăbi să iasă din vilă; coborâră şi servitorii, donna Sara Alàimo şi camerista, prietene între ele, de pe acum.

Erau două *vittorie*.[51] În prima stătea don Flaminio cu fata; într-a doua, stătea dementa cu două infirmiere. Don Cosmo se aştepta s-o vadă coborând dintr-una din cele două trăsuri şi pe donna Adelaide; mireasa: rămase deziluzionat. Niní De Vincentis n-a avut curajul să înainteze ca să-i ofere braţul Dianellei. Tremurându-i inima şi cu vederea înceţoşată de emoţie, i-a întrevăzut chipul emaciat, nespus de palid sub voaleta deasă de voiaj, şi a urmărit-o cu privirea, în timp ce, sprijinită de braţul lui Capolino, înfăşurată toată într-o mantilă, suia încet, încet scara, ca o bătrânică, printre urările de bun venit, pline de respect, ale donnei Sara Alàimo.

Donna Vittoria, după ce s-a dat jos din trăsură, cu greu, din cauza grăsimii nemaipomenite, rămase între cele două infirmiere cu ochii neclintiţi, într-o privire în gol, pe ampla faţă palidă, încadrată de umilul şal negru, pe care-l ţinea pe cap; îl privi câtva timp astfel pe don Cosmo; apoi

[51] *Vittoria* sau *victoria* (nume provenit de la regina Victoria a Angliei) trăsură elegantă, descoperită, de două locuri, cu patru roţi, capră şi coş (n.tr.).

deschise buzele cărnoase şi aproape albe într-un zâmbet trist şi spuse cu o reverenţă:

— Domnule Stareţ!

Una din infirmiere o luă de mână, în timp ce don Cosmo, lângă Salvo, întredeschidea ochii, mâhnit. Niní merse în urma dementei.

— Mulţumesc, – spuse Flaminio Salvo, strângând cu putere mâna lui don Cosmo. Şi altceva nu vă mai spun.

— Nu, nu'… – se grăbi să intervină Laurentano, tulburat şi încă emoţionat de spectacolul trist, simţind o neaşteptată infinită milă, faţă de acel om care, în invidiata lui putere, prin strângerea aceea de mână îi încredinţa, în momentul acela, sentimentul propriei sale mizerii..

CAPITOLUL AL TREILEA

— PE AICI, PE AICI, URMAŢI-MĂ, – se adresă domnului care venea în urma lui bătrânul valet, cu tălpile picioarelor strâmbe în afară, legănându-se de aceea într-o parte şi în alta, cu picioarele îndoite.

Călcând peste covoare moi, pline de praf, au străbătut trei camere, moarte în şir, şi în trecere, în fiecare din ele, valetul deschidea obloanele vechilor ferestre mari vopsite în verde. Totuşi, camerele rămâneau într-o mizeră penumbră, fie din cauza greutăţii draperiilor, fie din cauza plafoanelor joase. După ce deschidea obloanele, valetul privea odaia şi suspina, vrând parcă să spună: „Vedeţi ce bine e mobilată? Dar până una-alta nu face nicio impresie!”

Ajunseră astfel la salonul din fund, lugubru şi solemn, cu plafonul în chesoane, în relief, cu ornamentaţii aurii.

Domnul scoase dintr-un portofel elegant o carte de vizită cu stemă, îndoi un colţ şi i-o întinse valetului, care, indicând o uşă a salonului, spuse:

— O clipă. Acolo este cavalerul Préola.

— Préola, tatăl?

— Fiul.

— Mai e şi cavaler acum?

— Pentru mine – protestă bătrânul, înclinându-se până la pământ cu mâna pe piept, – toţi stăpânii mei sunt cavaleri.

Şi retrăgându-se cu picioarele lui strâmbe, citi pe furiş, pe cartea de vizită: *Cav. Gian Battista Mattina.*

(Acesta, – prin urmare, – pare un cavaler autentic.)

Mattina rămase în picioare, gânditor, în mijlocul salonului; apoi ridică din umeri, plictisit; aruncă o privire distrată în jur; văzu o oglindă pe peretele din faţă şi se apropie de ea. În oglinda aceea enormă, cu o luminozitate sumbră, propria-i imagine îi apăru ca un spectru; simţi o tulburare confuză.

Din toate mobilele, din covor, din draperii, emana un iz specific de casă veche, de viaţă veştejită în părăsire. O respiraţie parcă din alte vremuri. Mattina privi din nou în jur cu o stranie consternare, provocată de imobilitatea silenţioasă a acelor obiecte nefolosite, cine ştie de câţi ani, şi se apropie mai mult de oglindă ca să se examineze de aproape, mişcându-şi încet de tot capul, netezindu-şi, până aproape sub ochii obosiţi, vârfurile mustăţilor dese, negre, graţie unei mixturi, în contrast cu părul prematur cărunt, care conferea o mare seriozitate chipului său brun. Deodată, un căscat prelung îl făcu să deschidă larg gura şi să şi-o strâmbe, iar la emiterea suflării umede îşi contractă faţa într-o expresie de silă şi plictiseală. Era pe punctul de a se depărta de oglindă, când, aplecându-şi ochii pe suprafaţa consolei, descoperi, ici şi colo grămăjoare de rumeguş, semne de carii, dispuse parcă cu adevărată artă, ceea ce-l făcu să se aplece să le admire cu curiozitate. Lucraseră artistic cariile, şi până una, alta, părea că nimeni nu luase în seamă truda lor... Şi totuşi, roadele, uită-le acolo, vizibile, parcă spuneau: „Asta e gata. Luaţi-o!” Întinse o mână spre una din grămăjoarele de rumeguş fin de tot, luă puţin şi frecă între degete. Nimic! Nici praf măcar... Şi privindu-şi degetul mare şi arătătorul, se duse să se aşeze pe un fotoliu comod, lângă canapea. După ce se aşeză, îl mută uşor, vrând parcă să se asigure de soliditatea lui.

— Nici praf măcar... Nimic!

Cu o grimasă, trase de pe măsuţa rotundă din fata canapelei un album, la începutul căruia era portretul stăpânului casei, *canonicul* Pompeo Agro.

Totdeauna lui Mattina i s-a părut că acest canonic,

Pompeo Agro, ar avea o ciudată asemănare cu o pasăre răpitoare, al cărei nume nu şi-l amintea. Desigur, nasul, larg la bază, coroiat la vârf, se lungea pe chipul lui, aidoma unui cioc. Era, totuşi, în ochii săi cenuşii, vii, sub fruntea înaltă, toată maliţia vicleană, subtilă şi tenace, pentru care era renumit Agro.

Mattina examină portretul, ca şi cum în trăsăturile lui ar fi vrut să descopere motivul acelei invitaţii primită cu o seară în urmă. Ce naiba mai putea să vrea Agro de la el? Conflictul acestui canonic, mare domn, cu partidul clerical, conflict care stârnea atâta scandal în târg, era chiar adevărat, sau mai degrabă, era vorba de o atitudine bine chibzuită, insidioasă, ca să trădeze buna credinţa a lui Auriti, să pătrundă în câmpul adversar şi să-i surprindă mişcările? Hm, poţi să ai încredere într-o vulpe?... Discuţia aceea secretă cu Préola... Să fie totul o uneltire?

Îşi ridică ochii, îşi roti din nou privirea în jur şi din nou îl tulbură imobilitatea silenţioasă a acelor obiecte vechi, fără uz şi fără viaţă, ca şi cum ele, fiindcă le descoperise putreda lor învechire, l-ar fi spionat cu ostilitate,

Auzi prin cele trei camere dispuse în şir, glasul bătrânului valet, care repeta:

— Pe aici, pe aici, urmaţi-mă.

Puse albumul la loc şi privi spre uşă.

— Oh! Verònica...

— Dragul meu Titta, – răspunse Guido Verònica, oprindu-se în mijlocul salonului.

Îşi scoase ochelarii ca să-i cureţe cu batista pregătită în mâna cealaltă; clipi cu ochii săi foarte miopi şi cu arătătorul şi degetul mare al mâinii boante îşi frecă nasul maltratat de apăsarea continuă a ochelarilor: apoi se apropie ca să se aşeze pe fotoliul din faţa lui Mattina; dar acesta, ridicându-se, îl luă de braţ şi-i spuse încet:

— Aşteaptă, vreau să-ti arăt...

Şi-l conduse în faţa consolei ca să-i arate toate grămăjoarele acelea de rumeguş.

Verònica, neînţelegând ce anume trebuia să privească,

miop cum era, se aplecă într-atât, încât era să dea cu nasul de consolă.

— Carii? – spuse după aceea, dar fără să se arate impresionat, ba chiar privindu-l cu răceală pe Mattina, vrând parcă să-l întrebe de ce i le-a arătat: şi se duse să se aşeze pe fotoliu.

— *Tu quoque?*[52] – întrebă atunci Mattina, stânjenit, şi vrând să disimuleze enervarea.

— Nu ştiu despre ce e vorba – îi răspunse Verònica, cu aerul celui ce ar vrea să ascundă un secret.

— Nici eu, – se grăbi să adauge Mattina cu indiferenţă. Am primit o invitaţie...

Şi îşi fixă ochii goi pe fruntea lui Verònica, sluţită de trei lungi cicatrici ale unor răni prost cusute, în diverse sensuri; răni avute în urma unor dueluri.

— Te întorci de la Roma?

— Nu. De la Palermo.

— Şi rămâi mai mult timp?

— Nu ştiu.

Prin răspunsurile acelea seci Verònica demonstra vădit că voia să rămână închis în gândurile lui, ca să nu-şi dea importanţă cu ceea ce – vrând – ar fi putut spune, într-adevăr, acum obligaţia lui era aceasta: să se arate plictisit, dacă nu chiar obosit şi neîncrezător. Din nefericire pentru el, – o ştiau toţi – avea un ideal: Patria, reprezentată, chiar încarnată în întregime în persoana unui vechi demnitar glorios, Crispi, înfrânt cu câţiva ani în urmă într-o tumultuoasă şedinţă parlamentară, după o luptă meschină şi neloială. Pentru acest bătrân glorios se expusese în atâtea şi atâtea dueluri, ieşind aproape întotdeauna cum nu se putea mai rău; ripostase, în ziare, cu o nemaiauzită violenţă de limbaj injuriilor opozanţilor. Acum, după ce căzuse acel Vecchio[53], căzuse şi patria pentru el; triumfa mulţimea; nu se numea plictiseală ceea

[52] „Şi tu?” (lat. reflecţie făcută de Cezar, văzându-l pe Brutus, fiul lui adoptiv printre conjuraţi (n.tr.).

[53] Bătrân (ital.) (n.tr.).

ce simţea; era pur şi simplu silă de a mai trăi. Nu credea deloc că Roberto Auriti ar putea câştiga, oricât i-ar fi susţinut guvernul; dar acel Vecchio, venerat de el – care îşi mai făcea încă iluzii în legătură cu viitorul patriei, aidoma unui băieţandru – îi impusese să se ducă la Girgenti ca să se lupte pentru Auriti; ştia că acesta, mai mult decât prin grija guvernului, acceptase cu greu lupta, împins de vechiul om de stat; şi iată-l la Girgenti. Mai mult ca să nu se eschiveze de la datorie, răspundea acum invitaţiei lui Agro, adică unui c*anonico.* Tocmai el, care îndrăgea preoţii ca fumul în ochi. Era acolo; trebuia să se adapteze. Totuşi, în ciuda neîncrederii cu care se lăsase antrenat în campania aceea electorală, se simţea oarecum enervat, văzându-se acum pe acelaşi plan cu unul ca Mattina, un oarecare, împerecheat cu acesta în mica conspiraţie pe care canonicul Agrò părea că ar vrea s-o urzească.

Mattina se mişcă în fotoliu, răsuflând plictisit şi schimbându-şi poziţia.

— Se lasă aşteptat…

— Cine e dincolo? – întrebă Guido Verònica, cu o umbră de nelinişte.

Mattina se aplecă în faţă şi-i spuse în şoaptă:

— Préola fiul, lancea frântă a lui Ignazio Capolino. Am aflat de la valet. Ce părere ai? Mă întreb şi spun: ce rost are să stăm noi doi aici?

— O să auzim… – oftă Verònica.

— N-aş vrea ca…

Mattina se întrerupse, văzând că se deschide uşa şi că intră, lung şi încovoiat pe slăbiciunea lui, canonicul Pompeo Agro.

Făcând semn cu ambele mâini celor doi oaspeţi să rămână aşezaţi, acesta spuse cu un glas strident:

— Cer iertare… Staţi jos, vă rog. Dragă Verònica, distinse cavaler. Aici, cavalere. Aşează-te lângă mine: nu mi-e teamă de păcatele dumitale din tinereţe.

— Da, tinereţe! – zâmbi Mattina, arătându-şi părul

cărunt. Canonicul îşi scoase de la piept un vechi ceas mic de argint.

— Părul, hm, îmi arăţi că s-a schimbat, dar năravul ba! Hm! S-a şi făcut zece, fir-ar să fie! Am pierdut multă vreme... Ei!...

Se schimbă la faţă de enervare: rămase o clipă perplex, dacă să spună sau să nu spună; apoi, ca şi cum ar fi agăţat o coadă oftatului trunchiat:

— Recunoştinţa, un mit!

Clătină capul şi reluă:

— Aţi fi dispuşi, domnii mei, să veniţi o clipă cu mine?

— Unde? – întrebă Mattina.

— La casa lui Roberto Auriti... amicul meu drag, foarte drag... încă din copilărie, ştiţi prea bine. Taţii noştri, mai mult decât fraţi, au luptat alături; al lui Roberto a căzut la Milazzo şi al meu a căzut la Volturno. E o poveste veche. Ar trebui să se ţină cont de asta în târg, în loc să se facă atâta vâlvă în jurul... cum o numesc ei? dezertare, ei da... dezertării mele! Haina! Da, domnii mei. Dar sub haină mai există şi o inimă; şi o am şi eu pentru o prietenie sfântă, şi încă... şi încă...

Canonicul poate că voia să adauge „pentru patrie”; dar lăsă să se înţeleagă asta printr-un gest, punând frâu năvalei sentimentalismului său generos. Făcea un efort vădit ca să vorbească colorat, cu un zâmbet subtil pe buze, jucându-şi continuu degetele osoase sub bărbie, ca şi cum şi le-ar fi polizat la revărsarea frazelor sale cizelate, ce-i drept, totuşi nu fluente, limpezi, continue, ci ţâşnite, şovăielnice, adesea şi cu ciudate înflăcărate exclamaţii. Din când în când, ridicându-şi pleoapele obosite, lăsa să se întrevadă câte o furişă privire piezişă, atât de diferită de cea obişnuită, încât oricine îşi putea da imediat seama că omul acela, în intimitate, era cu totul altfel de cum apărea în lume, măcinat de multe amărăciuni, adânc tăinuite, care-l făceau viclean şi rău, chinuit de cine ştie ce frământări obscure.

— Mai înainte de a ne duce acolo, – reluă el,

schimbându-şi tonul, – două cuvinţele ca să ne punem de acord. Am reflectat… am schiţat un mic plan de luptă. Nu-l pretind de talia unui general, hei! Dumneavoastră, domnii mei, veţi lupta; eu voi purta gamela. Iată. Am cântărit bine totul, adversarul nostru cel mai de temut, cine e? Capolino? Nu; dar cine e aproape de el? Salvo, şi aşa, cumnatul lui, foarte puternic. Acum, eu ştiu din sursă sigură că Salvo, până acum câteva zile, nu voia să permită, sub nicio formă, această… această apariţie a lui Capolino.

— Da, da, – confirmă Mattina. Din cauza tratativelor de căsătorie între sora lui şi principele Laurentano.

— Oh! Foarte bine, – aprobă canonicul. Dar Salvo i-a făcut favoarea de a-l sprijini de îndată ce a aflat că principele nu intenţiona să ţină cont de rudenia cu Auriti şi poruncea să facă la fel şi partidul. Lucrurile stând astfel, soarta lui Roberto al nostru este aproape disperată. Să nu ne facem speranţe.

— Hei! Ştiu! răbufni Verònica.

Imediat canonicul îl opri printr-un gest al mâinii, continuând:

— Dar dacă noi, iată, să presupunem că noi, în ciuda libertăţii acordate de principe, am reuşi să-i legăm mâinile şi picioarele colosului, adică lui Salvo… ei? Cum? Iată: acesta ar fi planul meu.

Pompeo Agrò, aruncând astfel momeala curiozităţii, rămase un timp cu palmele deschise, suspendate sub bărbie; apoi le retrase, închizându-le din nou; închise şi ochii ca să se concentreze mai bine; lăsă să-i scape un alt „Iată!”, ca un cârlig în susţinerea atenţiei celor doi auditori, rămânând din nou câtva timp în tăcere.

— Domnii mei, ştiu condiţiile în care se va efectua căsătoria din dorinţa exprimată de Laurentano. Cred că aceste condiţii, după ceea ce am chibzuit eu, ar trebui să devină punctul… cum am spune… vulnerabil al lui Salvo.

— Călcâiul lui Ahile, – sugeră Mattina, uşor emoţionat, la ideea că spusese ceva nou.

— Foarte bine! al lui Ahile! – aprobă Agrò. Şi acum să mă explic. Fără îndoială că Salvo după ce le-a acceptat e nerăbdător să afle că fiul principelui care stă la Roma (mi se pare că se numeşte Gerlando, nu? ca şi bunicul lui: Gerlandino, Landino) nu este, sau cel puţin nu se arată făţiş potrivnic acestei căsătorii a tatălui său. Ba chiar ştiu că Salvo a pus condiţia absolută a prezenţei fiului la ceremonia nupţială, ca o recunoaştere a legăturii din partea sa şi ca obligaţie de gentilom pentru viitor. Eu nu-l cunosc pe acest Gerlandino, dar ştiu că e de cu totul altă structură, adică, hai să spunem, din alt aluat decât tatăl său.

— Opus! – exclamă Verònica. Eu îl cunosc bine.

— Oh, bravo! – adăugă Agrò. Admiţând, prin urmare că nu are nici ideile lui Roberto Auriti, dintre ei doi, vreau să spun dintre acesta şi un Capolino, ar trebui să prefere, îmi închipui, victoria rudei lui.

În momentul acela Guido Verònica se scutură şi oftă lung, vrând parcă să se descătuşeze de iluzia care-l captase pentru o clipă, şi spuse:

— Ah nu, nu cred, ştiţi! chiar nu cred că Lando se amestecă în asemenea lucruri...

— Lăsaţi-mă să vorbesc, – reluă canonicul, cu glas acrişor. Pe mine nu mă interesează dacă se amestecă: aş vrea să ştiu doar dacă dumneavoastră, care aţi stat atâta timp la Roma şi-l cunoaşteţi pe tânăr, dacă antagonismul, să-i spunem astfel, dintre don Ippolito Laurentano şi donna Caterina Auriti există şi între fiii lor.

— Nu, asta nu! – răspunse imediat Verònica. Ba chiar sunt în relaţii optime, prieteni.

— Mi-e de ajuns! – exclamă canonicul, lovindu-şi cu dosul palmei cealaltă palmă. Mi-e prea de ajuns! Dacă tatăl nu vrea să ţină cont de gradul de rudenie cu Auriti, poate, în schimb, sau ar putea ţine cont fiul. Şi iată-l pe Salvo, colosul, legat!

Pompeo Agrò vru să se bucure o clipă de acea primă victorie, privindu-l cu subînţeles şi cu un zâmbet forţat

mai întâi pe Verònica, apoi pe Mattina, instalaţi amândoi în câmpul lui de bătaie, considerat, cel puţin, meditabil. Prin urmare, ca un general, nemulţumit de a învinge numai la masă, prin legile tacticei, a trecut la observarea dificultăţilor materiale ale acţiunii.

— Important – spuse – va fi să-l convingem pe afurisitul de Roberto să se servească de acest expedient. Dar pentru asta, avem nevoie cel puţin de o scrisoare particulară a lui Gerlandino pe care să i-o arătăm, sau oricum, s-o cunoască Salvo, uite! sau chiar adresată direct lui Salvo însuşi, ceea ce va fi greu, sau, lui Roberto, sau vreunui prieten; sau dumitale, de exemplu, dragă Verònica: în sfârşit, o dovadă, un document…

Guido Verònica nu vru să declare că el nu putea să se aştepte la o scrisoare de la Lando, cu care nu avea nicio legătură; da, consideră planul lui Agrò ingenios dar foarte greu de pus în aplicare, din cauza firii năzuroase a lui Roberto, care… care… da, merite patriotice…

— „Cinste imaculată!” – adăugă Agrò.

— Da, – admise Verònica, – şi chiar inteligenţă, dacă vrem; dar… dar… dar… în ziua de azi… şi-l plictiseşte prefectul, şi pare că-l plictisesc şi prietenii… ce mai! Va fi o afacere serioasă! Din punctul meu de vedere, mi-aş întoarce pielea pe dos ca să-l ajut; totuşi…

Se întrerupse, îşi plesni uşor fruntea cu mâna; exclamă:

— Am găsit! Giulio… e Giulio… fratele lui Roberto, chiar în momentul acesta e în secretariatul particular al Excelenţei Sale, ministrul D’ Atri; ei, fir-ar să fie! lui da, îi pot scrie… este prieten bun cu Lando. De la Giulio vom obţine foarte uşor ceea ce vrem, fără să afle nimic Roberto, care ar opune cine ştie câte obstacole. Iată, asta e de făcut!

— Foarte bine! Bravo! Bravo! – nu mai înceta să exclame canonicul, exultând de bucurie.

Numai Mattina rămăsese ca o barcă a cărei pânză nu reuşea să se umfle la vânt. Văzând celelalte două bărci că o pornesc atât de zvelte, fără să le mai pese de el, rămas

în urmă, dezumflat, se simţi umilit; voia să-şi exprime şi el o părere şi, neputând să facă altceva, începu să sufle puţin vânt potrivnic, parând câte un vad, sau câte o stâncă.

— Mda! – spuse – dar nu o fi prea târziu, domnii mei? Să reflectăm! Mai înainte de a sosi scrisoarea, apelând chiar la cea mai mare solicitudine, de aici la Roma, până scrii şi până aştepţi răspunsul! Avem nevoie de o săptămână: spun puţin. Salvo va avea tot timpul să se compromită şi nu se va mai putea da înapoi.

— Ei, aş vrea să-l văd! – exclamă canonicul, cu un mic rânjet, şi ridicând o mână, vrând parcă să-l salute de departe. Nu, ştiţi! nu, ştiţi! Niciodată, niciodată, niciodată… Vreţi ca el să ţină atât de mult la Capolino?

— Dar e în joc propria-i demnitate, scuzaţi-mă! – vorbi, susceptibil cavalerul, de parcă ar fi fost în joc demnitatea lui. Frumoasă impresie ar mai face! Nu ştiţi că în sala redacţiei de la *Empedocle* se va proclama chiar azi, în mod oficial, candidatura lui Capolino prin intervenţia lui Salvo şi a tuturor personalităţilor de vază ale partidului? Să nu glumim!

— În acest caz, – sări Verònica, – fiindcă trebuie să ne grăbim, vom expedia lui Giulio, chiar acum, de urgenţă, o telegramă cifrată. Roberto are un cifru particular cu fratele lui. Să nu mai pierdem vremea… Mai degrabă… aşteptaţi!… acum când mă gândesc… Selmi… pentru Dumnezeu!

— Selmi? – întrebă canonicul, năucit de numele acela care cădea brusc ca o piedică de netrecut pe o cale atât de netezită. Deputatul Selmi?

— Corrado Selmi, da, – răspunse Verònica. L-am văzut la Palermo… I-a promis lui Roberto că vine aici, pentru el, şi că, mai mult, va ţine şi un discurs…

— Ei bine? – întrebă Agrò. Mai bine, un parlamentar cu atâta autoritate… un adevărat patriot…

— Lăsaţi asta! Lăsaţi asta! – îl întrerupse Verònica, întredeschizând ochii, agitând o mână… Patriot… bine!

Corupt, corupt, corupt, dragă canonicule... Datorii... compromisuri... poveşti... şi Dumnezeu să nu dea ca bietul Roberto din cauza lui... Ce mai! Nu din cauza asta, acum... Ci din cauza lui Lando Laurentano...

Şi Guido Veròonica îşi pocni degetele de mai multe ori, vrând parcă să iasă din încurcătura în care-l vira gândul la Selmi.

— Nu pricep... – observă canonicul. Poate ca între Laurentano şi Selmi?...

— Ei, nici gând! – exclamă Veròonica. Duşmănie mortală!

— Chestiune de femei, – adăugă Mattina, serios, cu ochii întredeschişi, satisfăcut de contrarietatea aceea.

Şi canonicul plin de curiozitate:

— Ah, da? De femei?

— Poveste veche, – răspunse Veròonica. Terminată, după cât se pare; dar până acum un an, Corrado Selmi – o spun fiindcă ştie toată Roma – a fost amantul donnei Giannetta D' Atri, soţia ministrului de azi.

Canonicul ridică o mână:

— Hm! Ce poveşti! Şi asta... şi această donna Giannetta cine ar fi?

— Dar este o Montalto! – spuse Veròonica. Vara lui Lando... Dumneavoastră ştiţi că prima soţie a principelui a fost o Montalto.

— Aha, asta e! Şi poate că tânărul...?

— Copil fiind, ca între veri... Asta nu mai ştiu bine. Fapt e că Lando Laurentano l-a provocat de două ori pe Selmi... Acum vă daţi seama, dacă acesta vine aici ca să susţină candidatura lui Roberto...

— Da, da, da... acum înţeleg! – exclamă Canonicul. Ar trebui să-l împiedicăm! Ah, ar trebui să-l împiedicăm!

— Poate că nu va fi greu – încheie Veròonica. Deoarece Corrado Selmi va avea de luptat pentru el în colegiul lui. Ce mai, vom vedea! Acum să ne ducem imediat la Roberto.

Canonicul se ridică.

— Suntem gata, – spuse. Trăsura e jos. O clipă, cu permisiunea dumneavoastră. Să-mi iau pălăria şi haina.

La scurt timp după aceea, Verònica şi Mattina l-au revăzut pe bătrânul valet cu picioarele strâmbe, costumat în chip de mare vizitiu, şi s-au urcat în trăsură cu Agrò.

Venind dinspre Ràbato, prin piaţa San Domenico, au observat o mişcare neobişnuită de-a lungul drumului. Patru sau cinci ştrengari, alergând şi oprindu-se când într-un loc, când într-altul strigau titlul ziarului clerical *Empedocle,* care părea că se vindea ca pâinea caldă.

— L'Impìducli! L'Impìducli!

Şi peste tot se formau grupuri, grupuri, aici să citească, acolo să comenteze vehement vreun articol, desigur violent, tipărit pe foaia aceea.

Verònica, văzând că pe lângă trăsură trecea un băiat care vindea ziare, nu s-a putut abţine şi ispitit de curiozitate, în timp ce canonicul – care pe străzile oraşului, în zilele acelea, se simţea în mijlocul câmpului de bătaie inamic – sfătuia: — „Mai bine acasă! mai bine acasă"! el ceru să i se arunce în trăsură un ziar. Îl luă Mattina.

— Citesc eu?

Şi începu să citească încet articolul de fond, acela care, fără îndoială, stârnea atâta frământare în public.

Era intitulat *Patrioţi din nevoi familiale,* şi se referea – fără a da nume, dar cu neruşinată evidenţă – la persoana lui Stefano Auriti, tatăl lui Roberto, alterând cu o calomnie foarte josnică povestea romanţioasă a iubirii sale faţă de Caterina Laurentano; fuga celor doi tineri cu puţin timp înainte de revoluţia din 1848; participarea lui Stefano Auriti la această revoluţie „nu atât din dragoste faţă de patrie, cât – întocmai – din nevoi de familie, adică în vederea cuceririi unei dote o dată cu favoarea socrului, implicit, bogat, liberal, da, vai de mine! de o inflexibilitate superioară oricărei previziuni".

Pe măsură ce citea, glasul lui Mattina se altera de indignare, aprins şi mai mult de indignarea lui Agrò, care

erupea din când în când, făcând semn că şi-ar astupa urechile, în timp ce se lăsa să cadă pe spate.

— Of! Laşii! Oh, laşii!

La un moment dat, Mattina se pomeni că i se smulge ziarul din mână. Guido Verònica, nespus de palid, cu faţa descompusă de mânie, deschise portiera trăsurii, sări jos, şi fără să mai asculte de chemările canonicului, se lansă cu furie într-un grup de oameni, în mijlocul căruia era Capolino, căruia îi plesni ziarul în obraz, frecându-i-l apoi pe buze. Agresiunea lui a fost atât de fulminantă, că toţi rămaseră mai întâi buimăciţi şi îngroziţi, după care se năpustiră asupra agresorului; se alătură şi altă lume, vociferând din toate părţile; în mijloc învălmăşeala era nemaipomenită; zburau ciomege, bastoane, printre ţipete şi înjurături. Mattina n-a avut nici timp, nici cum, să se arunce în apărarea lui Verònica; dar la scurt timp după aceea, înteţindu-se încăierarea îşi croi drum; scandalul pornise. Din trăsură, canonicul îl striga pe Mattina, prin tot felul de gesturi neliniştite. Acesta, în cele din urmă, auzindu-l, se întoarse; dar în aceeaşi clipă îl zări pe Verònica fără pălărie, fără ochelari, cu hainele hărtănite, gâfâind într-un pâlc de tineri care, evident, îl apărau, şi alergă şi el într-acolo. Reveni la scurt timp în trăsura canonicului.

— Nu s-a întâmplat nimic – spuse; fiţi liniştit; să mergem mai departe; e între prieteni; a scăpat uşor. S-a descurcat.

Canonicul tremura tot.

— Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule... ce scandal... Dar de ce?... Scârboşii... Nu era cazul să-şi spurce mâinile... Şi acum ce o să se întâmple?

— Hm! – exclamă cu un oarecare dispreţ Mattina. Un duel; e foarte simplu... sau un denunţ, o plângere, dacă sfânta religie nu-i va îngădui ticălosului acela să dea socoteală de josniciile pe care i-a permis să le reverse.

— Vă rog, să lăsăm religia deoparte, cavalere, – spuse Pompeo Agrò cu glas liniştit. Nu are nicio legătură... şi

permiteţi-mi să spun! nu are legătură nici cu Capolino.

— Cum n-are?

— Lăsaţi-mă să vorbesc. Ştiu cine a scris articolul, murdăria aceea. Préola, Préola a venit azi dimineaţă la mine, trimis de nu ştiu cine... Mare ticălos! drojdia societăţii!

— Dar, – obiectă Mattina, – Capolino este directorul ziarului şi a lăsat să fie publicat articolul.

— Aş jura, aş pune mâna în foc – răspunse canonicul, – că nu l-a citit mai înainte. Este adversarul meu. Vedeţi. Şi totuşi îl consider incapabil de o asemenea josnicie... Şi acum, ce vom mai găsi în casa lui Roberto?

Donna Caterina Auriti-Laurentano locuia cu fiica ei „Anna, văduvă şi ea, şi cu nepotul, într-o casă veche şi tristă la poalele *Badìei Grande*[54].

Casa aparţinuse lui Michele Del Re, soţul Annei, care nu-i putuse lăsa nimic altceva ca moştenire văduvei nespus de tinere, şi singurului băiat, Antonio, care avea acum aproape optsprezece ani.

Suiau acolo pe cărări înguste şi alunecoase, în scăriţe, rău cioplite, adesea murdare, îmbâcsite de mirosuri neplăcute, amestecate, provenite de la dughene întunecoase ca peşterile, dughene mai ales de fabricanţi de pastă argiloasă de modelat vase, întinsă acolo pe snopii de grâu sau în vârful undiţelor şi de la cocioabele bietelor femei, care-şi petreceau zilele stând în faţa uşii, zile întregi, una aidoma celeilalte, văzând aceeaşi lume, la aceeaşi oră, auzind aceleaşi certuri care se aprindeau de la o uşă la alta între două sau mai multe cumetre, cu limbile ascuţite, din cauza ştrengarilor lor de copii care, jucându-se, îşi smulseseră părul sau îşi spărseseră capul. Singura noutate, din când în când, era ultima împărtăşanie, il *Viatico:* preotul sub baldachin, clopoţelul, corul credincioaselor bocitoare:

[54] *Badìa* = mânăstire (ital.) (n.tr.).

Oggi e sempre sia lodato
Nostro Signore Sacramentato...[55]

Murindu-i soţul, după abia trei ani de la căsătorie, Anna Auriti era şi ea aproape moartă pentru lume. Din ziua nenorocirii ea nu ieşise din casă, nici ca să se ducă la slujba de duminică; şi nu se mai arătase, nici prin ferestrele veşnic întredeschise. Numai maicile de la *Badìa Grande,* apărând în spatele gratiilor zidului, putuseră s-o vadă de sus, când venea pe la asfinţit să ia puţin aer, în îngusta grădiniţă suspendată a casei, în dosul tristei, foarte înaltei clădiri, a mânăstirii, în vremile de demult, fost castel baronal al familiei Chiaramonte. Desigur că nici maicile acelea nu simţiseră nicio invidie văzând-o izolată ca şi ele. Ca şi ele, dacă nu şi mai simplu, îmbrăcată totdeauna în negru; ca şi ele îşi ascundea sub o basma neagră de mătase înnodată sub bărbie, părul, nu numai netăiat, ci neîngrijit deloc, abia-abia cu o cărare, şi cu cele două părţi învârtite în grabă în spate pe ceafă; părul acela frumos castaniu, bogat, cândva pieptănat cu artă, dând atât farmec atunci palidului său chip, blând, nespus de suav.

Donna Caterina împărtăşise cu stricteţe această claustrare a fiicei, îmbrăcată şi ea în negru încă din 1860, data morţii eroice a soţului, la Milazzo. Rigidă, slabă, nu avea totuşi aerul tristei resemnări a fetei ei. Macerarea îndurerată a orgoliului, mândria caracterului care, cu preţul sacrificiilor incredibile, nu se dezminţise niciodată în faţa celor mai crude adversităţi ale destinului, alteraseră trăsăturile chipului, care nu mai păstra acum nici urmă din fosta frumuseţe. I se lungise nasul, apropiindu-i-se de buzele supte; i se ascuţise bărbia. Dar mai ales ochii, sub sprâncenele dese negre, dezvăluiau ruina acelui chip; i se lăsaseră pleoapele; una mai mult, cealaltă mai puţin; şi ochiul acela mai întredeschis decât celălalt, cu privirea vagă, învăluită de o nelinişte intensă,

[55] Astăzi şi veşnic fie lăudat / Domnul Nostru Prea sfânt... (ital.) (n.tr.).

conferea acelei feţe stinse aspectul unei măşti de ceară, oribil de dureroasă. Părul îi rămăsese deocamdată foarte negru şi lucios, parcă în derâdere, ca să scoată şi mai mult în evidenţă distrugerea acelor trăsături, dezminţind părerea că durerile fac să încărunţească părul. Suferise mult donna Caterina Laurentano, chiar şi de foame, ea, născută în fast, educată şi crescută în splendorile unei case princiare; de foame suferise, când, după ce fusese îmblânzită revoluţia din 1848, la optsprezece ani, cu primul ei fiu, abia născut, Roberto, fusese nevoită să-şi urmeze soţul exilat în Piemont, fiind exclus, împreună cu alţi patruzeci şi trei, din amnistie, şi condamnat la confiscarea puţinelor bunuri avute. Tatăl, don Gerlando Laurentano, exclus şi el, printre cei patruzeci şi trei, o invitase atunci să plece împreună cu el în insula Malta, la locul exilului, cu condiţia totuşi, de a-l părăsi pentru totdeauna pe Stefano Auriti. Ea? Refuzase cu dispreţ; şi cu mai mare dispreţ refuzase după aceea pomana fratelui ei, Ippolito, care împreună cu alţi câţiva nedemni din nobilimea siciliană se dusese să-i depună omagii lui Satriano, la Palermo, şi obţinuse restituirea bunurilor confiscate tatălui. Şi plecase la Torino cu soţul ei, pierduţi ca doi orbi, să cerşească, pentru fiul lor, viaţa. Nimeni dintre exilaţi, dintre sicilienii ajunşi acolo, nu voise să creadă la început că ea, de viţă atât de nobilă, singura fată a principelui Laurentano, nu luase nimic cu ea şi nici nu acceptase ajutorul familiei; şi Stefano Auriti fusese, din cauza aceea, împiedicat, chiar de tovarăşii săi de suferinţă, în căutarea disperată a unei slujbe, cât de modeste, care să-i ofere o pâine, numai pâine pentru el şi soţia lui. Şi atunci ea se îmbolnăvise grav şi cinci luni zăcuse într-un spital, internată din milă, după infinite greutăţi, şi tot din milă, micuţul Roberto fusese crescut într-un azil de copii. În cele din urmă se căiseră şi tovarăşii săi de exil şi impresionaţi de realitate îl ajutaseră pe rând pe Stefano Auriti. După ce a ieşit din spital, ea a primit vestea că tatăl ei, don Gerlando

Laurentano, murise din propria-i voinţă, la Bùrmula, otrăvit. Din cei doisprezece ani trăiţi la Torino, până în 1360, donna Caterina păstra acum o amintire vagă, confuză, ca despre o viaţă netrăită propriu-zis de ea, ci mai degrabă închipuită, într-un vis ciudat şi violent, în care totuşi scânteiau şi viziuni vesele, câte un moment fericit şi emoţionant, de entuziasm patriotic. De neşters, adânc întipărită în inimă, avea în schimb momentul trezirii din acest vis: când îi parvenise vestea că Stefano Auriti, care plecase cu băiatul, de abia doisprezece ani, de la Quarto, cu Garibaldi, pentru eliberarea Siciliei, căzuse în bătălia de la Milazzo. Nici favoarea de a înnebuni n-a vrut să i-o ofere Dumnezeu, în clipa aceea! Şi se văzuse nevoită să simtă, parcă chiar să vadă cum i se sfâşie inima de soţie, lovită de moarte, acolo, în Sicilia, târând după ea, sângerând, pe fiul ei atât de fraged, rămas acum fără sprijinul tatălui, să continue războiul. I se făcuse o colectă la Torino, şi cu cei doi orfani, Giulio şi Anna, născuţi acolo, se întorsese în Sicilia, în patria abia liberată; dar ca văduvă, în doliu, şi mai prăpădită de cum plecase; în exuberanţa tuturor, ea, cu cei doi copilaşi, îmbrăcaţi şi ei în negru. Roberto intrase la Napoli cu Garibaldi şi acum lupta la Caserta, alături de Mauro Mortara. Fusese primită în casa Alàimo, rudele sărace ale lui Stefano Auriti. Din nou, fratele ei, Ippolito, la adăpost acum la Colimbètra, îi oferise ajutor; şi, cu acelaşi dispreţ, ea îl refuzase, uimindu-i şi lăsându-i consternaţi pe cei din familia Alàimo care o găzduiau. Sărmanii oameni, şi ca intelect săraci şi ca inimă, câte amărăciuni nu-i pricinuiseră! Fusese nevoită să se ferească de ei, ca de duşmani crunţi ai demnităţii ei, fiindcă nu o înţelegeau; foarte capabili cum erau să ceară şi să accepte pe ascuns ajutorul refuzat de ea, dar mulţumiţi de munca pe care o făcea în casă, şi de strădania de a mai procura câte ceva de afară ca să scoată o dreaptă răsplată pentru puţina cheltuială pe care o făceau cu ea. Se ridicase cu puţin din oribila umilinţă la reîntoarcerea lui Roberto, primit de tot

târgul aproape în delir. Amintindu-şi de ziua aceea, de clipa aceea, bietul ei trup era şi azi străbătut de fiori. Ah, cu cât entuziasm, cu ce emoţie fantastică de dragoste şi durere îşi strânsese fiul la piept, care se întorcea singur, fără tată, eroul-băiat cu cămaşă roşie, adus de popor pe braţe în triumf! Guvernul provizoriu îi acordase o îndemnizaţie lunară, şi lui Roberto – neputând face altceva din cauza vârstei – îi acordase o bursă de studiu, la Palermo. Pierduse această bursă după câţiva ani ca să-l urmeze pe Garibaldi la cucerirea Romei. Dar torentului de sânge tineresc, care ar fi restaurat venele epuizate ale Romei, raţiunea de stat opusese la Aspromonte un dig de piepturi fraterne; şi Roberto, cu ceilalţi, fusese prins şi vârât în închisoare, mai întâi la Spezia, apoi la fortăreaţa Monteratti, la Genova. Eliberat, îşi reluase studiile, pentru puţin timp. În 1866, era din nou lângă Garibaldi. Numai în 1871 reuşise să-şi ia licenţa în Drept; şi imediat se dusese la Roma ca să aibă grijă, după atâtea aventuri tumultuoase, de propria-i existenţă şi de aceea alor săi. După câţiva ani, îl urmase fratele său, Giulio. Anna, la Girgenti, îşi găsise un soţ, şi donna Caterina – aşteptând ca Roberto să-şi croiască drum la Roma şi să-şi pregătească un viitor demn de trecutul lui şi s-o consoleze, în fine, de toate amărăciunile pătimite şi de umilinţa din cauza căreia suferise cel mai mult – se dusese să trăiască în casa ginerelui ei, Michele Del Re. Moartea acestuia, după trei ani, nenorocirea fetei, mizeria abătută din nou asupra lor, aproape că nu mai avuseseră putere s-o trezească dintr-o durere şi mai profundă şi mai intensă, în care căzuse. Fiul, fiul ei de la care aştepta atât, Roberto al ei, în învălmăşeala violentă a vieţii noi, din capitala a treia, în mijlocul haosului obscen al atâtora care se încăierau, cerând răsplăţi, apucând onoruri şi favoruri, Roberto al ei se pierduse! Considerând pur şi simplu de datoria lui tot ceea ce făcuse pentru patrie, n-a vrut şi n-a înţeles să invoce niciun drept de vreo recompensă; sperase poate şi se aşteptase ca prietenii,

camarazii de arme, să-şi amintească de el, ca de un om demn şi modest. Mai târziu îl copleşise sila şi se dăduse deoparte. Şi dezastrul acela se abătuse în Sicilia asupra tuturor iluziilor, asupra întregii credinţe arzătoare, cu care se aprinsese revolta! Biată insulă, tratată drept pământ de cucerit! Bieţi insulari, trataţi ca barbari care trebuia să fie civilizaţi! Şi veniseră *Continentalii*[56] să-i civilizeze. Veniseră alţi soldaţi, coloana infamă comandată de un renegat, ungurul colonel Eberhardt, sosit pentru prima oară în Sicilia cu Garibaldi şi apoi printre puşcaşii lui, la Aspromonte, şi celălalt locotenent savoiard Dupuy, instigatorul; au venit în sud toţi incapabilii birocraţiei; şi certuri şi dueluri şi scene sălbatice; şi prefectura lui Medici, şi tribunale militare, şi furturi, asasinate, tâlhării, urzite şi executate de noua poliţie, în numele guvernului regal; şi falsificări, şi sustrageri de documente, şi procese politice mârşave; tot primul guvern de dreapta parlamentară! Şi apoi venise stânga la putere, şi începuse şi ea cu prevederi excepţionale pentru Sicilia; şi uzurpări şi escrocherii şi abuzuri de putere şi favoruri scandaloase şi scandaloasă risipă a banilor publici; prefecţi, delegaţi, magistraţi puşi în serviciul deputaţilor ministeriali, şi susţinători neruşinaţi şi maşinaţii electorale; cheltuieli nebuneşti, linguşiri degradante; opresiunea celor învinşi şi a muncitorilor, asistată şi protejată de lege, fiind asigurată şi impunitatea opresorilor…

De două zile – de când sosise Roberto la Girgenti – din gura amară a donnei Caterina se rostogolea acest val vehement de crude amintiri, de aspre mustrări şi înspăimântătoare acuzaţii. Privindu-şi fiul, printre pleoapele vlăguite, cu o privire aproape stinsă, îşi golea sufletul de toate amărăciunile acumulate în atâţia ani, de toată durerea, cu care-şi hrănise sufletul şi şi-l intoxicase.

— Ce speri? ce vrei? – îl întreba. Ce-ai venit să faci aici?

Şi Roberto Auriti, năpădit de furia mamei, tăcea

[56] Italienii din Peninsulă; sicilienii (insularii), numesc continent Peninsula Italiei (n.tr.).

încruntat, cu capul plecat, cu ochii închişi.

Avea patruzeci şi trei de ani: chel de pe acum, dar viguros, cu chipul puternic încadrat de sprâncenele stufoase negre, aproape unite, şi de bărbuţa scurtă, tot neagră, stătea deprimat şi îndurerat, aidoma unui copil slab în faţa acelei mame care, deşi cu frumuseţea ofilită de dureri şi de ani, mai păstra încă multă energie şi un spirit plin de vehemenţă. Se simţea cu adevărat înfrânt. Însufleţirea lui, prea încordată în eforturile primei tinereţi, îl lăsase încet, încet, în faţa noului, urâtului război, război pentru un profit, război pentru cucerirea nedemnă de posturi. Şi ceruse şi el unul, nu pentru el, ci pentru fratele lui, Giulio, şi-l obţinuse la Ministerul finanţelor. El se dăruise venitului slab şi nesigur al profesiei de avocat; venit care, uneori, nu-i lăsau totuşi conştiinţa cu totul liniştită, nu pentru că n-ar fi crezut că ar fi o meritată răsplată a propriei sale munci, a zelului; ci pentru că majoritatea litigiilor lor îi veneau prin deputaţii sicilieni, prietenii lui, ai lui Corrado Selmi mai ales, şi pentru mai multe avea îndoiala că le-ar fi câştigat, nu atât prin măiestria lui, cât prin nedreapta şi nu gratuita ingerinţă a acelora. Dar, după moartea cumnatului, Michele Del Re, avea de întreţinut, la Girgenti pe mama lui şi pe sora lui văduvă şi pe nepot; pe lângă faptul că la Roma, de mai mulţi ani nu mai era singur. Desigur că mama nu ignora concubinajul lui la Roma cu o femeie, pentru care, din cauza vechilor prejudecăţi şi a rigidităţii puritane a obiceiurilor, nu putea avea nicio stimă; mai bine nu i-ar fi destăinuit-o niciodată; dar el simţea în aspra condamnare din inima mamei sale o altă amărăciune – după părerea lui, nedreaptă – pe care mama lui nu i-o arăta ca să nu-l umilească, să nu-l rănească şi mai mult. Dar poate că donna Caterina, în clipa aceea, nici nu se gândea, preocupată cum era de a pune, în faţa fiului, cu o răbufnire inepuizabilă, împreună cu amintirile dureroase ale familiei, condiţiile nemărginit de triste ale târgului. Şi în timpul acestei expuneri, au surprins-o canonicul

Pompeo Agrò şi Mattina.

Din cordialitatea entuziastă cu care l-a primit Roberto Auriti, Agrò şi-a dat seama imediat că el încă nu aflase de publicarea acelui articol mârşav. Îl prezentă pe Mattina, o salută, plin de respect, pe doamnă.

Donna Caterina aştepta să se desfăşoare primele schimburi de politeţi, şi ca cei doi prieteni să-şi exprime bucuria revederii după atâţia ani; apoi reluă, adresându-se lui Agrò:

— Pentru Dumnezeu, Monseniore, vă rog să-l faceţi şi dumneavoastră să înţeleagă, doar îi sunteţi prieten sincer. Aici, suntem între noi. Şi pe acest domn, dacă l-aţi adus dumneavoastră, îl consider tot prieten. Vreau să-l conving pe fiul meu să nu accepte această luptă.

— Mamă... – o rugă Roberto, cu un zâmbet mâhnit.

— Da, da – replică mama. Spuneţi dumneavoastră. Ce-a făcut Roberto, şi de ce, în numele cărui fapt, vine azi să ceară sufragiul târgului? Poate în numele a ceea ce a făcut ca băieţandru, în numele tatălui mort, al sacrificiilor şi al idealurilor pentru care au fost făcute acele sacrificii şi acel chin suferit? Va stârni râsul!

— Oh, nu, de ce, donna Caterina? – încercă să o întrerupă canonicul Agrò, ducându-şi o mână la piept, aproape rănit. Nu spuneţi aşa.

— Râsul! Râsul! – replică ea cu mai mare patos. Ştiţi bine şi dumneavoastră în ce fel s-au tradus idealurile acelea în realitate, pentru poporul sicilian! Ce a avut? Cum a fost tratat? Oprimat, ofensat, abandonat şi defăimat! Idealurile din *Patruzeci şi opt* şi din *Şaizeci?* Dar toţi bătrânii strigă aici: *Mai bine era înainte! Mai bine era înainte!* Şi strig şi eu, ştiţi? Caterina Laurentano, văduva lui Stefano Auriti!

— Mamă! Mamă! – o imploră Roberto, cu mâinile la urechi.

Şi imediat mama:

— Da, fiule: pentru că mai înainte aveam cel puţin o speranţă, aceea care ne susţine în mijlocul tuturor

necazurilor pe care tu le ştii şi nu le ştii, acolo, la Torino... Nimeni nu mai vrea să audă acum de ele... crede-mă. Le-am plătit prea scump acele idealuri; şi acum gata! Întoarce-te la Roma! Nu vreau, nu pot să admit că tu ai venit aici în numele Guvernului care ne conduce. Tu nu ai furat, fiule, nu ai sprijinit toate nedreptăţile şi mârşăviile care se comit aici, protejate de prefecţi, de deputaţi, nu ai favorizat prepotenţa camarilelor locale care infectează aerul oraşelor noastre, aidoma malariei de la ţară! Şi atunci de ce? Ce titluri ai ca să fii ales? Cine te susţine? Cine te vrea?

În clipa aceea, intră Guido Verònica, cu hainele în ordine şi figura calmată. După altercaţia avută, se dusese la hotel ca să-şi schimbe costumul şi lăsase vorbă că dacă-l caută cineva, el se întoarce la trei după-amiază. Imediat Agrò şi Mattina i-au făcut semn din ochi că Roberto nu ştia nimic. Donna Caterina Auriti se ridicase în picioare, ca să-şi convingă fiul să refuze ajutorul guvernului, care, de altfel, nu ar fi avut nicio valoare în lupta iminentă şi să accepte pe asta în schimb, în numele insulei oprimate. Nu avea să învingă, desigur; dar cel puţin înfrângerea nu ar fi fost dezonorantă şi ar fi servit drept o admonestare guvernului.

— Fiindcă dumneavoastră veţi vedea, – încheia ea. Fac o profeţie uşoară: nici nu va trece un an şi vom asista la scene cu sânge.

Guido Verònica puse pavăză mâinile lui grăsune:

— Pentru Dumnezeu, doamna mea, nu spuneţi asemenea lucruri, care sună oribil în gura dumneavoastră! Lăsaţi să le spună provocatorii care, fără să vrea, fac jocul clericalilor! Mă iertaţi, canonice; dar este chiar aşa! Patru ticăloşi ambiţioşi seamănă discordie pentru a asalta Consiliile comunale şi provinciale şi chiar Parlamentul; alţi patru josnici duşmani ai patriei care visează despărţirea Siciliei sub protectorat englez, după obiceiul Malta! Şi apoi Franţa, iubita noastră soră latină, pune paie peste foc şi trimite bani pentru a trage folos

mâine de la vreo răscoală de bandiţi, inspirată de mafie!

— Ah, da? – izbucni donna Caterina, care se înfrânase greu până atunci. Dumneavoastră vă faceţi curaj astfel? toate sunt calomnii, aceleaşi, cele repetate de miniştri, făcându-se ecoul prefecţilor şi micilor tirani locali căpeteniile – electori; pentru a masca treizeci şi mai bine de ani de proastă guvernare! Aici e foamete, scumpe domn, la ţară şi la minele de sulf, latifundiile, tirania feudală a aşa-zişilor *cappelli*[57], taxele comunale care sug ultima picătură de sânge oamenilor care nu au nici bani de pâine! Vă rog să tăceţi! Vă rog să tăceţi!

Guido Verònica zâmbi nervos, deschizând braţele; apoi se adresă lui Roberto:

— Oh, ascultă-mă... (cu permisiunea dumneavoastră, doamnă): aş avea nevoie de cifrul tău ca să expediez o telegramă urgentă la Roma.

— Ah, da, bravo, bravo! – exclamă Agrò, trezindu-se din atitudinea dureroasă, din timpul pledoariei violente a donnei Caterina.

Roberto se duse dincolo să aducă cifrul. Conversaţia încetase între cei trei prieteni şi bătrână doamnă; apoi Agrò, ca să rupă tăcerea penibilă care se crease, suspină:

— Ei, desigur că sunt foarte triste condiţiile bietei noastre ţări!

Conversaţia fu reluată oarecum, dar fără căldură. Cei trei aveau o înţelegere secretă între ei şi erau încă sub impresia consternantă a scandalului provocat de acel articol; îşi schimbau ocheade cu subînţelesuri, ar fi vrut să rămână singuri un moment ca să se acorde asupra celui mai bun mod de a-l pregăti pe Roberto. Dar donna Caterina nu se retrăgea.

— Ştiţi dacă Corrado Selmi – întrebă Guido Verònica, – i-a scris lui Roberto că va veni?

— Va veni, va veni, – răspunse ea, dând din cap, cu un dispreţ amar.

[57] Latifundiarii din Sicilia acelor ani. Oameni cu mare influență. Se spunea că numai ei purtau pălării (capelli) (n.tr.).

— M-am gândit, – spuse încet Verònica lui Agrò şi lui Mattina. Cu atât mai bine, dacă vine. Ba chiar îi voi expedia eu însumi o telegramă ca să vină imediat, *pentru mine,* înţelegeţi? Astfel Lando... tăcere, uite-l pe Roberto.

Dar nu era Roberto. În cameră intră, în schimb, un tânăr înalt, slab, căruia ochelarii strânşi la rădăcina nasului, unindu-i sprâncenele stufoase, îi dădeau un aer de tristă şi dură tenacitate. Era Antonio Del Re, nepotul. Foarte palid de obicei, în clipa aceea părea de ceară.

— Aţi citit articolul din *Empedocle*? – întrebă într-un freamăt pe buze şi în nări.

Canonicul Agrò şi Mattina ridicară imediat mâinile ca să-l împiedice de a mai continua.

— Împotriva lui Roberto? – întrebă donna Caterina.

— Împotriva bunicului! – răspunse vibrant, tânărul. Un pumn de noroi! Şi împotriva ta!

— Murdării! Murdării! – exclamă Agrò. Pentru Dumnezeu, să nu ştie nimic bietul Roberto!

— Îl citeşte chiar acum – spuse nepotul, dispreţuitor.

— Nu! Nu! – strigă atunci Agrò, ridicându-se în picioare. Oh, Doamne, Dumnezeule! Trebuie prevenit! Şi aşa, ticăloşii ăştia au primit o lecţie pe care o meritau de la Verònica al nostru! Ce naiba, duceţi-vă dumneavoastră, donna Caterina... Imprudenţă, imprudenţă, băiete dragă!

Donna Caterina se grăbi; dar prea târziu. Roberto Auriti, ignorând ceea ce făcuse mai devreme Verònica, alergase – palid, cu faţa crispată de un zâmbet spasmodic, şi ca orb – la redacţia acelui prăpădit de ziar, lângă Porta Atènea. Îi găsise acolo adunaţi pe mai marii partidului, cu Flaminio Salvo în cap, pentru a proclama, imediat după agresiune, candidatura lui Ignazio Capolino. Bătrânului uşier, care stătea de pază la intrare, în faţa uşii cu geam din sala redacţiei, îi spusese – zâmbind încă în felul acela – că Roberto Auriti voia să vorbească cu directorul. În sala redacţiei se făcuse o tăcere bruscă; apoi la urechile lui Roberto ajunseră aceste cuvinte tulburate:

— Nu, domnii mei! Mă duc eu, mie îmi revine sarcina; eu am scris articolul şi eu răspund pentru el!

Nici nu văzuse cine îi apăruse în faţă; se năpustise asupra lui ca o fiară sălbatică, îl înşfăcase şi-l izbise atât de tare de uşă, încât uşa se sparse, în bucăţi, cu un zgomot îngrozitor iar geamurile ei săriră în ţăndări.

Când Verònica şi Mattina şi nepotul Del Re veniseră şi ei în mare grabă, prin înghesuiala lumii care alergase de pretutindeni, la ţipetele extraordinare provenite de la redacţie, Marco Préola, cu faţa însângerată şi cu un cuţit în mână, se zbătea feroce, urlând:

— Lăsaţi-mă, blestemaţilor, lăsaţi-mă! Dacă-l salvaţi acum, îl omor mai târziu! Lăsaţi-mă! Lăsaţi-mă!

CAPITOLUL AL PATRULEA

ÎN FUNDUL VESTIBULULUI, PRIN-tre lauri şi ramuri de măslini, pe fondul uşii mari cu geamuri colorate, preţioasa statuie decapitată a Venerei Urania, descoperită la Colimbètra, exact în locul unde se ridică acum vila, părea că nu din ruşinea nudităţii sale ar ţine ridicat un braţ în faţa chipului ideal pe care fiecare, admirând-o, i-l închipuia imediat, uşor înclinat, ca şi cum ar fi fost în realitate; ci pentru ca să nu vadă îngenuncheaţi, în pragul capelei care se deschidea la dreapta, pe toţi acei oameni, atât de straniu împopoţonaţi: compania burbonică a căpitanului Sciaralla.

Slujba era pe sfârşite. În capela strălucitoare de marmuri şi de stucaturi erau numai principele don Ippolito, recules în rugăciune, pe îngenunchierul aurit şi în damaschinatură, în faţa altarului; ceva mai în spate, Lisi Préola, secretarul; şi mai în spate, femeile de serviciu; îngrijitoarea casei şi două jupânese tinere. Servitorii aveau să se mulţumească să asiste la slujbă din vestibul; numai lui Liborio, valetul favorit al principelui, în pantaloni până la genunchi şi ciorapi de mătase, i se îngăduise să stea la intrare, mai mult înăuntru, decât afară; şi asta i s-a părut lui Sciaralla o nedreptate neîndoielnică a lui Préola. În calitate de căpitan, el se considera demn de a sta cel puţin lângă însuşi Préola, dacă nu imediat după principe. Pe faţă nu, nu se plângea, din prudenţă; dar se înfuria în sinea lui... Şi ca de un păcat de invidie se spovedise lui don Lagàipa, care venea în fiecare duminică la Colimbètra să facă o slujbă.

— Cel puţin în faţa lui Dumnezeu ar trebui să fim toţi egali!

Toţi, înafara principelui; nu mai era nevoie s-o spună.

Dar el, Sciaralla, nu se plângea fiindcă voia să fie favoritul, pus înaintea altora, deosebit de subalternii lui în faţa lui Dumnezeu? Prin urmare coarne, coarne şi coadă de drac avea reflexia lui, deşi la prima vedere părea justă.

Astfel, don Illuminato Lagàipa îi astupase gura lui Sciaralla.

Şi Sciaralla, oftă adânc.

Până una, alta, adevărată ispită a diavolului era statuia aceea nudă, acolo, în faţa capelei, pentru toţi bărbaţii de gardă care erau obligaţi să stea afară. În timp ce buzele rosteau rugăciuni, ochii erau aproape constrânşi să păcătuiască, privind, fără să vrea, nuditatea aceea, pe care Excelenţa Sa, principele, foarte evlavios, n-ar fi trebuit s-o ţină atât de expusă! Oh, blestemata! Părea vie... aşa părea! Bietele slujnice îşi plecau ochii de fiecare dată când treceau prin faţa ei; şi don Illuminato şi-i pleca, mare ipocrit cum era!

Dar până una, alta, râdeau, înfloritoare, formele minunate ale zeiţei decapitate, apărută din vremi îndepărtate, născută dintr-un scalpel grecesc, un meşteşugar neştiutor că opera lui avea să supravieţuiască şi să vorbească unei lumi profane un limbaj diabolic, ornament într-un vestibul, printre lăzi decorate cu lauri şi ramuri de măslini.

După terminarea slujbei, bărbaţii din compania de gardă au luat poziţia de drepţi, la trecerea principelui care se ducea la *Muzeu.* Astfel se numeau sălile de la parterul celeilalte laturi a vestibulului, unde printre înaltele plante de seră, erau adunate obiecte de anticariat de o valoare inestimabilă, statui, sarcofage, vase, inscripţii săpate la Colimbètra, şi pe care don Ippolito le ilustrase cu mulţi ani în urmă în *Memoriile* sale *d' Akragas,* împreună cu preţioasa colecţie de medalii,

expusă sus, în salonul vilei

Antica, faimoasa Colimbètra, akragantină era, ce-i drept, mult mai jos, în punctul cel mai lăsat al podişului, unde se unesc cele trei mici văi şi stâncile se despart şi linia povârnişului aspru, pe care se ridică Templele, este întreruptă de o deschidere largă. În locul acela, numit azi al Abadiei de jos, akragantinii, o sută de ani după întemeierea oraşului lor, formaseră pescăria, un bazin mare de apă care se întindea până la Hypsas şi al cărui dig concura cu râul la fortificarea oraşului.

Colimbètra îşi numise moşia don Ippolito, fiindcă şi el acolo sus, în partea occidentală a ei, strânsese un bazin cu apă, alimentat iarna de micul torent care curgea la poalele Bonamorone-ului şi vara de o roată cu ciutură, care scârţâia şi era trasă de dimineaţa până seara de o măgăriţă oarbă. Jur împrejurul acelui bazin se ridica o livadă delicioasă de portocali şi rodii.

Don Ippolito obişnuia să-şi petreacă toată dimineaţa în muzeu, absorbit de studiul său pasionat, niciodată întrerupt, asupra antichităţilor akragantine. Acum se ocupa, într-o nouă operă, să dea de urma topografiei istorice a străvechiului oraş, cu sprijinul unor lungi şi minuţioase investigaţii la faţa locului, din moment ce Colimbètra lui se întindea tocmai unde fusese mai înainte inima grecescului Akragante.

Lângă una din amplele ferestre din a doua sală, ornate cu perdele uşoare roze, era biroul masiv, încrustat; dar don Ippolito compunea mai totdeauna în gând, plimbându-se prin săli; construia în stilul antic două-trei penoduri grave de *din care cauză... dat fiind că...* şi apoi se ducea să le transcrie la birou pe foi mari de hârtie, pregătite acolo, adesea, fără să se aşeze, cel puţin. Mângâindu-şi cu o mână barba impozantă, care mai păstra un ultim vestigiu, nuanţa primei sale culori, un blond-auriu, el, un bărbat înalt, atrăgător, încă foarte frumos; în ciuda vârstei şi a cheliei, se oprea când în faţa unei opere încântătoare, când în faţa alteia, şi cu ochii săi

albaştri, limpezi şi cu sprâncenele încordate, părea că ar avea de gând să interpreteze vreo inscripţie sau vreo figură simbolică a unui vas arhaic. Uneori, chiar, dacă i se părea a fi găsit un argument decisiv, victorios, împotriva topografilor precedenţi, gesticula sau schiţa un zâmbet uşor, de satisfacţie, cu buzele lui perfect conturate, de o prospeţime tinerească.

În ziua aceea, pe biroul său era deschis un volum al istorisirilor lui Polibiu, în text grecesc, Lib. IX, cap. 27, la pagina unde se făcea aluzie la acropola akragantină.

O problemă foarte gravă frământa de mai multe luni pe don Ippolito în jurul destinaţiei acestei acropole.

— Deranjez? – întrebă, aplecându-se în pragul celei de a doua săli, don Illuminato Lagàipa, care se şi dezbrăcase de podoabele sacre şi care îşi luase micul dejun obişnuit, adică ciocolată şi biscuiţi.

Era un preot de o vârstă mijlocie, rotofei la trup, cu faţa arsă de soare, pe care ochii albaştri, prea deschişi, păreau că delirează rătăciţi. Om cumsecade, în fond, paşnic şi fără funcţie sacerdotală; acolo, în prezenţa principelui care în fiecare duminică îl oprea la micul dejun, ca să-i facă plăcere, îşi dădea aere de rigidă şi dârză intransigenţă, de care râdea după aceea, discutând filosofic cu bătrână şi credincioasa lui Fifa, blânda măgăriţă, ce-l conducea din nou la gospodăria lui, lângă cimitirul din Buonamorone, câteva hectare de pământ, care – ştiind ce repede trecea viaţa – totuşi, sub un rege sau altul, îi produceau în fiecare an atât cât avea el nevoie, cu modestie.

— Azi e duminică şi nu se lucrează! – adăugă, ridicându-şi mâinile şi zâmbind.

— Ceea ce fac eu nu este propriu-zis lucru, – îi spuse, cu un gest sobru, elegant, don Ippolito.

— Da, da! *otia, otia,*[58] după Cicero! – se corectă don Lagàipa. Aveţi dreptate. Veneam să vă spun că ieri

[58] Răgaz demn (lat. otium cum dignitate), Cicero, De oratore, l. 1. (n.tr.).

dimineaţă, înainte de a mă îndrepta spre ogorul meu, monseniorul mi-a făcut onoarea de a mă însărcina cu o misiune pentru Excelenţa Voastră.

— Monseniorul Montoro?

— Întocmai. Mi-a spus să avertizez pe Excelenţa Voastră că azi, după-amiază, cu ajutorul lui Dumnezeu, va veni aici ca să vorbească, presupun, de apropiatele alegeri. Ei, – suspină, împreunându-şi mâinile şi clătinându-le astfel unite, – pare că drăcuşorul blestemat simte că-l mănâncă coarnele... Război, război... furtună! Am auzit că au sosit de la Palermo, fiind chemate, se spune, de canonicul Agrò, două personaje agere şi pricepute... mda! doi renumiţi agenţi electorali sub comanda mafiei, de elită şi a celei mai renumite bande masonice... un oarecare Mattina şi un oarecare Verònica...

— Agrò? – întrebă, întunecat, don Ippolito Laurentano, care se fixase pe numele acela, fără să se mai preocupe de rest. Prin urmare, Agrò vrea chiar să se coboare în mijlocul agitaţiei, fără nicio reţinere, nici măcar faţă de haina pe care o poartă?

— Hei, – suspină din nou don Lagàipa. Superiorul meu... superior... dar spun şi eu ceea ce se spune... *relata refero...* nu-i mai trece că nu l-au făcut episcop în locul Excelentissimului Monsenior Montoro. Crede că salvează aparenţele cu... cu scuza vechii amiciţii care-l leagă de Auriti, iată...

— Frumoasă amiciţie, să se laude cu ea! – bombăni Laurentano. Pentru un sacerdate!

— Dar Agrò... observă don Illuminato. Şi nu mai adăugă nimic. Închise ochii, dădu din cap, emise un al treilea suspin: Hei, se complică... isprava asta se complică... da. După mine... devine foarte delicată...

— Pentru mine? – sări don Ippolito (şi craniul lucios i se inflama). Delicată pentru mine? Să afle Monseniorul Montoro... ar trebui s-o ştie chiar; eu nu recunosc, n-am recunoscut niciodată drept nepot pe acest Roberto Auriti,

garibaldin. Nu-l cunosc nici din vedere măcar; aici n-a venit niciodată, şi, de altfel, nici eu nu l-aş fi lăsat să-mi treacă pragul. Din ordinul guvernului său, neinvitat de totalitatea cetăţenilor, vine cu speranţa nebunească de a-i lua locul lui Giacinto Fazello? Bine. Va avea ceea ce merită. Fără nicio consideraţie faţă de nenorocita mea rudenie in-vo-lun-ta-ră, să se lupte şi să se câştige!

— Ah, să se lupte, să se lupte, desigur! Trebuie să se lupte! – spuse don Illuminato, încruntându-şi dârz sprâncenele pe deasupra ochilor săi rătăcitori. Ah, dacă ar fi să nu învingem…

— Şi de ce nu? – întrebă sever don Ippolito. Ce probabilitate de victorie poate avea Auriti? Pe ce contează Agrò?

— Dar… se spune… prefectura… – şi don Illuminato îşi scarpină obrazul cam aspru.

— Nu e o bază! – replică imediat principele. Am văzut-o la alegerile comunale.

— Mda, da… se supuse don Lagàipa. – totuşi – dacă intră în joc mafia, acum… poliţia care să-i favorizeze… tot soiul de uneltiri… se spune… şi trebuie să sosească… nu ştiu, cineva foarte important… un deputat… Selmi, parcă am înţeles…

Don Ippolito rămase tăcut câtva timp, citindu-i-se sila pe faţă; apoi, ameninţând cu un pumn, izbucni:

— Filangieri! Filangieri![59]

Lagàipa dădu din cap, oftând la această exclamaţie, frecventă pe buzele principelui şi însoţită totdeauna de acel gest de durere înfuriată:

— Filangieri!

Ştia câtă veneraţie păstra încă don Ippolito Laurentano memoriei lui Satriano, represorul afurisit al revoluţiei siciliene din 1848, prevăzător, energic restaurator al ordinei sociale după cele şaisprezece luni de *obscen*

[59] Carlo Filangieri, principe di Satriano (1784 – 1867), general ; în 1848 – 1849 a recucerit pentru Ferdinand al II-lea Sicilia, în urma unor lupte înverşunate (n.tr.).

chiolhan revoluţionar. Din acele şaisprezece luni rămăsese vie în memoria principelui groaza, mai ales din cauza ameninţării brutale a vulgului faţă de privilegiile nobiliare şi faţă de taina religioasă. Striano fusese pentru el soarele triumfător al acelei furtuni subversive; şi ca un soare, după revenirea calmului, strălucise pe cerul Siciliei de la curtea regală normandă din Palermo, redeschisă serbărilor strălucitoare pentru a-şi împrejmui cu prestigiu napoleonic puterea. Acolo, la palatul regal, o cunoscuse don Ippolito pe donna Teresa Montalto, tânără, căreia însuşi Satriano a vrut să-i fie naş la nuntă, obţinând pentru el, pentru soţ, cu un mare efort din partea regelui, ordinul de cavaler al lui San Gennaro, cu care fusese onorat şi tatăl lui. Furtuna se iscase din nou, în 1860; din adăpostul retras din Colimbètra el auzea tunetele îndepărtate; lupta de acolo cu toate puterile, în mica ambianţă a oraşului natal: cauza Burbonilor era pentru moment pierdută: trebuia să lupte pentru, triumful puterii ecleziastice; restituită Roma pontifului, cine ştie?! Până una, alta, trebuia împiedicată cu orice preţ uzurparea reprezentanţei lui Giacinto Fazello de către Roberto Auriti.

— De altfel – reluă, – Auriti nu mai are niciun prestigiu în târg. Lipseşte de acasă de aproape douăzeci de ani…

— Simpatii, totuşi… – se opuse cu reticenţă Lagàipa, – iată. Da, poate se mai bucură de vreo simpatie…

— Azi nu contează deloc simpatiile, – răspunse don Ippolito tăios. În faţa intereselor nu contează absolut deloc!

Spunând acestea, luă de pe birou volumul *Storie di Polibio* care era deschis şi instinctiv şi-l apropie de ochi. Imediat privirea i se opri asupra pasajului de atâtea ori citit şi răscitit, chinuit de controversele asupra acelei afurisite de acropolă. Se sustrase discuţiei; reciti încă o dată pasajul, cu mintea plină din nou de controversa care-l frământa: suspină, închise cartea, lăsând un semn în mijloc şi punând-o în spate:

— În fine – spuse – trebuie să învingem, don Illuminato!

Eu, uitaţi-vă, în clipa asta am împotriva mea o armată de erudiţi nemţi; topografi, istorici antici şi moderni, de tot felul de naţii; tradiţia populară; şi totuşi nu mă dau bătut. Câmpul de bătaie este aici. Aici îi aştept!

Îi arătă cartea, lovind cu dosul degetelor pagina şi adăugă:

— Cum aţi traduce dumneavoastră cuvintele acestea? κχτ' ανταζ ταζ δεριναζ ανχτολαζ[60]

Năpădit de cei patru *às, às, às,* ca de patru palme neaşteptate, bietul don Illuminato Lagàipa rămase aproape buimac. Credea că nu merita un asemenea tratament.

Don Ippolito zâmbi; apoi, vârându-şi braţul pe sub braţul lui, adăugă;

— Veniţi cu mine. Vă voi explica în două cuvinte despre ce e vorba.

Ieşiră în spaţiul larg din faţa vilei; o luară uşor înspre dreapta; apoi, întorcând spatele, principele îi arătă preotului zona amplă de teren, din spatele vilei, într-un povârniş, încoronată în vârf de o margine de râpă izolată, rigidă, de un creştet jur împrejur, tăiat în pantă.

— Asta, e adevărat? colina akrea, – spuse. Aceea, acolo sus, faimoasa noastră stâncă abruptă – *Rupe Atenéa.* Bine. Polibiu spune: *„Partea înaltă* (o culme, aşa-zisa acropolă, în sfârşit) *domină oraşul,* fiţi atent! *în corespondenţă cu răsăriturile de vară".* Acum, spuneţi-mi dumneavoastră: de unde răsare soarele vara? Poate din colina pe care este Girgenti? Nu! Răsare de acolo, din Stâncă. Aşadar, acolo sus, era, poate, Acropola, şi nu pe Girgenti de azi, după cum susţin aceşti mari studioşi nemţi. Colina Girgenti rămânea dincolo de perimetrul vechilor ziduri. O voi demonstra!... o voi demonstra! N-au decât să plaseze acolo sus Càmico... palatul regal Còcale... Om face... tot ce vor ei... dar nu Acropoli.

Şi respinse cu mâna Girgenti, care se vedea pe o porţiune, acolo sus, în stânga Stâncii ascuţite – Rupe –,

[60] La răsăritul soarelui, vara (grec.) (n.tr).

ceva mai jos.

— Acolo – reluă, arătând din nou Rupe Atenéa şi inspirându-se, – acolo, sublim post de observaţie şi sanctuar, doar atât, dar nu acropolă, lăcaş sacru al zeilor protectori, Gellia s-a suit acolo, fremătând de furie, şi de dispreţ, până la templul zeiţei Athena, dedicat şi lui Jupiter Atabirio, şi a stârnit focul ca să împiedice profanarea. După opt luni de asediu, lihniţi de foame, akragantinii, alungaţi de teroare şi de moarte, îi părăsesc pe bătrâni, pe copii şi pe infirmi şi fug ocrotiţi de siracusanul Dafnéo, prin poarta Gela. Cei opt sute de campani s-au retras de pe colină; laşul Desippo s-a pus la adăpost; orice rezistenţă era acum inutilă. Numai Gellia n-a fugit! Spera ca prin credinţă să fie invulnerabil în faţa morţii, şi s-a retras în sanctuarul Athenei. Au fost distruse zidurile, ruinate edificiile minunate, jos a ars întreg oraşul; şi el din înălţimi, privind incendiul înfricoşător, care ridica o cortină funerară de flăcări şi fum în faţa mării, a vrut să ardă în focul Zeiţei.

— Extraordinară, extraordinară descriere! – exclamă Lagàipa cu ochii holbaţi.

Jos, pe a doua din cele trei terase înflorite, care merg înspre vilă, ca trei enorme trepte ale unei scări colosale, Placido Sciaralla şi Lisi Préola, sprijiniţi de balustrada de marmură, îşi întrerupseră discuţia şi acum clătinau din cap, uluiţi şi ei de ardoarea cu care vorbise principele, deşi, din cauza distanţei, nu prinseseră niciun cuvânt.

Don Ippolito Laurentano rămase să admire entuziasmat cu o privire intensă magnifica panoramă. Acolo unde el reevocase formidabilul incendiu şi distrugerea, domnea acum neştiutoarea pace a câmpiei; unde era inima oraşului antic se înălţa acum o livadă de migdali şi măslini, livadă care mai purta încă numele de *Cìvita.* Coroanele migdalilor, o dată cu toamna se mai răriseră şi, printre acelea perene ale măslinilor cenuşii, păreau aeriene, căpătând sub soare o tentă roză-aurie.

Dincolo de livadă, de-a lungul marginii ridicate, se

înălţau faimoasele Temple care mai supravieţuiau, părând anume ridicate acolo ca să amplifice înfăţişarea minunată a vilei princiare. Dincolo de marginea aceea, podişul deschis, unde fusese cândva splendidul şi puternicul oraş antic, se povârnea aspru şi stâncos, abrupt pe câmpia Akragas; câmpie liniştită şi luminoasă, întinzându-se până jos, jos de tot, în mare.

— Nu pot să-i sufăr pe aceşti teutoni, – spuse principele, reintrând cu don Illuminato Lagàipa în *Muzeu* – aceşti teutoni care, nemaiputând invada cu armele, invadează cu cărţile şi vin să ne spună inexactităţi în casa noastră, unde şi aşa se fac atâtea şi se spun atâtea.

În aceeaşi clipă se auziră roţile unei trăsuri pe drumul încastrat, din spatele vilei, şi don Ippolito îşi încruntă sprâncenele. Ceva mai târziu, intră Liborio, valetul tulburat, uluit de surpriză.

— Ier… iertaţi-mă, Excelenţă, – se bâlbâi. A sosit de la Girgenti doam… doamna…

— Ce doamnă? – întrebă principele.

— Sora dumneavoastră… donna Caterina…

Don Ippolito rămase mai întâi buimac, ca după o lovitură neaşteptată în cap. Îşi încreţi nasul, păli. Apoi, brusc, îi veni sângele în cap. Închise ochii, şi păli din nou, îşi încruntă sprâncenele, strânse pumnii şi, cu inima care-i bătea ca un ciocan în piept, întrebă:

— Aici? Unde e?

— Sus, Excelenţă… în salon, – răspunse Liborio: şi puţin după aceea, văzând că principele rămăsese perplex, întrebă: Am făcut rău?

Don Ippolito se întoarse să-l privească câteva clipe, ca şi cum n-ar fi înţeles; apoi spuse:

— Nu…

Şi se mişcă fără să întoarcă măcar o privire spre Lagàipa. Cu sufletul tulburat, cântă să-şi fixeze un gând care să-i explice motivul acelei vizite, cu totul specială, nevoind, neputând să admită ceea ce-i trecuse în primul rând prin minte, şi anume, că sora lui, adică cea care în

atâtea şi atâtea nenorociri refuzase totdeauna cu încăpăţânată demnitate, dacă nu chiar cu dispreţ, orice ajutor, venise acum ca să intervină pentru fiul ei, Roberto. Dar ce altceva putea să vrea de la el? Sui scara. Era atât de sufocat de nelinişte şi pradă unei agitaţii atât de chinuitoare, încât a trebuit să se oprească pentru un moment, în faţa pragului. Să intre? Să se prezinte în faţa ei în starea aceea? Nu. Mai întâi trebuia să-şi revină. Şi o luă spre dormitor în vârful picioarelor. Acolo, instinctiv, se apropie de scrin, unde păstra un mic medalion cu portretul ei în miniatură, de pe vremea când ea avea şaisprezece ani, şi cele două bilete pe care i le scrisese, fără a le intitula şi fără a le iscăli, unul de la Torino, după moartea violentă a tatălui, celălalt de la Girgenti, la reîntoarcerea din exil, după moartea soţului.

Primul bilet, mai îngălbenit, spunea:

„Bunurile, confiscate lui Gerlando Laurentano de guvernul burbonic au fost restituite fiului Ippolito de Carlo Filangeri di Satriano. Nimic, prin urmare, nu mi se cuvine din moştenirea paternă. Soţia şi fiul lui Stefano Auriti nu vor mânca pâinea unui duşman, al patriei”.

Celălalt, mai laconic spunea:

„Mulţumesc. Văduvei, orfanilor, le poartă de grijă rudele sărace ale lui Stefano Auriti. De la tine, nimic. Mulţumesc”.

Dădu deoparte cele două bilete şi îşi fixă ochii pe medalionul pe care el îl luase din salonul casei părinteşti, după fuga surorii lui cu Stefano Auriti.

De atunci – trecuseră patruzeci şi cinci de ani – nu o mai revăzuse.

Cum avea s-o revadă, acum, după atâta timp, după atâtea întâmplări funeste, pe tânără aceea nespus de frumoasă care era în faţa lui, trandafirie, cu un decolteu amplu, o coafură de pe timpuri, cu ochii înflăcăraţi şi gânditori?

Închise scrinul, după ce mai aruncase o privire plină de dispreţ asupra celor două bilete; şi grav, încruntat, o luă

spre salon.

Dând deoparte draperia grea a uşii. O întrevăzu cu ochii împăienjeniţi de emoţie pe sora lui în picioare, înaltă, îmbrăcată în negru. Se opri puţin dincolo de prag, sufocat de o stupoare neliniştită, văzându-i chipul descompus, de nerecunoscut.

— Caterina – murmură, continuând să rămână locului; şi-i întinse instinctiv braţele, deşi cu o impresie în contrast fiindcă persoana aceea era acum pentru el o străină, cu totul necunoscută.

Ea nu se mişcă; rămase acolo în mijlocul salonului, cu chipul de ceară, în doliul mare în care era, cu faţa contractată şi ochii închişi, mândră, rigidă în spasmul aşteptării aceleia. Aşteptă ca el să se apropie de ea şi abia îi atinse mâna cu mâna ei de gheaţă, privindu-l acum cu ochii obosiţi, învăluiţi de durere, parcă pe jumătate ascunşi de pleoape, unul mai mult şi altul mai puţin.

— Aşează-te, – spuse, cu ochii plecaţi, cam intimidat fratele, arătându-i divanul şi fotoliile lângă perete, de pe partea stângă.

După ce s-au aşezat, au rămas amândoi tăcuţi câtva timp, fără să poată vorbi, într-o tăcere care fremăta de intensă, violentă, emoţie. Don Ippolito închise ochii. Sora lui, după ce îşi sufocase de mai multe ori, cu efort, un hohot de plâns, care i se urcase în gât, spuse în cele din urmă cu glas răguşit:

— Roberto e aici.

Don Ippolito tresări; redeschise ochii şi, fără să vrea, îi roti în salon, ca şi cum – rătăcit printre amintirile tumultuoase din adâncul sufletului, – s-ar fi temut de vreo capcană.

— Nu aici, – reluă donna Caterina, cu un zâmbet rece, amar şi abia schiţat, – în domeniul tău străin. La Girgenti, de două zile.

Don Ippolito, încruntat, îşi plecă de mai multe ori capul în semn că ştia.

— Şi ştiu de ce a venit, – adăugă cu un ton morocănos;

îşi ridică apoi capul şi o privi pe sora lui cu un efort nemaipomenit... Ce-aş putea...

— Nimic!... Ah, nimic, – se grăbi să-i răspundă donna Caterina. Vreau ca să-l combaţi cu toată puterea. Asta ar mai lipsi ca şi tu să-l susţii şi ca el să ajungă să fie ales şi cu voturile tale!

— Ştii bine... – încercă să-i spună fratele.

— Ştiu, ştiu, îl întrerupse brusc cu un gest al mâinii donna Caterina.

— Dar să-l combaţi, Ippolito, nu cu cuţitul în mână, nu scormonind mormintele ca hienele, profanând anumite morminte sacre, din care s-ar putea scula morţii şi să te facă să mori de spaimă.

— Domol, domol, – îi vorbi don Ippolito întinzându-şi mâinile care-i tremurau, nu atât ca să protesteze, cât ca să liniştească acea umbră tragică a surorii lui atât de agitată. Nu te înţeleg...

— Mă ard mâinile, – spuse atunci donna Caterina, aruncând pe măsuţa din faţa divanului ziarul *Empedocle*, mototolit tot.

Don Ippolito luă foaia de ziar, îl desfăcu şi începu să citească.

— Cu aceste arme murdare... împotriva unui mort... – murmură donna Caterina, însoţind lectura fratelui.

Respira gâfâit, urmărind lectura aceea şi observând pe chipul fratelui dezgustul care i-l producea.

— Roberto – reluă – s-a dus la redacţia acestui ziar. I-a apărut în faţă autorul articolului; mi s-a spus că este fiul unui sclav de al tău, Préola. L-a înşfăcat şi l-a izbit de o uşă. L-au smuls alţii din mâinile lui... Acum, acesta, cu un cuţit în mână (pe care l-a arătat celor de faţă) îl ameninţă că-l va omorî: şi chiar în dimineaţa asta a fost văzut stând la pândă lângă casa mea. Dar eu nu mă tem de el; mă tem că Roberto se va compromite din nou şi că-şi va mânji din nou mâinile... Astfel vrei să-l combaţi?

Don Ippolito care, continuând să citească, ascultase şi această poveste, cu sufletul la gură, la ultima ei întrebare

tresări, indignat, ca şi cum sora lui l-ar fi plesnit peste obraz, asociindu-l cu abjectul acela care scrisese articolul.

Se ridică în picioare, cu un aer demn; dar se înfrână imediat, şi se duse să sune un clopoţel. Lui Liborio care se prezentă imediat în prag îi ordonă:

— Préola!

Puţin după aceea, secretarul intră aplecat, plin de respect, ba chiar târându-se parcă, ajuns acolo, parcă biciuit. Era îmbrăcat într-o jachetă lungă, largă şi grea. Cu gulerul jos, prea larg, capul mare, chel, ca un craniu, fără barbă, îi ieşea aidoma unui cap de viţel cu pielea jupuită.

— Excelenţă... Excelenţă...

— Trimite imediat pe cineva să-l cheme pe fiul tău de la Girgenti – îi porunci principele. — Să vină imediat aici! Trebuie să-i vorbesc.

— Excelenţă, permiteţi-mi – riscă să spună Préola, contorsionându-se tot, aplecându-se şi mai mult, cu o mână pe piept, în timp ce reţeaua de vene i se umfla pe craniul vineţiu – daţi-mi voie ca Excelenţei Sale, sora dumneavoastră eu, umil...

— Gata, gata, gata! – strigă sec Principele. Ştiu eu ceea ce trebuie să-i spun fiului tău. Ba chiar, ascultă-mă! Îmi face prea mare silă, şi nu vreau nici să-l văd, nici să-i vorbesc! Îi vei spune tu că dacă mai riscă să-şi arate din nou figura lui infectă pe străzile din Girgenti, tu vei fi aruncat în stradă; te dau afară în două clipe! Ai înţeles?

Préola scoase o batistă din buzunarul din spate al jachetei şi aprobă, aprobă, de mai multe ori, ştergându-şi craniul; apoi îşi duse batista la ochi şi tresări tot într-un impuls de hohote: Nemernicul, nemernicul... – gemea el. — Mă dezonorează, excelenţă... îl trimit în Tunis... Am şi făcut formele... Până una, alta, trimit imediat după el. Iertaţi-mă, compătimiţi-mă, excelenţă.

Şi ieşi, păşind înapoi, fără să se întoarcă, făcând plecăciuni, cu batista pe gură.

Donna Caterina se ridică.

— Prin asta, – îi spuse don Ippolito, – nu înţeleg deloc

să mă abat de la voinţa mea, de la lupta pentru propriile mele principii, împotriva fiului tău.

Donna Caterina îşi ridică ochii spre un portret mare în ulei al lui Francesco al II-lea, şi spre un alt portret al Regelui Bomba, care tronau în salonul minunat, pe un perete; îşi plecă uşor capul şi spuse:

— E bine. Nici nu doresc altceva.

Şi se îndreptă spre uşă.

— Caterina! – o chemă Ippolito, când ea era lângă uşă. Pleci aşa? Poate că nu ne vom mai vedea niciodată... Tu ai venit aici...

— Ca de pe lumea cealaltă... – spuse ea, dând din cap.

— Şi nu te-aş fi recunoscut, – adăugă fratele. Pentru că... aşteaptă puţin aici: îţi voi arăta cum mi te aminteam eu, Caterina.

Se grăbi să aducă din scrinul din dormitor medalionul cu portretul ei în miniatură şi i-l arătă:

— Priveşte... Îţi aminteşti?

Donna Caterina simţi mai întâi o emoţie violentă la vederea imaginii ei de copilă şi îşi retrase capul; apoi luă din mâinile lui micul medalion, se apropie de balcon şi începu să-l contemple. De multă vreme ochii ei, aproape stinşi, nu mai vărsaseră lacrimi, dar acum, da. Plânse în tăcere şi el, fratele.

— Îl vrei? o întrebă, în cele din urmă.

Ea negă printr-o mişcare a capului, ştergându-şi ochii cu batista tivită cu negru, şi-i întinse cu un gest grăbit, medalionul.

— Moartă – spuse. Adio!

Don Ippolito o însoţi până la ieşirea din vilă; o ajută să se urce în trăsură; îi sărută îndelung mâna; apoi o urmări cu privirea până când trăsura o coti după aleea scurtă de pe stânga ca să iasă pe poartă afară. Acolo cineva din campanie, în uniformă burbonică, se gândi bine să ia atitudinea de drepţi, milităreşte. Don Ippolito şi-a dat seama şi s-a agitat cu furie.

— Maimuţărelile astea! – răcni, cu o privire fulminantă

înspre căpitanul Sciaralla, care se afla lângă vestibul.

Intră din nou în vilă, se închise în cameră, şi de acolo trimise pe cineva ca să se scuze faţă de don Illuminato, fiindcă în ziua aceea nu-l reţinea la masă..

Monseniorul Montoro sosi la patru după-amiază cu trăsura lui silenţioasă, trasă de o pereche de catâri vioi şi cu glugi.

Îl însoţea Vincente De Vincentis, savantul, orientalist, care lăsase în ziua aceea biblioteca din Itria pentru vecinul palat episcopal şi îşi revărsase vorbele pentru toate zilele şi lunile când rămânea mut ca un peşte, de parcă şi-ar fi lăsat limba drept semn de carte între o pagină şi alta a acelor afurisite de codice arabe.

Vorbise şi în trăsură, în timpul călătoriei, cu unele tresăriri, salturi şi răbufniri care-i scuturau tot corpuşorul acela osos, firav, fremătător. Ochii dârji, în spatele lentilelor foarte tari de miop, pe chipul emaciat, sanguin, aveau fixitatea nebuniei.

De mai multe ori, episcopul cu mâinile moi, efeminate şi glasul mieros, cu inflexiunile cântărite şi parcă permeate de o pură autoritate protectoare, îl sfătuise să fie calm; îl sfătui şi acum, încet, prudenţă, după ce trecură de poarta vilei, printre reverenţiosul salut al oamenilor din gardă; şi din nou, cu gestul, prudenţă, mai înainte de a se da jos din trăsură.

Cei doi oaspeţi au fost imediat introduşi de Liborio în salon; dar în mod confidenţial, episcopul şi-a permis să iasă pe terasa de marmură, construită ceva mai înafară, pe coloanele vestibulului exterior, ca să se încânte de spectacolul grandios al câmpiei şi al mării.

Îndepărtatul ţărm se contura tot de acolo de sus pe asprul azur al mării nesfârşite, de la Punta Bianca, la răsărit, părând un pinten de argint, şi apoi, cu adâncituri şi îndoituri, mai mult sau mai puţin pronunţate, până la Monte Rossello, la apus, de unde numai noaptea i se vedea farul sangvin. Doar pe o mică porţiune, aproape în

mijlocul blândei şi amplei curbe, ţărmul era întrerupt de Hypsas.

Don Ippolito veni şi el la scurt timp, grijuliu, încă tulburat de vizita surorii lui.

— L-am adus cu mine pe De Vincentis al nostru – spuse imediat monseniorul Montoro – fiindcă ar vrea să vadă nu ştiu ce anume în muzeul dumneavoastră. Veţi ruga pe cineva să-l însoţească şi noi vom rămâne aici. În acest amvon de delicii; nu sunt în stare să mă desprind. Dar mai întâi De Vincentis vrea să vă roage ceva.

— Da – sări acesta, de parcă ar fi fost curentat. Voiam să vin singur, chiar azi-dimineaţă. Însă monseniorul mi-a spus că e mai bine să vin cu dânsul. Este ceva foarte serios, foarte serios.

— Să auzim – spuse principele, invitându-l cu un gest să ia loc, pe scaunul împletit, de pe terasă.

De Vincentis se aplecă stângaci să vadă unde era scaunul, apoi, aşezându-se şi apucând braţele scaunului cu mânuţele lui uscate şi încârligate erupse:

— Don Ippolito, ruinaţi! ruinaţi!

— Ba nu… ba nu… – încercă să-l corecteze monseniorul, întinzând spre el mâna îngreuiata de inelul episcopal.

— Ruinaţi, monseniore, lăsaţi-mă să spun! – replică De Vincentis; şi obrajii supţi din roşii deveniră livizi. Şi cauza ruinii este fratele meu Niní! El s-a dus la… la…

Mâinile episcopului se întinseră încă o dată; De Vincentis le văzu la timp şi se putu reţine. Dar principele înţelesese.

— La Salvo, – spuse liniştit. Ştiu că i-aţi cedat…

— Niní! Niní! – ţiui De Vincentis. Moşia *Primosole…* Niní! El i-a cedat-o… Eu nu ştiu nimic; absolut nimic; în beznă, orb… Şi el mai orb decât mine, prost. Îndrăgostit prosteşte… Cum se spune! *Transeat*[61] pentru Primosole… Da! — I-am pus cruce… deşi numai moşia a fost, ştiţi, a fost plătită, şi într-un fel de-ţi vine să râzi…

[61] Treacă (lat.) (n.tr.).

— Dar nu, de ce? – întrerupse din nou, serios, monseniorul.

— Atunci, să plângi! răspunse prompt De Vincentis care-şi pierduse cumpătul. Aşa e bine? Optzeci şi cinci de mii de lire, şi vila gratis! Vila mamei mele, acolo…

Şi cu mâna făcu semn spre răsărit, dincolo de povârnişul Sperone. Pe cea mai înaltă colină, numită *Torre che parla*[62], cu aspectul unui leu aşezat, având drept coamă o livadă deasă de măslini.

— Patruzeci şi două de mii, – reluă, – erau poliţe expirate; restul prăfuit, zburat în mai puţin de doi ani? Unde? Acum aud că e vorba să-i cedeze lui Salvo şi pământul de la *Milione…* Şi ce ne mai rămâne? Datoriile la Salvo… celelalte datorii… Ştiu, am aflat… Dumneavoastră vă veţi căsători, se spune, cu sora lui… donna Adelaide…

— Şi ce legătura are asta cu…? – întrebă imediat buimăcit, îndurerat, principele, privindu-l pe monseniorul, Montoro.

— Vă felicit, vedeţi, vă felicit… – adăugă repede De Vincentis, roşu ca racul. Noi, însă, suntem ruinaţi!

Şi se ridică, vrând să-şi ascundă lacrimile care-i şiroiau sub lentilele încercuite cu aur.

Don Ippolito îl privi din nou pe monsenior, fără să înţeleagă.

— Vă voi spune – începu acesta cu un ton grav, de resentiment faţă de neascultarea tânărului şi îşi lăsă peste ochii de culoare deschisă, spălăciţi, bulbucaţi, pleoapele mai subţiri ca foile de ceapă… Vă voi spune. Ştiu că Flaminio Salvo a şi făcut o donaţie surorii lui, pământul de la *Primosole* şi că e dispus să-i doneze, la timpul potrivit, şi moşia de la *Milione.* Dar sunt mâhnit de felul în care s-a exprimat Vincente al nostru, fiindcă… fiindcă nu acesta este modul de a vorbi despre persoane demne de tot respectul, de la care, poate, fără să ştim, am primit vreun beneficiu.

[62] Turnul care vorbeşte (ital.) (n.tr.).

De Vincentis, care stătea cu spatele întors, ştergându-şi ochii, se întoarse la aceste ultime cuvinte ale episcopului.

— Beneficiu?

— Da, fiule. Tu nu poţi înţelege, deoarece, din păcate, tu nu te-ai ocupat niciodată de afacerile tale. Acum vezi dezastrul şi simţi nevoia să atribui vina cuiva, pe nedrept; în loc să te gândeşti să remediezi situaţia. Nu pentru asta ai venit aici?

De Vincentis, care nu putea încă să vorbească din cauza emoţiei, îşi plecă de mai multe ori capul.

— E mai bine – reluă monseniorul – ca tu să te duci jos; cu permisiunea dumneavoastră, principe. Îţi voi expune eu dorinţa.

Don Ippolito se ridică şi-l invită pe De Vincentis să-l urmeze; apoi, pe scară, îl lăsă în seama lui Liborio, căruia îi dădu cheia muzeului şi reveni la episcop, care-l primi cu un suspin, desprinzându-şi mâinile împreunate.

— Doi nenorociţi, el şi fratele lui! Flaminio Salvo, vă asigur, principe, a avut faţă de ei o atitudine de adevărat prieten. Fără nicio... să nu spunem, camătă, nici nu poate fi vorba; fără nicio dobândă le-a împrumutat la început sume foarte importante; a avut apoi oferta chiar din partea lor a unei moşii, cu care el, ca bancher, dedicat comerţului nici nu ştie ce să facă, înţelegeţi; alt creditor ar fi scos moşia la licitaţie ca să-şi recapete imediat banii, în schimb, el s-a comportat ca un prieten şi a continuat să ţină deschisă casa de bani celor doi fraţi care cheltuiesc, şi cheltuiesc... nu ştiu cum, şi nici cu ce... fără a avea vicii, bieţii de ei, trebuie s-o spun, tineri extraordinari, extraordinari, dar fără cap. Fapt este că plutesc în ape tulburi.

— Ar vrea ajutor de la mine? – întrebă don Ippolito, cu un ton care lăsa să se înţeleagă că ar fi fost foarte dispus să le dea.

— Nu, nu, – răspunse mâhnit monseniorul, o rugăminte care, consider, nu va putea avea niciun efect. De Vincentis crede că Niní, fratele lui mai mic, ar fi

îndrăgostit de fiica lui Flaminio Salvo, şi…

— Şi?… – întrebă principele.

Dar înţelesese de fapt; şi dialogul se încheie în stil sicilian cu un schimb de gesturi expresive. Don Ippolito îşi puse mâinile pe piept, întrebând din ochi: „Ar trebui să-i fac eu cererea lui Salvo?”. Monseniorul aprobă melancolic dând din cap: dând din cap, celălalt mai întâi neagă, apoi ridică din umeri şi cu o mână schiţă un gest vag, vrând să însemne: „nu o fac; dar dacă aş face-o?” Monseniorul suspină, şi gata.

Câtva timp rămaseră amândoi tăcuţi.

Don Ippolito, încă de mai mulţi ani, avea impresia, confuză, că acel monsenior Montoro îi era nu atât în faţa ochilor, cât în adâncul spiritului, o povară, ca şi cum cu greutatea inertă a cărnii lui roze, prea îngrijită, s-ar fi aşezat în aşa fel, încât, să împiedice ca în jurul lui şi prin el să se mişte ceva. Ce anume, în realitate, n-ar fi ştiut să spună: dar, fără îndoială, cu figura aceea, cu moliciunea aceea roză inertă şi stânjenitoare, părea să neglijeze multe şi multe lucruri pe care un altul, în locul lui, mai puţin efeminat, le-ar fi pus în mişcare, ba chiar le-ar fi zdruncinat şi le-ar fi îndreptat.

În ceea ce-l privea, monseniorul avea impresia că între el şi principe era un sentiment, nu prea definibil, că adesea de o parte şi de cealaltă se ivea câte o stare de mânie, apoi se retrăgea, lăsând între ei un gol confuz, din care se insinua în fiecare din ei o oarecare, uşoară, ciudă care-i rodea.

Poate că acel gol se crease din cauza unui subiect, pe care monseniorul ştia că nu-l poate atinge, deşi umplea totuşi o mare parte din viaţa principelui: adică, studiile sale arheologice, cultul său faţă de vestigiile trecutului. Nu putea atinge acest subiect, de teamă că ar fi pretext pentru don Ippolito să vorbească din nou de ceva de care el, om de lume şi fără temeri şi superstiţii de niciun fel, nu voia să ştie. De mai multe ori, principele căutase să-l convingă să consacre cel puţin o mică parte din

importanta sumă episcopală restaurării vechiului Dom, monument faimos de artă normandă, desfigurat în *Settecento* cu oribile temelii de stuc şi nespus de vulgare ornamentaţii aurii.

El refuzase, spunându-i că, dacă ar fi reuşit vreodată să pună deoparte vreo economie, ar fi destinat-o, mai degrabă, construirii unei rente, în vederea revenirii la mânăstirea Sant'Alfonso, acolo, lângă catedrală, a preoţilor Liguorini[63] alungaţi după 1860.

Lui don Ippolito nu-i păsa câtuşi de puţin de îmbunătăţirile aduse oraşului său natal de către noile administraţii ce au urmat decuriilor şi guvernatorilor de provincie din vremea lui. Deşi nu-şi găsea pacea în lupta, în care era hotărât să o ducă până la sfârşit, în fond, nu mai avea încredere că într-o zi ar mai putea să-şi revadă oraşul de unde fusese exilat. Îl vedea în gând, aşa cum era mai înaintea acelui an fatal, încă cu *burgi* şi *stazzoni,* adică cu saltele de paie şi cuptoare în piaţa plină de băltoace din afara Porţii di Ponte; încă cu cele trei cruci imense ale Calvarului, pe povârnişul colnicului, de pe care, în fiecare an, în Vinerea mare, se ţinea predica în faţa întregului popor adunat acolo, şi încă cu grădiniţa veche construită, cu zece ani înainte de revoluţie, de colonelul Flores, comandantul garnizoanei burbonice, un devotat prieten de-al lui, ca să mulţumească sufletele cetăţenilor. Ştia că părculeţul acela fusese distrus pentru a mări podişul care dădea înspre mare; şi mai ştia că în piaţa extinsă se ridica acum un palat mare, destinat birourilor provinciei şi sediului prefecturii. Dar, pentru el şi aceasta era o uzurpare nedemnă, fiindcă prima piatră a acelui palat fusese pusă în 1853 de un episcop generos, care voia să facă un azil mare pentru săraci, de unde şi acum cei bătrâni îl numeau *Palazzo della Beneficenza.*

I-ar fi plăcut ca Domul să fie restaurat de monseniorul

[63] *liguorino*, sau *ligvoriano* (de la numele fondatorului Sant'Alfonso de' Liguori); preot din Congregaţia Redentorişti-lor; redentorist, sec. al XVIII-lea (n.tr.).

Montoro, fiindcă i-a cerut-o... hm, acelea nu erau clădiri pe care oamenii noi să poată avea plăcere să le înfrumuseţeze: şi era singurul lucru faţă de care el simţea un regret. Îi ajungeau acolo. În exil, dangătele clopotelor de la bisericile mai apropiate. El le recunoştea pe toate, şi spunea: „Iată, acum bat clopotele de la Badìa Grande... acum de la San Pietro... acum bat cele de la San Francesco...”

Şi în seara aceea s-a destrămat liniştea lungă în care şi el şi episcopul se cufundaseră, acolo, pe terasă, prin dangătul clopotelor de la bisericuţa San Pietro, bătând de ora şase – *ave maria.* Cerul, cu puţin timp mai înainte de un albastru-verzui intens, era permeat tot de un violet; şi jos, în câmpia tăcută, cuprinsă de prima umbră, printre migdalii despuiaţi se insinua un şir de chiparoşi înalţi, nocturni, ca un pluton vigilent stând de pază vecinului templu Concordia, maiestuos, pe povârniş. Monseniorul îşi scoase tichia preoţească, se aplecă uşor, închizând ochii; principele îşi făcu semnul crucii, şi amândoi spuseră rugăciunea în gând.

— Aţi auzit de scandalurile care au fost – vorbi apoi episcopul cu un ton grav – şi care vor tulbura desigur liniştita noastră diocеză?

Don Ippolito îşi plecă de mai multe ori capul, cu ochii întredeschişi.

— A fost aici sora mea.

— Aici? – întrebă cu o vie stupoare episcopul.

Don Ippolito îi povesti atunci pe scurt despre vizita ce-l tulburase cu atâta violenţă.

— Ah, înţeleg! înţeleg! – exclamă monseniorul, clătinându-şi mâinile împreunate de mai multe ori şi ţinând şi el ochii întredeschişi.

— În ce hal a ajuns... suspină don Ippolito din adâncul inimii.

Ca să mai schimbe tonul discuţiei, monseniorul Montoro, după ce inspiră profund, răbufni:

— Şi până una, alta, paladinul nostru vrea să se urce cu

orice chip pe şa: şi va fi un nou scandal, pe care aş fi vrut cel puţin să-l evit...

— Capolino? – întrebă, încruntându-se, don Ippolito. Să se bată?

— Sigur că da! Atacat...

— El? Préola!

— Şi el, şi el! Prin urmare, nu ştiţi tot? Capolino al nostru a fost atacat de dimineaţă de un oarecare Verònica, fiind împreună cu Agrò, care mă îndurerează atât de mult...

— Nu mi-a spus – murmură, aproape ca pentru el, don Ippolito.

— Fiindcă se pare că – explică monseniorul – cel puţin din ceea ce se spune în târg, se pare că Auriti nu ştia de încăierarea de dimineaţă. Ce mai! Va trebui să închidem un ochi, fiindcă insulta, ei, insulta a fost foarte gravă; l-au plesnit cu ziarul peste obraz, pe stradă... Ştiţi că e un înflăcărat Capolino al nostru, un cavaler desăvârşit... N-a fost cu putinţă să fie calmat, să i se amintească preceptele creştine... A şi trimis provocarea la duel...

— Ştiu că e un bun spadasin – spuse don Ippolito, întunecat şi aspru. La urma urmelor, nu va fi rău să fie dată o lecţie unuia dintre aceştia ca să le piară tuturor pofta. În ceea ce mă priveşte, monseniore, i-am declarat-o chiar surorii mele, luptă fără oprelişti, la sânge!

— Desigur! Victoria, victoria va fi de partea noastră, fără îndoială, – încheie episcopul.

Urmă o altă tăcere; apoi monseniorul întrebă, tresărind:

— Landino? – ca şi cum i-ar fi venit din întâmplare întrebarea aceea, care era în fond adevăratul motiv al venirii sale.

El se gândise cum să potrivească lucrurile cu apropiata căsătorie a Adelaidei Salvo cu don Ippolito; lăsase pe acesta să înţeleagă că numai din respect faţă de el Flaminio Salvo consimţea ca sora lui să contracteze căsătoria aceea nelegitimă, cel puţin în faţa societăţii civile; dar voia – şi era just – ca fiul din prima legătură

matrimonială să o recunoască pe a doua mamă şi să fie prezent la celebrarea religioasă; tratând cu gentilomi de acel fel, numai acest act de prezenţă avea să-i fie suficient.

Don Ippolito se întunecă.

După o luptă îndelungă cu el însuşi, scrisese fiului care crescuse totdeauna departe de el, mai întâi la Palermo în casa Montalto, apoi la Roma, şi cu care, de aceea, nu avea nicio legătură apropiată. Îl ştia cu idei şi sentimente cu totul opuse alor sale, deşi nu discutase niciodată cu el. Era foarte nemulţumit de felul cum îi comunicase decizia de a contracta această a doua căsătorie şi de felul cum îşi exprimase dorinţa de a-l avea cu această ocazie la Colimbètra. Prea multe motive ca scuză; solitudinea, vârsta, nevoia de o grijă afectuoasă... I se părea că se umilise în ochii fiului. Totuşi dezgustul şi umilinţa nu le simţea numai ca efect al unei scrisori nereuşite; ci proveneau dintr-o cauză mai intimă şi mai profundă, din inima lui.

Fără prea multă plăcere, se lăsase convins, mai întâi, să concretizeze un plan, considerat la început irealizabil; trecând peste obstacolul pretenţiei lui grave, găsindu-şi soţia, stabilind ziua nunţii, se văzuse deodată constrâns de o obligaţie nu prea bine cântărită până atunci şi din faţa căreia nu se mai putea sustrage acum, sub niciun motiv. Familia Salvo, dacă nu avea titluri nobiliare, era totuşi de viţă veche, vârsta soţiei era convenabilă: nimic, în fond, de obiectat, nici în legătură cu imaginea donnei Adelaide dintr-o fotografie; şi apoi, satisfacţia faţă de deferenţa arătată principiilor sale politice şi religioase... Da, da; dar memoria venerată a donnei Teresa Montalto? Şi umilinţa în faţa recunoaşterii propriei slăbiciuni? Nu fusese în stare să reziste groazei de singurătate, cuibărită de câtva timp, tainic, seara, când se închidea în cameră, şi-şi privea mâinile, începând să se gândească, da... da, că moartea este totdeauna lângă toţi, copii, tineri, bătrâni, invizibilă, gata să înşface, de la o clipă la alta;

dar, după ce timp de atâţia ani şi atâta drum ai scăpat, oricum, de această tovărăşie invizibilă, când se apropie din ce în ce mai mult limita destinată vieţii umane, pe de o parte, iluzia unei probabile salvări se reduce încet, încet, şi pe de alta, se amplifică şi se impune sentimentul obscur şi rece al îngrozitoarei necesităţi de a o întâlni, de a te afla, pe neaşteptate, faţă în faţă cu ea, într-un scurt răgaz al timpului care trece. Şi simţea că i se taie respiraţia: simţea un nod în gât, provenit dintr-o angoasă inexprimabilă. Mâinile îl oripilau. Deocamdată îi îmbătrâniseră numai mâinile: degetele noduroase şi îngroşate, pielea încreţită pe ele. Da, mâinile lui începuseră să moară. Deseori îi amorţeau. Şi noaptea, zăcând în pat, pe spate, nu şi le mai putea vedea împreunate pe piept. Deşi aceea era poziţia; sa obişnuită; numai aşa se destindea, împăcându-şi somnul. Ei bine, îşi pierduse liniştea; se vedea mort, cu mâinile reci, ca de piatră, pe piept; şi imediat se întorcea, îşi schimba poziţia şi se tot frământa, în fel de fel de gânduri.

De aceea îşi manifestase dorinţa unei tovărăşii intime; şi dorinţa iată, devenea realitate; dar în subconştientul său simţea ciudă şi umilinţă. I se părea că această dorinţă a lui îl oprima cu o voinţă care nu-i mai aparţinea. De fapt, era captat, condus, târât de altceva, faţă de care nu reuşea să opună rezistenţă; aidoma calului care după ce a dat un prim impuls unei trăsuri în pantă, se simte el însuşi gonit şi împins de acea trăsură, în ciuda voinţei lui.

— N-aţi primit niciun răspuns? – întrebă monseniorul, ca să rupă tăcerea în care se închisese principele. Bine, bine, voiam doar aşa, să ştiu. Va răspunde. Între timp... iată, am vorbit cu Flaminio în legătură cu prezentarea. Se poate face la Valsanía, nu-i aşa? Donna Adelaide va veni acolo ca să-şi viziteze nepoata şi pe biata ei cumnată; dumneavoastră, mergând direct pe şosea fără să intraţi în oraş, vă veţi duce chiar de aici să vă vizitaţi fratele şi oaspeţii. Este bine aşa? Săptămâna asta. În ce zi veţi hotărî dumnevoastră...

— Imediat – spuse principele, revenindu-şi, printr-o mişcare energică. Mâine.

— Prea devreme… – observă, râzând, monseniorul. Va trebui să-i anunţăm… să le dăm timp… Poimâine, nu; este marţi. Femeile, ştiţi prea bine, ţin cont de lucrurile acestea. Să rămână pentru miercuri.

Şi se ridică cu greu şi cu respect fată de grăsimea lui moale, roză şi feminin îngrijită, suspinând:

— *Bene eveniat!*[64] Bietul băiat… – adăugă apoi, făcând aluzie la De Vincentis. Dacă am găsi cum să-l liniştim… Aş fi chiar bucuros… Eh!…

La ultima treaptă a scării, monseniorul Montoro îl reţinu pe principe şi arătând spre uşa muzeului unde era De Vincentis, spuse încet:

— Nu mai staţi. Îl veţi saluta de pe terasă. Bună seara.

Principele sărută mâna şi sui din nou scara. Puţin timp după aceea, de pe terasă se aplecă spre episcop şi salută cu mâna pe De Vincentis care saluta la rândul lui cu pălăria, evident fără să-l vadă prea bine… Rămase acolo, aşezat lângă balustradă, privind câmpia cuprinsă treptat de umbra care o întuneca, dunga roşietică a crepusculului care devenea lividă şi aproape fumurie înspre infinita mare albăstrie, şi jos, în depărtare, înnegrea parcă măslinii din Montelusa, în dreapta lucioasei guri Hypsas. În mijlocul cerului începea să se aprindă luna nouă.

Don Ippolito privi Templele cum se adunau austere şi solemne în umbră, simţind o durere nedefinită faţă de acei supravieţuitori dintr-o altă lume şi dintr-o altă viaţă. Printre atâtea monumente importante, din oraşul dispărut, numai lor le revenise soarta de a vedea anii aceia îndepărtaţi: numai ei vii. În ruina înspăimântătoare a oraşului; numai ei morţi, acum în mijlocul atâtor vieţi de copaci, palpitând în tăcere, în vibraţia frunzelor şi a aripilor care-i atingeau. Dinspre colina apropiată, Tamburello, părea că s-ar fi mişcat spre Templul Herei Lacinia, suspendat acolo sus, aproape în pantă, spre

[64] Să fie reuşită, să fie într-un ceas bun! (lat.) (n.tr.).

prăpastia Akragas, un şir lung şi dens ca o procesiune de vechi şi bogaţi măslini; şi unul stătea acolo, în faţa tuturor, cu coroana încovoiată pe trunchiul îngenuncheat, copleşit parcă de maiestatea iminentă a coloanelor sacre; şi poate că se ruga pentru pacea acelor colnicuri abandonate, pentru pacea acelor Temple, spectre dintr-o altă lume şi dintr-o cu totul altă viaţă.

În bezna care se lăsase, se auzi, deodată, ţiuitul îndepărtat al unui ciuhurez, aidoma unui plâns cu suspine.

Don Ippolito simţi, pe neaşteptate, un nod în gât, gata să-l podidească plânsul. Privi stelele sclipitoare acum, pe cer, şi i se păru că palpitaţiei lor le-ar răspunde din câmpiile pustii ţârâitul palpitat al greierilor. Apoi văzu, dincolo de prăpastia râului, la răsărit, pe marginea aspră a râpei Sperone, legănându-se lumina slabă de la patru felinare.

Era Sciaralla, care se căţăra cu cei trei tovarăşi ai lui ca să asigure inutila pază la cazarma cea mică de acolo, de sus..

CAPITOLUL AL CINCILEA

DE ÎNDATĂ CE PRIMII ZORI AI dimineţii se infiltrau delicat printre frunzele scorţoase ale smochinului sălbatic din fundul viei, Mauro Mortara, care stătea la poalele lui, cu spatele sprijinit de trunchi, încruntă sprâncenele, îşi retrase braţele şi-şi întinse spinarea, mormăind ca un urs; apoi se întinse într-un lung căscat şi se relaxă, închizând din nou ochii, vrând parcă să găsească întunericul trândav şi călduţ al somnului; dar auzi un cocoş cântând dintr-o gospodărie îndepărtată, altul răspunzându-i mai de departe. Auzi un fâşâit de aripi pe aproape, şi se scutură de lene. Cei trei dulăi, înghemuiţi în jurul lui, lângă pom, îl priveau cu ochii umezi, atenţi, salutându-l afectuos, dând din coadă. Dar stăpânul îi privi fix, plictisit că-l văzuseră dormind; apoi îşi observă picioarele întinse şi depărtate, rigide, pe pământul cretos al viei; îşi dădu jos de pe spate haina de aba; îşi frecă ochii apoşi cu dosul mâinilor; scoase, în sfârşit, din sacul care atârna pe un ram, trei bucăţi de pâine uscată şi le aruncă în botul animalelor; se ridică încet, încet, în picioare şi, agăţându-şi haina de copac, se învârti, încă somnoros, prin vie, cu puşca pe umăr.

Nu mai era în stare să vegheze toată noaptea; prevăzător, la o anumită oră, ca şi cum ar fi fost cineva care să-l observe, se ducea să se furişeze la poalele smochinului acela sălbatic; pentru puţin timp, îşi spunea el în gând; dar din zi în zi se trezea mai greu. Picioarele lui nu mai erau cele de odinioară; şi nici inima nu-i mai bătea cu aceeaşi putere.

Ah, via lui frumoasă! Poate că avea să mai bea vinul din anul acela; dar pe cel din anul viitor? Ridică din umeri, vrând parcă să spună: „Of, la urma urmelor…” şi căscă din nou, la acei primi zori ai dimineţii, a căror lumină părea să se sfiască, necăjită că redeştepta pământul la truda care-l aştepta; privi întinderea vastă a ogoarelor de pe care întârzia să se destrame ultimul văl de umbră al nopţii; apoi se întoarse să privească marea, acolo jos, de un verde albăstriu închis, vaporos, printre agavele aspre şi trunchiurile albastru-verzui ale cacteelor care apăreau şi se strâmbau în negura aceea fără culoare. Luna care se retrăgea rătăcită târziu, în noapte şi rămasă în mijlocul cerului, surprinsă de zi, îşi dădea duhul în cruzimea primilor zori. Ici şi colo, pe câmpie, în vălul uşor de ceaţă alburie, fumegau cuptoarele unde ardeau cojile de migdale şi fumul acela plăpând, în imobilitatea aerului, se înălţa direct la cer.

De două zile, totuşi, Mauro Mortara era mai puţin încruntat. Încă se mai uita pieziş la vilă; deşi, gândindu-se că Flaminio Salvo în fiecare dimineaţă, la ora aceea, o pornea cu trăsura, fie la Girgenti, fie la Porto Empedocle, reîntorcându-se abia seara târziu, răsufla uşurat, ca şi cum ar fi suportat mai lesne vederea acelei case mari de ţară, ştiind că Salvo era plecat. Rămâneau, ce-i drept, slugile, soţia şi fiica; dar prima, o biată nebună, liniştită şi inofensivă, şi fata… părea cu neputinţă! – deşi fata acelui „creştin rău”, ea nu era, rea, nu, dimpotrivă…

Şi Mauro, fără să vrea, îşi roti privirea în jur ca să vadă dacă *donna* Dianella era prin vie.

După câteva zile de la sosirea lor la Valsanía, aproape că-şi revenise complet; se scula dis-de-dimineaţă; aştepta ca taică-său să plece cu trăsura, şi după aceea venea la el în vie, întrebându-l tot felul de lucruri legate de ţară: despre măslini, cum se îngrijesc; despre duzi, care se împrospătează în martie cu seva nouă şi când sunt în amor, ca să îmbobocească, devin moi ca pasta; apoi se oprea sub umbrela mare a pinului solitar, de acolo, de jos,

unde podişul se înclină spre mare ca să asiste la răsăritul soarelui din piscul Crocca, în fund de tot, la orizont, mai întâi livid şi apoi, încet, încet azuriu, aerian şi aproape fragil. În fiecare dimineaţă, pinul care se profila maiestuos pe albastrul aspru şi intens al mării, pe albastrul delicat şi van al cerului, se aurea primul în razele soarelui.

În câteva zile, Dianella înfăptuise miracolul: îmblânzise ursul. Chipul ei senin şi pur, nobleţea-i delicată, amabilă şi demnă în comportamentul ei, dulceaţa blândă a privirii şi a zâmbetului, suavitatea glasului înfăptuiseră miracolul, în mod firesc, întâmpinând şi învingând asprimea umbroasă a bătrânului sălbatic.

Vorbind, ea avea uneori în voce şi în priviri unele opacităţi neaşteptate, ca şi cum, din când în când, sufletul i-ar fi plecat după vreun cuvânt şi i s-ar fi dus departe, departe, cine ştie unde; rătăcită, dacă întârzia până să-şi revină, întreba: „Ce spuneam?” – şi zâmbea, fiindcă nici ea însăşi nu putea să-şi explice ceea ce i se întâmplase. Adesea, chiar şi la cea mai mică atingere a realităţii aspre simţea parcă o spaimă nebânuită, sau, mai degrabă, impresia unei umbre reci care ar fi împresurat-o. Şi atunci încrunta uşor sprâncenele. Imediat însă ştergea cu un zâmbet dulce gestul oarecum iritat, involuntar, mărindu-şi ochii înveseliţi, liniştită.

— De ce-ar trebui să mi se facă rău? – părea că se întreabă. Nu întâmpin eu viaţa încrezătoare şi senină?

Încrederea îi radia din orice gest. Din orice privire, şi captiva. Până şi cei trei dulăi feroce ai lui Mortara – să-i fi văzut – ce se mai gudurau pe lângă ea, de câte ori, o vedeau! Se întorceau şi ei, când unul când altul, să privească înspre vilă, ca şi cum ar fi aşteptat-o. Şi Mauro, ca să nu se îndepărteze prea mult, întârzia cu examinarea când a unei coarde de viţă, când a alteia, ai căror ciorchini, comori păzite cu gelozie, îi şi arătase, aproape unul câte unul, Dianellei, bucurându-se nespus de mult, încurajat de laudele cu care ea nu mai contenea printre vii exclamaţii de uimire!

— Phiii! ce mulţi sunt aici!

— Încărcată, nu? Şi coarda asta, priviţi...

— Pare un copac... un adevărat copac!

— Şi aici, aici...

— Oh! mai mulţi struguri decât frunză de viţă! Şi viţa asta de vie poate susţine atâţia ciorchini de struguri?

— De n-ar veni vreme rea...

— Ce păcat ar fi! Şi asta? – întreba, văzând câte o coardă pe pământ. Vântul a fost de vină? Ah, trebuie legată din nou...

Sau ceva mai departe:

— Şi astea? Viţă sălbatică? Altoi noi, am înţeles. Bravo! Bravo! – ... Sunt şi răsplăţi în viaţă!

Şi în glas părea să aibă bucuria aerului proaspăt şi al soarelui, aceeaşi bucurie care vibra şi în gâtlejul ciocârliilor.

În ziua aceea Mauro îi promisese o vizită în *„camerone”* a generalului; la „sanctuarul libertăţii”. Dar câinii îşi ciuliseră urechile; apoi se năpustiră unul după altul, fără să latre, spre cărăruia de sub vie pe marginea râpei.

— Don Ma’! Don Ma’! strigă, după puţin timp, un glas gâfâit.

Mauro recunoscu vocea lui Leonardo Costa, prietenul din Porto Empedocle; şi îşi chemă câinii lângă el.

— Tu, *Scampirro!* Tu, *Nèula!* Aici, *Turco!*

— Dar câinii, recunoscându-l şi ei pe Costa, se opriseră, la marginea viei, dând din coadă.

Veni şi Mauro.

— Stăpânul a plecat? – îl întrebă imediat Leonardo Costa, gâfâind, cu sufletul la gură.

Era un om înalt, cu barba şi părul roşu, creţ, faţa arsă de soare şi ochii arşi de pulberea sulfului. Purta la urechi două cercuri de aur; în cap, o pălărie prăpădită albă, plină de praf şi pătată de sudoare. Venea în goana mare de la Porto Empedocle, pe plajă, de-a lungul căii ferate.

— Nu ştiu, – îi răspunse Mauro întunecat.

— Te rog, strigă de aici, ce aştepţi; trebuie să-i vorbesc

despre ceva grav.

Mauro dădu din cap,

— Fugi şi dumneata, ca să ajungi la timp... Ce ţi-a venit?

Leonardo Costa, reluându-şi goana, îi strigă:

— Necaz! Necaz mare la minele de sulf!

— Blestemat fie el şi cu minele lui de sulf cu tot! – bodogăni în sinea lui Mauro.

Flaminio Salvo coborî scara vilei ca apoi să se urce în trăsura care-l aştepta, când Leonardo Costa apăru brusc de pe cărarea dinspre apus, strigând printre măslini:

— Opriţi-vă! Opriţi-vă!

— Cine e? Ce e? – întrebă Salvo, cu o agitaţie firească.

— Sărut mâna Senioriei Voastre – spuse Costa, scoţându-şi pălăria cea prăpădită şi apropiindu-se cu răsuflarea tăiată şi cu sudoarea care-i picura întruna. Nu mai pot... Voiam să vin az-noapte... dar apoi...

— Dar apoi? Ce e? Ce ai – îl întrerupse brusc Salvo.

— La Aragona, la Comitini, toţi minerii de la sulf sunt în grevă! – anunţă Costa.

Flaminio Salvo îl privi cu o aroganţă rece, netezindu-şi favoriţii cărunţi care, în armonie cu ochelarii cu rame de aur, îi dădeau un oarecare aer diplomatic, şi spuse dispreţuitor:

— Ştiam toate, astea.

— Da, domnule. Dar aseară, târziu, – continuă Costa – a sosit la Porto Empedocle lume din Aragona şi a povestit că ieri, toată ziua, au întors oraşul pe dos acolo...

— Minerii?

— Da, domnule: cei ce dau cu târnăcopul, copiii din minele de sulf, calcaronarii, căruţaşii, cantaragiii, toţi! Au rupt până şi firul telegrafic. Se spune că au năvălit în casa fiului meu şi că Aurelio le-a ţinut piept cum s-a priceput şi el...

În clipa aceea, Flaminio Salvo s-a întors să spioneze atent ochii Dianellei care se apropiase de trăsură. Privirea ciudată a tatălui, adresată fetei, în mijlocul discuţiei, l-a

buimăcit pe Costa, făcându-l să se întoarcă şi el şi s-o privească pe „domnişorică”, aşa cum o numea el. Ea, la început palidă, se împurpură brusc ca imediat să păleascâ din nou.

— Prin urmare? – strigă Flaminio Salvo, cu furie.

— Prin urmare... da, domnule, – reluă Costa, descumpănit. Necaz mare, nu sunt soldaţi; oraşul este în mâinile lor. Doar doi carabinieri; şeful de post al jandarmeriei şi comisarul... Ce pot face?

— Şi ce pot să fac eu de aici, poţi să-mi spui? – strigă Salvo, înfuriat la culme. Fiul tău, Aurelio, ce e domnul director, inginer, venit de la *École des Mines* din Paris, ce e? Marionetă? Are nevoie să trag eu sforile de aici ca să se mişte şi el?

— Ba nu, domnule, – spuse Leonardo Costa, retrăgându-se cu un pas, ca şi cum Salvo l-ar fi biciuit pe faţă. Puteţi fi sigur, Senioria Voastră, că fiul meu, Aurelio, ştie ce trebuie să facă. Cap şi curaj... nu mie îmi revine să i-o spun... dar în faţa a două mii de oameni, socotindu-i pe minerii de la sulf şi pe căruţaşi, spuneţi Senioria Voastră... De altfel, necazul este altul, înafara oraşului Aurelio a trimis pe cineva ca să mă anunţe aseară că oamenii aceia au capturat pe şosea cele opt căruţe de cărbune care mergeau spre minele de sulf de la Monte Diesi.

— Ah, da? – întrebă Salvo, rânjind.

— Senioria Voastră ştie – continuă Costa – că acolo sus cărbunele pentru pompele şantierelor este ca pâinea pentru sărmani, dacă nu chiar mai necesar. Senioria Voastră se duce la Girgenti? Duceţi-vă imediat la prefect ca să trimită soldaţi la gara din Aragona, cât mai mulţi posibil, ca să escorteze cărbunele până la minele de sulf. Sunt şapte vagoane pline ca să reînnoiască depozitul; căruţaşii sunt în grevă şi ei; dar cărbunele va putea fi încărcat pe catâri, pe măgari, escortaţi de armată; vor avea nevoie de mai mult timp, dar, cel puţin se va putea înlătura pericolul ca mina cea mare de sulf, *Cace,*

ferească Dumnezeu, să se inunde...

— Ei, să se inunde! să se inunde! să se inunde! – izbucni furios Flaminio Salvo, ridicând braţele. Să se ducă totul de râpă! Nu-mi mai pasă de nimic! Închid, ştii? Şi-i trimit pe toţi la plimbare, pe tine, pe fiul tău, pe toţi, de la primul la ultimul, pe toţi! Afară cu toţii! Să mergem! – îi porunci vizitiului.

Trăsura porni şi Flaminio Salvo plecă, fără să se mai întoarcă s-o salute nici măcar pe fiica lui.

La scena furioasă neobişnuită, don Cosmo apăruse la o fereastră a vilei şi donna Sara Alàimo venise până la palierul scării. Şi el şi ea, şi jos, Dianella şi Costa rămaseră uluiţi. În cele din urmă, Costa se trezi, îşi ridică spre fereastră capul şi salută cu amărăciune:

— Vă sărut mâinile, stimate don Cosmo! Are el dreptate; este stăpânul! Dar în numele lui Cristos răstignit pe cruce, credeţi-mă totuşi, stimate don Cosmo al meu, credeţi-mă, domnişorică: nu sunt samavolnicii! Foamea este foame, şi când nu ţi-o mai poţi satisface...

Donna Sara din capul scării dădu din cap, cu boneta pe el, cu ochii spre cer.

— Mănâncă guvernul – continuă Costa – mănâncă provincia; mănâncă primăria şi şeful, subşeful şi directorul şi inginerul şi supraveghetorul... Ce mai poate să rămână pentru cei ce stau sub pământ şi sub toţi şi trebuie să-i ducă pe toţi în spate şi rămân striviţi sub toate?... Ah, Doamne! Sunt un mizerabil! Sunt ignorant! Ei bine, să mă calce în picioare cât o vrea! Dar pe fiul meu, nu! nu trebuie să se atingă de fiul meu! Ce-i drept, lui îi datorăm totul, dar şi el, dacă mai este acum acolo, stăpânul meu respectat, care mă poate şi pălmui, fiindcă de la el iau tot şi-i sărut chiar mâinile; dacă mai este încă acolo şi comandă şi se bucură de bogăţia lui măreaţă, o datorează totuşi fiului meu, lui o datorează; dumneavoastră, domnişorică, o ştiţi, şi poate că şi dumneavoastră, cu respect, don Cosmo... Să fim drepţi!

— Mda, mda – suspină Laurentano de la fereastră, –

povestea cu bostanii...

— Ce bostani? – întrebă curioasă donna Sara Alàimo.

— Eh! – exclamă Costa. Veţi cere să v-o povestească vreodată domnişorica, dânsa care-l cunoaşte bine pe fiul meu, fiindcă au crescut împreună, şi cu celălalt băiat, frăţiorul dânşii pe care Dumnezeu l-a vrut la el şi a fost o nenorocire pentru toţi. Biata doamnă, acolo, mi-o amintesc eu, frumoasă, strălucitoare ca soarele! şi-a pierdut minţile!; şi el, bietul gentilom... cine are copii îl compătimeşte...

Dianella, cu inima îndurerată din cauza ieşirii dure a tatălui ei, la amintirea asta n-a mai fost în stare să se stăpânească, şi ca să-şi ascundă tulburarea, a luat-o pe cărăruia pe care venise Costa, dispărând printre măslini.

Imediat, donna Sara, apoi şi don Cosmo, l-au invitat pe Costa sus, ca să-şi mai revină puţin după goana aceea şi ca să nu-l lase aşa transpirat în adierea dimineţii. Donna Sara ar fi vrut să facă mai mult; să-i ofere o ceşcuţă de cafea, dar ca să nu piardă un cuvânt din discuţia aprinsă pe care Costa o începuse imediat cu don Cosmo în legătură cu Salvo, acum când fiica lui nu-l mai putea auzi, se prefăcu că nu-i trece prin minte.

— Noi cunoaştem, sfinte Dumnezeule, noi cunoaştem adevărul, don Cosmo! Ce era el, la urma urmelor? Eu, da, cu picioarele desculţe, l-am dus pe gât, o spun şi mă laud cu asta; pe gât sulful şi cărbunele, de la plajă la bărci. Latinul cum spune? *Necessitas non abita legge.*[65] Da domnule; şi am fost stivuitor, şi mă laud cu asta. El, însă, ce era? De viţă nobilă, da domnule; dar nu era decât un umil cămătar, care venea de la Girgenti la Porto Empedocle, prăfuit tot pe drumul de la Spinasanta, fiindcă nu avea nici cu ce să-şi plătească un loc în trăsură, nici cu ce să împrumute un măgăruş, atunci când nu aveam cale ferată. Şi primii bănuţi cum i-a făcut?

[65] Într-o ortografie uşor italianizată, în original expresia este : *Necesitas non habet legem* (maximă de drept roman : nevoia nu cunoaşte lege) (lat.) (n.tr.).

Dumnezeu ştie, o ştiu atâţia, şi morţi şi vii. După aceea a luat monopolul primelor căi ferate împreună cu cumnatul său care stă acum la Roma, domnul inginer, bancher, *commendatore*[66], don Francesco Vella, pe care-l cunoşteam bine... şi pe el...

— Ah, – exclamă donna Sara, – are o soră?

— Cum să nu? – răspunse Costa, suspendându-şi plecăciunile cu care însoţise fiece titlu al lui Vella – donna Rosa, mai mare decât toţi ceilalţi, soţia lui – şi se mai aplecă o dată – Francesco Vella, *commendatore,* acum persoană marcantă a administraţiei căilor ferate. N-a făcut el linia de la Girgenti la Porto Empedocle? Dansează cumătră, că te-aşteaptă belşugul! Sute de mii de lire, soră dragă; bani şi bani cu lopata, de parcă ar fi fost nisip... Două poduri şi patru tuneluri... întinde colo un cot; taie ici în pantă... apoi alte linii la rând... Toată bogăţia aşa şi-a făcut-o, nu-i adevărat, don Cosmo? Cunoaştem noi realitatea!

— Şi bostanii? bostanii? – întrebă din nou donna Sara.

A trebuit ca bietul Costa să-i povestească în amănunt faimoasa ispravă a bostanilor; şi donna Sara l-a răsplătit cu cele mai vii exclamaţii de stupoare, de înfiorare, de admiraţie faţă de vocabularul rustic, bătând din palme când şi când, ca să-l mai trezească şi pe don Cosmo, care, cunoscând povestea, căzuse din nou în letargia lui filosofică. În cele din urmă se trezi, dar fără să-şi deschidă ochii; întinse o mână înainte şi spuse:

— Totuşi...

— Ah, da! interveni imediat cu emfază Costa, dându-şi de două ori cu mâna în piept. Cu mâna pe conştiinţă, n-am decât un suflet în faţa lui Dumnezeu şi trebuie să spun drept. Dar fiul meu, oh, stimate don Cosmo – (şi Costa ridică o mână cu arătătorul şi degetul mare unite, în gestul de a cântări) – toţi copiii or fi copii, dar el! în vârf! drept ca un steag! În toate şcolile, primul! De îndată

[66] Grad în ordinele cavalereşti; iniţial titlu de rezonantă ecleziastică (n.tr.).

ce şi-a luat licenţa, s-a înscris la concursul pentru bursă în străinătate... Erau, frate dragă, peste patru sute de tineri ingineri din toate părţile Italiei; pe toţi, pe absolut toţi i-a întrecut! Şi a stat în străinătate patru ani, la Paris, la Londra, în Belgia, în Austria. De-abia reîntors la Roma, fără să aibă timp să respire, guvernul i-a dat locul în Corpul inginerilor minieri, şi l-a trimis în Sardegna, la Iglesias, unde a făcut o lucrare toată colorată pe un munte... Sarrubbus... nu ştiu... ah, Sarrabbus (vorbesc în turceşte în Sardegna) o lucrare care te face să rămâi tablou. A mai stat acolo puţin, un an, ceva mai mult, fiindcă o societate franceză, din cele care... *marenghi*...[67] cu lopata... văzându-i diploma a rămas cu gura căscată. N-o spun fiindcă e băiatul meu; dar pe toţi inginerii de aici şi din alte târguri îi are în buzunarul de la vestă! Ce să mai vorbim! Această societate franceză i-a spus, aici e casa, fiule, tot ceea ce vrei dumneata. Aurelio, cântărind dacă să accepte său nu, a venit aici în permisie – acum vreo şase sau şapte luni – ca să se sfătuiască cu mine şi cu patronul, binefăcătorul lui, pe care el îl respectă ca pe al doilea tată, şi bine face! Patronul însuşi l-a sfătuit să nu accepte, fiindcă are nevoie de el, înţelegeţi? ca să aibă grijă de minele de sulf de la Aragona şi Comitini. Noi spunem: ce e puţin ne e de ajuns, ce e mult ne copleşeşte... Acceptă, dar rămânând în pagubă! Pe cuvântul meu de onoare! Şi cu toate acestea, acum... acum el este o marionetă, aţi înţeles?... Fir-ar a naibii de treabă!

Leonardo Costa înălţă un braţ, se ridică, răsuflă tare pe nas, dând din cap şi îşi luă pălăria lui prăpădită, albă. Trebuia să plece imediat; dar de fiecare dată când se întindea la vorbă despre fiul lui, sclipitor, coloana de aur a casei sale, nu mai înceta.

— Vă sărut mâinile cu respect, don Cosmo, lăsaţi-mă să plec... Donna Sara, slugă prea supusă.

— Oh, aşteaptă! – exclamă ea, prefăcându-se că acum

[67] monedă de aur italiană, *(marengo, ghi)* (n.tr.).

îşi amintea când s-a încheiat discuţia. O sorbitură de cafea…

— Nu, nu, mulţumesc… se eschivă Costa. Sunt foarte grăbit.

— Cinci minute! – spuse donna Sara, ridicând mâinile într-un gest care voia să spună „Doar n-o veni sfârşitul lumii!”

Şi se duse s-o facă. Iar Costa se aşează din nou, suspină, adresându-se lui don Cosmo:

— Este o femeie rea, don Co’, o femeie rea care de câtva timp încoace vără intrigă între fiul meu şi don Flaminio; eu ştiu!

Şi donna Sara n-a mai putut trece pragul; s-a întors, a clipit de mai multe ori, a strâmbat nasul şi a întrebat printr-o mişcare a capului:

— Cine e?

— Nu mă mai faceţi să vorbesc de rău încă o dată, donna Sara! – răbufni Costa. Şi aşa am vorbit prea mult!

Dar, oricum, donna Sara înţelesese despre ce femeie rea era vorba şi ieşi, exclamând cu mâinile în sus:

— Ce lume! Ce lume!

În dimineaţa aceea Dianella nu se grăbi să-l întâlnească pe Mauro, la vie. Privirea dură a tatălui ei înfuriat, în timp ce Costa îi vorbea de pericolul de care era ameninţat fiul lui, la Aragona, o făcuse să-i revină ca un fulger în minte altă privire a lui, cu mulţi ani în urmă, când îi murise frăţiorul şi îi înnebunise mama.

Ea, pe atunci, avea unsprezece ani.

Şi mai mult decât moartea fratelui, mai mult decât nenorocirea îngrozitoare a mamei, în sufletul ei rămăsese indelebilă impresia acelei priviri de ură pe care – ea fiind încă o copilă, aproape a nimic ştiutoare, şovăitoare şi rătăcită între joacă şi condei – tatăl ei i-o aruncase în durerea lui încărcată de mânie:

— *Nu puteai să mori tu în locul lui?* îi tălmăcise neîndoielnic privirea aceea.

Aşa. Întocmai aşa. Şi Dianella înţelegea bine acum de ce tatăl ei n-ar fi ezitat o clipă să dea viaţa ei în schimbul vieţii fratelui ei. Toată grija, mângâierea, afecţiunea şi darurile cu care el o copleşise, n-au avut puterea să-i dezgheţe din adâncul sufletului răceala în care se închegase şi întărise parcă privirea aceea. Adesea se necăjea împotriva ei însăşi, simţind că nu mai reuşea căldura afecţiunii paterne să-i mai pătrundă în suflet, respinsă parcă instinctiv de răceala aceea de gheaţă.

Din ce motiv continua el să lucreze cu atâta îndârjire? Să acumuleze atâta bogăţie? Fără îndoială că nu pentru ea; da, dintr-o nevoie spontană, prepotentă, a firii sale; ca să-i domine pe toţi; ca să fie temut şi respectat; sau poate ca să se ameţească cu afacerile sau să-şi ia în felul lui o revanşă faţă de soarta care-l lovise. Dar în unele momente de mânie (ca mai adineauri) sau de oboseală, sau de neîncredere, lăsa totuşi să se întrevadă făţiş că toate acţiunile şi eforturile sale şi însăşi viaţa lui nu mai aveau vreun scop pentru el, după ce pierduse moştenitorul care să-i ducă numele mai departe, cel care ar fi putut să-i continue puterea şi bogăţia.

De câtva timp, convinsă de asta, Dianella, deşi neştiind şi neputându-şi măcar închipui cum ar fi propria sa viaţă, lipsită de tot acel fast ce o înconjura, începuse să simtă un dispreţ tainic faţă de bogăţia tatălui ei, căreia, într-o zi (cât mai târziu posibil) ea avea să-i fie singura moştenitoare, prin forţa împrejurărilor şi fără nicio satisfacţie. De câte ori, văzându-l obosit şi mâniat, n-ar fi vrut să-i strige: „Destul! Lasă! De ce-ţi amplifici bogăţia, dacă până la urmă acesta-i sfârşitul?!” Şi altceva, cu totul altceva ar fi vrut să-i strige, dacă cu sufletul ei ar fi putut ajunge la sufletul tatălui, fără ca buzele să se mişte şi urechile să audă.

Din câte putuse să înţeleagă, printr-o intuiţie foarte fină şi să pătrundă cu ochii ei care vegheau în tăcere, cât şi din anumite discuţii, prinse din zbor, fără să vrea, avea de pe acum convingerea că bogăţia tatălui, dacă nu în

întregime dubios acumulată, făcuse totuşi multe victime în târg. Crudă cu el soarta, crudă revanşa pe care şi-o lua împotriva ei. Voia totul pentru sine, totul în mâna lui: mine de sulf şi pământuri şi fabrici, comerţul şi industria întregii provincii. Acum de ce să apese pe umerii ei fragili – fiica lui... da, iubită, dar nu preferată, deşi rămasă singură – povara tuturor acestor bogăţii, pe care mulţi poate că o blestemau în taină şi care desigur că nu aveau să-i poarte noroc? Şi totuşi îşi făcuse iluzia, până de curând, că tatăl avea s-o lase liberă să aleagă; dacă nu chiar că el însuşi o va ajuta să aleagă, răsplătindu-l pe cel care de copil îi salvase viaţa. Brun, turnat parcă în bronz, cu părul ondulat, negru, şi cu privirea fermă şi serioasă, Aurelio Costa îi apăruse prima dată când avea treisprezece ani; apoi fusese mult timp prietenul ei de joacă, al ei şi al fratelui ei. Toţi trei copii nu înţelegeau pe atunci ce diferenţă era între ei. Totuşi, după moartea frăţiorului ei, Aurelio devenise faţă de ea din ce în ce mai timid şi mai circumspect; nu mai voise să se joace ca mai înainte; crescuse mult; i se schimbase vocea; începuse să studieze, să studieze; şi ea, care pe atunci nu avea mai mult de doisprezece ani, se mulţumise să asiste tăcută, foarte tăcută, la studiul lui, prefăcându-se că şi ea învaţă; din când în când, în vârful picioarelor, se ducea să-i tragă câte un cârlionţ pe ceafă. La optsprezece ani, Aurelio plecase ca să se înscrie la Universitatea din Palermo, la facultatea de inginerie. Fără el, casa, timp de mai multe luni, rămăsese pustie pentru ea; avea impresia acelei prime solitudini, ca şi cum ar fi trecut o iarnă interminabilă cu fruntea sprijinită pe geamul unei ferestre pe care picăturile de ploaie s-ar fi prelins aidoma lacrimilor, pe care câte o muscă supravieţuitoare, moartă de frig, prin contactul cu geamul îngheţat, rămânea prinsă acolo, şi ea cu un deget, abia atingând-o, o făcea să cadă. Poate că de atunci fruntea ei, prin contactul cu geamurile acelea îngheţate, îi rămăsese parcă înfăşurată cu ger. Dar ce entuziasm după aceea, la reîntoarcerea lui,

când s-a încheiat anul şcolar! Fusese atât de vioaie şi de veselă la sărbătorirea aceea, încât tatăl ei, imediat după plecarea lui Aurelio, o chemase deoparte, şi încet, încet, cu delicateţe, mângâind-o pe păr, o lăsase să înţeleagă că ar fi fost bine să se înfrâneze pentru că acum vechiul ei prieten de joacă devenise bărbat şi ea nu mai trebuia să-l tutuiască. Fără să ştie bine de ce, se îmbujorase toată; oh, Doamne, şi atunci să-i spună dumneavoastră? nu mai era acelaşi Aurelio? Nu, nu mai era acelaşi Aurelio, nici pentru ea; şi despre asta îşi dăduse seama şi mai mult, de la un an la altul, la reîntoarcerile lui. Până când la ultima, după ce şi-a luat licenţa, el îşi manifestase intenţia să concureze la o bursă de studiu în străinătate. El, chiar el, nu mai era acelaşi; în schimb ea…da, cu gura, *domnule Aurelio,* dar cu ochii continua să-i spună tu. Mai înainte de a pleca la Paris, venise să mulţumească binefăcătorului său, jurându-i recunoştinţă veşnică; şi ei nu reuşise să-i spună nimic, parcă nici nu îndrăznise s-o privească, poate chiar că nici nu-şi dăduse seama de paloarea chipului ei şi nici de faptul că-i tremurase mâna. Totuşi ea nu s-a pierdut; dimpotrivă, îşi dădea cu atât mai bine seama de sentimentul ei, cu cât era mai nesigură de ceea ce simţea el. Era convinsă, aşa, dintr-un motiv tainic, nedefinit, că el îi era destinat. După plecare, îşi auzise de mai multe ori tatăl vorbind despre valoarea excepţională a acelui tânăr şi despre viitorul strălucit care-l aştepta, lăudându-se cât făcuse pentru el, şi cum îl tratase ca pe fiul lui. Fireşte că aceste discuţii îi înteţiseră în inimă focul tainic, aprinzându-i din ce în ce mai mult speranţa că tatăl ei, pierzându-şi singurul băiat, şi aproape creându-l pe cestălalt, căruia îi datora totuşi viaţa, ar fi preferat să-i treacă lui bogăţiile şi fata într-o bună zi şi nu altuia mai *străin,* oricum. Mai cu seamă cu câteva luni în urmă se întărise în speranţa asta, când Aurelio, reîntorcându-se din Sardegna, fusese angajat de tatăl ei ca director al minelor de sulf. Nu-l mai văzuse din ziua când plecase la Paris. Oprimată de fastul zadarnic,

de viaţa meschină din Girgenti, vechiul oraş, nu chiar de neciopliţi, dar lenevit într-o viaţă de un gol dezolant al unor zile lungi, una egală cu cealaltă, mereu în acelaşi cerc de vizite, la cele trei, patru familii, cunoştinţe care se luau la întrecere în afecţiune şi familiaritate faţă de ea, mica regină a orăşelului, printre glumele mereu aceleaşi ale aceloraşi tinerei. Eleganţi, trândavi, în biata şi restrânsa viaţă de provincie, se trezise la vederea lui, atât de bărbat şi de stăpân pe el. Bucuria de a-l revedea i se întunecase imediat când a intervenit Nicoletta Spoto, de un an doar soţia lui Capolino. Observase o ciudată stânjenire, o accentuată tulburare atât la ea cât şi la Aurelio, când acesta, după ce fusese invitat în salon, se aplecase ca să salute. Apoi, de îndată ce tatăl îl luase pe Aurelio cu el în birou, soţia lui Capolino, respirând profund, îi povestise ei şi mătuşii Adelaide, cu o vioiciune plină de entuziasm, că bietul băiat, jenat şi confuz, îndrăznise, nici mai mult, nici mai puţin, să trimită pe cineva care s-o ceară de soţie pentru el, imediat după ce obţinuse slujba de inginer guvernamental în Sardegna, amintindu-şi poate de vreo ocheadă fugitivă schimbată cu mulţi ani în urmă, pe vremea când era un studenţel la Institut. E uşor de închipuit ce oroare simţise ea, Lellé Spoto, în faţa unei asemenea cereri, şi cum se grăbise să-l refuze, cu atât mai mult, cu cât se începuseră primele formalităţi în vederea căsătoriei ei cu Ignazio Capolino. Simţise că i se răsuceşte inima în piept la vestea aceasta neaşteptată; desigur că schimbase mii de culori în obraji şi că se trădase în faţa acelei femei, a cărei relaţie secretă şi nepermisă cu tatăl ei o cunoştea. Nu-i spusese nimic; dar – când Aurelio, după o lungă audienţă, revenise în salon, ea, aprinsă toată la faţă, îl primise anume cu o grijă exagerată, amintindu-i de zilele petrecute împreună; jocurile, mărturisirile reciproce. Şi de mai multe ori, cu bucurie, o văzuse pe aceea că-şi muşcă buzele şi că, păleşte. Dianella spera ca Aurelio, cel puţin de data aceea, să o fi înţeles. Îl scuzase imediat în inima ei, de

trădare, despre care nici nu putea de altfel avea cunoştinţă, necrezând că poate îndrăzni să-şi înalţe privirea până la ea; dar... până una, alta, ah! tocmai la femeia aceea, acolo, din toate punctele de vedere nedemnă de el, se dusese cu gândul! Şi refuzul acelei femei i se păruse aproape o jignire adresată ei. Totuşi, iată, el fusese la Paris; vioiciunea, capricioasa dezinvoltură a Nicolettei Spoto fuseseră nespus de preţuite în ochii lui, amintindu-i probabil de femeile cunoscute şi admirate acolo. De o familie foarte umilă, el crezuse, poate, că face un salt măreţ, înrudindu-se cu o familie ca aceea a lui Spoto, foarte bogată cândva, azi decăzută, dar totuşi printre cele mai faimoase din oraş. Aceasta, acum, desigur, prevalându-se de puterea pe care o exercita asupra tatălui, se răzbuna de afrontul suferit atunci. Şi ea, Dianella, observase că de câtva timp tatăl ei nu se mai arăta mulţumit de Aurelio; şi că de câteva seri, acolo, în vilă, vorbind cu don Cosmo Laurentano, insista asupra unor întrebări care-i dădeau de gândit. În mod secret, ea dezaproba nunta aceea ciudată a mătuşii ei cu principele don Ippolito, parcă-i era jenă, bănuind un gând ascuns al tatălui ei; adică faptul că ar vrea să se servească de nunta aceea, desigur nu onorabilă, ca să se introducă în casa familiei Laurentano, atrăgând spre el, încet, încet, şi averea acestora. De câteva seri, la masă, discuţia cu don Cosmo alunecă, insistent, asupra fiului principelui, asupra lui Lando Laurentano care trăia la Roma. De ce?

Absorbită de aceste gânduri, Dianella se aşezase sub un măslin pe marginea râpei adânci şi se uita la coasta povârnită unde păştea o turmă de capre coborâtă dinspre Platania. A doua zi, după sosirea ei la ţară, simţise aproape că renaşte. Aerul de sălbăticie rustică pe care îl luase vila aceea veche în părăsirea ei; melancolia profundă care o răspândea în jur pe alei, pe cărăruile singuratice, aproape dispărute în muşchi şi în siminoc, unde aerul proaspăt al umbrei dată de măslini şi migdali

sau de alte spătare ale firii, – ca ficuşii cei mari – era saturat de miresme, amare de prune, dense şi tari de mente şi salvie; şi impresionanta prăpastie abruptă; şi limpedea şi vesela apropiere a mării; şi copacii aceia bătrâni, neîngrijiţi, ţepoşi, vlăstari sălbatici, visători în tăcerea solitudinii imense, se acordau suav cu starea ei sufletească. Acum, în schimb, discuţiile acelea ale tatălui… mânia împotriva lui Aurelio… şi greva de la Aragona… ameninţările… Şi ea, acolo, singură, fără nimeni, într-adevăr, ca să-şi mai descarce sufletul… Să ai o mamă şi să nu i te poţi adresa, să o vezi în faţă, mai rău decât moartă – vie şi vană… Printre tulpinile rare ale trestiilor, în adâncul prăpastiei, strălucea un pârâiaş care la un moment dat fusese întrerupt din cauza lucrărilor în vederea căii ferate. Îşi fixă privirea într-acolo şi atunci îi veni spontan în minte imaginea că ea ar fi rămas întocmai ca un pârâiaş căruia o mână necunoscută dintr-un capriciu răutăcios i-ar fi deviat vâna de apă, lângă izvorul cu pietroaie ascuţite şi grele; şi apa de acolo s-ar fi împrăştiat stagnantă, şi de partea astălaltă pârâiaşul s-ar fi îndesat în nisip şi pietriş. Ah, ce sete de nepotolit îi rămăsese de dragostea de mamă! Dar când ea se apropia de maică-sa, aceasta n-o recunoştea drept fata ei. Durerea ei atât de aproape şi de vie nu se repercuta deloc în conştiinţa aceea stinsă.

— Vittoria Vivona d’Alessandria della Rocca, – spunea mama despre ea însăşi, cu un glas ce părea că vine de departe. Fată frumoasă! Fată frumoasă! Avea o coadă lungă fără de sfârşit; trei femei o pieptănau… Cânta, voce şi instrument. Cânta şi la orgă, în biserică, la *Santa Maria dell’ Udienza,* şi îngeraşii o ascultau, în genunchi şi cu mâinile împreunate, aşa… Trebuia să se mărite cu un bogătaş din Girgenti; i-a venit o durere de cap şi a murit…

Dianella nu şi-a mai putut stăpâni lacrimile şi a început să plângă în tăcere, cu o amară voluptate în singurătatea aceea. Dar tăcerea din jurul ei era atât de surprinzătoare şi atât de intensă şi într-o uitare de sine visarea

pământului şi a tuturor celor ce o înconjurau, încât se simţi atrasă şi fascinată. Atunci, copacii i-au părut împovăraţi de o tristeţe infinită şi resemnată, absorbiţi în visul lor peren, din care vântul încerca zadarnic să-i trezească. În intimitatea aceea misterioasă cu natura, ea percepu foşnetul frunzelor, bâzâitul insectelor; şi simţi că nu mai trăieşte pentru ea, pentru o clipă trăi aproape inconştient o dată cu pământul, ca şi cum sufletul i s-ar fi destrămat, confundându-se cu tot ceea ce o înconjura, acolo, la ţară! Ah, ce prospeţime a copilăriei în iarba tânără care răsărea lângă ea! Şi ce trandafirie îi apărea mâna pe verdele crud şi fraged al acelor frunze! Oh, iată cum îi alerga pe mână un cărăbuş de mai, rătăcit, înafara anotimpului său, cum... Ce frumos era! mic şi lucios, mai tare decât o piatră preţioasă! Prin urmare, printre atâtea lucruri urâte şi triste, pământul mai putea să dea la iveală, totuşi, şi altele, atât de gingaşe şi de graţioase?

Ca un răspuns parcă, trecu pe mâna ei şi pe deasupra acelor frunze o adiere de bucurie, delicată şi proaspătă. Dianella suspină profund şi aşteptă cu mâna pe iarbă ca insecta să-şi regăsească drumul printre frunze, apoi se trezi brusc, luată prin surprindere de cei trei dulăi care sosiseră, dând din coadă, în jurul ei, ba chiar sărind pe ea, nerăbdători, schimbându-şi locurile, unul după altul, ca să se poată bucura toţi de mângâierea mâinilor ei pe capul lor. Şi nu o lăsau să se ridice. În cele din urmă apăru şi Mauro Mortara.

— V-aţi simţit rău? – o întrebă, întunecat, fără s-o privească.

— Nu... N-am nimic... – îi răspunse, ferindu-se cu braţele de labele câinilor şi de linsoarea lor, zâmbind cu blândeţe. Puţin obosită...

— Aici! strigă tare Mauro celor trei dulăi, ca s-o lase în pace.

Şi imediat, cei trei rămaseră ca împietriţi la strigătul lui. Dianella se ridică în picioare şi se aplecă să-i mângâie din nou, ca o răsplată a strigătului.

— Bieţii de ei... bieţii de ei...

— Dacă vreţi să veniţi... – propuse Mauro.

— Iată-mă. Să vedem camera generalului? Sunt foarte curioasă...?

Era oarecum încurcată când îi vorbea, neştiind încă bine dacă să-l tutuiască, sau să-i spună dumneavoastră.

— Tatăl dumneavoastră a plecat?

— Da. Da, – se grăbi să-i răspundă; şi imediat se căi de graba care putea trăda în ea uşurarea, de altfel simţită de toţi în absenţa tatălui ei. La Aragona, – spuse – s-au răzvrătit minerii de la minele de sulf. Va trebui să trimită soldaţi şi carabinieri.

— La zid, la zid cu ei! – aprobă imediat Mauro, dând energic din cap. Vă jur că aş intra în poliţie, aşa bătrân cum sunt!

— Poate... – încercă să spună Dianella.

Dar Mortara o întrerupse cu o exclamaţie a lui obişnuită:

— Oh, *Marasantissima*![68] Lăsaţi-mă să vă explic!

Mauro Mortara nu admitea replici. În perpetuele sale rumegări vagabonde, în solitudinea de la ţară, îşi făurise lumea în felul lui, şi păşea în ea, sigur, ca un Atotputernic, netezindu-şi barba sa lungă şi albă şi zâmbind din ochi la explicaţiile satisfăcătoare pe care ştiuse să şi le dea în legătură cu fiece lucru. Tot ce se întâmpla trebuia să reintre în regulile lumii făurite de el. Dacă ceva nu putea intra, el îl excludea, fără nicio ezitare, sau se prefăcea că nu-şi dă seama. Vai de cel ce l-ar fi contrazis!

— Oh, *Marasantissima!* Lăsaţi-mă să vă explic! Ce pretind? Vreau să ştiu ce pretind? Toţi trebuie să ascultăm, de la primul până la ultimul, toţi, şi fiecare să stea la locul lui şi să se uite la comunitate! De ce aceşti bandiţi, ticăloşi, ingraţi şi neştiutori, trebuie să ne strice nouă, bătrânilor, satisfacţia de a vedea această comunitate, Italia, devenită prin opera noastră ceea ce e?

[68] O alterare a exclamaţiei *Maria Santissima!* (Prea sfântă Maria) (n.tr.).

Ce ştiu ei ce era mai înainte Italia? Au găsit masa pusă, mâncarea în farfurie, şi acum scuipă în ea, înţelegeţi? Până una, alta, priviţi: Tunisul este acolo!

Se întoarse spre mare şi cu braţul întins indică, întunecat, un punct în orizontul îndepărtat. Dianella se întoarse să privească, fără să înţeleagă ce legătură avea ceea ce spunea el cu Tunisul. Ea îl lăsa să vorbească şi nu-l întrerupea niciodată, decât ca să aprobe toate poliloghiile lui patriotice.

— Este acolo – repetă Mauro cu orgoliu. Şi sunt şi francezii acolo care l-au luat prin surprindere! Şi mâine ne putem pomeni cu ei aici, în casa noastră, înţelegeţi? Vă jur că nu dorm uneori noaptea, şi-mi muşc mâinile de ciudă! Şi în loc să se frământe din cauza asta, nelegiuiţii ăştia se gândesc să facă grevă, să se încaiere între ei. Toată opera este manevra preoţilor, ştiţi? Vârfurile pungaşilor! Crema tuturor viciilor! Abisuri de maliţie! Suflă în foc, pun paie peste foc ca să dezmembreze din nou Italia... *Sanfedisti! Sanfedisti*![69] Eu trebuie să mă uit bine în faţa mea şi în spatele meu fiindcă au jurat să-mi facă rău şi-mi numără paşii. Dar pierd vremea cu mine... Priviţi aici!

Şi-i arătă Dianellei două pistoale mari napolitane care-i atârnau la centură.

Vizita la faimoasa cameră a generalului, numită prin excelenţă *camerone,* era o favoare, într-adevăr deosebită, acordată Dianellei. Mauro Mortara, care ţinea cheia, nu lăsa pe nimeni niciodată să intre. Şi nu numai uşa, ci şi obloanele celor două mici terase şi ale ferestrei erau totdeauna închise, de parcă dacă ar fi intrat pe acolo aerul şi lumina, ar fi putut alunga amintirile adunate şi păstrate cu atâta veneraţie geloasă.

[69] Mişcarea grupelor armate de ţărani în Italia Meridională organizată pentru prima dată de cardinalul Ruffo, în Armata Santa Fede (Sfântă Credinţă), la sfârşitul secolului al XVIII-lea pentru a combate Republica Partenopee (napolitană) reacţionară (n.tr.).

Desigur, după plecarea bătrânului principe în exil, şi uşa şi ferestrele fuseseră deschise cine ştie de câte ori; dar Mortara, de când se întorsese la Valsanía, ţinuse totdeauna obloanele închise astfel, şi avea iluzia că tot aşa rămăseseră de atunci, totdeauna, şi că pereţii ar mai fi păstrat încă respiraţia generalului, aerul de pe vremea aceea.

Această iluzie era susţinută de vederea mobilierului rămas intact, înafară de rama patului de alamă cu baldachin, care nu mai avea nici saltelele, nici scândurile, nici draperiile ample ale baldachinului.

Penumbra aceea era propice reevocării îndepărtatelor amintiri.

De fiecare dată, Mauro se învârtea puţin prin cameră; se oprea în faţa acestei mobile, sau a celeilalte, în stare de decrepitudine, cu furnirul umflat, cu câte o crăpătură ici, colo; apoi se aşeza pe divanul cu stofa verde, acum îngălbenită, cu două rulouri la fiecare capăt, şi acolo, cu ochii întredeschişi, netezindu-şi cu mâna lui boantă şi botocănoasă, dar viguroasă, barba lungă şi albă, se gândea şi mai des îşi amintea, absorbit, ca în biserică un evlavios în timpul rugăciunii.

Nu-l deranjau nici şoarecii care făceau uneori o gălăgie drăcească pe terasa de deasupra, pe a cărei suprafaţă pusese foi de tablă ca să împiedice să se ruineze plafonul din *camerone* a generalului. Remediul n-a durat însă mult: foile de tablă s-au desprins la soare şi s-au strâmbat, spre marea satisfacţie a şoarecilor ce alergau unul după altul, pitulându-se acolo; şi tavanul s-a coşcovit, iarna începând să picure prin vreo două, trei locuri, încât pereţii păstrau şi vara două pete mari de umezeală şi de mucegai. Don Cosmo nu-şi făcea nicio grijă din cauza asta; nu intra aproape niciodată în *camerone;* Mauro nu voia să se facă reparaţii acolo; nu-i mai rămânea mult de trăit şi până atunci ţinea să rămână totul în camera aceea aşa cum era; ştia că după moartea lui nimeni nu avea să se mai îngrijească să păstreze acel

„sanctuar al libertăţii”; şi atunci putea să se prăbuşească şi tavanul sau putea să fie reparat. Până una, alta, în fiecare an, o dată cu sosirea toamnei, el se ducea pe terasă să aşeze la loc foile de tablă şi să le fixeze cu pietre mari, iar pe podeaua din *camerone* punea tot felul de lighene şi lighenaşe sub locurile unde se infiltrase apa şi picura. Picăturile de apă căzdeau sonore, una câte una; şi acel pic-pic cadenţat părea să fie în armonie cu momentele lui de reculegere.

De cum a intrat, Dianella a fost şocată la vederea neaşteptată a unui animal îmbălsămat, care, în penumbră, părea viu, acolo, pe peretele din faţă, lângă colţ, cu coada atârnată şi cu capul întors într-o parte, ca o felină.

— Ce spaimă am tras! – exclamă ea, stăpânindu-şi un râs nervos şi cu mâinile pe faţă. Nu m-am aşteptat. Ce e?

— Leopard.

— Frumos!

Şi Dianella îşi lăsă mâna pe părul acela vărgat ca să-l mângâie; dar şi-o retrase imediat, toată plină de praf, şi observă că animalului îi lipsea unul din ochii săi de sticlă, stângul.

— Un alt leopard ca acesta – reluă Mauro – l-am dăruit Muzeului Institutului, la Girgenti. Nu l-aţi văzut niciodată? Există în Muzeu o vitrină a mea. Lângă leopard, o hienă, mare şi frumoasă, şi deasupra, un vultur imperial. Pe vitrină stă scris: *Vânaţi, îmbălsămaţi şi donaţi de Mauro Mortara.* Da, domnişoară. Dar veniţi aici, mai întâi. Vreau să vă arăt altceva.

O conduse în faţa vechiului divan scos din ţâţâni.

Deasupra divanului, atârnate pe perete, erau patru medalii, două de argint, două de bronz, fixate pe o plăcuţă îmbrăcată în catifea roşie, destrămată şi decolorată. Deasupra plăcuţei era o scrisoare, înrămată, scrisă cu caractere minuscule pe o foaie de un albastru-decolorat.

— Ah, medaliile! – exclamă Dianella.

— Nu! spuse Mauro tulburat, cu ochii închişi. Scrisoarea. Citiţi scrisoarea.

Dianella se apropie mai mult de divan şi citi mai întâi iscălitura: *Gerlando Laurentano.*

— A Generalului?

Mauro, tot cu ochii închişi, confirmă dând din cap, cu gravitate.

Şi Dianella citi:

Prieteni,

Ştirile din Franţa, lovitura de Stat a lui Louis Napoleon[70] *vor aduce desigur o gravă şi lungă frână mişcării cauzei noastre sfinte, întârziind, cine ştie până când, reîntoarcerea noastră în Sicilia.*

Bătrân cum sunt, nu mai sunt în stare să suport povara acestei vieţi de exil.

Cred că nu voi mai fi capabil să-mi ofer braţul patriei, când aceasta, după ce se vor maturiza evenimentele, va avea nevoie de el. De aceea dispare raţiunea de a mai târî astfel o existenţă neplăcută pentru mine şi care dăunează f iilor mei.

Voi, mai tineri, încă mai aveţi această raţiune, aşa că trăiţi totuşi pentru ea şi amintiţi-vă uneori cu afecţiune de al vostru

Gerlando Laurentano.

Dianella se întoarse să-l privească pe Mortara, care, ghemuit tot în sine, cu ochii mijiţi, cu figura contractată şi cu o mână pe gură, făcea mare efort ca să-şi sufoce în barba răvăşită hohotele de plâns care-l năpădeau.

— N-am mai citit-o de ani de zile, – murmură, când putu să vorbească.

Clătină îndelung capul, apoi reluă discuţia:

— M-a trădat în felul acesta. A scris scrisoarea şi s-a îmbrăcat ca şi cum ar fi trebuit să se ducă la un bal. Eram la bucătărie; m-a chemat. „Dă scrisoarea asta lui Mariano

[70] Napoleon al III-lea (n.tr.)

Gioéni, la La Valletta.” La La Valletta erau alţi exilaţi sicilieni, care fuseseră aici toţi, în această cameră, mai înainte de Patruzecişiopt, pe vremea conspiraţiei. Parcă-i mai văd şi acum: don Giovanni Ricci-Gramitto, poetul; don Mariano Gioéni şi fratele lui don Francesco; don Francesco De Luca; don Gerlando Bianchini; don Vincenzo Barresi; toţi aici; şi eu, jos, făceam de gardă. Ce mai! Am dus scrisoarea… Cum aş fi putut bănui? Când m-am întors la Burmula l-am găsit mort.

— Se omorâse? întrebă timid Dianella.

— Cu otravă, – răspunse Mauro. N-a avut timp nici să-şi tragă celălalt picior pe pat. Ce frumos era. Îl cunoaşteţi pe don Ippolito? Mai frumos. Drept, cu o pereche de ochi care te fulgerau: un sfântul Gheorghe! Şi bătrân fiind se îndrăgosteau femeile de el.

Închise din nou ochii şi cu voce slabă repetă finalul scrisorii, pe care îl ştia pe dinafară:

— *„Voi mai tineri, încă mai aveţi această raţiune, aşa că trăiţi totuşi pentru ea şi amintiţi-vă uneori cu afecţiune de al vostru Gerlando Laurentano.”* Vedeţi? Şi eu am trăit după cum a vrut el. Şi aici, sub scrisoare, pe care am primit-o înapoi de la don Mariano Gioéni, am vrut să agăţ, ca răspuns, medaliile mele. Dar mai înainte de a le primi! Aşezaţi-vă aici; nu vă obosiţi…

Dianella s-a aşezat pe divanul cel vechi. În clipa aceea, donna Sara Alàimo, auzind vorbă dinspre *camerone* şi văzând, contrar obiceiului, uşa întredeschisă, şi-a vârât capul cu boneta pe el, să privească:

— Ce cauţi dumneata aici? – sări în sus Mauro Mortara, cum ar fi făcut, dacă ar fi fost viu, leopardul acela. Aici nu-i nimic pentru dumneata!

— Hm! – făcu donna Sara, retrăgându-şi imediat capul. Cine se atinge de ceva aici?!

Mauro se repezi să baricadeze uşa.

— Aş strânge-o de gât! N-o pot suferi, n-o pot vedea pe această spioană a preoţilor! Acum mai are curajul să-şi vâre nasul până şi aici, înăuntru! De n-ar fi făcut-o

niciodată! Preoţii o ţin aici, ştiţi? profitând de prostănacul de don Cosmo. *Sanfedisti! Sanfedisti!...*

— Dar mai sunt totuşi aceşti *Sanfedisti?* – întrebă Dianella cu un zâmbet binevoitor.

— Oh, *Marasantissima,* lăsaţi să vă spun eu! – reveni, cu exclamaţia sa obişnuită, Mortara. Dacă sunt! Poate că acum îşi spun altfel; dar rămân mereu aceiaşi.

O sectă infernală, răspândiţi în toată lumea! Spioni peste tot; am găsit pe unul până şi în Turcia, închipuiţi-vă, la Constantinopoli!

— Dumneata ai fost până acolo? – întrebă Dianella.

— Până acolo? Chiar şi mai departe! – răspunse Mauro cu un zâmbet de satisfacţie. Unde n-am fost şi ce n-am făcut eu? Să numărăm; dar nu sunt de ajuns degetele mâinilor; oier, ţăran, servitor, marinar-elev, bucătar, om de serviciu pe plajă, vânător de animale sălbatice, apoi, voluntar garibaldin, ordonanţa lui Bixio; apoi, după revoluţie, şef de închisoare; la Santo Vito am ţinut în mână trei sute de ocnaşi care voiau să evadeze; şi la urmă, aici, ţăran, din nou. Viaţa mea? N-ar părea adevărată, dacă cineva ar vrea s-o povestească.

Rămase câtva timp tăcut, netezindu-şi barba, în timp ce ochii verzui îi râdeau lucioşi, la freamătul sufletesc al amintirilor.

— Tăiaţi un trunchi de copac, spuse, şi aruncaţi-l în mare, departe de plajă. Unde va ajunge? Eram ca un trunchi de copac, născut şi crescut aici, la Valsanía. A venit furtuna şi m-a smuls din rădăcini. Mai întâi a plecat generalul cu camarazii de arme; eu am plecat după două zile, noaptea, cu o corabie cu pânze, cum era pe vremea aceea; o barcă mare, din cele care se numesc tartane. Acum râd. Dacă aţi şti ce frică mi-a fost în noaptea aceea, pe mare!

— Pentru prima dată?

— Cine să mai fi fost vreodată?! Negru, totul negru, cer şi mare. Numai vela întinsă ce se mai vedea albă. Stelele îndesate una lângă alta, sus de tot, păreau o pulbere.

Marea se spărgea lovind în pereţii tartanei şi catargul scârţâia. Apoi a apărut luna şi bestia se mai îmbună.

Marinarii la probă fumau pipă şi discutau între ei; eu, cătrănit, aruncat acolo, printre baloturi şi frânghii, vedeam focul pipelor lor; plângeam, cu ochii holbaţi, fără să-mi dau seama. Lacrimile îmi şiroiau pe mâini. Eram ca un prunc de cinci ani; şi aveam treizeci şi trei! Adio Sicilia!; adio, Valsanía; Girgenti care se vede de departe, acolo sus, pe înălţime; adio, clopote, de la San Gerlando, al căror dangăt, în liniştea câmpiei, îmi ajungea ca un zumzet; adio copaci pe care-i cunoşteam pe fiecare în parte... Nu vă puteţi închipui cum apar de departe lucrurile dragi, pe care le laşi şi ce gheară sfâşietoare simţi în suflet! Eu revedeam anumite locuri din Valsanía, ca şi cum aş fi fost acolo; ba chiar mai bine; observam unele lucruri pe care nu le observasem mai înainte; cum tremurau firele de iarbă la adierea uşoară venită dinspre Grecia, o piatră căzută din ziduleţ, un copac uşor strâmb în pantă, care s-ar fi putut îndrepta, şi căruia îi puteam număra frunzele, una câte una... Ce mai! În zori am ajuns la Malta. Mai întâi se ajunge în insula Gozzo... Malta, înţelegeţi? toată ca un golf, îmbrăţişează marea. Ici şi colo, adâncituri. Într-una din ele este Burmula, unde îşi luase generalul o cameră. Porturi mari, păduri de nave; şi lume de toate rasele, de toate naţiunile; arabi, turci, beduini, marocani; şi apoi englezi, francezi, spanioli. O sută de limbi. În Cincizeci a izbucnit holera, adusă de evreii din Susa, care aveau cu ei femei frumoase, frumoase! dar, ştiţi? fetişcane proaspete, de şaisprezece şi optsprezece ani, ca dumneavoastră...

— Oh, eu am mai mult! – zâmbi Dianella.

— Mai mult? Nu păreţi. Se boiau. Fără să fi avut nevoie – continuă Mauro – de parcă ar fi fost în vârstă. Păcat! Femei frumoase! Au adus holera, vă spuneam; o epidemie teribilă! Închipuiţi-vă că la Burmula, un mic sătuc, într-o singură zi, au fost opt sute de morţi. Mureau ca muştele. Dar pe un nenorocit moartea nu poate să-l

sperie! Eu mâncam, ca nimic, vinete şi roşii; o făceam anume. Învăţasem o canţonă malteză şi o cântam zi şi noapte, călare pe o fereastră. Fiindcă eram îndrăgostit...

— Ah, da? Acolo? – întrebă Dianella, uimită.

— Nu acolo, – răspunse Mauro. Lăsasem aici, la Valsanía, o ţărăncuţă cu care făceam dragoste: Serafina...

S-a măritat cu altul, după niciun an. Şi eu cântam... Vreţi să auziţi canţoneta? Mi-o mai amintesc încă.

Cu ochii întredeschişi şi capul dat pe spate, începu să fredoneze în falset, pronunţând în felul său cuvintele acelei canţonete populare:

Ahi me kalbi, kentu giani...

Dianella îl privea cu admiraţie, cu o duioşie şi o blândeţe îndurerată, care emana şi din ritmul trist al ariei de pe vremuri şi dintr-un loc îndepărtat, – care vibra pe buzele acelui bătrân, slab ecou al trecutei, aventuroasei tinereţi. Nu bănuia câtuşi de puţin sub scoarţa aspră a lui Mortara duioşia unor asemenea amintiri.

— Ce frumoasă e! mai cântaţi-o o dată!

Mauro, emoţionat, îi făcu semn cu un deget că nu.

— Nu pot, n-am voce... Ştiţi ce înseamnă primele cuvinte? *Vai de mine, cum mă doare inima.* Sensul celorlalte nu mi-l mai amintesc. Îi plăcea atât de mult generalului canţoneta asta! Mereu mă ruga să i-o cânt. Ei, aveam voce frumoasă pe vremea aceea... Vă uitaţi la leopard? Acum vă povestesc.

Şi continuă să-i povestească cum, după moartea generalului, rămânând singur la Burmula, nemaivrând să se întoarcă în Sicilia unde se compromisese, s-a dus la La Valletta. Aici, exilaţii sicilieni ar fi vrut să-l ajute; dar el, ştiind în ce condiţii mizerabile trăiau, le refuzase orice ajutor şi începuse să muncească în port, ca elev marinar, hamal, stivuitor. Lipseau braţe de muncă, populaţia fiind decimată de holeră. Apoi, se îmbarcase pe un piroscaf englez ca fochist. Timp de şase luni şi mai bine, fusese

îngropat acolo în pântecul solid şi zgomotos al navei, să se pârjolească la focul alimentat de el zi şi noapte, fără să ştie niciodată încotro se îndrepta. Maşiniştii englezi îl priveau şi râdeau – cine ştie de ce – şi într-o zi, prin forţa lucrurilor, au ţinut să-l prezinte, aşa cum era, afumat tot, căpitanului – un om şi jumătate, sanguin, cu un bărboi roşcat care-i ajungea aproape până la genunchi

— Şi căpitanul îl bătuse de mai multe ori pe umăr, lăudându-l poate pentru zelul său. El, ce-i drept, în toate lunile acelea, nu-şi îngăduise o clipă de răgaz; nici ca să mănânce; pierduse şi pofta de mâncare; doar bea ca să-şi potolească fierbinţeala trupului care respira cu greu acolo dedesubt, tânjind după puţin aer! Singura destindere, când acostau în vreun port, o veche carte de bucătărie, toată jerpelită, pe care învăţase să silabisească cu ajutorul bucătarului de la bord, şi el italian, de mult timp expatriat în Malta.

Distracţie şi comoară pentru el, cartea aceea! Fiindcă, într-o zi, bucătarul îmbolnăvindu-se grav, fusese debarcat la Smirna, şi, în lipsă de altul, la proba acestui alt foc fusese pus el, moştenitorul cărţii şi al doctrinei culinare a aceluia. Se dăruise cu tot elanul acestei noi îndeletniciri şi în scurt timp reuşise să-l mulţumească într-atât pe căpitan, încât acesta, văzând că şi el era cât pe aci să se îmbolnăvească, la fel ca şi celălalt bucătar, în mod spontan îl recomandase ca rândaş la o familie engleză, foarte înstărită, domiciliată la Constantinopoli. Dar boala contractata la bordul vasului nu-l lăsase multă vreme în slujba, din cauza unei nenorocite de întâmplări, survenită în una din zilele acelea. Un droghist din Alcamo, stabilit de mulţi ani acolo, la Constantinopoli, la care el se mai ducea din când în când ca să mai audă dialectul din locul lui natal, voise să-l otrăvească. Da! În loc de o poţiune din ulei de migdale dulci, îi dăduse pesemne ulei din migdale amare. Spionul preoţilor, al *Şanfedistilor,* şi acela! Să fi fost o greşeală involuntară? Nici gând! Îşi amintea bine că acela îndrăznise într-o bună zi să-l dojenească mânios

când îi povestise aventura cu franciscanul agăţat de pom, aşa, ca să mai râdă. Ah, dar după ce şi-a revenit, ca prin minune, după aproape trei luni, din otrăvirea aceea, l-a făcut să plătească scump delictul. Cu un pumn (şi zâmbind Mauro i-a arătat pumnul) l-a întins pe jos în prăvălie. Avea la deget un inel gros de fier, ca un cui întors, cumpărat la Smirna, şi cu el – fără să vrea, hm! – îi sfărâmase tâmpla. Când şi-a revenit după spaima şi buimăceala aceea, văzându-l căzut grămadă pe jos, plin de sânge, a fugit şi după câteva ore a şi plecat cu o navă care se îndrepta spre un portuleţ din Asia Mică. Nu-şi mai amintea de satul de lângă mare în care coborâse; era vară şi imediat găsise o slujbă de băiat de plajă.

— Aţi auzit vorbindu-se de Orazio Antinori? – întrebă deodată Mortara.

— Exploratorul? Da! – îi răspunse Dianella.

— A venit acolo, la mare, într-o zi – continuă Mauro, – cu un alt italian. I-am auzit vorbind şi m-am apropiat de ei. Antinori angaja vânători pentru vânarea fiarelor, în deşertul Libiei. I-am plăcut şi m-a luat cu el. Noi ne duceam şi-i trimiteam fiarele omorâte; el le îmbălsăma şi apoi le expedia la muzee, la Londra, la Viena... Când mă întorceam de la vânătoare, cum el ţinea la mine, fiindcă mă ştia om de încredere, îl ajutam să pregătească substanţele şi încet, încet, i-am furat meseria. Şi astfel am învăţat să îmbălsămez; şi când el a plecat, am continuat pe contul meu vânătoarea şi expedierea. Vreau să vă povestesc o anume aventură. Într-o zi, ne rătăciserăm amândoi, morţi de foame şi de sete. La un moment dat am observat câţiva copaci, smochini, şi, închipuiţi-vă, i-am luat cu asalt! Dar smochinele cele mai bune erau sus şi nu le puteam culege. Atunci eu, ţăran, ce-am făcut? m-am îndepărtat şi am revenit cu o trestie frumoasă şi lungă; am crăpat-o uşor în vârf şi cu ea am început să culeg smochinele mai coapte, ca lacrima de lapte; miere, vă spun! Antinori mă privea şi-l rodea în suflet. În cele din urmă nu s-a mai abţinut şi mi-a strigat:

„Ce faci? Încetezi? Vrei să mă omoare turcii?” Am priceput aluzia. Încet, am întins braţul şi i-am oferit trestia. M-am dus să iau alta, şi amândoi am continuat să furăm liniştiţi smochine. Ah, Antinori... ţinea la mine, şi m-a ajutat mult, şi de departe. Am stat acolo peste şase ani. Apoi am auzit că Garibaldi debarcase la Marsala; am zburat iute în Sicilia. Am debarcat la Messina, am ajuns din urmă voluntarii la Milazzo. Don Stefano Auriti mi-a murit în braţe. Nu mai putea vorbi, îmi atrăgea atenţia, din ochi, asupra fiului, Roberto, puiul său de leu de doisprezece ani... Ne-am bătut! La Reggio eu am început focul, ştiţi? Primul foc de puşcă al meu a fost! Apoi Bixio m-a luat ca ordonanţă... Ce mai zi, ziua de la Volturno! Dar acum, după ce-am văzut atâtea şi atâtea, după ce am trecut prin multe, sunt satisfăcut, ce vreţi! Italia e mare! Italia e în fruntea naţiunilor! Dictează legea pe lumea asta! Şi pot spune că şi eu, aşa, ca un biet neştiutor şi neînsemnat ce sunt, am făcut ceva pentru ea, fără prea multă pălăvrăgeală. Mă pot duce la rege şi să-i spun: „Majestate, la scaunul pe care staţi dacă nu un picior sau o ramă, o scândurică, sau măcar un cui tot am pus şi eu. Rolul meu mi l-am onorat, fiule!” Şi sunt mulţumit. Păşesc aici în Valsanía, văd firele de telegraf, aud cum zumzăie stâlpul, de parcă ar avea înăuntru un cuib de bondari, şi-mi creşte inima în piept; spun: „Roadele Revoluţiei!” Mă duc acolo, văd calea ferată, trenul, care aleargă pe sub pământ, prin tunelul, de sub Valsanía, de mi se pare un vis, şi spun: „Roadele Revoluţiei!” Mă duc la umbra pinului, privesc marea, văd acolo jos, la asfinţit, Porto Empedocle, care pe vremea plecării mele la Malta, nu avea altceva decât Turnul, Rastiglio şi Digul Vechi şi patru căsuţe şi azi a devenit aproape un oraş: văd cele două coaste lungi ale portului nou, care mi se par două braţe întinse spre toate navele din toate ţările civilizate din lume, ca şi cum ar spune: „Veniţi! Veniţi! Italia a înviat, Italia îi îmbrăţişează pe toţi, dă tuturor bogăţia sulfului său, bogăţia grădinilor sale!”

„Roadele Revoluţiei”, mă gândesc, şi – vedeţi? încep să plâng ca un copil, de bucurie…

Scoase, vorbind astfel, din deschizătura cămăşii aspre de aba, o batistă mare de bumbac albăstriu, şi îşi şterse ochii, care i se umpluseră cu adevărat de lacrimi.

Dianella simţi că şi ei i se umezesc ochii. Bătrânul acela care inspira atâta teamă, care omorâse un om ca nimic şi din cauza lui murise altul, dintr-o vagă bănuială de maniac; care mergea mereu înarmat, gata să verse alt sânge, iute la mânie cum era, aspru şi morocănos; bătrânul acela, iată că plângea ca un copil, datorită operei împlinite pe care el o vedea fără cusur şi glorioasă; plângea, exaltându-se în gesturile sale eroice şi în măreţia patriei, pentru care el suferise şi se luptase, fără să fi cerut nimic niciodată, generos şi feroce, credincios ca un câine şi curajos ca un leu. Nici porumbeii lui şi nici pacea ogoarelor, nici îngrijirea viei, nici cântecul ciocârliilor nu reuşeau să-i însenineze sufletul după atâta timp; acel *camerone* era sanctuarul lui; ieşea de acolo nespus de tulburat, învârtindu-se pe câmp, printre migdali şi măslini, vorbind în sinea lui despre bătălii şi conspiraţii, privind cam pieziş marea înspre partea unde se afla Tunisul, de unde îşi închipuia el un asalt neaşteptat din partea francezilor.

Un zgomot de clopoţei şi de rostogolire a roţilor unei trăsuri ajunse brusc acolo, trezind-o pe Dianella din consideraţiile acestea şi pe Mauro din plâns.

— Tatăl dumneavoastră? – întrebă el, înnourându-se imediat şi vârându-şi în cămaşă batista.

Dianella se ridică, consternată şi se repezi spre fereastră ca să privească printre scândurelele obloanelor. Rămase aşa. Din trăsura oprită în faţa vilei, coborau tatăl ei, care se întorcea, şi Aurelio Costa – el! – în ţinută de ţară.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, – îi spuse Mauro, aproape împingând-o. Închid şi ies şi eu de aici!

Dianella văzu în fundul coridorului pe Costa şi pe tatăl

ei, îndreptându-se spre camera acestuia în care se închiseră. Atunci, Mauro Mortara, ca un animal surprins în culcuşul lui, se strecură pe vârful picioarelor, fără a scoate un cuvânt.

Ea rămase uluită, profund tulburată, neştiind ce să creadă de reîntoarcerea neobişnuită şi neaşteptată a tatălui ei. Evident că atât reîntoarcerea lui cât şi venirea lui Aurelio Costa erau legate de tumultul de la Aragona. Părea să se fi întâmplat ceva foarte grav. Fugise Aurelio? Nu; Dianella nici nu vru măcar să presupună. Poate că tatăl ei trimisese pe cineva să-l cheme. Cu ce suflet?

Se simţi ispitită să se ducă în camera ei, alături de cea a tatălui, la ideea că ar prinde vreun cuvânt din discuţia lor; dar amintindu-şi de privirea tatălui ei din dimineaţa aceea, se abţinu; rămase totuşi, într-o incertitudine, în camera de la intrare.

— Tatăl dumneavoastră – o anunţă donna Sara Alàimo, scoţându-şi capul în dreptul uşii de la bucătărie.

Dianella îi făcu semn din cap că ştie.

— Cu inginerul, – adăugă donna Sara, în şoaptă.

Dianella îi făcu din nou semn cu capul că ştia, şi ieşi pe palierul scării exterioare. Trăsura mai era acolo, în aşteptare, lângă ultima treaptă a scării. Prin urmare, tatăl ei avea să plece imediat? Poate că venise să ia vreo hârtie.

— Vă duceţi la Porto Empedocle? – îl întrebă ea pe vizitiu.

— Da, Excelenţă, răspunse acesta.

Şi iată pe tatăl ei şi pe Costa grăbiţi. Flaminio Salvo nu se aştepta să dea de fiica lui pe palierul scării şi văzând-o acolo, se trase puţin înapoi, fără să se oprească, îi zâmbi şi o salută cu mâna. Aurelio Costa, care venea în urma lui, rămase stânjenit o clipă, făcu gestul de a-şi scoate şapca; dar Salvo îi strigă:

— Hai să mergem, hai…

Dianella, palidă, cu sufletul la gură, îi văzu urcându-se în trăsură, plecând, fără a mai întoarce capul, şi îi urmări

cu privirea până când dispărură printre copacii de pe alee.

Ce mult se schimbase Aurelio! Şi ce tulburat era... Părea bolnav, îmbătrânit, neras... Dianella se gândi la părerea exprimată de Nicoletta Capolino. Ar fi vrut să-l vadă mai demult alături de tatăl ei; ar fi vrut ca, în ciuda chemării imperioase a acestuia, el să se fi oprit puţin pe palier, măcar s-o salute. În schimb, îl ascultase supus... Poate că momentul era... Cine ştie ce se întâmplase la minele de sulf!

Flaminio Salvo se întoarse târziu, seara, într-o bună dispoziţie, ca de fiecare dată când lua câte o hotărâre gravă.

La masa de seară îi ceru scuze lui don Cosmo pentru enervarea de dimineaţă; spuse că i-au ajuns până peste cap nenumăratele plictiseli care i se potopiseră de la minele de sulf din Aragona şi că se hotărâse să le închidă.

— Astfel vor mai face grevă şi din plăcerea mea, domnii mineri, şi vor avea timp mai mult să asiste la predicile sacerdoţilor lor umanitari. Să se hrănească cu predici! E frumoasă evanghelia umanitară, don Cosmo, citită pe o singură pagină! Dacă ar întoarce foaia... Dar au grijă să n-o facă! Au dreptate; numai că raţiunea lor este aici!

Şi îşi atinse pântecul.

— Să te duci şi să-i faci să înţeleagă că politica vamală urmată de guvernul italian a fost un belşug pentru industria şi industriaşii din Italia de nord şi o ruină îngrozitoare pentru Italia de sud şi pentru biata noastră insulă; şi că de ani de zile mărirea taxelor şi a tuturor poverilor este continuă şi continuă scăderea produselor; că la preţul la care a scăzut sulful, nu numai că este absolut imposibil să-i tratezi mai bine, dar este de-a dreptul o nebunie să continui industria... Eu nu închisesem minele de sulf din cauza lor, ca să nu le iau codru de pâine de la gură. Fac grevă? Mii de mulţumiri! Asta înseamnă că se pot lipsi de muncă. Toţi oamenii la plimbare! Veselie!

— Viaţa! – suspină don Cosmo, cu colţurile gurii contractate în jos. Dacă ne gândim bine... Sulful, sigur... industriile... faţa asta de masă de damasc, paharul acesta şlefuit... lampa de bronz... toate aceste fleacuri de pe masă... şi din casă... şi pe străzi... piroscafe pe mare, căi ferate, baloane în văzduh... Suntem nebuni, pe cuvânt de onoare! Da, servesc, servesc pentru a umple într-un fel această maximă stupiditate pe care o numim viaţă, ca să-i dăm o oarecare aparenţă, o oarecare consistenţă... Hm! Vă jur că nu ştiu, în anumite momente, dacă eu sunt mai nebun fiindcă nu înţeleg nimic sau cei care cred în mod serios că înţeleg ceva şi discută şi se agită, ca şi cum ar avea cu adevărat un scop în faţa lor, dar care după ce a fost atins nu întârzie să le apară chiar lor zadarnic. Eu aş începe, domnul meu, cu spargerea acestui pahar. Apoi aş dărâma casa... începând din nou *da capo,* cine ştie!... Dumneavoastră spuneţi că nenorociţii aceia au raţiunea aici? Ferice de ei, Domnul meu! Şi vai de lume dacă se satură... Unde mai aveţi dumneavoastră o altă raţiune? Unde o mai am eu?

La scurt timp după aceea, Flaminio Salvo şi Dianella priveau pe fereastră. Noaptea era foarte întunecată. Stelele îndepărtate împungând şi lărgind cerul, nu ajungeau să lumineze pământul. Greierii ţârâiau departe fără întrerupere şi, din când în când, din adâncul văii se înălţa viersul trist al vreunei cucuvele, ca un hohot de plâns. Bezna, ca şi tăcerea din jurul vilei, era ici şi colo, înţepată şi vibrată de scurte strigăte de lilieci invizibili. Apoi, apăru şi luna, vânătă, dinspre mânăstirea amplă de la Monserrato, în fund, şi un foşnet uşor de frunze străbătu întreaga fire. De departe lătra un câine.

— Tu nu ai nimic, Dianella, chiar nimic să-i spui tatălui tău? – o întrebă Salvo, fără s-o privească, pe un ton trist, ca şi cum cu sufletul ar fi rătăcit departe de fereastra aceea.

— Eu? – întrebă Dianella, şovăitoare şi aproape speriată. Nimic... Ce ţi-aş putea spune?

— Nimic, prin urmare, – reluă tatăl. Niciun secret, mic, cât de mic... nimic, nu? Sunt mulţumit. Fiindcă tu, biata mea copilă, nu mă ai decât pe mine, copleşit de atâtea griji... Şi azi... ce zi păcătoasă!... Ştii ce le lipseşte multora? Reflexul de situaţie. Nu spun că aş fi răspuns da, dacă întrebarea mi-ar fi pus-o în altă zi, în alt fel; dar aş fi răspuns nu, cu mai multă politeţe cel puţin, uite, după ce aş fi vorbit cu tine.

Ascultându-i vorbele calme şi lente ale tatălui, Dianella se temu că el ar fi putut auzi ciocănitul pulsului ei, suspendat într-o aşteptare anxioasă, o dată cu înfierbântarea impetuoasă a sângelui năvălit în vene.

— M-au întrebat... tu mă înţelegi, – continuă Salvo, întorcându-se spre ea, să-i spioneze privirea. Şi eu, convins că fata mea frumoasă, atât de înţeleaptă, nu putea să-şi fi oprit atenţia nici măcar pentru o clipă asupra unui tânăr – oh, da, bun; dar totuşi, din atâtea motive, nepotrivit şi nici demn – luat în momentul acela chiar inoportun, am refuzat, fără discuţie. Să vedem puţin, nu ghiceşti?

— Nu... răspunse, mai mult cu suflarea decât cu glasul, Dianella.

— Chiar nu ghiceşti? insistă tatăl zâmbind, parcă conştient de tortura pe care i-o provoca. Hai, încearcă...

— Nu... n-aş şti... – se bâlbâi ea.

— Ei, atunci va trebui să-ţi spun – încheie tatăl – ca să ştii ce-ai de făcut. De Vincentis...

— Aha! – exclamă Dianella, cu o izbucnire irezistibilă de râs. Bietul Niní?

— Bietul Niní – repetă tatăl, dând din cap şi zâmbind şi el. Prin urmare, te aşteptai?

— Nu, jur – se grăbi să-i răspundă Dianella, cu vioiciune. Mi-am dat seama, dar...

— Dar te aşteptai la altul? – reveni cu întrebarea tatăl, prompt, privind-o şi mai insistent.

Dianella, atunci, îi ţinu piept şi susţinu privirea tatălui cu o fermitate rece.

— Ţi-am spus că nu.

Bănuiala că tatăl ei prin discuţia aceea voia să-i întindă o cursă devenise certitudine. Poate că nici nu era adevărat că Niní De Vincentis o ceruse în căsătorie. Şi faptul că tatăl ei se servise de el, bietul băiat prea cumsecade, aproape ca să-l facă ridicol, i se păru odios, ştiind între altele, că şi De Vincentis era victima lui.

Acesta nu mai adăugă nimic; mai rămase câtva timp la fereastră, să privească afară, apoi se retrase cu un suspin şi o salută pe fata lui, mai înainte de a se duce la culcare.

— Noapte bună – îi răspunse cu răceală Dianella.

De îndată ce a rămas singură, şi-a ascuns faţa în mâini şi a început să plângă. I se păruse că tatăl ei sfâşiindu-i inima, se distrase ca o pisică cu un şoarece. Oh, Doamne, de ce, de ce este atât de rău până şi cu propria lui fată, când i-ar fi fost atât de uşor să fie bun cu toată lumea?

Dacă, într-adevăr, voia ca ea să-şi dezvăluie taina, amintindu-i că nu avea cui să i se destăinuie decât lui, de ce tocmai în momentul când îi înfăţişa soarta crudă care o privase de sfaturile şi dragostea unei mame, îi întindea o cursă? Aşadar, nu; era ceva sigur acum; el nu voia ca ea să-l iubească pe Aurelio. Închisese minele de sulf; poate că transpusese în realitate ameninţarea de dimineaţă: „îi dau afară pe toţi!” Şi pe Aurelio? Oh, Aurelio nu mai avea acum nevoie de el! Pierzând propunerea aceea, atâtea alte slujbe, poate şi mai bune, i se vor oferi, imediat. Şi poate că aceasta, iată, îl necăjea mai mult pe tatăl ei, faptul că-i dăduse tânărului posibilitatea de a nu mai avea nevoie de el, deşi o făcuse dintr-o datorie care-l lega de el. Voia ca toţi să fie instrumente docile în mâinile lui; şi Aurelio, în schimb, ar fi putut să i se împotrivească, tocmai acolo unde se temea el mai mult de răzvrătire: în inima fetei sale. Da, da, fiindcă ştia bine că ea îl iubea. De ar fi ştiut tot atât de bine şi Aurelio! Dar ce s-o fi întâmplat, de fapt, dacă, într-adevăr, tatăl ei a închis minele de sulf, l-o fi concediat? Aurelio ar pleca din nou departe, s-ar întoarce în Sardegna, fără să bănuiască

măcar dragostea ei, şi poate acolo...

Dianella îşi ascunsese din nou faţa în mâini. În golul plin de nelinişti, fixându-şi auzul, fără să vrea, în ţârâitul continuu al greierilor, i se păru că acest sunet devenea din ce în ce mai intens şi mai sonor; gândindu-se la tumultul din Aragona, şi de la Comitini, concertul acela fervent deveni pentru ea, deodată, clamoarea îndepărtată, nedefinită, a unui popor revoltat, în fruntea căruia Aurelio, răzvrătit, devenea conducător şi răzbunător. Şi ea? Şi ea?

Îşi descoperi faţa: atunci îi apăru ca în vis pacea lipsită de amintiri care domnea acolo la ţară, prezentă în faţa blândei lumini alburii lunare. Şi un fluid răcoros neaşteptat de duioşie îi izvorî din inimă; şi alte lacrimi îi împăienjeniră ochii.

Ah, şi totuşi ce frumos era spectacolul acelei nopţi adânci lunare domnind asupra câmpului, copacii aceia străvechi, neclintiţi în tristul lor vis peren, ale căror trunchiuri se înălţau din inima pământului, şi munţii acolo departe care închideau, întunecoşi, întâmpinând cerul, misterele evurilor îndepărtate, cântecul asiduu, vibrant şi limpede al greierilor, care, risipiţi printre ierburi, păreau să convingă spre o uitare deplină.

Între greieraşii, copacii aceia şi lună şi munţi nu era oare un acord misterios faţă de care oamenii rămâneau străini? Atâta frumuseţe nu era făurită pentru oamenii istoviţi care îşi închideau ochii în somn; frumuseţea asta avea să dureze toată noaptea, nevăzută de nimeni, în solitudinea campestră, când şi ea avea să închidă fereastra. Poate că asta voia şi liliacul invizibil care striga acolo în faţă, stingherit şi totuşi atras de lumină: voia ca ea să nu mai tulbure cu veghea armonia misterioasă nocturnă a naturii solitare.

Şi Dianella închise fereastra; lăsă numai un oblon întredeschis şi, prin deschizătura aceea, cu mâinile împreunate în faţa gurii, se rugă în tăcere pentru toată frumuseţea aceea rămasă afară, însufleţită deodată în

ochii ei de spiritul divin pe care oamenii îl tulbură cu patimile lor încâlcite şi triste. Aruncând o ultimă privire spre aleea din faţa vilei, desluşi o umbră care se plimba pe acolo, un craniu lucios sub lumina lunii. Don Cosmo? El.

Ah, cufundat acolo în spiritul divin, poate că el îl simţea? Mergea în sus şi în jos pe alee, cu mâinile la spate, absorbit, fără îndoială, în întunecate şi zadarnicele sale meditaţii.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

NICI INVITAŢIILE CANDIDAŢILOR, tipărite cu caractere de o şchioapă pe hârtie de toate culorile, nici orice altă animaţie neobişnuită pe străzile întortocheate ale vechiului oraş. Şi totuşi ziua fixată pentru alegerile politice era iminentă. Dar plictiseala lenevoasă se instalase de multă vreme în gura şarlataneriei, şi aceasta îşi pierduse glasul. Scara, cu care se dă asaltul la ziduri, putrezise şi căldăruşa cu clei se rupsese. La Girgenti şarlataneria se camuflase elegant în preot şi reculeasă, prevăzătoare, cu gâtul strâmb, mergea pe stradă, ascunzând între cutele sutanei nebunia publicităţii schimbată în sfeştoc. Cetăţenii o recunoşteau bine sub travestirea aceea, o lăsau să meargă înainte şi să acţioneze; poate că o şi respectau chiar; oh, fiindcă nici nu plictisea cu prea multe predici; apoi, împrumuta bani pe sub mână; – cu camătă, dar împrumuta; în mod public, cu multe cote de participare din partea lui Salvo şi cu alţi asociaţi mai mici – deschisese o bancă populară catolică – cu dobânda consimţită de sfântă mamă Biserică. Oficiile publice, prefectura, administraţia financiară, şcoli guvernamentale, tribunale, mai lăsau să se întrevadă câte o mişcare, dar aproape mecanică, în oraş: în altă parte, viaţa se accelera. Industria, comerţul, adevărata activitate, în sfârşit, se transferase de câtva timp, la Porto Empedocle, îngălbenit de sulf, albit de marnă, prăfuit şi zgomotos; devenit în scurt timp unul din cele mai aglomerate şi active emporii din insulă. Dar şi acolo, supraabundenţa de sulf datorată condiţiilor

improprii în care se desfăşura industria, ignorarea scopului căruia îi era destinat acel mineral şi a profiturilor care puteau fi câştigate de pe urma lui, lipsa marilor capitale, nevoia sau aviditatea unui câştig rapid, erau motivele care făceau ca bogăţia aceea a solului, care ar fi trebuit să fie bogăţia locuitorilor, pleca zi de zi înghiţită de stivele vapoarelor mercantile engleze, americane, franceze şi germane, lăsând tuturor celor ce trăiau din industria aceea şi din comerţul acela, oasele frânte de trudă, buzunarele goale şi sufletele otrăvite de războiul insidios şi feroce, cu care-şi contestaseră preţul mizerabil sau socoteala sau folosinţa mărfii de ei înşişi ieftinită. La Girgenti, numai tribunalele şi cercurile legate de Curtea cu Juri aveau într-adevăr de lucru, deschise cum erau tot anul. Sus la Culmo delle Forche, închisoarea din San Vito era totdeauna supraîncărcată cu deţinuţi, încât uneori aceştia trebuia să aştepte câte trei sau patru ani ca să fie judecaţi. Şi bine că în majoritatea cazurilor, cu aceste amânări forţate, nevinovăţia nu avea de pătimit. Oraşul era mai degrabă liniştit; dar la ţară şi în târgurile de provincie, omorurile, făţişe, adică directe sau prin ucigaşi plătiţi în încăierări neaşteptate sau răzbunări meditate, tâlhăriile şi furturile de vite, sechestrările de persoane şi şantajele erau continue şi nenumărate, roade ale mizeriei, ale sălbaticei ignoranţe, ale asprimii trudei care abrutiza, a vastelor întinderi solitare arse, fără vegetaţie şi neîngrijite. În piaţa Sant’ Anna, unde erau tribunalele, în centrul oraşului, se îmbulzeau clienţii din toată provincia, lume aspră, necioplită, arsă de soare, gesticulând în mii de feluri, plină de o vioiciune expresivă; proprietari de pământ, de mine de sulf, în ceartă cu arendaşii sau cu depozitarii din Porto Empedocle, şi cămătari şi afacerişti şi avocaţi şi trepăduşi; se îmbulzeau buimăciţi ţăranii grosolani din Grotte sau din Favara, din Racalmuto sau din Raffadali sau din Monteperto, muncitori în minele de sulf şi ţărani, în majoritate cu feţele pământii şi arse de soare, cu ochii de lup, îmbrăcaţi

în hainele grele de sărbătoare din postav albăstrui cu berete fasonate ciudat: ca un con, din catifea; ca un ciorap, din bumbac; sau padovane; cu cerculeţe sau lănţişoare de aur în urechi; veniţi ca să depună mărturie sau ca să asiste la rudele întemniţate. Toţi vorbeau cu întunecate sunete guturale sau cu deschise şi prelungite interjecţii. Pavajul de pe străzi scotea scântei la zgomotul surd al bocancilor bătuţi cu ţinte, din piele groasă lipsită de supleţe, butucănoşi şi alunecoşi. Şi aveau cu ei şi pe femeile lor, mame şi soţii şi fete şi surori cu ochii speriaţi sau lucioşi într-o nelinişte tulbure şi rezervată, îmbrăcate în haine din păr de capră, înfăşurate în manteluţele scurte din postav, albe sau negre, cu basmale pe cap în culori vii înnodate sub bărbie, unele cu loburile urechilor rupte de greutatea cerceilor în formă de cerc, atârnaţi sau în formă de lacrimi mari; altele îmbrăcate în negru şi cu ochii şi obrajii arşi de plâns, rudele vreunui asasin. Printre acestea, când erau singure, se învârtea ochioasă şi perfidă câte o bătrână codoaşă ca să ispitească pe cele mai tinere şi mai făţoase care se îmbujorau de ruşine, deşi, uneori, cedau totuşi, şi se lăsau conduse, sufocate de teamă şi nelinişte, tremurând toate, ca să-şi lase trupul în voie, fără vreo plăcere a lor, doar ca să nu se întoarcă cu mâna goală în sat, ci să poată cumpăra copiilor lor, orfani de tată, o pereche de pantofiori, o hăinuţă. (Ocazii! O biată fată trebuia să profite. Nimeni nu avea să ştie... Iute, iute... Păcat, da, dar Dumnezeu citea în inima lor...) Mulţi oameni fără treabă din oraş se plimbau în sus şi în jos, sleiţi de plictiseală, cu automatismul dementţilor, în sus şi în jos pe strada principală, singura plană din sat, cu frumos nume grec, Via Atenéa, dar îngustă ca şi celelalte şi întortocheată. Via Atenéa, Rupe Atenéa, Empedocle... nume: lumină de nume care făcea să apară şi mai tristă mizeria şi urâţenia lucrurilor şi a locurilor. Akragas a grecilor, Agrigentum a romanilor, ajunsese Kerkent a musulmanilor, şi marca arabă rămăsese indelebilă în sufletele şi în obiceiurile

oamenilor. Indolenţa taciturnă, neîncrederea suspicioasă şi gelozia. Din codrul Civita, inima oraşului vetust dispărut, se ridica, într-o vreme, pe colina pe care sălăşluieşte mizer noul oraş, un lung şir de chiparoşi, foarte înalţi şi austeri, vrând parcă să marcheze o cale a morţii. Încet, încet, au dispărut; doar unul, cel mai înalt şi cel mai umbros, continua să străjuie pe singura alee a oraşului, numită Passeggiata, singura frumuseţe a oraşului, deschis panoramei splendide a întregului ţărm, jos, diversificat de coline, văi, şesuri şi marea, în depărtare, în infinita curbă a orizontului. Chiparosul acela, profilându-se negru şi majestuos, după înflăcărarea minunatelor asfinţituri pe plaja umbrită în întregime de un azur nocturn, părea să adune în el tristeţea infinită a tăcerii, emanată din meleagurile cândva sonore şi pline de atâta viaţă. Acum, aici era regatul morţii. În vârful colinei, dominat de vechea catedrală normandă, dedicată de Episcopie şi de Seminar sfântului Gerlando, Girgenti era oraşul preoţilor şi al clopotelor trase pentru morţi. De dimineaţă până seara, cele treizeci de biserici îşi trimiteau una alteia, prin lungi şi lente dangăte, plânsul şi invitaţia la rugăciune, răspândind peste tot o oprimare plină de nelinişti. Nu trecea zi să nu se vadă pe stradă, în procesiune, micuţele orfane cenuşii de la *Boccone del povero*[71]: palide, aduse de spate, numai ochi pe chipuşoarele veştede, cu vălul pe cap, micuţa medalie pe piept şi o lumânare în mână. Toţi, cu un bacşiş modest, se puteau servi de însoţirea mortului din partea lor; şi nimic nu era mai trist decât vederea acelei copilării oprimate de spectrul morţii, urmat astfel în fiecare zi, pas cu pas, cu o lumânare în mână, de flacăra vană a luminii soarelui.

În asemenea stare sufletească, cine putea să se preocupe de alegerile politice iminente? Şi apoi, de ce? Nimeni nu avea încredere în instituţii şi nici nu avusese vreodată. Corupţia era suportată ca o boală cronică, iremediabilă; şi oricine s-ar fi ridicat să strige împotriva ei

[71] Bucăţica (de pâine) a săracului (ital.) (n.tr.).

era considerat naiv sau nebun, impostor sau ambiţios.

În zilele acelea, mai mult decât de iminentele alegeri politice, cei ce nu aveau treabă discutau de duelul candidatului Ignazio Capolino cu Guido Verònica.

Datorită intervenţiei violente a lui Roberto Auriti, chestiunea cavalerească se complicase. Guido Verònica acceptase imediat provocarea lui Capolino; ceruse însă câteva zile răgaz ca să se ocupe de martori. Şi sosise de la Palermo deputatul Corrado Selmi cu un alt domn, despre care se spunea că ar fi un spadasin renumit. Până una, alta, Roberto Auriti, neputându-se duela cu Préola şi nevoind ca alţii să răzbune ofensa murdară adusă memoriei tatălui său, avusese pretenţia de a se bate el primul cu Capolino. Martorii acestuia, însuşi Verònica, se opuseseră unei asemenea pretenţii. În numele lui Capolino, aceia declaraseră în mod leal că deplâng articolul lui Préola, publicat fără ştiinţa ziarului. Descalificat astfel chiar de înşişi partizanii săi, adevăratul autor al ofensei, de altfel recunoscut nedemn de a mai veni pe teren, alungat din Girgenti, Auriti nu mai avea să ceară altă satisfacţie; şi un singur duel urma să aibă loc, pentru ca afacerea să se termine onorabil: între Verònica şi Capolino, din cauza agresiunii pătimită de acesta în plină stradă. Prea just!

Controversa atât de dezbătută înflăcărase peste măsură pe toţi cetăţenii, printre care fuseseră descoperiţi deodată mulţi entuziaşti diletanţi în cavalerism; şi pasiunea se înfierbântase mai ales datorită intervenţiei unui om atât de renumit ca Selmi şi datorită aerelor spanioleşti şi provocatoare ale celuilalt martor al lui Verònica, spadasin.

Dar, în ceea ce-l privea pe Ignazio Capolino, campionul ţăran, se încredinţase şi el unor mâini bune; unui oarecare D’Ambrosio, o rudă îndepărtată a soţiei, care ştia să ţină bine spada în mână şi nu s-ar fi lăsat, copleşit nici de prestigiul lui Corrado Selmi, nici de ifosele celuilalt *messer.* Şi el singur, ehe! fiindcă celălalt martor stârnea

râsul: Niní De Vincentis, închipuiţi-vă!

Bietul Niní, fusese chiar tras de păr! Săbii, sânge – în faţa lui, care era o domnişoară, un sfântul Luigi cu crinul în mână. Avea să leşine mai mult ca sigur, asistând la duel! Ce idee, ca acel Capolino să-l aleagă tocmai pe Niní ca şi cum n-ar fi fost alţii mai potriviţi în târg! Dar poate că-l alesese D'Ambrosio, anume, dintr-o bravadă, ca să răspundă ironic la chemarea spadasinului din partea adversă.

Niní încă nu ştia de refuzul tăios cu care i se împotrivise Salvo cererii lui în căsătorie pe care – constrâns de fratele Vincente – o făcuse indirect, prin monseniorul Montoro. Capolino îl obligase să accepte serviciul acela, teribil pentru el, de a fi al doilea martor, la duel, dându-i de înţeles că i-ar fi făcut mare plăcere lui Salvo. Pe naiba! Trebuia sau nu trebuia ca într-o bună zi să dezmintă faima de timiditate virginală care se crease în târg? Bărbat! Bărbat! Trebuia să se arate bărbat! Da altfel, nu i se cerea decât act de prezenţă – pântecul să şi-l fi arătat şi atât din partea lui. Ce pântec? De unde pântec la Niní? Fin şi drept ca un baston... Ei, aş, era un fel de a spune, pântec şi prezenţă. Manierat, foarte elegant, ca un adevărat tânăr sclivisit din Paris, avea să facă o impresie strălucită.

Toţi cei patru martori se duseseră de dimineaţă la vila principelui Laurentano, la Colimbètra, unde urma să aibă loc duelul, în vederea discuţiilor de rigoare, şi a alegerii terenului. Nimeni, acolo, nu ar fi îndrăznit să tulbure înfruntarea. Principele, în dimineaţa următoare, avea să se ducă la Valsanía în vederea prezentării soţiei, după cum se convenise; imediat după plecarea principelui avea să aibă loc duelul.

Trântorii care băteau trotuarul de colo până colo au asistat de pe aleea Passeggiata la reîntoarcerea celor patru în trăsură, a celor patru martori de la Colimbètra.

Între timp, Ignazio Capolino, îi aştepta pe ai lui, plimbându-se cu mai marii partidului pe terasa amplă de

marmură, în faţa Clubului, care, ca atâtea altele, se numea tot Empedocle.

Duelul acela, tocmai în ajunul alegerilor, îi sporise importanţa şi simpatia. Arăta că nu-i păsa de nimic, şi această impasibilitate, deloc ostentată, trezea admiraţia şi încântarea prietenilor care se plimbau lângă el. Îşi făcuse vizita electorală, şi acum descria primirile entuziaste care i se făcuseră cu o zi în urmă în târgul vecin, Favara. Ar fi vrut, să se ducă în ziua aceea în celălalt târg, Siculiana, unde-l aşteptau alegătorii nerăbdători; dar D'Ambrosio, stăpânul lui, tiranul lui în momentul acela, îi interzisese fără discuţie, ca să nu se obosească prea mult.

Regreta pentru prietenii din Siculiana. Şi ei îi pregătiseră o primire fastuoasă. Victoria era sigură, în ciuda ameninţărilor şi a samavolniciilor guvernului şi a ordinelor prefectului şi a persecuţiilor poliţiei. Roberto Auriti să fi avut, poate, o majoritate de puţine voturi numai în târgul Comitini, unde Pompeo Agrò avea mulţi prieteni.

Capolino dădea ştirile acestea cu sinceră amărăciune pentru adversarul său şi tot cu sinceritate era împărtăşită această amărăciune de toţi cei ce-l ascultau. Fiindcă se ştia că Auriti nu avusese niciodată niciun profit din principiile lui liberale, pentru care luptase încă de tânăr, nici din fidelitatea pe care o păstrase totdeauna faţă de ele; fără îndoială că nu pentru a avea vreun profit venise să ceară sufragiul concetăţenilor lui, ci aproape dintr-o datorie care i s-a impus, sau poate din ingenua iluzie că ar putea să-i fie de ajuns să ceară respectul care i se cuvenea cinstei sale. Nimeni nu-i nega acest respect, şi toţi se simţeau dispuşi chiar să i-l acorde ca şi orice onoare corespunzătoare meritelor sale. Aceea a deputăţiei, nu, să lăsăm; nu era şi nu putea să fie pentru el; şi dovada cea mai evidentă consta tocmai în ingenuitatea iluziei lui.

După ce au sosit martorii, Capolino s-a retras cu ei într-

un colţ din salonul vast al Clubului.

Niní De Vincentis părea năuc, pătat pe faţă, ca şi cum l-ar fi ciupit ceva, cu ochii lucioşi, absenţi şi încruntaţi. D'Ambrosio, înalt şi blond, miop, neliniştit, cu faţa de cal, umerii ascuţiţi, toracele enorm şi picioarele uscate şi lungi, vorbea încâlcit, lăsând cuvintele să se rostogolească. Era foarte vulgar şi toţi îi tolerau mojiciile, nu numai pentru că îl ştiau violent, dar şi pentru că adesea îi făcea să râdă. Injuriile sale izbucneau, dar pierdeau fierea în râsetele cu care erau primite şi astfel el putea să-i insulte pe toţi şi să le arunce în faţă mojiciile cele mai crude, fără ca nimeni să se simtă jignit sau rănit.

— Fă-mi plăcerea asta extraordinară şi – începu – şi spune-i verişoarei mele, Nicoletta, să stea liniştită în seara asta, pentru că tu trebuie să lupţi pentru sfinţii diavoli. Vreau să spun pentru sfinţii ideali. Eşti bătrân, Gnazio, vrei să înţelegi? întinde braţul: lasă-mă să văd dacă-ţi tremură.

Capolino, zâmbind, întinse braţul.

— Bine, – reluă D'Ambrosio. Vom trage nişte gloanţe, dragul meu. Vorbesc serios! Mai întâi cu pistolul. Un schimb de trei gloanţe, la douăzeci şi cinci de paşi. (Îi atrage atenţia lui Niní să nu-şi astupe urechile la împuşcături.) Apoi un duel cu spada. Cât priveşte cu spada, suntem stăpâni pe situaţie; dar cu pistolul, Gnazio dragă, eşti bătrân şi mi-e teamă că... Ce mai; hai la mine acasă. Avem curte. Vreau să văd cum tragi.

Capolino încercă să se opună; dar n-a fost chip; a trebuit să se ducă, şi cu Niní, ca să-şi exerseze urechile la pocnituri.

Au luat-o pe strada în pantă, Lena, unde părea să fie hărmălaie în jurul cuiva care cânta. Dar nu! Erau vânzătorii de peşte care, abia sosiţi de la mare, după ce descălecaseră de pe catârii încărcaţi, îşi strigau în mulţime peştele proaspăt, într-o lungă şi veselă cantilenă. Cei trei îşi continuară drumul pe urcuşul din ce în ce mai abrupt pe la Bac-Bac, până când ajunseră lângă poarta

cea mai înaltă a oraşului, la nord, al cărei nume, arab şi el, *Bâb-er-rjiah* (Poarta vânturilor), devenise Biberia.

D'Ambrosio locuia acolo sus, într-o casă veche cu *baglio* (curte vastă cu pietriş) şi o cisternă imensă în mijloc, împreună cu mama lui, foarte bătrână, faţă de care avea o devoţiune mai mult decât religioasă. Biata bătrânică era surdă, şi trăia într-o anxietate continuă, într-o palpitaţie continuă, din cauza fiului ei impetuos. Mereu cu un nod în gât, se uita pe geamul unei ferestre. Vedea colina, pe care se afla Girgenti, cum se lăsa într-un povârniş abrupt pe Val Sollano, întretăiată toată de şosele prăfuite. Panorama din faţă era impresionantă şi muntoasă. În dreapta se înălţa întunecat şi iminent muntele Caltafaraci; ceva mai departe, San Benedetto; după aceea se lărgea podişul Consolida, şi încet, încet, din ce în ce mai mult înspre asfinţit, podişul Clerici, dincolo de muntele Carapezza şi mai încoace Montaperto. Jos, în faţă, Serra Ferlucchia, de ghips, îşi arăta gurile cavernoase ale minelor de sulf şi ale tufurilor vineţii şi arse ale calcaroanelor stinse. În fund de tot, de la marginea provinciei, se înălţa majestuos şi învăluit în aburi Monte Gemini, printre cei mai înalţi munţi din Sicilia. Cenuşia, arida asperitate feroasă era întreruptă doar ici şi colo de câte un roşcov întunecos.

D'Ambrosio îi lăsă pe cei doi prieteni să-l aştepte în curte; se duse sus şi coborî imediat cu un revolver mare de soldat din cavaleria uşoară şi cu o cutie de cartuşe; cu o bucată de cărbune desenă pe zid, lângă grajdul gol, patru semne mari, un om, Guido Verònica; apoi numără de la zid douăzeci şi cinci de paşi.

— Aici, Gnazio! Bat de trei ori din palme; la a treia, foc! În gardă!

Capolino se preta la proba aceea, luând-o ca pe o glumă, cam fără chef totuşi, când văzu în faţa lui, pe zid, ţinta aceea zmângălită, de părea ca o strâmbătură inertă care acum i-ar aştepta împuşcăturile, dar care mâine avea să i se împotrivească, desprinzându-se de zidul

acela, cu picioare şi cu braţe vii, prezentându-i gura unui alt pistol. Cu zâmbetul încremenit pe buze, Capolino îşi încruntă sprâncenele şi trase cu toată atenţia.

D'Ambrosio se arătă foarte satisfăcut de probă; apoi, ca să râdă, vru să-l forţeze şi pe Niní să tragă la ţintă. Niní se arătă recalcitrant ca un catâr. Dar D'Ambrosio insistă atât de mult, încât îl sili să tragă; imediat după aceea, izbucni într-un hohot de râs:

— Pe cuvântul meu de onoare că şi-a închis ochii, pe amândoi! Un pahar cu apă! Un pahar cu apă!

Şi alergă să-l susţină, ca şi cum într-adevăr Niní ar fi fost pe punctul de a leşina. Dar n-a mai insistat mult cu gluma aceea. Începuse să vorbească cu multă fervoare despre Corrado Selmi.

— Nemaipomenit de simpatic! Pare un tinerel, nu? Şi a luat parte la 4 aprilie, la insurecţia de la Gancia... Trebuie să aibă pe puţin cincizeci de ani!... Arată de treizeci şi cinci, cel mult treizeci şi opt... Genial, fără prejudecăţi, săritor. Se spune că are mai multe datorii decât păr în cap. Îmi închipui! Şi... cocoş! Oh! E nebun după puiculiţe. Excelenţa Sa ministrul D' Atri pare că ar trebui să ştie ceva despre asta...

— După ce au căzut de acord pentru dimineaţa următoare, Capolino plecă cu Niní De Vincentis.

— Nu uita de Nicoletta! Prudenţă în ajun de...! – strigă, în urma lui, D'Ambrosio, cu mâinile pâlnie în jurul gurii; apoi, ca şi cum ar fi văzut un câine turbat: Dă-te la o parte, Gnazio!

— Dă-te la o parte! Treci dincolo! Treci dincolo!

Capolino şi Niní De Vincentis, râzând, se întoarseră să privească în spate şi-l văzură pe Nòcio Pigna, *Propaganda,* care cobora pe acelaşi drum, cu braţul său lung, atârnat şi cu celălalt pe genunchiul drept, în chip de pârghie. *Propaganda* se întoarse şi el înfuriat spre D'Ambrosio, îşi holbă ochii sticloşi ca de nebun şi ridicând o mână, îi zvârli cuvântul echivalent cu cea mai mare insultă pentru el:

— Bădăranule!

Acum, mai mult ca oricând, Propaganda avea dreptul să-şi stigmatizeze toţi duşmanii burghezi şi preoţi şi titraţi; în ciuda atitudinii prefecturii, a municipiului, a poliţiei şi a comandamentului militar, se realizaseră *Grupările Muncitoreşti.*

Da, domnii mei, şi la Girgenti, târguşorul corbilor şi al clopotelor care băteau a moarte, se înfiinţase o *Grupare muncitorească,* cu toate formele de rigoare.

Plin de orgoliu şi cu un aer protector, el privea în sus căscioarele vechi din cartierul San Michele, vizuini de mizerie; cărăruile acelea înguste şi strâmbe, murdare, cu gropi, toate îmbâcsite de izul emanat în mod obişnuit de gunoiul putred; şi-i străluceau ochii. Mai mult decât cu oamenii el se înţelegea acum cu pietrele erodate şi stângaci potrivite pe uliţele acelea infecte, numai râpe; le vorbea în adâncul inimii lui; şi le spunea: *„Bai, bai!”* Ce-i drept, luptase şi continua să lupte pentru onoarea târgului ca să nu se spună că doar Girgenti rămânea mut şi ca mort, când toată insula era în agitaţia unei schimbări. În curând, în casele acelea, în curând pe uliţele acelea, o să vibreze o viaţă nouă.

Era totuşi ceva foarte important care însemna pentru el multă trudă, şi anume, să-i convingă pe toţi ceilalţi să acţioneze spre propriul lor bine; şi tot insistând şi dăruindu-se acelei opere de convingere, până la urmă era în stare să rişte bănuiala că ar avea el vreun interes!

Cine-l obliga s-o facă? Asta-i bună! Fusese lăsat deoparte, exclus din societate, în propria sa casă devenise de prisos. Şi cu vorbe bune şi cu vorbe rele îi spuseseră şi-i demonstraseră că putea chiar să plece; că nu mai aveau nicio nevoie de el. După ce-l storseseră ca pe o lămâie, după ce-i dezonoraseră o fată, sau, după spusele lui, „îi mânjiseră cu noroi părul cărunt”, calomniindu-l şi infamându-l, voiau să-l arunce? Ah, nu! Nu trebuia să i se facă asemenea lucru lui Pigna! Nu

numai că nu era superficial, dar, era chiar necesar, pentru Dumnezeu! Voia să fie necesar, în ciuda tuturor! Şi, în curând, aveau să-şi dea seama ignoranţii, deşi acum nu voiau s-o recunoască. Dacă alţii munceau pentru întreţinerea lui, el nu profita de asta decât ca să muncească şi el pentru alţii; şi în fond, ajutorul primit de el era mizer, abia suficient pentru meschine, infime, necesităţi, în timp ce ajutorul dat de el altora, râvna depusă de el era mare şi pentru necesităţi majore! Uşoară, comodă, asemenea acţiune? Ah, da! Ce să spun, mergea totul ca pe roate! Într-adevăr! Oricine îşi putea închipui ce plăcere însemna pentru el să se canonească de dimineaţă până seara, să alerge de colo până colo, cu bietele lui picioare betegite, aşa cum i le dăduse Dumnezeu!

Ca o fortăreaţă asediată, care din tot ceea ce avea înăuntru şi-ar fi făcut o armă şi o apărare ca să reziste asalturilor din afară, înăuntru rămânând goală, Nòcio Pigna plasase în faţa lui, în spate şi de jur împrejurul său, raţiuni şi sentimente, toate nenorocirile lui ca arme de apărare împotriva acelora care se străduiau cu îndârjire să-l priveze de orice credit. Cu cât vorbea mai mult, cu atât mai mult cuvintele lui înseşi îi amplificau persuasiunea şi pasiunea. Dar tot repetând aceleaşi lucruri, cu aceeaşi turnură a frazei, în cele din urmă i se fixaseră, într-o formă lipsită de orice eficacitate; i se impostaseră, ca să spunem aşa, pe buze, aidoma unor guri de foc, dar care nu mai scoteau decât pufăit, fum şi fuituială. Înăuntru nu mai era nimic. Era un om care vorbea şi atât.

Dar până una, alta, *gruparea* îl plasase sus. Că ar fi fost formată în întregime din muncitori era o îndoială. Nici el, *Propaganda,* n-ar fi avut poate curajul să afirme că nemuncitorii înscrişi ar fi mulţi deocamdată. Dar important era să începi; aşa se începe, încet, încet. Desigur, o frumoasă aruncătură de plasă, o intrare solemnă cu câteva mii de asociaţi adunaţi într-o singură

zi ar fi fost posibilă numai la Porto Empedocle, printre *oamenii de mare,* cărăuşii, ucenicii marinari de pe bărci, tinerii din magazii, cantaragii, cei ce descarcă marfa. Dar la Porto Empedocle... încet, pentru Dumnezeu! Nòcio Pigna nu mai putea să-i audă nici numele: amintirea batjocurei suferită acolo era ca o plagă veşnic deschisă în inima lui şi dacă i-ar fi atins-o cineva cât de uşor n-ar mai fi încetat niciodată să strige. Suflete de câini, deşeuri sociale, sălbatici! cu marea acolo în faţa ochilor, domnii mei, acolo, mereu în faţa ochilor; ce e glumă? marea, imensitatea! să-ţi pui casele proprii pe plajă în aşteptarea navelor din ţările îndepărtate, adică să-ţi pui propria viaţă la voia lumii; ei, da, domnilor, niciun spirit de fraternitate umană! din toată marea aceea ei nu puteau vedea altceva decât plaja, ba chiar numai gunoaiele de pe plajă, murdăriile lor scurgându-se în haznalele descoperite. Marea aceea, ah, marea aceea ar fi trebuit să se umfle de furie şi de indignare, să-şi înfurie un val înalt şi să înghită, să cufunde, acel târg de canalii!

Aici, la Girgenti, trebuie să munceşti ca furnicile, n-ai ce să faci! Începuse să trateze cu câte un preşedinte al meşteşugarilor locali; dar cele două mâini împreunate, simbolul societăţilor de ajutor mutual, mâini tăiate, fără sânge, adică fără culoare politică, sau mâini cu sfintele mătănii şi ramura de măslin al vreunui cerc catolic, pregetau să se desprindă, pregetau să se întindă fratern muncitorilor din alte arte, alte meşteşuguri, cum făcuseră la Catania, la Palermo, ca să formeze un cerc mai amplu, unirea tuturor forţelor proletare, Gruparea Grupărilor, în sfârşit. Luca Lizio scrisese la Roma lui don Lando Laurentano (care era de-ai lor, slavă Domnului, principe şi socialist!), ca să dea el impulsul tuturor celor rămaşi perplex sau celor şovăitori; un singur cuvânt de-al lui, un semn ar fi fost de ajuns. Răspunsul era aşteptat de la o zi la alta, dar probabil că întârzia din cauza regretului faţă de căsătoria aceea stupidă a tatălui care putea să-i aducă neplăceri tânărului principe. Deocamdată, el, Nòcio Pigna,

nu pierdea vremea, şi nu se deprima printre piedici. Înţelegea că ar fi dovedit naivitate dacă s-ar fi bazat prea mult pe acei meşteşugari; într-un târg mort ca Girgenti, lipsit de orice industrie, unde de ani de zile nu se clădeau case şi totul se deteriora într-o părăsire lentă şi tăcută: unde nu numai că nu se căutau niciodată distracţii costisitoare, ci fiecare se străduia să renunţe la cele mai modeste nevoi; zidari şi fierari, croitori şi cizmari depindeau prea mult de aşa-zişii domni; şi tăinuita nemulţumire nu ar fi găsit desigur în ei curajul de a se afirma în mod deschis când s-ar fi prezentat ocazia. Mâine aveau să voteze toţi pentru nemernicul acela de Capolino, la un semn al lui don Flaminio Salvo. Şi totuşi, intrând, înscriindu-se în Partid, muncitorii puteau să servească drept exemplu ţăranilor, să-i tragă după ei. Ca pe oi – bieţii de ei! Însă oi care cunoşteau cruzimea mâinilor rapace care le tundeau şi le mulgeau; oi care, dacă reuşeau să capete o conştiinţă a drepturilor lor, să se pătrundă cât de puţin de acea faimoasă „virtute a forţei lor”, la un moment dat ar fi devenit lupi. Până una, alta, o parte din ei locuia împrăştiată pe la ţară, şi nu se ducea în oraşul înălţat pe colină decât duminicile şi de sărbători. Aceia dintre ei care se numeau *garzoni,*[72] cei mai puţin imbecilizaţi de mizerie, fiindcă reuşeau să aibă tot anul un salariu meschin, se temeau prea mult de administratori, sau de *curàtoli*[73], sau *soprastanti*[74], zbiri feroci în serviciul patronilor, stăpânilor. Rămâneau muncitorii cu braţele, plătiţi cu ziua, cei care după şaisprezece ore de trudă (când aveau norocul să găsească de lucru) ajungeau seara în oraş cu sapa pe spinarea frântă şi cu vreo cincisprezece bănuţi în buzunar. Spre ei ţintea Nòcio Pigna; erau mai mulţi; dar insensibili, fără entuziasm, ca de cretă, peste care Dumnezeu nu suflase viaţă, sau mizeria stinsese de mult

[72] slugi, argaţi (n.tr.).

[73] (în Sicilia) supraveghetorii unei proprietăţi (n.tr.).

[74] supraveghetori (n.tr.).

suflarea aceea; o cretă devenită dură, care trezea întristare şi stupoare dacă, privind, îşi mişca ochii şi vorbind, mişca buzele.

Închiriase magazia spaţioasă a unei brutării abandonate la Piano di Gamez, lângă casa lui, unde încăpeau cinci sute şi mai bine de asociaţi. Umedă şi întunecoasă, ziua, fără ajutorul a două trei lumânări nu se vedea; dar cu lumânările acelea aprinse şi unele odăjdii de o imitaţie de damasc atârnate pe pereţi avea aerul unei înmormântări. Acele veşminte preoţeşti ornaseră într-o vreme, la sărbătorile solemne, biserica San Pietro, unde Nòcio Pigna fusese paracliser; le primise în dar de la părintele beneficiar de atunci, când se făcuseră alte odăjdii noi; şi le păstrase în canfor şi piper într-o ladă veche, comoară acum descreditată. Cu cele zece tabele deasupra, cinci într-o parte şi cinci într-alta, cu maximele sacramentale ale Partidului, Luca Lizio nu avea decât să spună şi nu, căci în ochii lui Pigna totul apărea minunat. De altfel, ca să atragă ţăranii, nici nu i se părea ceva rău dacă *Gruparea* avea aerul acela de biserică; şi pe masa preşedenţiei pusese chiar un crucifix. În spatele mesei, trona stindardul roşu brodat de fiica lui, Rita, *tovarăşa* lui Luca. Şi Luca stătea acolo, de dimineaţă până seara, studiindu-l pe Marx (*Marchis,* spunea Pigna), luând notiţe, ca să fie la înălţimea altor preşedinţi ai altor Grupări din provincie şi a celor din întreaga insulă, şi din Milano şi Roma. Câte unul, trecând prin faţa porţii mari a Sediului, putea crede că se scobeşte în nas; când cineva este absorbit şi pierdut în propriile-i gânduri, un deget în nas este un fleac, gesturile de lipsă de educaţie, pe care le poate dezvălui oricine, fără să-şi dea seama, fiind fără de sfârşit şi imprevizibile; în momentele acelea, Luca nu auzea nici măcar trompetele celor cinci *fraţi* din fanfară, care, la drept vorbind, erau un dezastru! Dar nu era cazul să răcească entuziasmul tineresc. Cinci dintre studenţii Institutului tehnic au alergat printre primii ca să se înscrie în Partid: Rocco Ventura, care-şi luase în anul acela

diploma de contabil, Mondino Micchichè, Bernardo Raddusa, Totò Licasi şi Emanuele Garofalo îl ajutau pe Luca la corespondenţă. Pentru oficiul de poliţie secretă găsiseră pe un oarecare *Píspisa,* care se vedea zilnic cu cei de la Chestură. Cei patruzeci de asociaţi, ce aveau să devină în curând patru sute, patru mii, îşi aleseseră de pe acum decurionii, fiecare cu minunea de eşarfă roşie în banderolă. Prevăzând o eventuală arestare a preşedintelui, adică a lui Luca Lizio, Consiliul îl alesese ca preşedinte secret pe Rocco Ventura. Deoarece, atât el, Pigna, cât şi Lizio, fuseseră chemaţi *ad audiendum verbum*[75] de cavalerul Franco, comisar de poliţie. Oh, foarte politicos, blond şi zâmbitor, clipind din ochii săi frumoşi şi seducători, sau mângâindu-şi, cu mâinile sale de femeie, barbişonul auriu, despărţit pe bărbie, cavalerul Franco le ţinuse un mic discurs pe care Pigna nu mai obosea repetându-l tuturor, imitându-i gesturile şi vocea. Roşul, roşul steagului şi al eşarfelor îl impresionaseră în primul rând pe domnul comisar. Ei da, ca taurii, zbirii în faţa roşului se înfuriau la culme. Dar cavalerul Franco nu se înfuriase deloc; dimpotrivă; voia să afle de ce roşu, iată, când mai erau atâtea alte culori frumoase. Şi a mai vrut să ştie şi altceva: de ce tocmai ei doi, Lizio şi Pigna, se angajaseră în acţiunea aceea. Ce sperau? Ce aşteptau de la ea? Un scaun la Consiliul Comunal, sau poate şi mai sus, în Parlament? Nimic din toate acestea? Şi atunci, de ce? Dintr-o dezinteresată caritate faţă de aproape? Ia te uită! Dar erau ei oare siguri că aduc un serviciu poporului, ridicându-l din condiţiile în care se afla? Cine rămâne în întuneric nu cheltuieşte bani pentru lumină; şi lumina costă, şi te face să vezi anumite lucruri pe care mai înainte nu le vedeai; şi cu cât vezi mai multe, cu atât doreşti mai multe. Acum, în ce constă adevărata bogăţie, adevărata fericire? În a avea nevoi puţine. Şi prin urmare... şi prin urmare... În fine, un fragment de filosofie şi concluzia este aceasta:

[75] Ca să-i asculte vorba (lat.) (n.tr.).

— Dragi domni, eu nu pun să vă aresteze, nici dacă aţi – vrea voi. Spuneţi că ciocnirea va veni prin forţa lucrurilor, dacă nu se va ameliora soarta protejaţilor voştri? Bine. Eu vă rog să vă amintiţi de ulciorul care a fost dus de atâtea ori la apă până când... Şi nu mai adaug nimic!

Cavalerul Franco rămăsese necăjit şi descumpănit din cauza tăcerii lui Luca; vorbind, tot timpul, i se adresase lui, şi cu greu îşi ascunsese enervarea provocată de faptul că îi răspunsese numai Pigna. Dar acesta i-ar fi putut spune motivul tăcerii sale? Bietul Luca, ce supliciu! Ar fi fost mai puţin de compătimit, dacă ar fi fost orb. Orator înnăscut, născut pentru a vorbi mulţimii, adevăratul tip al omului public, totul pentru ceilalţi, nimic pentru el, dar cu limba pecetluită de destinul bufon! Scria, în schimb, răbufnea în scris, şi scăpăra scântei din toc, schijele infernului; apoi se înfuria, bietul de el, îşi muşca mâinile, mugea, când auzea cum i se citesc cele scrise de el, fără a avea tonul just, relieful just, flacăra pe care o pusese el în cele scrise. Nimeni nu-l mulţumea, nici Celsina, una dintre fiicele lui Pigna, înflăcărată de noile idei, de altfel singura. Şi Rita, da, puţin mai înainte de a naşte copilul... Dar ce era Rita faţă de Celsina? Alt ghimpe şi acesta, care făcea să sângereze inima lui Nòcio Pigna; n-a putut s-o dea la Universitate pe fata asta, care-şi luase licenţa de onoare la Institutul Tehnic, uluindu-i pe toţi. Preşedinte, profesori şi condiscipoli. Să le fie deschisă calea şi netezită atâtor proşti, fii de domni bogaţi; iar Celsinei, închisă orice cale, condamnată Celsina să mucegăiască acolo, în târgul acela putred, de ignoranţi. Iată dreptatea socială! Până una alta, în seara aceea, ajunul alegerilor, Celsina avea să-şi facă pentru prima dată apariţia în public; urma să ţină o conferinţă la sediul *Grupărilor muncitoreşti.* Nòcio Pigna o pornise diz-de-dimineaţă pentru acest eveniment solemn.

Lipseau scaunele.

Dacă fiecare asociat şi-ar fi adus un scaun şi l-ar fi lăsat

apoi acolo... Deocamdată, el nu le pretindea nici să plătească cu punctualitatea de rigoare mizerabila cotă săptămânală. Dar dacă ar dărui măcar un scaun, Sfinte Dumnezeule, care să le servea chiar lor înşişi! Nimic! Dacă ar fi putut aduna vreo douăzeci. Se gândea la toate scaunele din biserici, la acelea lăsate în grija lui, într-o vreme, la San Pietro; se gândea la câte se transportau cu căruţele în fiecare duminică, seara, la hemiciclu, în fundul aleii de la *Passeggiata* unde cânta fanfara militară. Scaune din plin, colo pentru bigote, ici pentru cochete! Şi la *Grupările muncitoreşti,* nimic! Vina asociaţilor, totuşi, în cele din urmă; şi prin urmare, cu atât mai rău pentru ei! Or să stea în picioare...

Era pe punctul de a se întoarce acasă, când se auzi chemat dinspre o străduţă ce dădea în piaţă, de cineva care-l pândea, acolo, cu o glugă în cap.

Ps, ps...

Un ţăran! Inima îi bătu tare în piept. Se apropie prudent de el.

— *Sluga Dumneavoastră.* Pot să vă spun un cuvinţel?

— Ce spui? – îl întrebă Nòcio Pigna, apropiindu-se mai mult, consternat de aerul bănuitor şi misterios al omului din faţa lui, vorbind înăuntrul glugii, lăsând să i se vadă doar ochii abia descoperiţi. Vrei să vorbeşti cu mine?

— Da, domnule, – răspunse acela, mai mult printr-un semn, decât cu vocea.

— Iartă-mă, fiule, – se grăbi să-i spună Pigna. Vino aici... Să intrăm aici...

Şi-i arătă poarta Sediului.

Dar acela dădu din cap în semn de refuz şi imediat se trase mai înapoi, în străduţă. Pigna îl urmă.

— Nu-ţi fie teamă. Nu-i nimeni. Ce vrei să-mi spui?

Mai înainte de a răspunde, omul cu gluga şovăi puţin; îşi roti ochii bănuitori, apoi murmură, tot în glugă:

— Mi-au vorbit între patru ochi... Persoane de încredere... Spun că...

Şi din nou se întrerupse.

— Vorbeşte, vorbeşte, fiule, – îl îndemnă Pigna. Suntem singuri aici... Ce ţi-au spus?

Ochii suspicioşi, sub glugă, exprimară efortul stânjenitor pe care-l făcea ca să-şi poată învinge reţinerea chinuitoare de a vorbi. În cele din urmă, lipindu-se şi mai mult de zid şi întinzând timid o mână scoasă din haină spre braţul lui Pigna, întrebă cu un glas foarte slab:

— Aici se împarte pământ?

Nòcio Pigna, năucit de tot misterul acela rămase să-l privească un timp pieziş, cu gura căscată.

— Pământ? – întrebă. Pământ, nu, fiule.

Atunci omul ridică bărbia şi închise ochii, în semn că a înţeles. Suspină:

— Am înţeles. Mi se părea prea mult! Dar şi-au bătut joc de mine!

Şi făcu gestul să plece. Nòcio Pigna îl reţinu.

— De ce spui că şi-au bătut joc? Nu, fiule... Ascultă...

— Iertaţi-mă, vă rog, – spuse acela, oprindu-se ca să-şi poată continua apoi drumul. E zadarnic. Am înţeles. Lăsaţi-mă să plec...

— Dar aşteaptă, dragul meu, dacă nu-mi dai timp să-ţi explic... se grăbi să adauge Pigna. Pământ, da domnule, va veni şi acesta!... E de ajuns să vrem! Dacă noi vrem... Totul este aici!

Omul continua să dea din cap cu amară şi tristă neîncredere; apoi spuse:

— Dar ce trebuie să vrem bieţii de noi? Ce putem să vrem?

Pigna se scutură, atins:

— Ei, atunci, scuză-mă,. Îţi dau pământ, e adevărat? În primul rând trebuie să existe voinţa, în tine şi în toţi, fără teamă, înţelegi? Nu este nevoie de război, vâră-ţi bine asta în cap! Dimpotrivă, noi vrem să cântăm imnuri de pace, dragul meu. *Gruparea muncitorească* este ca o biserică! Şi cine intră în ea...

— Cu respect, lăsaţi-mă să trec...

— Aşteaptă, nu vreau să-ţi spun decât atât: cine intră

în Grupare, intră şi face parte dintr-o corporaţie care îmbrăţişează, poţi calcula, patru cincimi din umanitate, înţelegi? patru cincimi, altceva nu-ţi mai spun.

Şi agită în faţa ochilor omului acela patru degete de la o mână; apoi reluă:

— Unire, Doamne, şi suntem tot, putem tot! Noi vom dicta legea; sunt obligaţi să cadă de acord cu noi. Cine munceşte? Cine sapă? Cine seamănă? Sau ne daţi atât, sau nimic! Asta deocamdată. Programul nostru… Vino, să-ţi explic tot…

— Boierule, lăsaţi-mă să plec… Nu-i pentru mine…

— Cum nu-i pentru tine, catâr încăpăţânat? Dacă e vorba tocmai de tine, de viaţa ta, de dreptul tău? Gândeşte-te, fiule! Priveşte: sediul este aici! Mă găseşti oricând.

— Da, domnule, vă sărut mâna… Pentru Dumnezeu, ca şi cum nu v-aş fi spus nimic…

Şi întorcându-i spatele, plecă de-a lungul zidului, grijuliu. Nòcio Pigna îl urmări cu privirea un timp, dând din cap.

Zarvă, acasă, mai mare ca de obicei. Se progresa vădit, din zi în zi, spre o revoluţie socială. Erau acolo – şi se ghicea imediat încă din stradă – cei cinci studenţi, colegi de ai Celsinei. Mai era şi Antonio Del Re, nepotul donnei Caterina Laurentano şi al lui Roberto Auriti, încruntat şi înconjurat de un grup, într-un colţ. Vorbeau toţi odată cu glas tare. Gigantul, adică Emanuele Garofalo, şi mititelul de Micciché, care vibra în fiece fibră şi sărea şi ţâşnea ca o lăcustă şi Bernardo Raddusa, originar din Racalmuto, robust şi violent strigau, nu se înţelegea prea bine ce anume, în jurul fetei sale, Mita, cea mai mare din cele şase rămase acasă, cea care muncea toată ziua şi uneori şi noaptea împreună cu Annicchia, a treia. În jurul acesteia strigau surorile Tina şi Lilla cu Totò Licasi şi Rocco Ventura; Rita căuta să liniştească copilul care plângea, speriat; Celsina aprinsă de mânie se certa cu

Antonio Del Re; şi ca şi cum toată zarva aceea n-ar fi fost de ajuns, *'Nzulu,* bătrânul caniş mustăcios, aproape orb, ghemuit pe un scaun, ridicându-şi botul cât mai sus, se exersa în lungi şi modulate vaiete de protest.

Luca Lizio, stând deoparte, îşi ţinea capul cu amândouă mâinile, parcă de teamă ca ţipetele acelea să nu i-l ia cu totul.

— Domnii mei, ce s-a întâmplat? Unde suntem? – strigă Nòcio Pigna, intrând.

Toţi se întoarseră, veniră să-l întâmpine şi, încălziţi, începură să-i răspundă în cor. Nòcio Pigna îşi astupă urechile.

— Încet! Mă asurziţi! Să vorbească câte unul!

— Mita şi Annicchia, ca de obicei! – ţipă Tina.

— Mofturi! – adăugă Lilla.

Şi Emanuele Garofalo, uriaşul, agitându-şi braţele ridicate, cu o voce de tun:

— Toţi jos! toţi jos!

— Se impune autoritatea paternă! se repezi să spună Mondino Micciché, învârtind în aer un bastonaş ca o morişcă.

— Nu pricep o iotă! Tăcere! – urlă Nòcio Pigna.

Tăcură cu toţii; dar imediat, în tăcerea aşternută, se auzi un: „Mamelucule!" adresat de Celsina lui Antonio Del Re cu o asemenea expresie de furie concentrată, încât stârni hohote de râs zgomotoase.

Celsina îşi croi drum în faţă, zveltă, pe şoldurile ei provocătoare, cu sânii plini, în tumult, chipul brun înflăcărat şi ochii scăpărători. În mijlocul acelor râsete, expresia ei de furie tenace dădu semn că s-ar risipi într-o clipă. Buzele de foc i se mişcară într-un râs involuntar, dar imediat îşi schimbă atitudinea şi strigă pe un ton imperios şi cu dispreţ:

— Hai, hai! Cine vrea să audă, să audă! Cine nu vrea să audă… mă doare în cot!

— În sfârşit – gemu Nòcio Pigna, adunându-şi degetele de la cele două mâini şi unindu-şi apoi vârfurile, unul de

altul, – pot să ştiu ce dracu s-a întâmplat? Şi imediat adăugă, holbând ochii: — Dar să vorbească numai unul dintre voi!

Vorbi Rocco Ventura, mic şi rotofei, cu nasul ca o mingiucă în sus, şi două mustăţi rare care-i începeau la colţurile gurii şi se terminau imediat acolo, ca două virguliţe:

— Nimic, – spuse, – propuneam pur şi simplu să coborâm cu toţii în camera de la parter, ca să asistăm la proba generală a conferinţei Celsinei, iată.

— Şi Mita şi Annicchia, ca de obicei... – adăugă Tina, zbârlită toată.

— Mofturi! – repetă Lilla.

— Nu vor să coboare? Lăsaţi-le în pace! – spuse Celsina, din prag. Ele sunt furnicile, se ştie, şi eu greierele, hai, hai să mergem jos, şi gata!

Pigna se uită la cele două fiice ale lui, Mita şi Annicchia, care rămăseseră aşezate pe scaune, amândouă îmbrăcate în negru, palide şi cu o expresie de durere în ochi; apoi îl privi pe Antonio Del Re, rămas şi el pe scaun, tulbure la faţă, cu un cot sprijinit pe genunchi şi unghiile între dinţi.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, le spuse acelora care începuseră să coboare în spatele Celsinei, în camera de la parter. Vin şi eu acum... Trebuie să-i spun ceva lui don Nino Del Re.

— Nici gând! – strigă Celsina, suind din nou scările scăriţei de lemn, apărând vibrantă toată în pragul uşii. Îţi interzic, tată! Am vorbit eu cu Nino, şi gata! Vino jos!

— Bine, bine, – spuse Pigna. Ce grabă! Despre altceva trebuie să vorbesc eu cu el... Încet, încet...

Antonio Del Re ieşi din grup, sări în picioare dintr-un neaşteptat clocot de mânie; dar căindu-se imediat de hotărârea de a pleca, rămase acolo, căutând numai din ochi, rotindu-şi privirea prin cameră, pălăria.

— Of, Doamne, ce uşor îţi pierzi firea şi dumneata! Nu te grăbi! – exclamă Nòcio Pigna.

— Ba, nu! Lasă-l să plece, dacă vrea să plece! – adăugă Celsina, stârnindu-i mai tare nervii. Îmi face o mare plăcere dacă pleacă. Ba chiar, ia aşteaptă…

Alergă în camera de alături, în care dormea; scoase dintr-un sertar al scrinului o păpuşă veche, ultima ei păpuşă, primită de atâţia şi atâţia ani, şi găsită, din întâmplare, cu câteva zile în urmă, şi căreia, afurisitul de Emanuele Garofalo, fără să înţeleagă necazul pe care avea să i-l pricinuiască, îi făcuse, pe ascuns, cu creionul, o pereche de mustăţi de sergent major; şi veni s-o aşeze pe pieptul lui Antonio Del Re; îi trase în sus un braţ, ca s-o ţină acolo, strânsă, şi-i spuse:

— Poftim! Asta e pentru tine! Pe asta o poţi iubi! Şi dispăru în goana mare, pe scăriţă.

Antonio Del Re aruncă păpuşa în coşul mare de lucru, aşezat între Mita şi Annicchia. Nòcio Pigna rămase câtva timp încruntat s-o privească; se aplecă s-o vadă de aproape; întrebă:

— Ce are? Mustăţi?

Drept răspuns, Niní luă înapoi păpuşa şi şi-o vârî în buzunar, cu capul în jos. Cele două picioruşe, unul încălţat şi altul nu, rămaseră afară.

— Şi aşa, o să-i vină sângele în cap! – spuse atunci Nòcio Pigna. Hai, linişteşte-te, linişteşte-te, don Niní. Să judecăm. Ce-i drept, ar fi mai bine ca dumneata să pleci. Condiţia dumitale, în momentele acestea, cu unchiul dumitale, la Girgenti, implicat… Noi trebuie să lucrăm aici. Abia acum începem; nu putem face prea mult; dar cel puţin putem ridica un glas de protest. Acum, eu mă pun în situaţia dumitale de nepot şi te înţeleg. Eşti încă un copil, aparţii unei familii: ştiu ce gândeşti; anumite lucruri nu-ţi pot face plăcere. Ar trebui însă şi dumneata să te pui în postura mea de tată, să înţelegi şi răspunderea mea, eşti de acord? şi mai este şi faptul că… Don Niní, sunt un om expus, dumneata ştii; un biet om insultat cu calomnii din toate părţile; eu râd pe seama lor; dar, gândindu-mă la dumneata, la rudele dumitale, din

stimă, şi la... cum îţi vine dumitale don Landino Laurentano? Unchi? Văr? Unchi, nu-i aşa?... văr primar cu mama dumitale – şi dintr-o stimă faţă de el, spuneam, n-aş vrea să se bănuiască... Nu am dreptate, Mitina?

Mita îşi ridică uşor de tot ochii de pe lucru şi-i lăsă imediat în jos, continuând să coasă. Antonio Del Re se îndreptase spre geamul dinspre balconaş şi se uita afară, la Podişul Gamez, pustiu, continuând să-şi roadă unghiile.

— Ascultă-mă, – reluă Pigna. Este adevărul curat. Nu şi-a făcut destul rău ei, întregii familii şi dumitale, bunica dumitale...

În momentul acela Del Re se întoarse brusc, păşi spre el, agitându-şi pumnii şi strigând:

— Gata! Gata! Gata!

Nòcio Pigna. Se uită la el buimăcit, apoi spuse:

— Dar ştiţi că-mi păreţi toţi nebuni, azi, aici? Îţi spuneam că cel mai mare rău l-a făcut târgului, lăsând toată bogăţia care i se cuvenea în mâinile fratelui care... Dar apoi, hei, don Niní, să lăsăm să treacă furia şi să vorbim clar! De ce culoare eşti dumneata? Aşa nu facem nimic! Eu nu te forţez. Dar ai timp să te hotărăşti, dragul meu; sau aici cu noi, adică cu Partidul, cu faţa descoperită; sau rămâi cu ai dumitale. Dacă nici dumneata nu ştii...

— Dar tocmai ea? tocmai ea? – erupse Antonio Del Re, aproape plângând de furie, repezindu-se din nou spre el, cu degetele ca ghearele de vultur (făcea aluzie la Celsina). De ce ea? Nu erai dumneata? nu erau proştii aceia de Raddusa sau Garofalo?

— Ce tot spui? – întrebă Pigna, năucit.

— Conferinţa, – explică, cu glas abia şoptit, Annicchia.

— Ah, conferinţa!? Şi ce e cu asta?... Ah, mda... Dar scuză-mă, don Niní dragă! Pe dumneata nu te costă! Acum dumneata te duci la Roma cu unchiul dumitale, să-ţi continui studiile în frumosul oraş; te duci să te aşezi la o masă gata pregătită; taxe, cărţi, totul plătit... dar gândeşte-te, Dumnezeule Doamne, că şi fata mea... Îţi

închipui cum îi clocoteşte sângele în vene, biata mea fată, gândindu-se că a făcut atât, s-a trudit atât, degeaba? că trebuie să se încheie astfel toată dragostea ei pentru studiu, toată râvna ei de a reuşi? Las-o să-şi reverse şi ea amarul! Ar trebui să dea foc întregului târg! Ai vrea să-i pui şi botniţă pe deasupra? Şi cu ce drept, scuză-mă? Ce poţi face dumneata pentru ea? Dacă nu plec de aici, plesnesc!...

O luă şi el la goană pe scăriţa de lemn, înfuriat.

Antonio Del Re se întorsese la geamul balconaşului să privească afară. Mita şi Annicchia continuau să lucreze în tăcere, cu capul plecat. În liniştea aceea toţi trei auzeau amărăciunea propriei lor respiraţii, care le aducea la suprafaţă mâhnirea adâncă, exasperată de gândul de a nu se putea opune acelei stări de lucruri, contrară naturii lor, afecţiunilor lor, aspiraţiilor lor.

Cel mai frământat era Antonio Del Re. Toată amărăciunea neagră a bunicii lui i se transmisese ca o transfuzie în sânge, otrăvindu-i-l încă din copilărie; duioşia, aproape morbidă, plină de palpitaţii şi de groază, a mamei, îl plictisea, îl stânjenea, o nelinişte care-l umilea; retragerea unchiului său, copleşit de evenimentele triste, rămas în urmă, deşi tânăr, făcuse atâtea isprăvi, înflăcărat şi curajos, şi care totuşi nu voia să pară înfrânt şi zâmbea ca să mai arate încredere într-un ideal jignit şi întunecat de atâtea vinovăţii şi erori, îi provoca ciudă. Simţea, ştia că zâmbetul acela ar fi vrut să ascundă un putregai de nepurificat, dintr-o milă prost înţeleasă. Dar de ce, unchiul Roberto, ca şi bunica lui, în loc să-l ascundă, nu dezvăluiau acel putregai, aşa cum făceau aici, în casa lui, Pigna, tovarăşii lui, toţi tinerii? Într-un fel, aceştia totuşi, îi provocau şi silă şi ciudă. Cei care acţionaseră, luptaseră şi suferiseră, aceia da, ar fi trebuit să strige tare împotriva atâtor vinovăţii şi a atâtor mizerii şi să ceară dreptate şi răzbunare în numele acţiunii lor, al sângelui lor şi al suferinţelor lor; nu aceştia, care nu făcuseră nimic, care demonstrau că nu ştiu să

facă nimic altceva decât să pălăvrăgească, să mai treacă timpul, punându-i pe toţi într-o *Grupare muncitorească,* pe cinstiţi şi pe necinstiţi, pe unchiul lui cu intriganţii şi fripturiştii, cu atâţia patrioţi din glumă, neserioşi, sau profitori!

Totuşi, nu numai această nedreptate îl făcea pe Antonio Del Re adversarul colegilor lui. Educat la şcoala unei dureri profunde şi demne care dispreţuia răbufnirea în cuvinte, de o renunţare şi mai demnă ce dispreţuia orice invidie josnică, dacă el s-ar fi avântat în luptă, rupând orice legătură ideală cu ai săi, n-ar fi proferat niciun cuvânt şi nici nu şi-ar fi căutat tovărăşii; cu capul plecat, cu dinţii strânşi şi cu arma în mână, s-ar fi avântat imediat în luptă. Aceia erau în schimb acolo ca să discute, acolo ca să-şi petreacă timpul cu fetele lui Pigna.

Antonio Del Re n-ar fi vrut să recunoască faptul că aversiunea şi dispreţul lui erau, în mare parte, o gelozie feroce.

Cu aceeaşi ardoare reţinută cu care s-ar fi lansat într-o acţiune violentă, se îndrăgostise la nebunie de Celsina, încă din prima zi când aceasta, o copilă pe atunci, cu rochiţa până la genunchi, se prezentase la şcoala tehnică de băieţi. Şi Celsina, deşi curtată de toţi colegii, răspunsese dragostei lui, mai întâi în taină, apoi lăsând să se întrevadă şi faţă de alţii, declarându-se în cele din urmă pe faţă şi sfidând glumele deziluzionaţilor. Nu se închisese însă în dragostea lor, nu se apropiase, strângându-se la pieptul lui, cum ar fi vrut el; rămăsese acolo, în mijlocul tuturor, cu inima deschisă, mintea ici şi colo, generoasă în cuvinte, priviri şi zâmbete, îmbătată de triumfurile ei, de gloria ei de răzvrătită împotriva tuturor prejudecăţilor, conştientă de valoarea ei, şi dornică de a se face observată, admirată, aplaudată.

Cu cât îi apărea ea astfel, cu atât Antonio recunoştea că nu ar fi trebuit s-o iubească, nu numai pentru că felul ei de a fi nu era în acord cu sentimentele lui, dar şi pentru că, gândindu-se la mama şi la bunică, îşi dădea seama că

una ar fi avut oroare şi cealaltă ar fi considerat-o o fată de moravuri uşoare, prostuţă. Şi totuşi, nu: Celsina nu era nici rea, nici proastă, ştia foarte bine: dimpotrivă, dacă ar fi trebuit să asculte de glasul cel mai intim şi mai profund al conştiinţei sale, glas sufocat de respect, de obedienţă, de dragoste, răzvrătirea deschisă a Celsinei ar fi condamnat orgoliul prea închis al bunicii, resemnarea prea supusă a mamei.

— Don Niní – chemă cu o voce blândă Mita. Vreţi să veniţi puţin aici?

Antonio se trezi, se apropie de ea: dar văzând-o că ridică lenjeria pe care o cosea, vrând parcă să-i ia măsura, se trase imediat înapoi, emoţionat, total refractar.

— Nu!... nu, acum!...

— Scumpe don Niní, – suspină Mita. E nevoie de răbdare! Trebuie să terminăm repede... dumneavoastră plecaţi... Ferice de dumneavoastră!

Mita îi pregătea, împreună cu sora ei, lenjeria pe care avea s-o ia cu el la Roma.

Toate familiile mai bune din oraş şi chiar bunica şi mama lui Antonio dădeau de lucru celor două biete surori, care mai lucrau şi cu ziua ici, colo. Consideraţia era numai pentru ele, ba chiar mila: şi ele îşi dădeau seama; şi din zi în zi deveneau mai umile ca să le merite, ca să le demonstreze recunoştinţa lor şi ca să nu fie abandonate. Înţelegeau că trebuia să se treacă peste prea multe lucruri pentru a fi ajutate, peste prea multe lucruri pe care tatăl şi surorile lor în loc sâ le atenueze, făceau tot posibilul să le evidenţieze, ca şi cum ar fi vrut să tulbure tot târgul şi să sleiască răbdarea şi mila aproapelui. Dar până la urmă nu ar fi fost totul şi în dauna lor? Ce trebuia să spună lumea? Noi, străinii, trebuie să avem consideraţie faţă de voi, trebuie să vă ajutăm, în timp ce sângele vostru, cei pe care-i întreţineţi cu ajutorul vostru, trebuie să se răzvrătească împotriva noastră? Dezordine, scandaluri, duşmănii!

Ca să-l scuze într-un fel pe tatăl lor, Mita şi Annicchia se străduiau să creadă că, într-adevăr, creierul îl cam trădase după nenorocirea cu Rosa, sora mai mare. Desigur, de atunci intrase iadul în casa lor. Mai mult decât de tatăl lor, Mita şi Annicchia se văitau de surorile lor, chinuindu-şi inima. Cum de nu înţelegeau că numai cu tăcerea, cu modestia cea mai umilă şi mai rezervată se putea, dacă nu şterge complet, măcar face mai puţin evident stigmatul infamiei cu care era acum pecetluită casa lor?! Rita, când copilul îi lăsa puţin mâinile libere, şi chiar şi Tina şi Lilla, da, le ajutau la cusut, înseilat, sau la tras la maşină, în zilele, nu frecvente, în care abunda lucrul; dar munceau fără drag, fără chef, mai ales ultimele două, fiindcă după nenorocirea aceea nu se resemnaseră, nu vroiau să renunţe la orice speranţă şi orice dorinţă. Văzându-le cum îşi aranjau coafura, cum se înfrumuseţau în fiecare dimineaţă, simţeau cum li se sfâşie inima, înţelegând că nu se aranjau şi nu se făceau frumoase din speranţe şi dorinţe oneste; ar fi trebuit să-şi dea seama şi ele că acum, din păcate, nimeni nu ar mai fi vrut să se încurce cu ele. Şi de la o zi la alta, se aşteptau ca Tina şi Lilla, cu toţi tinerii aceia acolo, în jurul lor, să ajungă până la urmă ca Rita. Dar dacă ar fi găsit cel puţin un tânăr cumsecade ca Luca! Rita ar fi putut să nimerească şi mai rău!... Pentru că, în fond, da, da, trebuia să recunoască faptul că Luca era bun. Numai că nu reuşeau să-l facă să renunţe la încăpăţânarea lui de a nu se reglementa în faţa legii şi a altarului unirea lui cu Rita. Era atât de bun cu-toţi, şi iubea atât de mult copilul şi nu era nicio greutate pentru casă.

Desigur, dacă nu şi-ar fi făcut atâţia duşmani cu ideile sale, şi dacă n-ar fi fost atât de nenorocit, ar fi putut fi de mare folos familiei, fiindcă, în ceea ce priveşte munca, muncea mereu, şi părea să fie într-adevăr doct, judecând după cărţile pe care le citise şi le citea!

Ceva din acest respect impus de isteţimea minţii şi de instruire, Mita şi Annicchia îl extindeau şi asupra Celsinei,

fiindcă, într-adevăr, li se părea, din nenumărate dovezi, ieşită din comun şi împreună cu tatăl lor recunoşteau că, în alt loc, în alte condiţii, ea ar fi făcut cu adevărat cine ştie ce salt! O vedea plină de dispreţ faţă de bărbaţi – şi asta dintr-un punct de vedere le asigura. Ah, ea se dusese să-i sfideze pe bărbaţi chiar în şcolile lor: şi-i depăşise! Ce-i drept, sfidarea aceea nu i-o aprobaseră: cu mai mare profit, deşi cu mai mică satisfacţie, ar fi putut frecventa şcolile de fete, ajungând învăţătoare. Aşa, în schimb, rămăsese fără profesie. Dar nu le era teamă pentru viitor; fără îndoială că Celsina avea să-şi croiască vreun drum fie în târg, fie în altă parte. Bietul don Niní o iubea şi era gelos... Atât de bun, bietul de el... Dar Celsina nu era pentru el. Vai de el, dacă ar fi aflat părinţii! Li se părea că ar pleca pentru o mie de ani la Roma!

Annicchia atinse uşor un braţ al Mitei, ca să-i arate cele două picioruşe ale păpuşii ieşite din buzunarul lui, în timp ce el stătea în continuare în spatele geamului de la balconaş. Mita răspunse cu un zâmbet dulce zâmbetului surorii ei; apoi, amintindu-şi de o rugăminte pe care din timpul nopţii avea de gând să i-o facă tânărului, se ridică, punând lucrul în coş, şi se apropie timid de el:

— Don Niní – îi spuse încet – mai înainte de a pleca la Roma, ar trebui să-mi faceţi pentru ultima oară favoarea... dacă...

— Nu, pentru Dumnezeu, nu, Mita, nu-mi mai vorbi de asta! – o întrerupse, cu violenţă, Antonio Del Re, apăsându-şi tâmplele cu mâinile şi strângând ochii.

— Consideraţi o dezonoare, nu-i aşa? – spuse mâhnită Mita, cu ochii în pământ.

— Dar nu de-asta! Nu de-asta! se grăbi să adauge Antonio. Dar acum, în momentul ăsta... nu pot... nu pot să aud nimic, Mita!

Îi cerea ceva atroce sărmana de ea, o amintire atroce îi trezise chiar în clipa aceea. O privi, temându-se ca oroarea să nu transpară în refuzul lui, făcând-o să-i încolţească o bănuială. Dar i-a văzut mai mult ca oricând

îndureraţi şi umili frumoşii săi ochi, care-i păreau tulburi şi fără strălucire, pentru totdeauna, din cauza atâtor lacrimi vărsate. E adevărat că aproape în fiecare noapte ea plângea cu inima sfâşiată de mila Rosei, sora ei nenorocită, sora ei pierdută, căzută în cea mai adâncă josnicie. De mai multe ori, neputându-se duce s-o găsească în locul acela infam, unde stătea închisă, îl rugase pe Antonio să se ducă la ea. Şi Antonio, ultima oară când se dusese, găsind-o pe jumătate beată, se lăsase ademenit de ea, şi...

Un zgomot de strigăte, de aplauze amestecate cu ţipetele copilului şi lătratul câinelui ajunse în momentul acela dinspre camera de la parter; şi puţin după aceea *'Nzulu,* bătrânul caniş, dat afară de acolo, de jos cu lovituri de picior tremurând tot, îndoit pe labele din spate de parcă ar fi vrut să mătură cu ciuful cozii tremurânde, veni lungindu-şi nasul mustăcios pe genunchii Mitei care se reaşezase pe scaun. Cele două surori, văzând cum bietul animal le imploră ajutor şi adăpost, începură să plângă. Şi atunci Antonio Del Re, nemaiputându-şi înfrâna nervii, îşi aruncă pălăria pe cap, deschise uşa cu geam a balconaşului şi sărind peste balustrada de fier, în timp ce Mita şi Annicchia strigau: „Oh, Doamne, don Niní... ce faceţi? ce faceţi?", îşi dădu drumul jos, ţinându-se mai întâi cu două mâini de două bare de fier ale balustradei, apoi lăsându-se să cadă în piaţă.

Se auzi bufnitura şi apoi zgomotul de ceva care se sparge. Mita se repezi să se uite, şi-l văzu aplecat, căutând cu braţele întinse, ca un orb, pălăria căzută pe-aproape.

— Don Niní, v-aţi lovit?

— Deloc... răspunse el de jos. Ochelarii, mi-au căzut ochelarii.

Şi apucându-şi pălăria, plecă iute.

— Înnebuneşte! – spuse Mita. Dar e posibil?

Şi arătă cu mâna camera de jos, unde predica Celsina.

Mergând repede pe strada Gamez, Antonio Del Re, care

nu vedea de ici până colo fără ochelari, se izbi de cineva când să dea în strada Atenéa.

— Oh, Nino!

Îl recunoscu după glas pe Corrado Selmi.

— Lăsati-mă să plec! — îi strigă, desprinzându-se cu furie.

Corrado Selmi îl lăsase pe Verònica la hotel în tovărăşia unui alt martor şi acum se îndrepta spre casa lui Roberto Auriti care-l găzduia.

De patru zile, de cum ieşea pe stradă, toţi ochii erau aţintiţi asupra lui; mai mulţi curioşi se opreau chiar să-l privească cu gura căscată; alţii ieşeau de prin prăvălii şi se postau în prag, înghesuiţi unii lângă alţii. Atâta curiozitate îl obliga să aibă o anume atitudine, împotriva obiceiului său. Dar îi venea să râdă. Nu mai ştia încotro să privească, pentru ca ochii în mod firesc veseli şi aerul deschis, proaspăt al chipului să nu creeze o impresie greşită de aroganţă. Era într-adevăr şi se simţea foarte tânăr încă, ca trup şi ca suflet, în ciuda vârstei, a întâmplărilor furtunoase şi a atâtor lupte susţinute. Niciun fir de păr alb, nici culoarea blondă a mustăţilor şi nici a părului nu se schimbase încă. Se îmbrăca cu o eleganţă naturală şi din toată persoana, din fiece gest, fiece privire emana o prospeţime şi o graţie care încântau. Aceasta persistentă tinereţe Corrado Selmi din Rosàbia o datora dragostei vivace şi constantă faţă de viaţă şi în acelaşi timp şi greutăţii minime cu care-l împovărase ea, totdeauna. Nici cu prea multe amintiri, nici cu prea multe studii, nici cu prea multe scrupule, nici cu aspiraţii tenace nu voise să şi-o încarce, după cum fac atâţia care, prin forţa lucrurilor, sub asemenea povară, trebuie să-şi îndoaie picioarele şi să-şi încovoaie spinarea. Călător fără bagaje, cum obişnuia să se definească, totdeauna se îmbarcase astfel, zvelt şi lejer, pentru călătorii lungi, aventuroase şi dificile. Nimic de pierdut, şi înainte! Eşuând insurecţia din 4 aprilie şi scăpând ca prin minune

din mănăstirea de la Gancia, luptase mai întâi cu trupele în jurul oraşului Palermo; apoi făcuse campania din 1800 cu Garibaldi până la Volturno; dar cum? fără muniţii şi cu o puşcă prăpădită care nu trăgea, venind de la Malta pentru şase ducaţi. La Cameră, printre atâţia colegi cu fruntea îngreunată de gânduri şi cu dosarele umflate de note şi notiţe, făcuse parte din comisiile cele mai dificile, fără un creion şi fără un carneţel. Şi totdeauna acţionase, oricum; fără să facă niciodată un efort; şi totul îi reuşise cu uşurinţă şi comod, neevitând niciodată, ba chiar sfidând şi bravând pericolele cele mai grave, situaţiile cele mai dificile, aventurile cele mai încâlcite. Nu admitea că ar putea fi dificultăţi pentru un om ca el, totdeauna prompt la toate. El nu întâmpina viaţa; înainta şi trecea mai departe. Trecea, dezarmându-i pe toţi cu o siguranţă neîndoielnică, cu o linişte senină; de orice ostentaţie retorică, de virtutea rigidă a *Catoni*[76]-lor; dezarmând de orice scrupul de pudoare, cinstea femeilor. Nu se oprise niciodată o clipă în cursa vieţii ca să judece în sinea lui dacă era bine sau rău, ceea ce făcuse mai înainte. Nu trebuia să lase timp judecăţii, şi nici să dea greutate propriilor sale acte. Azi, rău; bine, mâine. Inutil să-l chemi înapoi să considere răul făcut; ridica din umeri, zâmbea şi trecea mai departe, înainte; înainte cu orice chip, pe orice cale, fără să întârzie, lăsându-se purificat de activitatea neîncetată şi de dragostea de viată şi rămânând mereu sprinten şi vioi, larg în favoruri fată de toţi, şi cu toţi gentil. Viaţa pentru el era plină de cârlige care-l trăgeau ici şi colo. Să-l fi oprit, suspendându-l de unul singur ca să fie judecat, ar fi însemnat o crudă nedreptate.

Acum Corrado Selmi se temea că ar fi planat asupra lui ameninţarea unei asemenea nedreptăţi; că voiau să-l înhaţe din cauza multor datorii pe care fusese silit să le facă, din cauza multor poliţe neplătite, la una din cele mai importante bănci, ale cărei pagube începeau să fie

[76] Adepţii lui Cato (Catone) Marcus Porcius, numit şi *Cenzorul;* 243—149 a. Ch. Exemplu de antică virtute romană (n.tr.).

denunţate. Poate că la deschiderea noii Camere avea să izbucnească scandalul. Prevedea spectacolul oferit de toţi geloşii, asprii păzitori ai cinstei, a căror teamă de a comite vreun act mai puţin corect îi împiedicase totdeauna sa facă ceva dincolo de stupidele vorbe goale bombastice; egoişti, meschini şi miopi, silitori cultivatori ai grădinii aride a simţului lor moral, înconjurat de un spinos gard de scrupule, gard care de fapt nu avea nimic de păzit, din moment ce grădiniţa aceea a lor nu dăduse niciodată altceva decât fructe pipernicite sau inutile flori pompoase. Datorii? Poliţe? Ei, asta-i bună! Totdeauna semnase poliţe, la viaţa lui. La optsprezece ani, la Palermo, în primele luni ale anului 1860, Comitetul revoluţionar nu ştia cum să facă; se spera în Garibaldi, se spera în Vittorio Emanuele şi în Piemonte, se spera în Mazzini; dar mijloacele lipseau şi armele şi muniţiile. Ei bine, cine propusese să se ia de la casieria Băncii Sicilia şase mii de ducaţi cu iscăliturile celor mai înstăriţi domni? El. Şi iscălise el, primul pe listă, pentru două sute de ducaţi, el care nu avea nici măcar un *carlino* în buzunar. Guvernul provizoriu avea să plătească după aceea. Cum se făcuse insurecţia din 4 aprilie? Tot aşa! Şi cum realizase el singur asanarea terenurilor mlăştinoase care infectau o mare parte din circumscripţia sa electorală? Tot prin ajutorul poliţelor! Circumscripţia scăpase de malarie, şi datoriile, se ştie, rămăseseră pe seama lui, fiindcă acţiunea de cultivare, încredinţată unor rude, oameni pricepuţi, eşuase, şi de roadele operei lui se bucurau acum în cea mai mare parte mulţi alţii care-i dădeau numai cojile când şi cum voiau, dar care îi făceau constant onoarea de a-l alege deputat.

Era adevărat, da; înafară de banii obţinuţi de la bănci pentru acţiunea aceasta şi pentru altele la fel de avantajoase multora şi dezavantajoase numai pentru el, alţi bani, şi nu puţini, luase şi pentru el însuşi. Trebuia să trăiască; şi în sărăcie nu se pricepea şi nici nu voia. Tânăr fiind, îşi întrerupsese studiile ca să ia parte la revoluţie.

Timp de unsprezece ani, până când Roma nu fusese cucerită, nu avusese o clipă de răgaz. Când a pus arma jos, şi a rămas fără profesie şi fără nicio situaţie, după ce a cheltuit pentru alţii cei mai frumoşi ani ai săi, ce trebuia să facă? Să se spânzure? Norocul nu voise să-l favorizeze în negustorie; îi acordase alte favoruri, dar care-l costaseră scump şi unul din acestea – cel mai mare şi cel mai rău – nu numai ca bani.

Deşi Corrado Selmi îşi interzisese orice regret, totuşi, din când în când, regretul iubirii donnei Giannetta D' Atri-Montalto îi năvălea în inimă pe neaşteptate şi i-o chinuia. Dar mai mult decât durere pentru dragostea pierdută, era furia din cauza oarbei dăruiri în mâinile acelei femei care mai bine de un an îl făcuse de basm în toată Roma, silindu-l să comită adevărate nebunii. Părea să-şi fi jurat sieşi să se compromită şi să-l compromită şi pe el în toate chipurile, cuprinsă de o furie de scandal. Mai mult pentru ea, decât pentru el, încercase mai întâi s-o potolească; apoi s-a potolit de teamă ca reţinerile lui să n-o ofenseze sau ca prudenţa lui să nu-i pară stupidă. Cele mai grele datorii le făcuse atunci, deşi nu figurau sub numele lui, dintr-un respect faţă de femeia care-l obliga să le facă. Roberto Auriti se oferise cu o fraternă abnegaţie să ia bani în contul lui de la bancă, după o înţelegere secretă totuşi cu directorul ei. Ameninţata denunţare a dezordinelor din banca aceea îl consterna însă pe Corrado Selmi, poate mai mult decât pentru el, pentru Roberto Auriti. Dar consternarea gravă îi era în parte atenuată din credinţa că guvernul avea interes, din atâtea motive, să împiedice izbucnirea unui scandal. Ştia bine că acest scandal nu ar fi provocat numai falimentul unei bănci ci şi falimentul unei întregi stări de situaţii. Sprijinul guvernului în realegerea lui, în ciuda faptului că Francesco D' Atri era la putere, şi sprijinul candidaturii lui Roberto Auriti îi întăreau această încredere. Mai înainte de a pleca din Roma, îi promisese lui Roberto că se va duce la Girgenti ca să-l susţină în luptă; chemat în graba mare de

telegrama lui Verònica, alergase şi imediat îşi dăduse scama de condiţiile foarte dificile în care se afla Roberto în fata adversarilor, agravate acum, pe deasupra, şi de duel. Ar fi făcut orice ca să-l elibereze pe Roberto de atâtea necazuri câte-l oprimau, ca să-l tragă în sus, să respire alt aer, să-l ridice la locul acela pe care ştia că-l merită prin mintea lui înzestrată cât şi prin inima lui nobilă, prin tot ceea ce făcuse în tinereţe; dar de când păşise în casa lui, la Girgenti, şi-i cunoscuse mama şi sora, simţise că i se vlăguieşte toată puterea; deodată îi apăruse clar motivul pentru care Auriti era un învins în viaţă. Casa aceea i se părea o temniţă. Dar cum este posibil ca două creaturi umane să-şi poată târî existenţa în umbra aceea întunecoasă de lâncezire amară şi dispreţuitoare? Să-şi facă o concepţie atât de întunecată despre viaţă? Nu fusese în stare să reziste ispitei de a-i adresa câteva cuvinte mamei, în speranţa de a o mai scutura puţin.

— Dar dacă viaţa e un fulg, donna Caterina! O suflare, şi adio!... Dumneavoastră vreţi să acordaţi greutate unui fulg?

— Eu vreau, dragă Selmi? – îi răspunsese donna Caterina. Nu eu am vrut... Pentru dumneata viaţa e un fulg; o suflare şi adio; pentru mine a devenit de plumb, dragul meu.

— Tocmai aici e răul! – replicase el imediat. Să faci să ajungă de plumb un fulg! Trebuind să trăim, scuzaţi-mă, nu vi se pare că este necesar să ne păstrăm sufletul într-o stare... să spun aşa, de efluviu continuu? De ce să înfrânăm acest efluviu şi să lăsăm sufletul să ni se închege, să-l fixăm, să-l încremenim în această formă tristă, de plumb?

Donna Caterina dăduse uşor din cap, cu buzele în expresia unui surâs amar.

— Efluviu, da...! Pentru a ne menţine sufletul în această stare de efluviu, cum spui dumneata, e nevoie de foc, dragă prietene! Şi când în adâncul nostru se stinge

cuptoraşul?

— Nu trebuie lăsat să se stingă, pentru Dumnezeu!

— Ei, dragul meu; când vântul suflă prea tare când vine şi moartea şi suflă pe deasupra lui; când cauţi în jur şi nu mai găseşti o aşchie să-l întreţii...

— Dar unde căutaţi dumneavoastră? aici? ferecată între aceşti patru pereţi ca într-o temniţă? Doamna Anna, scuzaţi-mă... e posibil ca doamna Anna... eu nu ştiu...

Se întrerupsese imediat, stânjenit, observând că sora lui Roberto, văzând că e vorba şi de ea, când se aştepta mai puţin, se împurpurase toată. De cum o văzuse, Corrado Selmi rămăsese încântat de frumuseţea ei pură şi delicată şi instinctiv suferise văzând frumuseţea aceea umilită acolo de doliul acela încăpăţânat şi mai mult decât neglijată, dispreţuită. La îmbujorarea ei neaşteptată, se temuse să nu li îndrăznit prea mult; dar după aceea, învingându-şi stânjeneala de moment, adăugase:

— Nu aveţi un fiu? Aveţi obligaţia prin urmare să trăiţi pentru el... nu? Ştiu eu?... poate că-mi manifest prea vehement gândurile, datorită întunecimii de aici, care, să fiu sincer, nu mi se pare raţională! Ce părere aveţi dumneavoastră, doamna Anna?

Ea, îmbujorându-se din nou şi silindu-se. Cu mare greutate să nu-şi plece ochii, răspunsese cu privirea împăienjenită şi un zâmbet nervos pe buze, făcând aluzie la fiu:

— El e tânăr... o să-şi croiască singur viaţa...

— Dar dumneavoastră, aşadar... dumneavoastră sunteţi bătrână?

Cu această ultimă întrebare, aproape involuntară, se încheiase acea primă conversaţie.

Acum Corrado Selmi intra din nou în casa lui Roberto, înveselit de câte văzuse în vila de la Colimbètra. Toate fantoşele de acolo, în uniformă burbonică, prezentaseră salutul milităresc! Nebunie curată! Dar ce splendoare vila aceea! Principele – nu – nu se arătase. Ce păcat! Ar fi

dorit atât de mult să-l cunoască. Mai au şi un altul acolo, care se fixase şi el, în afecţiunile lui, într-un timp străvechi... dar care continua totuşi să trăiască, înafara timpului, înafara vieţii... într-un fel foarte bizar, ce frumuseţe! extinzând de pe vremea aceea anumite imagini despre viaţă care, prin forţa lucrurilor, în realitatea de azi aveau să apară inconsistente, măşti, jucării; şi toţi soldaţii aceia nişte marionete... ce frumuseţe!

— Şi totuşi marionetele acelea de soldaţi, dragă Selmi, care te-au făcut să râzi – îi spuse donna Caterina, – la alegerile de mâine, aici te vor învinge pe dumneata, pe prietenul dumitale, Roberto, pe domnul prefect, guvernul dumitale şi pe toţi ceilalţi... Mai râzi dacă poţi. Umbre? Dar noi suntem umbrele!

— Eu nu, vă rog, donna Caterina, – spuse Selmi, râzând şi atingându-se cu mâna. Lăsaţi-mi măcar această iluzie! Ascultaţi-mă; în fata mea, principele a dispărut ca o umbră... Aş fi plătit nu ştiu cât ca să-l văd venind spre mine, şi ca să mă refac... ei, Roberto ştie... ca să mă refac de o anume întâlnire cu fiul lui, la Roma, unde mi-a revenit mie, forţat de împrejurări, rolul umbrei... Hm! răbdare... Da, dumneavoastră, donna Caterina, aveţi dreptate când spuneţi că ne încăpăţânăm prea mult, din păcate, să fim umbre noi, aici, în Sicilia. Sau incapabili, sau neîncrezători, sau servili. Într-o oarecare măsură vina o poartă soarele. Soarele ne adoarme până şi cuvintele în gură! Ascultaţi-mă; nu o spun numai de dragul de a vorbi; am studiat bine chestiunea. Sicilia a intrat în marea familie italiană cu o datorie publică de abia optzeci şi cinci de milioane capital şi cu un uşor bilanţ de circa douăzeci şi două de milioane. A adus, între altele, toată bogăţia bunurilor sale eclesiastice şi ale domeniilor statului acumulată în decursul atâtor secole. Dar după aceea, lipsită de opere publice, fără străzi, fără porţi, fără asanări, de niciun fel. Ştiţi cum s-a făcut vânzarea bunurilor domeniilor şi lista bunurilor eclesiastice?

Trebuia făcută vânzarea în scop social, în uşurarea claselor agricole. Ei da! A fost făcută în scop de profit şi de finanţe. Şi a trebuit să ne răscumpărăm pământurile noastre eclesiastice şi ale domeniilor şi să eliberăm alte proprietăţi imobiliare cu suma colosală de circa şapte sute de milioane, sustrasă, bineînţeles, de la terenurile asanate şi alte pământuri de ale noastre. Şi faimoasa pătrime a bunurilor eclesiastice atribuită nouă prin legea din 7 iulie 1866? Ce batjocură! Mda, în primul rând, valoarea acestor bunuri a fost calculată pe declaraţiile foarte josnice ale clerului sicilian pentru a satisface taxa bunurilor neimpozabile; şi de la această valoare nominală, fiţi atentă, au fost deduse toate procentele atribuite statului şi taxele şi cheltuielile de administraţie. Apoi, totuşi, aceste deducţii au fost judecata pe valoarea efectivă şi au fost sustrase, între altele pensiile datorate membrilor întreprinderilor desfiinţate. Astfel că nimic, aproape nimic n-au perceput comunele noastre, până azi.

Acum, după atâtea sacrificii făcute şi acceptate din patriotism, nu ar avea drept insula noastră să fie considerată egală cu celelalte regiuni ale Italiei în toate beneficiile, în ameliorările de orice gen obţinute de aceste regiuni? N-a fost chip niciodată, oricât efort am făcut eu, să adun într-un mănunchi operativ toată deputăţia siciliană. Hai, hai, să nu mai vorbim, donna Caterina! Ar trebui să-mi înveninez sângele. Fac şi eu cât pot. Apoi ridic din umeri şi spun: Asta înseamnă că atâta meritǎm, noi.

Se întoarse spre Roberto ca să schimbe vorba şi adăugă:

— Ştii? Ieri, am văzut-o pe stradă pe soţia adversarului tău. Dragul meu tu trebuie să pierzi prin forţa lucrurilor. Ah, ce femeiuşcă grozavă! Scuzaţi-mă, doamnele mele, dacă vorbesc astfel; dar eu chiar n-aş avea curaj să înving, nici în numele sfânt al Patriei şi al Libertăţii, ca să nu-i fac să plângă ochii acelei frumoase doamne!

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

NICOLETTA CAPOLINO INTRĂ ÎN biroul soţului ei îmbrăcată, şi cu o ciudată pălărie mare de fetru, încărcată de pene, pe părul ei splendid, negru ca pana corbului. Înfloritoare, zveltă, nespus de provocatoare, pătimaşă în ochi şi buze, din tainicele şi iscusitele îngrijiri ale persoanei sale emana un parfum voluptuos, ameţitor. Erau într-un moment dramatic, de *intermezzo* din comedia pe care soţ şi soţie o reprezentau de doi ani în fiecare zi, chiar şi în intimitatea pereţilor casei, unul în faţa celuilalt, complăcându-se reciproc în rafinamentul şi în abilitatea lor. Ştiau bine, atât unul cât şi celălalt, că nu aveau să reuşească să se mintă reciproc, de aceea nici nu încercau. S-o fi făcut oare, pur şi simplu, din amorul artei, nu s-ar fi putut spune fiindcă, în taină, amândoi detestau necesitatea acelei prefăcătorii. Dar vrând să trăiască împreună, fără scandal din cauza altora, fără prea mult dezgust faţă de ei doi, recunoşteau că nu se puteau lipsi de această farsă. Aşadar, iată-i grijulii în a acoperi, sau mai bine-zis în a masca printr-o politicoasă şi delicată minciună ura dintre ei, amândoi tratând minciuna ca pe un trist şi totuşi drag exerciţiu de caritate reciprocă. Manifestată în obligaţia de a se întrece mereu fiecare în politeţi desăvârşite, admirabile, după care, până în cele din urmă, soţ şi soţie căpătaseră nu numai o stimă afectuoasă a meritului lor, ci şi o sinceră recunoştinţă a unuia faţă de celălalt. Şi aproape că se iubeau cu adevărat.

— Gnazio, nu plec liniştită! – spuse ea, intrând,

îmbufnată parcă din cauza unei bănuite minciuni care o îndurera şi o consterna. Jură-mi că nu te duci să te baţi în duel în dimineaţa asta.

— Oh, Doamne, Lellé, dar dacă ţi-am spus că mă duc la Siculiana?! – răspunse Capolino, ridicând mâinile ca să i le lase uşor pe braţe. Trebuia să plec de ieri. O ştii prea bine. Fii liniştită, dragă. Duelul a fost amânat la sfârşitul alegerilor.

— Chiar trebuie să te cred? – insistă ea, în vreme ce întârzia cu închiderea nasturilor de la o mănuşă cu cealaltă mână înmănuşată.

Capolino ar fi răspuns încântat la insistenţa aceea cu o răbufnire: dar a zâmbit; s-a apropiat grijuliu de ea; i-a luat mâna să-i închidă el năsturaşii de la mănuşa aceea, prelungindu-şi gestul ca un îndrăgostit.

— De-ai şti cât mă plictiseşte ideea de a mă duce la Valsanía! – adăugă ea, vorbindu-i aproape la ureche, într-o uitare de sine.

— Ei lasă! – exclamă el, privind-o în ochi, vrând parcă să-i atragă atenţia că nota aceea de duioşie (foarte dragă şi graţioasă de altfel) era cel puţin nelalocul ei ca timp şi loc.

— Îţi jur – replică ea, încăpăţânându-se, dar răspunzând totuşi zâmbetului.

Capolino izbucni într-un hohot de râs:

— Dar du-te, du-te că te vei distra de minune! S-o vezi pe foca de Adelaide în faţa soţului... Va fi un spectacol care merită oricât! Tu vorbeşti serios, Lellé?

— Dacă aş fi cu inima liniştită... – repetă Nicoletta. Aseară ai stat atâta timp aici, nu ştiu cât... Nici nu am auzit când ai venit să te culci...

— Dar toată corespondenţa asta electorală, nu vezi? – îi spuse el, arătându-i ce era pe birou. Unchiul Salesio, sfinte Dumnezeule, cel puţin la asta m-ar putea ajuta...

— Oh, da. Unchiul Salesio! Dacă ar fi prăjiturele...

— Gata. Nu mai pierde vremea, du-te, du-te... Sau aştepţi trăsura?

Nicoletta făcu semn din ochi ca şi cum s-ar fi resemnat să creadă, fără a fi convinsă, şi suspină:

— Dacă-i adevărat că te duci la Siculiana, la întoarcere, pe seară, trecând pe şosea, nu te poţi abate pe la Valsanía?

— Ah, dacă pot, închipuie-ţi! – răspunse el. Dar dacă prietenii... Nu mă întorc singur... Dacă pot... îţi spun că dacă voi putea să-i las...

Întinse buzele s-o sărute. Ea îşi retrase instinctiv capul, temându-se să nu-şi deranjeze pălăria şi părul.

— De ce? – întrebă.

— Fiindcă îmi placi aşa... Nu vrei să-mi dai un sărut?

— Cu grijă, totuşi...

Au fost surprinşi de bătrână cameristă, care venea să anunţe că trăsura lui Salvo sosise. Nicoletta se desprinse imediat de soţul ei.

— Uite, vin – îi răspunse jupânesei; apoi, întinzându-i mâna soţului: — Ei, atunci, la revedere.

— Distrează-te, – îi ură Capolino.

Pentru un târguşor ca Girgenti, trăsura aceea era chiar foarte mult; stângace ostentaţie de lux şi bogăţie, care numai lui Salvo i se putea îngădui. Din suburbia Ràbato, unde locuia Capolino, până la bulevardul Passeggiata, unde de mai mulţi ani Salvo îşi construise o vilă foarte atrăgătoare, puteai ajunge pe jos, într-o jumătate de oră.

Nicoletta nu avea nicio îndoială că soţul ei se ducea să se bată în duel în dimineaţa aceea. Dar nu trebuia să ştie ca să se poată distra. Câte şi mai câte altele nu trebuia să le ştie în acelaşi fel, ca să poată fi aşa, veselă şi iubitoare – de viaţă! Reuşea adesea, printr-un efort de voinţă, nu neştiindu-le, fiindcă nu i-ar fi fost posibil, ci, tocmai, prefăcându-se că nu le ştie. Pe ascuns, când i se umplea paharul, răbufnea! şi atunci îşi vărsa focul asupra tuturor mizeriilor care o oprimaseră totdeauna, încă de la naştere. Nu trebuia să ştie, de exemplu, că mama îi provocase moartea tatălui ei, nu chiar cu otravă, după cum scosese vorba, cu răutate, cineva din târg, ci de

inimă rea, ca să se unească printr-o a doua căsătorie cu acela pe care ea îl numea unchiul Salesio, vechi secretar la banca Spoto. N-avea decât cinci ani când îi murise tatăl, şi totuşi îşi amintea bine de el; într-atât, încât mama ei nu reuşise niciodată s-o convingă să-l numească tată pe al doilea ei soţ, mult mai tânăr decât ea. Nu era rău, nu, unchiul Salesio; dar îngâmfat şi van ca vanitatea însăşi. De îndată ce-a devenit soţul văduvei lui Baldassare Spoto, a crezut chiar că în urma acelei căsătorii avea să capete aproape un titlu de nobleţe; şi i se urcară la cap cele mai ciudate fumuri; dacă nu chiar tot sufletul i se prefăcuse în fum. În curând însă jăratecul din cauza fumului extraordinar începuse să se vlăguiască. Cheltuieli nebuneşti... Şi dacă s-ar fi bucurat cel puţin de ele! Ce supliciu chinezesc însemna pentru el, totuşi, pantofiorii aceia de lac care-l sileau să păşească în paşi mici de potârniche, aproape în vârful picioarelor! Gurile rele spuneau că sub veston purta un corset, întocmai ca femeile. Corset, nu; un fel de bandă de lână, strânsă şi trecută de mai multe ori în jurul taliei, şi asta, ca o menajare a rinichilor care i se lăsaseră. De altfel, nu era prea bătrân; dacă avea câţiva ani mai mult decât Capolino; dar, în ciuda tuturor diligenţelor şi ale îngrijirilor foarte afectuoase şi disperate, descompunerea la el începuse foarte timpuriu. Acum părea o marionetă automată: ajustat tot, asamblat tot, artificial tot; în dinţi, în îmbujorarea obrajilor, în negrul mustăţilor date cu ceară, în ţăcălia mică şi sprâncenele subţiri şi în părul rar; şi mergea şi se mişca parcă în virtutea unor arcuri, tinereşte. Ochii, totuşi, printre atâtea Chimicale, rătăciţi parcă printre pungile umflate şi apoase ale pleoapelor, exprimau o durere infinită. Fiindcă, din păcate, după moartea soţiei veniseră şi necazurile. Nicoletta s-ar fi putut descotorosi de el, dar i-a fost milă; luase ea însă administrarea puţinului care-i rămăsese; şi aparenţele, da, a vrut să le salveze, şi unchiul Salesio (acum aproape mumificat) continuase să se arate pe stradă ca un

milordino[77], plin de eleganţă, totdeauna în ciorapi de mătase şi pantofiori de lac, în vârful picioarelor; dar acasă, ei, acasă, cea mai strictă economie. Într-atât, încât într-o zi, Nicoletta îl văzuse venind cu un pachet cu doi pui fripţi, artificiali, din carton, sub braţ. Desigur: doi pui fripţi din carton care să decoreze prânzul lui mizer sub o prinzătoare de muşte din plasă metalică. În fiecare zi bietul bătrân şi-i punea acolo în faţă, pe masă, ca să-şi facă o iluzie; nu putea să se lipsească de ei! Şi acei doi pui din carton şi un codru de pâine (adevărată, dar tare pentru dinţii lui neadevăraţi) erau acum săptămâni întregi toată masa lui pe o zi. Deoarece Capolino nu voise să-l ia la el, şi unchiul Salesio Marullo, rămânând singur în vechea şi trista casă cedată de Nicoletta cu acele puţine lucruri pe care reuşise să le salveze, adesea, neştiind să se limiteze în cheltuieli, ca să-şi cumpere o cravată frumoasă sau un bastonaş frumos, rămânea nemâncat – când, bineînţeles, nu se prezenta în casa lui Flaminio Salvo la ora mesei, ştiind că fata lui vitregă era acolo. Şi Nicoletta, care, dintr-o jenă secretă, i-ar fi smuls ţăcălia şi ochii, trebuia să-l primească zâmbitoare.

Simţea că ar fi putut fi bună, în fond, şi chiar i se părea că fusese în anumite momente din viaţa ei; dar că, deocamdată, un destin perfid nu-i îngăduise să fie aşa. Prin forţa lucrurilor trebuia să fie rea! Totul fals la ea, înăuntru şi afară şi în jur. Şi o luptă tainică, continuă, ca să-şi învingă amărăciunea dezgustului, ca să nu mai simtă stânjeneala măştii, deşi pe figura ei aderase perfect, fină, ca însăşi pielea ei. Dar Nicoletta Capolino avea pe frunte o şuviţă de păr, răsucită, rebelă şi se temea uneori ca nu cumva într-o bună zi să i se răsucească aşa şi sufletul, izbucnind brusc şi cu violenţă împotriva atâtor şi atâtor ani de reţinere.

Deocamdată, soţul ei se ducea să se lupte în duel?! Şi ea la distracţie!

Ca să nu vadă şi ca să nu fie văzută de prea multă

[77] Diminutivul de la *milord* (engl.) (n.tr.).

lume, îi poruncise vizitiului să ocolească strada Atenéa şi s-o ia pe drumul din afara oraşului, pe Santa Lucia. De la o vreme nu mai ţinea cont de ceea ce gândea lumea când o vedea în trăsura lui Salvo, Era ceva ştiut de toţi. De altfel, şi aici, aparenţele păreau salvate într-un anume fel de rudenia pe care a avut-o cândva Capolino cu Salvo şi de obligaţiile de azi ale Nicolettei faţă de fata lui don Flaminio. Îndrăzneala sfidase răutatea şi, dacă nu o înfrânsese cu totul, oricum, o silise la tăcere şi la respect, în faţa lumii; lumea să bârfească numai în spate şi chiar cu o oarecare filosofică indulgenţă. Fiindcă ceea ce are bun filosofia este faptul că: în cele din urmă dă totdeauna dreptate aceluia care, oricum, reuşeşte să se impună.

Vila Salvo era situată sus, aeriană, dominând aleea croită pe colina de pe latura dinspre miazăzi. Se ajungea acolo, urcând nişte scări ample, impresionante, ce depăşeau înălţimea cu comode anfilade. La fiecare terasă a pantei, pe mici pilaştri erau patru statui de o urâţenie severă care, fără îndoială, nu primeau plăcut pe vizitatori, şi nici nu se felicitau prea entuziaşti cu ei pentru rampa depăşită. Dar ajungând acolo, de sus era o încântare panorama fascinantă a întregii câmpii, toată numai o întindere întreruptă de câte o vale şi în depărtare, marea.

Mai înainte de a sui la etajul vilei, Nicoletta alergă într-un suflet în biroul lui Salvo, la parter; dar se opri brusc în prag, văzând că nu era singur.

— Intră, intră, – spuse, făcând o plecăciune. Flaminio Salvo, aflat în picioare în faţa biroului, unde stătea un tânăr, care scria ceva, Aurelio Costa.

— Cer scuze. Dacă... începu să spună Nicoletta, privindu-l pe Costa care se ridică de pe scaun.

— Dar nu spuneţi aşa ceva! o întrerupse Salvo, mângâindu-şi favoriţii, cu un zâmbet rece, căruia privirea lentă a ochilor, de sub pleoapele mari, îi dădea o expresie uşor ironica. Veniţi, veniţi, stăteam de vorbă cu inginerul meu.

Apoi, observând stânjeneala acestuia, în prezenţa doamnei, adăugă:

— Nu vă cunoaşteţi?

— Ce-i drept, după nume, da, – răspunse cu o oarecare dezinvoltură Nicoletta. Cred însă că nimeni nu ne-a prezentat niciodată...

— Oh! Ei, atunci, – reluă Salvo, – să facem prezentările de rigoare: inginerul Aurelio Costa, doamna Lellé Capolino-Spoto.

Aurelio Costa, cu ochii în pământ, fără să se depărteze de birou, îşi aplecă uşor capul. Era bine îmbrăcat, fără umbră de pedanterie, cu o ţinută demnă şi el, mândru în frumuseţea lui bărbătească, dar poate costumul neobişnuit, de oraş, nou-nouţ, îl făcea să apară uşor rustic.

— O fi gata Adelaide? – întrebă Nicoletta pe Salvo, după ce îl privise pe tânăr şi-i răspunsese cu un vag surâs, înclinării lui respectuoase.

— Iată, un moment, – răspunse Salvo. Luaţi loc, luaţi loc, donna Lellé. Mă duc şi mă întorc. Cred că Adelaide este gata.

Şi se îndreptă spre uşă.

— Dar cred că e mai bine să urc şi eu! – îi strigă din spate Nicoletta.

— Nu, de ce? – îi răspunse Salvo, întorcându-se din prag. Coboară imediat şi Adelaide.

Şi ieşi.

Nicoletta n-a vrut să se aşeze; s-a învârtit puţin, mişcându-şi şoldurile, răsfăţată, prin ampla sală, împodobită cu o sobră bogăţie. Aurelio, rămânând în picioare, nu ştia dacă trebuie sau nu să se aşeze din nou; se temea să nu comită un gest nedelicat; clar, pe de altă parte, era impresionat la gândul că, dintr-un capriciu al ei, ar fi putut rămâne astfel, ca un servitor în aşteptare. Şi, ce-i drept, ea era acolo ca o stăpână; dar cu ce preţ? Şi când te gândeşti că el visase atâţia ani ca femeia aceea să-i devină soţie! Acum el era acolo în serviciul lui Salvo,

ca şi ea, ca şi Capolino, ca toţi: dar dacă ea ar fi fost soţia lui, Salvo n-ar fi îndrăznit desigur nici să se gândească să se servească de ea pentru divertismentele lui senile. Ea se afla acum, acolo, între doi bătrâni, cu înfloritoarea ei frumuseţe voluptuoasă, întinată. Se bucura oare? Ostenta în faţa lui acea atitudine neruşinată de stăpână? Se bucura oare de luxul acela? de onorurile aduse ca o compensaţie a onoarei pierdute? Dar, sigur că da! În curând soţul ei avea să fie chiar deputat!... Şi ea, soţia unui deputat! Cu el, în schimb, ce situaţie ar fi avut dacă, totuşi, ar fi putut învinge oroarea – da, oroarea de a se uni cu el, de origină atât de umilă? Cinste, tinereţe, dragoste pură şi sfântă! Dar pentru una ca ea valorau mai mult penele care se legănau şi voaleta pălăriei ei mari!

S-a aşezat, obosit şi indignat..

— Ei bravo, da, – exclamă atunci Nicoletta, întorcându-se să-l privească. Mă iertaţi că nu v-am spus... Distrată, mă gândeam...

Se apropie, veni să se aşeze în faţa biroului, vizavi de el, cu o mişcare iute, hotărâtă şi provocatoare a întregii fiinţe.

— Dumneavoastră, acum, rămâneţi aici, domnule inginer?

— Poate... Nu ştiu... – îi răspunse el, privind-o la rândul lui cu fermitate. Făurim un plan... Dacă-l putem actualiza...

— Rămâneţi aici?

— Va fi nevoie de un director...

Nicoletta îl privi o clipă, gânditoare; apoi, ridicându-şi, uşor, cu o mână, părul de pe frunte:

— Dumneavoastră aţi studiat la Paris, e adevărat?

— Da, răspunse el, scurt, simţind parfumul ameţitor pe care-l exala din toată făptura ei neruşinat provocatoare.

— Paris! – exclamă Nicoletta Capolino, ridicând bărbia şi ţinându-şi ochii întredeschişi. Am fost acolo în călătoria mea de nuntă... şi, spuneţi-mi, vă rog, dacă aţi vrea acum, nu aţi putea fi din nou inginer de stat?

Aurelio o privi, buimăcit de diversiunea aceea spontană. Îşi încruntă sprâncenele şi-i răspunse:

— Nu ştiu. Nu cred. Dar nici n-aş încerca. M-aş întoarce pe contul meu în Sardegna. Mă aflu aici ca să-i fac plăcere domnului Salvo. N-aş pierde nimic dacă aş pleca.

— Ah, ştiu asta! – spuse ea imediat. Cu meritele dumneavoastră... Tocmai asta voiam să spun! Şi domnul Salvo, desigur, nu vă va lăsa să-i scăpaţi, dacă are în minte, după cum spuneţi, un anume plan.

Clipi uşor din ochi şi îşi duse un deget la buze, stătu puţin absorbită şi reluă pe un alt ton:

— Şi totuşi eu îmi amintesc bine de dumneavoastră, ştiţi? de când eraţi aici, încă student...foarte tânăr... da! îmi amintesc foarte bine acum...

Aurelio făcu un efort violent asupra propriei sale voinţe ca să reziste tulburării, emoţiei provocate de cuvintele ei, spuse cu atât de calmă indiscreţie. Ce voia femeia aceea de la el? De ce îi vorbea astfel?

Era într-adevăr greu de ghicit: şi pentru Aurelio, era chiar imposibil. Neaşteptata, inopinata întâlnire cu el; impresia pe care o avusese: gândurile pe care cu privirile ei furişe feminine i le citise pe frunte după intrarea ei explozivă, cu mare dezinvoltură, în biroul lui Salvo, şi apoi în timpul aşteptării aceleia; mâhnirea tainică faţă de situaţia lui, pe care, în fond, nu putea să n-o simtă, gândindu-se că tânărul acela o ceruse, într-o zi, foarte cinstit, de soţie, din pură dragoste: gândul că el va rămâne acum acolo, în casa lui Salvo şi că Dianella îl iubea pe ascuns, şi că în curând, el, prin apropierea zilnică de ea, ar fi putut să-şi dea seama şi că în curând – prin urmare – încăpăţânându-se Dianella va reuşi să învingă opoziţia tatălui ei, făcând-o să sufere ruşinea de a asista la logodna lui cu fiica stăpânului ei, tulburaseră sufletul Nicolettei Capolino. I-ar fi revenit ei, atunci, rolul de a supraveghea, de a face de pază logodnicilor; şi tânărul de colo încă se mai arăta atât de umilit de refuzul pe care ea, plină de dispreţ, i-l aruncase în faţă, la

cererea lui; tânărul de colo avea să-şi ia o asemenea revanşă faţă de ea; până şi el va deveni mâine stăpânul ei, ca soţ al acelei Diana de care se simţea urâtă şi dispreţuită. Şi era totuşi frumos, voinic şi demn! Şi încă (îşi dăduse bine seama) mai era sub fascinaţia ei, deşi jignit şi dispreţuit... De ce oare Flaminio Salvo, care ştia tot, ieşise imediat şi o lăsase acolo, singură cu el?

Clipi din nou, vrând parcă să atenueze scânteierea gândurilor sale tainice; şi adăugă pe un ton ciudat:

— Poate că şi dumneavoastră vă amintiţi...

Aurelio, tulburat, îşi ridică ochii s-o privească cu o expresie întunecată şi aspră.

— Nu-mi purta pică, – îi spuse atunci cu o tristă drăgălăşenie, lăsându-şi capul într-o parte. Pentru că vei rămâne aici şi vom avea ocazia să ne vedem des, să profităm de aceasta, deocamdată, ca să îndepărtăm cu francheţe orice umbră între noi, care ne-ar dăuna. Eu trec drept o nesăbuită; poate că oi fi aşa, nu neg; dar nu pot suferi simulările, disimulările de orice fel, gândurile ascunse... Vrei să fim buni prieteni?

Şi vorbindu-i astfel, îi întinse frumoasa ei mână, încărcată de inele; şi după ce şi-au strâns-o, i-a mai lăsat-o încă puţin, ca să adauge:

— Crede-mă că n-o spun din cochetărie, şi nici ca să capăt un compliment; dumneata încă mai ai frumoasa dumitale libertate; nicio ranchiună şi niciun regret. Buni prieteni?

Şi auzind gâfâitul şi foşnetul rochiei de mătase a doamnei Adelaide Salvo, îi strânse din nou mâna în grabă, vrând parcă să dea sens şi savoare pactului secret al acelei discuţii.

— La bâlci! la bilei! – exclamă donna Adelaide, intrând cu mâinile în aer, încălzită, respirând din greu. Uite, Lellé, uite domnule inginer, fiule drag, cum m-au împopoţonat! Oh! Sfântă Fecioară Maria! eu însămi şi mă văd o cârlană frumoasă peste care a trecut timpul, dar căreia i se pun tot felul de panglici şi pampoane înainte de a fi dusă la

târg... Dar cu Flaminio nu te poţi lupta, *picciotti*[78]1 mei; trebuie să faci cum spune el: *„Hai, bufon cu clopoţel, salută-l pe rege!*"; totdeauna trebuie să spui da, totdeauna să spui da. Râdeţi? N-aveţi decât să râdeţi...

Într-adevăr Nicoletta şi Aurelio Costa râdeau, în timp ce donna Adelaide, cu braţele deschise, se învârtea ca o sfârlează; râdeau chiar fără să se poată stăpâni şi din plăcerea de a auzi exprimată cu atâta dezinvoltură şi atâta comicitate impresia lor secretă, de care ar fi avut multă grijă, nu să nu şi-o exprime, dar nici măcar să o gândească. Cu adevărul acela crud legat de propria lor conştiinţă. Dar tocmai asta urmărea donna Adelaide, care simţea ridicolul acelei nunţi ciudate şi tardive, şi de aceea o lua înainte ca să dezarmeze ironia oricui. Deodată cu bun simţ şi cu *o* oarecare inteligenţă, considerase că poate, fără îndoială, să profite de condiţia privilegiată a ei şi a mirelui, care masca cu fast dispreţuitor tot ceea ce era ilegal în nunta aceea. Dar ea se preta fără entuziasm, vrând parcă să facă o plăcere mai mult fratelui ei, decât sieşi. Ştia, totuşi, că principele era un bărbat foarte frumos şi foarte politicos. Ea, vârstnică, după intrarea în casă a acelei simpatice Nicoletta, care reuşise să-l domine pe Flaminio (şi pe bună dreptate, ei! fată frumoasă, sacrificată biata de ea, de acel *cagliostro*[79] de soţ) obosită de „teribila ei domnişorie", cum o numea ea, spusese da:

— Hai, bufon cu clopoţel, salută-l pe rege!

Fără primărie, numai la biserică. Ce-i păsa? Fiind bătrână, nu mai făcea copii, desigur. Aprobarea bisericii îi era suficientă şi rudelor şi prietenilor: prin urmare, haidem la bâlci! Cu veselie! Îmbufnarea, donna Adelaide nu putea să sufere îmbufnarea. De aceea o îngrijorase un singur lucru: faptul că i se spusese că principele avea barba lungă. Un bărbat cu barbă lungă însemna că este

[78] *picciottu;* în dialect sicilian, *(piccolo* în ital.) mic; tânăr (n.tr.).

[79] Cagliostro , faimosul aventurier din secolul al XVIII-lea, Giuseppe Balsamo, conte de Cagliostro; aventurier, şarlatan (n.tr.)

un bărbat foarte serios, categoric, sau cel puţin cu atitudinea unui om foarte serios. Spera să-l convingă să-şi scurteze barba. Sfântă Fecioară Maria, ea nu ar fi avut răbdare să tot îi netezească părul lung cât toate fluviile! Barba lui scurtă, mai scurtă... Deşi scundă, cu sânii mari şi aproape fără gât, Donna Adelaide nu era totuşi urâtă; dimpotrivă, avea un chip frumos, dar ochii prea sticloşi, de o strălucire crudă, parcă de email, iar dinţii foarte strălucitori, descoperindu-i-se toţi, în râsetele ei sonore şi frecvente. Tot timpul era agitată, oprimată, sufocată de mamelele acelea enorme, sub bărbie, „excrescenţe prepotente”, cum le numea ea. E cald, cald, cald; îi era mereu cald, şi voia aer! aer! aer!

Nu se aştepta, între altele, ca vechea casă de ţară de la Valsanía, în dezolata părăsire în care exista de atâţia ani, să aibă acum toate zorzoanele acelea şi toate panaşurile acelea, toate draperiile acelea luxoase pe care le tot atârnau tapiţerii de dimineaţă. Casa însăşi părea că şi le priveşte în ea, tristă şi uimită oarecum, prin ochii ferestrelor sale. Oh! Oh! îi atârnaseră şi o lungă ghirlandă de laur, ca un colier; un alt colier mai sus, de mirt, sub streşini, cu anumite rozete de hârtie, de se speriaseră şi păsările de pe acoperiş. Bietele mici creaturi dragi, la care ţinea atât de mult vechea casă bună şi ospitalieră! Uită-le acolo, cum au fugit toate şi s-au ascuns printre frunzişul copacilor din jur. Şi de acolo îi transmiteau nişte ţiuituri ascuţite, vrând parcă să spună:

— Oh, Doamne, ce-ţi fac, bătrână casă, ce-ţi fac?

Hm! Adormise de mult bătrână casă, în pacea câmpurilor. Departe de viaţa oamenilor şi aproape părăsită de ea, începuse de mult timp să se simtă, în vis, ca făcând parte din natură; în vis, pietrele ei resimţeau muntele natal de unde fuseseră extrase şi cioplite; şi umezeala pământului adânc se înălţase şi se răspândise în ziduri, ca seva în ramurile copacilor; şi ici şi colo, prin crăpături, răsăriseră smocuri de iarbă, şi ţiglele de pe acoperiş se îmbrăcaseră toate cu muşchi. Bătrână casă

de ţară, dormind, se bucura că se simţea atât de cuprinsă de pământ, că simţea în ea viaţa muntelui şi viaţa plantelor, prin care auzea mai bine acum glasul vântului, glasul mării apropiate, scânteierea stelelor îndepărtate şi blânda mângâiere a lunii. Ce frumos covor nou roşu înflăcărat, pe vechea scară rustică, cu două bare verzi ca balustradă! ce escortă de onoare din lauri şi bambus, sus pe trepte şi apoi şi pe palier! şi ce draperii de damasc pe lângă pervazele ferestrelor şi la terasa dinspre răsărit ca să ascundă balustrada ruginită! ce covor şi acolo pe terasa aceea, şi scaune împletite, de pai, şi măsuţe şi vase cu flori... Acum ridicau o pânză în chip de pavilion. Recepţia şi prezentarea soţilor aveau să aibă loc acolo, fiindcă nu reuşiseră să-i smulgă lui Mauro Mortara cheia de la *camerone.* Din zori el se dusese să se ascundă în vizuină, nu se ştia unde. Don Cosmo, în cămaşă, se agita şi răbufnea prin camera în dezordine, în timp ce donna Sara Alàimo, încă nepieptănată, căuta într-o veche ladă de fag, îngustă şi lungă ca un sicriu, un costum decent cu care să apară la ceremonia solemnă. Din lada aceea plină de rochii vechi emana un miros foarte tare de camfor.

— Ţineţi-mi măcar capacul, sfinte Dumnezeule! – gemea sufocată, ca de sub pământ, biata *casiera.* De două ori îi căzuse capacul peste şale.

Şi don Cosmo:

— Nu, madam! Suntem la ţară! Lăsaţi-mă în pace!

— Dar ascultaţi-mă pe mine... continua să geamă dinăuntru lăzii donna Sara. Va veni monseniorul Episcop... va veni mireasa... Vreţi să apăreţi în jachetă? Lăsaţi-mă să caut... Ştiu că este aici!

— Şi eu vă spun în schimb că nu mai este aici!

— Dar dacă am văzut-o eu! Este, este aici!

Căuta o veche jachetă *napoleonică,*[80] pe care don Cosmo, pe vremuri uitate, dacă o îmbrăcase o dată sau de două ori, care rămăsese deci nou-nouţă acolo,

[80] *Napoleona:* haină de gală, de vechi tip militar, în stilul celor de pe vremea lui Napoleon (n.tr.).

îngropată în canfor, model vechi, da, dar „costum de ocazii” cel puţin…

— Iat-o! – strigă în cele din urmă, triumfătoare, donna Sara, îndreptându-şi şalele îndurerate.

Şi trage, şi trage, şi trage… oh, Doamne, atât de lungă? … şi trage.

Donnei Sara i se sleise puterea braţelor. Era o haină preoţească. Haina de seminarist a lui don Cosmo Laurentano. Reuşise s-o tragă afară toată, uşor, uşor, ca s-o împăturească cum trebuie şi s-o îngroape din nou cu respectul cuvenit. Clătină din cap; suspină:

— Mare păcat! Cine ştie de ce, în loc de monseniorul Montoro, nu aţi putea fi dumneavoastră la ora asta episcop de Girgenti…

— Bine ar mai duce-o dioceza! – bombăni don Cosmo. Arunc-o jos, mai repede!

Se tulburase, văzând haina aceea preoţească, aşa, pe neaşteptate, spectrul vechii sale credinţe din tinereţe. Aidoma acelei haine gol şi negru îi rămăsese şi sufletul. Ce angoase, ce chinuri îi redeştepta… Cu colţurile gurii în jos şi cu ochii închişi, don Cosmo se cufundă în amintirile, îndepărtate şi totuşi dureroase, ale tinereţii sale chinuite, ani de-a rândul, de lupta dintre raţiune şi credinţă. Şi raţiunea învinsese credinţa, dar pentru a naufragia apoi în acea neagră, rece şi profundă disperare.

— Era sau nu era acolo? – îi spuse donna Sara, în cele din urmă, oferindu-i haina napoleonică cu braţele întinse.

Don Cosmo o îmbrăcă la timp. Unul din oamenii de gardă (veniseră opt, unul câte unul, de la Colimbètra, în mare ţinută) intră în goana mare ca să anunţe sosirea monseniorului. Don Cosmo răbufni din nou: voia să-şi ridice braţele ca să-şi exprime plictiseala provocată de anunţul vizitei aceluia, dar n-a putut: jacheta napoleonică…

— Fixă! pe talie! turnată! – îl preveni donna Sara.

— Turnată, pe dracu! – strigă don Cosmo. Mă taie la subraţ, mă strânge îngrozitor!

Şi dispăru.

Spera ca episcopul să ajungă ultimul, aşa încât să nu-i revină lui obligaţia de a-l primi şi de a-i ţine de urât până la sosirea celorlalţi oaspeţi. Îl plictiseau şi ceilalţi, îl plictisea enorm toată maimuţăreala aceea pompoasă; dar mai mult decât tot şi toate, vederea monseniorului, înaltul reprezentant al unei lumi de care el se îndepărtase după atâta chin, impresionat mai ales de ipocrizia atâtor alţi colegi de ai săi, care, deşi frământaţi de aceleaşi îndoieli ca şi el, rămăseseră totuşi în cler. Şi monseniorul Montoro era tocmai dintre aceştia. Acum lăsa să i se sărute mâna, el, şi avea grija supremă a sufletelor unei întregi diocese. Iluziile inconştiente, ficţiunile spontane şi necesare ale sufletului, don Cosmo, da, le scuza şi le compătimea; dar ficţiunile conştiente, nu, în special în slujba aceea supremă, în funcţia aceea înaltă a vieţii şi a morţii.

— Ah, frumos! ah, bine! – spunea până una, alta monseniorul, cam vlăguit, hurducat de trăsură şi privind câmpia în jurul lui. Între Dianella Salvo şi secretarul lui, preot tânăr, uscăţiv şi foarte palid, cu ochii profunzi şi inteligenţi. Cu marea aproape... oh, ce frumos! oh, bine! ... şi valea... şi valea... este...

Se întrerupse, văzându-l pe don Cosmo că tocmai coboară scara vechii vile înzorzonate.

— Oh! Iată-l! Dragul meu, don Cosmo!

Monseniore, cu tot respectul şi cu plecăciune, – spuse acesta, înclinându-se stângaci.

— Dragul meu, dragul... repetă monseniorul, aproape îmbrăţişându-l şi bătându-l cu o mână pe umăr. De câţi ani nu ne-am mai văzut?... Bătrâni... nu? bătrâni, hm... Tu (ne vom tutui, sper, ca pe vremuri, noi doi) tu trebuie să ai, dacă nu mă înşel, câţiva anişori mai mult decât mine...

— Poate că da... suspină don Cosmo. Dar cine-i mai numără, dragul meu Montoro? Ştiu că am mulţi în spatele meu; şi puţini înaintea mea; şi aceia mă împovărează şi aceştia mi se par enorm de lungi... Nu ştiu altceva.

Dianella Salvo, privindu-l pe don Cosmo, fără să vrea,

văzându-l îmbrăcat cu vechea jachetă napoleonică, strânsă pe braţe şi strâmtă la umeri, abia îşi stăpânea râsul. Zâmbea uşor şi tânărul şi palidul preot; şi cei opt oameni de gardă, postaţi acolo şi înţepeniţi ca parul la picioarele scării, se uitau la fratele principelui, stăpânul lor, mâhniţi şi umiliţi, văzându-l astfel la ceremonia aceea solemnă. Donna Sara Alàimo îşi aranjase la voia întâmplării părul sub bonetă şi coborâse să sărute mâna episcopului, îndoindu-şi un genunchi până la pământ; cu ea coborâseră şi cele două jupânese împreună cu bucătarul şi servitorul; şi se apropiase şi soţia supraveghetorului proprietăţii, Vanni di Ninfa cu cei trei plozi, cu pantalonaşii în vine, şi picioruşele crăcănate. Monseniorul întindea mâna să i se sărute, zâmbind tuturor şi plecându-şi capul. Apoi îl prezentă pe secretar lui don Cosmo şi, suind pe scara vilei, vorbi despre vizita făcută de curând, în trecere, la bisericuţa Seta şi de primirea fastuoasă pe care i-o făcuseră toţi locuitorii acelui cătun.

Ce oameni cumsecade… ce oameni cumsecade…

Şi o întrebă pe Dianella şi pe donna Sara dacă duminica se duceau la slujbă în bisericuţa aceea.

— Ştiu că vine anume un sacerdote de la Porto Empedocle şi că târgoveţii aceia cumsecade adună obolul de la călătorii de pe acolo, toată săptămâna, pentru şosea…

Intrând în vilă se adresă Dianellei şi o întrebă:

— Şi mama?

Dianella îi răspunse cu un gest deznădăjduit al braţelor, pălind şi privindu-l în ochi cu amărăciune.

— Ce durere! – suspină monseniorul, ducându-se să se aşeze pe terasa pavoazată. Dar liniştită, nu, cel puţin e liniştită?

— Nu o simţi! – exclamă donna Sara.

— Şi continuă să se roage, e adevărat? – adăugă episcopul.

— Mereu, – răspunse Dianella.

— E o consolare pentru dumneata – observă monseniorul, clătinând din cap, uşor, cu ochii bulbucaţi întredeschişi – că în bezna minţii, numai lumina credinţei i-a rămas aprinsă... Divină milostenie...

— Să-ţi pierzi minţile! murmură don Cosmo.

Monseniorul se întoarse să-l privească, ofensat. Dar don Cosmo. Absorbit, nu l-a văzut: era cufundat în gândurile lui.

— Vreau să spun să-ţi păstrezi credinţa, deşi ţi-ai pierdut raţiunea – se explică monseniorul.

— Da, da! – suspină don Cosmo, trezindu-se la realitate. Dar greu este invers, monseniore drag!

— Cred că nu e prudent să mă vadă. Nu-i aşa? întrebă episcopul, adresându-se Dianellei, ca şi cum n-ar fi auzit cuvintele lui don Cosmo. S-o lăsăm, s-o lăsăm liniştită... Cu tine, – adăugă apoi, şi cu un zâmbet binevoitor lui don Cosmo, – aş vrea să reiau discuţiile noastre înflăcărate de pe vremuri, dai nu acum şi nu aici... Daca tu ai vrea să vii pe la mine...

— Să discutăm? M-am prostit de tot! – exclamă don Cosmo. — M-am prostit de tot. Dragă Montoro... Nu mai fac nicio legătură logică! Dacă cineva îmi spune că doi şi cu doi fac şase şi altcineva îmi spune că fac trei...

— Uite-l pe principe! îl întrerupse donna Sara, care se uita spre alee, de pe terasă.

Monseniorul se ridică cu Dianella şi cu don Cosmo ca să-l vadă sosind. Acesta, de îndată ce principele s-a dat jos din trăsură, s-a îndreptat spre el ca să-l îmbrăţişeze, în stânga şi în dreapta trăsurii veneau călare Sciaralla căpitanul şi un alt gradat, amândoi, de asemenea, în mare ţinută. Roşul aprins al pantalonilor se desprindea vesel pe fondul verde al copacilor şi sub albastrul cerului. Trăsura era închisă. Secretarul Lisi Préola stătea în faţa principelui.

Donna Sara se retrase de pe terasă, unde rămăseseră numai monseniorul, Dianella Salvo şi secretarul ca să asiste de acolo la îmbrăţişarea celor doi fraţi.

Don Ippolito Laurentano se dădu jos din trăsură sprinten, tinereşte. Era îmbrăcat de dimineaţă şi pe cap avea o pălărie havan cu borurile largi. Îşi sărută fratele şi imediat se trase înapoi să-l observe mai bine.

— Cosmo? Cum te-ai îmbrăcat? – îl întrebă, zâmbind... Ei. Nu! Nu! Du-te imediat şi dă-ţi jos monumentul ăsta de pe tine!...

Don Cosmo îşi privi jacheta în stil napoleonic, de care uitase, deşi îl strângea rău la subţiori.

— Da, într-adevăr – spuse, – simt un anume miros...

— Miros? Dar tu trăsneşti, dragul meu, de la o poştă se simte mirosul de canfor! – exclamă don Ippolito.

Şi-i zâmbi monseniorului şi îşi scoase pălăria ca s-o salute pe Dianella Salvo care era pe terasă: apoi o luă în sus pe scară.

— Îţi dau vestea consolatoare că dumneata eşti mult mai stupidă decât mine! dar mult! mult! – spunea puţin după aceea don Cosmo *casierei* mâhnită şi furioasă, deloc convinsă că haina aceea de „bon ton” ar fi nelalocul ei, într-un eveniment ca acela, în prezenţa monseniorului. Şi m-ai făcut să am ameţeli – continuă să spună don Cosmo – m-ai îmbătat cu camforul dumitale... Trage, trage-mi haina de pe mine imediat... Nu mă pot descoji singur de ea! Dă-mi acum jacheta mea obişnuită.

Când reapăru pe terasă, don Ippolito deschise din nou braţele:

— Ah! Fie Domnul lăudat! Aşa mai merge!

Monseniorul şi Dianella râdeau.

— Gândiţi-vă la donna Sara! Ce poţi să faci? – suspină don Cosmo, ridicând din umeri. Vă asigur că e mult mai stupidă decât mine.

— Bună şi asta! – spuse principele, râzând. Dar ia spune-mi, unde e Mauro? Nu vine şi el?

— Hm! făcu don Cosmo. Dispărut! Nu mai am nicio veste despre el de atâtea zile, de când avem onoarea...

— Eu ştiu unde e – spuse Dianella, înclinând graţios capul la complimentul lui don Cosmo pe care a vrut să-l

întrerupă. Sub un roşcov, jos, în vale... Dar, vă rog insistent, nu trebuie să ştie nimeni! Noi ne-am împrietenit...

— Ah, da? – întrebă don Ippolito, admirând cu ochi râzători gentileţea şi graţia fetei. Cu ursul acela?

— Este un mare nebun! – exclamă grav, ca o sentinţă, don Cosmo.

— Nu, de ce? – interveni Dianella.

— Şi uitaţi-vă, apoi, cine spune că-i nebun, monseniore! – exclamă principele.

— Nu ştiu cât n-aş da ca să asist, fără să fiu văzut, la scenele care au precis loc, între cei doi când sunt singuri...

Don Cosmo aprobă din cap şi emise obişnuitul său râs din trei: Ha! Ha! Ha!

— Trebuie să fie o distracţie nemaipomenită! – adăugă don Ippolito.

Dianella privea cu plăcere şi cu o infinită satisfacţie pe bătrânul acela, a cărui frumuseţe virilă, o vigoare elegantă, o siguranţă perfectă de sine confereau o nobleţe atât de demnă; atât de senină, în acelaşi timp; îi ghicea comportamentul nespus de rafinat, fără să se fi studiat o clipă, deci fără o umbră de afectare, şi suferea, alăturându-l cu gândul de mătuşa ei, Adelaide, atât de diferită, ba chiar opusă ca fire; o spontaneitate explozivă şi cam simpluţă. Ce impresie avea să-şi facă în curând?

Se retraseră cu toţii de pe terasă, în afară de monsenior şi de secretarul său care rămaseră pe palier în faţa uşii, ca să coboare la picioarele scării, după ce clopoţeii de argint au anunţat pe alee sosirea trăsurii lui Flaminio Salvo. Don Ippolito înaintă, ca să ajute doamnele să coboare, surprinzând mireasa tocmai în clipa când răbufnea un „iată-ne!” cu braţele întinse în sus în trăsură, vrând parcă să şi le rupă. Se prefăcu că nu observă gestul acela lipsit de fineţe, înclinându-se şi mai profund, apoi îi sărută mâna; o sărută şi pe a Nicolettei Capolino şi o strânse cu vigoare pe cea a lui Flaminio Salvo, în timp ce

cele două doamne o îmbrăţişau cu entuziasm pe Dianella şi don Cosmo era stânjenit, neştiind dacă şi cum să facă un pas înainte. Căpitanul Sciaralla pe catârca albă părea o statuie, la picioarele scării, în faţa plutonului, în poziţie de drepţi.

— Ah, militarii! lăsaţi-mă să-i văd pe militari! exclamă donna Adelaide, alergând ca o gâscă, fără să-şi dea seama că de sus, de pe scară, printre pavoazările cu laur şi bambus, monseniorul Montoro, cu chipul schiţat într-un binevoitor surâs, se înclina pentru a treia oară zadarnic.

Dianella, descoperind în cele din urmă stingherеala lui don Cosmo, trunchie expansiunile afectuoase ale Nicolettei Capolino şi o reţinu pe mătuşă ca să i-l arate şi să i-l prezinte pe viitorul cumnat.

— Ah, da! – exclamă donna Adelaide, râzând şi strângându-i puternic mâna. Încântată de cunoştinţă! Eremitul din Valsanía, nu-i aşa? Foarte încântată! Şi ce frumos au pavoazat vila! Oh, ia te uită! ia te uită! dar a şi venit monseniorul!... şi nimeni nu-mi spune!

O luă repede pe scară: imediat veni şi principele, să-i ofere braţul; don Cosmo îl oferi donnei Nicoletta, şi Dianella sui cu tatăl ei.

— Îmbrăcaţi frumos militarii aceştia! – spuse donna Adelaide principelui, ridicându-şi cu mâna liberă în faţa rochia, ca să nu se împiedice pe scară. Într-adevăr, eleganţi! Par păpuşi de zahăr!

Apoi, mai înainte de a ajunge în capătul scării, pe palier:

— Monseniore, Eminenţă! Credeam că Excelenţa Voastră veţi sosi pe îndelete, şi iată-vă aici, în schimb, punctual!

Episcopul zâmbi, întinse mâna pentru ca donna Adelaide să-i sărute inelul, şi-i spuse:

— Ca să am bucuria de a vă vedea astfel, la braţul principelui, iar eu să vă urez bun sosit, donna Adelaide în casele familiei Laurentano.

— Dar ce onoare, mulţumesc, mulţumesc, chiar gentil,

Excelenţa Voastră – răspunse donna Adelaide, intrând în vilă, la invitaţia principelui.

Intră şi monseniorul şi apoi donna Nicoletta, apoi Dianella şi Salvo şi secretarul episcopului şi don Cosmo; principele vru să intre ultimul. Când ajunse pe terasă, surprinse ochii dulci ai Dianellei care-l aşteptau, cercetători. Instinctiv răspunse acelei priviri cu un foarte uşor zâmbet.

— Frumos bărbat, nu? – spuse încet Nicoletta Capolino Dianellei. Nu va fi nevoie deloc să-şi scurteze barba, cum spune Adelaide.

— Să-şi scurteze barba? – întrebă Dianella.

— Da – reluă cealaltă. Ne-a făcut să râdem în trăsură, cu teama ei de barba prea lungă a principelui.

— Ce aveţi de vorbit voi două acolo? – interveni cu întrebarea în momentul acela donna Adelaide. Râdeţi de noi? Râd de mine şi de dumneata, dragă principe. Copilării! N-ai ce face! De aceea suntem aici; azi este ziua noastră... Ca la bâlci! Flaminio, dragul meu, nu mă mânca din ochi. Mai bine insuflă-mi curaj! Eu îţi spun da, totdeauna da... Dar lasă-mă să fiu veselă! Spun prostii fiindcă sunt emoţionată... Hai, Nicoletta! Cu permisiunea dumitale, principe, mă duc s-o salut pe biata mea cumnată.

Şi se duse, urmată de nepoată şi de Nicoletta.

Imediat, Salvo, ca să remedieze impresia proastă a acelei ieşiri a surorii sale în sufletul principelui, explică cu un aer misterios că doamna Capolino ignora total faptul că soţul ei, chiar în momentul acela, se batea în duel, în vreme ce ea îl credea la Siculiana, într-o vizită electorală.

— Să ne rugăm la Dumnezeu să iasă cu bine! – suspină monseniorul, foarte mâhnit, cu ochii la cer.

— Ah, n-avem de ce să ne îndoim! – zâmbi Salvo. Un adversar ridicol, care le-a încasat de la toţi, totdeauna: scund, bondoc, gras şi foarte miop. Capolino al nostru, în schimb...

— Am văzut de departe, pe sosea, de cum am ieşit din

vilă, – spuse don Ippolito, – cele două trăsuri care veneau la Colimbètra.

— Ei, da, – adăugă Salvo, – la ora asta, desigur...

Şi se întrerupse. Tăcură toţi un moment, copleşiţi fără să vrea de consternare, zburând cu gândul la vila îndepărtată, unde avea loc duelul în clipa aceea. Acolo era o cu totul altă realitate: doi oameni se înfruntau, două săbii goale, şuierând în aer; aici, în mijlocul tăcerii din câmpie, al podoabelor luxoase, improvizate pentru o petrecere care, ciudat lucru, li se părea tuturor acum nelalocul ei. Era, ce-i drept, încă de la sosire, în adâncul sufletelor o oarecare răceală stânjenitoare pe care atât principele cât şi Salvo căutau, cum puteau şi ei, s-o disimuleze. Această răceală pornea de la răspunsul dat, în sfârşit, de Landino, scrisorii tatălui său: obişnuitele felicitări, obişnuitele urări, expresii căutate de mulţumire faţă de buna şi afectuoasa tovărăşie pe care avea s-o aibă tatăl lui; dar nicio aluzie la venirea lui la nuntă. Don Ippolito, plecând de la Colimbètra, îşi propusese să-l trimită pe Mauro Mortara la Roma, ca să-i explice lui Landino câtă neplăcere provoca comportamentul său, şi să-l convingă să se întoarcă cu el în Sicilia. Ştia că Landino încă din prima copilărie nutrea o afecţiune foarte duioasă şi profundă faţă de bătrânul Mauro şi o vie admiraţie pentru caracterul lui, pentru fidelitatea fanatică faţă de memoria şi ideile bunicului, faţă de atitudinea aproape dispreţuitoare pe care o luase încă de la început şi o menţinea şi acum faţă de tatăl lui, adică faţă de el. De principele Ippolito, care îi era totuşi stăpân. Poate că niciun ambasador n-ar fi fost mai eficace decât el. Fiindcă bătrânul acela sălbatic era parcă înrădăcinat în familia lor. Profită de momentul acela când cele două doamne lipseau, şi ieşi pe palierul scării şi-i porunci lui Sciaralla să trimită în vale, jos în prăpastie, pe Vanni di Ninfa în căutarea lui Mauro, căruia voia să-i vorbească. Când reveni pe terasă, o găsi acolo pe donna Adelaide, pe donna Nicoletta şi pe Dianella. Primele două îşi scoseseră

pălăriile. Donna Adelaide avea ochii roşii de plâns şi Dianella era şi mai palidă şi Salvo şi mai întunecat.

— Eu nu am cerut, don Flaminio, – spuse principele, mâhnit, – să fiu prezentat doamnei voastre, fiindcă ştiu că, din păcate...

— Oh, mulţumesc, mulţumesc, – îl întrerupse Salvo, cufundându-se în nenorocirea lui şi dând uşor din cap, cu ochii întredeschişi, vrând parcă să spună: „Şi aşa... este ca şi cum n-ar fi!”

Donna Adelaide se apropiase de balustrada terasei, şi cu spatele la ceilalţi îşi ştergea ochii şi îşi sufla tare nasul, spunându-i Nicolettei Capolino care o îndemna să se liniştească:

— Sunt o măgăriţă, ştiu! Dar ce pot să fac? Când o văd... când îi văd ochii aceia... îmi produce atâta durere! o durere!

Brusc, făcând un efort, ridică braţele, încercă să-şi revină, făcu o mişcare cu capul şi, ca sufocată, răbufni:

— Ufff! Acum basta! – şi se întoarse zâmbitoare.

Pe terasă veniseră doi valeţi în livrea cu tăvile pline cu ceşti şi cu prăjituri. După aceea, monseniorul Montoro luă cuvântul ca să declare, cu o mică predică cizelată (care voia totuşi să aibă aerul că ar fi fost improvizată acolo, pe loc, spontan) făgăduiala formală a nunţii apropiate, şi preamări, fireşte, vremurile frumoase când societăţii, oamenilor, le era de ajuns înţelegerea cu Dumnezeu şi atât, ca legătură matrimonială, deoarece numai religia poate face să devină sacru şi nobil ceea ce legea umană, aşa zisă civilă, umileşte şi aproape înjoseşte... Toţi ascultau cu ochii plecaţi, cu evlavie, cuvintele şlefuite ale episcopului. Numai don Cosmo ţinea sprâncenele încruntate şi ochii strânşi ca şi cum într-unul din cuvintele acelea ar fi vrut să găsească pretextul unei discuţii filosofice. Don Ippolito, văzându-l în atitudinea aceea, se îngândură de-a binelea. Flaminio Salvo, în ceea ce-l privea, cu scrisoarea aceea de la Roma de-a curmezişul sufletului, se gândea că toate consideraţiile episcopului

erau bune şi frumoase, dar că până una, alta, domnul fiu al principelui făcea pe surdul şi nu prea era de acord cu nunta asta, şi sora lui, fără nicio garanţie, se lăsa dusă la acea primă compromitere. Pentru donna Adelaide acea mică predică era ca o slujbă religioasă, deci parcă ar fi asistat la slujbă; în fine, o formalitate. În schimb, pentru Nicoletta Capolino era o adevărată comedie nu prea distractivă în momentul acela, şi dezgustătoare pentru Dianella care o privea pe aceasta citindu-i în mod clar pe frunte gândurile.

Se ridicase o uşoară briză dinspre mare, şi draperia în chip de baldachin se umfla când şi când ca un balon, un colţ al ţesăturii de damasc lovind cu insolenţă în vergelele de fier ale galeriei ascunse. Zgomotul stofei care se zbătea sustrase în cele din urmă atenţia, nu prea concentrată, a donnei Adelaide de la predica de altfel cam lungă şi, cum un nor dus de vânt întunecă brusc lumina soarelui, ea se aplecă uşor ca să privească pe furiş cerul de sub draperie, neputându-se abţine să murmure:

— De n-ar ploua…

Aceste trei cuvinte, abia murmurate, avură un efect dezastruos, ca şi cum toţi, irezistibil (bineînţeles înafara monseniorului) ar fi descoperit o relaţie imediată între ameninţarea ploii şi predica aceea greoaie şi interminabilă. Don Cosmo holbă ochii, buimăcit; donna Nicoletta nu-şi putu stăpâni o izbucnire în râs; don Flaminio se încruntă; monseniorul se întrerupse, îşi pierdu o clipă firul şi spuse:

— Să sperăm că nu… şi imediat adăugă: închei.

Fireşte că încheie, cu urările şi felicitările de rigoare, în timp ce toţi se ridicau cu mare uşurare. Donna Adelaide, simţind chiar că se sufocă sub draperiile acelea în stil baldachin, propuse să coboare toţi la o plimbare pe alee. Principele îi oferi din nou braţul, Nicoletta coborî cu Dianella, şi monseniorul, Salvo, don Cosmo şi secretarul în spatele lor.

Don Ippolito Laurentano îşi simţea limba înţepenită şi

legată, din cauza luptei interioare crude între sentimentul cavaleresc care-l îndemna să fie grijuliu şi galant cu Adelaide şi dezamăgirea şi repulsia invincibilă pe care felul ei de a fi, comportarea, gesturile, glasul, râsul i-o provocaseră imediat: între nevoia instinctivă,dominatoare, irezistibilă de a scăpa de ea cât mai curând. Lăsând baltă, neapărat, planul care îi apărea acum, în realitate, atât de intolerabil inferior faţă de ideea pe care şi-o făurise, şi gândul la neplăcerile ce vor urma după acea primă compromitere, şi între altele ciuda secretă şi acerbă împotriva fiului de departe, pârându-i-se că ar fi cedat, după ce se coborâse, cerându-i aproape permisiunea acelei căsătorii. În sfârşit, simţea că fierbe de necaz împotriva monseniorului care i-o descrisese atât de înşelător pe mireasă: *„veselă, inimă largă, fire deschisă, sinceră, vioaie, remisivă”...* Dar până una alta, ce să-i spună? despre ce să-i vorbească? Din fericire interveni căpitanul Sciaralla ca să-l anunţe, luând poziţie de drepţi, că Mortara venise sus din „valea adâncă”.

— Şi unde e? – întrebă principele cu asprime. Spune-i să vină aici.

— Mauro? întrebă don Cosmo. Ei, nu, lasă-l în pace, bietul de el... Ştii cum e...

— Aha? Cel pe care-l numiţi *călugărul?* – exclamă donna Adelaide. Să mergem să-l vedem, să mergem imediat, principe, vă rog!

— Nu, mătuşă! – se rugă Dianella, care se căia că divulgase ascunzătoarea... Îl vom face să sufere...

— Dar este chiar atât de *urs?* – întrebă, uimită, donna Adelaide.

— Foarte urs! – confirmă don Cosmo.

— Închipuiţi-vă, – adăugă Flaminio Salvo, – că după atâtea zile, eu încă nu l-am putut vedea.

Şi Nicoletta întrebă:

— Este adevărat că poartă o piele de capră în cap şi umblă înarmat până în dinţi?

— Să mergem numai noi doi, principe! – propuse din

nou donna Adelaide. Chiar aş vrea să-l vad... nu pot rezista, să mergem!

Mauro stătea în faţa uşii camerei lui de la parter şi privea întunecat via şi marea. Văzându-l pe principe cu o doamnă, se întunecă şi mai mult. Dar cum don Ippolito îl chemă afectuos, se apropie şi se aplecă să-l sărute pe piept. Sărutul a fost urmat de un fel de suspin cu lacrimi.

— Bătrânul meu, – spuse don Ippolito, înduioşat de sărutul acela pe inimă, – ştii cine este doamna asta?

— Îmi închipui; şi Dumnezeu să vă fericească! – răspunse Mauro, privind serios pe donna Adelaide care se uita la el cu ochii lucioşi, rătăciţi, şi gura zâmbitoare.

— Aş vrea să te fericesc şi pe tine, – reluă principele. Vrei să te duci la Roma?

— La Roma eu? — exclamă Mauro, buimăcit. La Roma? Şi mă mai întrebaţi? Cine ştie de câte ori nu m-aş fi dus pe jos, pelegrin, dacă picioarele mele...

— Bine – îl întrerupse principele, – te vei duce cu vaporul şi cu trenul. Am un mesaj, prin tine, pentru Lando. Vino mâine la Colimbètra... adică, mâine, nu... lasă-mă să mă gândesc! Trimit eu după tine în timpul săptămânii. Trebuie să discut mai mult cu tine.

— Şi apoi... în curând la Roma? – întrebă, şovăitor, Mauro.

— Foarte curând!

— Fiindcă sunt bătrân, – adăugă Mauro. Pe furca a doi de 7... şi să mor fără să văd Roma a fost totdeauna un ghimpe pentru mine!

— Dar te vei duce îmbrăcat astfel la Roma? – îl întrebă donna Adelaide.

— Nu, doamnă, – îi răspunse Mauro... Am un costum bun, de stofă, şi o pălărie frumoasă, neagră, ca aceasta a soţului dumneavoastră.

— Şi această beretă păroasă, îl întrebă, din nou, donna Adelaide, cum o poţi suporta? Oh, Doamne, eu sufăr numai când o văd!

— Această beretă... începu să spună Mauro, dar un

strigăt neaşteptat, din cealaltă parte a casei îl întrerupse.

Tulburat, se apropie de ei, cu paşi grăbiţi, Flaminio Salvo.

— Don Ippolito, veniţi, veniţi!... Capolino al nostru...

— Ce s-a întâmplat? – strigă donna Adelaide.

— Rănit? – întrebă principele.

— Da, se pare că grav... – răspunse Salvo. Veniţi!

— Dar cine ţi-a spus?

— A sosit în mare grabă unul din oamenii dumneavoastră de la Colimbètra... L-au adus sus la dumneavoastră, rănit la piept... încă nu ştiu dacă de sabie sau de pistol... Şi biata doamnă Nicoletta este aici cu noi!

Când au revenit la vilă, Nicoletta, se zbătea între monsenior şi Dianella, gemând continuu:

— Îmi spunea mie inima! Îmi vorbea inima! Pălăria mea... pălăria mea... Repede, trăsura... Infamii... asasinii... Oh, Gnazio al meu!

— Trăsura e gata! – veni să anunţe căpitanul Sciaralla.

Nicoletta se repezi să se suie, fără să mai salute pe nimeni.

— Dumneavoastră, principe? – întrebă Salvo.

— Trebuie să mă duc şi eu? – şovăi don Ippolito.

Şi Salvo:

— Ar fi mai bine. Tu, Adelaide, rămâi aici în seara asta. Să mergem! Să mergem!

Trăsura cu Nicoletta, principele şi Salvo o porni în galop.

— Of, Sfântă Fecioară Maria, ce semn rău... ca o cobe! exclamă donna Adelaide pe palierul scării, bătându-şi palmele.

— Dar ce rost avea duelul, tocmai azi? Ce rost avea? Asta e ceva drept? Lăsaţi-l pe Dumnezeu, monseniore! Faceţi-mi plăcerea!... Mă scuzaţi, Excelenţa voastră, dar acesta este un rol de dat unei biete femei ca mine?

CAPITOLUL AL OPTULEA

ÎN ZIUA ALEGERILOR, ÎN CASA donnei Caterina Auriti Laurentano, în jurul lui Roberto, se adunaseră puţinii prieteni rămaşi credincioşi, revăzuţi în zilele acelea, schimbaţi, ca şi el, de vremuri şi de vicisitudinile vieţii. Pentru un moment, în ochii fiecăruia, îmbrăţişându-şi prietenul, scânteiase privirea, tinereţii, a acelor zile îndepărtate, când nu bănuiau ce evenimente le rezerva soarta; şi imediat după aceea, la un uşor clătinat al capului, ochii lor se împăienjeneau de emoţie, în timp ce buzele se deschideau într-un palid surâs. „Cine ar fi crezut – exprimau privirea aceea împăienjenită şi zâmbetul acela – cine ar fi crezut atunci că într-o zi ne vom întâlni astfel? Că vom pierde atâtea lucruri, care însemnau atunci toată viaţa noastră şi niciodată nu am fi bănuit că le-am putea pierde, şi iată că le-am pierdut; şi viaţa ne-a rămas aşa cum e acum! Şi mai penibilă era imaginea câte unuia care nu-şi dăduse seama, sau se prefăcea că nu-şi dă seama, totuşi, de ravagiile suferite, şi-o arăta în grija faţă de propria-i persoană îmbătrânită, din care emanau, stârnind compasiune, vlăguite, aerele şi manierele unei alte epoci. Fiecare se adaptase cum putuse propriului destin, îşi făurise un cuib, o situaţie. Sebastiano Ceràulo, avocat cu puţine studii, înflăcărat improvizator de poezii patriotice în anii Revoluţiei, pe atunci un tânăr foarte entuziast, impetuos, cu o pădure de păr ciufulit, intrase printr-o relaţie ca secretar în birourile Provinciei, şi acum îşi aranja pe craniu, se vedea că studiat şi dezgustător, cele patru fire lungi date cu

ceară care-i mai rămăseseră; se îngrăşase enorm; se însurase; avea cinci fete, acum toate agitate să-şi caute soţi. Altul, Marco Sala, condamnat la moarte de guvernul burbonic, şi totuşi venind de multe ori din exil în Sicilia, travestit în călugăr ca să difuzeze în secret proclamaţiile lui Mazzini, se îndeletnicise mai întâi cu comerţul de sulf; avusese noroc câţiva ani; apoi o cădere; şi mai mult timp îşi menţinuse familia cu jocul de noroc; în cele din urmă obţinuse postul de magazioner de tutun. Rosario Trigòna, care în ziua de 15 mai 1860, la Girgenti, în timp ce Garibaldi lupta la Calatafimi, ieşise ca un nebun împreună cu alţi patru tovarăşi, cu steagul tricolor într-o mână şi o sabie uriaşă în cealaltă, împotriva a trei mii de oameni din prezidiul burbonic, şi care, sub ploaia de împuşcături, scăpase ca prin minune, ajungând pe jos la Garibaldi victorios, alergând ziua şi noaptea, ferindu-se de armata regală care pătrundea în Sicilia în căutarea *Piratului*, aflat atunci la Gibilrossa, mai sus de oraşul Palermo; Rosario Trigona, descompus acum de o nefrită, umflat, chel, fără dinţi, şi aproape orb, copleşit şi el de familie, trăia ca vai de el, mizerabil, cu un salariu de nimica toată, ca vice-secretar la Camera de comerţ. Şi Mattia Gangi, care aruncase haina preoţească în urzici ca să ia parte la Revoluţie, acum, astmatic, furios, cu barbă, cu părul şi sprâncenele foarte stufoase, vopsite într-o culoare roşu spre morcov, preda la gimnaziul inferior *alauda est laeta*[81], „veselă, pe dracu!” adăuga el şcolarilor cu ochii holbaţi: – „dar ce veselă, nu credeţi, cântă fiindcă îi e foame, cântă ca să cheme! veselă, pe dracu!” Filippo Noto, înalt, slab, ofilit, dar încă puţin blond şi încă dichisit contrasta cu toţi aceştia. Mai înainte de anii ’60 se bătuse în duel cu un ofiţeraş burbonic din cauza unei femei şi fusese persecutat; aventura aceea amoroasa devenise pentru el un precedent patriotic; dar se amesteca puţin în politică: studiind mult. Reuşise să se menţină deasupra, să se înnoiască o dată cu vremurile, rămânând totuşi

[81] Ciocârlia e veselă (lat.) (n.tr.).

malva,[82] conservator; trecea drept unul dintre avocaţii cei mai culţi din forul sicilian, şi adesea era chemat să apere cele mai importante procese civile, chiar şi la Palermo, Messina, Catania.

Aceşti cinci prieteni şi canonicul Agrò făceau efortul să întreţină atmosfera, discutând despre lucruri neutre, evenimente îndepărtate, amintindu-şi de unele anecdote care stârneau însă un râs forţat, vrând să împiedice să se instaleze tăcerea care le-ar fi accentuat înfrângerea, deşi o prevăzuseră cu toţii, împovărându-le şi mai greu sufletele oprimate. Dar, într-adevăr, încet, încet, după prima emoţie, la revederea prietenului şi acum din cauza emoţiei crescânde, provocate de reevocarea amintirilor din tinereţe, începea să li se tulbure conştiinţa prezentului şi cu un fel de tainică nelinişte, care-i înduioşa, deveneau conştienţi de supravieţuirea lor înşişi, aşa cum făcuseră cu atâţia ani în urmă, cu aceleaşi gânduri şi sentimente pe care le credeau întunecate, şterse, stinse de o lungă uitare. În clipele acelea apărea vie în ei o altă fiinţă nebănuită, un *alier ego* nebănuit, adică fiinţa care fusese fiecare cu treizeci de ani în urmă: atât de vie, atât de prezentă, încât privindu-se, aveau o ciudată impresie, tristă şi totodată ridicolă, a înfăţişării lor atât de schimbate, că aproape nu-şi păreau adevăraţi lor înşişi. Din când în când, totuşi, intra în salon Antonio Del Re, care-i vedea bătrâni, adică aşa cum erau şi, stând o bucată de vreme ca să asculte discuţiile lor. Simţea o tristeţe indefinită, tristeţea pe care o simţi când vezi că bătrânii uită pentru un timp că sunt bătrâni, păstrând încă verzi totuşi anumite pasiuni care-şi au rădăcinile într-un teren de mult trecut, neştiut de ei.

— Eram reţinuţi la San Gerlando, – povestea Marco Sala – unde jucam până aproape de miezul nopţii în casa lui Giacinto Lumia, răposatul.

— Bietul Giacinto! – suspină Trigona, dând din cap.

— Era cu noi Vincenzo Guarnotta din Siculiana –

[82] *fig. pol.*, abulic, indiferent (ital.) (n.tr.)

continuă Sala.

— Ah, Vincenzo! – suspină Roberto Auriti. Ce mai e cu el?

— Şi el!

— Ei, să fie vreo nouă sau zece ani!

Cu zâmbetul lui peren, mai mult cu ochii decât cu gura... ochi deschişi, limpezi, ca marea, cu faţa mare inexpresivă, de teracotă... *„Ah, nepricopsiţii ăştia! ce mă iau de prost*? – dispărut şi el.

— Mort, – răspunse Sala. Venise la Girgenti pentru afaceri, şi locuia, cum era obiceiul pe vremea când nu erau hoteluri, la mânăstirea Sant' Anna. Acum, nici mânăstirea nu mai e! Noapte de pomină! Vânt, tunete, fulgere, apă, apă, de părea să se prăbuşească acoperişul. Încât Giacinto Lumia, în cele din urmă, ne-a propus tuturor să rămânem să dormim la el. Aranjându-ne fiecare cum se putea. Ceilalţi, necăsătoriţii şi Guarnotta, străini acolo, au acceptat invitaţia; eu, în ciuda rugăminţilor insistente, am vrut să plec ca să n-o îngrijorez pe mama, răposata, şi pe soţia mea. Mai înainte de a pleca, Guarnotta, ştiind că pentru a ajunge acasă trebuia să trec prin strâmtoarea Sant' Anna, m-a rugat să bat la poarta mânăstirii ca să-l anunţ pe călugărul portar că el în noaptea aceea avea să doarmă înafara mânăstirii. I-am promis şi am pornit la drum. Vă asigur că de îndată ce m-am pomenit în drum, m-am căit că n-am acceptat ospitalitatea lui Lumia. Ce vânt! Te lua pe sus! Ploaia te biciuia, densă ca plumbul; şi frig şi beznă, o beznă de o tăiai cu cuţitul, în scânteierile înspăimântătoare ale fulgerelor. Şi totuşi, trecând prin strâmtoarea de la Sant' Anna, mi-am amintit de ceea ce mă rugase Guarnotta şi m-am oprit să bat la poarta mânăstirii. Bate şi iar bate; nimic! nu mă auzea nimeni. Mare minune că n-am doborât poarta! Eram pe punctul de a pleca de acolo, furios la culme, când am auzit deschizându-se o fereastră cu bare de fier, de sus: şi o voce groasă: – „Cine e acolo?" – „Sala – spun eu, – Marco Sala!" „Bine!" răspunse atunci

vocea groasă de sus; şi imediat după aceea aud cum se trânteşte din nou fereastra şi se baricadează. Am rămas ca un neghiob. Nu-mi lăsase timp nici să vorbesc şi-mi spusese „bine”! M-am scuturat de furie, gândindu-mă că vrând să-i fac o plăcere lui Guarnotta care stătea la căldură, eu, cu riscul de a mă îmbolnăvi, poate că mai trecusem şi drept nebun sau beat. Cine putea umbla la ora aceea, pe vremea aceea? După ce am făcut câţiva paşi, aud pe la Strâmtoare un dangăt de clopot, – *ding, dong* – lent care m-a făcut să tresar: şi vântul propagă sunetul, lugubru în noapte: apoi, din nou, *ding-dong,* alte bătăi: să fi fost vreo cincisprezece; n-am mai dat atenţie. Când am ajuns acasă, mi-am scos repede hainele care mi se lipiseră pe spate de ude ce erau: m-am şterş bine de tot; m-am azvârlit în pat şi noapte bună. A doua zi dimineaţă, mă scol devreme, după cum îmi este obiceiul, mă duc şi deschid poarta, şi ghiciţi cine-mi apare în faţă? Cioclii cu cosciugul. De îndată ce mă văd, îşi ridică braţele, fac un salt înapoi; rămân perplex: „Don Marco! Dar cum aşa? Dumneavoastră n-aţi murit?” ’ — „Nenorociţilor!” – strig eu, ridicând bastonul. Şi ei: — „Da, domnule… La Sant’ Anna, azi-noapte, au venit să spună că dumneavoastră, boierule, eraţi mort!” Clopotul acela, înţelegeţi? bătuse a mort pentru mine. Şi mă dusesem eu însumi să-mi anunţ moartea.

Deşi povestea nu era veselă, ultimele cuvinte ale lui Sala au fost primite cu râsete de către prieteni.

— Râdeţi? – spuse el. Şi totuşi, cine ştie, dacă n-am murit de-adevăratelea, atunci, dragii mei! Ei da! Pot spune că aceea a fost ultima noapte veselă a tinereţii mele! Poate că, gândindu-mă acum, impresia acelui dangăt mi s-a fixat, ca o piază rea; dar mi se pare că tocmai de atunci viaţa mi s-a închis într-un potop de necazuri şi a devenit pentru mine cum era Strâmtoarea de la Sant’ Anna în noaptea aceea îngrozitoare şi că dangătul – *ding-dong* al clopotului care bătea a mort m-a urmărit pe întreg drumul…

În momentul acela intră din nou Antonio Del Re cu o nouă telegramă. Sosiseră mai multe din diferitele secţii electorale ale colegiului. Canonicul Agrò o deschise, o citi în gând şi o azvârli într-un colţ, pe scaunul de lângă canapea. Nici Roberto şi nici ceilalţi nu-şi manifestară curiozitatea de a afla de la ce secţie venise, şi ce final avea. Gestul şi tăcerea lui Agrò făcuseră inutilă orice întrebare. Înfrângerea de moment a lui Auriti, o făcea şi mai evidentă pe aceea, şi mai gravă şi mai iremediabilă, a fiecăruia de acolo suferită de la timp şi de la viaţă. Şi această înfrângere părea să fie sculptată în propria imagine a donnei Caterina Auriti Laurentano, taciturnă şi întunecată. Din când în când, prietenii şi Roberto îi aruncau câte o privire fugară, ca unui spectru al timpului, căruia ei i-ar fi fost zadarnicii supravieţuitori. În vremurile noi erau alte glasuri care nu-şi găseau ecou în sufletele lor; alte gânduri care nu pătrundeau în minţile lor; alte energii, alte idealuri, în faţa cărora sufletele lor se închideau ostile. Şi dovada era evidentă şi crudă în mănunchiul acela de telegrame de pe scaun. În ultimele zile apăruse pe neaşteptate, dar, desigur, pregătită în secret îndelung, candidatura unui oarecare Zappalà din Grotte, expert minier; candidatura explicit declarată ca un protest şi o afirmare a muncitorilor din minele de sulf şi de pe ogoarele provinciei, adunaţi după acum în Grupări. Roberto Auriti trecuse pe linia a treia. În aproape toate secţiile, acel Zappalà adunase mai multe voturi decât el, scoţându-l astfel înafara luptei, dintr-o dată mărunt şi dispreţuit, ca şi cum ar fi înlăturat într-un colţ, cu un picior, o zdreanţă inutilă, care deranja mai degrabă, decât te împiedica. La un moment dat, când sosi telegrama de la Grotte, unul din cele mai mari centre de sulf din provincie. Cu rezultatul voturilor, aproape în unanimitate pentru Zappalà, părea că acesta ar fi trebuit să-şi dispute serios victoria cu Capolino, intrând în balotaj, în ciuda sufragiului entuziast pe care-l avusese campionul clerical la Girgenti, ca o răsplată a rănii grave,

în urma duelului. Trigona, ca să acopere cu o înşelăciune milostivă adevărul, voia să atribuie în primul rând înfrângerea finală acelui duel nechibzuit, manierelor prea violente ale lui Verònica, străin, şi ţinutei arogante a unuia dintre martorii săi, domnul cutare, spadasin, care impresionase şi indignase, ce-i drept, pe toţi cetăţenii din Girgenti, în ciuda faptului că Selmi, care plecase la colegiul său, făcuse totul pentru a atenua indignarea. Canonicul, Agrò aprobă, dând din cap, în tăcere. Nu-i putea ierta lui Verònica eşecul planului strategic, meditat şi proiectat de el cu o viclenie atât de subtilă, cu ieşirea aceea nedemnă din piaţă. Şi celălalt cavaler, Giovan Battista Mattina! Fiind trimis la Grotte ca să susţină candidatura lui Auriti, jucase rolul lui Juda, punându-se de acord în ultima clipă cu popularii.

— Dar cine e omul ăsta? – întrebă cu obişnuita sa expresie feroce Mattia Gangi. Pe cine reprezintă? Cum trăieşte? Ce face? Din ce cloacă a mai apărut şi el? Curat, dichisit, cu aerul acela de prinţ domnitor…

Canonicul Agrò clătină uşor capul, cu un rânjet vag pe buze. Apoi spuse:

— Zmei, dragi prieteni, zmei! El, Verònica, şi câţi alţii or mai fi! Zmei… îi vedeţi sus, în înaltul cerului, rămâneţi cu gura căscată, privindu-i; şi când colo, cine ştie a cui e mâna care trage sforile! Poate fi şi mâna vreunei femeiuşti: sau sfoara poate veni de la Chestură, sau de la vreun tripou de noapte… Nimeni nu poate şti! Dar între timp, zmeul este acolo, zboară în suflarea vântului, îl urmează şi pare că-l domină. Din când în când câte o greşeala mai gravă, o rotire, semnul unei prăbuşiri nebuneşti. Dar mâna necunoscută, dedesubt, îl înalţă imediat din nou, cu uşoare zgâlţâiri înţelepte şi cu smucituri serioase, energice şi-l pune din nou, după cum bate vântul şi din nou îi dă avânt, sus, sus cât mai sus. Zmeii, dragii mei… Câţi or fi? Şi au toţi coadă, *et in cauda venenum…*[83]

[83] Şi în coadă venin… (lat.) (n. tr.).

Şase capete tresărită ca să aprobe în tăcere şi cu profundă amărăciune comparaţia plină de imaginaţie a canonicului Agrò, rămas până şi el, câtva timp, uluit, şi respirând ca o uşurare, ca şi cum o dată cu respiraţia şi-ar fi desprins din suflet şi povara înfrângerii.

Roberto Auriti suferea cel mai mult din cauza tăcerii încăpăţânate şi întunecate a mamei lui. Ea îi vorbise mult mai înainte, contrar obiceiului ei, ca să-l abată de la acţiune; şi atunci rostise cuvinte grave; dar acum tăcerea ei era şi mai gravă. Acum voia să vorbească doar faptele, cu cruzime, ca o confirmare a celor prevăzute şi afirmate de ea. Se enervă şi spuse:

— De altminteri, dragi prieteni, zmei sau şerpi... să-i lăsăm în voia lor! Vorbind despre ei, ar părea că eu, venind, mi-aş fi făcut vreo iluzie. Niciuna, o ştiţi. M-a trimis aici Unul, căruia nu-i puteam spune nu: mi s-ar fi părut că dezertez.

— Cristoase! – exclamă Matiia Gangi. — Ai venit ca să te crucifici!

— Să mă crucific, nu, zâmbi Roberto. Ci pentru ca oferta mea, cu valoarea pe care o putea avea în lupta prezentă, să fie respinsă de concetăţenii mei; şi acest răspuns, dat prin numele meu guvernului, să-i facă să se gândească că acum, basta, aici vor pe altcineva!

— Zappalà, Zappalà, pe el îl vor! – rânji atunci Mattia Gangi. Ce mult mi-ar plăcea să fie ales Zappalà!

— Mamă, – adăugă încet Roberto, atingând-o pe braţ, cu un zâmbet de amară resemnare, – catâri bătrâni...

Mama lăsă buza în jos şi îşi încruntă sprâncenele, în vreme ce ceilalţi strigau, aprobând urarea lui Mattia Gangi, de a fi ales Zappalà. Un singur Zappalà? Nu, cinci sute de Zappalà, unul pentru fiecare colegiu al peninsulei! Ce şedinţe ar fi atunci la Cameră! Imediat, abolirea tuturor şcolilor! abolirea tuturor taxelor! abolirea armatei şi a poliţiei! a poliţiei şi a curăţeniei! netezirea graniţelor, şi toţi fraţi! Da, da, decapitarea munţilor, reduşi la dealuri de aceeaşi înălţime! Şi Mattia Gangi, ridicându-se în

picioare, începu să declame:

Al ronzìo di quella lira
Ci uniremo, gira gira,
Tutti in un gomitelo
Varietà d'usi e di clima
Le son fisime di prima;
È mutata l'aria.
I deserti, i monti, i mari
Son confini da lunari,
Sogni di geografi...
...E tu pur chetati, o Musa.
Che mi secchi con la scusa
Dell' amor di patria
Son figliol dell' universo
E mi sembra tempo perso
Scriver per l'Italia.[84]

Se ridicaseră toţi în picioare, în afară de Pompeo Agrò, aplaudând cu căldură.

— Domnii mei, domnii mei, – interveni atunci Filippo Noto, trăgându-şi cu degetele încârligate manşetele de sub mâneci. Să fim drepţi, domnii mei; să nu ne înfuriem pe ei, fiindcă vina este toată numai a noastră! a noastră a creştinilor cumsecade! Când auzim spunându-se: *„Vrem ca fiecăruia să i se dea după munca lui! Vrem ca personalitatea umană să se poată ridica deasupra vieţii materiale! Vrem ca fiecare să găsească pâine şi muncă!"* noi, micii burghezi, ignoranţi, noi, creştinii miloşi, suntem primii care aplaudăm...

— Sigur! – strigă Ceràulo. În dorinţa pentru fericirea universală, desigur! toate sufletele cinstite sunt de acord.

[84] La zumzetul acelei lire / Ne-om uni şi învârti / Cu toţii într-un ghem / Deosebiri de-obiceiuri şi de climă / Şi mai stranii ca înainte / S-a schimbat aerul / Pustiurile, munţii şi mările / Sunt graniţe de lunari / Vise de geografi / Şi tu linişteşte-te, o Muză / Ce mă plictiseşti cu scuza / Dragostei de patrie / Sunt un fiu din Univers / Şi îmi pare timp pierdut / Să scriu pentru Italia (n. tr.).

— Ei, socialiştii, hm! deschid gura şi voi cădeţi înăuntru – replică prompt Filippo Noto. Lasă să se întrevadă un ideal de umanitate şi de dreptate care nu poate să displacă nimănui, de care toţi ar trebui să fie mulţumiţi: şi aşa îşi fac prozeliţi cauzei, dintre care atâţia nu ştiu să deosebească motivele abstracte de cele practice ale vieţii sociale, dragă Ceràulo! Ingenui de nu se întreabă nici măcar dacă noile metode nu sunt astfel, încât să facă să devină de o mie de ori mai mari nedreptăţile şi tristeţea văii noastre de lacrimi? N-am dreptate monseniore?

Pompeo Agrò înclină de mai multe ori capul în semn de aprobare.

— Adevăratul pericol, domnii mei, este aici, – continuă cu mai mare înfierbântare Noto: în convingerea la care am ajuns noi, creştinii, că mişcarea aşa-zisului al patrulea stat ar fi inevitabilă, irezistibilă.

— Este, este, este, din păcate! – îl întrerupse din nou Ceràulo.

— Dar absolut deloc! Chiar deloc! Născociri! Prostii! – strigă Filippo Noto. Teoriei socialiştilor îi lipseşte sprijinul ştiinţei, dragul meu, al ştiinţei, al logicii, al moralei şi chiar al civilizaţiei, şi nu se poate menţine, şi va cădea inevitabil ca un vis nebunesc, ca o pălăvrăgeală de beţivi! Aş vrea să ţi-o demonstrez, aş vrea s-o demonstrez tuturor şi mai întâi oamenilor din guvern care ne fac să asistăm la spectacolul jalnic al statului care se pleacă, al statului care se pierde şi se împiedică în lucruri în care n-ar trebui să se împiedice!

Se mai calmă întrucâtva, întinse mâinile şi reluă cu un alt ton.

— Lăsaţi-mă să vă spun în câteva cuvinte. Tot procedeul este greşit de la *a* la *z.* Uitaţi-vă! A avea grijă de bătrâni, de femei, de copiii părăsiţi, de infirmi, poate fi, într-adevăr, de interes public.

— Interes de umanitate! – completă Trigona.

— Foarte bine! De acord! – aprobă Noto. Dar de la a sări în ajutorul mizeriei prezente prin mijlocul azilurilor,

internatelor, meselor economice, cantinelor, a fost uşor, un pas făcut pe nesimţite, domnii mei, pentru salvgardarea proletariatului…

— Aşa-zisul proletariat, mârâi printre dinţi Gangi.

— … de la mizeria încă posibilă, – continuă Noto, – graţie asigurărilor obligatorii împotriva accidentelor în muncă şi împotriva viitoarei neputinţe a muncitorului, din cauza vârstei sau a bolii. Acum nu vi se pare uşor, dragii mei, dat fiind aceşti primi paşi, să dăm curs altora care să ne conducă tot mai mult spre acel Stat-Providenţă atât de condamnat de cei mai iluştri scriitori pozitivi? Deoarece, când a intrat în conştiinţa publică concepţia că comunitatea trebuie să se ocupe de aceia care din cauza incapacităţii fizice nu pot lucra, este uşor de sărit peste groapa ce ne desparte de raţiunea adevărată a socialismului, extinzând principiul şi la oamenii valizi şi fără ocupaţie. Şi, la acest drept vorbind, dacă aceştia, în ciuda bunăvoinţei, nu găsesc de lucru, sau dacă munca lor nu este suficient retribuită, sunt mai puţin de compătimit decât cei care, dintr-un defect fizic, nu pot munci? Efectul este acelaşi, domnii mei: foamea nemeritată! Şi cu proclamarea dreptului la muncă, se poate vedea de către toţi unde vom ajunge: s-a şi văzut, de altfel, în Franţa în 1848…

O exclamaţie neaşteptată de indignare a canonicului Agrò întrerupse în momentul acela discursul lui Filippo Noto, care începea să asume proporţii şi ton de adevărată dezbatere publică.

Sosise o scrisoare de la Comitini, satul natal al lui Agrò care denunţa o altă trădare. Fiul lui Rosario Trigona se vânduse acolo partidului lui Capolino, lansând zvonul că Roberto Auriti se retrăgea din luptă şi se ruga de prieteni să voteze pentru candidatul clerical împotriva socialistului Zappalà. Agrò nu se putu înfrâna: fără nicio milă faţă de bietul tată, pe jumătate orb, prezent acolo, avu cuvinte de foc pentru acel ticălos care-l făcea să pătimească un afront atât de grav chiar în locul său natal. Roberto Auriti

încercă de mai multe ori să-l întrerupă, apoi se grăbi să-şi consoleze prietenul, care mai întâi se ridicase în picioare îngrozit, gata să se năpustească asupra acelei scrisori şi asupra lui Agrò, apoi se lăsase să cadă grămadă pe scaun, izbucnind în hohote de plâns, cu faţa în mâini.

— Dar poate că o fi o calomnie, Rosario... o calomnie, o să vezi! Fiul tău o fi acţionat de bună credinţă, crezând că-mi interpretează gândul... De altfel, între cei doi, între Capolino şi acel Zappalà, hai, lasă, mai bine să i se dea voturile lui Capolino... A considerat, în ceea ce mă priveşte, o luptă de nesusţinut... şi...

— Nu... nu... – mugea printre sughiţuri Rosario Trigona, inconsolabil. Infamul! Infamul!

Din fericire, sosi Mauro Mortara, care, de la Valsanía se dusese la Colimbètra ca să se acorde cu principele în legătură cu plecarea lui la Roma. Nu ştia nimic de alegeri. Primit cu bucurie de Marco Sala, de Ceràulo, de Gangi, care nu-l văzuseră de atâta timp, îi dădu pe toţi la o parte cu braţele şi aproape că îngenunche la picioarele donnei Caterina, luându-i o mână şi sărutându-i-o de mai multe ori; îl îmbrăţişă apoi pe Roberto şi se aplecă să-l sărute, după cum îi era obiceiul, pe piept, pe inimă.

— La Roma! – spuse. Ştiţi? Plec la Roma!

Dar bucuria lui nu găsi ecou: toţi erau încă deconcertaţi şi emoţionaţi de plânsul lui Trigona.

— Oh, don Rosario! – exclamă Mauro. Dar ce aveţi? De ce plângeţi?

Îi privi pe toţi din jur şi îşi fixă ochii pe canonicul Agrò care părea cel mai întunecat şi cel mai tulburat.

— Nimic, – spuse imediat Roberto. O veste, fără îndoială, neîntemeiată. Domnii mei, vă rog! Sufăr... sufăr pentru supărarea voastră... mult mai mult decât pentru mine. Vreţi să-mi faceţi o plăcere? Să nu mai vorbim de nimic. Ceea ce a fost a fost. Gata! Voi ştiţi cât îmi sunteţi de dragi şi din ce motive. Eu nu vă mulţumesc pentru tot ceea ce aţi făcut pentru mine cu ocazia asta, fiindcă ştiu că dacă s-au schimbat vremurile, nu s-a schimbat inima

noastră, şi prin urmare voi nu puteaţi să nu faceţi pentru mine ceea ce aţi făcut. Vina e a noastră, ce-i drept, dragii mei! Şi o ştim cu toţii, de la o vreme, unii dintr-un motiv, alţii dintr-altul... Prin urmare...prin urmare, gata: de ce să ne plângem acum? A fost o altă dovadă, de care eu, în ceea ce mă priveşte, nu simţeam nicio nevoie... Gata!

Roberto Auriti, nu mai putea îndura atmosfera. Vederea prietenilor lui şi tăcerea mamei, plânsul lui Trigona, furia acerbă a lui Agrò, pedanteria glacială a lui Noto îi deveniseră insuportabile. Abia aştepta să scrie la Roma. Să-i dea de veste imediat despre lupta pierdută doamnei sale, aceea care de atâta timp îi amorţise aspiraţii şi dispreţuiri, şi în care, sufocat acum în delăsarea a tot ceea ce nu se referea direct şi în amănunt la persoana sa, indolent şi nepăsător, îşi satisfăcea doar foamea brută a simţului. În faţa nobleţei mamei a purităţii surorii lui se simţea aproape instinctiv constrâns să-şi ascundă chiar sieşi sclavia lui afectivă faţă de femeia aceea care-i cunoştea toate mizeriile; şi-i scria noaptea. Falsificându-şi propriile sentimente, ca să stea liniştit cu ea, şi ca să o facă docilă şi promptă în faţa dorinţelor lui, nu îndrăznise să-i mărturisească, înainte de a pleca, adevăratul motiv pentru care se expunea acelei lupte; îi dăduse de înţeles că o făcea pentru a-şi ameliora situaţia, deputat însemnând ceva important pentru el. Şi în primele scrisori o lăsase să spere victoria ca ceva posibil: apoi, încet, încet, o lăsase în dubiu: în cele din urmă, îi scrisese că abia aştepta să se întoarcă lângă ea. Se ducea el însuşi să-şi pună scrisorile adresate ei la poştă, în timp ce pentru toate celelalte îl ruga pe nepotul său. Şi totuşi ştia că nepotul a doua zi avea să meargă cu el la Roma ca să înceapă cursurile universitare şi că avea să locuiască acasă la el, văzând prin urmare şi aflând totul. Dar voia, cât timp era acolo, să păstreze secretul. Tânărul acela aspru şi morocănos nu era făcut, desigur, să atragă simpatia cuiva. Şi Roberto suferea la gândul de a-l lua cu el, lăsându-l să cunoască, şi după aceea, prin el; să

ajungă să cunoască şi mama şi sora lui viaţa pe care o ducea el la Roma. Dar cum să se eschiveze?

Între timp, donna Caterina îi ceru lui Mauro veşti despre fratele Cosmo, „Nebunul acela” şi despre donna Sara Alàimo.

— Nu-mi vorbiţi despre ei, vă implor! – exclamă Mauro. Mă duc la Roma, vă spun, şi nu vreau să ştiu altceva în clipa asta!

— Dragul meu Mauro – îi răspunse atunci donna Caterina, surâzând cu amărăciune, – dacă-i aşa, închide ochii, astupă-ţi bine urechile şi întoarce-te imediat la ţară: ascultă-mi sfatul!

Coborând prietenii de la Badia Grande, când s-o ia pe strada Atenéa, s-au pomenit deodată luaţi într-un val de mulţime care striga exaltată proclamarea lui Ignazio Capolino.

Trăsura canonicului Agrò trebui să oprească. Bătrânul slujitor-vizitiu cu picioarele strâmbe pocnea biciul: „Hei, permiteţi! Hei, permiteţi!” Cum să-şi închipuie el că cineva putea să nu-i respecte stăpânul sau că acestuia i-ar putea fi teamă? Şi în zarva aceea şi în învălmăşeală, el nu mai auzea vocea canonicului care-i striga: — „Înapoi, Cola! înapoi, pe strada Purgatorio!” Un fluierat, două, trei… „Ticăloşilor!” Capolino fiind încă la pat, convalescent, în vila principelui Laurentano la Colimbètra, demonstraţia de bucurie, ca să-şi aibă o răbufnire directă, era chiar ispitită să se preschimbe pe moment într-o demonstraţie de protest împotriva canonicului Agrò. Din fericire, căpeteniile reuşiră să răstoarne furtuna ce era gata-gata să se năpustească asupra trăsurii inoportune, nu din respect faţă de Pompeo Agrò, fiindcă nu merita niciunul, ci faţă de haina pe care o purta fie şi lipsit de demnitate. Câte un fluierat, da, trecând pe acolo, nu era zadarnic; apoi, tot mergând, pe Passeggiata, ajunseră la vila lui Flaminio Salvo.

— Trăiască Ignazio Capolinòòò!

— Trăiască!
— Trăiască deputatul nostruuu!
— Trăiască!

În întunericul serii, sub paloarea felinarelor, pe strada îngustă trecu în tumult puhoiul acela de lume, care se lăsa târât, fără un minimum de entuziasm, ca o turmă care behăia, de voinţa a doi-trei interesaţi. Vila lui Flaminio Salvo era luminată toată, strălucitoare, ca să se vadă ca semn de triumf de la îndepărtata Colimbètra. Se adunaseră acolo mai marii partidului care apărură toţi în balconul cel mare cu balustrada de marmură de îndată ce s-au auzit strigătele demonstraţiei jos în bulevard.

— Trăiască Flaminio Salvòòò!
— Trăiască!
— Trăiască Ignazio Capolinòòò!
— Trăiască!

Se sui în vilă o comisie dintre demonstranţi, fiind primită de Salvo cu obişnuitul său zâmbet rece, căruia privirea calmă a ochilor, de sub pleoapele mari, îi dădea o uşoară ironie. Şi într-adevăr, acei cincisprezece sau şaisprezece cetăţeni înfierbântaţi, abia ieşiţi din mulţimea anonimă, care jos, în întunericul bulevardului, erau atât de neputincioşi, asumându-şi acolo fiecare propriul nume, propriul aspect, timizi, stângaci, confuzi, plini de respect, aveau ce-i drept o înfăţişare mizeră, în splendoarea salonului magnific. Flaminio Salvo se declară recunoscător cetăţenilor pentru spontana afirmare a sentimentului popular; le dădu veşti despre sănătatea onorabilului Capolino şi, în prezenţa comisiei însăşi, îl rugă pe inginerul Aurelio Costa să se ducă imediat la vila principelui, la Colimbètra, ca să-l anunţe de proclamare şi de manifestaţia aceea de jubilare a întregii populaţii din Girgenti. Atunci, unul din cei cincisprezece, apăru la balcon, şi printre luminile ridicate de doi valeţi, începu un discurs în faţa poporului.

Nimeni n-a dat importanţă perturbării bieţilor lilieci de pe bulevard care picau orbiţi de lumina de sus atingând

uşor capetele demonstranţilor, pentru ca apoi speriaţi de zarva aplauzelor, să se ridice din nou cu disperare, lansând ţiuituri foarte ascuţite, vrând parcă să ceară ajutor şi răzbunare stelelor scânteietoare şi ilare de pe cer. Oratorul improvizat spunea că alegerea lui Capolino era unul din cele mai memorabile evenimente ale istoriei contemporane italiene; dar nimeni desigur nu le putuse scoate din cap liliecilor că tot oraşul în seara aceea se adunase numai ca să le declare lor un război foarte nemeritat. Oratorul îşi mai ţinea însă discursul, când Aurelio Costa pe un roib al lui Salvo, înşeuat în grabă, o porni în galop spre Colimbètra.

Jos, stingher prin mulţime, era Pigna, care ajunsese în coada demonstraţiei, expurgat, mistuit, înlăturat cu multă violenţă şi stăruinţă, de-a lungul întregului parcurs. Aroganţă! Samavolnicie! Mergea pe contul lui, voia să traverseze strada Atenéa, când toată mulţimea năvălise asupra lui; nu fusese în stare să se retragă la timp şi atunci cei ce mergeau în faţă îl băduseră înapoi ca să treacă ei şi astfel puhoiul de lume îl înghiţise; cum să se apere cu picioarele lui strâmbe şi cu spinarea cocoşată? Nu-i fusese cu putinţă; furibund, urlând, începuse să tragă ghionturi şi pumni în toate părţile şi să dea cu picioarele şi cu coatele, ca să-şi croiască drum şi să poată ieşi din mulţime; dat oamenii, din pofta de a-l lua cu ei ca pe un ostatec, se năpustiseră cu furie asupra lui, strigând: „Iată-l pe Pigna! e aici Pigna! trăiască Pigna! jos cu *Propaganda!* Nu, trăiască! jos, jos, cu noi!” şi câte una dată cu pălăria şi câte o palmă pe ceafă tot mai zburaseră; înfuriat, mai mult ca oricând, ca un mistreţ în mijlocul unei haite de câini. Începuse să-i şi muşte pe cei mai de-aproape; de mai multe ori, proptindu-se cu picioarele şi cu spinarea ca să-şi tragă un braţ şi crezând că lumea din spate îl va susţine, găsind o mică breşă făcută de altcineva care voia să-l dea deoparte, fusese cât pe-aci să cadă; dar imediat alţii îl azvârliră cât colo cu un nou ghiont în spatele celui ce stătea în faţa lui. Şi

acolo, stâlcit, comprimat, gâfâind ca peştele pe uscat, alte lovituri cu pălăria şi lovituri în ceafă, şi batjocuri; tras şi împins, aruncat de colo până colo, în toate chipurile, izbit şi îmbrâncit, până când, strivit, descompus, se lăsase dus de curent, dar nu pe propriile-i picioare, nu, nu; aşa, târât de alţii... Sălbaticii! ticăloşii! Conştiinţe vândute! Ce spectacol! Oh, Girgenti! dezonoarea Siciliei şi a umanităţii! ocară, infamie! Toţi în sacristie mâine, da, da, ca să pună lângă anafura din biserică şi câte o hârtie de cinci lire... Da, trăiască Capolino şi trăiască Salvo! trăiască Bachus şi trăiască Mammone![85] Exclamând astfel, şi privind cu aer de dispreţ ameninţător mulţimea sub vila lui Salvo, când îşi potrivea un umăr, când pufnea şi răbufnea, când sufla pe nări câte un phhh! drojdia umanităţii! phi, josnici ignoranţi!

— Mâine, *Propaga',* fii cuminte! – îi mai strigau unii. Mâine ne înscriem cu toţii în Grupările muncitoreşti! Acum aici: — *Trăiască Capolinòò!* (Nu crede, ştii? o facem doar aşa, de glumă!) *Trăiască! Trăiascăăă!*

Asta era concluzia unei zile hotărâtoare, mulţumirea sufletească după toate alergăturile făcute încă de dimineaţă de la un sediu electoral la altul, ca să încredinţeze sarcinile tovarăşilor, ca să dea instrucţiuni ici şi colo, aici să reglementeze o situaţie, dincolo să convingă, să incite, să roage, după cum era cazul, ca sufragiul tuturor muncitorilor să fie pentru un muncitor, tovarăşul lor, pentru Dumnezeu! Angelo Zappalà, care avea să-i apere, să peroreze cauza lor în Parlament!

Da, dat fiind că acea candidatură populară trebuia să aibă valoare doar ca protest, el în fond ar fi putut să se considere satisfăcut de rezultat; da, dar de votarea din satele vecine! îl durea însă inima de ciudă şi ruşine, de ce era la Girgenti, capitala de provincie, oraşul său natal! Ocară! infamie!...

[85] *Viva Bacco e viva Mammone!* Trăiască vinul şi banul! *(Mammone)* face aluzie la cultul banului (n.tr.)

Când, în cele din urmă, Pigna, fără voce, leşinat de oboseală, ajunse acasă, la Piano di Gamez, ca să mănânce ceva, fiind otrăvit de ziua aceea, în timp ce suia primele trepte ale scăriţei de lemn ce ducea de la camera de la parter la cea de deasupra, dădu de Celsina care stătea pe întuneric de vorbă, foarte aprins, cu Antonio Del Re.

— Hei, dumneata aici?

— Du-te sus, tată, treci! – îi spuse Celsina, ca unui câine. Ne luăm rămas bun. Pleacă mâine.

— Ah, bună seara, atunci, – spuse Pigna. Adică, drum bun... pleci imediat, aşadar? Te invidiez, dragul meu. Oh, îl vei vedea desigur la Roma... cum îţi vine ca rudă, don Landino Laurentano? mda, unchi, am mai vorbit noi; salută-l respectuos din partea mea, spune-i că Girgenti are nevoie de el: dezonorează insula Girgenti...

— Am înţeles, tată, – îl întrerupse Celsina, plictisită. Acum lasă-ne să vorbim! Du-te!

— Oraş de canalii! – bombăni Pigna, trăgându-şi picioarele strâmbe cu greu pe scară. Ticăloşi... ignoranţi, ah, ah...

Şi o coti. Imediat tinerii se îmbrăţişară din nou. Antonio nu se mai ţinea bine pe picioare: fascinat de ea, pierdut, nu se mai putea desprinde de ea; îi căută gura, parcă ars de sete, pentru un alt sărut care să-i pătrundă până în adâncul sufletului, un alt sărut pătimaş fierbinte, infinit, prin care să se dăruie cu totul şi să o ia cu totul. În spasmul celei mai violente dorinţe.

— Gata – gemu ea, epuizată, cu capul lăsat pe pieptul lui.

Dar el continua s-o strângă, şi mai tulburat; tremurând şi mai mult, voia din nou gura ei.

— Nu, gata, Nino, – spuse atunci Celsina, revenindu-şi. Gata... gata...

Îi luă mâinile, i le strânse; şi le puse pe sânul care-i respira cu putere, fără să i le lase; reluă:

— Aşa!... Prin urmare, ascultă... tu vei vedea, e

adevărat? vei căuta... Trebuie să faci tot...

— Da...

— Mă asculţi?

— Da...

— Nu mă asculţi! Gata, acum, Nino! ţi-am spus, gata. Nu mă asculţi...

— Da... voi căuta...

— Ce vei căuta? Lasă-mă, ce Dumnezeu?

— Nu ştiu... voi face totul... închipuie-ţi! Mai sărută-mă o dată!...

— Nu! Unde vei căuta?

— Dar peste tot, peste tot...

— Da, o slujbuliţă oarecare... cât de mică... doar pentru un început, înţelegi?... Tu ştii că pot... mă voi adapta să fac orice! Trebuie, trebuie să fiu la Roma, cât mai curând, mă asculţi?

— Da, dragostea mea... dragostea... dragostea mea! – respira el: apoi, strângându-i braţele, cu disperare: Cum o să fac? Oh, Celsina mea... cum o să fac?

— Taci! – îi porunci Celsina. Nu vreau să te audă cei de sus.

— Atunci plec... nu pot...

— Da, du-te, du-te... este târziu! Mă cheamă. Scrie-mi imediat, da?

— Da...

— La revedere, la revedere.

Dar el încă nu era în stare să-i lase mâna; îşi apropie faţa de faţa ei, şi o întrebă:

— Ce-mi dai?

— Ce vrei?

— Pe tine, toată! Vino cu mine, vino cu mine!

— Dacă aş putea! Imediat!

— Oh, iubirea mea... Ce-mi dai? Ceva al tău...

— N-am nimic, Nino, dragul meu...

— Şi totuşi am ceva de la tine, dat de tine.

— De mine?

— Nu mi-ai dat nimic tu? Nici măcar inima? Cât de

puţin?

— Ah, asta…

— Este altceva… Nu-ţi aduci aminte?

— Nu…

— Păpuşa…

— Ah, – zâmbi Celsina – aceea cu mustăţi?

— Nu râde, nu râde. I le-am şters, ştii? O iau cu mine.

— Ce copil…

— Ştii? Az' noapte a fost cu mine, îmbrăţişată cu mine, în pat. Şi totdeauna…

— Dar lasă prostiile! Nu sunt eu păpuşa aceea, ştii?!

— Ştiu; dar este a ta, a fost a ta… N-ai sărutat-o tu?

— De multe ori, când eram o copilă…

— Prin urmare…

— Pleacă, pleacă, Nino. Mă cheamă din nou. La revedere. Nu uita, ştii? Scrie-mi! La revedere.

Alt sărut lung, lung, la poartă, şi Antonio plecă. Se opri în Piano di Gamez, pustiu; şi privi în jurul lui, rătăcit; privi în sus, în golul nemişcat al aerului şi avu o senzaţie de stupoare, ca şi cum, treaz, ar fi intrat într-un vis. Ce minunat scânteiau stelele! Auzi deschizându-se uşa balconaşului. Celsina apăru din nou.

— La revedere. Şi nu uita!

— Da. La revedere!

Era departe acum; departe vocea, departe figura; şi căsuţa aceea, pe a cărei faţadă, deschisă în mijlocul Şesului *(Piano di Gamez)* umed şi negru, se reflecta luna, şi însuşi *Piano,* clipocitul micii fântâni, şi cărăruile acelea strâmte şi întortocheate, negre, tot oraşul în tăcerea nopţii, înaltă pe colină, sub stele, fiece lucru îi apărea îndepărtat acum; i se părea ca şi cum el de departe, cu o tristeţe infinită, cu infinită spaimă şi-ar contempla propria sa viaţă, rămasă acolo, smulsă din el.

Când Aurelio Costa sosi la Colimbètra, don Ippolito Laurentano ştia de proclamarea lui Capolino; şi vorbea despre asta în salon cu don Salesio Marullo şi cu don Niní De Vincentis; primul, sosit de la Girgenti, de îndată ce a

aflat rezultatul duelului; al doilea, după ce asistase ca martor la duel, rămăsese la Colimbètra, lângă patul celui rănit.

Unchiul Salesio îl asculta pe principe cu un aer de condescendenţă rezervată, ca şi cum Capolino ar fi fost ales graţie lui. Desigur! ce mai! Nu-i dăduse drept soţie pe fata lui vitregă? De cinci zile se simţea cu adevărat renăscut, acolo, printre splendorile de la Colimbètra, în care se lăfăia şi se recrea de parcă ar fi fost ale sale. Mergea pe covoarele groase, mai mult ca oricând, pe vârful picioarelor: se strâmba, strângându-şi buzele la fiecare lucru frumos şi preţios pe care-l vedea; la masă nu lipsea mult. Să leşine de plăcere în faţa vaselor strălucitoare şi nespus de fine, sau când Liborio în livrea şi mănuşi albe îi prezenta mâncăruri delicioase. Şi spre asfinţit. În ciuda faptului că-l dureau picioarele, cobora în faţa vilei şi se ducea până la poartă din plăcerea de a fi salutat milităreşte de omul de gardă, în pantaloni roşii şi haină albastră. Omul de gardă avea şi el aceeaşi plăcere de a-l saluta; şi amândoi, după salut, se priveau şi îşi zâmbeau.

Niní De Vincentis părea că încă nu şi-ar fi revenit cu totul din spaima trăită. În clipa când a văzut cum i se îndoaie genunchii lui Capolino, după ce fusese rănit în piept de Verònica, la o a doua lovitură. Rana aceea, într-adevăr, fusese o surpriză teribilă pentru toţi. Printr-o tacită înţelegere a martorilor, pistoalele fuseseră încărcate în aşa fel, încât să nu producă niciun efect, ţinându-se ca adevăratul duel să se desfăşoare numai cu săbiile. Şi, slavă Domnului, glontele, lansat fără prea mare violenţă, abia-abia atinsese o coastă şi deviase de la inimă! Dar nu numai spaima aceea îl ţinea pe bietul Niní încă atât de abătut şi de buimăcit; Nicoletta Capolino îl lăsase să înţeleagă clar că Dianella Salvo nu era şi nici nu avea să fie niciodată pentru el, chiar dacă tatăl ei nu-i răspunsese foarte hotărât la cererea lui. După prima noapte de veghe, alături de patul soţului ei, în ciuda

asigurărilor medicilor că, din fericire, trecuse orice pericol, Nicoletta se convinsese că nu mai era cazul să reprezinte rolul soţiei disperate, după cum făcuse la Valsanía, la anunţul rănirii lui „Gnazio al ei”. Şi începuse să alterneze grijile afectuoase şi sârguincioase faţă de soţul ei, biet „paladin” rănit, cu studiul unui plan înţelept de a rămâne acolo, la Colimbètra, oaspete foarte plăcut în mintea lui don Ippolito Laurentano. Ah, dacă în locul focii de Adelaide Salvo ai fi fost ea acolo, în curând, regina acelui mic regat! Era sigură că toate calităţile cu care simţea că o înzestrase soarta, deşi o silise mai târziu să şi le reprime, să şi le sufoce în ea, s-ar fi retrezit acum în voie şi ar fi luat avânt; sigur că ar fi ştiut cum să-i facă fericiţi ultimii ani ai acelui bătrân demn şi foarte frumos, încă atât de voinic şi proaspăt! Ghicea în el amara deziluzie simţită la vederea viitoarei soţii; dar în acelaşi timp intuia că nicio artă de seducţie nu ar fi reuşit asupra bărbatului acela, deoarece o dată cuvântul dat, el şi-l va menţine cu religiozitate, ca pe un jurământ: nici umbra unei cochetării, prin urmare, nu era cazul, ci o suită de gentileţi şi de atenţii faţă de el, în zilele acelea, fără cea mai mica insinuare. Şi ce predici, între patru ochi, cu unchiul Salesio, fiindcă nu voia să înţeleagă că nu mai avea chiar niciun motiv să continue să stea la Colimbètra. Ştia să se comporte, da, este adevărat, chiar foarte bine, unchiul Salesio; dar... dar... dar... şi din cauza visului ei de neîmplinit, din cauza nostalgiei bunătăţii, coşmarului pe care i-l făcea vederea tatălui vitreg, atât de condescendent şi de ridicol, de sila provocată în momentul acela de lunga şi odioasa ei ficţiune a pseudoafecţiunii faţă de soţul ei, demn tovarăş al părţii rele din ea, Nicoletta se răzbuna, chinuindu-l pe Niní De Vincentis, în special seara, pe terasă. Îi vorbea de Dianella. Îi sfâşia inima, aproape cu voluptate. Ştia că nicio durere, nicio nedreptate, nu numai că nu l-ar fi putut convinge pe acel tânăr incoruptibil să facă vreun rău, dar nu i-ar fi putut smulge nici măcar un cuvânt rău de pe

buze, atât de sclav era propriei sale bunătăţi şi resemnat ei! Îi vorbea misterios, cu fraze trunchiate, vrând parcă să nu-l lase să se sature o singură dată de propria lui durere. Niní voia să ştie din ce motiv îi spusese că Dianella Salvo nu avea să fie niciodată a lui, chiar dacă tatăl ei ar fi consimţit.

— De ce? ei, dragă Niní... Este un motiv, un motiv care nu este rău numai pentru dumneata!

— Ce motiv?

— Nu ţi-l pot spune.

— Râu pentru mai cine?

— Şi pentru mine, Niní!

— Pentru dumneavoastră? – întreba Niní uluit.

Şi ea, zâmbind:

— Sigur. Dumneata nu-l vezi; dar este. Este o relaţie între mine, dumneata şi... ea. Ce relaţie? Ce poate fi comun între mine şi voi? Şi totuşi este, Niní. Eu şi cu dumneata suntem uniţi de ceva. Pare imposibil, nu? Şi totuşi!

Niní De Vincentis rămânea absorbit, gândindu-se în fel şi chip asupra acelui motiv misterios, măcinându-se nespus.

Când Aurelio Costa, fiind introdus de Liborio, se prezentă în salon, Nicoletta se afla lângă soţul ei; dar veni şi ea în curând şi simţi o mare plăcere ca el s-o vadă în casa aceea princiară, în respectul şi consideraţia tuturor. Don Ippolito se grăbi să-i dea ştirea demonstraţiei populare.

— Acum se odihneşte – spuse ea. Mă tem că s-ar tulbura prea mult... Dar dacă doriţi...

— Nu, nu... – adăugă imediat principele. Vom găsi modalitatea de a-l anunţa mâine.

— Da, desigur, cred că don Flaminio, – adăugă Aurelio Costa, – m-a trimis în atâta grabă la ora asta, ca să arate electorilor imediat că onorabilul Capolino şi principele aveau să fie neîntârziat anunţaţi despre demonstraţie.

— Regret mult, domnule inginer că a trebuit să veniţi

aici în goana mare – interveni atunci Nicoletta.

— Nu spuneţi asta! – o întrerupse imediat Costa. Am făcut-o chiar cu plăcere.

— Şi pentru că, pun rămăşag, – interveni unchiul Salesio, – dumneavoastră nu aţi mai fost niciodată la Colimbètra, nu? Minunată casă, dragul meu inginer... minunată! Un adevărat rai pe pământ!

Principele zâmbi aplecându-şi uşor capul şi-l invită pe Aurelio Costa să rămână la masă.

În seara aceea, Nicoletta l-a lăsat în pace pe Niní De Vincentis; dar nu i-a fost deloc recunoscător. Prinsese gust în a se lăsa torturat. În seara aceea Nicoletta i s-a dăruit total lui Aurelio Costa. A ţinut să-l înnebunească; a vrut ca să-i interpreteze tainic toate grijile ei, privirile şi zâmbetele ei ca pe o compensaţie pentru sarcina ingrată care-i fusese impusă de Flaminio Salvo, de a veni la Colimbètra ca să anunţe triumful soţului ei; şi a vrut ca în răsplata pe care ea i-o dădea, el să simtă o savoare de răzbunare chiar împotriva lui Salvo însuşi care, deşi îi cunoştea sentimentele, îl trimisese totuşi acolo ca pe un slujitor. Oare-i considera chiar pe toţi ca pe sclavii lui vânduţi? Se prea putea şi ca aceşti sclavi, în cele din urmă, fiind totuşi provocaţi, să accepte provocarea şi să se înţeleagă între ei. Nu se înţelegeau ei de pe acum? Nu era de pe acum un acord între ei, un pact secret? Şi ochii Nicolettei Capolino fixaţi în ochii lui scânteiau, când provocatori şi fierbinţi, când languroşi, învăluiţi şi tulburaţi, parcă într-o făgăduinţă a unei intense voluptăţi. Sclav, sclav cu ea! Se vor răzbuna împotriva tuturor acelor bătrâni care voiau să-i ţină sclavi pe ei doi, tineri! De acum înainte, de dragul ei, el avea să-şi iubească sclavia! şi nu avea să se mai gândească să ajungă stăpân, chiar dacă Dianella Salvo l-ar fi lăsat să înţeleagă deschis dragostea ei. Sclav, sclav alături de ea!

Într-adevăr, Aurelio Costa era fascinat, îmbujorat în obraji de o bucurie recunoscătoare faţă de femeia aceea, în seara aceea, târziu, când plecă din Colimbètra. Nu ştia

ce să creadă. Sângele îi clocotea prin vene, urechile parcă-i şuierau. Era ea oare astfel din obişnuinţă sau din fire, măgulitoare cu toţi, sau îşi dăruise zâmbetele acelea şi găsise privirile acelea şi atenţiile acelea numai pentru el? Trebuia să se îndoiască sau să fie convins? Şi dacă era ceva sigur, din ce motiv voise aşa deodată să-l ispitească, să-l provoace, după ce cu ani în urmă se împotrivise cu un refuz atât de tăios, de dispreţuitor cererii lui cinstite? Se căise? Obosită, scârbită de rolul infam pe care i-l dăduse soţul ei, voia să se răzbune, alegând ca răzbunare pe cel care, într-o zi îi ceruse în mod cinstit să fie soţia lui? Voia acum să-i dea această revanşă asupra aceluia din cauza căruia îl refuzase pe el atunci? Sau voia să-i întindă o cursă? Această bănuială, deşi îi părea nedemnă în clipa aceea, i se insinuase totuşi printre diferitele supoziţii ce i se perindau prin minte. Nu putea avea multă stimă faţă de ea. Dar ce cursă? Să-l facă să se îndrăgostească de ea, să-l facă să-şi piardă capul, încât să-i provoace gelozia lui Flaminio Salvo ca apoi să-l dea afară? Dar nu-i spusese chiar el că n-ar fi fost nicio pierdere pentru el, acum, dacă l-ar fi părăsit pe Salvo? Şi apoi, ce interes ar fi avut să-l îndepărteze? Cu ce o putea plictisi? Îi amintea trecutul, în mizeria prezentă? Doar ea însăşi, strângându-i tare mâna, în taină, voise să-i amintească trecutul acela, ca să înlăture orice umbră dintre ei doi? Şi i se păruse sinceră! Da, francă şi sinceră! Şi ce frumoasă era! Ce farmec se descătuşa din întreaga ei fiinţă! Oh, să fii iubit de ea…

Când a ajuns la vila lui Flaminio Salvo, acum tăcută şi întunecată, Aurelio Costa lăsă calul în grajd şi urcă în birou unde-l aştepta Salvo. Acesta observă imediat tulburarea, însufleţirea neobişnuită de pe chipul şi din cuvintele tânărului care se scuza de întârziere, fiindcă fusese invitat la masă de principe. Ascultându-l, îl fixa în intenţia unei investigaţii acute; şi de îndată ce Aurelio îşi pleca ochii, accentua ceva mai mult obişnuitul său zâmbet, răspândit în toate trăsăturile feţei, pe care o

oarecare oboseală îl făcea în seara aceea să apară mai vlăguit.

— Mă aşteptam – îi spuse, mângâindu-şi favoriţii.

— Am crezut că... încercă să adauge Aurelio.

— Dar desigur, ai făcut bine, – îl întrerupse imediat Salvo. Ce aer plăcut aduci de afară! Cred că e o plăcere o plimbare pe cal la ora asta, la ţară... Frumoasă seară! Aici te sufoci... Când vei fi bătrân îţi vei aminti...

— Eu? – întrebă Aurelio, tentat să zâmbească de tonul afectuos cu care-i vorbea Salvo, deşi cuvintele, după reflecţiile făcute pe drum, îi prilejuiau o stare de suspiciune. De ce?

— Hm... spun, poate... – suspină Salvo, însoţind ridicarea din umeri cu o mişcare vagă a mâinii. Ce-i drept, tu eşti obişnuit... Ziua, noaptea, pe drum... O viaţă agitată, viaţa ta! Dar poate că drumul acesta a fost ceva special. Când suntem bătrâni, ni se aprind, aşa, ca fulgerele, amintirile, viziuni îndepărtate de noi înşine care am fost în anumite momente... şi nu ştim nici măcar de ce momentul acela şi nu altul ne-a rămas întipărit şi, deodată, se desprinde şi ţâşneşte rătăcit în memorie. Era poate o amintire mai vagă şi mai vastă a unei perioade mai lungi din viaţă. S-a frânt. Rămâne vie o singură scenă, o singură clipă, un moment... Şi te vei revedea pe cal, într-o noapte senină, sub stele... şi poate zadarnic vei face efortul de a-ţi aminti ce gânduri aveai în momentul acela în minte, ce sentimente în inimă...

— Dar asta se întâmplă şi fără să fii bătrân – observă Aurelio.

— Nu-i acelaşi lucru – răspunse Salvo. Îţi vei da seama mai târziu.

Şi râmase câtva timp cu ochii neclintiţi şi ficşi, absent Observă şi Aurelio că, într-adevăr, şi cu Salvo, în seara aceea, era ceva straniu, ca şi cum în timpul absenţei sale, acolo, în biroul său auster, s-ar fi cufundat în gânduri care i-ar fi creat un nou motiv de tristeţe. Ce gânduri? Desigur, că stătuse cu coatele pe birou şi cu capul între mâini, din

moment ce pe capul chel se zbârlise puţinul păr cărunt din jurul frunţii. Aurelio ştia că era foarte trist adâncul acelui suflet tulbure şi imperios, şi că comportamentul dur, felul agresiv şi exploziv erau o răbufnire instantanee a acelei tristeţi inveterate, ascunsă, comprimată, inconsolabilă. Dar de ce se lăsase tocmai în seara aceea atât de copleşit de ea, când trebuia să fie vesel de rezultatul victorios?

— Toţi bine, acolo? – întrebă Salvo, trezindu-se. L-ai văzut şi pe el?

— Nu, – răspunse Aurelio, disimulând stânjeneala şi tulburarea care-i transpăreau poate pe chip. Cu teama de a fi omis ceva ce trebuia făcut: totuşi, adăugă ca o scuză, înroşindu-se: Fiindcă doamna a spus că se odihnea.

— Pe lauri, nu? – adăugă Salvo; apoi, ridicându-şi bărbia şi zâmbind deschis, întrebă: Şi, spune-mi, era mulţumită, ea... doamna?

Aurelio deschise braţele şi cu aerul celui ce e surprins de o noutate:

— Nu mi s-a părut, – răspunse. De ce?

— Trebuie să fie mulţumită Se duce la Roma...

— Da, cu soţul ei acum..

— Deputat, deputat. – încheie Salvo dând din cap. Era necesar! Deputat!

Şi se ridică.

— Vezi. Dragul meu, care sunt vinovăţiile noastre de neiertat? Apoi ne lamentăm! Într-un asemenea moment, cu o acţiune ca aceea pe care avem de gând să o încercăm, care ne costă atâtea frământări. Care mă expune la atâtea riscuri, am reuşit totuşi, să fie ales deputat Capolino. Chiar omul de care aveam nevoie, nu ţi se pare? Ca să vorbească tare la Roma, mâine, la Ministerul industriei şi al comerţului... Dar era necesar. Vei vedea că Ignazio va sta foarte bine la Roma: acela este locul lui. Aici mă stânjenea... Loc liber, loc liber... Eventual mă voi duce eu să vorbesc cu domnul ministru, la Roma. Trebuie, însă, ca mai întâi, aici, să subscrie toţi

producătorii de sulf, mari şi mici; îi vreau pe toţi: şi cu asta, să limiteze, la nevoie, extragerea minereului şi să-l depoziteze tot în depozitele generale. Dacă nu, nimic. Risc capitalul meu pentru salvarea industriei siciliene. Am dreptul să pretind uniunea şi acordul tuturor interesaţilor şi câte un uşor sacrificiu, la nevoie. Până una alta, în timp ce aici se studiază în mod serios remedierea acestei situaţii disperate pentru toţi, ai auzit ce se întâmplă la Grotte? Vor să se impună prin număr... Stupizii! Să se impună cui. Şi de ce? ruina azi aparţine mai mult celor ce au, decât celor ce n-au! Numărul... Ce putere poate avea numărul? Îţi poate da lovitura bestială; dar avalanşa care doboară, se fărâmiţează şi ea în acelaşi timp. Ah ce silă! ce silă! Unul câte unul mor de frică, înţelegi? Şi atunci se adună o mie ca să facă un pas pe care n-ar fi în stare să-l facă singuri; unul câte unul nu au niciun gând; dar o mie de capete, adunate împreună, îşi închipuie că ar avea, şi nu-şi dau seama că e gândul nebunului sau al escrocului care-i conduce. Asta-i acolo. Şi aici? Aici un alt spectacol, şi mai greţos. Poate că eu îmbătrânesc, Aurelio.

— Dumneavoastră?

— Îmbătrânesc, da; pierd gustul de a porunci. Mă face să mi-l pierd servilismul constatat la toţi. Bărbaţi, aş vrea bărbaţi! Văd în jurul meu numai automate, marionete pe care trebuie să le potrivesc aşa sau altfel, şi care rămân în faţa mea, vrând aproape să mă înfurie, în atitudinea pe care le-am dat-o eu, până când nu-i schimb cu o mână. Numai pe dinafară se lasă manevraţi! Pe dinăuntru... hei, pe dinăuntru, rămân duri, cu gândurile lor ascunse, duşmănoase, vii numai pentru ei. Ce poţi asupra acestora? Docili din afară, blânzi, maleabili, figuri surâzătoare, spinări respectuoase, te aprobă, te aprobă totdeauna. Ah, ce dispreţ! Aş vrea să ştiu pentru ce mă frământ atât; de ce şi pentru cine o fac... Mâine, poimâine mor. Am comandat! Da, iată: am încredinţat un rol unuia şi alt rol celuilalt, atâtora care n-au fost în stare să vadă niciodată altceva în mine decât rolul pe care-l reprezint

pentru ei. Şi de cealaltă viaţă a mea, viaţă de afecţiuni şi de idei care mă frământă, nimeni n-a avut niciodată nici cel mai îndepărtat gând... Cu cine să vorbeşti despre asta? Sunt în afara rolului pe care trebuie să-l joc... Uneori ca să mă distrez când vine vreunul aici să mă viziteze, să mă tămâieze îi arunc nişte priviri de-l încremenesc, şi atunci mi-l văd pentru o clipă cum rămâne suspendat, stânjenit, stângaci: numai Dumnezeu ştie ce efort de voinţă trebuie să fac să nu izbucnesc în hohote de râs în faţa lui! M-ar crede cel puţin nebun. Şi tu, dragul meu, dacă ai vedea cu ce ochi mă priveşti în clipa asta...

— Eu nu! – spuse imediat Aurelio, trezindu-se la realitate.

Flaminio Salvo râse, clătinând din cap:

— Şi tu, şi tu... Aşa e; prin forţa lucrurilor aşa este... Îţi pot spune ce aş vrea eu într-adevăr de la tine? Ce plăcere mi-ai face dacă ai acţiona cum aş acţiona eu, poate, în locul tău?

— Şi de ce nu? – întrebă Aurelio, ridicându-se. Spuneţi-mi...

— Nu, şi atât, – negă imediat Salvo, strângându-şi umerii, – fiindcă nu pot... Tu-mi poţi spune ceea ce gândeşti, ceea ce simţi, viaţa care palpită în sufletul tău acum?... Nu poţi... Eşti în faţa mea, în relaţiile noastre fireşti de totdeauna: tu eşti inginerul meu, fiul meu bun la care ţin, căruia, în seara asta, faţă de vreo douăzeci de marionete, i-am dat sarcina de a se duce la Colimbètra, mesager al triumfului; şi gata! Ce altceva aş mai putea să-ţi spun? Doar asta, poate, pentru binele tău...

Şi Flaminio îşi lăsă o mână pe umărul lui Aurelio:

— Nu-ţi trasa căi pe care să le urmezi, fiule; nici obiceiuri, nici datorii; mergi, mişcă-te continuu; scuturǎ-ţi din când în când de pe tine orice crustă de concepţii: caută-ţi plăcerea şi nu te teme de părerea altora şi nici măcar de părerea ta pe care o poţi socoti justă azi şi falsă mâine. Îl cunoşti pe don Cosmo Laurentano? Dacă ai şti câtă dreptate are nebunul acela?! Du-te, du-te, e târziu;

să mergem la culcare. Noapte bună.

Ieşind afară pe bulevardul Passeggiata, sub copacii povârniţi, în ampla tăcere a nopţii. Aurelio Costa a avut impresia că nu se mai regăseşte pe sine, şi se opri parcă să se caute. Gândurile care-l tulburaseră în jurul viitorului său, prin schema aceea vastă a lui Salvo; privirile provocatoare, cuvintele şi atenţiile Nicolettei Capolino, ceva mai devreme, la Colimbètra; şi aici, acum, discuţia aceea tristă, sinuoasă şi neaşteptată a lui Salvo, parcă-i dispersaseră spiritul, i-l risipiseră. O parte îi rămăsese acolo, la Colimbètra; cealaltă aici, în vilă. Întors pe dos, încărcat de suspiciuni, medita asupra cuvintelor lui Salvo. Aşadar, Nicoletta urma să plece la Roma? Şi atunci? Cum? Salvo dorise să se debaraseze de Capolino? Da, o spusese clar: *Loc liber.* Făcuse, oare aluzie şi la ea? Era o oarecare ironie în întrebarea pe care i-o adresase: *Mulţumită doamna?* Voise să o îndepărteze şi pe ea de casa lui? Sau poate că ea se răzvrătise împotriva lui? Era atât de trist din cauza asta, într-o stare atât de neobişnuită?! Şi ce voia de la el? Ce sens să dea tuturor ciudăţeniilor pe care i le spusese? *Îţi pot spune eu ce plăcere mi-ai face, dacă ai acţiona cum aş acţiona eu, poate, în locul tău?* Ce plăcere? Ce intenţionase sa spună? O dorinţă secretă de nemărturisit? Sau spusese aşa, în general? Se lamentase că în jurul lui are numai automate, marionete... Şi sfaturile acelea, în fine! Oricât s-ar fi străduit, n-ar fi reuşit să-şi vină în fire. Şi atunci, – lăsând parcă să-i rătăcească în voie gânduri, dubii şi bănuieli, se retrase în găoacea sigură a conştiinţei sale, în sentimentul modest, liniştit şi solid pe care-l avusese totdeauna despre el. Din întâmplarea fortuită de a fi smuls, într-o bună zi, fără să vrea, din ghearele morţii, pe Salvo, fusese ridicat la o condiţie invidiabilă, de care prin darurile sale naturale şi prin străduinţa sa ştiuse după aceea să se arate demn, favorizat de norocul considerat de toţi bine-meritat: vâlva crescută a onorurilor la care ajunsese cu studiile, în concursuri, în profesie, îi acordaseră o importanţă pe care

el însuşi o simţea copleşitoare şi care-l punea uneori în încurcătură. Felul cum se vedea primit şi tratat, tot ce se spunea despre el, îi demonstrau continuu că pentru alţii el era ceva mai mult decât era pentru el însuşi; un alt Aurelio Costa, pe care el nu-l cunoştea bine, şi de care nu-şi dădea bine seama: de aceea avea mereu în faţa altora o stare sufletească de nelinişte, o ciudată aprehensiune confuză, de a nu face cumva faţă la ceea ce se aşteptau alţii din partea lui, de a nu pierde reputaţia câştigată. Ştia să fie la locul lui, dar ar fi vrut să stea liniştit şi sigur: în schimb i se părea că ceilalţi, fiindcă el începuse încă de copil să tot urce, socoteau că acum i s-ar cuveni un post mai înalt, şi-l tot împingeau, nelăsându-l deloc liniştit. Nu era timid, ci simţea o reţinere stânjenitoare, iritându-l adesea împotriva altora sau împotriva lui însuşi, o obsesie că i s-ar fi putut descoperi vreo lipsă, de îndată ce s-ar fi îndepărtat de domeniul cunoştinţelor sale, unde se simţea sigur, în postul unde stătea perfect, unde ajunsese numai prin el, efectiv prin meritul lui. Iritarea împotriva lui însuşi provenea şi din faptul că vedea că atâţia, consideraţi chiar de el inferiori în totul, reuşeau să se remarce cu dezinvoltură şi erau lăsaţi să treacă înainte: în timp ce el, considerat de toţi chiar deasupra părerii lui însuşi despre propria-i persoană, tocmai el se trăgea înapoi şi, dacă era împins înainte, se simţea stingher în mişcări şi în vorbire, şi uneori se îmbujora ca o fată.

În seara aceea. Aurelio Costa simţi mai mult ca oricând plictiseala inexplicabilă provocată totdeauna de propria-i umbră care se lungea disproporţionat, subţiindu-se în faţa lui, pe măsură ce se îndepărta de felinarele aprinse După zarva demonstraţiei populare, tăcerea oraşului adormit, vegheată de felinarele sale lugubre, îi transmitea acum o nelinişte adâncă.

Pe la jumătatea străzii Atenéa, pustie, îl descoperi pe Roberto Auriti singur: se întoarse să-l privească cu o mare compasiune, şi-l urmări cu ochii, până-l zări cotind-o la

stânga pe una din cărăruile în pantă, care duceau spre Badia Grande.

În casa donnei Caterina Laurentano s-a vegheat toată noaptea aceea fiindcă Roberto împreună cu nepotul aveau să plece pe întuneric, la patru dimineaţa.. Vechea casă era încă luminată cu petrol şi se mergea cu lumina în mână dintr-o cameră în alta.

Anna Del Re întârzia cu dragoste în ultimele pregătiri pentru fiul ei. Ce chin pentru ea plecarea asta! Toată lumea ei, toată viaţa ei, de ani şi ani erau adunate în dragostea şi grija faţă de singurul ei fiu, tot ceea ce avea ea bun. Cum avea să trăiască acum, fără el? Şi plângea în tăcere.

Îl crescuse şi-l îngrijise cu toată dragostea, neţinând seamă de dojenile mamei mereu temătoare să nu-l răsfeţe prea mult. Dar nu, nu, nu! ce răsfăţ! Era atât de îngândurată şi chinuită văzându-l cum creşte atât de distant şi sever, totdeauna închis în sine, interiorizat, încât căuta ca prin purtarea ei, prin grija ei, continuu trează, să-l mai îndulcească, iată, să-l încălzească cu dragostea ei de mamă, să-l facă mai expansiv şi mai comunicativ.

Nu ştia ce mocnea în adâncul inimii lui, de-l îndepărta până şi de compania tinerilor de vârsta lui. De studiat, studia chiar prea mult, cu riscul de a-şi zdruncina sănătatea; şi când nu studia, rămânea absorbit profund în anumite gânduri care-i făceau şi mai aspre sprâncenele şi mai aspră şi morocănoasă privirea în spatele lentilelor de miop.

— Of, Doamne, Ninuccio, dac-ai vedea ce urât te faci…

El îi răspundea ridicând din umeri.

Poate că suferea Ninuccio al ei din cauza condiţiilor vitrege ale familiei, poate că se gândea că bunica, chiar fără să abdice deloc de la propriile ei principii, sentimente, ar fi putut fi bogată. Desigur că copilăria lui şi adolescenţa îi fuseseră prea umbrite de umbra neagră a

atâtor nenorociri în casa aceea veche, vastă şi totdeauna tăcută, în care soarele, când intra, părea să nu aducă niciodată, nici lumină, nici căldură. Ce casă! Observa aceasta în noaptea aceea, presimţind trista mizerie în care avea să-i apară mâine! Mobilele uzate, tavanele înnegrite şi fără culoare, podeaua uzată, ramele de la obloane uscate şi decolorate, tapetul din toate camerele cu culorile pălite. Deşi îngrijită, curată şi pusă totdeauna în ordine, casa părea să resimtă în ascuns durerea vieţii. Avea dreptate Corrado Selmi; interpretase bine sentimentul ei tainic... De mult timp resemnată, ar fi dorit, dacă nu pentru ea, cel puţin pentru fiul ei, ca în cele din urmă vreun surâs de pace să-i uşureze puţin opresiunea amintirilor dureroase, ranchiuna profundă împotriva vieţii, muta, disperata amărăciune a mamei.

Linişte, nu pace! Nu putea găsi pace sufletul donnei Caterina Laurentano. Poate pentru că nu mai credea în nimic? Dar Anna da, ea credea; credea cu ardoare în Dumnezeu, neurmând, totuşi, niciuna din practicile religioase. Femeile din vecini n-o vedeau niciodată ducându-se la slujbă, ca pe mama ei; şi totuşi, făceau deosebire între una şi cealaltă, ştiind că *doamna cea tânără* era religioasă şi, când o zăreau uneori de departe, atât de frumoasă şi blândă, totdeauna îmbrăcată în negru, o arătau cu degetul ca pe o sfântă.

Anna era în primul rând îngândurată din cauza vieţii noi, în mijlocul căreia avea să se afle în curând fiul ei, în casa fratelui, la Roma. Nu se îndoia că Roberto va avea cele mai atente griji faţă de nepot; dar femeia care trăia în casa lui? Rudele, prietenii? Acel Corrado Selmi care cu farmecul său straniu, reuşise s-o tulbure şi pe ea? Cine ştie ce impresie îşi va face Ninuccio, atât de cocoloşit de ea şi de bunică! Amândouă vorbiseră adesea, îndelung, cu amărăciune, despre viaţa ratată a lui Roberto al lor, în falsa lui familie, după ce auziseră veştile aduse de Giulio, celălalt frate; veşti destul de vagi, fiindcă Giulio, crescut numai la Roma, pierduse cu totul atmosfera, sentimentul

de familie; nu mai părea câtuşi de puţin sicilian; şi poate că el îl scuza chiar pe fratele lui mai mare, fiindcă desigur nu acorda nicio greutate, nicio importanţă, atâtor lucruri care le dezgustau în schimb pe sora şi pe mama lui.

Iubita lui Roberto era o profesoară de canto, soţia unui tenor care-şi pierduse vocea. Şi Giulio spusese, râzând, că acest tenor, om cumsecade, stătea în fiecare zi la masa lui Roberto, iar seara dormea la un frate al soţiei lui care avea un fel de colegiu, un fel de conservator particular de muzică, unde ea preda canto şi soţul ei lucra acolo, nici mai mult, nici mai puţin decât ca cenzor. În casa aceea, Roberto era ca în pensiune, deoarece, uneori, în anii cu mai multă afluenţă, mai găzduia şi pe câte un studios care nu-şi găsise loc în colegiul fratelui. Aşadar, fiul ei avea să trăiască, în curând în contact cu asemenea oameni! Anna încercase de mai multe ori să-şi convingă mama să-i propună lui Roberto transferarea lor la Roma. Ar fi vândut casa aceea, locuinţa atâtor nenorociri, şi s-ar fi aranjat să trăiască cum s-ar fi putut, la Roma, eventual singure, la început, singure, sau numai cu Giulio. Cine ştie dacă, încet, încet, cu timpul, mama n-ar fi reuşit să-l elibereze pe Roberto de compania aceea... N-ar fi fost şi o economie, să faci o singură casă din trei? Şi toată familia, unită, împreună...

— Vise! – îi spusese mama. Şi nu voise nici măcar să aducă în discuţie propunerea.

Ştia că nici Giulio n-ar fi vrut să-şi piardă libertatea, şi nici Roberto n-ar fi vrut să se descătuşeze de sclavia acelei femei. Şi ea, pe de altă parte, la vârsta ei, nu ar fi putut rezista unei schimbări atât de radicale de viaţă şi de obiceiuri.

— Vise! Când voi muri, şi Nino va fi mare, tu te vei duce cu el... Se va gândi el să-ţi facă o viaţă nouă.

— Dar până una, alta... – suspina Anna şi îşi privea fiul care era în camera cealaltă şi asculta vorbele bunicii şi ale unchiului, cu o mână în păr, un cot pt masă, sub lampa care atârna din tavan, iată-l; nu arăta nici durerea

de a se îndepărta de ea pentru aproape un an şi nici bucuria de a pleca la Roma. Totdeauna astfel! O singură dată, pe la începutul anului trecut, infatuat de o descoperire pe care crezuse că ar fi făcut-o, un mecanism special pentru a extrage – spunea – energia electrică din valurile mării (venise, în anul acela, la Institutul tehnic un profesor de fizică admirabil care reuşise să înflăcăreze prin ştiinţa lui pe toţi elevii) îi vorbise cu o căldură sinceră. Ca să o convingă, să o împingă pe bunică să ceară cu împrumut câteva mii de lire – nu *unchiului Burbonic,* nu! – ci unchiului Cosmo, eventual, vreo mie de lire cu împrumut, ca să construiască cum o putea cele necesare experienţei pe care urma s-o facă la Valsanía, pe plajă. Bietul copil! I-a tăiat imediat aripile! Bunica? Să ceară bani cu împrumut fraţilor ei? Dar el n-o cunoştea? Se închisese imediat în tăcerea lui ursuză, şi nu voise nici măcar să-i dea vreo explicaţie în legătură cu descoperirea aceea faimoasă. Cine ştie cât era adevăr în ea... Poate o iluzie puerilă! Şi totuşi, tot anul acela, continuase să studieze cu îndârjire ştiinţa aceea, şi acum, ducându-se la Roma, îşi propunea să i se dedice în întregime. Alte pasiuni – în ciuda faptului că era atât de tânăr – alte griji, alte dorinţe, nu părea să aibă.

— Ninuccio, – chemă.

Terminase cu făcutul valizei şi voia ajutorul lui ca să o închidă. El veni imediat

— Prea plină? – îl întrebă. Ai vrut să pui în ea toate cărţile acelea... N-ar fi mai bine să le iei de aici şi să le pui împreună cu altele în lădiţă? Şi aşa ţi-o vom expedia-o imediat.

— Iau lădiţa cu mine, – spuse el. Nu am încredere. Cine ştie când mi-ar ajunge?...

— Ce spui? dar îţi va fi prea greu fiule! Imposibil... Nu te îndoi, o vei primi curând. Am eu grijă...

— Ei bine, atunci, lasă cărţile în valiză. Închid?

— Nu i-a spus nimic bunica unchiului Roberto? – îl întrebă ea, făcând aluzie la propria-i propunere.

— Nimic, – răspunse fiul.

— Îmi dau seama şi eu, – suspină Anna, – că este aproape imposibil... Aş fi vrut-o pentru tine... Hm! Dragă Ninuccio. Îţi atrag atenţia: trebuie să-mi scrii tot, totdeauna... dacă ai nevoie de ceva... cum o duci... dacă te simţi bine... Tot! Mă mulţumesc şi cu câteva rânduri... Dar primele scrisori, nu, ştii? lungi... primele scrisori... Vreau să ştiu tot! Şi fii atent, Ninuccio!... ceva mai multă ordine! Să-ţi aşezi bine toată lenjeria în sertare... Nu face cum ţi-e obiceiul! Unchiul Roberto este foarte ordonat, tu ştii... Fii ordonat şi tu! Şi nu-ţi mai spun altceva... Ştiu că-ţi vei face datoria şi că o vei mulţumi pe mama ta şi pe bunica, pe noi care rămânem aici... singure... Gata, gata... În curând se face ora...

Intrară în sufragerie, unde bunica şi Roberto stăteau pe canapea, unul lângă altul.

— Vei vedea, – spuse donna Caterina. Eu aş vrea să închid ochii mai înainte. Dar s-ar putea să-mi fie dat şi mie să văd, ca să închei cu bine acest spectacol aici. O fi, nu spun, cineva care face rău înadins; dar pentru sămânţă rea terenul este pregătit de atâţia ani. Voi staţi la Roma, şi nu auziţi şi nu vedeţi nimic. Aş vrea să mă înşel! Dar nu mă înşel.

Îşi ridică uşor capul să-şi vadă fiica şi nepotul; văzu în ochii Annei lacrimi, şi exclamă, ridicându-şi braţul:

— Lasă-l să plece, lasă-l să plece de aici! Aer! Aer! Va respira! Croieşte-ţi drum nou, fiule! lasă-ne pe noi aici, să aşteptăm mana cerească! În 1860 ştii ce făceam noi aici? Dragă Roberto, ştii ce făceam noi aici? Dizolvam sufletele noastre, aidoma unor bucăţele de săpun, în atâtea cănuţe: guvernul ne-a trimis în dar un pai pentru fiecare; şi atunci noi, bieţi imbecili, am început cu toţii să suflăm în apa noastră săpunată, şi ce balonaşe! ce balonaşe! un balonaş de săpun mai frumos ca altul şi mai colorat decât altul! Dar după asta poporul a început să moară de foame, şi tot căscând gura de foame, adio! au început să pocnească unul câte unul toate baloanele acelea

minunate de săpun care s-au transformat în cele din urmă, fiule, cu permisiunea voastră, în tot atâtea scuipături... acesta-i adevărul...

Servitoarea veni să anunţe că trăsura era jos şi că vizitiul, fiindcă întârziase, acum era grăbit. De la Girgenti la gara din Val Sollano, era un drum de vreo jumătate de oră, cu trăsura.

Anna, cu lumânarea în mână, în faţa porţii, lângă mama ei, rămase nespus de emoţionată, dornică încă de îmbrăţişarea ultimă, cam grăbită, a fiului ei, care gonea, alături de unchiul lui, în jos, pe cărăruia în trepte, abruptă, în bezna încă deasă.

— Copilul meu! Copilul meu! – gemea în sufletul ei.

— Tu îl vei revedea pe Ninuccio – îi spuse încet mama. Eu, pe Roberto. Cine mai ştie...!

În tăcerea profundă auzeau rostogolirea roţilor trăsurii care se îndepărta. Şi Anna îşi ridică ochii plini de lacrimi spre cer, unde stelele vegheau, cu religiozitate, pentru ea.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL ÎNTÂI

STÂND ÎN FAŢA BIROULUI MARE, pe care se înşiruiau, întinse jur împrejur, tot felul de prospecte şi rapoarte aride de cifre, secretarul aştepta ca Excelenţa Sa ministrul să-şi amintească de faptul că trebuia să-şi reia dictarea. Şi aşa era a treia noapte de când cavalerul Cao... he, he! să munceşti, da, fireşte; dar... dar... dar... o zi întreagă să trudeşti la minister; şi apoi seara, acolo, la palatul Excelenţei Sale; în ritmul acesta, n-ar mai fi terminat niciodată expunerea aceea financiară. Şi totuşi, peste câteva zile, ar fi trebuit să fie citită la Camera deputaţilor. Nu mai putea! Dar, ce-i drept, nu era atât oboseala, cât suferinţa pe care i-o provoca de câtva timp vederea acelui om venerabil, faţă de care mai simţea totuşi o afecţiune sinceră şi profundă, chiar dacă nu mai era admiraţia de până atunci. Văzuse multe lucruri cavalerul Cao, la început de la distantă, iar acum multe de aproape! Nu se poate trăi, este adevărat, şaptezeci şi mai bine de ani, comiţând totdeauna numai acte eroice. Prin forţa lucrurilor, câte o prostie, mai mică sau mai mare, tot o comiţi. Şi una azi, şi alta mâine, trăgând în cele din urmă, sumele... în schimb, acum, gândindu-se la asta, cavalerul Cao se trăgea de un fir aspru din mustaţă, neverosimil de lung. Ei, drăcie! Îi ajungea până la cap... Un singur fir de păr. Negru. Ca să-şi înşele oboseala şi plictiseala acelei aşteptări, îşi lăsase mintea pradă fanteziei. O pereche de ochelari ai Excelenţei. Sale, acolo, pe birou deveniseră două lăcuşoare gemene; o periuţă de curăţat penele de scris, o

pădure de tufani; partea de birou pe care nu era nimic, o câmpie fără de sfârşit, pe care o străbăteau, cine ştie, triburi primitive emigratoare, pierdute. Excelenţa Sa se plimba prin birou, încruntat, cu capul în jos, cu mâinile la spate. Şi cavalerul Cao, ridicându-şi ochii ca să-l privească, având încă pe retină imaginea acelei periuţe pentru pene, se gândi că Excelenţa Sa avea spinarea păroasă. Păroasă spinarea şi păros pieptul. Îl văzuse într-o zi la baie. Părea un urs, aşa părea. Ah, câte lucruri, câte particularităţi ridicole descoperise el în persoana Excelenţei Sale, de când nu-l mai admira ca mai înainte! Ceafa lui, de exemplu, atât de groasă şi netedă, lucioasă, şi toţi negii aceia mici care-i pictau nasul, şi sprâncenele acelea... acolo *hârşt!* şi *hârşt!* – ca două virguli. Până şi în ochi, în ochii care-l subjugau altădată atât de mult, descoperise anumite pete mici curioase, care păreau că-i perforează corneea verzuie. Chiar adevărat: *minuit praesentia famam*[86]*.* Şi se minuna cavalerul Cao şi se întrista totodată că-l poate vedea acum pe omul acela astfel, când altădată îl impresionase nespus, entuziasmându-l prin faptele eroice care se povesteau despre el, garibaldin, şi apoi, datorită memorabilelor lupte parlamentare „dârz combătute”. Hm! Acum Francesco D’ Atri nu se mai gândea decât să-şi mânjească timid, cu o tentă gălbuie, ca de canar, puţinul păr care-i mai rămăsese în jurul capului şi barba lui mare care ar fi fost atât de frumoasă, dacă ar fi lăsat-o albă. Şi el, ce-i drept, cavalerul Cao, de aproape un an, puţin de tot... numai mustăţile. Dar atât cât să nu le aibă cărunte. Îl plictisea. Şi de altminteri pentru el, vopseaua aceea nu ar fi avut niciodată consecinţele dezastruoase pe care le avusese la Excelenţa Sa. Deşi nu avea încă, în sfârşit, patruzeci... ba da, avea patruzeci de ani, de trei zile: ei bine, patruzeci de ani. Dar nu avea de gând să se însoare niciodată! Şi, în schimb. Francesco D’ Atri da, se însurase, la şaizeci-şi-şapte, bătuţi pe muche, şi solie tânără, pe deasupra!

[86] prezenţa (persoanei) îi diminuează faima (prov. lat.) (n.tr.).

Semn foarte evident de ramolisment cerebral. Trebuia dat deoparte – (viaţa îşi are legile ei)! – deoparte, fără consideraţie şi fără milă! Faţă de el putea avea cel mult milă, pentru că ţinea la el, pentru că îl vedea suferind cumplit, în tăcere, din cauza enormei prostii comise; dar simţea şi dispreţ, iată, din cauza atitudinii lui de supunere resemnată în faţa acelei soţii care, aproape imediat după nuntă începuse să-i batjocorească în mod public onoarea. Toţi, sau aproape toţi, căsătoriţi târziu şi rău, aceşti afurisiţi de bărbaţi ai Revoluţiei! Tineri, se ştie, aveau gândul la cu totul altceva! Să iubească, da... pe *frumoasa Gigogin...* un sărut, şi:

Adio, draga mea, adio;
armata va pleca...

În fond, dacă vorbim drept, nu putuseră să facă nimic la timp şi bine, nici studii, nici altceva. În conspiraţii, în lupte, fuseseră ca în elementul lor; în pace, se aflau acum ca peştii pe uscat. Cunoscuţi, dar fără o stare socială; vârstnici şi fără o familie în jurul lor... Trebuia, din păcate, să comită târziu şi rău toate stupizeniile pe care nu avuseseră timp să le comită de tineri, când, prin vârstă, ar fi fost iertaţi. Şi apoi, chiar dacă...

În momentul acesta cavalerul Cao se trezi ca după un fior prin şira spinării. De câteva zile era într-adevăr speriat de gravitatea şi de tristeţea momentului. În fiecare seară, în fiecare dimineaţă, vânzătorii de ziare strigau pe străzile Romei numele unuia sau al altuia dintre deputaţii Parlamentului naţional, însoţindu-l cu anunţul urlat cu disperare, fie a vreunei escrocherii, fie a vreunei înşelătorii, a unei fraude, în dauna uneia sau a alteia dintre Bănci. În anumite momente de grele încercări, orice om conştient care dispreţuieşte ideea de a se înhăita cu alţii, ce face? Îşi adună minţile; cântăreşte situaţia: îşi asumă, conform propriilor convingeri, un rol, şi-l susţine. Tot aşa făcuse şi cavalerul Cao. Îşi asumase

rolul de indignat şi şi-l susţinea. Nu putea totuşi să nege în sinea lui că, în fond, nu se bucura de scandalul enorm. Se bucura în primul rând fiindcă, intrat bine în rolul său, găsea în el în zilele acelea o uşurinţă a cuvintelor care aproape îl îmbătau, anumite fraze care i se păreau de o minunată eficacitate, umplându-l de stupoare şi admiraţie. Da, desigur, da, desigur; din cerul Italiei, în zilele acelea, ploua cu noroi, iată, şi se juca cu mingiuţe de noroi; şi noroiul împroşca peste tot. Pe figurile palide şi violente ale celor asaltaţi şi ale celor ce asaltau, pe medaliile câştigate pe câmpurile de luptă (care ar fi trebuit, cel puţin astea, să rămână sacre!) şi pe crucile şi pe ordinele cavalereşti şi pe uniformele galonate şi pe firmele oficiilor publice şi pe cele ale redacţiilor de ziare. Potopea noroiul; şi părea că toate cloacele oraşului s-ar fi descărcat şi că noua viaţă naţională a celei de a treia Rome avea să se înece în potopul acela tulbure şi pestilenţial de noroi, deasupra căruia zburau şi ţiuiau păsăroi negri, bănuiala şi calomnia. Sub cerul cenuşiu, în atmosfera densă şi înecată în fum, în timp ce aidoma unor luni palide cu o lumină umedă, opacă, crepusculară, se aprindeau bâzâind lămpile electrice, şi în agitaţia umbrelelor, sub o necontenită împroşcare a ploii lente, mulţimea călca peste tot pe moale, cavalerul Cao vedea în zilele acelea cum fiecare piaţă devenea stâlpul infamiei; executa osânda, fiecare vânzător de ziare, mânjit de noroi, agita ca pe o armă foaia murdară de ziar revărsată de oficiile de şantaj, vomitând obscen cele mai hidoase acuzaţii. Şi nicio pază nu avea de gând să-i închidă gura. Dar şi mai obscen urlau faptele înseşi, de la sine. Omul ordinei, cavalerul Cao ar fi vrut să apere cu orice preţ guvernul împotriva denunţării complicităţilor ruşinoase între ministere şi bănci şi bursă prin ziare şi Parlament... Nu voia să creadă că băncile fuseseră largi cu guvernul pentru scopuri electorale, pentru alte scopuri dubioase acoperite; şi că, gentileţe pentru gentileţe, guvernul propusese legi care se transformau în privilegii

pentru bănci, apărându-i pe prevaricatori, propunându-i onorurilor ordinelor cavalereşti şi Senatului. Dar nu putea nega că fusese deschis creditul anumitor oameni politici îndrăgiţi, care în Parlament şi prin mijlocirea tiparului luptaseră în profitul băncilor falsificatoare, trădând buna credinţă a ţării; şi că aceşti epicureici voiseră să disimuleze ceea ce se ştia de mult sau se putea şti; şi că acum, când vinovăţiile năvăleau, voiau să lovească, dar în speranţa că lovitura dată asupra celor mai slabi i-ar salva pe cei mai tari. Desigur că indignarea ţării văzând pe unii oameni politici atât de mânjiţi de noroi, care în frumoşii ani de eroică liberare îşi dăruiseră braţul patriei, se întorcea foarte acră acum, şi împotriva gloriei Revoluţiei, descoperea noroi până şi acolo; şi cavalerul Cao simţea chiar că-i sângerează inima. Era falimentul patriotismului, pentru Dumnezeu! Şi fremăta sub unele răbufniri de injurii care se năpusteau în zilele acelea din toată Italia împotriva Romei, reprezentată ca stârv putred. Într-un ziar din Napoli citise că toate forţele se vlăguiseră în contact cu uriaşul cadavru: sleit orice entuziasm: corupte toate virtuţile. Mai bine, era mai bine când Roma trăia din indulgenţe şi din jubilee, închiriind camere pelegrinilor, vânzând coroane şi icoane binecuvântate evlavioşilor! Cavalerul Cao fremăta tot, deoarece clericalii, bineînţeles, exultau. Însoţind-o uneori pe Excelenţa Sa la Montecitorio, vedea pe coridoare şi prin săli toţi deputaţii, tineri şi bătrâni, noi şi vechi, prieteni sau adversari ai Ministerului, învăluiţi parcă într-o ceaţă de neîncredere şi suspiciune. I se părea că toţi se simţeau spionaţi, scrutaţi: că unii râdeau ostentativ, şi alţii, consternaţi de culoarea chipului lor, se prefăceau că ar fi cufundaţi cu totul în lecturi absorbante. Pentru unii, în ciuda frigului anotimpului, caloriferele erau prost reglate: prea cald! prea cald! Cine ştie în câte conştiinţe nu exista teroarea că de la o clipă la alta ochii vreunui judecător de instrucţie ar pătrunde în ele ca să cerceteze, sa scotocească, înarmaţi cu ochelari nemaipomenit de cruzi.

Cu o zi în. Urmă, cavalerului Cao i s-a părut că unii deputaţi, care discutau aprinşi într-o sală, s-au întrerupt brusc la vederea Excelenţei Sale D' Atri. S-a oprit puţin să-i privească, încruntat, şi pe unul dintre deputaţi care se întorsese imediat cu spatele, l-a auzit repetând clar, de mai multe ori, în şoaptă, dar cu un ton vibrant şi cu un impuls de dispreţ, numele lui Corrado Selmi care în zilele acelea era pe buzele tuturor. Cavalerul Cao ştia bine că nimeni n-ar fi îndrăznit să pună în dubiu neprihănirea lui Francesco D' Atri; dar se prea putea ca, din cauza soţiei lui, să fie implicat şi el în ruina lui Selmi, care părea acum tuturor ireparabilă.

Şi totuşi, iată-l acolo; plimbându-se prin birou şi nemaiamintindu-şi deloc, evident, nici de cine stătea să-l aştepte, nici de expunerea financiară, Excelenţa Sa părea doar îngândurat din cauza unui plâns de copil neliniştit care, în tăcerea casei, ajungea până acolo, dintr-o cameră îndepărtată, în ciuda uşilor închise. Şi aşa, mai fusese odată acolo, să vadă ce făcea copila. Cavalerul Cao nu mai era în stare să-şi înfrâneze ciuda (Sfinte Dumnezeule, toată Roma ştia că fetiţa aceea… fetiţa aceea…) se ridică, împins parcă de un resort, răbufnind tare pe nări.

Excelenţa Sa se opri şi se întoarse să-l privească. Imediat, cavalerul Cao îşi contractă figura, ca şi cum ar fi simţit pe neaşteptate o durere acută, şi spuse, zâmbind şi frecându-şi un picior:

— O crampă, Excelenţă…

— Mda… dumneata aşteptai… Iartă-mă, te rog, cavalere. M-au furat gândurile… De-ajuns pentru seara asta, nu? Oi fi şi dumneata obosit: eu nu mă simt prea bine dispus. Cred că o fi vreo unsprezece, nu-i aşa?

— Miezul nopţii, Excelenţă! Iată: douăsprezece şi zece…

— Ah, da? Şi… şi teatrul acesta, prin urmare, când se termină?

— Ce teatru, Excelenţă?

— Dar, ştiu eu? *Costanzi,* cred. O spun pentru… pentru

copila aceea... Auzi cum ţipă? Nu vrea să înceteze. Poate că dacă ar fi fost mama ei...

— Vreţi să trec pe la *Costanzi,* s-o anunţ?

— Nu, nu, mulţumesc... Şi aşa, acum, nu mai poate întârzia mult. Mai degrabă, uite, aş avea nevoie să discuţi urgent cu Auriti.

— Cu cavalerul Giulio?

— Da. Este cu soţia mea. S-ar putea să nu urce, după teatru. Mi-ai face un mare serviciu dacă l-ai anunţa dumneata.

— Să vină sus? Mă duc imediat, Excelenţă.

— Mulţumesc. Noapte bună, cavalere. Pe mâine.

Cavalerul Cao se înclină profund, trăgând pe nas aer, aer, aer; de îndată ce trecu pragul, îl aruncă afară însoţit de o înjurătură furioasă, pe care o transformă însă repede într-un zâmbet graţios, la vederea valetului în livrea care-i apăruse în faţă.

Rămânând singur, Francesco D' Atri îşi apăsă tare mâinile pe obraji. Craniul lucios i se înflăcăra sub becurile lampadarului atârnat de tavan. Se mai plimbă câtva timp prin birou, cu chipul descompus de oboseală şi alterat de gândurile negre care-l absorbiseră. Cu mâna lui mică, zbârcită şi înăsprită de atâţia ani, îşi mângâia barba lungă de culoarea canarului, în contrast atât de penibil şi de ridicol cu tot aerul feţei şi gravitatea persoanei. Cum de nu-şi dădea singur seama că barba aceea, atât de prost vopsită, în situaţia de faţă, era un moft oribil? Nu-şi dădea seama, fiindcă de câtva timp Francesco D' Atri îşi pierduse autocontrolul, nemaicomandându-şi doar el propriei sale conduite. Nu mai erau ai lui ochii cu care se privea; aparţineau unui alt Francesco D' Atri care-l întâmpina din oglindă în fiecare dimineaţă cu un aer ciufulit şi o deprimare mânioasă, văzându-i pungile umflate şi vineţii de sub ochi şi pleoapele, şi toate ridurile acelea şi acel alb în jurul feţei. Şi nici acesta nu era singurul Francesco D' Atri care apărea în el, în senila dezagregare a conştiinţei, împingându-l să gândească, să

simtă, să se mişte; aşa cum nu putea acum, nu mai putea, cu membrele nesigure, şi cu creierul şi inima imbecilizate de vârstă. Acum nu era decât un biet bătrân care ar fi fost bucuros să se cuibărească într-un colţ şi să nu se mai mişte de acolo: dar atâţia *alter ego* nemiloşi supravieţuiau în el, profitând de rătăcirea aceea, nevoind să-l lase în pace: şi-l disputau, şi-l jucau, îi interziceau să se vaiete şi să se simtă obosit, să declare că nu-şi mai amintea de nimic; şi-l constrângeau să mintă fără să fie nevoie, să zâmbească fără să aibă poftă, să se împopoţoneze, să facă atâtea şi atâtea lucruri ce i se păreau de prisos. Şi unul, iată, îi vopsea barba, în felul acela ridicol; altul îl făcuse să se însoare, când ştia bine că-i trecuse vremea; altul, îl făcea să mai ţină încă slujba aceea supremă, deşi recunoştea de atâtea ori că-i depăşeşte puterile: altul îl convingea s-o iubească cu infinită durere pe copila aceea, ştiind bine şi el că nu era a lui, venind cu un motiv cu totul special, şi anume că având el în tinereţe o fetiţă, cărora alţii îi dăduseră nume şi dragoste şi grijă şi stare materială, ca o compensaţie, ca o ispăşire, venise acum rândul lui să dea acesteia propriul său nume şi dragoste şi grijă şi bani, ca şi cum ar fi fost într-adevăr biata lui fetiţă de odinioară. Cedând totuşi acestui sentiment, recunoscând-o în faţa altora drept fiică a sa, „hei – dragul meu îl avertiza cel cu barba, pregătit cu pensulă şi vopsea – ca să fi crezut drept tată, cu această soţie tânără alături, trebuie să dai totuşi puţină vopsea galbenă părului tău cărunt”; sfat stupid, căruia ar fi trebuit să i se opună ca să nu profaneze, nu numai figura lui venerabilă, dar şi, în fond, adevăratul său sentiment faţă de copilă. Nu mai reuşea însă să se opună decât timid. Şi această timiditate penibilă şi ridicolă se reflecta tocmai în vopsitul bărbii. Înconjurat astfel, ţinut în mijlocul atâtora, fiecare părând să acţioneze pe cont propriu, el neregăsindu-se deloc, nu mai ştia unde să se întoarcă mai întâi; nu-i plăcea nimic; dar mişcându-se într-un sens sau altul, se temea să nu provoace vreo

supărare stăpânilor săi cruzi; şi fiecare hotărâre, cât de neînsemnată, îl costa amărăciune şi trudă. Vedea, din păcate, în ce încurcătură se vârâse, împotriva voinţei lui; şi nu mai găsea o modalitate să iasă. Totul întors pe dos, totul! Aici, la Roma, încăierarea obscenă a unei enorme fraude scelerate; în Sicilia un ferment de revoltă. Printre urletele celor mai abjecte patimi, dezlănţuite în destrămarea conştiinţei naţionale, aproape că nu se auzise zgomotul unor împuşcături îndepărtate, prima descărcătură a unei furtuni teribile care se înteţea cu o iuţeală înspăimântătoare. Un singur glas se ridicase în Parlament, punând în faţa guvernului spectrul sângeros al unor ţărani masacraţi în Sicilia, la Caltavutúro; se agita în faţa tuturor, cu îngrozitoare ameninţare, primejdia că se înrădăcinează în ţară credinţa pernicioasă că s-ar putea lovi, fără pedeapsă, în cei mizeri şi în schimb salva escrocii refugiaţi la Montecitorio. Da, deputatul sicilian expusese situaţia reală a faptelor; ţăranii aceia din Sicilia, găsind în furia nedreptăţii faţă de alţii curajul de a afirma cu violenţă un drept al lor, se duseseră să sape pe ogoarele statului, uzurpate de mai marii ţării, administratori hoţi ai bunurilor patrimoniale ale Comunei; timoraţi de intervenţia soldaţilor suspendaseră munca şi alergaseră să reclame la Municipiu diviziunea acelor pământuri; fiind absent primarul, la balcon, apăruse un subaltern care, ca să îndepărteze tumultul, îi sfătuise să se întoarcă să continue să sape; dar pe drum, mulţimea fusese întâmpinată de un număr mare de soldaţi, jenându-le trecerea; dând semn că ar voi să-i reziste, se pomeniseră mai întâi asaltaţi cu baioneta; apoi, cu împuşcături fiindcă agitaseră în aer sapele ca să-i sperie pe cei ce-i asaltau. Doisprezece morţi: peste cincizeci, răniţi; printre aceştia, unii, copii, dintre care unul, ciuruit de şapte împunsături cu baioneta. Acest amănunt oribil i se reprezentase ochilor lui Francesco D’ Atri atât de viu, încât de trei zile, în ciuda atâtor griji şi a unui tumult de gânduri, de câte ori îi apărea în minte, se înfiora tot.

Fiindcă ferocitatea acelui soldat, îndârjită asupra trupului unui copil inocent, i se părea expresia cea mai exactă a vremurilor; vedea în toţi aceeaşi ferocitate şi era uluit de ea. Nu mai era respect, nici milă faţă de lucrurile sacre; o furie oarbă, o îndârjire în ură, o voluptate sălbatecă de josnice răzbunări. Se aştepta să fie apucat de piept de vreun nebun oarecare ca să dea socoteală de toate greşelile sale, vechi şi noi. Greşeli? Şi cine n-a comis greşeli? Dar erau momente când şi cele mai mici greşeli, peste care, se obişnuia să se treacă în trecut, acum săreau în ochii tuturor, luau din lumina sinistră a acelor zile un anume relief aspru, o anume culoare misterioasă, stârnind imediat frenezia de a scotoci sub ele, din satisfacţia atroce sau consolarea feroce de a descoperi alte păcate ascunse, şi mai grave. Acum, când toţi se puseseră de acord, curajul cel mai dificil, acela al acuzaţiei publice, legat şi convingător cu atâtea argumente încât să nu rupă frânele prudenţei, se descătuşase, desprins de toate reţinerile şi consideraţiile sociale; devenise insolenţă nemaiauzită; şi nici o conştiinţă nu se mai putea simţi liniştită şi sigură. Căsătoria lui târzie cu o tânără; iluzia că prestigiul trecutului său şi al foarte înaltelor onoruri pe care le dobândise ar fi putut compensa, în stima şi în inima ei, fervoarea tinereţii care era firesc să-i lipsească afecţiunii sale recunoscătoare şi profunde; luxul nechibzuit, relaţia scandaloasă a soţiei cu Selmi, fetiţa aceea... puteau deveni de la o clipă la alta pretext de acuzaţie şi de insinuări răutăcioase, motiv de cine ştie ce bănuieli ultragioase. Printre fantomele incertitudinii, în realitatea aceea goală şi obscură, în care i se părea că ar fi învăluit, Francesco D’ Atri se simţea din ce în ce mai consternat, acum, când ţipetele se înteţeau, din cauza salvării violente de către guvern a unor parlamentari mai de vază şi mai compromişi. Printre ei era şi Selmi, până în ziua aceea expus scandalului. Colegii săi de Cabinet nu îi spuseseră nimic; nu-şi dăduse seama, din atitudinea lor,

că intenţionau să-i dea de înţeles că Selmi se salva prin el. Nu era adevărat! Nu prin el; eventual, fiindcă el era alături de ei; şi în momentul acela căderea lui putea declanşa prăbuşirea tuturor. Deocamdată, remediul acela nu era mai rău decât răul însuşi? Nu ştiuse cum să se opună. Cum să profere numele acela? Pur, fără culpă, integru, din cauza unei singure slăbiciuni, din cauza acelei iluzii atât de repede pierdute, târât de soţie în noroiul pieţei, unde o haită înfometată de scandal îl aştepta ca să-l chinuie, amestecându-i trupul cu acela al soţiei şi al lui Selmi într-o singură pastă obscenă. Acum, cu o nouă violenţă se vedea smuls din piaţă, dar împreună cu Selmi, agăţat de el şi de soţia lui, împreună cu toată mulţimea aceea agăţată de Selmi. I se părea că i-l repuneau în casă, acolo, cu toată lumea infectă urlând batjocoritoare şi injurioasă. Acum toţi aveau să creadă că el, Selmi îl salva, şi nu dintr-o generozitate, ci de teamă. Şi poale că însuşi Selmi... Totuşi, în fond, de ce să-i fie teamă de el? Eventual, tot din generozitate ar fi putut s-o facă, fiindcă şi-l amintea viteaz şi nobil cândva, dispreţuind viaţa, trăind în mijlocul primejdiei, înflăcărat de idealul sfânt al patriei. Dar nu, dar nu, n-ar fi făcut-o nici din generozitate; îl ardea prea mult bănuiala acelei temeri, prea mult, înafară de ura şi dispreţul provocate de înşelăciune (deşi mai vinovată era soţia lui). Totuşi, dacă s-ar fi sustras toate hârtiile compromiţătoare pentru Selmi, rămânea în schimb compromis şi fără apărare un nevinovat: Roberto Auriti. Se găsise în contul său o datorie de aproape patruzeci de mii de lire; şi ceea ce era şi mai rău, mai multe bilete laconice şi misterioase în care se făcea aluzie la un *prieten* ce-l asigura pe directorul Băncii sau promitea că avea să facă sau să vorbească, sau să scrie conform instrucţiilor primite. Aceste bilete erau acum în mâna autorităţilor judiciare şi despre această situaţie trebuia să-l informeze în curând pe Giulio Auriti, fratele lui Roberto.

Se obişnuise cu situaţia aceea oribilă; avea parcă

sentimentul unei necesităţi fatale; şi pe lângă uluire se simţea plictisit, dezgustat şi parcă împovărat de o oboseală dureroasă. Nicio consolare din amintirile trecutului, apelând la ele, pentru o clipă, n-ar fi făcut altceva decât să amplifice ruşinea şi mizeria prezentului. Şi în plictiseala aceea, vederea tuturor lucrurilor, chiar şi a bibelourilor din cameră, îi devenea insuportabilă. Ah, întunericul, întunericul, un loc de repaus: moartea, da! Toată lupta aceea îl făcea să învingă uşor repulsia morţii. Ce cruzime! El era unul care trebuia să moară în curând... Să i se rezerve drojdia aceea, pentru ultimele zile, pe care s-o înghită în paharul etapei finale...

Francesco D' Atri se opri, cu ochii imobili şi privirea goală. Îşi închipui timpul, după sfârşitul lui: timpul pentru ceilalţi... Iată liniştea reîntoarsă... pentru ceilalţi! calmate valurile, destrămată oroarea furtunii; şi nicio milă, niciun regret, nicio amintire a celor ce se aflaseră în valurile acelea impetuoase şi pierise o dată cu ele.

Deodată, pe consola, pe care îşi fixase ochii, i se contură o maimuţică de porţelan, ce părea că-i râdea în nas, deşănţat. Îi veni poftă s-o spargă; întoarse spatele; auzi din nou plânsul neliniştit al fetiţei şi se îndreptă spre camera aceea îndepărtată.

Era camera doicii. O lampă mică de noapte, de sub un abajur opac, pe scrin, o lumina destul de slab. Bătrână guvernantă, slabă şi dichisită, se plimba cu fetiţa în braţe care, agitată de hohotele de plâns, părea că vrea să-i salte din mâini; ea căuta să şi-o ţină apropiată de sân şi:

— Nuuu... nuuu... – îi repeta, ca răspuns la scâncetele neliniştite, legănându-se în ritm cu toată fiinţa ei şi bătând-o uşor şi continuu cu o mână pe spate.

Doica, cu o mamelă enormă, scoasă afară din bluză, plângea şi ea; plângea în tăcere şi-i jura jupânesei care stătea lângă ea că nu mâncase nimic copila, încât să-i provoace durerile acelea în stomac.

Francesco D' Atri se opri câtva timp s-o privească cu ochii absenţi; şi trăsăturile feţei exprimară efortul

aproape instinctiv pe care, el, cu mintea în altă parte, îl făcea ca să înţeleagă ceea ce tocmai spunea ea printre lacrimile abundente. Deocamdată privea scârbit mamela aceea impudică din al cărei sfârc vineţiu atârna o picătură de lapte. Jupâneasa se gândi bine să tragă bluza doicii peste sân ca să ascundă indecenţa aceea. Şi atunci Francesco D' Atri se întoarse s-o privească pe guvernantă. Buimăcit de scâncetele copilei înfricoşate, strânse ochii: apoi se duse să ia de pe măsuţa de noapte clopoţelul şi începu să-l facă să sune uşor în fata ochilor fetiţei, ca s-o distreze, mergând în spatele doicii care continua să se plimbe, legănându-se.

Aşa îl găsi, puţin după aceea, donna Giannetta, când se întoarse de la teatru, foşnind toată în mătase. Îşi ridică sprâncenele şi deschise buzele într-un imperceptibil zâmbet batjocoritor în faţa acelui emoţionant tablou nocturn de familie, crezând că Excelenţa Sa se complăcea, sub ochii servitoarelor, să-şi arate ridicola duioşie paternă, după grijile grave de stat. Dar jupâneasa, repezindu-se să-i ia voalul negru strălucitor de paiete argintii pe care şi-l dădea jos de pe cap, desfăcându-i şi pelerina, îi explică încet ceea ce se întâmplase.

— Ah, da? Sărmana... – spuse ea, cu o ostentaţie de indiferenţă, dar cu o voce caldă, melodioasă, şi parfumată toată, pudrată şi amplu decoltată se apropie de doică.

Dar D' Atri îi făcu semn să tacă. În sfârşit, copila se liniştise. Atunci, donna Giannetta, cu o răsuflare uşoară de oboseală se îndreptă spre camera ei. În prag se întoarse să-i spună soţului, aproape cântând

— Ah, Giulio Auriti este dincolo.

Francesco D' Atri îşi plecă uşor capul; se apropie de ea şi-i spuse cu glas scăzut şi grav, fără s-o privească:

— Aşteaptă-mă. Trebuie să-ţi vorbesc.

— Discuţie lungă? – întrebă ea. N-ai putea mâine? Mă tem că sunt prea obosită şi că mi-e somn. M-am plictisit groaznic.

— Îmi vei face plăcerea să mă aştepţi – insistă el.

Şi se duse în birou unde-l aştepta Auriti.

Ah, ce bucuros ar fi fost acum să nu fie nevoit să-l vadă pe tânărul acela căruia trebuia să-i dea o veste cutremurătoare! Uitase parcă... Se mişca în zilele acelea, dădea ordine, instrucţiuni, îşi impunea lui însuşi acţiuni, cuvinte, rezoluţii, după care imediat nu le mai vedea rostul, oportunitatea, scopul. Închise ochii, suspină profund, cu sprâncenele îngreuiate de o oprimare tenebroasă. Abia îi spusese soţiei să-l aştepte fiindcă avea să-i vorbească. Dar despre ce? În ce scop? Şi el însuşi, cu puţin timp înainte, îşi rugase secretarul să-l avertizeze pe Auriti ca la ieşirea din teatru să vină la el pentru că trebuia neapărat să-l vadă. Era necesar, da, ca bietul tânăr să aibă cât mai curând vestea cumplitei nenorociri care plana asupra lui. Nu putea să i-o comunice altcineva decât el. Dând deoparte draperia de la uşă şi văzându-l, simţi deocamdată o oarecare ciudă faţă de mila şi emoţia pe care i-o şi provoca celălalt.

Giulio Auriti nu semăna deloc cu fratele lui; înalt, slab, foarte elegant, emana din agilitatea plină de forţă a trupului o energie viguroasă, pe care ochii, de un cenuşiu frumos de oţel, o atenuau cu o oarecare privire de orgoliu vlăguit. Se schimbă tot, imediat, văzându-l pe bătrânul ministru care înainta spre el atât de răvăşit. Una din mânuşi, pe care o ţinea în mână, îi căzu pe covor.

— Ei bine? – întrebă.

Francesco D’ Atri strânse uşor ochii ca să se sustragă stânjenelii provocată de anxietatea cumplită care i se citea pe figură. Deschise mâinile şi murmură, clătinând capul:

— Nu s-a găsit.

— Ah, nu! izbucni atunci Auriti cu o nouă bruscă alterare a figurii, care exprima indignare, furie şi totodată o hotărâre nespus de dârză de a se răzvrăti în faţa unei nedreptăţi, fără niciun respect faţă de nimeni. Ah, nu, mă iertaţi, Excelenţă: hârtia există, şi trebuie să se găsească! dumneavoastră ştiţi că fratele meu Roberto...

— Ştiu, ştiu… căuta să-l întrerupă, cu asprime, D’ Atri.

— Dar atunci! – replică prompt Auriti. Numai declaraţia aceea îl poate salva, şi nu trebuie să dispară! Sau să se piardă şi toate hârtiile ce-l pot compromite pe Roberto!

D’ Atri se aşeză, îşi apăsă din nou mâinile pe faţă şi lăsă să-i iasă de pe buze:

— Necazul este acesta: că autoritatea judiciară…

— Dar nu, Excelenţă! – se năpusti din nou Auriti. Autoritatea judiciară are în putere numai ceea ce guvernul a vrut să-i lase. O ştiu toţi acum!

D’ Atri îl privi ca şi cum el n-ar fi ştiut situaţia; îşi îndreptă bustul, şi cu o figură hotărâtă părea că-l avertizează că nu putea permite ca în prezenţa lui cineva să înceapă să ridice glasul. Dar Auriti, agitându-se, răsucindu-şi mâinile, adăugă:

— Şi eu… eu care stăteam liniştit… Dar cum, Excelenţă? Eu stăteam liniştit fiindcă mă bazam pe dumneavoastră!

D’ Atri se arătă deprimat; dar imediat, ca şi cum ceva în adâncul lui i-ar fi dat elan spiritului, îşi reveni şi striga cu furie, privindu-l cu ură pe tânăr:

— Ce legătură am eu? Ce pot eu?

— Cum!? – exclamă Auriti. Selmi…

— Selmi… răcni Francesco D’ Atri, strângând pumnii, ca şi cum ar fi vrut să-l ţină în gheare.

— Ei, da, să-l salveze – exclamă Giulio Auriti. Ca să-l salveze, însă…

— Mda! îţi închipui şi tu că-l salvez eu… – spuse încet D’ Atri, dând din cap cu o indignare nespus de amară.

— Dar însuşi Selmi, Excelenţă, – reluă imediat, cu o indignare diferită Auriti, – veţi vedea că însuşi Selmi nu va tolera să fie salvat cu preţul asasinării morale a fratelui meu. Şi apoi, Excelenţă, dacă nu vorbeşte el, dacă va tăcea şi Roberto, voi striga eu! La mijloc este mama mea, Excelenţă! Arestarea lui Roberto? Mama mea ar muri! Şi numele nostru?

La strigătul acesta figura lui Francesco D’ Atri se

descompuse.

— Mama ta... da... mama ta... – murmură; şi aplecat, îşi prinse din nou faţa în mâini; rămase câtva timp aşa, până când începu să hohotească cu violenţă ca într-un plâns sufocat. Îi cunoscuseră tineri la Torino, pe donna Caterina Laurentano şi pe Stefano Auriti, pe care tânărul acela i-l reamintea leit; se gândi la anii aceia îndepărtaţi; se văzu pe el însuşi cum era atunci, îl văzu pe Roberto copil; se gândi la o noapte pe mare, cu băiatul acela pe genunchi, o oră după plecarea de la Quarto... ah, de la noaptea aceea la aceasta, ce prăpastie!

Giulio Auriti văzând cum tresare spatele viguros al bătrânului ministru, păli.

În cele din urmă acesta îşi descoperi faţa şi rămânând aplecat, privind în jos, agitându-şi mâinile la fiecare vorbă:

— Ce strigi? ce strigi – spuse. Ruşinea tuturor? Toţi mânjiţi! Vrei să-mi spui că ştii de ce Selmi a luat banii sub numele fratelui tău? Şi că vei striga şi ruşinea mea!

— Nu, Excelenţă! – negă imediat, buimăcit şi plin de oroare, Auriti.

— Ba da! – răspunse Francesco D' Atri, ridicându-se. Toţi mânjiţi, ţi-o spun eu! Toţi... toţi... Mor de silă... Noroiul, până aici!

Şi se apucă cu mâna de gât.

— Mă sufocă! Asta... trebuia să văd asta! Cele mai frumoase nume... Tu îl vezi numai pe fratele tău! Nimic, da. Nimic nu i-a căzut în mână; dar l-a ţinut de mână pe celălalt... Şi nu-i o ruşine asta? Cum o scuzi? Ce ţipi? Fratele tău promite, fratele tău asigură, cu biletele acelea, oribilele servicii ale prietenului...

— Şi nu-l numeşte! – spuse cu dinţii strânşi, râzând de furie, de ruşine, de necaz, Giulio Auriti. Iată de ce nu au fost sustrase!

— Dar când teama a pus stăpânire! – începu să strige în faţă, cu un glas sufocat, Francesco D' Atri. Încăierare de hoţi care fură noaptea cu mâinile tremurânde şi oarbe;

amestecă, apucă, vâră înăuntru; şi până una alta, de ici, de colo, din sac, din buzunare, furtul fuge; şi în încăierare, se strecoară cei ce fură de la hoţi, cei care înşfacă o hârtie căzută sau alta, şi aleargă apoi să strige în faţa tuturor ruşinea: „Iată, domnilor, cele mai frumoase nume din Italia! Iată onoarea! iată gloria patriei!” Nu mă face să vorbesc... Ştiu cui vorbesc! Dar acum... mi-a ajuns până în gât... Nu este uman, înţeleg că nu este uman să pretindem tăcerea din partea lui Roberto; pentru el, pentru mama lui, pentru tine, pentru numele pe care-l purtaţi...

— Roberto? – se miră Auriti. Dar Roberto, Excelenta voastră, îl cunoaşteţi, va fi în stare şi să tacă. Selmi însuşi...

— Roberto va tăcea? – întrebă D’ Atri, ca şi cum s-ar fi îndoit.

— Dar eu, nu, Excelenţă! – se grăbi atunci să repete, Auriti. V-o spun dinainte: eu, nu, din cauza mamei mele!

— Aşteaptă! – reluă D’ Atri, impunându-i parcă să tacă. Dacă am vrut să te văd înseamnă că am să-ţi spun ceva.

Giulio Auriti îl privi anxios în ochi. Dar D’ Atri nu-i susţinu privirea; simţi o plictiseală, ba chiar enervare; descoperi pe jos mănuşa căzută de la început din mâinile tânărului, şi din nou simţi foarte intens apăsarea insuportabilă provocată în zilele acelea de orice lucru care-i apărea în faţă. Privi în altă parte şi spuse întunecat:

— Tu înţelegi că eu nu pot să-mi vâr mâinile în toată povestea asta...

Îşi privi mâinile apoi şi le retrase cu un aer de silă.

— Şi totuşi, – continuă – pentru Roberto am vorbit... chiar în seara asta; am spus... am amintit... am amintit meritele lui extraordinare... Poate – ascultă bine – biletele acelea compromiţătoare, pentru care este emis mandatul de arestare... da! Dar – ascultă bine – biletele acelea...

Nu vru să spună: se exprimă printr-un gest rapid al mâinii: s-au dus!

— Totuşi – reluă imediat – tu ştii că ziarele au şi

publicat numele fratelui tău. Va fi nevoie să înlături orice suspiciune de compromitere dubioasă şi să nu laşi nicio urmă, niciun minim de dâră…

— Să plătesc! – întrebă, pălind, Auriti. Şi unde… cum?

D' Atri strânse furios din umeri.

— Este vorba de patruzeci de mii de lire, Excelenţă…

— Eu nu ţi le pot da… Procură… Şi repede! Tu înţelegi, este singurul mijloc…

— Bani luaţi de alţii… – gemu Auriti.

— Cum luaţi? – întrebă cu mânie D' Atri. Asta trebuie să vezi!

— Pentru alţii! – protestă Giulio.

— Eşti copil?

— Nu, Excelenţă; dar este dificil… Unde să-i găsesc? Cum să-i găsesc?

— Caută… ai rude bogate… vărul tău…

— Lando?

— Sau unchii tăi…

Giulio Auriti rămase pe gânduri, considerând care, câtă probabilitate de reuşită îi oferea calea indicată printre obstacolele ce i se puneau de pe acum în faţă; pentru Lando, umbra odioasă a lui Selmi; pentru unchi, mândria inexorabilă a mamei. Cum s-ar fi înjosit aceasta să ceară acelui frate al ei ajutor în bani pentru o datorie murdară a fiului? Dacă o obliga să-şi îndoaie spinarea i s-ar fi rupt precis! Se hotărî să încerce el cu Lando; el, cu orice preţ, ca să cruţe sacrificiul extrem al mamei lui.

— Cât timp am? – întrebă.

— Repede… – repetă D' Atri. Vezi şi tu, cinci, şase zile.

Giulio Auriti, pierzând pentru un moment noţiunea timpului, înţelegând rolul pe care-l avea de susţinut, se retrase şi o porni în grabă mare, încruntat, ca şi cum ar fi trebuit să alerge imediat la casa vărului.

Francesco D' Atri îl urmări cu ochii până în pragul uşii; apoi rămase perplex, încruntat, frecându-şi cu o mână podul palmei celeilalte, vrând parcă să caute în memorie ceea ce-i mai rămânea încă de făcut. Deodată, descoperi

din nou pe jos, pe roşul covorului, mănuşa albă, căzută din mâna lui Auriti. Mănuşa aceea, lăsată acolo, i se păru semnul că el nu va mai putea să alunge de acum înainte cu totul lucrurile, lumea, gândurile de care se simţea sufocat; mereu o urmă, o dâră, un vestigiu, aveau să rămână, renăscânde sau de neşters, ca în coşmarul unui vis. Şi ca şi cum în mănuşa aceea s-ar fi putut descoperi vreo chestiune compromiţătoare pentru el, Francesco D' Atri se aplecă grijuliu s-o ia cu silă, vârându-şi-o, pe ascuns, în buzunar.

Donna Giannetta, în capot, cu o graţioasă boneţică de dantele şi panglici pe cap, aştepta deocamdată în camera ei pe un fotoliu confortabil, jos, masiv, de piele cenuşie; picior peste picior, chinuindu-şi buza inferioară cu degetele neliniştite. Ţinea ochii ficşi, privind cu intensitate vârful papucului roşu de catifea care apărea şi dispărea de sub tivul capotului, la legănarea uşoară a piciorului aşezat peste celălalt.

Era prima dată că soţul ei o anunţa cu aerul acela şi pe tonul acela că vrea să vorbească cu ea. Mai înainte, când ar fi avut motiv să-i vorbească, nu-i spusese niciodată nimic. Ce mai putea să-i spună acum?

Observase că, de câteva luni, era mai întunecat şi mai oprimat ca de obicei; dar fără îndoială că nu din cauza ei; poate, din cauza dificultăţilor parlamentare. Pe ea n-o interesase niciodată politica; le interzisese prietenilor să discute politică în faţa ei; nu citea ziarele şi îşi făcea o glorie din neştiinţa ei, complăcându-se în râsetele cu care îi erau primite anumite mărturisiri, ca de exemplu, aceea de a nu şti cine sunt colegii soţului ei. Poate că acum voia s-o anunţe, cum mai făcuse o dată, după primul an de căsătorie, că avea de gând să lase „puterea"? Oh, acum, o lăsa complet rece.

Dar iată-l... Imediat donna Giannetta se desprinse de gândurile ei, se lăsă cu ochii închişi pe spateaza fotoliului, vrând să se prefacă că doarme; cum D' Atri deschise uşa,

ea deschise totuşi ochii cu o oboseală leneşă, ca şi cum, într-adevăr, ar fi dormit până atunci.

— Mâine, nu? – îl întrebă din nou, cu o graţie languroasă. Mi-e chiar somn, Francesco! Mă tem să nu pierd şirul discuţiei.

— Nu-l vei pierde – îi răspunse el încruntat, mângâindu-şi barba cu mâna tremurândă. De altfel, dacă vrei, discuţia mea poate fi chiar scurtă.

— Îţi dai demisia? – întrebă ea placid.

Francesco D’ Atri o privi uluit.

— Nu… – spuse. De ce?

— Credeam… – căscă donna Giannetta, ducându-şi o mână la gură.

— Nu, aici, aici, despre treburile noastre, ale casei, trebuie să-ţi vorbesc, – răspunse el. Ai puţină răbdare. Şi eu sunt atât de obosit! Dacă vrei de altfel ca discuţia mea să fie scurtă, nu te simţi ofensată.

Donna Giannetta holbă ochii:

— Ofensată, de ce?

— Deoarece, dacă trebuie să fiu scurt, în consecinţă aş putea fi oarecum necizelat, fără preambuluri, – răspunse el. Mă vei lăsa să spun; apoi vei face, sper, ceea ce-ţi voi spune eu, şi va fi de ajuns aşa. Prin urmare, ascultă.

— Ascult – suspină ea, reînchizând ochii.

Francesco D’ Atri agită de mai multe ori, anevoie, două degete:

— Două nenorociri s-au abătut asupra ta, – începu.

Donna Giannetta tresări:

— Două? Asupra mea?

— Una ai ţinut chiar s-o ai, – continuă el. Vechea nenorocire sunt eu.

— Oh! – exclamă ea, lăsându-se din nou, leneşă, pe fotoliu. M-ai speriat!

Zâmbind şi împreunându-şi mâinile pe cap, adăugă:

— Ba nu, de ce?…

Mânecile largi ale capotului alunecară, descoperindu-i braţele nespus de frumoase.

— Până acum, nu, – reluă el. Nu ţi-ai dat bine seama, deoarece la plictiseala pe care aş fi putut să ţi-o fac, din când în când...

— Francesco, mi-e atât de somn, gemu ea.

— Permite-mi... permite-mi... permite-mi... – spuse el cu ciudă. Vreau să-ţi spun că la plictiseală ai găsit o compensaţie mult mai mare în... în... voi spune, filosofia mea...

— Spune-mi imediat cealaltă nenorocire, te rog! – suspină aproape în somn donna Giannetta.

Francesco D' Atri se aşează. Acum venea greul discuţiei, şi voia să se exprime cât mai puţin crud posibil. Îşi sprijini coatele pe genunchi, îşi luă capul în mâini ca să se concentreze mai bine, şi vorbi, cu privirea în jos.

— Iată-mă. Aşteaptă. Eu trebuia... eu trebuia să mă aştept... Dar tu în asta n-ai nicio vină. Era firesc ca, între drepturile tinereţii tale şi datoriile tale de soţie, tu să le îndeplineşti pe primele şi nu pe celelalte. Aş fi putut să-ţi atrag atenţia de mai mult timp că tu însăţi, acceptând spontan, ba chiar cu... bucurie, într-o zi, aceste datorii faţă de un bătrân, ai renunţat în mod implicit la acele drepturi; dar nici de asta nu te învinovăţesc, deoarece s-ar putea ca şi tu, atunci, să-ţi fi făcut iluzia că...

În momentul acela, Francesco D' Atri îşi ridică brusc capul şi se întrerupse. Donna Giannetta dormea, cu un braţ încă sub cap şi celălalt întins spre el, implorând parcă milă.

— Gianna! – chemă, dar nu atât de tare, înfrânându-şi enervarea şi indignarea, ca şi cum amorul său propriu ar fi fost jignit de faptul că ea, trezindu-se la chemarea aceea, ar fi trebuit să recunoască faptul că cedase atât de repede somnului, în timp ce el îi vorbea de ceva atât de grav. Îşi plecă din nou capul şi termină discuţia care rămăsese suspendată, cu glas tare:

— Ţi-ai făcut iluzia că... da, că ai fi putut uşor să-ţi îndeplineşti datoria de soţie.

Donna Giannetta nu se trezi; dimpotrivă, încet, încet

braţul celălalt îi alunecă de pe cap, căzându-i în poală cu greutatea celui ce a adormit. Atunci Francesco D' Atri se ridică fremătător în picioare; era pe punctul de a o apuca de braţul gol întins, vrând să i-l scuture cu violenţă, strigându-i în faţă injuriile cele mai tari. Dar calmul inconştient al somnului ei, în ciuda faptului că i se părea neruşinat şi aproape o sfidare la adresa lui, l-a reţinut. Părea că, zăcând aşa în somn, i-ar fi spus: „Priveşte-mă ce tânără sunt şi ce frumoasă! Ce pretinzi tu, bătrâne, de la mine?"

Ah, ce pretindea?! Dar ce făcuse ea din frumuseţea aceea a ei? şi ce făcea acum din tinereţea ei? O risipă ruşinoasă! Da, dăruindu-se lui, unui bătrân, la început! Dar cel puţin el ar fi adorat acele comori cu sufletul vibrând de emoţie şi plin de gratitudine, ca pentru un har divin! Ea, în schimb, cu un dispreţ infam, cu o cruzime inconştientă, le violase! Şi nimic nu mai putea să i le redea sacre, frumuseţea şi tinereţea, atât de nedemn profanate!

Clătină capul şi ieşi tiptil din cameră.

Imediat donna Giannetta sări în picioare, răbufnind. Uff! O explicaţie la ora aceea? Şi de ce? Când ar fi trebuit să vorbească, a tăcut; acum când ea se plictisea, de moarte, pretindea o explicaţie? Ei, lasă! Prea târziu. Dacă el însuşi, de altfel, cu purtarea lui, printre inevitabilele relaţii ale noii vieţi în care o introdusese, în faţa tentaţiilor la care o expunea această viaţă, a exemplelor date continuu, o făcuse să considere, fără să vrea, bineînţeles, frumosul ei vis prea naiv, prea pueril prin căsătoria cu el, stârnind şi ironia celor din jur…

Cu cea mai mare sinceritate visase să bucure cu râsul tinereţii sale ultimii ani de viaţă eroică ai lui Francesco D' Atri, vechi prieten şi frate de arme cu tatăl ei.

I se păruse poate că se hotărâse cu prea mare nesăbuinţă să-l ia de bărbat, în seara aceea de demult, în care discutându-se în casa tatălui despre femei, despre bătrâni, despre căsătorii, la o întrebare de a ei, el

răspunsese în glumă, zâmbind melancolic: „Ei, frumoasa mea, dacă tu te căsătoreşti cu mine...?”

Dar poate că bănuise în ea ambiţia de a deveni soţia unui ministru! Ca neam, sau condiţii de naştere, era aproape săracă.

Ar fi trebuit să ştie bine totuşi că în casa ei, totdeauna, hotărârile cele mai serioase fuseseră luate astfel: şi că graba în a le lua nu fusese niciodată în dauna fermităţii de a le menţine. Tatăl ei, Emanuele Montalto, tânăr, în compania atâtor tineri din aristocraţia lipsită de griji şi veselă palermitană, aproape ca dintr-o ciudă, de la o zi la alta, se răzvrătise împotriva familiei devotate Burbonilor; şi din cauza acelei răzvrătiri nu suferise numai persecuţii, închisoare, exil din partea guvernului opresor, dar fusese şi dezmoştenit de tatăl lui, în beneficiul fratelui mai mare şi al surorii lui, Teresa, soţia lui don Ippolito Laurentano şi mama lui Lando. Şi tot dintr-o ciudă, de la o zi la alta, şi ea stricase relaţiile cu vărul Lando, care, trăind la Palermo, în casa unchiului, principe de Montalto, venea pe ascuns ca să glumească cu ea, verişoara *eretică,* fiica unchiului *eretic,* căruia acela (principele) ca o pomană de care ar fi trebuit să se ruşineze, îi strecura câte un cec abia-abia decent. De la o zi la alta, totul se sfârşise, pentru totdeauna; n-a mai vrut să ştie de vărul ei, convingându-şi tatăl să renunţe la Palermo pentru Roma, în speranţa că, îndepărtându-şi tatăl de Sicilia, într-un cerc mai larg şi mai puţin sufocat de prejudecăţi, în cele din urmă ar fi admis s-o lase să apuce pe calea pe care o chema sângele matern. Mama ei fusese o actriţă din Piemont, Berio, pe care tatăl ei o cunoscuse la Torino, în timpul exilului, şi se însurase acolo cu ea. Sângele, chiar sângele, nu exemplul o chema, fiindcă nici nu-şi cunoscuse mama, care murind la naşterea ei, toţi, la Palermo, şi în primul rând tatăl ei, avuseseră grijă să nu afle cine-i fusese mamă. Cum, o Montalto pe scenă? Oroare! Şi ea, da, trebuia să recunoască, simţea în adâncul ei un fel de repulsie. Totuşi, ca să lanseze o

provocare vărului Lando şi să-i aducă o dezonoare acelui unchi care se jena până şi să-i întreţină pe ascuns, oh! nu numai această repulsie ar fi fost în stare să şi-o învingă cu uşurinţă, dar şi oricare alta! Lando, la scurt timp după asta, venise şi el să se stabilească la Roma, şi împreună cu tatăl căutase s-o îmblânzească, s-o îmbuneze. Nu, nu şi nu! Se şi înflăcărase în visarea de a se apropia de Francesco D' Atri, care de cum o văzuse se simţise cucerit de ea. De ce oare Francesco D' Atri n-o văzuse în stare să se păstreze credincioasă acelui vis? Cum de nu a înţeles că o asemenea îndoială, o asemenea teamă, manifestate în unele priviri de milă, în unele zâmbete mâhnite, aveau s-o jignească teribil, în aceeaşi măsură cu libertatea cedată, ba chiar impusă, în ciuda acelei îndoieli şi a acelei temeri? Prin urmare, pentru el o cădere a ei era inevitabilă şi el se resemna? Şi dacă el nu credea, ce merit, ce răsplată, ca să nu cadă? Pentru ea însăşi? Ah, da, pentru ea însăşi! Îi murise tatăl, de curând. Îndureratã, amărâtă profund, şi totuşi constrânsă să apară surâzătoare tuturor, se văzuse, până şi în zilele acelea de doliu, vegheată de Lando cu ochii plini de răceală şi dispreţ. Într-un moment de mare nelinişte, de exasperare, într-un moment de adevărată nebunie, pentru ca dispreţul din ochii aceia să se întoarcă şi asupra lui, i se oferise. Pur, imaculat, incoruptibil. Lando o respinsese. Oh! şi atunci, mai mult ca să se răzbune împotriva lui, decât împotriva tristei şi mutei neîncrederi a soţului bătrân, se aruncase în braţele lui Corrado Selmi, şi jos, jos, jos... oribil, da... ca o beţivă, ca o nebună, se zbătuse un an în scandal.

Dar ce mai! Nu-i spusese chiar acum bătrânul că nu avea nimic de reproşat? De ce, aşadar, ar fi trebuit să aibă remuşcări? Oh! nu se distrase cu adevărat în anul acela în relaţia ei cu Selmi. Ce voia acum soţul ei de la ea?

Donna Giannetta ridică din umeri şi imediat văzu în gestul acela parcă pe altcineva care l-ar fi făcut în faţa ei.

Avea foarte pronunţată calitatea stranie de a se observa astfel, aproape din afară, şi în momentele de maximă tulburare, de a se vedea cum se mişcă, de a se auzi vorbind; şi aproape că uneori se îngrozea, dar mai adesea se plictisea; se temea ca atitudinile ei, gesturile ei, sunetul vocii, explozia zâmbetelor ar putea apărea studiate; suferea de îngheţarea neaşteptată a celor mai spontane şi mai puţin gândite mişcări ale fiinţei ei, surprinse în momentul apariţiei lor, chiar de ea însăşi, în ea. Îşi trecu de mai multe ori mâna pe frunte şi încercă să se cufunde într-un gând care să-i smulgă viziunea ei, aşa consternată. Iată. Cealaltă nenorocire... Care putea fi cealaltă nenorocire de care ar fi vrut să-i vorbească soţul ei? Se întunecă la faţă. Înaintea ochilor îi apăru imaginea lui Selmi care, fie că era speriat şi voia să aplaneze furia aceea de scandal, fie că-i era teamă să n-o piardă, fiindcă ea începuse să se sature, fie în speranţa de a o lega de el şi mai mult, sau poate şi din răzbunare, nu reuşise s-o împiedice să devină mamă. Da, nu mai era dubiu; cealaltă nenorocire, la care făcea aluzie bătrânul, era fata, copila aceea...

— Două nenorociri ţi s-au întâmplat... Pe una chiar ţi-ai dorit-o.

Aşadar, pe cealaltă, nu. Şi avea dreptate: nenorocirea astălaltă chiar nu şi-o dorise.

Dar dacă el ştia tot, şi ştia că ea nu putea să simtă nicio afecţiune faţă de creatura aceea care-i amintea amantul urât, de ce, mai devreme, o lăsase să-l vadă, alături de copila aceea care plângea, cu un clopoţel în mână? De ce atâta ostentaţie de duioşie faţă de făptura aceea? De ce voise să şi-o apropie ca şi cum ar fi vrut să se posteze amândoi în faţa ei spunând că ei doi – el şi copila – reprezentau pentru ea două nenorociri? La ce concluzie voia să ajungă?

Donna Giannetta se căi că se prefăcuse că doarme. Mai rămase câtva timp să reflecteze; apoi ieşi din cameră în vârful picioarelor, şi pe întuneric, ţinându-şi respiraţia, se

duse până la uşa camerei soţului ei. Ascultă atentă, apoi se aplecă să se uite pe gaura cheii.

Francesco D' Atri, stând acolo, în camera lui, după cum stătuse în camera ei, cu coatele pe genunchi, şi capul în mâini, plângea.

Donna Giannetta simţi că i se despică spinarea într-un fior şi se retrase tulburată, pradă unei stupori care era totodată şi groază.

— Plânge...

Rămase acolo, tremurând, fără să reuşească să-şi contureze un gând. Apoi, deodată, temându-se că el ar fi putut deschide uşa, se mişcă vrând să se întoarcă în camera ei. Dar, trecând ca o hoaţă prin faţa uşii unde dormea fetiţa, se opri.

Şi copila, aici, plângea! Amândoi...

Inconştient, vrând parcă să găsească un adăpost care s-o ascundă şi faţă de ea însăşi, în momentul acela, deschise uşa aceea şi intră.

Doica, aşezată în mijlocul patului, se agita disperată. Copila, după un somn scurt neliniştit, începuse din nou să se răsucească, din cauza crampelor dureroase, şi să scâncească.

Donna Giannetta nu înţelesese bine de la început ceea ce-i spusese doica; întinse o mână spre fetiţa înfricoşată şi imediat şi-o retrase, parcă de o repulsie. Ce rece era! Dar trebuia s-o facă să tacă... Scâncetul acela era insuportabil... Nu voia lapte? Poate că era prea strâns înfăşată? Voia s-o înfaşe din nou ea, cu mâinile ei. Oh, ce picioruşe prăpădite, vineţii... şi cum îi tremurau, contractate de spasme... încercă să i le ţină; dar îi erau îngheţate! Era toată îngheţată, sărmana mititică... De-ar fi fost cel puţin un băiat; dar nu, iată, o fetiţă... Cu ce s-o înfăşoare? Iată acolo, un pleduţ, al leagănului... Hai, hai! Donna Giannetta o luă în braţe, o strânse la piept, tare, dar delicat. Şi începu să se plimbe prin cameră, legănându-şi copila, cu legănatul întregului ei trup, cum nu mai făcuse niciodată. Şi se ului că ştia s-o facă. Simţea

pe sân contracţiile pântecului mic şi îndurerat şi parcă şi clocotul lacrimilor fierbinţi din corpuşorul acela plăpând şi rece. Atunci, aproape fără să vrea, începu şi ea să plângă, nu din milă faţă de copilaş, nu... sau poate şi de asta, fiindcă o vedea suferind...dar plângea şi pentru că... pentru că... nici ea nu ştia.

Încet, încet mititica de ea, ca şi cum ar fi simţit căldura dragostei de mama care o încălzea pentru prima dată, se linişti din nou. Donna Giannetta era obosită acum, foarte obosită, şi totuşi mai continua să se plimbe câtva timp, şi să bată uşor, la fiecare pas, cu mâna, pe spatele mititel al fetiţei. Apoi se opri; cu cea mai mare grijă, ca să n-o trezească, şi-o luă de la sân; se aşeză şi şi-o potrivi pe genunchi; îi făcu semn doicii să rămână în pat, şi la lumina lămpii de noapte începu să-şi contemple fetiţa. O vedea pe plăpânda făptură, liniştită acum, datorită grijii ei, acolo, în poala ei, cum n-o mai văzuse niciodată. Poate pentru că nu făcuse niciodată nimic pentru ea, biată copiliţă, crescută până acum fără dragoste, fără grijă... Şi ce vină avea ea? Îşi strânse ochii, vrând parcă să-şi alunge un sentiment odios... Dar nu! Ce vină avea micuţa că se născuse?

Şi deodată, privindu-şi astfel copila, înţelese ceea ce voise să-i spună soţul ei. El era şi se simţea bătrân, şi ştia că nu poate să-i umple viaţa; dar ea acum avea o fată; şi o fată poate şi trebuie să-i umple viaţa unei mame. El putea să facă un scandal, şi nu-l făcuse; nu numai, dar îi dăduse chiar copilei, care nu era a lui, prestigiul numelui, al gradului, şi chiar... da, chiar duioşia lui. Aşadar, acum, ea, ca mamă, putea şi ea să-i dea propriei ei copile dragostea, grija, exemplul unei conduite neprihănite.

Iată, da, asta, fără îndoială că asta a vrut să-i spună. Şi ea s-a prefăcut că doarme...

În noaptea aceea, donna Giannetta rămase mult timp pe gânduri, cu fetiţa în poală. Se gândi, cu un regret nespus de amar, la visul ei tineresc; şi cu greaţă, la ceea ce îi oferiseră bărbaţii în schimbul acelui vis... Stupide

ficţiuni, vulgarităţi scârboase... Apoi, încet, încet, a furat-o somnul.

Mai înaintea zorilor, Francesco D' Atri, trecând prin coridor ca să se ducă în birou, a văzut uşa de la camera doicii deschisă şi şi-a vârât capul să privească. A rămas uluit când a văzut-o pe soţia lui acolo, adormită pe un fotoliu, cu copilul în braţe. S-a apropiat încet de tot de ea s-o contemple, simţind cum uimirea i se destrăma, transformându-se, printr-un freamăt în vene, într-o duioşie infinită. Se aplecă şi cu un sărut abia îi atinse fruntea.

Donna Giannetta se deşteptă; simţi şi ea o uluire la început, trezindu-se acolo cu mititica pe genunchi; apoi surâse – îşi văzu şi ea zâmbetul, – şi, întinzând o mână spre soţul ei şi privindu-l cu ochii plini de o nouă bucurie, îl întrebă:

— E bine aşa?

CAPITOLUL AL DOILEA

DE VREO DOUĂZECI DE ZILE, TOŢI, chiar şi cei care mergeau pe stradă, grăbiţi şi absorbiţi de gânduri, se întorceau, se opreau să admire pe un bătrânel noduros şi zdravăn, cu o mică desagă pe spinare, patru medalii pe piept şi o pălărie neagră, din care ieşea o răvăşeală de păr, şuviţe gălbui care se amestecau cu barba lânoasă şi încâlcită. Mergea bătrânelul ca în vis, cu ochii lucioşi, zâmbitori, umezi, fără nicio bănuială de apariţia lui extraordinară pe străzile şi în pieţele Romei, în ţinuta aceea comică şi cu aerul acela stângaci, de sălbatic înduioşat. Dar, lăsând la Valsanía bereta ţărănească de blană, bocancii cu cuie şi puşca, şi îmbrăcându-se cu costumul cel nou de postav albăstrui şi, punându-şi sub aspra cămaşă violacee de abà, altă cămaşă de pânză care-i apărea abundent albă şi moale la gât şi mâneci; cu pălăria aceea neagră şi pantofii curaţi, Mauro Mortara era convins că se aranjase ca un desăvârşit orăşean. Haina, da, avea pe şolduri unele umflături... hei, pistoalele, ei bine, pistoalele, făcuse un jurământ să nu le lase niciodată. Apoi, cele patru medalii care se întrezăreau, atârnate de cămaşa de abà, la piept, şi le luase cu el (cerând permisiunea generalului) numai ca să demonstreze că era demn să treacă prin Roma, că-şi meritase favoarea şi îşi câştigase onoarea de a o vedea. Toate documentele erau în raniţa de pe umăr.

Cum ar fi putut să presupună că medaliile acelea, la Roma, cufundată în ură şi mânjită toată de noroi în zilele acelea livide, aveau să aducă pe buzele lor un rânjet de

batjocură, calificarea de „vechi patriot” devenind aproape titlu de infamie? Fără cea mai vagă bănuială că ar râde de el, Mauro Mortara râdea tuturor celor ce-i râdeau în faţă, crezând că participau la bucuria lui, la bucuria lui cu dâre de lacrimi, care, pâlpâindu-i în jur ca o lumină, îl orbea în faţa oricărui lucru. Nu vedea altceva decât Roma, decât bucuria lui de a fi acolo; şi în flacăra aceea de halucinaţie totul i se prezenta magic şi vaporos; şi nu simţea pământul sub picioare. De trei, patru ori, lungind pasul, s-a dezechilibrat pe trotuar, de n-a lipsit mult să se rostogolească. Mergea de parcă era beat, fără ţintă, rătăcit, înecat în beatitudinea lui; şi de îndată ce-i apărea înaintea ochilor şi a fanteziei lui vreun aspect grandios, năvală alte lacrimi din ochii congestionaţi de emoţie.

Lando Laurentano ar fi vrut să-i dea un ghid; dar ce ghid! nici nu voia să audă; nu voia să i se precizeze nimic; se temea instinctiv că orice ştire, orice indicaţie, orice cunoaştere, fie şi sumară, ar putea micşora imaginea aceea nemăsurată, fluctuantă, de grandoare, pe care o căuta, sentimentul pe care i-l crea. Roma trebuia să rămână pentru el aidoma mării, infinită. Şi reîntorcându-se seara, istovit şi încă nesătul, în vilişoara din strada Sommacampagna, unde locuia Lando, la întrebările dacă văzuse Coloseul, Forum-ul, Campidoglio:

— Am văzut, am văzut! – răspundea în grabă. Nu-mi spuneţi nimic... Am văzut!

— Şi San Pietro?

— Oh, *Marasantissima!* Vă spun că am văzut. Nu vreau să ştiu de nimic! Asta... cealaltă... ce-mi pasă? Totul e Roma!

Ce-i păsa lui cine era cavalerul cu picioarele goale şi cu coroana pe cap pe calul mare de bronz în piaţa înaltă, vegheată de statui în capătul urcuşului, dominată de un turn şi cu porticuri pe stânga şi pe dreapta? Era la Roma? Prin urmare, era, desigur, un mare erou al antichităţii, un victorios, un stăpân al omenirii. Şi statuia aceea acolo, roşie, plasată deasupra fântânii, cu o minge în mână?

Roma: aceea era Roma cu lumea în mână, şi gata. Dacă prin piaţa aceea n-ar fi trecut continuu atâta lume, s-ar fi aplecat să sărute marginea acelei fântâni, s-ar fi aplecat să sărute piedestalul acelui cavaler cu picioarele goale. Şi de ce se agita acolo sus atâta lume? Dar pentru că se străduiau toţi să facă Roma şi mai mare: iată de ce! Toţi se străduiau pentru asta. Şi Roma, Roma... iat-o acolo: din nou, în curând, avea să ţină toată lumea în mână, aşa!

Era, într-adevăr, el, Mauro Mortara, la Roma? respira chiar el acolo sus aerul de Roma? atingea chiar el cu picioarele solul Romei? Vedea el toate măreţiile acelea? sau era un vis? Ah, acum se puteau şi închide ochii lui, după atâta graţie divină! Văzând Roma el văzuse tot. După ce şi-a pus iscălitura în registrul Pantheonului, la mormântul regelui, putea să şi moară; făcuse act de prezenţă în viaţă, răspunsese la apelul istoriei. Ce stupoare! Pe neaşteptate se pomenise cu ele în faţa ochilor, cu acele coloane întunecate şi majestuoase. În bănuiala că ar fi o biserică, se ţinuse, mai înainte de a intra, de poarta de fier întredeschisă, după cum îi văzuse pe atâţia făcând la fel. Venind la Roma, stabilise că va sta cât mai departe de biserici! Să respecte pe Dumnezeu, da, dar pe cel din cer... Şi, ce-i drept, nu intrase nici în San Pietro. El pe mâna preoţilor? Ţi-ai găsit! Cu ochi piezişi privise insistent Vaticanul, apăsând cu coatele patul celor două pistoale. Prin urmare şi aceea era o biserică? Era pe punctul de a întreba, când s-a apropiat de el un vânzător de vederi din Roma: — Pantheonul... mormântul regelui...

— Acolo înăuntru?

Şi atunci intrase imediat. Ochiul acela rotund în cupolă, de unde se vedea cerul, altarul în faţă, îl tulburaseră oarecum. Unde era mormântul regelui? Iată-l acolo, la dreapta, sus; de bronz... Şi se apropiase, temător; văzuse lângă mormânt doi veterani de gardă, cu medaliile la piept, şi registrul pentru iscăliturile vizitatorilor şi, cu ochii

zâmbitori şi sticloşi de lacrimi, dăduse uşor haina la o parte ca să le arate celor doi că el avea dreptul să iscălească. Cei doi veterani nu înţeleseseră bine, poate, ceea ce voise el să spună, şi văzându-l că râde şi în acelaşi timp plânge, poate că-l luaseră drept nebun. Într-adevăr, unul din cei doi, vrând parcă să se asigure, îl întrebase cu un gest al mâinii: iscălea? Da, îi răspunsese el, cu capul; acum, acum, după toţi ceilalţi; fiindcă, puţin din cauza mâinii nu prea obişnuită, puţin din cauza ochilor şi mai ales din cauza emoţiei, cine ştie cât timp ar fi durat?! În cele din urmă, rămânând singur în faţa veteranilor, după ce zgâriase cum putuse şi el în registru, literă de literă, nume, prenume, locul naşterii:

— Ah, da? Girgenti... sicilian? – auzise că-l întreba unul din cei doi, care urmărise pana cu ochii. Aţi făcut campania din Şaizeci?

— Iată-le aici! – îi răspunsese entuziast de atâta bucurie, arătându-i medaliile. Şi asta e din Patruzeci şi opt!

— Ah, veteran de la Patruzeci şi opt!... Şi sunteţi *despăgubit?*

— Cum *despăgubit?* Ce înseamnă asta?

— Dacă aveţi pensie ca toţi sinistraţii politici...

Dar ce pensie?! El? De ce pensie? Nu avea nimic, el. Nici nu ştia că ar exista pensia aceea; şi dacă ar fi ştiut, n-ar fi cerut-o niciodată. Să ia bani pentru ceea ce făcuse? Dar ar fi trebuit mai întâi să-i cadă mâinile!

Aceia, doi cetăţeni din Piemont, începuseră să râdă, privindu-se în ochi. Îl aprobaseră – credea el – desigur. Da, la fel cum îl aprobau în fiecare seară, în vilă, Raffaele, valetul, şi Torello servitorul, după severa dojană făcută de stăpânul lor care-i surprinsese într-un moment când râdeau cu toată pofta pe seama lui, luându-l peste picior. La exclamaţiile de bucurie, de uimire, de entuziasm, de satisfacţie, la părerile ingenue ale lui Mauro asupra măreţiei patriei, Lando Laurentano, deşi plin în zilele acelea de dispreţ şi silă, nu replicase niciodată; îşi

reţinuse zâmbetul, chiar când bătrânul lui drag, într-una din serile acelea, intrase ca să-l anunţe, fremătând tot de emoţie:

— L-am văzut pe rege! L-am văzut pe rege! Oh, dragul meu fiu, cum aş fi putut să cred vreodată? tot alb... albit ca mine... Cine ştie cât îl costă să stea acolo sus! Câte griji! Hei, el e stâlpul! n-ai ce spune: stâlpul care susţine tot... Şi ştiţi ceva? M-a salutat! Dacă trăsura mergea mai încet, mă aruncam în genunchi, pe onoarea mea!

„O clipă măcar să-ţi simţi în piept inima lui!" se gândise cu duioşie şi cu invidie Lando Laurentano. „Să poţi cu credinţa aceea, cu puritatea intenţiilor lui, să nutreşti un vis, un vis măreţ, pentru care să înfrunţi lupte şi mai aspre şi să învingi, ca să te bucuri după aceea de o bucurie şi mai pură şi mai mare decât aceea!"

Vrând parcă să-şi retempereze şi să-şi spele spiritul de toate murdăriile descărcate în zilele acelea de viaţa naţională, se cufundase în discuţiile cu bătrânul acela, trăsnite, da, dar un adevărat izvor de puritate şi de credinţă. Vederea lui la Roma, prezenţa lui acolo, în zilele acelea, făceau să-i apară şi mai murdari şi mai mârşavi toţi cei ce datorită norocului nemaipomenit de a se fi născut într-un moment suprem şi glorios, trăseseră foloase, aidoma unor negustori nesătui şi a unor pungaşi speculanţi. Ce ştia el, ce putea să ştie bătrânelul acela, care, după ce dăruise patriei tot ce avusese mai bun în firea lui forte şi ingenuă, se retrăsese în solitudine, ca să viseze, cu imaginaţia lui, asupra roadelor pe care le aduseseră faptele lui, mai mult ca sigur, convins că toţi ceilalţi făcuseră ca el? El nu gândea; el simţea, şi atât; flacără aprinsă, care-l încânta cu lumina din jurul ei. Şi, desigur, cum acum, aici, el nu-şi dădea seama de furtuna de noroi în mijlocul căreia trecea radios de bucurie şi de entuziasm, tot aşa, de treizeci de ani, în Sicilia, nu-şi dăduse seama niciodată de ororile atâtor nedreptăţi, de dezolarea părăsirii, de prăbuşirea iluziilor, de strigătul şi de ameninţările mizeriei. Îngândurat de ştirile care-i

parveneau de acolo din sud, din zi în zi mai grave, Lando ar fi vrut vreo relatare de a lui, măcar legată de provincia Girgenti; dar nu-i făcuse nicio aluzie, cât de vagă, convins că i-ar fi întunecat brusc toată bucuria, aducându-i la cunoştinţă că nepotul generalului era printre cei ce, pe bună dreptate, trebuia să-l socotească printre duşmanii patriei, prin urmare, şi el un duşman al patriei. Îi ceruse în schimb veşti despre tatăl lui.

— În sud, trebuie să veniţi acolo cu mine! îi răspunsese Mauro, hotărât. Dumneavoastră sunteţi hoţul şi eu vardistul. Şi mulţumiţi-i lui Dumnezeu că m-a trimis pe mine! Putea să trimită un pluton din paiaţele lui teribile, cu Sciaralla în frunte, căpitanul.

Lando îşi deschisese buzele într-un zâmbet îndurerat. Şi atunci, Mauro, plesnindu-şi fruntea cu o palmă:

— Cap! Ce vreţi să faceţi? Mi-i trimite şi acolo, la Valsanía, îmbrăcaţi în felul acela, în casa Tatălui său! Mi se răsuceşte inima în piept şi văd roşu, vă jur, uneori! Ce mai, ce spuneam? Ah... şi asta vi se pare puţin lucru? să te apuci să te căsătoreşti din nou? la vârsta lui, şi cu una de specia aceea! Sfinte Dumnezeule, nu ştiu cum şi în ce fel, dar tatăl aceluia, vă spun, când bunicul dumneavoastră a fost trimis în exil, s-a dus la biserică să cânte *Te Deum.* Şi el, el, acest don Flaminio Salvo... fir-ar să fie, ştiţi că a trebuit să-l suport o lună la Valsanía? Ah, ce înfăşurat în nădragi şi unchiul dumneavoastră, don Cosmo! — Cum aşa? – trebuia să spună. Flaminio Salvo la Valsanía?! – şi în schimb, nimic! Stăpân absolut! Şi ştiţi cum am dus-o eu timp de o lună? Ca un animal care-şi caută o vizuină peste tot ca să se ascundă. Dacă-l vedeam... sânge... de aici îl apucam, vă spun eu, de gât, dă că dau, şi i-aş fi cărat la pumni, pe unde apucam! Ştiţi că dacă mă apucă momentul acela bestial, devin o fiară... Să lăsăm asta!... Acest don Flaminio, ce a făcut în Patruzeci şi opt? vă spun eu ce a făcut, s-a dus direct să denunţe zbirilor burbonici locul unde se ascunsese Stefano Auriti cu mătuşa dumneavoastră, donna Caterina.

Istorie! Şi acum, la Girgenti, îi ţine pe toţi preoţii în căuşul palmei! Dar Dumnezeu, Dumnezeu l-a pedepsit! Soţia, nebună! Păcat că fata lui... ea nu: bună, bună copila; bună şi frumoasă... Dar să nu vă vină în minte s-o luaţi de soţie! Dumneavoastră, fiule drag, purtaţi numele bunicului dumneavoastră, amintiţi-vă! Şi numele de Gerlando Laurentano trebuie să fie pentru dumneavoastră... ce spun? nu, dragul meu, nu râdeţi... de aceste lucruri nu trebuie să râdeţi în faţa mea!

— Râd – îi răspunsese Lando – fiindcă tata mi-a trimis un bun ambasador ca să mă convingă să asist la nunta lui!

Şi Mauro întinzând mâinile în faţă:

— Ah, nu, ce legătură are? eu le spun lucrurilor pe nume chiar şi lui, clar şi răspicat. Şi chiar dacă nu le spun, mi se citesc pe frunte... Fiecare cu sentimentul lui. Dar dumneavoastră trebuie să veniţi cu mine, fiindcă tata este stăpân, dragul meu. Nu vă duceţi din voinţa dumneavoastră. El, aşa cum a început trebuie să şi încheie. Dacă a pornit-o pe drumul acela, ce mai vreţi să faceţi? Veţi veni câteva zile şi la Valsanía ca să vă odihniţi; vă veţi necăji puţin cu caraghiosul dumneavoastră de unchi, cu don Cosmo; dar, de altfel, sunt eu acolo şi este acea *camerone* a generalului, intactă întocmai cum a lăsat-o... Intrând acolo, pieptul... ah, vi se umflă pieptul şi inima vă creşte în piept... atâta... Dumneavoastră, ştiu eu, îmi păreţi... Cu permisiunea dumneavoastră, lăsaţi-mă să vă aud ceasul.

Se apropiase de el, îşi pusese o ureche pe piept, pe partea inimii, şi râzând şmechereşte, încheie:

— Am înţeles! Ora femeilor!

Calm şi aparent rece, Lando Laurentano tăinuia o ciudă amară şi violentă împotriva vremii în care-l făcuse soarta să trăiască; ciudă care nu răbufnea niciodată în invective sau dojeni, ştiind că, şi dacă şi-ar fi găsit ecou în alţii, cum găseau de fapt acelea ale atâtor nemulţumiţi de bună sau

de rea credinţă, nu ar fi dus la nimic.

Ciuda lui era aidoma fermentului dintr-un must grăbit, într-un butoi care avea deja gust de acru.

Viţa fusese culeasă. Toate frunzele de viţă erau gălbejite; se învârteau uscate; cădeau; coardele de viţă se desfăceau în ceaţa autumnală, ca şi cum s-ar fi întins cineva într-un lung şi surd acces de plictiseală; în cenuşia întindere a ogoarelor, în ceaţa umedă, nu mai rămânea decât o aparenţă mută şi uşoară şi lentă de ramuri de viţă vagabonde.

Timpul îşi dăduse roadele. Şi el venise după culesul viei. Mustul generos şi dens, făcut în Sicilia, cu o bucurie impetuoasă, amestecat cu cel sec şi acru din Piemont, apoi cu cel spumos şi uşor aspru din Toscana, acum cu vinul uşor, cules târziu şi aproape pe furiş în via Domnului, rău manevrat în trei zăcătoare şi în butoaie, combinat anapoda când cu tei şi când cu alaun, devenise iremediabil acru.

Prin forţa lucrurilor, vârsta lui era sterilă, întocmai ca toate cele ce succed unui timp de extraordinară vigoare. Trebuia să asiste, trist şi inert, la spectacolul tuturor celor ce dăduseră o mână de ajutor la munca aceea şi acum voiau să fie singuri când o încheiau; unii supraexcitaţi şi aproape deliranţi de atâta frenezie, alţii vlăguiţi şi tolăniţi cu un zâmbet senil, de suficienţă, în satisfacţia unei trude aspre, oricum, terminată, căreia nu voiau să-i vadă defectele, şi nici alţii să nu i le vadă.

Ah, ce-i drept, o soartă mizerabilă aceea a unui erou care nu moare, a eroului care supravieţuieşte lui însuşi! Eroul, într-adevăr, moare totdeauna o dată cu clipa; supravieţuieşte omul şi rămâne descumpănit. Rău dacă nu explodează sufletul de vehemenţă, năpădit de suflul propulsor care să-l umfle, să-l îndemne, făcându-l să capete brusc o teribilă mască de grandoare! După efortul acela, risipindu-se şi suflul, sufletul violent nu ştie, nu poate să se recompună la proporţiile sale fireşti; nu-şi mai găseşte echilibrul: ici, încă lovit şi tumefiat, dincolo flasc,

învineţit, cade pe toate părţile, şi ca un balon uşor înţepat se împiedică în zbor, se destramă în mărăcinişul care-i apare în cale şi pe deasupra căreia zburase înainte.

Lando Laurentano nu-şi răbufnea ciuda, deoarece, neputând mai înainte, din cauza vârstei, nemaiputând acum, din cauza inerţiei vremurilor, să facă nimic, considera drept prea uşor să spui că ceilalţi făcuseră rău! Să faci... iată, să poţi face, fără nicio vorbărie! Făcuseră alţii. Acum era vremea cuvintelor. Făceau atâtea alţii, inutil, încât el putea foarte bine să facă economie cu ale lui. Vedea că aceia, cărora li se dăduse să facă, discutaseră îndelung, dezbătând două concepţii, una iluzorie şi alta servilă; una a unei Italii clasice şi alta, a unei Italii romantice: o fantomă în togă şi un manechin de îmbrăcat cu livrea după bunul plac al altuia; o Italie retorică, făurită din amintiri din şcoală, poate chiar aceea dorită de Petrarca şi sugerată de Cola di Rienzo, republicană; şi o Italie străină, sau înstrăinată toată în suflet şi în orânduiri. Din păcate, trebuia ca necesităţile istorice să efectueze aceasta. Şi, în fond, nu se făcuse altceva decât să se substituie o retorică cu alta; la scolastica imitaţie a anticilor, nepotrivita imitaţie a străinilor. Tot imitare. — „Oh, italienii, – strigase de la *Muratte* din Firenze Guerrazzi – maimuţe şi nu oameni!” Odată impulsurile cele mai generoase sufocate de aşa-zisele raţiuni de stat, naţiunea fusese ridicată prin aranjamente şi compromisuri, prin incidenţe şi coincidenţe. Un singur foc, o singură flacără ar fi trebuit să treacă, de la un capăt la altul al Italiei, ca să topească şi să sudeze diferitele membre ale ei într-un singur corp viu. Fuziunea lipsise din cauza acelora care consideraseră periculoasă flacăra şi mai adaptată lumina rece a intelectelor lor pricepute şi calculate. Dar, dacă flacăra se lăsase sufocată, nu era totuşi semn că nu avea în sine forţa şi căldura pe care ar fi trebuit să le aibă? Ce nimb de foc vesel şi violent din Sicilia sus, sus până la Napoli! Încă de acolo din sud, mai târziu, flacăra ţâşnise ca să ajungă

până la Roma... Pretutindeni pe unde fusese constrânsă să se oprească, la Aspromonte sau în râpele de la Trentino, rămăsese un gol surd, o dezmembrare.

Nu se putea face Italia în alt fel? Semn că evenimentele încă nu erau mature, sau că lipsise energia unora şi îndrăzneala care să-i secundeze. Prea multe calcule şi reflecţii umbroase şi clătinări din cap şi scrupule şi reţineri şi stânjeneli inhibante mortificaseră crearea patriei.

Ce era de făcut acum? Pentru cei ce vor, este totdeauna timp să facă bine. Dar un bine modest, umil, răbdător, Lando Laurentano simţea că nu era pentru el. La ultimele alegeri, îi oferiseră candidatura la unul din colegiile din Palermo; nici rugăminţi, nici presiuni, nici chemări la disciplina partidului nu ajutaseră să-l facă să revină asupra refuzului. El, la Montecitorio, în momentul acela? Mai bine să se înece într-un canal!

Încă de tânăr se nutrise cu studii serioase şi severe, nu atât din nevoia unei culturi sau din pasiune, cât ca să poată gândi şi judeca în felul lui, păstrând astfel, în discuţiile cu alţii, independenţa propriului său spirit. Avea aici, în vilişoara lui, solitară, de pe strada Sommacampagna, o bibliotecă bogată, în care obişnuia să petreacă destule ore pe zi. Dar, citind, era atras în mod irezistibil să traducă în acţiune, în realitate vie ceea ce citea; şi, dacă-i cădea în mână o carte de istorie, avea un sentiment indefinibil de jenă stânjenitoare văzând redusă la cuvinte ceea ce cândva fusese viaţă, redusă la zece sau douăzeci de rânduri de tipar, ceea ce fusese mişcare dezordonată, învălmăşeală, tumult interliniate în acelaşi fel, într-o ordine precisă. Arunca pe jos cartea, cu un gest brusc de indignare, şi începea să se plimbe prin cameră. Ce stranie impresie îi făceau atunci toate cărţile acelea în temniţa rafturilor înalte şi ample care acopereau de la un capăt la altul cei patru pereţi! De la cele două ferestre joase, dând înspre grădină, intra ciripitul dens, asiduu, asurzitor al numeroaselor păsărele care îşi dădeau

întâlnire zilnic pe pinul acela, palpitând mai mult din cauza aripilor lor decât din cauza frunzelor lui. Compara freamătul acela continuu, neobosit, tumultul exaltat al glasurilor vii cu cuvintele închise în cărţile mute, şi indignarea lui creştea. Compoziţii artificioase, viaţă, fixată, închegată în forme de neschimbat, construcţii logice, arhitecturi mentale, inducţii, deducţii – şi tot aşa mai departe!

Să te mişti, să trăieşti, nu să gândeşti!

Ce angoasă, ce agitaţie, uneori, dacă se cufunda în gândul că şi el, în mod inevitabil, cu concepţiile şi opiniile pe care încerca să şi le formeze asupra oamenilor şi a lucrurilor, cu ficţiunile pe care şi le crea, cu afecţiunile, cu dorinţele care-i apăreau, oprea, fixa în sine şi în jurul său în forme determinate fluxul continuu al vieţii! Dar şi el însuşi, cu trupul lui, era o formă determinată, o formă care se mişca şi care putea să urmeze, până la un moment dat, fluxul acesta al vieţii, până când, pe măsură ce corpul avea să devină din ce în ce mai rigid, mişcarea devenind din ce în ce mai lentă, avea să înceteze definitiv! Ei bine, într-unele zile, ajungea să simtă faţă de trupul lui însuşi, înalt şi zvelt cum era, faţă de chipul său brun palid, cu fruntea prea înaltă, cu barba neagră pătrată, nasul imperativ, în contrast cu ochii de arab somnolent şi voluptuos, o stranie antipatie. Şi-i privea într-o oglindă de parcă ar fi fost ai unui străin. În trupul lui însuşi, până una, alta, în ceea ce el numea suflet, fluxul continua indistinct, sub diguri, dincolo de limitele impuse de el, ca să-şi compună o conştiinţă, ca să-şi construiască o personalitate. Dar se puteau şi ca toate formele acelea fictive, năpădite de flux, într-un moment de furtună, să se prăbuşească şi partea aceea a fluxului, care nu curgea necunoscută sub diguri şi dincolo de limite, dar care-i apărea lui distinctă, pe care el o canalizase cu grijă în afecţiunile sale, în datoriile pe care şi le impusese, în obiceiurile pe care şi le trasase, se putea ca într-o clipă de revărsare mare să inunde şi să dea totul peste cap.

Iată: la unul din aceste momente aspira el! De aceea se cufundase în studiul noilor chestiuni sociale, în critica acelora care, înarmaţi cu argumente covârşitoare, tindeau să dărâme din temelii o constituire de lucruri, comodă pentru unii, nedreaptă pentru majoritatea oamenilor, trezind în acelaşi timp în această majoritate o voinţă şi un sentiment care să dea naştere unui impuls de a submina, de a distruge, de a împrăştia toate acele forme impuse de secole, în care viaţa încremenise cu mare greutate. Ar fi apărut în majoritatea oamenilor acea voinţă şi acel sentiment atât de puternice încât să forţeze imediat prăbuşirea? Le lipsea încă educaţia şi conştiinţa necesare. A-i face conştienţi, a-i educa, a-i pregăti; iată un ideal! Dar când să fie trecerea la fapte? Operă lentă, lungă, de răbdare şi asta, din păcate.

În vastele sale proprietăţi în Sicilia, în provincia Palermo, moştenite de la maică-sa, acordase ţăranilor cea mai cinstită formă de arendă, interzicând în mod absolut administratorului său să greveze cu cât de puţină dobândă anticipaţiile acordate cu liberalitate pentru sămânţă, şi pentru toate celelalte cheltuieli necesare la cultivarea ogoarelor; fondase acolo mai multe şcoli rurale şi le menţinea cu cheltuielile lui; de mai multe ori la fiecare cerere, contribuise generos la fondurile de rezervă pentru rezistenţa ţăranilor şi a minerilor din minele de sulf în luptele împotriva proprietarilor de pământuri şi a producătorilor de sulf; plătea spezele de tipar ale unui ziar al partidului: *Nuova età*[87], publicat în fiecare duminică, la Palermo. Administratorul Rosario Piro protesta de acolo, lună de lună, cu scrisori nespus de lungi, pline de bun simţ şi de greşeli de limbă: protesta şi se spăla pe mâini. Bietul Piro! Cine ştie cum îi ajunseseră mâinile tot spălându-şi-le! Lando, poate că fără să-şi dea seama chiar, sau crezând poate că trăieşte în mod sobru, cheltuia totuşi mult pentru el. Experienţa unei vieţi goale şi insipidă cum era viaţa tuturor celor ce prin profesiune

[87] Nouă epocă (generaţie) (n.tr.).

făceau o impresie bună în aşa-zisa lume bună, în cluburi, în saloanele marilor hoteluri, în sălile de joc, pe pistele de curse, la vânătoarea pe cai, şi-o plătise, nu din dorinţa de a o avea astfel, dar ca să nu apară un singular faţă de ceilalţi în ceva de atât de mică valoare pentru el şi care în fond nu-l costa niciun sacrificiu, date fiind obiceiurile lui de domn şi relaţiile sale sociale; încă mai continua să şi-o plătească din când în când, deşi scumpă, în momentele în care simţea mai tare nevoia de a se prinde de baza solidă a bestialităţii umane ca să se sustragă sau să reziste la anumite impulsuri stranii, la unele capricii ale imaginaţiei, la neliniştile şi incertitudinile existenţiale ale intelectului. Se lăsa pradă atunci unor exerciţii violente cu o răceală care-i provoca uneori lui însuşi dezgust, sau plăcerilor sexuale, a căror rafinateţă exterioară parfumată şi strălucitoare nu reuşea să-i ascundă trista vulgaritate. Dar simţea cum îl roade starea lui de pasivitate; printre agitaţiile forţatei inactivităţi, se sufoca, cu atât mai mult cu cât se silea să respingă acele agitaţii ca să nu se dea, niciodată, în spectacol. Şi în timp ce zâmbea, ascultând, la club sau în altă parte, neghiobiile cunoscuţilor lui, legănând un picior, sau mângâindu-şi barba, îşi închipuia, cu răceală, câte o explozie neaşteptată care să învălmăşească ridicol şi totodată îngrozitor toată lumea aceea îngâmfată, fictivă, în care i se părea cu neputinţă ca alţii să poată în mod serios trăi şi împlini cu satisfacţie. Ceilalţi? Şi el? Din ce trăia el? Nu era satisfăcut, e drept; dar ce câştiga, nesatisfăcându-se? Iată, agitaţiile acelea. Nu lăcomii efemere, nu pofte de satisfăcut găseau în asta simţurile lui: să se retragă nu l-ar fi costat niciun efort de voinţă; dimpotrivă, trebuia să facă un efort să rămână, ca şi cum pentru el ar fi fost executarea unei obligaţii plicticoase, o condamnare. Pe de altă parte, n-ar fi înnebunit să rămână absolut singur? Era atât de nemulţumit de propria-i existenţă aridă, lipsită de mugurii unor dorinţe vii. În unele nopţi, întorcându-se acasă, abătut şi cumplit de plictisit, dorea cu atâta intensitate să

ajungă în vila lui unde să-şi regăsească, în solitudine, propriul său spirit, rămas neclintit acolo, care avea să-l primească din oglindă, batjocoritor, întrebându-l dacă era frumos afară, dacă răsărise luna, dacă vreun felinar nu se înflăcărase mai tare pe drum, sau dacă San Paolo, istovit de atâta stat în picioare, nu se dusese să se aşeze pe columna Antonină; impresia asta îi era atât de vie, încât se întorcea înapoi, ca să evite batjocura acelui *alter ego.* Iat-o, iat-o acolo, minunata lui persoană, bine îngrijită, bine netezită, bine spilcuită… cine voia s-o ia în ora aceea din noapte? Se oprea puţin să asculte tăcerea nocturnă din jurul lui; i se părea că această tăcere s-ar fi cufundat în timp, în trecutul Romei, devenind teribilă. Se înfiora. Noaptea se lăsa grea asupra unui oraş de mii şi mii de ani, prin care el trecea, umbră deşartă, plăpândă, pe care cea mai vagă suflare ar fi putut-o spulbera.

Din asemenea momente, şi nu rare, de fiecare dată îl făcea să-şi revină, alergând de la Palermo, neinvitat şi mereu prompt, un prieten, poate singurul sincer: Lino Apes, directorul de la *Nuova Età:* Socrate, cum îl numea el. Şi, ce-i drept, nu-i lipsea nici umorul şi nici urâţenia lui Socrate: înalt, cu gâtul excesiv de lung, umerii înguşti, braţele de maimuţă, alunecându-i până aproape de genunchi, fruntea teşită, nasul turtit, şi ochii veseli şi vioi, lăcrămând când râdea, parcă ascunşi sub sprâncenele stufoase şi lăsate în jos. Foarte sărac, cu greutăţi incredibile, depăşite cu seninătate, se întreţinuse singur la studii, până când îşi luase licenţa în litere şi filosofie; fără ambiţii măreţe, se resemnase să predea, în felul său original, la un gimnaziu inferior, spre marea bucurie a băieţilor, spre marea mâhnire a directorului care nu îndrăznea să-i adreseze nicio mustrare. Îşi petrecea restul zilei, risipind în conversaţie inepuizabila bogăţie de idei care, după un lung ocol, îi reveneau, şi abia, abia le recunoştea, fiecare idee având amprenta prostiei sau a vanităţii aceluia ce şi-o însuşise. Discuţia lui era un izvor peren de subiecte foarte speciale, scânteind brusc o

lumină nouă şi stranie făcând, pe neaşteptate, ca totul să devină clar şi simplu. Lino Apes demonstrase de mai multe ori lui Lando Laurentano că, spunând că este socialist, minţea cu cea mai ingenuă sinceritate; se vedea nu cel ce era, ci cel ce ar fi vrut să fie. Ceea ce, susţinea el, se întâmplă tuturor, şi este primul izvor al ridicolului. Socialist, un nedisciplinat? socialist, un duşman, nu al acestei sau al acelei orânduiri, ci al orânduirii în genere, al oricărei forme determinate? Socialist era pentru un moment; pentru acel moment de revărsare la care râvnea. Dar majoritatea socialiştilor, de altfel, erau ca el şi de aceea putea să se consoleze, sau, mai degrabă, să simtă ciudă. Oricum, o specialitate avea s-o aibă oricând: aceea de a fi totdeauna bogat printre atâţia semeni săraci şi de a lăsa să i se ia sânge de către toţi ca şi de el, Lino Apes, directorul ziarului *Nuova Età* şi inspector privat al şcolilor rurale dependente de Excelenţa Sa, tânărul principe de Laurentano.

Lando îl asculta cu plăcere. Tot ceea ce spuneau alţii ca şi tot ceea ce spunea el însuşi, îl nemulţumea, nu-l satisfăcea, recunoscând totuşi că, da, adesea avea sens. Recunoştea şi că atâţia şi atâţia vorbeau mai bine decât el; dar ce valoare aveau de altfel toate cuvintele acelea, toate raţionamentele acelea, toate ideile acelea juste, toate lucrurile acelea raţionale? În forul lui interior se descătuşa, exasperat, un protest: — Nu, nu, nu este asta! – fără ca el însuşi, după aceea, să ştie cam ce ar trebui în schimb! Dar tot restul, zvâcnirile şi fulgerele care i se aprindeau în spirit nu erau exprimabile: dacă şi le-ar fi exprimat, ar fi părut nebun. Ei bine, Lino Apes, *Socrate,* ştia să şi le exprime, şi era considerat înţelept.

Primea în zilele acelea de la el scrisori după scrisori, şi fiecare într-un stil acru îl presa să vină repede în Sicilia. Toţi cocoşii de pe bătăturile încinse nu avuseseră niciodată creasta atât de roşie şi atât de ţeapănă şi niciodată nu-şi lansaseră mai semeţ cântecul asupra ogoarelor ca să salute noul soare care, după o noapte de

secole, pentru prima dată se trezea în conştiinţele muncitorilor. Conştiinţe? Un fel de a spune. Înlocuiseră biserica cu Grupările muncitoreşti şi acum de la ele aşteptau toate minunile zadarnic implorate de la prima. Dar fanatismul era la culme: prin urmare, posibile miracolele şi uşoară sarcină taumaturgilor. Revărsarea cea mare era pe punctul de a se produce, şi într-o clipă ar fi putut să năruie „sediile impure ale dominaţiei burgheze" fără protecţia militară. Trebuia să vină repede şi să acţioneze mai înainte ca Sicilia să fie invadată de militari şi să înceapă reacţia.

Lando fremăta, dar nu era în stare să se desprindă de Roma, în clipa aceea. Scandalul bancar era ca un abis de foc deschis în faţa Parlamentului naţional; una câte una, ieşind de acolo, carcasele putrede ale *vechiului patriotism,* aveau să se prăvălească; şi focul acela, devorându-le, avea să purifice patria. Spectacolul era vesel în obscenul lui teribilism. Dar poate că nu astfel ar fi fost pentru Lando, dacă în abisul acela nu ar fi aşteptat cu o nelinişte feroce pe Corrado Selmi.

Ah, în sfârşit! Îl şi vedea ca pe un copac desfrunzit la apropierea lavei; poate că şi mai înainte de a fi atins de lichidul de foc devorator, ar fi dispărut într-o şuierătoare văpaie. Şi Lando spera că spiritul lui avea să se lumineze la văpaia aceea. Ah, măcar pentru o clipă! Răul pe care i-l făcuse omul acela era iremediabil; îi întunecase viaţa pentru totdeauna, îi luase pentru totdeauna speranţa de a se adresa, de a se reapropia de cea care-l făcuse în prima tinereţe să simtă eternitatea într-o clipă de lumină: lumină strălucitoare, scânteind din doi ochi negri şi cu un zâmbet ademenitor, într-o seară de mai, de-a lungul plajei din Palermo, luminată, în zgomotul trăsurilor, mireasma algelor venind dinspre mare, parfumul florilor de portocal adiind din grădini. De dragul acestei amintiri, divine, de neşters, a acestei clipe, el s-ar fi reapropiat desigur de vara lui, de îndată ce, fără remuşcare, fără profanare cel puţin din partea lui, după moartea

bătrânului ei soţ, ar fi putut să fie a lui din nou. De aceea o respinsese, când ea, într-un moment de nebunie, voise cu o disperare furioasă să se agaţe de el. Şi omul acela profitase ca un laş.

Nu, nu se putea îndepărta de Roma în clipa aceea.

Acum, chemat cu atâta solicitudine din cu totul alte motive în Sicilia, motivul pentru care venise Mauro Mortara nu putea să nu i se pară o grotescă ironie. Se gândi că, fără îndoială, nu din plăcerea de a-l vedea, se dorea prezenţa lui la acel festin de nuntă, ci dintr-o neîncredere a lui Salvo, care-l ofensa. Şi, ca să se debaraseze, se hotărî să scrie o scrisoare ca să-l asigure din plin că poate avea loc căsătoria şi fără prezenţa lui. Lui Lino Apes îi răspunse că, mai înainte de a se urni, ar fi vrut să-şi consulte toţi colegii, care peste câteva zile urmau să treacă prin Roma, în drum spre congresul din Reggio Emilia. Avea să ţină o adunare la el acasă, la care şi el, *Socrate,* trebuia să ia parte. În contul lui spezele de călătorie, atât ale lui cât şi acelea ale reprezentanţilor Grupărilor muncitoreşti mai importante, despre care voia o dare de seamă mai precisă a condiţiilor în care avea să se angajeze lupta; şi dacă acestea erau într-adevăr favorabile, nu ar fi ezitat o clipă să se expună, să rişte tot, acolo şi adio! La două zile după expedierea acestei scrisori, îi ajunse la ureche ştirea salvării scandaloase a lui Selmi încercată de guvern. Simţi că i se răsuceşte stomacul, şi într-o furioasă explozie de indignare, se hotărî să plece imediat ca să dea foc pulberei pregătite în Sicilia. A doua zi dimineaţă, în timp ce vorbea cu Mauro Mortara despre plecarea iminentă, i-a fost anunţată vizita vărului său, Giulio Auriti.

Mauro se dusese de două ori în casa lui Roberto, pe strada Colonnette, şi nu-l găsise. Mai înainte de a pleca, ar fi vrut cel puţin să-l salute. Nu-l cunoştea pe Giulio, fiindcă-l văzuse doar de două, trei ori numai când era copil; sări de pe scaun, de cum îl văzu intrând în cameră:

— Don Stefano! – exclamă.

— Oh, fiul meu! Don Stefano în persoană… Leit, leit el! Aceeaşi figură… acelaşi trup…

Dar observând că tânărul, în tulburarea căreia îi era pradă, rămânea în faţa lui cu o perplexitate rece şi încruntată:

— Nu ştiţi cine sunt eu? – adăugă. Sunt Mauro Mortara. Aici, în braţele astea, a murit tatăl dumitale, cu un glonte în piept, aici sub gât. Avea băsmăluţa la gât, şi în rană îi intrase un capăt al băsmăluţei: nu putea vorbi; cu ochii aceştia ai dumitale, în agonie, în timp ce îl susţineam, mi-a vorbit de fiul lui, de fratele dumitale, pe care-l îndepărtam cu cotul, acoperind cu toată fiinţa mea corpul căzut al tatălui dumitale, ca să nu-l vadă şi el…

Giulio Auriti îşi apăsă tare mâinile pe faţă şi izbucni într-un hohot de plâns.

Lando, ştiind caracterul rigid al vărului său, stăpânirea de sine rece pe care o avea, se întoarse să-l privească, tulburat şi consternat. Se apropie de el; îi puse o mână pe umăr:

— Giulio!

— Ai fi făcut mai bine dacă l-ai fi lăsat să-l vadă! – spuse atunci acesta, adresându-se lui Mauro, revenindu-şi brusc, la chemarea vărului. I-ar fi rămas întipărit mai bine. Era prea mic! Şi tot mic a rămas. Mic şi orb. Trebuie să-ţi vorbesc – adăugă apoi, adresându-se lui Lando, şi cu mâna îşi strânse ochii, vrând parcă să îndepărteze orice urmă de plâns.

Mauro nu înţelese, nu înţelese nimic; cu ochii ficşi în viziunea îndepărtată a luptei, clătină îndelung din cap, suspină:

— Frumoasă moarte! Frumoasă moarte! O poate plânge un fiu; dar dacă te gândeşti, e o sărbătoare. O sărbătoare era pentru noi să murim! Ce moarte ne aşteaptă acum? Bătrâni, vom spurca patul… Gata; plec. E acasă don Roberto? Vreau să mă duc să-l salut. Am văzut Roma, totuşi, aşa că pot să mor mulţumit şi într-un colţişor, mâncat de muşte…

Făcu un semn de indiferenţă cu mâna şi se retrase.

Toată noaptea, după discuţia cu Francesco D' Atri, Giulio Auriti, în loc să se gândească la ceea ce trebuia să-i spună vărului său ca să obţină ajutorul pe care trebuia să i-l ceară, prevăzându-l potrivnic, ca să-şi facă curaj în acţiunea aceea, făcuse apel, într-o continuă stare de agitaţie şi furie, la gânduri şi la motive imposibil de invocat; se complăcuse în a-şi spune sieşi ceea ce n-ar fi putut să-i spună lui; voise să vadă în el aproape un drept la ajutorul acela. Şi îşi dăduse seama că până acum relaţia sa cu el fusese cordială numai în aparenţă. Câtă invidie ignorată şi câtă ranchiună nu-i răscolise din adâncul tainic al sufletului, în noaptea aceea, nevoia! Până acum se gândise că meschinăria condiţiei sale de funcţionar într-un minister, ascunsă cu atâtea sacrificii sub hainele sale de domn, nu putea să-l umilească în faţa vărului său bogat şi cu titluri, fiindcă Lando trebuia să ştie că asta era consecinţa renunţării demne şi dispreţuitoare a mamei; şi că, în ceea ce privea nobleţea, nu era mai prejos a lui, prin ceea ce fusese tatăl lui. Dar acum? Compromis în mod josnic, Roberto, în ruşinosul scandal bancar, constrâns el însuşi să ceară ajutor, prăbuşeau în mod mizerabil toate motivele mândriei sale şi cu ele, brusc şi pe acelea ale cordialităţii faţă de vărul său. Aşadar, se pregătise pentru discuţia cu el ca pentru un asalt împotriva unui duşman. Da, duşman, fiindcă Lando, fără îndoială, îi va refuza ajutorul, ştiind că banii aceia fuseseră de fapt luaţi de Selmi. Ar fi trebuit să-i mărturisească adevărul, prin forţa lucrurilor. Dar, pentru Dumnezeu, şi Lando trebuia să se gândească la faptul că nici Roberto nu-i împrumutase bani în schimbul altor favoruri şi nici el nu ar fi apelat acum la ajutorul acela, dacă mama lui n-ar fi renunţat în favoarea lor la moştenirea cuvenită din partea tatălui!

Banii pe care avea să i-i ceară reprezentau în fond o minimă parte din cei lăsaţi cu dispreţ de mamă fratelui

mai mare; şi el ar fi putut să-i ceară cu titlu de împrumut, dată fiind oribila necesitate. Sacrificiul lui de a-i cere aceşti bani nu avea să fie mai mic decât al lui Lando de a i-i oferi.

Acum, după ce a ieşit Mauro Mortara, care-i provocase emoţia aceea neaşteptată, cu amintirea morţii eroice a tatălui, el, în faţa vărului care-l privea tulburat, în aşteptarea anxioasă şi binevoitoare, rămase câtva timp parcă rătăcit, pradă unei mari agitaţii. Îşi contractă chipul şi strângându-şi mâinile împreunate, până a-şi frânge degetele:

— Am nevoie de tine, Lando, – spuse. Pentru mine este un moment cumplit, de care numai tu mă poţi elibera, dar... te previn, cu un mare sacrificiu şi din partea ta, moral şi material.

Lando, confuz, perplex, suferind la vederea vărului său atât de agitat şi presimţind şi din cuvintele lui gravitatea a ceea ce avea să-i ceară, murmură, deschizând braţele:

— Vorbeşte... Tot ceea ce pot...

— Ah, nu! – îl întrerupse imediat Giulio, iritat de fraza banală. Este greu, este greu, atât pentru mine cât şi pentru tine, ştii! Dar trebuie să te gândeşti că viaţa mea, Lando, viaţa mamei mele, onoarea noastră, sunt... sunt în mâinile tale, iată! Gândeşte-te la asta, şi atunci poate sper... că vei găsi forţa să faci sacrificiul pe care ţi-l cer.

— Mă îngrozeşti! – exclamă Lando. Vorbeşte; ce ţi s-a întâmplat?

Giulio îşi strânse din nou mâinile, convulsiv; şi le bătu, aşa strânse peste gură, ţinând ochii strânşi. Venele umflate, pe fruntea contractată, demonstrau efortul atroce pe care-l făcea ca să se stăpânească.

— Dacă spun tot –, izbucni, agitat, – îmi vei da ajutor?

— Dar de ce nu? – întrebă Lando, cu nelinişte. Ce e? Dacă nu ştiu despre ce e vorba!

— De mine – răspunse prompt Giulio. Gândeşte-te că este vorba numai de mine, sau, mai degrabă, de mama mea. Ţine cont de toate nenorocirile mamei mele şi de

toate nenorocirile familiei mele. Tu ai respect şi afecţiune faţă de mama mea, nu-i adevărat?

— Ba da, o ştii! – afirmă Lando, sincer interesat. Nu mă ţine aşa în nesiguranţă, ce naiba?!

— Aşteaptă, aşteaptă… – imploră Auriti; ca şi cum n-ar fi fost în stare să se desprindă de fluidul acela de duioşie, în amărăciunea în care se îneca. Pentru noi, pentru mine e totul; orgoliul ei, sentimentul ei… din cauza cărora, fără să ne plângem vreodată, am ajuns în halul ăsta… Nu ştiu, chiar nu ştiu cum trebuie să-ţi spun; dar noi nu avem altceva, n-am avut niciodată decât acest orgoliu… şi acum… acum…

— Linişteşte-te, Giulio! – îl îndemnă din nou Lando, cu o mişcare de nerăbdare. Nu înţeleg… Ai nevoie de mine. Spune… Mama ta…

— Trebuie să o împiedic să moară! – strigă Giulio. Cu orice preţ! Şi tu trebuie să mă ajuţi, Lando; şi ca să mă ajuţi, trebuie să faci sacrificiul de a învinge orice resentiment, orice motiv de ură faţă de un om care este cauza întregii noastre ruine şi pe care eu îl detest şi-l blestem ca şi tine şi pe care l-aş vrea mort, prin aceeaşi tortură pe care ne-o cauzează el nouă acum!

Lando deveni brusc rigid, încruntă sprâncenele:

— Selmi? – întrebă. Roberto… cu Selmi?

Giulio lăsă capul în jos de mai multe ori; apoi, pe scurt, într-o agitaţie de nedescris, expuse situaţia fratelui şi ceea ce trebuia făcut pentru a-l salva, tăcând asupra discuţiei avute cu o seară în urmă, cu Excelenţa Sa, ministrul D’ Atri.

Dar Lando, prevenit, cu gândul fixat într-un singur punct, din cuvintele gâfâite ale vărului său n-a înţeles altceva, la început, decât că a-l salva pe Roberto însemna a-l salva pe Selmi, şi că salvarea acestuia mai putea depinde încă de aceea a vărului. Îl privi pe Giulio în ochi, de parcă abia acum îl vedea în faţa lui:

— Şi cum? – exclamă, uluit. Tu vii la mine, Giulio, pentru asta? Tocmai la mine?

Copleşit de această întrebare atât de uimită, Giulio s-a pierdut pentru o clipă şi, ca şi cum frenezia i s-ar fi transformat într-un amar veninos:

— Cui? Cui altuia?... se bâlbâi el. Tu ştii că familia mea... Şi apoi... adu-ţi aminte, intrând la tine ţi-am cerut un sacrificiu...

— Dar ce sacrificiu! Nu! – strigă Lando. Nu este uman! Vii la mine pentru asta? Dar cum aşa! Nu ştii ce reprezintă pentru mine omul acela?!

— Ţi-am spus... de asta... – încercă să mai adauge Giulio.

— Ce mi-ai spus? Nu! – izbucni din nou Lando. Tu, Giulio, vii să-mi spui aşa: „Iată arma, singura armă cu care îţi poţi ucide duşmanul care e pe punctul de a scăpa răzbunării tale; dar nu! arma asta tu nu trebuie s-o foloseşti; dimpotrivă, tu trebuie să mă ajuţi s-o ascundem, s-o înlăturăm, ca să-l salvăm!" Asta vii tu să-mi spui?!

— Fiindcă-l vezi pe Selmi, iată, îl vezi pe Selmi şi nu mai eşti în stare să vezi altceva! – se agită exasperat, Auriti. Ştiam eu! Când îţi voi spune tot, îmi vei da mai mult ajutor?

— Dar ce ajutor – replică încă o dată Lando – tu numeşti asta ajutor? Asta e, după mine, complicitate. Mă iei complice la salvarea lui Selmi?

— Şi mai lasă-l încolo! – strigă Giulio. Roberto! Eu vreau să-l salvez pe Roberto! Pe mama mea! Ce-mi pasă mie de Selmi! Îl urăsc, ţi-am mai spus, îl detest mai mult decât tine! Dar trebuie să-l salvez pe Roberto!...

Lando cu un efort violent asupra nervilor săi, se sili să fie calm, în faţa acelei încăpăţânări oarbe, disperate, a vărului său. Voi să raţioneze alături de el.

— Iartă-mă – spuse. Uite... uite, Giulio, răspunde-mi! E vinovat Roberto? Tu-l crezi vinovat?

— Vinovat sau nevinovat, – răspunse Giulio, venindu-şi în fire, – nu de asta e vorba! Este compromis!

— Dar se poate apăra, pentru Dumnezeu! – replică

imediat Lando.

— Mulţumesc. Ştiu şi eu! Dar eu trebuie să împiedic să fie acuzat, arestat, nu înţelegi? – explică Auriti. Ştiu că se poate apăra! Şi dacă nu va voi să se apere el...

— Iată, iată... foarte bine! – aprobă Lando. Şi eu cu tine...

— Ba nu! Mulţumesc! – recuză, din nou cu indignare, Giulio. Ajutor de vorbe, mulţumesc! Sunt eu de ajuns! Nu mai era nevoie să vin la tine!

— Iartă-mă – spuse Lando, ofensat. Ajutor cinstit... apărarea adevărată, onorabilă, numai asta este. A plăti înseamnă complicitate. Roberto trebuie să vorbească; nu să apară complice cu Selmi, tăcând şi plătind pentru el.

— Şi tu vrei, prin urmare, – întrebă Giulio, – ca el să suporte înjosirea arestării şi a închisorii, când eu mai am încă timp să-l pot cruţa?

— Cu bani?

— Cu bani, cu bani, – repetă Giulio. Cinste, necinste... ce vrei să-mi mai pese acum? E de ajuns ca eu să-l ştiu onest! Cine l-ar mai crede astfel mâine, dacă azi ar fi arestat? Cine mai crede în apărarea unuia care a fost în închisoare? Lando, pentru Dumnezeu, să ne oprim la aceste experienţe. Uită-te numai la Roberto. Tu, fii atent, dacă-mi refuzi acum ajutorul, nu o faci de altceva, ci doar fiindcă vrei să faci din Roberto instrumentul răzbunării tale!

— Nu, asta nu! – neagă energic Lando. Dar nici nu mă pot face eu instrumentul salvării lui Selmi! Înţelegi? Tu îmi impui un supliciu inuman! Eu nu pot, nu trebuie să-l suport! Pentru Roberto, totul! Dar dacă Roberto e implicat cu Selmi, şi ajutorul meu îl poate favoriza pe acesta, nu, eu nu ţi-l pot da, şi nici tu nu poţi să mi-l ceri!

Giulio Auriti rămase câtva timp tăcut, absorbit într-o mare tristeţe.

— Prin urmare, nu? – spuse apoi, ridicând capul şi privindu-şi vărul în ochi.

La întrebarea asta categorică, Lando, cuprins de o milă

nespusă, n-a fost în Stare să-i răspundă cu un nou refuz hotărât.

Îşi împreună mâinile, se apropie de Auriti şi-i spuse:

— Dar lăsând deoparte orice motiv al meu, personal, Giulio, gândeşte-te… gândeşte-te la relaţiile mele, la felul meu de a simţi, la ideile pentru care lupt… Eu n-aş mai putea să mă aflu mâine cu tovarăşii mei în opera asta de epurare pe care am întreprins-o…

Şi-a dat imediat seama că nu trebuia să rostească acele cuvinte, şi totuşi nu s-a putut înfrâna, deşi observase, aproape cu groază, alterarea chipului vărului său, la fiecare cuvânt pe care-l profera. În cele din urmă l-a văzut ridicându-se brusc în picioare, descompus de supărare.

— Voi epuraţi de pe acum! – exclamă Giulio Auriti, cu un rânjet oribil. Tu poţi epura! Voi sunteţi purii! Noi, eu şi Roberto, şi tatăl meu, dacă ar trăi…

— Giulio… Giulio! – încercă să-l potolească Lando, îndurerat.

Dar Auriti, scos din sărite, continuă:

— Noi ăştilalţi suntem toţi pătaţi. Şi aş bate monedă falsă, da, aş fura ca să fac rost de aceste patruzeci de mii de lire, bani pe care tu îi ai şi pe care eu nu-i am. Şi fiindcă nu-i am, sunt un pătat! Tu îi ai şi eşti un pur! Dar până una, alta, gândeşte-te că mama mea nu a vrut să-i aibă fiindcă i s-au părut murdari!

Lando îşi îndreptă corpul şi, neclintit în mijlocul camerei, îşi măsură cu privirea vărul cu o rece trufie:

— Banii mei – spuse – o ştii prea bine, sunt numai aceia ai *mamei* mele.

Dar şi după ce a proferat aceste cuvinte s-a căit imediat şi expresia feţei i s-a schimbat în silă, din cauza cruzimii triviale la care ajunsese discuţia. Se gândi într-o clipă că, dintr-o dispoziţie nedreaptă, şi în familia din partea mamei, unul plătise cu sărăcia răzvrătirea generoasă; se gândi că printre atâtea motive din cauza cărora în fervoarea tinereţii voise să-i fie soţie Giannetta

Montalto, el îl enumerase şi pe acesta, de a-i reda măcar o parte din cât îi fusese luat tatălui ei, dezmoştenit. A prevăzut că vărul lui i-ar fi răspuns la afirmarea lui trufaşă şi nechibzuită, târând şi mai jos disputa ruşinoasă. Şi, într-adevăr, Giulio Auriti, contorsionându-şi chipul tulbure, ciocnindu-şi pumnii strânşi şi apoi deschizându-i în faţa ochilor scăpărători de un luciu de batjocură, rânji:

— Dar chiar şi banii mamei tale, hai lasă!

Şi Lando în faţa provocării, încă o dată s-a dovedit incapabil să se înfrâneze.

— Banii mamei mele? – întrebă, apropiindu-se de el, cu pieptul umflat.

Giulio Auriti îşi trecu o mână pe fruntea, gheaţă de transpiraţie, îşi ascunse ochii, doborât de durere.

— Nu mă obliga să spun mai mult!

Lando rămase să-l privească, sau, mai degrabă, să-l privească în adâncul sufletului; apoi spuse cu o crudă răceală, încet, printre dinţi, aproape silabisind:

— Admiţând chiar ceea ce gândeşti tu, vrei să plătesc eu o datorie contractată de Selmi din plăcerea unei femei, care ar putea discuta apoi de provenienţa banilor mamei mele? Du-te, du-te, du-te... pentru Dumnezeu, du-te! – izbucni apoi, ascunzându-şi şi el ochii. Nu te mai pot privi în faţă!

Îl auzi pe vărul lui cum pleacă, mai rămase încă îndelung cu mâinile pe faţă, din sila pe care o simţea de a fi atins adâncul abject al unei realităţi la care nu s-ar fi aşteptat niciodată să poată descinde şi a cărei impresie oribilă avea să-i rămână pentru totdeauna în suflet. Acum, apărând din nou la suprafaţă din acel adânc, în care lunecase pentru o clipă, nu avea să i se pară fals şi gol şi pângărit totul în jurul lui? În orice sentiment al său, în orice idee, orice act, în orice cuvânt, nu avea să rămână un semn, amprenta acelui noroi atins?

Cu ochii strânşi, cu dinţii strânşi şi buzele întredeschise, uscate şi amare, îşi frecă mâinile cu putere. Apoi deschise ochii, privi prin odaie; simţi că se sufocă şi se duse spre o

fereastră care dădea în grădină.

Ah, totul, totul astfel!... Totul era ruşine în clipa aceea! Nenorocirea plutea în atmosferă. Carcasa socială se descompunea toată, şi sufletul lui, şi fiece gând al lui, fiece sentiment... totul era pângărit...

Trei zile mai târziu, în sala unde se afla şi biblioteca erau adunaţi tovarăşii care aveau să ia parte la Congresul socialist de la Reggio Emilia, reprezentanţii *Grupărilor muncitoreşti* mai numeroase din Sicilia, invitaţi de Lando; unii deputaţi prieteni, patru milanezi din *Partidul italian al muncitorilor* şi Lino Apes.

Ieşea în evidenţă, printre atâţia bărbaţi, o tinerică în jacheţică roşie şi cu o beretă neagră, gen bărcuţă, cu o pană de cocoş dreaptă, pusă semeţ pe o parte; Celsina Pigna, venită în locul lui Luca Lizio ca să reprezinte *Gruparea* din Girgenti. Nimeni nu voia să pară că se minunează; dar ea îşi dădea bine seama de privirile tuturor aruncate pe furiş, mai ales ale celor mai puţin tineri; şi observa, râzând în sinea ei, că acei puţini, care îşi impuneau cu îndărătnicie să n-o privească, luau faţă de ea aere seducătoare, sau atitudini demne şi, când vorbeau, dădeau anumite inflexiuni glasului, unii vlăguite, alţii vivace; până la urmă, toate trădând frenezia trezită de obicei de prezenţa unei femei. La vreo câţiva observase o altă ostentaţie: o dezinvoltură aproape dispreţuitoare, dezvăluind tocmai stânjeneala mascată de a se afla într-o casă bogată şi bine pusă la punct, îngrijită.

Lando Laurentano nu sosise încă. Lino Apes, în numele lui, îi rugase pe prieteni să aibă puţină răbdare fiindcă avea să vină şi el în curând. În aşteptare se formaseră unele grupuri: două lângă ferestrele care dădeau în grădină, unul lângă masa pregătită în capul sălii pentru cel ce voia să prezideze adunarea. Unii se plimbau gânditori, alţii citeau pe legăturile cărţilor din rafturi titlurile, ciulind urechile, fără să pară, la ceea ce spunea cineva dintr-un grup sau altul. Mulţi spionau pieziş pe

unul dintre deputaţi care, plimbându-se prin sală cu degetele vârâte în buzunăraşele vestei, ridica din când în când din umeri, îşi întindea gâtul şi în semn de uimire, şi de compătimire, îşi întindea gura sub mustăţile aspre roşietice aproape decolorate. Era deputatul republican Spiridone Covazza, care scrisese rău în zilele acelea, într-o revistă franceză, despre organizarea forţelor proletare în Sicilia. Văzându-se ocolit de toţi, prin gestul acela părea să spună: — Incredibil! Dar trebuia totuşi să ştie că vina lui era aceea de a vedea atâtea lucruri pe care alţii nu le vedeau, dându-le greutatea pe care alţii încă nu o simţeau, fiindcă în înflăcărarea pasiunii orice lucru pare că se ridică uşor cu cel ce îl poartă în sine. Iluzii: baloane de săpun, care pot deveni brusc bile de plumb. O ştiau bine bieţii ţărani masacraţi la Caltavutùro. Scrisese în cronica aceea franceză ceea ce credea, în conştiinţa lui, că este adevărat; după cum obişnuia el: cu o cruzime neşlefuită. Dar ei voiau să spună că el simţea o plăcere amară în a pune în fată, aşa, fără un reflex al situaţiei, ca timp şi loc, adevărurile cele mai neplăcute, vrând să stingă cu răceala extremă a argumentaţiei lui orice entuziasm, orice flacără de idealism, alături de care era totuşi atras în mod irezistibil. Gândac cu aripi de fluture de noapte – îl definise Lino Apes în *Nuova Età:* – prin apropierea de flacără îi ardeau aripile de fluture şi rămânea gândacul. Calomnie şi ingratitudine! El considera de datoria lui, în schimb, să se păstreze aşa rece în mijlocul atâtor flăcări tinereşti; şi dacă acestea nu se vor dovedi în cele din urmă foc de paie, avea să se înflăcăreze şi el; dar dacă erau astfel, el le făcea bine tuturor, stingându-le. Poate că însăşi figura lui, grasă şi totuşi aspră, ochii ficşi, privind în gol, pătrunzători în spatele ochelarilor, nasul de cucuvea, sunetul glasului, trezeau în toţi o repulsie cu atât mai iritantă, cu cât fiecare era constrâns să recunoască adevărul că aproape totdeauna timpul şi evenimentele îi dăduseră dreptate, să-i preţuiască doctrina vastă şi profundă, probitatea

minţii şi a conştiinţei, cinstea intenţiilor, suscitând stimă şi chiar admiraţie cu francheţea aceea crudă şi enervantă şi cu curajul cu care îşi sfida nepopularitatea. Până una alta, Spiridone Covazza ştia că primirea aceea ostilă o datorează mai ales celor trei tineri sicilieni din sală, înconjuraţi, în momentul acela, de simpatia entuziastă a tuturor: Bixio Bruno, Cataldo Sclàfani şi Nicasio Ingrao, care se simţiseră jigniţi, mai mult decât ceilalţi, de critica lui. Fiecare stătea în mijlocul câte unuia din cele trei grupuri formate. Bixio Bruno, zvelt, cu chipul măsliniu, însufleţit şi cu părul creţ şi des ca de negru, explica într-un limbaj fluid şi colorat, schiţând un zâmbet de satisfacţie, cu buzele roşii şi cărnoase, cum reuşise el, în scurt timp, la Palermo, să adune într-un singur mănunchi pe cei douăzeci şi şase de muncitori asociaţi, muncitori organizaţi pe ramuri de producţie discordante, ale căror drapele uzate erau acum păstrate, într-o sală, ca trofee ale victoriei. Apărea plin de încredere şi sigur de triumf. Se aştepta, credea chiar iminentă, reacţia din partea guvernului: desfiinţarea *grupărilor,* arestări, invazie militară. Dar sământa cea bună fusese răspândită! Orice abuz, orice persecuţie avea să facă şi mai măreaţă victoria. Puteau fi oare arestaţi trei sute de mii de oameni? Nu. Numai căpeteniile, eventual câteva duzini de membri. Bine, erau gata pregătite căpeteniile secrete, încă neştiute de poliţie, şi propaganda avea să continue mai eficace ca oricând. Cataldo Sclàfani, robust, cu ochii uşor strabici şi un bărboi de părea un mănunchi de ghimpi, vorbea în alt grup, în mod profetic, inspirat; spunea cu emoţie zâmbitoare că acolo unde mai înainte răsăriseră zorii unităţii patriei, era fatal să răsară acum zorii cei mai roşii, cei mai aprinşi ai revendicării oprimaţilor. Ştia, da, că şi mai înainte, în Romagne, Modena, în provinciile din Reggio Emilia şi Parma, Cremona, Mantova, Polesine, apăruse prima mişcare a socialismului italian; dar acum era cu totul altceva în Sicilia! O revelaţie neaşteptată, prodigioasă! Lino Apes,

ascultându-l, se trăgea de mustăţi gata să şi le smulgă, ca să-şi înfrâneze zâmbetul. În scrisorile lui către Lando, îl numea pe Cataldo Sclàfani *Messia al grupărilor muncitoreşti.* În grupul al treilea, Nicasio Ingrao, robust, grosolan, cu o îngrozitoare poftă de sânge care i se citea pe figură, discuta cu deputaţii, rotunjind cum putea şi el dialectul natal, sărind cu o mimică ciudată de la o înjurătură deplasată la o invocare ingenuă infantilă; vorbea despre criza industriei de sulf în Sicilia şi despre îngrozitoarea mizerie a minerilor din minele de sulf, în grevă forţată de câteva luni. Un tovarăş, director al *Grupării muncitoreşti* din Comitini, încercă să aducă la cunoştinţa acelor deputaţi cât făcuse şi cât mai făcea Ingrao, proprietar de pământuri şi case în Aragona, pentru minerii din minele de sulf ca să-i împiedice să treacă la jafuri, incendii, încăierări sângeroase; dar Ingrao se repezi asupra lui şi-i astupă gura, ameninţând că-l face praf cu un pumn dacă mai continuă. Celsina Pigna, din locul unde stătea retrasă, izbucni în râs, la gestul acela violent burlesc, şi Ingrao, râzând şi el, o întrebă:

— Îl fac praf, domnişoară?

În cele trei grupuri toţi ceilalţi insulari, tineri, între douăzeci şi treizeci de ani, auzindu-i cum vorbeau cei trei şefi mai de vază, se umflau în pene de orgoliu, se înduioşau aproape până la lacrimi. Erau siguri, în îngâmfarea lor tinerească, că reprezentau o parte nouă în istorie, totuşi, acolo, la Roma. Văzuseră în faţa acelor trei şefi ai Comitetului central mii de femei, mii de ţărani, întregi populaţii ale insulei, în delir, aruncând flori, prosternându-se cu faţa la pământ, plângând şi strigând, cum făceau mai înainte în faţa imaginilor sfinţilor lor.

Brusc se întoarseră toţi să-l întâmpine pe Lando Laurentano care intra grăbit. Cerând scuze pentru întârziere, strânse mâna primilor care înaintaseră; îi rugă pe toţi să ia loc, şi de îndată ce se făcu linişte, spuse:

— Am pierdut timp, domnilor, dintr-un motiv, poate nu străin intereselor noastre, intereselor, mai ales, ale atâtor

tovarăşi de ai noştri, care mai mult decât alţii, cred, au nevoie, în acest moment, de ajutor, jos, în Sicilia.

— Minerii din minele de sulf – strigă Ingrao, sărind în picioare, ca şi cum el ar fi fost cel mai legitim apărător al lor. Am înţeles! – adăugă. Vrei să spui că este aici inginerul Aurelio Costa? Am înţeles. Hei, a călătorit cu mine acest domn! Am discutat îndelung…

Lando îi făcu semn să tacă:

— Inginerul Aurelio Costa, întocmai, – reluă –, director al minelor de sulf ale lui Salvo, despre care cred că este unul dintre cei mai bogaţi proprietari de mine din provincia Girgenti, a venit la Roma ca să intereseze deputăţia siciliana pentru un plan…

— Permiteţi? – întrerupse din nou Ingrao. Să nu pierdem timp, domnii mei! Vă explic eu cum stau lucrurile. Domnul Salvo este pe punctul de a se înrudi, printr-o soră, cu principele de Laurentano…

Un murmur de protest se stârni datorită grosolăniei lui Ingrao faţă de Lando, spre care toţi ochii se îndreptară, vrând parcă să ceară scuze pentru nepoliteţea aceea. Dar Lando, zâmbind, se grăbi să spună:

— Nu cu mine, vă rog! Nu cu mine!

Şi Ingrao, atunci, cutremurându-se furios, strigă:

— Sfântă Fecioară, drept cine mă luaţi? Dacă spun principe! L-aş fi numit principe pe amicul nostru stimat, gazda noastră, tovarăş prea iubit? Nu de alta, dar el ştie că nu se înalţă, dacă-l numim principe şi nici nu vrem să-l coborâm, numindu-l pur şi simplu Laurentano. Eu fac aluzie la principe, la tatăl lui; şi Lando Laurentano nu se poate ofensa de cuvintele mele. Dacă se simte ofensat este un prost! Vorbesc eu în locul lui fiindcă el stă la Roma şi eu stau în mijlocul minelor de sulf, şi ştiu că proiectul domnului Salvo nu tinde la altceva decât să intre în graţiile fiului principelui, demonstrându-i că el are grijă de soarta muncitorilor din mine. Minciuni! Născociri! Praf în ochi! Ştie mai bine decât mine domnul Salvo că proiectul lui este o gogomănie! Da, domnii mei, eu v-o

spun verde! Dacă într-adevăr vrea să facă ceva, să ia domnul Salvo din minele de sulf, din proprietatea lui, aşa-zisele *prăvălii* unde muncitorii sunt obligaţi să se aprovizioneze, cu camătă de sută la sută, cu bunuri alimentare de primă necesitate: vin, care e oţet; pâine care e piatră!

Spiridone Covazza ceru atunci să vorbească, şi toţi se întoarseră cu un aer ostil să-l privească:

— Vreţi acum să apăraţi *prăvăliile?* – îl apostrofă Ingrao.

Covazza nici nu se întoarse.

— Aş vrea să ştiu – spuse încet – în linii mari, ideile acestui proiect.

— Vă spun că este o gogomănie! – strigă din nou Ingrao.

Covazza întinse o mână fără să se irite.

— Vă rog – spuse, – a urla nu înseamnă a raţiona. Am fost şi eu în minele de sulf; am studiat cu atenţie condiţiile industriei sulfului, motivele complexe ale acestei crize; şi pot să vă spun că, dacă în condiţiile prezente cei ce au de sperat mai puţin sunt cei din minele de sulf, muncitorii cu târnăcopul şi salahorii din mină, nu mai puţin tristă este totuşi şi soarta celor ce se ocupă de aceste mine şi a proprietarilor lor; şi dacă acest proiect...

N-a mai putut continua. Toţi reprezentanţii *grupărilor* săriseră în picioare să protesteze. Lando interveni, încercă să-i calmeze, le atrase atenţia că trebuie să aibă respect faţă de părerile altora, şi propuse ca cineva să fie chemat imediat ca să conducă discuţia.

— Bruno! Bruno! Bixio Bruno! – se strigă din mai multe părţi.

Şi Bixio Bruno, obişnuit de a se vedea desemnat pentru asemenea oficii, în două salturi se prezentă la masa pregătită în capul sălii.

— Domnilor – începu el. Pe neaşteptate, incidental, am intrat în miezul discuţiei! *Onorevole* Covazza, într-o scriere a sa recentă...

— Publicată în străinătate! – întrerupse cineva din sală.

— În străinătate sau în Italia, prostii! – replică Bruno. Ideile noastre, partidul nostru nu recunosc graniţe de naţionalitate. În această scriere on. Covazza a criticat opera mea şi a tovarăşilor mei.

Spiridone Covazza, cu mâinile încrucişate pe piept, negă de mai multe ori cu capul.

— Nu? – întrebă Bruno. Cum să nu? N-aţi spus dumneavoastră că propaganda noastră este alcătuită din miraje?

— Eu am spus – răspunse Covazza, ridicându-se în picioare, – că demonstraţiile voastre oneste pentru o libertate care să dea realmente întregul drept de a satisface necesităţile vieţii, explicaţiile pe care voi le daţi despre lupta de clasă, a celor exploataţi împotriva exploatatorilor, şi asupra programului şcolii marxiste în genere şi acel minim pe care vi l-aţi trasat, se traduc, inevitabil şi din nenorocire, în miraje, din cauza ignoranţei acelora cărora sunt adresate. Asta am spus! Şi am adăugat...

În sală, se ridicară noi proteste confuze. Bruno bătu cu pumnul în masă şi impuse tăcere.

— Lăsaţi-l să vorbească!

— Am adăugat – reluă Covazza, – că voi, orbiţi, în înflăcărarea credinţei voastre sincere tinereşti, credeţi că demonstraţiile şi explicaţiile voastre sunt într-adevăr înţelese.

— Sunt! sunt! sunt! – strigară mulţi în cor.

— Nu sunt! Nu pot fi! – negă cu energie Covazza. Cum vreţi să fie, dacă nici voi înşivă nu le înţelegeţi bine?

O furtună de urlete se dezlănţui la afirmarea aceasta. Bruno, Lando Laurentano, Lino Apes, colegii deputaţi se străduiră câtva timp să-i îmblânzească. Spiridone Covazza aşteptă cu capul plecat, cu ochii închişi, să se potolească; la un moment dat, îşi împreună mâinile şi, ţinându-le în sus, îşi plecă şi mai mult capul între ele, îşi curbă cu greutate trupul obez; apoi, deschizându-le într-

un gest amplu şi ridicându-le din nou, se rugă, aproape plângând:

— Nu mă constrângeţi, domnilor, din cauza unor false consideraţii faţă de amorul vostru propriu, nu mă constrângeţi să atenuez nici cu un punct adevărul, cu concesii care ne-ar face, mie şi vouă înşivă, ruşine, şi care ar putea fi pernicioase în momentul acesta! Câţi dintre voi cunosc într-adevăr pe Marx? Patru, cinci, nu mai mulţi! Fiţi drepţi! Toţi ceilalţi nu au conştiinţa adevărată a ceea ce se vrea; da, da, chiar aşa! şi nici mijloace adecvate pentru a le dobândi, infatuaţi de un socialism sentimental, care se împodobeşte cu promisiuni magice de *dreptate* şi egalitate. Dar ştiţi voi oare ce înseamnă pentru ţărani şi pentru mineri *dreptate?* Înseamnă violenţă! sânge înseamnă! înseamnă măcel! Fiindcă în dreptatea legală, în dreptatea fondată pe drept şi pe raţiune ei nu au crezut niciodată, văzând-o totdeauna călcată în picioare, în dauna lor! Îi cunosc eu, mult mai bine decât voi! Voi vă faceţi iluzii! Voi spuneţi colectivizare? şi ei traduc: împărţirea pământului, atâta eu şi atâta tu! Le spuneţi abolirea salariului? şi ei traduc: stăpâni toţi, afară cu pungile, să numărăm banii, şi atâta eu şi atâta tu.

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! – strigară unii.

— Lăsaţi-mă să termin! – exclamă obosit, nerăbdător, Covazza. Cealaltă iluzie, pe care v-o faceţi, este asupra numărului de înscrişi în *grupările* voastre: trei mii aici, patru mii acolo, opt sute, o mie, zece mii... Unde? Cum îi număraţi? Sunt umbre vane, domnii mei, înşirări de nume şi nimic altceva! Da, ştiu şi eu: de îndată ce se deschid înscrierile, ca oile: una dă exemplul, şi toate după ea! Dar vreţi chiar serios să daţi importanţă, să vă bazaţi pe faptul ăsta care este rodul unei inevitabile contagiuni psihice? Câţi, după răceala primului entuziasm, rămân efectiv în *Grupările voastre muncitoreşti?* E de-ajuns să îndepărteze cel mai mare număr prima cerere a mizerabilei cote săptămânale! Şi câte *Grupări*

muncitoreşti create azi nu se dizolvă mâine? Lăsaţi să vi-o spună unul care nu se înşală şi nu vă înşală, domnilor! Eu ştiu că voi, aici, azi, vreţi să stabiliţi dacă trebuie sau nu să secundaţi tendinţa multitudinii la o acţiune imediată. Ştiu că mulţi dintre voi sunt potrivnici, şi eu îi consider înţelepţi şi-i aprob. O mişcare serioasă, cum o înţelegeţi voi, încă nu e posibilă în Sicilia! Dacă totuşi credeţi că este, prin opera voastră, vă înşelaţi! Pentru mine nu e altceva decât o febră pasageră, un delir de inconştienţi!

Spiridone Covazza se aşează, ştergându-şi transpiraţia de pe faţa congestionată, în timp ce zece, cincisprezece, toţi împreună, se ridicară, cerând cuvântul.

A vorbit Cataldo Sclàfani cu glas detunător şi cu chipul marcat, mai mult de durere decât de indignare, din moment ce nu acuzaţia prin ea însăşi îl putea ofensa, ci faptul că cineva putea să-l acuze şi prin el pe tovarăşii lui.

— Nu mă apăr – expun! începu el.

Câte *Grupări* erau? Erau prezenţi şefii cei mai importanţi şi fiecare putea să-i spună onorabilului Covazza cum erau număraţi membrii şi câţi erau. *Grupările,* după ultimele date ale Comitetului central, erau o sută şaizeci şi trei ferm constituite, treizeci şi cinci pe cale de formare. Era, prin urmare, într-adevăr o mare armată de muncitori în Sicilia, în care nu se ştia dacă era de admirat mai mult fervoarea, conştiinţa sau disciplina cu care ascultau la un semn al Comitetului central. Căpetenia fiecărei *grupări* trecea cuvântul de ordine fiecărui şef de secţie, şi aceştia, la rândul lor, şefilor de raioane şi de străzi; într-o clipă, fie zi, fie noapte, toţi membrii *grupărilor* puteau primi un aviz, un ordin. Şi dacă muncitorii ar trece mâine la acţiune, toată lumea siciliană ar fi luată în vârtej ca într-un val de foc. Fiindcă de ani şi ani mocnea focul în Sicilia, de când ea se văzuse, în mare, ca o piatră, căreia cizma Italiei îi trăgea un picior ca răsplată pentru ceea ce făcuse pentru aşa-zisa unitate şi independenţă a patriei. De ce să spunem că numai de un an se vorbea de socialism în Sicilia? Nu exista de acum

optsprezece ani o secţie a Internaţionalei? Şi de atunci nu se publicaseră mereu ziare ale partidului? Şi cercuri, grupuri, nuclee, nu se formaseră ici şi colo, încât de îndată ce apăruse prima idee a *Grupărilor muncitoreşti,* alergaseră imediat vechii tovarăşi de credinţă pentru a se agrega din nou? Prin urmare, nu era adevărat că formarea rapidă a *Grupărilor muncitoreşti* se datora numai propagandei asidue şi viguroase a tinerilor: terenul era pregătit de mult; lipsea uniunea, o cale; şi tinerilor le-a fost de ajuns să lanseze o chemare şi să arate calea, aceeaşi cale pe care o bătea proletariatul din alte ţări de atâţia ani. Ţăranii şi muncitorii din Sicilia alergaseră la aceşti tineri cu braţele întinse, strigând: „Voi, voi ne sunteţi adevăraţii prieteni!” şi-i urmară cu bucurie în inimi, şi cu deplina conştiinţă de ceea ce începeau să facă. Şi, ca să dovedească această conştiinţă. Cataldo Sclàfani vorbi, emoţionat, de discursurile ţinute la ultimul congres de la Palermo, de câteva femei din Piana dei Greci şi din Corleone: discursuri care demonstrau, în modul cel mai fulminant, cum nu lumina artificială a unei culturi academice, nici teorii de şcoală aveau să deştepte conştiinţa, ci practica cotidiană a durerii şi a nedreptăţii, şi indicaţia cea mai simplă şi cea mai spontană a remedierii atâtor neajunsuri; uniunea! Socialismul sentimental? Dar forţa care creează este tocmai sentimentul, nu raţiunea rece, armată cu doctrină! Ce conta noţiunea abstractă a unui drept, când era sentimentul imediat şi prepotent al unei, nevoi? Să simţi propriul tău drept cu aceeaşi putere cu care simţi foamea valora de mii de ori mai mult decât orice demonstraţie precisă teoretică a acestui drept. Pe de altă parte, acest sentiment devenise acum conştiinţă lucidă şi fermă şi se demonstra în toate felurile. Printre ţărani şi muncitori se răspândise un adevărat spirit fratern, datorită căruia după numeroasele arestări recente se văzuseră tovarăşi liberi care ajutau pe cei din închisori şi familiile acestora; în nenorocirea unuia, primul ajutor al tuturor şi asistenţa şi

supravegherea afectuoasă. Iată rondul decurionilor, seara, pe străzi, şi prin ospătăriile din oraş şi de la ţară, pentru ca fraţii tulburaţi de vin să nu se dedea actelor violente.

— Aceştia sunt demagogii, *onorevole* Covazza! – exclamă în acest moment, ca o concluzie, Cataldo Sclàfani cu ochii lucioşi de entuziasm şi emoţie. Ruşinaţi-vă de acuzaţiile dumneavoastră! Suntem azi aici, la Roma, una în faţa alteia, două generaţii. Priviţi la spectacolul pe care-l oferă cei bătrâni, şi priviţi la noi, tinerii! Mâine, de aici, guvernul care protejează pe toţi cei ce din dragostea de patrie împachetată şi luată în braţe şi-au făcut scut atâţia ani în faţa poporului cenzor, va trimite în Sicilia armata pentru a sufoca prin violenţă această palpitaţie măreaţă de viaţă nouă trezită de noi, tinerii! Până azi majoritatea din Comitetul central, din care fac parte, este contrară unei acţiuni imediate. Dar în curând va veni ziua, o prevăd, când agitaţiile nerăbdării, de atâta timp oprimate, vor izbucni, şi noi, căpeteniile, nu vom mai putea înfrâna poporul fără a ne jertfi şi noi înşine.

Lando Laurentano, aşezat lângă Lino Apes, ascultă discursul lung al lui Sclàfani cu capul plecat, mângâindu-şi când şi când, cu degetele nervoase, barba şi aruncând câte o ocheadă în dreapta şi în stânga. Acea adunare din casa lui i se părea repetiţia generală a unei reprezentaţii. Toţi acei tineri îşi împărţiseră rolurile şi i se părea că, tot repetându-le, li s-ar fi întipărit în memorie, recitându-le acum cu o căldură artificială. Lipsea corul numeros care era Sicilia. Oh, da, Sclàfani Cataldo vorbea bine, cu o emfază frumoasă, apostolică: merita ici, colo aplauze calde şi chiar în ropote, laudele corului, dacă ar fi fost prezent. Îndrăgostit de rolul său, l-ar fi reprezentat cu o perfectă coerenţă şi în faţa puştilor soldaţilor, în piaţă; şi, dacă ar fi fost arestat, în faţa judecătorilor, într-o curte de justiţie. De ce el singur nu reuşea încă să-şi compună un rol? de ce încă, încă în adânc, cu exasperare, îi izbucnea

protestul: — Nu, nu e asta? Ce voiau de fapt toţi tovarăşii lui? Destul de puţin, pentru un moment, în Sicilia. Voiau ca, pentru uniunea şi rezistenţa muncitorilor, să cadă la o învoială mai umană proprietarii de pământuri şi de mine de sulf, să înceteze salariul de foame, să înceteze uzura, exploatarea, asupririle impozitelor comunale nedrepte, în aşa fel, încât să li se asigure, nu o bunăstare, ci cele mai modeste nevoi de viaţă. Voiau, adaptându-se modest la condiţiile locale, înfiinţarea de cooperative de consum şi de muncă şi cucerirea puterilor publice; după câţiva ani să triumfe în alegerile comunale şi provinciale ale insulei; să iasă victorioşi în vreun colegiu politic, pentru a avea controlul şi propagatori ale celor mai urgente necesităţi ale celor mizeri, în Consiliile comunale şi provinciale şi în Camera deputaţilor. Asta voiau. Şi era drept. Demne de admiraţie credinţa şi constanţa cu care continuau această operă de protecţie şi revendicare. Ce altceva voia el? Nu mai era altceva de voit, altceva de făcut, deocamdată. Şi prin urmare, atâta exaltare şi atâta ferment pentru a obţine ceea ce poate nimeni, din afara insulei, n-ar fi crezut că încă nu exista, că în fiecare casă, de la şes la ţară, nici lampa cu ulei nu le mai arăta taţilor, întorşi sleiţi de atâta trudă, somnul palid al copiilor nemâncaţi şi că focul era stins; că erau puşi în situaţia de a deveni şi de a se simţi oameni, atâţia pe care mizeria îi făcea mai rău decât animalici. O lege bună agrară, o reformă uşoară a pactelor cu dijmaşii, o uşoară ameliorare a salariilor slabe, arenda în condiţii oneste, ca acelea din Toscana şi Lombardia, ca acelea acordate de el pe moşiile lui, ar fi fost de ajuns ca să satisfacă şi să-i liniştească pe acei oameni sărmani, fără atâta zarvă de ameninţări, fără nevoia de a asuma acele aere de apostoli, de profeţi, de paladini. Oneste, modeste, aspiraţii aproape evanghelic disciplinate, de a le atinge grad cu grad cu timpul şi cu clara conştiinţă a dreptului negat! Putea el să se hrănească cu acestea şi să nu se mai gândească la altceva? Nu, nu; prea puţin pentru el! Dacă i-ar fi fost de

ajuns, ar fi dat eventual toţi banii lui, şi cine ştie, poate că atunci, ca om sărac, ar fi găsit în aspiraţiile acelea stimulentul sufletului său neliniştit. Dar aşa, nu puteau să-i ajungă! Deodată, întorcându-se să-l privească pe Lino Apes, simţi în adâncul lui, ca o feroce batjocură, versurile lui Leopardi din cântecul italian:

L' armi, qua l' armi: io solo
Combatterò, procomberò sol io![88]

Şi sări în picioare, la aplauzele care izbucneau, chiar în momentul acela, în sală, să încoroneze discursul elocvent al lui Cataldo Sclàfani, şi împreună cu toţi ceilalţi, fără să vrea, se îndreptă să strângă mâna oratorului.

Dar atunci Lino Apes, din locul lui, cu zâmbetul socratic pe buze şi în ochi, întrebă cu glas tare:

— Domnii mei, şi la ce concluzie am ajuns?

Părea totul încheiat; sarcina îndeplinită; şi fiecare se simţea parcă uşurat şi despovărat de o mare greutate. La apelul lui Apes toţi se priviră în ochi, surprinşi, stingheri, reîntorcându-se, foarte abătuţi la locurile lor.

— Natura – domnii mei – continuă Lino Apes, de îndată ce-i văzu aşezaţi, – natura în eternitatea ei, poate să nu tragă concluzii, dimpotrivă, nu poate să tragă concluzii, deoarece dacă ajunge la o concluzie, s-a sfârşit. Dar omul, trebuie să încheie; are nevoie să conchidă, sau cel puţin să creadă că a ajuns la o concluzie, omul! Ei bine, domnii mei, la ce concluzie vom ajunge noi? Suntem oameni şi pentru asta am venit aici. Dar vă citesc în ochi. Voi nu aveţi nicio poftă să ajungeţi la o concluzie deşi nu sunteţi eterni! Voi aţi călătorit. Mulţi dintre voi vor continua călătoria până la Reggio Emilia. Aici, la Roma, cine vine pentru prima dată, are de văzut atâtea; şi timpul trece repede. Iertaţi-mă dacă vă vorbesc astfel; ştiţi că eu văd în amănunt şi vorbesc cum văd. Am puţină

[88] Armele, aici armele; eu singur / Voi lupta, numai eu voi cădea! (n.tr.).

încredere în concluziile oamenilor, fiindcă toţi, privind înapoi, la un moment dat, considerându-şi operele şi zilele, dau cu amărăciune din cap şi recunosc: „Da, ne-am îmbogăţit”, sau: „Da, am făcut asta sau cealaltă, – dar la ce concluzie am ajuns în cele din urmă?” Într-adevăr, la drept vorbind, nu ajungem niciodată la nicio concluzie, fiindcă suntem toţi în natura eternă. Dar aceasta nu înseamnă că noi, azi, aici, dat fiind momentul, nu trebuie să ajungem la o oarecare concluzie, fie şi iluzorie. Eu vă spun că aceasta se impune, deoarece altfel, vor veni de la sine, fără conducerea voastră luminată şi fără consensul vostru, muncitorii din oraş, de la ţară, de la minele de sulf. Şi va fi o învălmăşeală oarbă, un tumult feroce, ceea ce ar putea fi în schimb o mişcare ordonată, premeditată, sigură. Consecinţele? Domnilor, de obicei le prevede cine nu e născut să le facă. Credeţi că este un motiv de a trece la acţiune? Să aducem la cunoştinţă modurile şi mijloacele. Întreaga Sicilie este acum fără miliţii. Trei, patru companii de infanterişti fac pe jandarmii de operetă, azi aici, mâine dincolo, unde-i cheamă obligaţiile. Este împotriva lor, după cum spuneţi şi voi, o întreagă, compactă, armată de muncitori. Nici nu-i nevoie să fie înarmată; va fi de ajuns să fie dezarmaţi cei câţiva şi rămânem stăpâni pe situaţie. Nu? Spuneţi că nu? Aşteptaţi! Lăsaţi-mă să spun... sfinte Dumnezeule, să închei!

Dar n-a mai putut să continue. Aidoma broscoilor, lipiţi de pământ să adulmece marginea bălţii, care, dacă saltă unul şi se aruncă în apă, toţi ceilalţi câte doi, câte trei, se aruncă şi ei, făcând o zarvă cu orăcăitul lor din ce în ce mai înteţit, tot astfel ascultătorii, mai întâi încântaţi de vorbirea înţeleaptă a lui Apes, începuseră apoi să-l întrerupă, câte unul, apoi doi, trei deodată, ca imediat după aceea, între adepţi şi adversari, să izbucnească polemica de peste tot, violentă.

Dintr-o parte Lando Laurentano aproape că-i ruga:

— Da, iată, dacă este ceva de făcut, prieteni...

Din cealaltă, Bixio Bruno şi Cataldo Sclàfani strigau:

— Nu! Nu! Ar fi o nebunie! Dar ce! ruină!

Şi provocări, invective, propuneri, se încăierau câtva timp în sală. Unii dintre ei, şi, printre aceştia, Covazza, au plecat indignaţi. La un moment dat, unul, înfricoşat rău de tot, făcând semn de tăcere se repezi cu braţele ridicate în grupul unde fremătau mai rău protestele şi anunţă:

— Domnii mei, suntem spionaţi!

Toţi ochii se întoarseră spre cele două ferestre.

În spatele gardului de fier al grădinii doi bărbaţi spionau într-adevăr, căutând să se ascundă în spatele plantelor. Celsina Pigna privi şi ea pe fereastră, şi de îndată ce-i zări pe cei doi, se făcu în obraji ca para focului.

— Dar nu! – se repezi să spună, irezistibil. Îi cunosc eu… Mă aşteaptă pe mine.

În fata zâmbetului ei roşu aprins şi a ochilor ei scăpărători, controversa a căzut, ca şi cum nimănui nu i se părea posibil s-o mai continue, când mândreţea aceea de fată, pe care se prefăcuseră toţi că nu o observă, înaintă brusc, atrăgându-le parcă atenţia: Sunt aici eu, isprăviţi: sunt aşteptată!

Puţin timp după aceea, de îndată ce toţi, în afară de Lino Apes, au plecat, Celsina se apropie de Lando Laurentano şi-l întrebă, făcând aluzie la unul din cei doi care o aşteptau în spatele gardului de fier:

— Nu-l cunoaşteţi? Este nepotul dumneavoastră…

— Nepotul meu? – întrebă cu uimire Lando, care ignora cu totul faptul de a avea vreunul.

— Ba da, Antonio Del Re, – afirmă Celsina. Fiul verişoarei dumneavoastră Anna, sora domnului Roberto Auriti.

— Ah! – exclamă Lando. Şi de ce n-a intrat?

Imediat după întrebare, Celsina observă pe chipul lui Laurentano o tulburare bruscă, şi o interpretă în felul ei, că el, bănuind ceva între ea şi nepot, s-ar fi căit de întrebarea inoportună, şi se grăbi să răspundă:

— Nu este de-ai noştri, ştiţi! Stă aici la Roma, în casa

domnului Roberto, la Universitate... Dar mi-e teamă că...

Se întrerupse, dându-şi seama că Laurentano, abstract, absorbit, nu o urmărea; şi imediat reluă:

— Vă aduc salutările lui Lizio, preşedintele *Grupării muncitoreşti* din Girgenti, şi salutările tatălui meu. Şi eu cred, dacă pot să-mi exprim părerea, că nu a sosit timpul de a acţiona. Avem în *gruparea* de la Girgenti circa opt sute de înscrişi... Dar sunt numai nume; vin puţini, plătesc puţini...

— Da, desigur, da, desigur, desigur... – îi spuse atunci, râzând graţios, cu toată faţa lui nespus de urâtă, Lino Apes, vrând parcă s-o facă să înţeleagă că el vorbise în felul acela numai cu intenţia de a-i face pe toţi să plece. Să acţionăm? Dar ar fi o nebunie! Am spus-o în glumă, domnişoară!

Ochii Celsinei scăpărară scântei. L-ar fi pocnit. Îi zâmbi. Întinse mina lui Lando Laurentano şi:

— Îmi permiteţi – spuse – vă las în deplină libertate.

Olindo Passalacqua, *quondam*[89] tenor, soţul onorific al maestrei de canto, doamna Lalla Passalacqua-Bonomé, cât şi cenzor efectiv al *Conservatorului particular Bonomé,* de aproape două ore, căuta în fel şi chip să ţină în frâu nerăbdarea mută şi furioasă a lui Antonio Del Re. Vorbea în şoaptă, şi, din când în când. Pe ascuns, dacă Antonio Del Re răbufnea, uitându-se în altă parte, scotea cu abilă eleganţă ceasul mic al soţiei şi spunea: „Sărmanul, are dreptate” – mai întâi prin mimica ochilor, a sprâncenelor, a gurii şi imediat după asta, cu altă mimică: „Sunt aici, mai departe; să continuăm!” Şi continua să vorbească, să vorbească, parcă la comandă; dar într-o manieră atât de aparte, nespus de comică şi aproape de neînţeles, foarte repede, zburând şi sărind de la una la alta, cu subînţelesuri referitoare la întâmplări îndepărtate şi bizare din existenţa lui agitată. Şi la fiecare salt, la fiecare zbor, interveneau alterări subite ale

[89] Cândva (lat.) (n.tr.)

chipului şi ale glasului, exclamaţii şi rânjete, gesturi de furie sau de bucurie, sau de ameninţare, de compătimire sau de indignare, de-l făceau să rămână năucit şi cu gura căscată pe cel care, deşi ignora întâmplările acelea, reuşea totuşi să-l asculte câtva timp, fără să izbucnească în râs. Olindo Passalacqua, în faţa acestei năuciri, rămânea satisfăcut; pentru el echivala cu măsura efectului; şi cu mâinile desfăcute evantai îşi trăgea în sus, sus, sus, de pe toate părţile părul creţ lung şi cărunt ca să-şi ascundă chelia din creştet, şi apoi, cu două arătătoare întinse îşi atingea acele ceruite ale mustăţilor vopsite, vrând parcă să pună punct acelui gest obişnuit sau ca să se convingă că, în verva înflăcărată a vorbirii, nu-i căzuseră.

— O nimica toată, ar fi de ajuns o nimica toată! – spunea. Uite, ce sunt două lire pe zi? Şi aş vrea să spun şi mai puţin! O nimica toată... Nenorocitul! Câţi nu aruncă cu nepricopsiţii aceia care-i mânjesc, cum se cheamă... sigur... stema strămoşească! Porcii! Şi socrul meu pentru Italia distruge activitatea teatrului *Carolino,* la Palermo... Comori! Era de ajuns simpla *Jone...* bietul Petrella!... calul meu de bătaie... Acolo, totul ruinat... din cauza acestor porci! Îi auzi cum strigă? Şi e principe, da, domnule... Să le fie ruşine... Spun şi eu, două *lirette* pe zi pentru o operă meritorie... Dumnezeu din ceruri, un noroc ca acesta! Totul gratis... Şi ce ştii tu? Anumite pacte infernale... sclavie pe toată viaţa... Eu, eu, timp de peste zece ani, triumfător şi sclav... Aici, în schimb, numai ca el să spună da... M-aş angaja eu, Nino, m-aş angaja eu s-o aduc în mai puţin de un an pe cele mai importante scene din Italia. Tu mă cunoşti; mă zbat, nu mă dau în lături... cum se spune? Ştiam şi în latină, cuvântul, fir-ar să fie! Cuvântul... dacă-mi dau cuvântul! Şi ce-mi rămâne? singurul patrimoniu. Va trebui s-o hrănesc ceva mai bine la început: asta da! Dar şi când o veni... când o veni... oh, dacă o veni... Şi nenorocita de muzică modernă...

Olindo Passalacqua descoperise o voce extraordinară în

gâtul Celsinei Pigna, de îndată ce o auzise vorbind.

— Şi cu mutrişoara ei, ce, glumeşti? Furori! Mă angajez eu, va face furori! I-ar fi de ajuns cumnatului meu, un prăpădit de cec, fie şi de o liră şi jumătate pe zi, pentru cheltuielile de hrană... S-o hrănim bine... şi în mai puţin de un an... crezi că nu?

Antonio Del Re se scutura tot din nou, cu furie, de îndată ce un cuvânt de al lui Passalacqua reuşea să se lanseze în tumultul gândurilor violente cărora le era pradă. Cu o zi în urmă, Celsina se prezentase, pe neaşteptate, în casa unchiului Roberto, în timpul mesei. Zăpăcit, buimăcit de viaţa zgomotoasă a marelui oraş, cu aspecte noi, cu obiceiuri noi şi ciudate, nu reuşise în niciun chip să-şi ţină promisiunea făcută mai înainte de a pleca, adică de a-i găsi imediat o situaţie la Roma. Îi scrisese totuşi că în curând, de cum avea să se stabilească, avea să înceapă să caute; cu siguranţă însă, în sinea lui îşi spunea, că nu numai că nu ar fi reuşit, dar că nu ar fi avut nici curajul, nici modalitatea de a încerca, stingher cum se simţea, şi cum avea să continue să se simtă câtva timp, într-o buimăceală care îi tăia parcă respiraţia şi făcea ca totul în jur să i se clatine, apărându-i lipsit de consistenţă. Această buimăceală, într-adevăr, nu numai că a durat, dar chiar i s-a amplificat, în mijlocul acelei precarităţi de existenţă excentrică, perturbată, în casa unchiului său. Cum s-ar fi putut el adapta să trăiască astfel, să se reculeagă într-o oarecare ordine a lui meticuloasă, în mijlocul unei asemenea dezordini, să găsească un petec de pământ în care să-şi înfigă rădăcinile? Îl înţelegea pe Olindo Passalacqua, pe doamna Lalla (Nanna cum o numeau) şi pe fratele ei, Pilade Bonomé: ţigani; primul, venit cine ştie de unde; ceilalţi doi, copiii unui impresar de teatru, aflat mai înainte de 1860 la Palermo şi luat de curentul liberal al tinerilor domni din aristocraţia palermitană, frecventatori asidui ai scenei teatrului *Carolino.* Ajungând după câţiva ani la faliment, săraci, *victime ale revoluţiei,* cum mai spunea

încă Olindo Passalacqua, care, de îndată ce s-a căsătorit cu fata impresarului şi-a pierdut vocea; veniseră la Roma, puţin după ’70 şi se lăsaseră pe spatele unchiului Roberto, recomandaţi de un prieten din Palermo. Să se aventureze în bezna destinului, să se lanseze în cele mai extravagante poveşti, să ia de la o clipă la alta cele mai trăsnite hotărâri era pentru ei ca şi cum ar fi băut un pahar cu apă. Azi aici, mâine colo; azi belşug, mâine mizerie; le era de ajuns ca în fiecare zi să ajungă până seara, oricum, fără să dea înapoi din faţa tuturor posibilelor piedici, a sacrificiilor cele mai dure, aruncând în mare lucrurile cele mai dragi şi mai sacre, numai să salveze barca, o barcă fără busolă, nici ancoră, nici cârmă, asaltată de valuri necontenite, în acea perpetuă furtună pe apă care le fusese viaţa. Dar totuşi, acest lucru părea minunat la ei, demn de milă şi totodată comic, deoarece deşi aruncaseră tot fără nicio reţinere, rămăseseră totuşi cu sufletul curat, – de o ingenuitate luminoasă şi înaripată, cu o vibraţie delicată, rămăseseră afectuoşi, generoşi, totdeauna gata să facă ceva pentru alţii, să încurajeze, să sară în ajutor, să se aprindă de entuziasm pentru orice acţiune nobilă. Ceea ce era incorect, rău, ruşinos, în viaţa lor poate că ei considerau cu toată sinceritatea de neimputat lor. Necesităţi asupra cărora trebuia să se închidă un ochi, şi dacă unul nu era de ajuns, amândoi.

Cu câtă demnitate, de exemplu, Olindo Passalacqua, după ce mâncase la masa unchiului Roberto şi după ce-i atrăsese atenţia acestuia să nu uite să-i spună Nannei să ia picăturile pentru dureri de inimă sau să-l roage să ia imediat de pe masă fructiera înaltă de teamă ca, atingând neatent pufuleţul de pe pieliţa vreunei piersici, ferească Dumnezeu, să nu-i curgă sânge din nas, cum i se mai întâmplase şi altă dată; îi lăsa lui patul matrimonial şi, urându-i soţiei noapte bună şi vise foarte plăcute tuturor; şi canarilor şi mierlei din colivii, şi papagalului *Coco* pe beţigaşul lui; şi maimuţicii ftizice *Titi,* pe inel;

Ragnettei, pisicuţa cu guleraş şi cravată; celor doi câini bătrâni, *Bobbi* şi *Piccini,* invalizi, amândoi într-un coş, unul orb şi celălalt surd; se retrăgea cu cele două degete arătătoare pe vârful mustăţilor, cu pieptul umflat în rigida severitate a cenzorului inflexibil, să doarmă în *Conservatorul Particular* al cumnatului Bonomé, pe strada Pontefici! Şi ce corabie a nebunilor masa aceea, la care stăteau în fiecare seară patru-cinci străini, invitaţi de ultim moment sau care se invitau singuri, deputaţi, prieteni de ai lui Roberto şi Corrado Selmi, maeştri de muzică cu chică, cântăreţi de ambele sexe! Ce discuţii se mai dezbăteau, şi adesea la ce glume se trecea! Şi ce milă făcea unchiul Roberto acolo în mijloc, unchiul Roberto pe care el, de la distanţă, şi-l închipuise cu aceleaşi sentimente şi aceleaşi idei ca ale bunicii şi ale mamei (şi nu pe nedrept, fiindcă în fiecare zi i-o dovedea prin cele mai delicate atenţii şi grijă paternă), ce milă, să-l vezi acolo în mijloc, participând la discuţiile acelea, la glumele acelea, şi din când în când, să-i surprinzi pe chip o privire, un zâmbet mâhnit, de umilinţă, dacă-i întâlnea ochii care-l priveau uimiţi şi îndureraţi! Ce îndrumare îi mai putea da acum unchiul acela? Şi-ar fi putut permite tot, convins că n-ar putea avea din partea lui nicio dojană, nicio frână. Se înscrisese la Facultatea de ştiinţe; dar cum să studieze în casa aceea care duduia, se văicărea, se gargarisea de dimineaţă până seara cu tot felul de triluri, solfegii şi vocalize? De altfel, Universitatea, atât de departe, numeroşii studenţi, veseli şi lipsiţi de griji, îi treziseră încă din prima zi o aversiune de neînvins, antipatie, descurajare, indignare, ciudă; şi găsind câte o scuză mereu, nu se mai dusese, îşi închipuise, şi imediat considerase drept cert, că vreunuia dintre băieţii aceia răi le-ar fi putut veni ideea de a-şi bate joc de el, atât de serios şi de diferit faţă de ei; şi ce s-ar fi întâmplat atunci? Numai la gândul acesta şi se simţea oripilat. O ocazie banală, o scânteie în momentul acela, şi furia reprimată cu atât efort ar fi izbucnit îngrozitor. Avea impresia că

viaţa i s-ar fi învârtejit în adânc, unde clocotea, stârnită de remuşcarea acelei lenevii şi din nevoia prepotentă de a-şi găsi oricum o răbufnire. Dar cum să se sustragă leneviei, dacă avea acum certitudinea că nu putea să facă nimic, din moment ce totul i se încâlcise şi i se învălmăşise în creier? Şi unde să găsească o descărcare? Parcursese Roma, de la un capăt la altul, ca un nebun, aproape fără să vadă nimic, absorbit de gândurile lui, în nemulţumirea neagră de toţi şi toate, în clocotul acela continuu al gândurilor impetuoase care, mai înainte de a i se preciza, îi fierbeau în suflet, lăsându-l gol şi buimac, cu trăsăturile feţei alterate, pumnii strânşi, unghiile înfipte în palmele mâinii.

În fine, din furia surdă care-l devora, din inerţia aceea sumbră şi înţepătoare, o idee cumplită, monstruoasă, începuse să-i încolţească în creier, care începuse imediat să i se nutrească vorace din toată ranchiuna împotriva vieţii, adunată şi mocnită încă din copilărie. Ideea îl străfulgerase, auzind într-o seară, la masă, discutându-se despre bombele aduse de Francesco Crispi în Sicilia, în ajunul Revoluţiei din 1860 şi de pregătirea lor. Corrado Selmi spusese că pregătise unele şi el, noaptea, în magazia luată cu chirie de Francesco Riso lângă mănăstirea Gancia. Tare în noţiunile de chimie modernă, începuse să râdă şi demonstrase cât de puerilă părea pregătirea aceea şi că acum s-ar fi putut obţine efecte mult mai ucigătoare cu explozibile de un mai mic volum.

— Iată! – exclamase atunci Corrado Selmi. Pentru a ne distra puţin, ar trebui să aruncăm din tribune o mică jucărie de asta în aula Parlamentului!

Deodată, se simţise cuprins şi dominat tot de această idee. Strigătele de indignare din piaţă din cauza fraudelor descoperite în bănci, mai întâi bănuiala şi apoi certitudinea că şi unchiul Roberto cu Selmi erau implicaţi în scandalul acelei fraude, veştile din ce în ce mai grave care soseau din Sicilia, îl hotărâseră să caute mijloacele şi modul de a-şi realiza cât mai curând ideea. Şi aşa, pentru

el totul era sfârşit! Dacă unchiul Giulio, care plecase în mare grabă în Sicilia, la Girgenti, nu reuşea să obţină de la fratele bunicii banii, unchiul Roberto urma să fie arestat; şi atunci, prăbuşirea, abisul... Ah, dar mai înainte! Da, da, aceasta ar fi răzbunarea dreaptă, aceasta va fi revărsarea tuturor amărăciunilor, care intoxicaseră viaţa lui şi pe aceea alor săi; şi tovarăşilor lui de acolo, din Sicilia, flecari, avea să le demonstreze că el, singur, ştia să facă ceea ce ei toţi împreună nu aveau să ştie niciodată.

Ei bine, tocmai în momentul acela venise şi Celsina la Roma. Văzând-o că-i apare în faţă, aprinsă toată la chip şi râzătoare, stingherită oarecum, simţise o ciudă nespus de crudă. I se părea că nimic nu se mai putea întâmpla, nimic nu mai putea să se mişte fără impulsul lui; că toţi aveau să stea la locurile lor neclintiţi şi parcă suspendaţi în aşteptarea actului măreţ şi cumplit pe care avea el să-l înfăptuiască. Prin urmare, cum de venise Celsina, fără ca el să fi făcut ceva ca s-o aducă? Banii lui Lando... mda! banii pe care îi refuzase unchiului Roberto... *Grupările muncitoreşti* din Girgenti... Bufonerii! Şi ce furie, văzând cu ce efuziuni o primiseră pe Celsina soţii Passalacqua, pentru care era lucrul cel mai firesc din lume ca o fată să se aventureze singură până la Roma cu un pretext ca acela, şi să se prezinte acolo în căutarea iubitului ei, hotărâtă în ideea de a nu se mai întoarce în Sicilia. Se schimbase la faţă sub privirile lor zâmbitoare de maliţie şi indulgenţă care-i spunea clar: „Hai, ce e rău în asta? Am înţeles! Nu te ruşina!” Şi unchiul Roberto rămăsese acolo, cu obişnuitul său zâmbet mâhnit, în spatele căruia voia să ascundă plictiseala pe care i-o provoca orice noutate: numai plictiseala. Şi pentru el nu era nimic rău ca o fată să vină să-i viziteze nepotul în casa lui, într-un moment ca acela, cu abisul deschis în faţa lor, în care erau pe punctul de a se prăbuşi cu toţii. Pentru cei doi Passalacqua abisul nu însemna nimic; una din atâtea alte dificultăţi, ale vieţii, de depăşit; şi pentru a o depăşi aveau o încredere oarbă

în Corrado Selmi. Era de ajuns de altfel pentru a-i linişti calmul pe care Roberto şi-l impunea pentru a nu o agita pe *Nanna* a lui, bolnavă de inimă. Gata, gata cu acel *domnule Antonio* şi cu acel *dumneavoastră,* cu care începuse să-i vorbească Celsina! Pe cine voia ea să ducă de nas? dar să-şi spună tu! Oh, draga de ea... Ei da, bravo, să râdă... Dacă nu râdea la vârsta aceea din toată inima cu ochii aceia şi cu boticul acela... Ah, ce voce! Dar auzi?... un clopoţel! Nu încercase niciodată să cânte? Nu cântase oare niciodată, măcar aşa, în glumă? niciodată? niciodată? Dar trebuia să încerce, imediat... imediat... Imposibil să nu aibă glas, cu inflexiunile acelea, cu modulaţiile acelea... Hai, o canţonetă, oricare, în salonaş, imediat, imediat... Iată lozul cel mare! Nimic mai bun decât expedientul acesta ca să nu se mai întoarcă în Sicilia! Mijloace materiale pentru studiu? Dar era ea, doamna Lalla, şi *Conservatorul particular Bonomé.* Lecţii gratis, note şi pian gratis: doar un mic cec pentru hrană. Şi Olindo Passalacqua, aflând că Celsina era tovarăşă de încredere a lui Lando Laurentano, imediat îi sugerase ideea de a-i cere acestuia un cec. Nu? De ce nu? Operă meritorie! Blestemate scrupulele şi pudoarea care împiedică conştiinţa de a face un bine! Puteau să-i propună lui Laurentano restituirea acelui mic cec după primele câştiguri; dar, nu, domnii mei, asemenea propuneri le fac exploatatorii, cămătarii, motive pentru care un adevărat gentilom trebuie să se abţină să le facă... Stupizenii! Mizerii! La auzul unor asemenea discuţii Antonio se răsucise pe scaun. Ar fi vrut s-o apuce pe Celsina de un braţ şi să-i strige în faţă: „Pleacă! Du-te de unde ai venit! Aceştia sunt nişte nebuni care dansează pe marginea prăpastiei. Du-te, du-te! Eu voi deschide abisul! Nu mai e nimic! Eu însumi nu mai exist; totul s-a sfârşit!” Dar totuşi, iată-l acolo: împreună cu Passalacqua o însoţise pe Celsina până la vilişoara lui Lando şi acum stătea acolo să aştepte ca să se termine adunarea şi ea să iasă. Celsina îi mărturisise în taină că nu-i va face nicio

aluzie lui Laurentano despre acea ridicolă propunere de cec; îl va ruga doar să se intereseze în vreun fel ca s-o ajute să găsească, prin relaţiile lui, o slujbă cât de modestă la Roma. Celsina îşi propusese, în schimb, să-i ceară cecul pentru el, pentru Antonio. El îi mărturisise cu o seară în urmă situaţia cumplită în care se afla unchiul lui.

— Şi tu? – îl întrebase ea.

Nu avusese alt răspuns decât un gest furios, de disperare. Îi trecuse prin cap bănuiala că el ar fi ticluit ceva violent împotriva lui însuşi; şi încercase să-l trezească, să-l încurajeze. Venise cu sufletul înflăcărat de vise şi de speranţe, plină de încredere în ea, gata şi pregătită să învingă orice obstacol. Ei bine, acum aveau să fie în doi ca să le împartă şi să le înfrunte; ea avea să-l antreneze în entuziasmul ei. E posibil ca el cu familia din care făcea parte să piară? Şi în fond nu mai era şi celălalt unchi? Hai, hai! Dificultăţile aveau să fie pentru ea! Dar iată că râdea de ele!

Ieşi din vilişoară înfuriată la culme.

— Nimic! Bufoni!... Să mergem, să mergem! – spuse, împingându-şi prietenii.

— N-aţi vorbit? – întrebă emoţionat şi amărât Passalacqua.

— Dar ce să vorbesc! – se enervă Celsina. Sunt nişte nebuni, proşti, cretini, imbecili... Vorbărie, vorbărie, declamări sau flecăreli insipide care ar vrea să fie spirituale... Hai, hai, hai! Dar cel puţin am câştigat faptul de a mă afla aici, la Roma! Nino, pentru Dumnezeu, Nino, nu mai face mutra asta! Du-te!... Da, da, e mai bine să pleci, decât să mă întristezi astfel!

Olindo Passalacqua alergă după Antonio care, mâniat la culme, iritat rău de tot, lungise pasul; îl reţinu, invitând-o cu mâna pe Celsina să se apropie imediat, propunându-le calm şi prudenţă, prin tot felul de gesturi. Dar Celsina, zâmbind şi apropiindu-se încet, încet, îi făcea semn din cap să-l lase să plece.

— Dar astea-s nebunii, iertaţi-mă... calm, copii! Aşa vă orbiţi... Şi leacul? leacul, aşa, orbindu-vă cu furiile, nu-l mai găsiţi. Leacul există totdeauna, dragi prieteni; la toate există un leac; mai mult sau mai puţin dur, mai mult sau mai puţin radical... dar este! Nu trebuie să vă speriaţi... înainte de toate, cum! Spune, asta? Asta nu! Asta niciodată!... Apoi, hei, dragi prieteni, ştiu eu! Asta şi altceva!... Totuşi, totuşi, totuşi... spun, să ne înţelegem, respectând totdeauna legile... legile... Suntem gentilomi! Nino, tu ştii, mă fac în patru, nu mă... nu mă...

— Ce faci? Ce vrei? Ce te tot frământi aşa? – îl întrebă Celsina pe Nino, care rămăsese gâfâind, într-o atitudine înspăimântătoare... Termină! Degeaba te tot înfurii... Eu mă simt atât de liniştită şi de mulţumită! Hai termină! Pe unde o luăm, domnule Olindo? Tu... tu priveşte-mă... nu, nu, priveşte-mă bine în ochi... aici în ochi... Mai înainte de a pleca îţi aminteşti?

Nino îşi contractă faţa într-o supraexcitare nemaipomenită, respirând îngrozitor pe nas cu mâna pumn apăsată tare pe gură.

— Acum, gata! Mergem! – reluă Celsina – dumneavoastră, domnule Olindo, trebuie să-mi spuneţi doar atât, dar trebuie să mi-o spuneţi cu toată francheţea: Am voce?

Olindo Passalacqua se trase un pas înapoi, cu cele două mâini pe piept:

— Dar eu am cântat cu Pasta, dumneavoastră ştiţi? cu Lucca am cântat; eu am cântat cu cele două Brambilla...

— Bine, bine – îl întrerupse Celsina. Prin urmare dumneavoastră sunteţi convins că am voce?

— De aur! – exclamă Passalacqua. De aur, de aur, de aur, v-o spun eu! Şi-n mai puţin de un an, dumneavoastră...

— Bine – îl întrerupse din nou Celsina. Atunci ascultaţi-mă... o altă favoare! Am eu grijă să-mi procur micul cec, cum spuneţi dumneavoastră. Sunt capabilă să mă prezint în toate prăvăliile în care mă duc, în toate hotelurile,

birourile, băncile, cafenelele, dacă au nevoie de o contabilă, o tânără în prăvălie, interpretă, ce dracu o fi! Am diplomă în contabilitate, licenţă de onoare; cunosc două limbi, engleza şi franceza... Dar şi ca croitoreasă accept, ca modistă... Nu ştiu nici să ţin acul în mână, dar învăţ eu! Învăţătoare, guvernantă, institutoare... Lăsaţi pe mine! Acum dumneavoastră plecaţi. Lăsaţi-mă singură cu frumuseţea asta de ciudăţenie umană! La revedere!

Şi, luându-l pe Antonio de un braţ plecă.

— Arată-mi Roma!

Dar ce să-i arate! Nu putea să vadă nimic, cu creierul încâlcit. Vorbea, vorbea, şi ochii îi scăpărau înflăcăraţi, sub pălărioara aceea cu o pană îndrăzneaţă; buzele aprinse îi fremătau şi râdea, fără umbră de maliţie, tuturor acelora care se întorceau s-o privească.

— Nino, ascultă-mă – îi spuse la un moment dat, încet, la ureche. Du-mă departe, într-un loc solitar... departe... vreau să cânt!... Am nevoie, să aud cum cânt... De-ar fi adevărat! Gândeşte-te ce ar fi! Ah, de-ar fi adevărat! Nino drag! Să mergem, să mergem!

Continuă să ciripească tot timpul pe drum. Îi spuse că, prin forţa lucrurilor, mai înainte de a deveni o soprană, o contraltă celebră, era obligată să-şi găsească un soţ, dat fiind numele ei urât care o amăra.

— Celsa merge; dar Pigna![90] Îţi pare posibil? Să vedem puţin, să punem... Celsa... şi mai cum? Celsa Del Re? Oh, Doamne, nu! Părerile mele politice... Del re? (A regelui.) Imposibil, Nino! Nu pot deveni soţia ta, e fatal! Dar tu, de altfel, nici nu mă vrei... Ah, ah, mi-ai făcut o vânătaie pe braţ... Mă vrei? Ei, atunci, Celsina Del Re, şi nu mai vorbim! Celsina Maiestăţii Sale, este comic, ştii? A Maiestăţii Sale Antonio I.

Au ajuns, după asfinţit, dincolo de incinta militară, în apropierea Poligonului, pe malul drept al Tibrului. Monte Mario îşi îndrepta creasta de chiparoşi spre cerul purpuriu

[90] 1. con de pin 2.ciorchine 3. vârf, extremitate 4. crepină, sorb (ital.) (n.tr.)

şi vaporos şi vasta câmpie care serveşte drept câmp de exerciţiu trupelor, şi marginile ierboase ale râului, în umbra învăluită în violet, păreau smălţuite. În tăcerea uimită parcă, mai mult decât vocea, se auzea mişcarea apelor dense, de un verde mort, colorate de reflexele roze ale cerului, ici, colo, pătate de câte un plaur negricios.

— Frumos! – suspină Celsina, privind în jurul ei. Şi cu impresia că adevărata viaţă ar fi dispărut de acolo, rămânând aproape o larvă, în amintire sau în vis, dulce şi melancolică, adăugă încet: Unde suntem?

Apoi, adresându-se lui Antonio, care se aşezase pe un pietroi şi privea în pământ aplecat, cu mâinile strânse între picioare:

— Dar ce faci? – îl întrebă. Dar tu nu vezi, nu m-ai simţi nimic? Ridică-ţi capul, priveşte, ascultă... liniştea asta... râu... şi acolo Roma... şi eu care sunt cu tine aici!

Se apropie de el, îi puse o mână în păr, se apropie să-l privească în faţă, şi:

— Tu încă nu ai douăzeci de ani! Şi eu am optsprezece! ...

Antonio se scutură furios, ca s-o respingă, şi atunci ea, indignată, ridică din umeri şi se îndepărtă.

Puţin după, asta, de departe, ajunse până la Antonio sunetul vocii ei care cânta, în tăcerea aceea, limpede şi pătimaşă.

Disperat, strângând pumnii în furia geloziei, o şi vedea îmbrăcată ca o artistă, într-un teatru vast, în faţa luminilor rampei. Se ridică fremătând tot; se îndreptă spre ea:

— Să mergem! Să mergem! Să mergem!

— Cum ţi se pare? – îl întrebă ea, cu un surâs proaspăt de beatitudine.

Antonio o strânse de braţ şi, privind-o cu ură în ochi:

— Te vei pierde! – îi scrâşni printre dinţi.

Celsina izbucni în râs.

— Eu? – întrebă ea. Dar dacă tu nu mă vrei, se vor

pierde cei ce se vor apropia de mine, dragul meu! Eu am aripi... aripi... Voi zbura!

CAPITOLUL AL TREILEA

ONOREVOLE IGNAZIO CAPOLINO nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. Mii de muncitori, în colegiul lui, exasperaţi de foame din cauza închiderii minelor de sulf ale lui Salvo, ameninţau tumulturi, jafuri, incendii, măceluri; Aurelio Costa, expus mâniei acelora din cauza făgăduielilor făcute în numele lui Salvo, fremăta de indignare la spiritualele palavre ale Excelenţei Sale, subsecretarul de stat la Ministerul agriculturii; şi el exulta de bucurie din cauza nesperatei afabilităţi, de aerul confidenţial, de vechi prieten, cu care „sub-excelenţa" aceea îl primise.

Cerând audienţă pentru Costa, se temuse că prestigiul ostentativ, lăudata prietenie personală cu membrii guvernului, puşi la probă, ar fi suferit cea mai dureroasă umilinţă; şi în schimb... Dar desigur, desigur, nebuni de legat, foarte bine! duşmanii ordinei sociale, – muncitorii din minele de sulf! o lume ticăloasă, dar desigur! exaltată de patru impostori demni de spânzurătoare! Măsuri Extreme? de extremă rigoare? dar desigur! foarte bine! De asta era nevoie!... Hotărâre neclintită, mda! Neîndurare! Umanitate?... ei da, sigur... până unde era posibilă... Mda, da, oh, dragul meu... dar cum să nu? dar cum să nu?

Şi făcu un gest, cu timiditate, rău disimulată, vrând parcă să întindă o mână ca să-l bată uşor sau pe picior, sau pe umăr pe subsecretarul de stat, ca un căţeluş care, după ce s-a tot scălimbat şi s-a gudurat pe lângă stăpânul pe care-l ştie sever, riscă să ridice o lăbuţă ca o dovadă

că l-ar fi îmbunat.

Cât despre planul unui consorţiu obligator între toţi producătorii de sulf din Sicilia, studiat de prietenul inginer, aflat de faţă... ah, de mare valoare şi atât de modest, care face parte din corpul minerar guvernativ, da, a ieşit din *École des Mines* de la Paris – cât priveşte proiectul acela, iată dacă Excelenţa Sa ministrul ar fi vrut să binevoiască să-şi arunce măcar o privire... Nu, ei? imposibil, nu-i aşa? momentul, mda... da. Nu era momentul potrivit! Alte paie peste foc, desigur! De altceva era nevoie... dar desigur! foarte bine! Oh, dragul meu... cum să nu? cum să nu?

Ieşi din palatul ministerului umflat în pene şi congestionat ca un curcan, în timp ce Aurelio Costa, ca să se sustragă tentaţiei de a-l pălmui sau de a-i scuipa în obraz, palid şi mut, lungea pasul şi-l lăsa în urmă.

— Domnule inginer!

Costa, fără să se întoarcă, îi răspunse printr-un gest înfuriat al mâinii.

— Domnule inginer! – îl cheamă din nou Capolino, ajungându-l din urmă, îngrozitor de încruntat. Dar scuză-mă, dumneata eşti nebun? sau ce pretindeai mai mult?

— Lăsaţi-mă să plec! Pentru Dumnezeu, lăsaţi-mă să plec! – îi răspunse Aurelio Costa, foarte tulburat. Alerg la telegraf. Să vină aici el, don Flaminio! Eu plec mâine.

— Dar linişteşte-te! Vorbeşti serios? – reluă cu un ton arogant şi batjocoritor, Capolino. Ce vroiai dumneata din partea unui subsecretar de stat? Să-ţi arunce braţele pe după gât? Eu nu ştiu... Mai bine decât aşa? Nu mă aşteptam eu însumi la asemenea primire...

— Cred şi eu! – rânji, fremătând tot, Costa. Dacă dumneavoastră...

— Eu, ce anume? – replică repezit şi prompt Capolino. Ai fi vrut promisiuni vagi, praf în ochi? M-a tratat, mi-a vorbit ca un prieten, ca un adevărat prieten! Şi ţine cont că eu sunt deputat în opoziţie; că am fost combătut de guvern, cu îndârjire, în alegeri. Dumneata o ştii prea bine.

— Eu nu ştiu nimic! – răbufni Costa. Ştiu doar atât: că aveam ordinul, ordinul pozitiv, ca proiectul să fie cel puţin luat imediat în consideraţie de către guvern. Şi dumneavoastră n-aţi binevoit să aruncaţi măcar un cuvânt în acest sens; n-aţi făcut decât să aprobaţi...

Capolino îl opri, măsurându-l cu privirea din cap până în picioare.

— Vorbesc cu un bărbat sau cu un copil? Unde trăieşti dumneata? Poţi să crezi în mod serios că într-un moment ca acesta, în mijlocul acestui infern, poţi să te dedici examinării proiectului dumitale? Ordin! Ai răbdare! Când ai primit dumneata acest ordin de la Flaminio Salvo? Mai înainte de a pleca, nu-i aşa? Dar scuză-mă, acum... iată aici!

Şi Capolino cu un gest furios de indignare trase afară dintr-un mănunchi de hârtii pe care le ţinea sub braţ participarea la deosebita nuntă a excelenţei sale principele don Ippolito Laurentano cu donna Adelaide Salvo.

— Cred că ai primit-o şi dumneata! – spuse. Stai liniştit şi nu te mai gândi nici la ordine şi nici la proiecte!

— Aha, prin urmare, un joc? – exclamă Aurelio Costa. Pe pielea altora!

— Dar ce piele! – repetă Capolino. Dând din umeri.

— Pe pielea mea! pe pielea mea, da, domnule! – întări Costa aprins de mânie. Pe pielea mea fiindcă eu sunt cel ce va trebui să se întoarcă acolo, la Aragona, printre minerii din minele de sulf! Şi dumneavoastră ştiţi cum îi voi găsi, după şapte luni de grevă forţată? Tot atâtea hiene! Dar de ce oare m-a făcut să le promit tuturor... până şi aici, până şi aici, acum, i-am promis lui Nicasio Ingrao, şi fiului principelui? Şi toate studiile făcute?

— Dragul meu inginer, iartă-mă, – spuse liniştit Capolino, cu ochii întredeschişi, reţinându-şi zâmbetul, – dumneata ai de a face cu Flaminio de atâţia ani şi încă nu ţi-ai dat seama că Flaminio nu este numai un om de afaceri, ci şi un om politic. Acum politica, ştii? trebuie să

trăieşti puţin în mijlocul ei; politica, domnul meu, ce este în mare parte? un joc de promisiuni, ce mai! Şi dumneata, scuză-mă, te arunci în mijlocul ei tocmai în acest moment...

— Eu? – izbucni Aurelio Costa, ducându-şi mâinile la piept. Eu în mijlocul...

— Dar, desigur, desigur – afirmă cu putere Capolino. Ca un orb, iartă-mă! Şi n-o spun numai din cauza acestei poveşti, a proiectului. Dumneata nu vezi nimic, dumneata nu pricepi... nu pricepi atâtea lucruri! Ascultă-mă pe mine, domnule inginer; nu te mai amesteca în nimic! Întoarce-te la locul dumitale... Mă mâhneşte, crede-mă, sincer vorbind, să văd pe un om ca dumneata, faţă de care am atâta stimă, că face o figură... o impresie, nu frumoasă, ce mai! deloc frumoasă!...

Aurelio Costa rămase, la aceste cuvinte, mai întâi cu gura căscată, înmărmurit; apoi păli şi îşi plecă ochii pentru o clipă, nereuşind să-şi înfrâneze impulsul de ciudă:

— Mie?... – se bâlbâi el, – mie îmi vorbiţi astfel? mie?... Dar eu... Când oare eu... în ce fel de lucruri m-am aruncat eu, în mijlocul lor, din propria-mi voinţă? Am fost totdeauna târât, eu, tras de păr, şi sunt sătul, ştiţi? Sătul de aceste poveşti, de aceste intrigi, şi toane, şi scandaluri...

— De scandaluri, nu, să nu vorbim! – spuse Capolino.

— Da, domnule, scandaluri! – continuă Aurelio, fără să se mai înfrâneze. Scandaluri aici, scandaluri acolo, în sud... şi dacă nu le vedeţi dumneavoastră, le văd eu! Gata! gata! Eu n-am vrut niciodată nimic! n-am aspirat niciodată la nimic, ca să ştiţi, la nimic altceva decât să fiu împăcat cu conştiinţa mea, şi să fiu liniştit, făcând ceea ce ştiu să fac. Şi atât! Să vină el aici, acum, şi să se gândească, după promisiunile făcute, să aranjeze bine lucrurile, fiindcă vă repet, eu trebuie să mă întorc acolo, în Sicilia, şi nu vreau să-mi las oasele acolo. Vă salut cu tot respectul.

Ignazio Capolino îl urmări o bucată de drum din ochi; apoi se scutură cu un alt rânjet mut, şi dădu îndelung din cap. Dacă ar fi ştiut că adevăratul motiv pentru care Aurelio Costa voia ca Flaminio Salvo să vină la Roma era tocmai motivul pentru care el voia să nu vină: soţia lui!

Patosul cu care apăra proiectul acela, studiat într-adevăr cu tot zelul scrupulos pe care-l punea în tot ceea ce întreprindea, şi ciuda lui, văzând că totul căzuse baltă, aruncat acolo, fără nicio consideraţie şi aproape luat în derâdere, proveneau, în fond, din patosul unei alte pasiuni, din ciuda faţă de alt afront, pe care el, ca să nu-şi umilească în faţa lui însuşi amorul propriu, nu voia să-l recunoască. Îndepărtat de Flaminio Salvo de la Girgenti, cu scuza acelui proiect, tocmai în momentul în care fiica lui ştia că Nicoletta Capolino era la Roma cu soţul ei, alergase ca însetatul la izvor. Crezuse că dă de Nicoletta aici cum o văzuse ultima dată la Colimbètra, plină de măguliri faţă de el, înflăcărată şi provocătoare. Şi, în schimb, a fost o minune că n-a început să râdă, citindu-i în privirea profundă amintirea acelei seri de neuitat!

Capolino, care avea multe de obiectat în legătură cu comportamentul soţiei, în zilele acelea, ar fi putut să-şi dea seama; dar de când, la Colimbètra, încă cu pieptul bandajat, simţise nevoia de o pereche de ochelari, nu mai reuşea să vadă nimic cu claritatea dinainte, nici în el. Şi nici în jurul lui. Gluma glontelui acela, ţâşnit cu o inopinată violenţă din pistolul lui Verònica, îi tulburase profund concepţia asupra vieţii. Până atunci, crezuse că joacă el farse altora, farse care-i reuşiseră totdeauna; acum, pe neaşteptate, şi când îi era lumea mai dragă, îşi dăduse seama că, în ciuda tuturor diligenţelor şi împotriva oricărei previziuni, râzând de orice artă şi de orice prudenţă, întâmplarea, în orbirea ei, poate şi ştie şi ea să glumească, făcându-i pe alţii să le treacă pofta. Şi Capolino devenise foarte serios. Da, imediat, fie în urma emoţiei violente, fie din cauza sângelui pierdut, îi slăbise văzul. Principele don Ippolito, cu delicateţe, voise să-i

dăruiască el ochelarii, o pereche frumoasă de ochelari serioşi, cu braţe şi rame de bagà. Şi ochelarii aceia avură un efect neaşteptat şi ciudat asupra vieţii lui particulare şi a celei de deputat; mâinile lui, toate lucrurile dimprejur, soţia lui, trecutul lui, viitorul lui, i se prezentaseră prin linii, lumini şi culori noi, în faţa cărora el se văzuse aproape constrâns să asume imediat un anume comportament încruntat, oscilând între rece şi grav, care o făcuse pe soţia lui, pentru prima dată, să izbucnească într-un hohot de râs:

— Oh, bietul meu Gnazio!

Şi iată, că, în primul rând, soţia lui nu mai reuşise să-l urmărească îndeaproape pe Capolino; soţia lui care îi căuta ochii din spatele acelor ochelari noi, şi nu putea sub nicio formă să-l ia în serios.

Venind cu el la Roma, pentru cincisprezece-douăzeci de zile, cel mult o lună, Lellé stătea de peste trei luni acolo, fără să dea nici pe departe vreun semn că ar vrea să plece. Dar ce, era nebună? Exulta Lellé. Îşi găsise, în sfârşit, locul unde se simţea în elementul ei. La familia Vella, rudele lui Flaminio Salvo, şi puţin şi ale soţului, prin prima lui soţie, devenind imediat prietena familiei, adică de-a casei. Lui Francesco Vella îi plăcea fastul, donna Rosa Vella era aidoma surorii ei mai mici, donna Adelaide, exuberantă şi simpluţă, şi cei doi copii ai lor, Ciccino şi Lillina, dacă Nicoletta şi i-ar fi comandat anume, tot nu puteau fi mai pe gustul ei. Ce amor, Lillina! Rămânând necăsătorită, secătuită în simpatica ei urâţenie, nespus de vioaie, era tovarăşa inseparabilă a fratelui ei, Ciccino; mai şireată, mai îndrăzneaţă, mai dinamică decât el, îl ajuta, îl apăra, îl conducea, cunoscându-i cele mai ascunse taine. Frate şi soră nu se gândiseră niciodată la altceva decât să petreacă; şi Nicoletta, cu ei, în câteva zile devenise o călăreaţă perfectă; se şi dusese de trei ori la vânătoare de vulpi; şi teatre şi petreceri şi excursii: ca în ţara belşugului! Lillina ştia totdeauna cu precizie când era cazul să acuze o uşoară durere de cap sau să invoce

altă durere, oarecare, ca să-i lase liberi pe Ciccino şi pe noua prietenă, Lellé.

Capolino, oricât de mare era Roma, ca deputat şi cu ochelarii aceia serioşi, atrăgea privirile, aşa că se temea ca atitudinea soţiei, prea marea ei emancipare, să nu bată la ochi. De altfel, nu putea să sufere comportamentul ei, nu atât din cauza comentariilor celorlalţi, cât în ceea ce-l privea. Ca deputat şi cu ochelari, voia ca şi soţia lui, acum, să devină mai serioasă. La Roma şi cu familia Vella în jurul lor şi în libertatea pe care era constrâns să i-o lase, nu i se părea posibil. Flaminio Salvo, acum, după ce se căsătorise donna Adelaide, fără îndoială că ar fi avut nevoie de ea, la Girgenti. Pentru fata lui, se înţelege; pentru draga de Dianella, rămasă fără mamă. Dacă nu azi, mâine, avea să-i scrie Salvo să o roage să se întoarcă. Abia aştepta onorabilul Ignazio Capolino! Dar iată că, acum, imbecilul de Costa venea să-i întoarcă toate socotelile pe dos! Situaţia lui... Se temea pentru situaţia lui... Cap de măgar! Ei da, dacă în atâţia ani nu fusese în stare nici să-şi dea seama cel puţin că Dianella îl iubea, că avea la îndemână norocul, asemenea noroc! cum ar fi putut recunoaşte acum, că mai bine decât atât nu putea fi primit un deputat din opoziţie de către un subsecretar de stat? Şi îndrăznise să-l dojenească, pentru aprobările lui... Dar desigur! ca să-i facă lui plăcere, trebuia să-i apere pe muncitorii din minele de sulf, ca şi cum la ultimele alegeri el ar fi ieşit prin sufragiul acelor gentilomi! Pus între guvern şi socialişti, putea un deputat conservator, de opoziţie, să şovăie în a alege? Dar du-te să judeci lucrurile astea cu unul căruia norocul îi dădea pâinea fiindcă-l ştia fără dinţi! Până una, alta, Flaminio Salvo, ca să urmărească pe de o parte comedia acelui proiect, şi pe de alta ca să se întâlnească şi să stea de vorbă cu Lando Laurentano, care nu voise să asiste la nunta tatălui său, fără îndoială că ar fi răspuns chemării; şi fără îndoială că ar fi luat-o cu el şi pe Dianella care nu putea să stea

singură la Girgenti. Şi astfel poate că ar fi rămas şi Dianella câtva timp la Roma la unchii ei, ca să se mai distreze... şi... cine ştie! ochii lui Flaminio Salvo vedeau foarte departe – Lando se ducea uneori în casă la familia Vella, şi... cine ştie! Rămânând Dianella la Roma, adio întoarcerea lui Lellé la Girgenti. Tot gândindu-se astfel, Capolino răsufla şi sufla şi ochelarii lui serioşi, cu rame şi braţe de bagà, i se abureau.

Nu a trecut nicio săptămână şi Flaminio Salvo a venit la Roma împreună cu Dianella, după cum prevăzuse Capolino.

Dianella a sosit ca un cadavru viu; Flaminio Salvo, ca de obicei, sigur pe el, cu zâmbetul lui rece pe buze, a cărui privire lentă a ochilor, sub pleoapele groase, îi dădea o expresie de uşoară ironie. Au fost găzduiţi de familia Vella, care împreună cu soţii Capolino şi Costa s-au dus să-i ia de la gară. Donna Rosa, Ciccino şi Lillina încă n-o cunoşteau pe Dianella.

— Fata mea, dar cu ce te hrăneşti? cu şopârle? – o întrebă în primul rând mătuşa Rosa, văzându-i chipul ca de ceară, cu ochii îndureraţi şi rătăciţi. Dar înţeleg, ştii? Cu un om insipid ca tatăl tău, e greu să te simţi bine. Ah, eu i le spun verde, ştii? Nu sunt ca mătuşa ta, Adelaide, care-şi pleacă mereu capul în faţa tuturor. Sunt mai mare decât el şi trebuie să mă respecte.

— Eu tot îţi sărut mâna, – spuse don Flaminio, aplecându-se.

— Desigur! Iată aici: sărută, sărută! – reluă donna Rosa, întinzând mâna boantă, grăsuţă. Sigur că trebuie să mi-o săruţi! Stai puţin aici cu noi, la Roma, fata mea, şi vei vedea că te fac să te întorci în Sicilia, grasă şi frumoasă ca o maică stareţă! O vezi pe această doamnă? – adăugă, arătând-o pe Nicoletta Capolino. Cum ţi se pare? Urâtă mai e; trebuie să i-o spun; dar de când Ciccino şi Lillina au invitat-o la o cură de călărie, îi vezi ochiul? mai viu! Lasă-te în seama verilor tăi, draga mea! Hai să mergem! Să

râdem, să râdem... E de râs în viaţa asta, ţi-o spun eu!

Acasă, don Flaminio povesti minunăţii surorii lui, cumnatului, nepoţilor, prietenilor despre nunta principelui cu donna Adelaide, celebrată de monseniorul Montoro, în capela din Colimbètra, în mijlocul cremei de cetăţeni din Girgenti. Alteţa sa regală, contele de Caserta, avusese bunăvoinţa de a trimite de pe Coasta Azură o scrisoare autografă cu urări şi felicitări mirilor.

— Şi cine e? – întrebă donna Rosa, privindu-i pe toţi, în jurul ei; apoi, plesnindu-se peste frunte: Ah, da, am înţeles, fratele lui Cecco Bomba... Am un cumnat burbonic, cu militari... Mi-a scris Adelaide! Acum mai e posibil să fie veselă această biată fată cu asemenea om cu tot felul de alteţe regale? Care scriu scrisori autografe pentru nunta mătuşii sale? Treci mai departe, treci mai departe... Ah, de-aş fi fost eu! Acest prinţ al tău de Laurentano!...

Continuând, don Flaminio se declară în mod deosebit recunoscător de prezenţa lui don Cosmo, fratele mirelui, la petrecerea minunată şi de darul preţios trimis de Lando mamei sale vitrege.

— L-am văzut! – spuse Ciccino.

— L-a cumpărat cu noi! – adăugă Lillina.

— Prin urmare, îl cunoaşteţi bine? – întrebă, mulţumit, don Flaminio.

Şi a vrut să ştie de la nepoţi în ce relaţii de prietenie sunt cu el şi ce aspect şi ce umor avea, chemând-o deoparte pe fata lui, cu vii exclamaţii de uimire şi încântare faţă de răspunsurile lor. Dar Dianella se tulbură la faţă atât de vizibil şi arătă în priviri o buimăcire atât de ciudată, încât îşi schimbă brusc tonul, prefăcându-se că se miră, deoarece i se părea că gravitatea situaţiei din zilele acelea din Sicilia, în care tânărul prinţ era profund implicat, nu putea avea rezonanţe vesele, după cum spuneau nepoţii. Şi începu să povestească, cu o atitudine de gravă consternare, faptele întâmplate recent în Sicilia, la Serradifalco, la Catenanuova, la Alcamo, la Casale

Floresta, care dovedeau că în toată insula mocnea un foc mare, ce se va aprinde în curând; şi să reprezinte Sicilia ca pe o grămadă uriaşă de lemne, de copaci morţi din cauza secetei şi de ani şi ani prăbuşiţi fără milă de secure, dat fiind că ploaia de beneficii se revărsase toată asupra Italiei septentrionale, şi niciodată nu căzuse o picătură şi pe pământul ars al insulei. Acum, tinerii se distraseră, aprinzând sub mormanul acela mănunchiurile de paie ale predicilor lor socialiste, şi iată că bătrânele buturugi începeau să ardă. Deocamdată nu erau decât mici trosneli ici, colo, sfârâiau uşor; sărea când într-o parte, când într-alta câte o scânteie, o limbă de flacără ameninţătoare; dar în atmosferă se îndesea fumul înăbuşitor. Şi ce era mai rău era aceasta; că guvernul, în loc să alerge să azvârle apă, trimitea soldaţi ca să stârnească alt foc prin focul armelor lor. Dar daca ar fi avut cel puţin destui soldaţi, încât să ţină piept impulsului populaţiei iritate! Slabele garnizoane, bestial incitate să tragă asupra mulţimii neînarmate, se vedeau constrânse, imediat după, să se înşiruie în cazărmi; şi atunci mulţimea, sălbăticită de masacru, rămânea stăpână pe teren şi asalta furibundă primăria şi dădea foc. Tulburarea, până una, alta, se propaga în toată insula; primari şi prefecţi şi comisari de poliţie îşi pierdeau capul; şi unde aveau să ajungă?

După ce a spus toate acestea, adresându-se în mod special cumnatului Francesco Vella, lui Capolino şi lui Aurelio Costa, a vrut să dedice doamnelor povestirea unei recente fapte frumoase împlinite de cinci sute de femei dintr-un sat din Sicilia, numit Milocca. În urma unui denunţ cu totul special, privind o grămadă de îngrăşământ risipit nu afară, ci pe pământul însuşi al unui proprietar care nu voise să se împace cu noile contracte cu dijmaşii, acei ţărani făcând parte din *Grupările muncitoreşti,* forţa publică arestase, pe nedrept, şi acuzase de complicitate în delincvenţă pe preşedinte şi pe cei patru consilieri ai însăşi *grupării muncitoreşti.* Şi

atunci femeile din sat, în număr de cinci sute, indignate de această nedreptate şi samavolnicie, s-au dezlănţuit cu mare furie împotriva cazărmii carabinierilor, dărâmând poarta şi scoţând afară pe cei cinci arestaţi; apoi, nespus de bucuroase de eliberarea prizonierilor, l-a condus în triumf pe braţele lor, pe uliţele din sat, pe unul din carabinierii cărora le smulseseră armele din mâini.

Donna Rosa, Nicoletta Capolino şi Lillina aprobară încântate victoria acelor femei viteze; dar don Flaminio întinse mâinile strigând:

— Încet, încet! Aşteptaţi! Veselia a durat puţin… Cei din Milocca, mă refer la bărbaţi, care nu se amestecaseră deloc în răzvrătirea asta a femeilor lor, aflând că prefectul provinciei trimitea o întărire de soldaţi şi delegaţi şi judecători la Milocca, au încălecat pe catârce şi, înarmaţi cu puşti, au pornit-o la drum. Sunt încă împrăştiaţi pe câmpuri, hotărâţi să-şi vândă la preţ ridicat libertatea. Dar domnii judecători, la Milocca, au arestat treizeci şi două de femei, dintre care unele sunt însărcinate, altele cu copiii sugaci, la sân, şi le-au transferat cu cătuşele la mâini în temniţele de la Mussomeli.

— Viteji! viteji! – exclamă atunci donna Rosa. Dar cum asta? Şi dumneata, Gnazio, deputat sicilian, nu ridici glasul în Parlament nici împotriva arestării acestor femei gravide şi a mamelor cu copiii la sân?

Don Flaminio zâmbi, netezindu-şi favoriţii:

— Nu-i convine, – spuse. Sunt gravide şi mame socialiste. El e conservator. Deşi, acolo, în sud, ştii? don Ippolito Laurentano ar vrea ca partidul clerical să secundeze mişcarea proletară şi să stabilească de comun acord şi o înţelegere secretă cu ea. Dar monseniorul Montoro, fii calmă, este potrivnic; poate pentru că Pompeo Agrò, canonicul, este de o lună la Comitini cu propaganda, nu ştiu cât de evanghelică, împotriva mea, printre muncitorii din minele de sulf. Ce mai! Vom avea grijă să stăm la mijloc între tată şi fiu. Mâine mă voi duce la tânărul prinţ socialist să-i las o carte de vizită.

Capolino îl însoţi pe Flaminio Salvo în drumul acela spre vilişoara din strada Sommacampagna, atât la dus cât şi la întors. Ciudata impresie, aproape de spaimă, pe care i-o făcuse Dianella, la sosire, se întări după discuţia avută cu Salvo de-a lungul drumului.

A fost ca de obicei o discuţie sinuoasă, încărcată de subînţelesuri şi de aluzii învăluite, din care lui Capolino i s-a părut că ar deduce cam asta: că Salvo era într-adevăr foarte îngândurat nu atât de condiţiile politice ale Siciliei, cât de condiţiile psihice ale fetei lui, care cu atât mai mult trebuia să-i dea de gândit, la ideea că mama ei era nebună; că el intenţiona de aceea s-o mulţumească, dacă acea călătorie la Roma nu reuşea să aibă efectul dorit; s-o mulţumească şi pentru că, plecând de acasă, acum, sora lui, el, nemaiavând pe nimeni care să stea cu fata, care avea nevoie de îngrijiri, de o afectuoasă companie, de distracţii, ar fi trebuit să-şi sacrifice prea mult afacerile, şi nu putea (aici lui Capolino i s-a părut că observă o mare dojană la adresa soţiei lui, care îndrăznise s-o lase singură şi pe donna Adelaide cu ocazia evenimentului nunţii); s-o mulţumească, în fine, şi ca să-i dea lui Aurelio Costa (care în curând, peste două trei zile, avea să se întoarcă în Sicilia) o demnă răsplată, dacă reuşea să aducă la bun sfârşit problema muncitorilor din minele de sulf.

Aceste deducţii atât de clare ale lungii discuţii ambigue susţinută de Salvo l-au costat pe Capolino un efort atât de intens, încât una din lentilele ochelarilor, continuu aburită de răsuflarea lui, i s-a spart în degetele sale nervoase, tot ştergând-o. Din fericire, ţăndările de cristal s-au înfipt doar în batistă, fără să-l înţepe şi-n degete: Dar seara a trebuit să-i vorbească soţiei, fără ochelari, şi în mod serios.

Nicoletta ştia că sosirea neaşteptată a lui Flaminio Salvo şi a Dianellei la Roma se datorau lui Costa. Mai perspicace decât soţul ei, prevăzuse imediat că această sosire avea să însemne sfârşitul vieţii ei de huzur, şi de

aceea era foarte mânioasă împotriva aceluia pe care l-ar fi omorât fără şovăire, dacă i s-ar fi asigurat achitarea. De pe acum ea şi văzuse primul efect al acelei sosiri; Ciccino şi Lillina Vella plecaseră să facă un tur în Roma cu verişoara palidă şi rătăcită, lăsând-o pe ea deoparte, încă din prima zi. Ales rău, prin urmare, momentul pentru o discuţie serioasă!

— Trebuie să plec? – întrebă imediat, ca să nu mai lungească discuţia. Plec şi mâine. Fără pălăvrăgeli. Dar nu singură!

— Şi cu cine? – întrebă Capolino. Eu…

— Tu ai soarta Italiei în braţe, o ştiu! – exclamă Nicoletta.

— Cum ar putea avea loc Camera, mâine, dacă tu ai lipsi?

— Te rog – interveni Capolino, cu un gest al mâinilor care pe de o parte însemna frâu, prudenţă, şi pe de alta, dispreţul cu care îndrepta discuţia, fără niciun scop, pe o pantă uşoară, şi alunecoasă. Eu mă aflu aici ca să-mi fac datoria.

— Şi eu! – replică prompt, Nicoletta. Nu crezi? Tu, ca deputat; eu ca soţie. O spune şi primarul: soţia trebuie să-şi urmeze soţul. Dragul meu, dacă o iei aşa!… Lasă încolo de datorie, nu mă face să râd! Ţi-am mai spus-o: tu, dragul meu, ai cam pierdut de câtva timp busola! Să vorbim ca mai înainte, sau mai degrabă, să ne înţelegem ca mai înainte, fără a vorbi deloc, pentru binele tău şi al meu! Fii atent, Gnazio, tu eşti sătul, dar eu sunt şi mai şi, sătulă până peste cap, şi capabilă… nu ştiu, capabilă în acest moment de a comite orice nebunie. Te avertizez!

— Sfinte Dumnezeule, dar de ce? – gemu Capolino, cu mâinile împreunate.

— Ah, de ce? – strigă Nicoletta, apropiindu-se de el, aprinsă de furie şi de dispreţ. Mă mai întrebi de ce? Îmi spui să plec, să mă reîntorc acolo în sud, şi mă mai întrebi de ce?

— Te rog, te rog… încercă s-o întrerupă Capolino,

întinzând acum mâinile, ca să oprească şi prin gest mânia aceea. În interesul nostru... în interesul tău, scuză-mă! Dacă nu mă laşi să vorbesc...

— Dar ce vrei să spui?! Termină cu prostiile! – exclamă Nicoletta.

— Ştiu ce-am de spus, nu te îndoi – reluă Capolino cu multă gravitate, plecându-şi ochii. Tu nu cunoşti discuţia avută cu Flaminio, azi-dimineaţă. Ţi-am spus eu ceva până acum de şederea ta prelungită la Roma? Nimic... Şi tu însăţi ţi-ai reproşat faptul că nu te-ai dus s-o ajuţi şi să asişti la nunta Adelaidei. Acum ştii ce efect a avut absenţa ta din Girgenti? Pur şi simplu acesta: că Flaminio Salvo, rămânând singur şi obosit, s-a hotărât s-o mulţumească în sfârşit pe fata lui.

Nicoletta se opri la vestea asta.

— Ah, da?; şi-şi muşcă buzele, fixându-şi ochii în gol, cu mânie.

— Ai înţeles? – continuă Capolino. Se teme să nu o ia razna cu mintea ca maică-sa. Ai văzut-o? Îţi inspiră milă...

— Silă! ţâşni Nicoletta. Ar trebui să-i fie ruşine!

— Amorul... – suspină Capolino, ridicând din umeri, cu ochii întredeschişi. Şi Flaminio se gândeşte poate că, în umbra nebuniei mamei ei, nu-i uşor să-i găsească o partidă bună. A pus apoi într-o stânjeneală gravă pe Costa, în Sicilia, printre muncitorii din minele de sulf, şi se gândeşte să răsplătească devotamentul lui, abnegaţia lui...

— Câte gânduri!... câte dulcegării!... – spuse Nicoletta. Şi eu ar trebui să mă învârtesc în mijlocul lor, nu-i aşa? Ca albina în miere...

— Tu? De ce? – întrebă Capolino.

— Dar nu sunt eu supraveghetoarea fetei? – apostrofă Nicoletta. Nu mie îmi va reveni aşadar să ocrotesc din priviri perechea îndrăgostită? Să asist la îmbrăţişările lor, la discuţiile lor? Să primesc la sân mărturisirile timidei porumbiţe vindecate?

Capolino îşi strânse umerii, vrând parcă să spună: „La

urma urmelor, ce e rău în asta?...”

— Ah, nu, dragul meu! – reluă cu impetuozitate soţia. Nu mi-ar păsa deloc dacă, din interesul meu cum spui tu, nu m-aş vedea silită să joc rolul acesta... Şi tu uiţi un alt lucru! Că acest inginer mi-a cerut mâna într-o bună zi, şi că eu l-am refuzat, fiindcă nu mi s-a părut demn de mine! Frumoasă răzbunare, acum, pentru el, să devină sub ochii mei logodnicul fetei lui Flaminio Salvo!

— Dar asta, eventual, în faţa ta care l-ai refuzat, – îi atrase atenţia Capolino, – va putea fi motiv de a o umili pe fata lui Flaminio Salvo...

— Mda! – exclamă Nicoletta ridicându-se. Fiindcă eu, acum, sunt soţia onorabilului deputat Ignazio Capolino!

— Care valorează mult mai mult, te rog să crezi! – strigă acesta, dând cu pumnul în masă şi ridicându-se mândru şi el în picioare.

Nicoletta îl măsură calmă cu privirea de sus până jos, apoi spuse:

— Uh, cât despre merite, n-aş îndrăzni să pun la îndoială! Totuşi... totuşi eu trebuie să plec, iată, tot pentru interesul meu, după cum spui tu... Ce vrei? meritele nu au totdeauna noroc.

— Şi pe mine mă înfurie, – spuse atunci Capolino, – că un stupid, un imbecil de factura asta trebuie să se ridice aşa, tras în sus de norocul soartei, împins cu ghiontul, ca un animal legat la ochi şi îndărătnic... Fiindcă el, ştii? mi-a spus mie: n-ar vrea nimic... Asta-i frumuseţea! Nu-şi dă seama de nimic, nu pricepe nimic şi norocul îi surâde! Mâine, ginerele lui Flaminio Salvo!

— Ah, nu! – sări ca arsă Nicoletta. Căsătoria asta nu se va face! Te asigur eu: nu-se-va-fa-ce!

Capolino îşi strânse din nou umerii şi din nou rămase cu ochii întredeschişi:

— Dacă Flaminio vrea... cum poţi să-l împiedici?

— Cum? – replică Nicoletta. Cum... nu ştiu! Dar cu orice preţ... ah, cu orice preţ! poţi fi sigur de asta!

Capolino insistă:

— Dar lasă, tu crezi că inginerul Costa e capabil să simtă răzbunarea de care spui tu, din cauza refuzului tău? Nu, ştii! Nu e capabil nici de asta! Eu l-am studiat: este respectuos cu tine, atent... dimpotrivă, stingherit în prezenţa ta... niciodată nu s-ar gândi! Şi dacă tu... dacă tu vei fi în stare să-ţi învingi dispreţul şi să-l tratezi... să-l tratezi cu o oarecare... dezinvoltură curtenitoare...

Sub ochii Nicolettei, care-l fixau cu dispreţ rece şi calm, păli şi se descompuse zâmbetul care-i însoţise ultimele cuvinte.

— Cum de altfel l-ai tratat şi până acum, – adăugă cu demnitate. Apoi, schimbând discuţia: Ah, voiam să-ţi propun să ieşim... Luăm masa în oraş... Eşti de acord?

Întorcându-se acasă, noaptea târziu, Nicoletta, aşezându-se în pat, îşi întrebă soţul:

— Nu trebuie să plece în vreo două trei zile inginerul Costa în Sicilia?

— Da – răspunse Capolino. Mi-a spus-o Flaminio azi-dimineaţă.

— Şi tu lui Flaminio i-ai putea spune – continuă Nicoletta, aranjându-şi cuvertura, – că sunt gata să plec şi eu; dar nu singură, din moment ce pleacă şi inginerul,.

— Ah, da! – exclamă Capolino. Foarte bine! Ai putea pleca însoţită de el.

— Noapte bună, dragul meu!

— Noapte bună!

Ferm convins că soarta i-a fost totdeauna potrivnică, încă de la naştere, Flaminio Salvo credea că numai cu asidua apărare a unei voinţe veşnic trează şi neclintită, opunându-se prin acte pe care el însuşi le considera dure, contra tuturor celor ce se făcuseră şi se făceau instrumentele oarbe ale ei, reuşise s-o înfrângă până acum. Dar adversitatea soartei, neînfrângându-l pe el, se năpustise cu ferocitate asupra alor lui, asupra fiului, asupra soţiei; acum şi asupra fiicei lui cu acea patimă de neînvins. În aceste nenorociri simţea într-adevăr ca o

răzbunare josnică şi crudă; şi acest sentiment nu numai că-i anula remuşcarea întregului rău pe care ştia că-l înfăptuise, dar îi inspira şi ruşine faţă de unele slăbiciuni efemere, îndemnându-l parcă să comită alt rău, fie ca să se răzbune la rândul lui împotriva destinului, fie ca să nu se lase el însuşi copleşit. Nu se îndoia nici pe departe că pasiunea aceea a fetei lui faţă de Aurelio Costa n-ar fi un rău. Pentru el era precis rău; şi nu numai din cauza diferenţei de origine familială, naştere, condiţii sociale (fixaţii absurde!); dar din cauză că îşi avea originea într-o slăbiciune de a lui, din recunoştinţa demonstrată de el ani de-a rândul micului său salvator. De la un bine nu putea să-i vină altceva decât un rău. Pentru el asta era o dogmă. Şi niciun filosof nu l-ar fi putut convinge că raţionamentul său, fondat pe o prejudecată, era vicios. Logica? Ce logică împotriva experienţei de o viaţă? Şi apoi, dacă într-un singur caz s-ar fi lăsat convins să recunoască viciul raţionamentului său, adio scuze pentru tot răul comis în atâtea alte cazuri, în mod conştient! De fiecare dată când o negustorie, o afacere oarecare dădea semne încă de la început că se înfiripă după pofta lui, el, în loc să se bucure, se întuneca, bănuind imediat o uneltire şi lua poziţie de apărare.

De aceea, primi ca pe un rău, pe de o parte, vestea şi propunerea lui Capolino că Nicoletta era gata de plecare a doua zi şi că ar fi vrut s-o însoţească în călătorie Costa; pe de altă parte, vestea adusă de Ciccino şi Lillina, că Lando Laurentano, care fusese toată dimineaţa în oraş cu ei şi cu Dianella, avea să vină chiar în seara aceea să-l salute. Îl întâlniseră din întâmplare, şi deşi le spusese mai întâi că era foarte iritat din cauza unui articol de ziar din dimineaţa aceea, se arătase apoi vesel în compania lor şi foarte recunoscător că se distrase cu ei. Flaminio Salvo era în biroul lui Francesco Vella, dându-i lui Aurelio Costa ultimele instrucţiuni legate de reîntoarcerea lui în Sicilia, fixată pentru a doua zi dimineaţă, când cei doi nepoţi îi aduseră această veste, erupând zgomotos în cameră şi

trăgând-o şi pe Dianella cu ei. El observă imediat pe chipul fetei lui o alterare, dar foarte diferită de cele obişnuite la vederea lui Aurelio, rămânând pentru o clipă buimăcit parcă; între timp cei doi nepoţi vorbeau de delicata afabilitate a lui Laurentano faţă de ei, iar ea cu o voce vibrantă, de parcă n-ar fi fost a ei, şi cu un aer de îndrăzneală chiar, confirmă:

— Da, foarte gentil! Chiar foarte gentil!

— Mă bucur... – răspunse rece, privind-o pe deasupra ochelarilor. Dar vă rog, eu, acum, aici...

Şi-l arătă pe Costa cu un gest care însemna: „Trebuie să mă gândesc la cu totul altceva deocamdată...”

De altfel, era adevărat. Era vorba de a expune la un risc de moarte pe acel tânăr cumsecade, neştiutor cu totul de rolul pe care avea să-l joace; era vorba de a-l arunca pradă furiei unui întreg sat, mort de foame şi dezamăgit. În inima lui Salvo se desfăşură atunci un joc straniu de ficţiuni conştiente. Plăcerea acelei veşti avea să se preschimbe în el în neplăcere, speranţa în neîncredere; şi totuşi, nu numai că nu trebuia să ţină cont de norocoasa combinaţie a întâlnirii cu Laurentano şi de impresia bună pe care părea s-o fi avut fiica lui, ci, dimpotrivă, să o considere ca pe o adevărată contrarietate în momentul în care el, ca s-o mulţumească pe fata lui, îl lăsa pe tânărul acela, pe Costa, să întrevadă tocmai răsplata acelei acţiuni atât de periculoase în care-l arunca. Şi continuă în ficţiunea aceea conştientă, aprins de mânie împotriva fetei lui care, după ce-l silise să se plece într-atâta, iat-o acum, cum venea cu aerul acela, să-l lase să întrevadă, cu aer nou, că tânărul prinţ Laurentano nu-i displăcuse defel! Şi jocul de ficţiuni din sufletul lui Salvo nu se oprea aici. Se prefăcea că nu înţelege încă aerul acela nou al fetei lui, pe care-l înţelesese de fapt foarte bine; era sigur, dealtminteri, că Dianella, aducând laudele acelea lui Laurentano, în prezenţa lui Aurelio, avusese intenţia de a se răzbuna împotriva acestuia, şi acum, dincolo, sigur că plângea în

tainã şi îşi frângea inima de durere. Prin urmare mânia lui prefăcută, datorată recompensei pe care trebuia să i-o sugereze lui Costa, era în fond mânie reală, încât, ca să nu simtă remuşcarea chinului provocat fetei lui, se prefăcu în continuare a crede în mod serios că într-adevăr, da, într-adevăr, dacă Costa ar fi reuşit să-i facă pe oameni să înţeleagă situaţia, pe muncitorii din minele de sulf, din Sicilia, avea să-i dea ca răsplată pe Dianella. Până una, alta, a doua zi îl trimitea acolo în compania Nicolettei Capolino.

Seara, a fost politicos, dar cu o oarecare reţinere, faţă de Lando Laurentano, primit cu mare bucurie de familia Vella, mai ales de Ciccino şi Lillina. Dianella era nespus de palidă şi abia făcea faţă prin eforturi continue şi brusce, care inspirau milă şi teamă. Ochii ei dulci când i se aprindeau, ca într-o spaimă confuză, când i se învăluiau într-o opacitate tulbure. Nicoletta Capolino, invitată la masă de familia Vella în acea ultimă zi, i-a anunţat că a doua zi dimineaţă avea să plece, însoţită de Costa; şi acum, iată, era acolo, şi vorbea fără vorbe afectate, dar cu dezinvoltura vioaie obişnuită, tânărului prinţ de Laurentano care avea rafinamentul comportamentului afabil al lui don Ippolito, acolo, la Colimbètra, în nefericita conjunctură a duelului soţului ei.

Acesta intră, puţin după aceea, în salonul bogat împreună cu inginerul Aurelio Costa care-şi lua rămas bun de la familia Vella.

Pentru Dianella şi pentru Nicoletta a fost un moment de nelinişte şi nesiguranţă. Pe cât de demn şi grav şi consternat părea onorabilul Ignazio Capolino cu funebrii săi ochelari de bagà, pe atât mai zăpăuc, înfierbântat, orbit, părea Aurelio Costa. I se citea clar pe figură emoţia profundă pe care i-o provocase vestea plecării lui apropiate cu Nicoletta. Îi fugea pământul de sub picioare; nu mai reuşea să articuleze un cuvânt. Când l-a văzut intrând, Nicoletta a simţit parcă o spaimă; a simţit, fără să-l privească, că el o căuta cu privirea, fără să-i mai pese

de nimeni. Respiră uşurată când îl auzi ceva mai târziu discutând însufleţit cu Laurentano despre mişcările *Grupărilor muncitoreşti* din Sicilia. I se risipise orice consternare, i se risipise orice consideraţie faţă de muncitorii din minele de sulf, înfometaţi, din Aragona, i se risipise dispreţul faţă de proiectul lui, al unui consorţiu obligatoriu care căzuse baltă; acum ar fi înfruntat, cu biciul în mână, pe toţi răzvrătiţii de acolo din sud. Flaminio Salvo, din prudenţă faţă de Laurentano, îl invită zâmbind, la intenţii mai blânde.

— De ce să dea foc minelor de sulf? – îl întrebă înfierbântat tot Costa. Îi cunosc eu pe violenţii ăştia! Ferească Dumnezeu să le arăţi că ţi-e teamă de ei! Cu biciul îi aduci la realitate! Lăsaţi-mă pe mine... Părăsit de toţi, fără să fi avut satisfacţia de a vedea proiectul meu onorat măcar cu o privire, mă voi duce acolo în Sicilia, singur... şi ne vom privi faţă în faţă...

În exaltarea lui, nu mai vedea distonanţa apostrofării lui războinice; şi nu se simţi deloc umilit când în cele din urmă şi-a dat seama că nu-l mai asculta nimeni; s-a lăsat condus de Capolino în balconul vast al sălii, în timp ce Flaminio Salvo, Francesco Vella şi Lando Laurentano continuau să vorbească liniştiţi între ei şi Ciccino îi promitea Nicolettei că în curând avea să vină s-o viziteze la Girgenti şi donna Rosa şi Lillina îi dădeau sfaturi Dianellei să facă aşa şi aşa, dacă voia să-şi recupereze în curând sănătatea şi veselia. Chemat de Salvo, Capolino intră în casă puţin după aceea, Aurelio Costa rămânând singur pe balcon.

Cât timp rămase acolo? Privea stelele, privea ca într-un vis clarul de lună care se reflecta în geamurile ferestrelor îndepărtate de vizavi, din piaţă; încleştat de o anxietate agitată şi plăcută; fără a se mai gândi la locul unde se afla; cu o singură imagine în faţa ochilor, aceea a ei, care acum, în curând, fără îndoială, avea să vină să-i spună: *Pe mâine! Pe totdeauna!* — Pe mâine, Pe totdeauna! – îşi repeta, strângând pumnii, cu ochii întredeschişi cu

voluptate.

Vorbise cu ea de dimineaţă. Se acordaseră. Totul, avea să lase totul ca să-l urmeze! Da, şi acolo, în Sicilia, în primejdie, din faţa căreia el n-ar fi putut să se retragă în momentul acela. De altminteri, era constrâns să se ducă acolo; acolo era casa lui, acolo, slujba lui, pe care avea s-o pună acum la dispoziţia altora, părăsindu-l pe Salvo. Ce-i păsa? Despre ce răsplată îi vorbise ea? Un mare premiu pe care l-ar fi pierdut dacă-l părăsea pe Salvo... Ce-i mai păsa? Ce premiu mai mare decât fericirea pe care i-ar fi dat-o ea, iubindu-l? Astfel delira Aurelio pe balcon aşteptând, repetându-şi din când în când, agitat: Pe mâine, Pe totdeauna!

Între timp, în salon, Ignazio Capolino discuta cu un aer mâhnit de zarva din toată ziua aceea de pe coridoarele de la Cameră, provocată de publicarea unui denunţ, într-un ziar de dimineaţă. Era vorba de cele patruzeci de mii de lire, de care apărea ca debitor faţă de Banca Romană, Roberto Auriti, „notoriu girant" spunea ziarul „al unui deputat meridional foarte cunoscut, până acum câtva timp, dacă nu chiar de guvern, de unii membrii ai lui *(hic et haec)".* Şi ziarul acela, continuând, vorbea de hârtiile sustrase pentru a salva pe acest deputat meridional. Dar în grabă, în ultima clipă, mai rămăsese afară câte o hârtie care căzuse în mâinile autorităţii judiciare, câte un bilet anume de al lui Auriti, acum în căutare febrilă a acelor patruzeci de mii de lire, ca să se salveze pe el şi pe prietenul lui.

Capolino spunea că mai mulţi deputaţi din *extrema stângă* ar fi depus denunţul la Cameră, prevăzând iminentă arestarea lui Auriti.

Lando Laurentano stătea ca pe ghimpi. Toată după-amiaza din ziua aceea încercase să verifice de unde parvenise ştirea aceea la ziarul de dimineaţă; părea relatată de cineva care trăsese cu urechea la uşa camerei în care Giulio Auriti implorase ajutorul său; şi se temea că acesta l-ar putea suspecta acum ca autor al denunţului.

Salvo, Vella şi Capolino, observând tulburarea tânărului prinţ, începură să-l plângă pe bietul Roberto Auriti, ca pe o victimă, şi Salvo lăsă să se înţeleagă clar că el ar fi fost dispus să facă rost de suma aceea ca să-l salveze; dar Capolino spuse că acum era prea târziu. Nu mai rămânea decât să servească o ceaşcă de ceai pregătită de Lillina.

Primele două ceşti, aduse de Ciccino. Fuseseră oferite donnei Rosa şi Dianellei. Nicoletta îi întindea una acum lui Lando Laurentano.

— Lapte?

— Da, mulţumesc. Puţin.

Şi Dianella, sorbind dintr-a ei, aştepta ca Nicoletta să se ducă pe balcon cu ultima ceaşcă pentru Aurelio. Dar Nicoletta, văzându-se spionată, se prefăcu mai întâi că uită şi ţinu ceaşca pentru ea.

— Ah, şi pentru cavalerul meu? – exclamă după aceea, ca şi cum şi-ar fi amintit aşa, deodată.

Şi se duse pe balcon.

De cum a văzut-o apărând, Aurelio s-a retras instinctiv în umbră, cât a putut, mai mult, ca s-o atragă. Dar ea abia trecuse pragul balconului, şi întinzându-i ceaşca, spuse încet, rigidă:

— Intră în casă, pentru Dumnezeu; te observă lumea. Nu face prostii!

— Dar spuneţi-mi doar… – o imploră el.

— Da, asta; şi întipăreşte-ţi bine în minte, – adăugă ea, imediat: – că am făcut totul ca să împiedic ruina dumitale şi a mea. Să nu mă acuzi mâine; pentru că şi dumneata ai vrut-o. Gata!

Şi intră din nou în salon.

CAPITOLUL AL PATRULEA

CORRADO SELMI IEŞI DIN CAMERA deputaţilor livid, buimac, cu un tremurat puternic în tot trupul. De îndată ce a ajuns în piaţă, la soare, a făcut un efort disperat asupra propriei voinţe ca să-şi revină, ca să simtă din nou viaţa în el şi să şi-o poată din nou domina, viaţa care-i scăpa într-o învălmăşeală îngrozitoare; dar rămase pe loc, remarcând că nu mai avea nici puterea să respire, de parcă ar fi avut şi pieptul şi pântecul sfârtecate.

Un sentiment nou îi apăru pe neaşteptate: teama. Nu de alţii, ci de el.

De curând îi sfidase pe ceilalţi şi-i asaltase, în aula Parlamentului, cu o violenţă extraordinară. Încă mai tremura tot. Nimeni, acolo, nu îndrăznise să sufle. Dar tăcerea aceea... ah, tăcerea aceea fusese pentru el mai rea decât orice invectivă, decât orice răzvrătire tumultuoasă a întregii adunări.

Tăcerea aceea îl omorâse.

Încă mai avea în urechi sunetul paşilor săi, ieşind din aulă. În tăcerea aceea formidabilă paşii lui răsunaseră aidoma loviturilor de ciocan asupra unui sicriu.

Simţea că arde tot; şi picioarele, parcă... parcă i-ar fi fost tăiate.

Zdrobit de acuzaţie, ar fi vrut să se releve cu tot impulsul energiilor vitale, încă puternice în el; dar de îndată ce terminase de vorbit, tăcerea aceea. Nicio îndoială că adunarea, imediat după ieşirea lui din aulă, votase autorizarea de a acţiona împotriva lui.

Şi totuşi, toţi îl ştiau sărac; ştiau că banii luaţi de la bănci nu-i puteau fi imputaţi lui, ca atâtor altora.

După ce înfruntase moartea, tocmai când e viaţa mai frumoasă pentru toţi, nu avea şi el dreptul de a o trăi? În suspecta complicaţie a atâtor întâmplări piezişe, simplitatea acestui drept apărea aproape ingenuă şi în aşa fel încât toţi, râzând, ar fi trebuit să i-o nege.

Mort; nu numai, dar voiau să-l vadă şi ruşinat! Trebuia să moară atunci, şi ar fi rămas un erou pentru toţi cei vii de azi, care-i reproşau ca un delict faptul că mai trăia.

Dar nu atât acuzaţia, în fond, i se părea nedreaptă, cât nedrepţi acuzatorii; şi mai mult decât nedrepţi, ingraţi şi josnici; josnici fiindcă după atâţia ani, de când înţeleseseră că şi el avea dreptul de a trăi, se trezeau acum să-i demonstreze cu batjocoritoare ingenuitate; după ce înţeleseseră atâţia ani nevoile lui se trezeau acum să i le arunce în faţă ca pe o ruşine!

Şi de s-ar fi oprit aici! Acum, procesul, condamnarea, temniţa.

Corrado Selmi râse şi simţi din nou efortul care-l costa descompunerea cruntă a feţei în râsul acela oribil. Zâmbetul deschis şi uşor, care-i însoţise toată viaţa faptele, chiar şi pe cele mai grave şi riscante, se transformase în grimasa aceea dură şi amară? Din nou simţi că-i e teamă de el însuşi; teamă de a-şi asuma o conştiinţă precisă, de ceva obscur şi îngrozitor care i se cuibărise pe neaşteptate în adâncul fiinţei şi care-l descumpănea, dându-i impresia de a fi sfâşiat pe dinăuntru, în mod iremediabil. Şi pentru a se reechilibra, oricum, pentru a învinge sila şi oroarea acelei impresii, privi în jurul lui, cerând parcă un sprijin şi o consolare aspectelor ştiute ale lucrurilor. Dar şi acestea i se părură schimbate şi parcă evanescente. Simţi cu teroare că nu mai era cu putinţă să restabilească o relaţie, oricare ar fi ea, între el şi tot ceea ce-l înconjura. Da, putea să privească; dar ce vedea? putea să vorbească; dar ce să spună? putea să se mişte; dar încotro să se ducă?

Vorbi doar ca să-şi audă sunetul glasului, şi i se păru schimbat şi el. Spuse:

— Ce să fac?

Ştia bine ceea ce-i rămânea de făcut. Dar strivind cu limba de cerul gurii litera *c* din *fac,* nu a simţit altceva decât împotmolirea limbii şi amărăciunea aspră a gurii; rămânând cu figura dezgustată şi încruntată.

— Nu, – adăugă. Mai întâi… ce altceva?

Oricare alt lucru i se păru inutil, zadarnic. Mai putea doar, încă puţin timp, să se mai distreze şi să mai răsufle, să spună şi să facă prostii. Să se gândească în mod serios, să acţioneze serios, n-ar fi putut-o face, decât cu preţul de a ceda hotărârii obscure şi violente care-i distrugea în adâncul fiinţei toate elementele vieţii. Putea să se joace cu frânturile ei care apăreau din tumultul adânc plutind în conştiinţa lui sfâşiată; să se joace puţin… Da, în casa lui Roberto Auriti! Trebuia să-l vadă, să-i spună că pentru el, ca să-l acopere, se pusese singur sub acuzaţie. Iată că încă mai avea unde să se ducă.

Chemă o trăsură, ca să nu simtă tremurul şi slăbiciunea picioarelor, şi-i dădu adresa: strada Colonette.

De îndată ce urcă la el, se şi căi, prevăzând, ca o răsplată de câte făcuse, o mică scenă. Dar nu: ar fi ştiut el, cu orice preţ, s-o împiedice. Mai mult decât necesar, actul lui apărea generos faţă de Roberto Auriti. Şi, în momentul acela, nu putea simţi decât dispreţ faţă de propria-i generozitate. Se lipsise de orice prestigiu, de orice prerogativă, ca să sufere aceeaşi soartă cu a unui înfrânt, care nu ştiuse să profite de calităţile sale, de meritele sale pentru a-şi face o situaţie, pentru a se impune, cum ar fi putut, bucurându-se de consideraţia altora. Nu milă, ci dispreţ, putea să inspire Roberto Auriti. Deoarece chiar dacă Roberto, navigând la întâmplare, se trezise aruncat împreună cu el în valurile impetuoase, nu merita desigur naufragiul acela, iar Corrado Selmi, aproape salvat, să cadă din nou în mare, pierind împreună cu el; n-o merita pentru că nu ştiuse niciodată

să trăiască, bietul om, niciodată nu ştiuse cum să iasă chiar din situaţii mai uşoare; era din capul locului un înecat, căruia în atâtea şi atâtea ocazii îi aruncase o frânghie ca să-l ajute să iasă la suprafaţă. Singura dată când acest om a ţinut să-i dea şi el un ajutor, iată, cu aceeaşi mână pe care i-o întinsese, îl trăgea acum cu el în prăpastie, jos, jos de tot, silindu-l să renunţe la salvarea altuia. Şi fratele lui care alergase în Sicilia ca să-i salveze pe amândoi; desigur! toţi trebuiau să stea să aştepte ca el să se ducă şi să se întoarcă cu banii! comod! fără grabă! şi asta după ce dezvăluise totul lui Lando Laurentano! imbecil! iată: numai pentru acest fapt el ar fi putut să se lipsească de a se mai expune ca să acopere un inapt. Dar acum...

Sosind în strada Colonette, suind scara în semiîntuneric, îl întâlni pe Olindo Passalacqua care cobora treptele patru câte patru.

— Ah! chiar dumneavoastră, onorabile! Alergam în căutarea dumneavoastră... spuneţi, ce e? ce e?

— Vânt – răspunse placid Corrado Selmi.

Olindo Passalacqua rămase împietrit.

— Vânt? Ce spuneţi? Denunţul acela infam? Dar cum aşa? Cine a fost? E ceva, de-ţi vine să-l scuipi în faţă! Să te mai lupţi pentru o adevărată Italie, pentru canalii ca asta!

Corrado Selmi îl apucă de bărbie cu două degete:

— Bravo, Olindo! *Nobilă simţire, într-adevăr...* Hai, să mergem!

— Aşteptaţi, onorabile, – se rugă Passalacqua, reţinându-l. Vă previn! Nanna mea încă nu ştie nimic. Nu ştiam nimic nici noi. Din întâmplare, cumnatului meu, Pilade, i-a căzut în mâini ziarul de acum două zile... l-a deschis şi a văzut... ni l-a trimis sus, subliniat... Roberto uda florile de pe terasă... a citit şi a căzut ca din cer... Dar cine să-şi închipuie? Un om, un om ca el să nu citească ziarele, într-un moment ca acesta? Înţelegeţi?... ca păsărea aceea... care e? care-şi vâră capul în nisip... Şi i-

am cumpărat trei ziare, ştiţi? În fiecare seară trei ziare! De-ar citi măcar unul! De cum îl deschide, îl cuprinde moţăiala; şi apoi spune că le-a citit pe toate trei şi că doarme puţin!

— Struţul, – spuse Corrado Selmi. Îmi permiţi?

Şi îşi ridică mâinile ca să-i aranjeze, sub gât, cravata roşu-aprins a lui Passalacqua, înnodată gen fluture, lavalieră.

— Struţul – repetă. Pasărea de care vorbeai... Aşa stă bine!

Olindo Passalacqua rămase din nou cu gura căscată.

— Mulţumesc – spuse. Dar prin urmare... putem, prin urmare, să fim liniştiţi?

Corrado Selmi îl privi în ochi, serios; îi puse mâinile pe umeri, şi:

— Nu eşti tu cenzor? – îl întrebă.

— Cenzor, da – răspunse perplex, ca şi cum n-ar fi fost prea sigur, Passalacqua.

— Prin urmare, lasă să se prăbuşească lumea! – exclamă Selmi cu un gest de indiferenţă dispreţuitoare. Cenzor, te doare în cot. Hai, hai, vino sus cu mine.

L-au găsit pe Roberto abătut, pe un fotoliu, cu ochii în tavan, braţele în jos, şi stropitoarea lângă el. De cum l-a Văzut pe Selmi, sări în picioare şi izbucnind într-o convulsie de neînfrânt, se năpusti la pieptul lui.

— Vai de mine! Vai de mine! – imploră Olindo Passalacqua, alergând să închidă uşa şi făcând semn cu mâna să se potolească, să nu cumva să audă ceva Nanna de alături.

Prin uşa închisă, la impulsul nestăpânit al lui Roberto pe pieptul lui Corrado Selmi, răspundeau de dincolo vocalizele mieunătoare ale unei eleve la canto. Corrado Selmi, împovărat de greutatea lui Roberto, rămas puţin să privească semnele lui Passalacqua, care continua să ceară îndurare pentru inima bolnavă a bietei lui soţii, îndurare pentru Roberto, atât de pierdut, îndurare pentru casa care avea să se dea peste cap, izbucni în cele din

urmă, scuturându-se, într-un râs nebunesc:

— Dar dă-o încoace! – spuse, apucând stropitoarea şi apropiindu-se cu furie de terasă. Dar ce facem noi, ceva serios? Tu stropeai terasa? Ei bine, să continuăm să stropim! aici... aici... aşa! aşa! Ploaie, Olindo! ploaie! ploaie!

Şi o adevărată ploaie furioasă se rostogoli din stropitoare asupra lui Olindo Passalacqua care începuse să fugă pe terasă, strigând şi ferindu-şi capul cu mâinile, urmărit de Selmi care continua să râdă, spunând:

— Eu ud, tu uzi, el udă, toţi udăm!

— Oh, Doamne! îndurare! nu! dragul meu, nuuuu!... dar ce faceţi? gata... pentru Dumnezeu!... nu-i glumă! gata... ufffff... gata!...

La strigătele lui au venit Nanna, eleva de la canto, Antonio Del Re şi Celsina. Imediat Corrado Selmi, gâfâind, alergă să strângă mâna doamnei Lalla care râdea, privindu-şi soţul cum se scutura tot, ca o găină plouată. Râdeau şi cele două tinerele.

— Planta, Nanna dragă – strigă Selmi – care e planta cea mai utilă? Orezul![91] Să cultivăm orezul şi să-l udăm pe Olindo care ne face să râdem!

— Dar eu plâng în schimb... – gemu Passalacqua.[92]

— Întocmai, pentru că plângi, ne faci să râdem! – replică Selmi.

— Cine ne face să râdem, în schimb...– mormăi Antonio Del Re, strângând pumnii.

— Ne face să plângem, nu-i aşa? – încheie fraza Selmi. Bravo, tinere! totdeauna serios! Tu, prostiile tale le vei face totdeauna solide, bine ancorate, şi cu o mutră foarte serioasă. Noi, pe ale noastre... ici, cenzorul... dansând, dansând... Dincolo, Nanna, dincolo... la pian! Ea cântă şi noi dansăm! Roberto îşi va pune pantalonaşii cu crăpătura la spate şi cu poalele cămăşii pe dinafară; va

[91] *Riso,* orez dar şi râs (în ital.) (n.tr.).

[92] Passalacqua numele lui ar însemna *passa l' acqua,* adică udă (n.tr.).

lua săbiuţa şi căluţul de lemn, cele cu care s-a jucat de-a războiul, în Şaizeci; îi vom face un coif de hârtie şi va începe să se învârtească prin casă... *dii, dii,* căluţule!... în vreme ce eu şi cu Olindo vom dansa după imnul lui Garibaldi... *Ieşi afară din Italia... ieşi afară din Italia... ieşi afară din Italia... ieşi afară, o, străine!*

Nici nu terminase bine ultimul cuvânt şi în pragul terasei se prezentă cu ochii sticloşi de veselie şi înlăcrimaţi, radiind de emoţionată beatitudine, Mauro Mortara, cu medaliile pe piept şi cu raniţa pe spate. De cum l-a văzut, Corrado Selmi a făcut un gest de oroare şi a fugit pe cealaltă uşă care dădea pe terasă, strigând:

— Ah, pentru Dumnezeu, nu! Asta e prea de tot!

Roberto Auriti alergă după el, să-l reţină:

— Corrado! Corrado!

Mauro Mortara la fuga aceea, rămase rătăcit în faţa uimirii doamnei Lalla, a lui Passalacqua şi a elevei de la canto, uimirii zâmbitoare a Celsinei şi a celei încruntate a lui Antonio Del Re.

— Vin, dacă nu-i cu supărare – spuse – să-l salut pe don Roberto. Plec mâine.

— Dar cine sunteţi? – întrebă doamna Lalla, ca şi cum ar fi avut în faţa ei un om de pe lună, picat din cer.

— Sunt... – voi să răspundă Mauro Mortara, dar se întrerupse, recunoscându-l pe Antonio Del Re. Dumneavoastră nu sunteţi nepotul donnei Caterina?

Şi rostind acest nume, îşi scoase pălăria.

— Spuneţi-i dumneavoastră – adăugă – cine sunt eu. Am mai venit de alte două ori; dar nu m-au lăsat să urc, fiindcă don Roberto nu era acasă.

Passalacqua, ud tot, se apropie de el, îi privi atent medaliile de pe piept şi:

— Patriot sicilian? – întrebă. Patrioţilor sicilieni, pentru Dumnezeu, statui de aur! sta... stat... statui...

Un strănut, izbucnit cu întârziere, îl ţinu o clipă cu gura căscată, cu nările fremătânde, mâinile întinse, vrând parcă să-l pareze; în fine izbucni şi:

— De aur! – repetă Passalacqua. Fir-ar să fie! şi Selmi că m-a făcut să răcesc! Dar de ce a fugit? Ce, e nebun?... Priviţi cum m-a... m-a... dar unde s-a dus?

— Roberto! – ţipă în clipa aceea doamna Lalla, fugind de pe terasă în odaia prin care fugise cu puţin timp înainte Selmi.

Speriaţi, intrară toţi în casă după ea.

— Un străin, cu pălăria în mână şi ochii plecaţi, stătea rigid în pragul acelei camere, în timp ce Roberto, cu faţa pământie, pătat ici, colo, privea în jurul lui, foarte tulburat, nehotărât. La strigătul ei, întinse mâinile, mai mult ca să împiedice explozia emoţiei lui decât a celorlalţi.

— Vă rog, vă rog, fără zarvă... – spuse... Nimic... O... chemare în chestură...

— Îl arestează! – şuieră atunci printre dinţi Antonio Del Re, cu chipul descompus, vibrând tot.

Nanna scoase un strigăt şi căzu în convulsii în braţele soţului.

— Îl arestează? – întrebă Mauro Mortara, înaintând un pas, în timp ce Roberto Auriti căuta prin cameră hainele cu care să se îmbrace şi făcea din mâini semn tuturor să nu strige, să nu facă zarvă.

— Cum? – continuă Mauro, privindu-l pe Antonio Del Re.

Neobţinând răspuns de la nimeni, se îndreptă spre străinul acela şi, ridicând un braţ, îl apostrofă:

— Dumneata! dumneata ai venit aici ca să-l arestezi pe don Roberto Auriti?

— Mauro! – îl întrerupse acesta. Pentru Dumnezeu, Mauro... lasă!

— Dar cum? – repetă Mauro Mortara, adresându-se lui Roberto. Să vă aresteze pe dumneavoastră? De ce?

Roberto sări să dea o mână de ajutor lui Passalacqua, elevei de la canto, Celsinei, văzând că nu reuşeau s-o susţină pe doamna Lalla, care se zbătea şi se contorsiona, cu ţipete, hohote de plâns, geamăte şi râsete convulsive.

— Dincolo, pentru Dumnezeu, dincolo, duceţi-o dincolo!

– imploră.

Dar n-a fost cu putinţă. Passalacqua în loc să profite de ajutorul lui Roberto, se gândi să i se arunce cu braţele de gât, izbucnind în hohote şi exclamând:

— Cireneo! Cireneo! Cireneo![93]

Roberto se descătuşă, aproape cu silă, şi-şi astupă urechile, în timp ce Passalacqua, adresându-i-se lui Mauro Mortara, continua:

— Patriot, vedeţi? Astfel îşi răsplăteşte Italia martirii! Astfel!

— Fiul lui Stefano Auriti! – îşi spunea sieşi Mauro Mortara, cu ochii rătăciţi, bătându-se cu o mână peste piept. Fiul donnei Caterina Laurentano!... Şi trebuia să văd asta la Roma? Dar ce-aţi făcut? – se duse să-l întrebe pe Roberto, apucându-l de braţ şi scuturându-l. Spuneţi-mi că sunteţi tot acelaşi! Da? Şi atunci...

Îşi apucă cu o mână medaliile de pe piept; şi le smulse; le aruncă pe jos; şi începu să le calce în picioare; apoi, adresându-se delegatului:

— Spuneţi-i guvernului dumneavoastră! – strigă – spuneţi-i că un ţăran bătrân, venind să vadă Roma cu medaliile lui garibaldine şi văzând că este arestat fiul unui erou care i-a murit în braţe, la bătălia de la Milazzo, şi-a smuls de pe piept medaliile şi le-a călcat aşa în picioare!

Se întoarse la Roberto, îl îmbrăţişă şi simţind cum hohotea pe umărul lui:

— Fiul meu! fiul meu! începu să-i spună, bătându-l cu o mână pe spate.

În momentul acela, Antonio Del Re ieşi din cameră, gemând prelung, şi în furia lui răsturnă şi un scaun. Celsina, care-l urmărea, se duse după el, speriată, strigându-l pe nume. Mauro Mortara se întoarse ca o felină, ca şi cum la ieşirea aceea vertiginoasă i-ar fi trecut prin minte că s-ar fi putut împiedica arestarea; şi se arătă prompt pentru orice violenţă. Desprinzându-se din

[93] Apelativ dat aceluia care-şi asumă o sarcină foarte grea ce-i revenea de fapt altuia (cazul lui Roberto Auriti cu Selmi) (n.tr.)

îmbrăţişarea lui, Roberto Auriti înaintă spre delegat:

— Iată-mă!

— Nu! – strigă Mauro, luându-l din nou de braţ. Don Roberto! Vă predaţi aşa?

— Te rog, lasă-mă... – spuse Roberto Auriti; şi adresându-se delegatului: Dumneavoastră, scuzaţi-mă...

Cu o mână o chemă pe Nanna, care gâfâia acum din greu, cu ambele mâini pe inimă, şi o sărută pe frunte, spunându-i:

— Curaj!

— Şi ce-i voi spune mamei dumneavoastră? – exclamă Mauro, atunci, agitându-şi mâinile în aer.

Roberto Auriti se înfurie, îşi puse mâinile pe faţă ca să-şi stăvilească năvala emoţiei şi ieşi, urmat de delegat, în timp ce doamna Lalla, susţinută de soţ şi de eleva ei, mai mult gemea, decât striga:

— Roberto! Roberto! Roberto!

Mauro Mortara rămase cu privirea fixă, parcă anihilat. Când Passalacqua l-a informat de toată situaţia şi, având proaspăt în minte lectura din ziar, i-a expus toată mizeria şi ruşinea momentului:

— Asta – spuse el – asta e Italia?

Şi în prăbuşirea marelui său vis, nu s-a mai gândit la Roberto Auriti, la arestarea lui, n-a mai auzit şi n-a mai văzut nimic. Medaliile i-au rămas pe jos, călcate în picioare.

Ieşind din casa lui Roberto, Corrado Selmi s-a izbit pe scări de delegat şi de gărzile care veneau să-l aresteze pe inocent. S-a oprit o clipă, nehotărât; dar imediat a simţit o densă obscuritate că-i năvăleşte în creier, şi în tenebra aceea de furie şi de angoasă a auzit un glas care-l avertiza din adâncul conştiinţei că el nu putea în niciun fel să împiedice acea atroce nedreptate. A continuat să coboare scara; s-a suit din nou în trăsură, şi a simţit parcă o uimire la întrebarea vizitiului unde trebuia să-l conducă. Bineînţeles acasă; mai era nevoie să-i spună? unde se

mai putea duce? ce-i mai rămânea de făcut?

— Strada San Niccolò da Tolentino.

Şi ca şi cum ar fi şi ajuns, s-a văzut pe scara casei sale; iată, intra în cameră; se ducea spre colţul unde era un dulăpior în perete, de lac verde; îl deschidea; scotea de acolo o sticluţă, şi... Instinctiv, îşi vârâse o mână în buzunarul de la vestă, unde era cheia de la dulăpior. Ceva ciudat: se gândea acum la oglindă, la o mică oglindă ovală, atârnată lângă dulăpiorul acela, în care n-ar fi vrut să-şi arunce privirea ca să nu se vadă. Şi totuşi, iată că se vedea! da, în oglinda aceea, cu sticluţa în mână; vedea expresia ochilor săi, râzătoare, ca şi cum n-ar fi crezut că el avea să facă *gestul acela.* Nu! Mai întâi trebuia să scrie şi să sigileze o declaraţie pentru Auriti; câteva rânduri, explicite. Nu meritau acuzatorii o ultimă răbufnire a lui. Numai două rânduri, ca să-şi salveze prietenul, de pe acum în temniţă.

Duşmanii... dar care? câţi erau? Toţi! E posibil? Toţi prietenii de ieri. Toţi şi niciunul, luându-i unul câte unul. Nimic nu le făcuse nici unuia dintre ei ca primirea bucuroasă de ieri să se convertească într-o clipă în atâta înstrăinare de suflete, în atâta ostilitate. Dar era momentul, furia oarbă a momentului, care se abătea asupra lui, care găsea prada în el, şi-l hăituia, iată, îl sfâşia într-o clipă.

Ah, ce încet mai mergea trăsura aceea! Lui Corrado Selmi i se părea că-i prelungeşte agonia cu un dispreţ feroce.

— Nu sunt acasă pentru nimeni – îi spuse lui Pietro, bătrânul servitor care-l slujea de atâţia ani.

Şi prima lui mişcare, intrând în cameră, a fost spre dulăpior. S-a abţinut. S-a gândit la declaraţia pe care o avea de scris. Şi totuşi vru să ia mai întâi sticluţa şi, fără s-o privească, o luă cu el pe masa din birou. Rămase câtva timp acolo, în picioare, suspendat parcă în căutarea a ceva ce-şi propusese să facă şi la care nu se mai gândea. Instinctiv, încet de tot, intră din nou în cameră;

ochii i se îndreptară spre oglinjoara ovală, atârnată de perete lângă dulăpior. Uitase să se uite în ea. Ridică din umeri şi se întoarse din nou la birou; se aşeză; trase din mapă o foaie de hârtie şi un plic; se uită dacă pe birou era vreo bucăţică de ceară de sigilat şi sigiliul; se ridică din nou şi intră iar în cameră ca să ia de pe măsuţa de noapte sfeşnicul cu lumânarea.

Declaraţia îi ieşi mai puţin scurtă decât se hotărâse, fiindcă pentru o mai mare apărare a inocenţei lui Auriti s-a gândit să cheme martor pe însuşi guvernatorul băncii, şi el arestat, cu care, mai înainte de a contracta, sub alt nume, datoria aceea, se acordase în secret. După ce termină de scris, se uită la sticluţa de pe birou, simţind că-i piere brusc pofta de a reciti ceea ce scrisese. I se părură enorme toate lucrurile neînsemnate pe care le mai avea de făcut; să împăturească în patru hârtia; s-o închidă în plic; să aprindă lumânarea; să topească ceara; să pună sigiliile... Începu să facă toate acestea cu exasperare. Gâfâia; degetele, fără senzaţia tactilă, îi tremurau. Era pe punctul de a închide plicul, când, din stradă, izbucni un ţipăt, deşănţat, sunetul unei flaşnete. Lui Selmi i se păru că sunetul acela, în momentul acela, îi zdrobea creierul; îşi astupă urechile, sări în picioare, îşi contractă toată figura ca într-un chin insuportabil, fiind gata să se repeadă la fereastră şi să se năpustească cu înjurături asupra bietului muzicant de stradă. Ah, nu, pentru Dumnezeu! aşa, nu! la sunetul unei canţonete napolitane, nu, nu, nu! Se simţi înjosit de toată furia aceea. Sau era într-adevăr un hoţ? Încet, încet, fără să-i tremure mâinile, fără să aibă gura uscată; după ce-şi va potoli nervii, el trebuia să se omoare zâmbitor, după cum i se cuvenea unuia ca el. Luă plicul cu declaraţia şi o aruncă în mapă; îşi puse în buzunar sticluţa cu otravă. Voia să iasă din nou, o ultimă plimbare, ca să salute viaţa, lipsit acum de orice grijă, fără nicio povară, eliberat de orice pasiune, cu ochii limpezi şi cu sufletul senin; să salute viaţa, cu surâsul lui uşor de altădată; să se încânte

pentru ultima oară de lucrurile care rămâneau, vesele în ziua aceea însorită, neştiutoare în mijlocul fluctuării tulburi a atâtor întâmplări pe care în curând timpul avea să le ia cu el. Coborî din nou în stradă, făcu semn unui birjar să se oprească şi-i ceru să-l ducă la Gianicolo. La început, ca în prada acelei buimăciri vuitoare, provocată de o neaşteptată astupare a urechilor, n-a putut să-şi dea seama, nici să vadă şi nici să se gândească la nimic; numai când a trecut cu trăsura pe strada Lungara, din faţa temniţei Regina Coeli, s-a gândit că poate la ora aceea, Roberto Auriti era închis acolo; dar n-a mai vrut să se mâhnească. În curând, cu declaraţia aceea a lui, avea să iasă de acolo, ca să-şi continue existenţa lui nesigură şi stânjenitoare între doamna lui, Lalla şi Passalacqua şi Bonomé, în timp ce el – ah! avea să se elibereze!

Când ajunse sus, pe colina Gianicolo, i se păru într-adevăr o eliberare înălţimea aceea, de unde putea să contemple Roma, luminoasă în soare, sub azurul intens al cerului; eliberare de toate micile mizerii acerbe care-l jigniseră şi-l sufocaseră acolo, în vale; de lovitura tuturor vulgarităţilor cotidiene; de plictisitoarele conflicte ale oamenilor mărunţi care voiau să-i dispute pasul şi respiraţia. Acolo sus se simţi liber şi singur, liber şi senin, deasupra tuturor urilor, deasupra tuturor pasiunilor, deasupra şi dincolo de timp, înălţat, ridicat la înălţimea aceea, din marea lui dragoste faţă de viaţă pe care o apăra, omorându-se. Şi în ea şi cu ea se simţi pur, într-o clipă, pentru totdeauna. În eternitatea acelei clipe s-au şters, au dispărut izbăvite, slăbiciunile lui, erorile lui, vinovăţiile lui, din moment ce şi el fusese un om, deci subjugat unor necesităţi contrarii. Acum, prin moarte, avea să le învingă pe toate. Rămânea singur în punctul acela, luminos, imuabil, nemuritor, în dragostea lui faţă de viaţă, dragostea faţă de pământul lui, faţă de patria lui, pentru care luptase şi învinsese. Da, ca atâţia care avuseseră acolo sus, în apărarea Romei, o moarte frumoasă, retezaţi în frenetica ardoare a tinereţii,

rămânând imuni la toate mizeriile, eliberaţi de toate obstacolele care poate cu timpul i-ar fi deformat şi i-ar fi înjosit. Acum, în momentul acela şi el, descătuşându-se de toate mizeriile, eliberându-se de toate obstacolele, înfierbântat şi vibrant de vechea ardoare, în ochi cu aurul ultimului soare de deasupra caselor marelui oraş pătrat, îşi făurea ca şi ei o moarte frumoasă, o moarte care-l înălţa în faţa lui însuşi, fără invidie faţă de cei sculptaţi şi gravi, acolo sus pentru gloria lor, cu capul şi o parte din bust de marmură. Se gândi că are la el sticluţa cu otravă; dar nu! acasă! acasă! liniştit, pe patul lui; fără să se dea în spectacol! Şi coborî în oraş.

După ce a coborât, i s-a părut că-şi lăsase propriul său suflet sus, în soare. Aici, în umbră, îi era trupul încă viu, pentru puţin timp. Îşi privi mâinile, picioarele, şi simţi imediat un fior de oroare. Dar, ca şi cum de acolo de sus l-ar fi strigat un glas sever, el îşi reveni şi glasului acela îi răspunse da, că el avea să-şi ucidă corpul în curând, fără şovăire.

După ce trecu podul de fier, auzi strigând pe mai mulţi vânzători de ziare o ediţie specială a ziarului cel mai difuzat din Roma. Se gândi că putea fi în legătură cu el, şi făcu semn birjarului să oprească; cumpără foaia de ziar. Într-adevăr, pe prima pagină era darea de seamă a şedinţei parlamentare, şi în a şasea coloană ieşea în evidenţă în capul ei, numele său.

CORRADO SELMI

ca titlu al articolului zilei. Începu să-l citească; dar în curând simţi o plictiseală ciudată; îşi dădu seama că pentru el articolul acela avea un limbaj gol şi deşert, fără să mai aibă nicio putere să stârnească în el niciun sentiment, parcă alcătuit din cuvinte fără semnificaţie. I se păru că autorul articolului nu ar fi avut altă ţintă decât aceea de a demonstra că el era viu, viu de tot, şi ca atare putea şi ştia să se joace cu cuvintele, pentru ca ceilalţi vii,

cititorii, să poată spune: „Ia te uită ce deştept el uită-te ce bine scrie!” Foaia aceea, atât de uşoară, cu numele lui tipărit în capul ei, i se păru, brusc, o lespede, lespedea lui, pe care el însuşi, printr-o stranie coincidenţă, ar duce-o în trăsură, în drum spre groapă; ciudată lespede pe care, în loc de laudele obişnuite, linguşitoare, ar fi fost gravate acuzaţii şi injurii. Dar ce-i mai păsa lui acum? Era mort.

Întoarse pagina ziarului. Imediat, ochii îi căzură pe un titlu cu caractere mari, care ocupa cinci coloane din pagina a doua:

MASACRUL DE LA ARAGONA ÎN SICILIA

şi dedesubt cu caractere mai mici: *Muncitorii din minele de sulf în revoltă. Asaltul trăsurii inginerului minier Costa. Scene sălbatice. Îl omoară împreună cu soţia deputatului Capolino şi ard cadavrele.*

Oprimat de oroare şi repulsie, Corrado Selmi rămase cu ochii ficşi asupra acelor ştiri. Înţelese că pentru articolul acela şi nu pentru el ieşise ediţia aceea specială a ziarului. Soţia deputatului Capolino? El o văzuse la Girgenti, când se dusese ea să susţină candidatura lui Roberto Auriti şi să asiste pe Verònica în duelul cu soţul ei. Foarte frumoasă femeie... Omorâtă? Şi cum de se afla în trăsură cu inginerul acela, la Aragona? Aha, plecase cu el de la Roma... O fugă?... Era inginerul lui Salvo... Muncitorii din minele de sulf se duceau încolonaţi din sat spre gară, hotărâţi să nu-l lase să intre, dacă de la Roma nu le aducea asigurarea că făgăduielile aveau să fie menţinute... Oh, ia te uită... acel Préola... Marco Préola, mizerabilul pe care-l azvârlise Roberto Auriti în uşa cu geam a redacţiei ziarului clerical... conducea el, acum, mulţimea aceea sălbatică de nelegiuiţi... îi îndemna la asaltul trăsurii, la masacru. Ah, laşii! să loveşti o femeie... Costa trăgea cu pistolul... şi atunci...

Selmi nu putu citi mai departe; rămase, cutremurat de

groază, cu ziarul deschis în mâini, sufocat parcă de măcelul acela; i se păru că se simte cuprins de gâfâitul feroce al unui popor întreg sălbăticit. Mototoli într-un impuls de silă foaia de ziar şi o azvârli din trăsură. Mâine, sau în seara aceleiaşi zile, într-o nouă ediţie specială, aceeaşi foaie de ziar avea să anunţe, cu caractere de o şchioapă, sinuciderea lui.

Reîntorcându-se acasă, Pietro, bătrânul slujitor, l-a anunţat că în salon se afla nepotul lui Auriti, Antonio Del Re.

— Bine – spuse. Îl inviţi în birou de îndată ce te sun.

Poate că Pietro se aştepta la o dojană pentru faptul că-l primise pe tânărul acela, şi avea prompt răspunsul; că acesta intrase cu forţa în casă, deşi el îi spusese că stăpânul lui nu era acasă şi făcuse tot posibilul să-l împiedice să intre. Deschise braţele şi se plecă la ordinul categoric al lui Selmi; dar, când acesta se îndrepta spre camera lui, rămase şovăitor, dacă nu ar fi trebuit să-l prevină de comportamentul ameninţător şi de aspectul răvăşit al tânărului acela. Întredeschise ochii şi ridică din umeri, vrând parcă să spună: „Ordinul este acesta!” şi se duse în salon să-l observe pe vizitatorul insolent.

— Iată – îi spuse, arătând, printr-o mişcare a capului, uşa din faţă. De îndată ce sună...

Antonio Del Re nu mai putea sta locului; ardea. În spasmul aşteptării teribile, i se descompunea faţa. Ţinea o mână neliniştită în buzunar. Şi bătrânul slujitor era cu ochii pe mâna aceea care părea să bâjbâie o armă înăuntrul hainei. Până una, alta, sunetul clopoţelului se lăsa aşteptat; şi pe măsură ce întârzia, creştea şi gâfâitul, zadarnic disimulat, al tânărului, cât şi neliniştea mâinii lui. Bătrânul servitor, acum în culmea consternării, se apropie de uşă, şi se aşează în faţa ei, de ultim moment, fiindcă la sunetul clopoţelului, Antonio Del Re se năpusti ca o fiară cu un pumnal în mână, târând după el şi pe bătrân care-l ţinea cu putere.

Corrado Selmi, nespus de palid, aşezat în faţa biroului,

ţinând încă paharul în mână, din care abia băuse otrava din sticluţa răsturnată lângă mapă, se întoarse şi cu o privire de gheaţă şi un zâmbet uşor dispreţuitor, pe buzele tremurânde opri brusc violenţa tânărului.

— Nu te mai deranja! – îi spuse. Vezi? Am făcut-o singur... Lasă-l! – îi porunci slujitorului. Şi îţi interzic să strigi sau să chemi ajutor.

Luă de pe birou plicul sigilat şi-l arătă tânărului care gâfâia şi se uita, acum, pălit tot de emoţie.

— Te repezi cam rău, băiete – îi spuse. Ai o faţă câinoasă... Dar fii liniştit; plicul acesta este pentru unchiul tău. Va fi eliberat. Lasă-l aici.

Puse din nou plicul pe birou; clipi; strânse dinţii; deveni rigid, în timp se paloarea cadaverică a chipului i se păta vineţiu. Încercă să se ridice; slujitorul se repezi să-l susţină.

— Însoţeşte-mă... până la pat...

Se întoarse spre Del Re, cu ochii împăienjeniţi. Părea că umbra unui zâmbet i-ar mai fi tremurat pe chipul stins. Şi cu o voce stranie spuse:

— Învaţă să râzi, tinere... Du-te afară; azi este o zi splendidă.

Şi dispăru în spatele uşii, sprijinit de servitor.

Aşa cum din strada Colonette, la arestarea lui Roberto Auriti, Antonio Del Re alergase acasă la Selmi, tot astfel, dar cu alt suflet, alergase şi Mauro Mortara în căutarea lui Lando Laurentano. În vilişoara din strada Sommacampagna, Raffaele, valetul, îi spusese că stăpânul, după ce citise ştirea cu masacrul întâmplat în Sicilia, în împrejurimile târgului Girgenti, se suise în trăsură, şi o pornise spre casa familiei Vella.

— Şi unde e? Cum să fac să ajung pe strada aceea?

— Dacă doriţi, vă însoţesc eu cu trăsura.

În trăsură, văzându-l agitat, nerăbdător să ajungă. Îl întrebase dacă o cunoştea pe doamna aceea şi pe inginer.

— Ce doamnă? Ce inginer?

— Cum? N-aţi auzit? Nu ştiţi nimic? I-a asasinat la Aragona…

— La Aragona?

— La minele de sulf.

— Prin urmare…

Şi se întrerupsese, cu o săritură, ca să-l privească mai întâi fix în faţă, cu ochii uluiţi, pe valet, apoi, din trăsură, lumea care trecea pe stradă, parcă brusc cuprins de îndoiala că s-ar fi întâmplat o mare catastrofă fără ca el să fi ştiut ceva.

— Aşadar, ce se întâmplă? Totul e dat peste cap? Acolo ucid! Aici arestează! Ştiţi că l-au arestat pe don Roberto Auriti?

— Vărul stăpânului meu?

— Vărul! vărul! Şi el se duce la familia Vella! Îi arestează vărul, pe don Roberto Auriti, unul din *Cei O Mie* ai lui Garibaldi care în Şaizeci şi şase avea doar doisprezece ani şi lupta! Şi tatăl lui mi-a murit în braţe, la Milazzo… El arestat! Sub ochii mei! Asta mi-era mie dat să văd! Asta mi-era dat mie!

Începuse să strige în trăsură şi să gesticuleze şi să plângă în hohote; şi toată lumea se întorcea, se oprea, comenta, văzându-l atât de ciudat îmbrăcat, cu raniţa pe spate, vociferând în trăsura care alerga.

— Liniştiţi-vă! Liniştiţi-vă!

Dar ce să se liniştească! Mauro Mortara voia dreptate şi răzbunare pentru arestarea aceea; şi cum Raffaele, ca să-l facă să tacă, îi vorbi de vizita pe care i-o făcuse cu câteva zile în urmă, poate din acest motiv, Giulio, fratele lui don Roberto, stăpânului său:

— Dar desigur! – strigă, amintindu-şi. Eram şi eu! Eram şi eu! Şi l-am văzut plângând. De aceea, aşadar, plângea bietul om. Voia ajutor… Şi înseamnă… înseamnă… că don Landino l-a refuzat? E posibil?

— Poate pentru că suma era prea mare…

— Dar ce-mi spuneţi mie, prea mare?! Când este vorba

de onoarea unui patriot! Şi el e bogat! Şi mătuşa lui n-a avut nimic din bogăţia tatălui, fiindcă şi-a luat tot fratele mai mare... Oh, Doamne! Doamne! Donna Caterina... singura fată demnă a tatălui ei... Acum donna Caterina va muri de inimă rea... Dar dacă este adevărat asta, pentru Dumnezeu, că el l-a refuzat cu banii, nici nu mă mai uit la el, cum te văd şi cum mă vezi! Nu cred aşa ceva! Nu vreau să cred!

Când a ajuns acasă la familia Vella, totuşi, s-a simţit atât de răvăşit, că n-a mai putut să se gândească să-i ceară cont lui Lando de arestarea lui Roberto Auriti. Dianella Salvo, mica lui prietenă, donna Dianella, porumbiţa lui, care în luna trecută, la Valsanía, îl captivase şi-l înduioşase cu graţia suavă a privirilor ei şi a glasului ei, când îl văzuse încruntat şi rătăcit în salon, se repezi să-l întâmpine, parcă cu un nechezat de mânz speriat, agăţându-se de pieptul lui, tremurând toată, vârându-i capul ciufulit în cămaşa de abà, vrând parcă să se ascundă în el, strigând, cu o mână întinsă înainte, spre tatăl ei:

— Lupul!... Lupul!

Mauro Mortara, luat astfel prin surprindere, cu fata aceea în asemenea stare pe pieptul lui, îşi ridică buimăcit capul, ca să caute o explicaţie în ochii celor de faţă: observă chipuri înfricoşate, mâhnite, plângăreţe, mâini ridicate, în semn de teamă, de apărare, de durere şi de uimire. Nu înţelese că fata înnebunise. Îi luă capul în mâini şi încercă să o îndepărteze de pieptul lui, ca s-o privească în ochi:

— Fata mea – începu el. Ce ţi-au făcut? Ce ţi-au făcut? Spune-mi! Asasinii!... Inima... i-au sfâşiat inima... şi mie mi-au sfâşiat inima!

Dar, de cum putu să-i vadă ochii rătăciţi şi figura răvăşită, tulburată, acum deschisă spre un palid surâs, cu un fir de sânge între dinţi, se îngrozi; îi privi din nou atent pe toţi cei din jur şi, punându-i din nou capul pe piept şi lăsându-şi mâna pe părul ciufulit, într-un gest de ocrotire

şi de milă:

— Ca şi mama? – spuse înfiorat, şi se dădu înapoi, împins de fata care, continuând râsul oribil ca un nechezat, cu o anxietate frenetică, îl incita:

— La Aurelio... la Aurelio...

Verişoara Lillina veni într-un suflet, cu faţa inundată în lacrimi, în timp ce în fundul salonului Lando Laurentano şi don Francesco Vella căutau să-i insufle curaj lui Flaminio Salvo care, la scena aceea, îşi ascunsese chipul în mâini, blestemând.

— Da, Dianella, fii bună! fii bună! Acum, el te va duce... te va duce unde vrei tu... fii cuminte dragă, fii cuminte! La Aurelio!

Dar Dianella, auzind vocea tatălui ei, cuprinsă din nou de groază, îşi înfundă din nou capul în pieptul lui Mauro şi agăţându-se de el, ţipă cu mai mare frenezie:

— Lupul!... Lupul!...

— Sunt eu aici! Unde e lupul? – îi strigă atunci Mauro, cuprinzând-o din nou cu braţele. Nu-ţi fie teamă! Sunt eu aici!

— Vezi? acum e el aici! este el aici! – îi repeta Lillina.

Şi Ciccino şi mătuşa Rosa se apropiară de ea, repetându-i:

— Este el aici! Vezi că a venit pentru tine? Ca să te apere, draga mea.

Îşi ridică, tremurând toată, chipul, uşor de tot, biata de ea, ca să le arate un zâmbet de recunoştinţă, şi continuă să-l împingă pe Mauro spre uşă:

— Da... da... la Aurelio... la Aurelio...

Sfâşiat de cumplita emoţie, Mauro, împins astfel înapoi, În mijlocul lumii aceleia pe care n-o cunoştea şi se aduna în jurul lui, întrebă cu furie:

— Dar, în sfârşit, ce este? Cum a fost? Ce spune? Spune Aurelio? Cine e? Fiul lui don Leonardo Costa? Ah, el e?... cel pe care l-au asasinat?

Cu ochii, cu mâinile, toţi îi făceau semn să tacă, şi câte unul îi răspundea dând din cap.

— Îl iubea? Oh, biata fată…

Lando Laurentano şi don Francesco Vella îl luară pe Flaminio Salvo de acolo.

— Spune-mi, spune-mi ce ţi-au făcut? – continuă Mauro, adresându-se Dianellei, cu o duioşie parcă furioasă. Acum ne ducem la Aurelio… Dar spune-mi ce ţi-au făcut? Cine e lupul; că-l omor! Cine e lupul? – îi întrebă pe ceilalţi cu un aer hotărât.

Dar nimeni nu ştia cu certitudine ce se întâmplase, la cine făcea cu adevărat aluzie Dianella cu strigătul ei. Părea că la tatăl ei, dar de fapt cine ştia? Poate că-l lua drept altul. Fusese acolo, în timpul absenţei lor, Ignazio Capolino. Dianella rămăsese singură în casă fiindcă nu se simţea bine; şi fără îndoială că, fără milă, Capolino, scos din minţi din cauza cumplitei nenorociri, îşi revărsase furia disperării sale. Ciccino şi Lillina, primii care se reîntorseseră acasă, îl auziseră cum striga:

— Tatăl tău! Tatăl tău, înţelegi?

Dar la intrarea lor, el fugise, furibund, lăsând-o pe sărmana fată încremenită, cu mintea răvăşită, din cauza atâtor lovituri fără milă în capul ei, şi imediat după aceea, dând semne de groază, începuse să strige: Lupul!… lupul! …

Ce-i spusese Capolino?

Unul singur putea să ştie, atât de bine ca şi cum ar fi fost de faţă la scenă: Flaminio Salvo, care de dincolo, stând între Lando Laurentano şi cumnatul Francesco Vella, simţea prepotentă nevoia de a-şi mărturisi remuşcarea, şi totuşi, fără să se poată abţine, se scuza acuzându-se.

Francesco Vella îl întrebase dacă şi-a dat seama vreodată că fata îl iubea pe Costa.

— Parcă tu nu ştiai!

— Ba ştiam. Dar puteam eu, eu, tatăl ei, să-mi ofer fata unui subaltern de-al meu? Nenorocitul acela nu şi-a dat seama niciodată, din cauza modestiei fetei mele, şi fiindcă lui însuşi nu-i putea trece prin cap asemenea

lucru; cu atât mai mult cu cât de câtăva vreme era dominat de pasiunea lui faţă de nenorocita cealaltă... Dar vina o port eu, vina o port eu! L-am răsplătit pe bietul tânăr după cum îi răsplătisem pe toţi cei de acolo care l-au asasinat! Costa crescuse în casa mea ca un fiu al meu; şi biata mea copilă... Dar desigur, da! Şi eu, eu vedeam bine necesitatea, ca după răul pe care-l făcusem la început, să-l răsplătesc acum, prin acceptarea acestei căsătorii; totuşi, mărturisesc, îmi repugna, şi căutam să-l îndepărtez cât mai mult posibil. Dar, vedeţi, între timp, l-am chemat pe el din Sardinia, şi l-am angajat la direcţia minelor de sulf din Aragona; şi acum, aici, la Roma, i-am spus lui Capolino că, dacă Costa va reuşi să-i îmblânzească pe ticăloşii aceia din sud, îi voi da ca răsplată pe fata mea. Ţineţi cont de asta; că, prin urmare, Capolino ştia şi, în consecinţă, ştia şi soţia lui, că acesta era planul meu. Da, este adevărat, în fond aveam alte intenţii, sau mai degrabă, speranţă... Domnii mei, eu puteam să aspir la cu totul altceva pentru fata mea... (şi spunând acestea, îl fixă în ochi pe Laurentano). De aceea am adus-o la Roma şi-mi propuneam s-o las aici, în casa surorii mele, cu speranţa de a o sustrage încăpăţânării ei copilăreşti. Ei bine, doamna Capolino a vrut să profite de speranţa mea ca să-mi zădărnicească planul; a vrut să plece cu Costa ca să-l ia pentru totdeauna fiicei mele. Şi domnul Capolino poate că spera că, Aurelio, mâine soţul fetei mele şi amantul soţiei sale, să continue să-şi păstreze un loc în casa mea. Şi acum, acum când totul i s-a năruit aşa, într-o clipă, a ţipat la fata mea, ca şi cum maşinaţiile lui ar fi fost ale mele! Dar eu vă jur, domnilor, că-l voi strivi, îl voi strivi... Deşi... acum... acum...

Dădu din umeri, îndepărtă cu mâinile ameninţarea lui, ca şi cum orice hotărâre i-ar fi provocat acum o silă infinită. Şi se duse să se arunce pe un fotoliu, îngrozit parcă, din ce în ce mai mult, de golul arid, oribil, pe care-l simţea în suflet, după toată confesiunea aceea lungă.

Nimic: nu mai simţea nimic: nici milă, nici afecţiune,

faţă de nimeni. O plictiseală enormă, ba chiar o silă, o silă faţă de tot simţea, mai ales faţă de rolul pe care trebuia să-l reprezinte, de tată inconsolabil din cauza nenorocirii fetei, care de fapt nu-l făcea decât să se irite, iată, să simtă un dispreţ, şi aproape ruşine, da, ruşine. Ieşirea aceea nebunească a fetei, din cauza iubitului ei, îl revolta ca ceva ruşinos. Şi se întreba, cu o cruzime haină, dacă o iubise vreodată cu adevărat, din inimă, pe fata lui. Nu. O iubise ca dintr-o datorie. Şi acum, când datoria asta îi devenise atât de gravă şi împovărătoare, nu putea simţi altceva decât ciudă şi greaţă. Sigur că da, fiindcă fata lui era condamnată, fatal! Nu era nebună şi mama ei? Şi acum, tot ceea ce putea să i se întâmple, iată, i se întâmplase. Măsura era plină, gata! Acţiunea de distrugere a destinului asupra existenţei sale se împlinise; în golul acela arid, oribil, rămânea stăpân, fără să se mai teamă de nimic. De moarte nu-i era teamă. Şi se uită la strălucirea pietrei mari preţioase a inelului de pe degetul mic, bont, al mâinii sale păroase, lăsată pe picior. Cine ştie de ce, strălucirea aceea îi aduse în minte o părticică din carnea Nicolettei Capolino pe care ticăloşii din sud o arseseră. Îşi ridică uşor capul, cu nările încreţite. Ah, ce poftă avea să-şi aprindă o ţigară! Dar se gândi că nu putea să fumeze, fiindcă în momentul acela ar fi putut părea scandalos. Îl auzi pe Francesco Vella spunându-i lui Lando Laurentano:

— Dar desigur, fără îndoială aşa este; fugiseră împreună! Plecaseră de patru zile şi abia atunci soseau la Aragona... Unde stătuseră în aceste patru zile?

Şi interveni în discuţie, cu alt glas, cu alt aspect, de parcă n-ar mai fi fost cel dinainte:

— Nu încape îndoială, spuse. Alaltăieri mi-a sosit o scrisoare de la Napoli, din partea lui Costa, prin care îşi dădea demisia. S-a dus prin urmare să moară pe cont propriu în Aragona; aşadar, şi de asta aş putea să nu am remuşcări.

În momentul acela intră Ciccino şovăitor şi rătăcit în

nenorocirea vestei pe care o aducea:

— Lando – spuse, ezitând – trebuie să te anunţ... Bătrânul acela...

— Mauro?

— Uite, da... venise aici cu slujitorul tău ca să te caute ca să... spune că... spune că l-au arestat pe Roberto Auriti.

Lando păli, apoi se înroşi, încruntând sprâncenele ca într-un gând care, împotriva voinţei sale, i-ar fi fost impus; se arătă stânjenit acolo, în mijlocul unor oameni care aveau o nenorocire mult mai gravă decât a lui.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, – se grăbi să-i spună Flaminio Salvo, întinzându-i o mână şi punându-i pe cealaltă pe umăr ca să-l însoţească.

— Vă urez – îi spuse atunci Lando – ca starea asta a fetei dumneavoastră să nu fie decât o tulburare trecătoare.

Flaminio Salvo, cu ochii întredeschişi, negă din cap:

— Nu-mi fac iluzii.

Şi intrară din nou în salon, aşa, strângându-şi mâinile.

Mauro Mortara, exasperat de mai mult timp, sufocat, încă cu biata copilă dementă agăţată de pieptul lui, nu se putu abţine la spectacolul acela: se scutură cu un muget în gât şi strigă la cele două femei de lângă el:

— Ţineţi-o... luaţi-o... îi dă mâna... Nu pot să-l văd... Ştiţi cum se numeşte? Poartă numele bunicului său: Gerlando Laurentano!

Şi smulgându-se din braţele Dianellei, fugi.

Flaminio Salvo întredeschise buzele într-un surâs amar, mai mult de milă batjocoritoare, decât de indignare: şi la scuzele pe care i le aducea Lando Laurentano, răspunse:

— Molipsire... Nu-i nimic, principe... Din păcate nebunia e molipsitoare...

CAPITOLUL AL CINCILEA

LA GIRGENTI, TOT POPORUL SE înghesuia în câmpia întinsă din afara Porţii di Ponte, la intrarea în oraş, aşteptând ca de la gară, jos, în valea Sollano, să ajungă cu trăsurile, din cursa aceea, rămăşiţele (despre care se spunea că ar fi fost adunate într-un singur sicriu) Nicolettei Capolino şi ale lui Aurelio Costa.

Răvăşeală, nelinişte mare, dezgust se întipăriseră pe toate chipurile, din cauza acelui delict atroce, care, de două zile, tulburase nemaipomenit oraşul şi toată provincia din jur. În toţi ochii aceia era o atenţie intensă şi dureroasă, o anxietate prudentă de a aduna noi veşti, cu amănunte precise, nelăsând să le scape nimic; deoarece nimeni nu era satisfăcut de ceea ce ştia, toţi vrând să vadă şi parcă să atingă cu ochii, în sicriul aşteptat, dovada aşteptată, dovada celor întâmplate acolo departe, părându-li-se o ferocitate de neconceput şi totuşi adevărată. Neputând asista la spectacolul acelei ferocităţi comise, voiau să vadă acum efectele demne de compătimire ale delictului.

Existau vechi motive, legate, cel puţin, de una din victime; altele noi, răspândite acum, amplificau tragismul evenimentului, stârnind stupoare şi milă; dacă înfrânau regretul, nu puteau împiedica compătimirea faţă de atrocitatea acelei morţi, indignarea faţă de infamia care se revărsa prin asemenea delict asupra întregii provincii.

Toţi aveau încă vie în faţa ochilor imaginea acelei femei nespus de frumoasă, când, mândră, îmbrăcată cu

rafinament, trecea în trăsura lui Salvo şi abia îşi pleca uşor capul ca să răspundă la saluturi cu un zâmbet parcă de melancolică bunăvoinţă. Toţi vedeau în adâncul ei, cu o stranie claritate de percepţie, câte un amănunt viu al trupului sau a expresiei ei, albul dinţilor uşor transparent în rozul buzelor, în zâmbetul ei; strălucirea ochilor sub sprâncenele negre; şi se întrebau cu o nelinişte indefinibilă, cine ar fi putut bănui atunci că avea să pătimească asemenea sfârşit? Să părăsească aşa, dintr-o dată, o viaţă îmbelşugată şi onorurile la care ajunsese cu Salvo, prieten şi cu soţul deputat, şi să fugă cu unul pe care îl refuzase la început când îi propusese căsătoria, ce mai, e sigur că-şi pierduse minţile. Dar poate că din ciudă, iată, o pizmuia pe Dianella Salvo care-l iubea în taină pe Costa... Poate? Şi nu se ştia că biata fată de cum a aflat de fuga lor şi de masacru, înnebunise ca şi maică-sa? Prin urmare, dintr-o trădare, cei doi, dintr-o aventură care numai pentru unul din ei fusese din dragoste, şi care prin ea însăşi ar fi dat naştere la scandal în oraş, au ajuns la moartea aceea! Dar cum aşa, de ce au luat-o spre Aragona unde el trebuia să se aştepte la izbucnirea acelor hiene, moarte de foame de atâtea luni, din cauza închiderii minelor de sulf ale lui Salvo? Dar de ce la cotitura de la Girgenti, dat fiind că fugiseră împreună, nu s-au putut duce acolo? Fuga lor, fusese mai mult decât în ciuda soţului, în ciuda lui Salvo, şi tocmai acolo s-a desfăşurat revolta, unde erau toţi împotriva lui Salvo. Poate că el, Costa, credea, sau cel puţin spera, ca, anunţându-i imediat la sosire că şi el se răzvrătise împotriva lui Salvo, oamenii aceia l-ar fi primit ca pe unul de-ai lor, ne mai considerându-l responsabil de făgăduielile neţinute. Şi apoi, acolo, la Aragona, îşi avea casa; poate că se ducea acolo doar ca să-şi ia lucrurile, instrumentele necesare lucrului său, cărţile, cu hotărârea de a pleca imediat, de a se reîntoarce în Sardinia, la slujba dinainte. Da; dar cu femeia? trebuia să se ducă acolo, între duşmani, cu femeia? Ar fi putut-o lăsa mai

întâi într-un loc! Ei, dar poate că ea, ea însăşi voise să înfrunte pericolul alături de el. Avea un caracter ferm, mândră femeie aceea, şi ştiuse să şi-l arate în faţa acelei hoarde de sălbatici, ridicându-se în picioare în trăsură, făcând scut din trupul ei lui Aurelio Costa, şi strigând că din cauza lor acesta îşi dăduse demisia de la Salvo, din cauza făgăduielilor neţinute! Dar nemernicul de Marco Préola ridicase glasul:

— Moarte târfei!

Şi hoarda de sălbatici, care rămăsese mai întâi buimăcită de temeritatea orgolioasă a acelei doamne, fremătase. Poate că totuşi Nicoletta Capolino ar fi reuşit s-o domine, să se facă ascultată, dacă la ţipătul acela de „moarte”, la injuria aceea vulgară, fără să mai judece, Aurelio Costa n-ar fi sărit în apărarea ei, cu arma în mână. Atunci trăsura fusese asaltată din toate părţile şi unul şi celălalt, loviţi mai întâi cu o ploaie de cuţite, cu lovituri dureroase de ciocane, fuseseră prăbuşiţi pe jos, apoi chiar sfâşiaţi, ca de o haită de câini, lupi feroce; şi trăsura, şi trăsura fusese distrusă, făcută bucăţele; şi când pe mormanul format din roţi, din uşiţe, canapeaua trăsurii, fuseseră aruncate şi rămăşiţele mizere de nerecunoscut ale celor două trupuri, se văzuse cum cineva vărsase petrol dintr-o lampă mare rotundă de alamă, furată de la gara din apropiere, şi atâţia şi atâţia cu aviditate, neliniştiţi, gâfâind, au dat foc, vrând parcă să înlăture din faţa ochilor vederea atroce a masacrului.

Astfel, toate detaliile măcelului se povesteau cu cele mai mici amănunte, cu voluptatea oroarei, descriindu-se de parcă ar fi asistat toţi şi ar fi văzut tot cu propriii lor ochi. Toţi îl vedeau pe nelegiuitul acela plin de sânge care vărsa petrol din lampa de alamă pe membrele sfâşiate cu neruşinare şi îngrămădite pe mormanul acela, ca şi ceilalţi, aplecaţi şi gâfâind ca să stârnească focul.

Se ştia că mulţi, peste şaizeci, erau cei arestaţi împreună cu Marco Préola; mai întâi, devotat clericalilor; apoi, preşedinte al *Grupărilor muncitoreşti* din minele de

sulf din Aragona. În curând, prin urmare, poate chiar în ziua aceea, un nou eveniment spectaculos: transportarea tuturor ticăloşilor, în lanţuri, doi câte doi, de la gară la închisoarea San Vito, cu o escortă solemnă de gărzi militare, carabinieri călare şi soldaţi.

— Iată, iată, trăsurile! Acolo! Iată-l! Unde era sicriul?

— Vai, ce mic! Uite-l! În a treia trăsură, acolo, în aceea care avea pe capră un şef de post de la jandarmerie! Of, încăpea tot pe canapeaua din faţă! Sicriul, sicriul acolo! o lădiţă de tinichea! Aceea? – unde stătea pe canapeaua cealaltă comisarul de poliţie? Da, da! Şi cine era cel de alături? Ah, Leonardo Costa! tatăl! tatăl! Ah, bietul tată, cu sicriul în faţa lui!

Un strigăt de milă, de groază se ridică din toată mulţimea la vederea tatălui care părea împietrit într-o expresie de furie, şi totuşi stupefiată de oroare; cu ochii ficşi pe lădiţa aceea, ca şi cum s-ar fi întrebat cum putea fi acolo băiatul lui, coloana lui! Dar ce putea să mai fi rămas din fiul lui, dacă acolo putea fi două trupuri? Numai capetele? Poate, evidente, da, şi vreun membru, ars. Oh, Doamne! oh, Doamne!

Şi aproape toţi plângeau, şi mulţi hohoteau tare.

Auzind urletele acelea, hohotele acelea, Leonardo Costa, trecând, scoase şi el un urlet, descătuşându-şi ferocitatea durerii lui adânci într-un muget care nu mai avea nimic omenesc; apoi se prăbuşi şi se contorsionă în braţele comisarului de poliţie.

Trăsura se opri la cotitura pieţei, unde se înalţă palatul prefecturii, sediul şi al comisariatului de poliţie. Doi gardieni luară lădiţa; cavalerul Franco îl ajută pe Leonardo Costa să se dea jos. Bietul bătrân, deşi masiv, nu se mai putea ţine pe picioare; îi sângera o ureche, fiindcă la gară, într-un impuls de furie îşi smulsese unul din cerceii de aur. Alţi gardieni se înşiruiau în faţa portalului, ca să împiedice mulţimea să invadeze intrarea în palat.

Şi mulţimea rămase acolo, în faţă, iritată, dezamăgită,

nesatisfăcută. Ce avea să se întâmple acum? Se sfârşise totul aşa? Lădiţa avea să rămână acolo, în comisariat? Nu avea să fie transportată la cimitirul de la Bonamorone? Acolo era familia nobilă, Spoto. Acum nu mai era nimeni din familia aceea. Pentru Aurelio Costa era tatăl; pentru Nicoletta Capolino, nimeni; nu putea să fie soţul ei, dar putea să fi fost tatăl ei vitreg, don Salesio Marullo; dar ştia că, bietul de el, părăsit de toţi, se dusese să caute un adăpost apelând la mila din Colimbètra, şi se afla bolnav, acolo, de câteva luni. Poate că Leonardo Costa cerea resturile fiului său, ca să le transporte la cimitirul din Porto Empedocle; şi motive judiciare se opuneau acestei dorinţe a lui.

Încet, încet, mulţimea începu să se risipească într-o infinitate de comentarii.

Leonardo Costa voia chiar ceea ce-şi închipuise şi mulţimea. Comisarul, cavalerul Franco, căuta să-l convingă să aibă puţină răbdare, ca mai întâi să fie întocmite toate formalităţile judiciare, acolo în birou... Dar, desigur, în cursul acelei zile, după vizita judecătorului de instrucţie... Costa, ca şi cum nu ar fi înţeles, insista, repetând cu încăpăţânare, cu aceleaşi cuvinte, cererea lui, demnă de toată mila. Cavalerul Franco, având toată compasiunea pentru bietul părinte, sufla şi răsufla, nu mai putea nici el. Pentru el erau momente teribile, de nu mai ştia încotro să asculte mai întâi, din moment ce din orice colţ al provinciei, din toată Sicilia, ajungeau ştiri, din zi în zi mai grave; părea că de la o clipă la alta avea să izbucnească o răscoală generală, şi garnizoana miliţiilor era redusă, şi mai redusă cea a poliţiei.

Dar ce voia, ce mai voia acum şi omul acesta? Voia... voia ca rămăşiţele fiului său – acelea care mai erau – să nu rămână amestecate cu rămăşiţele acelei femei, acelei femei dispreţuite! De ce, de ce le adunaseră aşa împreună?

— De ce? – strigă el. Dar ce vă închipuiţi ca mai a acolo

înăuntru?

Şi arătă lădiţa depusă pe o masă.

— Ah, fiule!

— Tot ceea ce s-a mai putut aduna, printre flăcări. Nimic! Aproape nimic!

— Ah, fiule!

— Ce mai vreţi să despărţiţi? Să deosebiţi? Am ajuns prea târziu. La gară nu erau gărzi. Mai înainte de a sosi delegatul din Aragona, focul... nimic, vă spun... câte o rămăşiţă de oase...

— Ah, fiule!

— Nu se mai cunoaşte nimic... Da, da, biet om, plângeţi, da, plângeţi, plângeţi că vă mai uşuraţi sufletul... Bietul Costa, da... da... Este ceva care... oh, Doamne, oh, Doamne, ce e... da, te face să renegi umanitatea! Dar ca să vă scoateţi ghimpele ăsta din piept, gândiţi-vă că acolo nu este fiul dumneavoastră; că nu mai este nimic acolo... Şi de altfel, bietul de el, gândiţi-vă că pe femeia aceea, chiar dacă dumneavoastră o urâţi, el a iubit-o; şi poate că nu-i pare rău acum, că ceea ce a mai rămas din el, acolo, înăuntru, să fie împreună, în fine, amestecate cu rămăşiţele ei... Biată femeie! O fi avut păcatele ei, dar vai de lume, ce soartă şi pe ea!

— Nu... nu... ea... nu pot... nu pot vorbi... ea la pierzanie... fiul meu... ea! Dar nu ştiţi, domnule comisar, că fiul meu era iubit de fiica şefului? Se ştie cu siguranţă... cu siguranţă se ştie asta... a înnebunit biată fată, ca şi maică-sa! A fost... a fost o maşinaţie... Ea şi cu asasinul de tată-său... care s-au înţeles între ei să-mi distrugă băiatul... ca sări smulgă iubirii acelei creaturi sfinte... oh, domnule comisar, legaţi-mă, legaţi-mi braţele; domnule comisar, închideţi-mă, închideţi-mă în închisoare, deoarece dacă-l văd pe asasinul acela care a făcut să-mi moară băiatul aşa, îl omor, domnule comisar, nu mai răspund de mine, îl omor! îl omor!

Cavalerul Franco îşi împreună mâinile, le strânse, le clătină de câteva ori în aer:

— Dar vi se pare, – îi strigă apoi, cu ochii ieşiţi din orbite – vi se pare că, scuzaţi-mă, că eu trebuie să aud asemenea enormităţi? Vă compătimesc, sunteţi mâniat de durere şi nu mai ştiţi ceea ce spuneţi. Dar, pentru Dumnezeu, şi fiul dumneavoastră, fiul dumneavoastră... într-un moment ca acesta, când este de ajuns un fleac... o scânteie, ca să ia foc toată Sicilia... nu se mulţumeşte să fugă ca un copilandru, cu soţia unui deputat... ci se mai aruncă şi singur în gura leului, de parcă ar fi spus: „Iată-ne, aici, faceţi-ne bucăţi! Căutaţi momeala? Iat-o! Noi suntem!” Pentru Dumnezeu, dar trebuie să fii nebun, orb...eu nu mai ştiu! Cu cine să vă războiţi? Şi noi suntem aici ca să dăm socoteală de tot ce se întâmplă!... şi de o nebunie ca asta! Şi pe deasupra, mi-e dat să mai aud şi asta de la dumneavoastră: – *omor! omor! omor!* Pe cine omorâţi? Credeţi că Salvo, chiar dacă e adevărat tot ceea ce vă închipuiţi, are nevoie de pedeapsa dumneavoastră? Îi este de ajuns nebunia fetei lui!

Costa, după ieşirea asta furioasă a cavalerului, n-a mai avut curajul să vorbească tare: l-a privit cu ochii împăienjeniţi de lacrimi şi, muşcându-şi un deget, a murmurat:

— Dacă ar fi capabil de remuşcări, domnule comisar! Dar nu e!

Cavalerul Franco ridică din umeri, şi ieşi din odaie.

— Plecaţi, plecaţi... – spuse în urma lui, Costa; apoi, prudent, se apropie de lădiţa depusă pe masă, şi încercă s-o ridice.

Un nod în gât, hohote mute, dense, în gât şi în nas, îi clătinară rău capul.

Nu cântărea, nu cântărea mai nimic, lădiţa aceea!

Îngenunche în faţa măsuţei, îşi sprijini fruntea pe tabla rece şi începu să geamă:

— Băiatul tatii!... Băiatule!... băiatul tatii!...

După două zile sosi la Girgenti, neaşteptat, funebru, onorabilul Ignazio Capolino.

Condiţiile în care-l puseseră, nu atât nenorocirea neaşteptată cât izbucnirea lui violentă, din cauza căreia Dianella Salvo îşi pierduse minţile, erau atât de dificile şi incerte, încât simţise nevoia să-şi adune, acolo, la faţa locului, toată forţa şi raţiunea ca să găsească o cale de ieşire în vreun fel, cât mai curând. Scandalul fugii soţiei lui era sufocat de oroarea morţii ei; tragicul care respira din moartea aceea îl făcea imun în faţa ridicolului în care l-ar fi putut pune fuga aceea. Prin urmare, era de ajuns să se prezinte concetăţenilor săi, îndurerat ca aspect, dar în acelaşi timp în mod auster rezervat, ca să tragă un profit din emoţia generală, fără a participa totuşi, din moment ce fusese jignit de soţie. Simpatia celorlalţi trebuia să-i vină drept o justă şi meritată recompensă pentru jignirea suferită. Şi trebuia ca toţi să vadă că el suferea, sfâşiat de fapta atroce, şi că el, mai mult decât toţi ceilalţi, merita să fie compătimit, deoarece fusese ofensat de cele două victime atât de compătimite, şi ca atare el nu le putea plânge, nu putea acum nici să-şi plângă nenorocirea!

Şi totuşi... cum oare? Intrând din nou acasă, în casa aceea pe care grija rafinată şi înţeleaptă a soţiei o adaptase atât de bine comediei unor politicoase şi graţioase minciuni, întrecerilor în desăvârşitele complimente amoroase, în care se complăceau atât de mult amândoi, pentru ca viaţa lor să nu dea naştere la prea mare scandal în ochii altora, şi prea dezgustătoare în propriii lor ochi; şi simţind în tăcerea sumbră a camerelor rămase cu toate mobilele parcă în aşteptare, golul, golul în care se văzuse pierdut încă din primul moment al nenorocirii...

— Cum oare? – deschizând uşa dormitorului şi pătrunzându-i în nări, deşi slab, totuşi, încă prezent, parfumul *ei* voluptuos, iată, dintr-un impuls irezistibil care-l năuci prin incoerenţă, dar care-i plăcu ca o destindere nesperată de îndurerată duioşie – a plâns, da, a plâns amintindu-şi de ea, a plâns pentru prima dată după anunţul morţii ei, a plâns cum nu mai plânsese

niciodată în viaţa lui, simţind în plânsul acela aproape o durere, nu a lui, ci a lacrimilor lui care i se revărsau din ochi, fără voia lui, dar tocmai fiindcă nu le voia, aveau atâta savoare de binefacere şi de uşurare!

Nu trebuia totuşi, nu, nu, nu trebuia... fiindcă... Se opri o clipă să se gândească de ce n-ar fi trebuit să o plângă. Nu fusese oare ea tovarăşa lui necesară şi de neînlocuit? tovarăşa preţioasă a vicleniilor lui subtile şi complicate, care, alergând – poate mai mult pentru ea de data aceea decât pentru el – la un adăpost la care o împinsese şi el totuşi – căzuse? Da, şi atât de oribil, căzuse atât de oribil! Şi totuşi, nu; aparent, iată, cel puţin aparent, nu trebuia s-o plângă... Aşa, în secret, da, şi pentru că plânsul acela îi făcea bine, acum. Rămăsese singur; şi singur el acum trebuia să se ajute, să se apere; şi încă nu ştia, nu vedea cum.

Plângând, până una, alta, nu, desigur!

Şi Capolino se ridică în picioare; mai întâi îşi şterse repede lacrimile de pe ochi şi de pe obraji cu mâna, apoi îndelung, cu batista; îşi puse din nou ochelarii cu rame de bagà şi se prezentă, întunecat, sever, încruntat, în faţa oglinzii de la dulap.

Doamne, cât se trăsese la faţă şi cât de îmbătrânit părea în câteva zile!

Durerea? Ce durere? Nu putea afirma că simţise vreo durere... în afară de cea de adineaori, dar nu prea mare. Ba nu, şi mai înainte, în fond, fără îndoială, că la Roma, simţise o durere fără seamăn, din moment ce la vestea acelei nenorociri se dezlănţuise cu toată furia asupra Dianellei Salvo.

Trebuia să se căiască de ieşirea avută?

O dată cu izbucnirea aceea îşi atrăsese pentru totdeauna ura, duşmănia mortală a lui Salvo. Dar şi dacă ar fi reuşit să se înfrâneze în primul moment, refuzându-şi satisfacţia feroce a acelei răzbunări, ce-ar fi obţinut? Rămas singur, fără soţie, ar fi continuat oare Flaminio Salvo să-i dea ajutor şi sprijin, având remuşcări din cauza

complicităţii secrete a sacrificiului ei? Poate că fata, şi aşa nu prea zdravănă, ar fi înnebunit şi fără izbucnirea aceea a lui, la vestea morţii lui Costa?! Şi atunci? Flaminio Salvo ar fi considerat că plăteşte şi aşa îndeajuns prin nebunia fetei lui; şi faţă de el, tot nu ar mai fi avut niciun fel de consideraţie; dimpotrivă, l-ar fi alungat din preajma lui, văzând în el spectrul propriei remuşcări. Era o posibilitate. Dacă Dianella nu ar fi înnebunit şi încet, încet s-ar fi potolit, era oare Flaminio Salvo omul care, după ce şi-a atins scopul, să rămână recunoscător memoriei persoanei ce-l ajutase să şi-l atingă, cu preţul propriei sale vieţi? Şi recunoscător Nicolettei, deci, să-l ajute pe el, soţul ei, rămas văduv? Dar dacă, imediat, ca să se descătuşeze de orice răspundere, ar fi început să strige în stânga şi în dreapta că Nicoletta Capolino şi Aurelio Costa fugiseră împreună şi că inginerul Costa demisionase şi se dusese prin urmare să moară pe contul lui, la Aragona, împreună cu amanta! Da: soţia lui fugită cu Costa. Dar cine o împinsese să comită nebunia asta? Cine îl trimisese pe Costa la Roma sub pretextul prezentării planului aceluia la minister? Cine-i stârnise gelozia, sau, mai degrabă, amorul propriu, făcând-o să bănuiască apropiata căsătorie a fetei lui Salvo cu Costa? Şi el, Capolino, el, soţul, fusese nevoit să se preteze la toate manevrele astea perfide care aveau să ducă la asemenea tragedie, ca după aceea, nu-i aşa, să fie părăsit, fără niciun motiv de a mai cere un sprijin, după ce s-au cules roadele atâtor perfidii scelerate! Ah, nu, pentru Dumnezeu! Nu trebuia să se căiască de ieşirea lui violentă! Dacă el şi-a pierdut soţia, celălalt şi-a pierdut fata! Egali unul în faţa celuilalt. Acum Salvo avea să-i suprime orice cec. Aşadar, acum îi revenea lui însuşi grija de a se ocupa de nevoile imediate. Dar şi ceilalţi, prieteni cu Salvo, îi vor refuza orice credit. Ce să facă? Cum să facă?

Tot gândindu-se astfel, Capolino pipăia cu degetele neliniştite mica medalie de deputat, atârnată de lanţul ceasului. Încă mai simţea prestigiul provenit de la

medalia aceea. Deocamdată, Salvo nu i-o putea smulge din lanţul ceasului. Şi cu medalia aceea, faţă de unul care valora în orice caz tot atât cât Salvo, dacă nu şi mai mult, în târg, el era încă deputatul. Don Ippolito Laurentano nu ar fi permis, ca unul ce reprezenta în Cameră paladinul credinţei sale, să se zbată în dificultăţi meschine materiale.

Prin urmare, imediat, mai înainte ca Flaminio Salvo să sosească la Girgenti şi să se ducă la Colimbètra ca să câştige favoarea prinţului împotriva lui Capolino, el va alerga acolo şi-i va vorbi deschis lui don Ippolito de perfidia aceluia. După atâtea luni de convieţuire cu donna Adelaide, prinţul nu mai putea să ţină atât de mult partea cumnatului; pe lângă faptul de a-l avea de partea lui, el ar fi avut în momentul acela şi compătimire faţă de nenorocirea fetei lui; da, dar Salvo putea să pună în balanţă nenorocirea fetei lui; însă tocmai asupra acestui lucru avea să-l prevină pe prinţ, demonstrându-i că nu el, prin izbucnirea aceea firească şi legitimă, în furia nenorocirii, fusese adevărata cauză a nebuniei ei, ci tatăl, însuşi tatăl ei care voise cu atâta violenţă să-şi împiedice fiica să se mărite cu Costa, sacrificându-l pe acesta şi distrugându-l împreună cu soţia lui. Acum, ca să se descotorosească de orice remuşcare, voia să arunce vina asupra lui, debarasându-se şi de el, după cum făcuse cu Costa şi cu soţia lui.

Iată planul! Dar nici în ziua aceea şi nici în următoarea Capolino n-a avut timp să se ducă la Colimbètra ca să-l pună în aplicare. O procesiune neîntreruptă de vizite l-au reţinut în casă, spre marea sa satisfacţie, deşi ştia şi vedea clar că mai mult din curiozitate, decât din milă faţă de el, se pusese toată lumea aceea în mişcare, deşi, desigur, mâine, la un semn al lui Salvo, i-ar fi întors spatele. În orice caz, ducându-se la principe, ar fi putut să discute şi despre acest solemn atestat de condoleanţe şi de simpatie din partea tuturor cetăţenilor; pe lângă faptul că, toate acele suflete, din cauza emoţiei tragicului

eveniment, erau un teren propice, pregătit, până una, alta, de a fi semănat cu ură împotriva lui Salvo, aşa, fără să se observe.

— Nu-mi vorbiţi, pentru Dumnezeu! – protesta, schimbându-se la faţă la cea mai mică aluzie. Ar trebui să spun lucruri, lucruri care... nu, nimic; pentru Dumnezeu, nu mă faceţi să vorbesc...

Şi dacă vreunul, şovăitor, insista:

— Biata fată...

— Fata? – sărea. Ah, da, biata, biata victimă şi ea! Nu deasupra tuturor celorlalte, totuşi, desigur... Pentru Dumnezeu, nu mă faceţi să vorbesc...

Salonul era plin, ticsit de lume, când intră D' Ambrosio, cel care îi fusese martor în duelul cu Verònica, rudă îndepărtată cu Nicoletta Spoto. S-a petrecut atunci o scenă pe care şi dacă ar fi pregătit-o anume Capolino tot nu ar fi reuşit să-i fie mai favorabilă.

D' Ambrosio intră descompus tot de emoţie, cu braţele întinse. În picioare, amândoi se îmbrăţişară în mijlocul camerei, rămânând câtva timp strânşi în braţe şi plângând tare. Tare, cu obişnuita lui impetuozitate, D' Ambrosio, desprinzându-se din îmbrăţişare, spuse:

— Toată lumea spune în târg că Nicoletta, vara mea, era iubita imbecilului de Costa: este adevărat? Tu o poţi spune mai bine decât oricine: este adevărat?

Îngroziţi, cei de faţă se întoarseră să-l privească fix pe Capolino.

Acesta se lăsă să cadă pe fotoliu, de parcă ar fi fost străpuns, cu braţele abandonate pe picioare, clătinând cu amărăciune din cap. Apoi, schiţând un gest uşor cu mâinile, vorbi:

— Prea multe... prea multe lucruri aş avea de spus, dar nu le pot spune... Şi mila, veţi înţelege... da, da... şi lacrimile astea, prieteni, mă ard! Pentru că şi din partea celor doi care merită lacrimi pentru soarta lor, dar din partea voastră, din partea voastră merită, dragii mei, nu din partea mea... pentru că şi de la ei doi eu am avut de

suferit; dar mai ales din partea celui ce i-a condus la pasul acesta; din partea celui ce-i ţinea în puterea lui, şi...

— Salvo! – izbucni D'Ambrosio. L-au arestat pe Marco Préola la Aragona; dar pe el, pe Salvo, pe sfântă Fecioară, ar trebui să-l aresteze! El a înfometat tot târgul! El este adevăratul asasin! Şi pe bună dreptate l-a pedepsit Dumnezeu, prin nebunia fetei! Aşa că acum îşi va cheltui toată bogăţia între două nebune!

Capolino sări în picioare, sublim.

— Dar, pentru Dumnezeu, nu! nu! Nu pot permite să se spună asemenea lucruri în prezenţa mea. Vrei să-i aperi pe asasinii aceia? Hai lasă! Ştim cu toţii că Salvo avea toate drepturile să închidă minele de sulf! Fiecare se îngrijeşte cum crede el de propriile sale interese. Şi de altfel, nu s-a străduit el aici, în atâtea feluri, pentru renaşterea industriei? Nu, nu! Domnii mei, vedeţi? vorbesc eu, eu, în acest moment, şi ajung să vă spun că, din punctul lui de vedere, ca tată, a crezut că acţionează spre binele fetei lui! Voi, toţi, nu aveţi niciun motiv să nu recunoaşteţi aceasta; eu, numai eu aş putea să nu recunosc pentru că mijloacele de care s-a folosit mi-au ruinat casa, mi-au distrus viaţa! Dar el ţintea, acolo, la binele tuturor acelor ticăloşi; şi aici, la binele fetei lui!

Zece, cincisprezece, douăzeci de mâini se întinseră spre Capolino, într-o explozie de admiraţie în faţa generozităţii lui atât de minunate; şi Capolino se simţi înălţat cu un cot în faţa lui.

— Poate că mă voi vedea silit, – adăugă el cu o gravitate tristă, – să vă restitui mandatul cu care aţi vrut să mă onoraţi.

— Nu! Nu! Ce legătură are asta? Şi de ce? – au protestat unii.

Capolino, zâmbind cu blândeţe, ridică mâinile ca sa stăvilească protestul afectuos.

— Condiţia mea – spuse. Gândiţi-vă. Aş mai putea avea relaţii, nu spun de rudenie sau de prietenie, ci numai de interes, cu Flaminio Salvo? Nu, desigur. Şi atunci? Trebuie

să am grijă de mine însumi, domnii mei, în timp ce mandatul pe care-l am de la voi pretinde o independenţă absolută, întocmai cum o aveam în serviciile mele în banca lui Salvo. Acum... acum va trebui să mă reculeg şi să mă gândesc serios la situaţia mea. Nu sunt lucruri de tranşat aşa, în două clipe şi în asemenea moment,

— Ba da! ba da! – reluară ceilalţi, încurajându-l cu toţii. Astea sunt treburi particulare! Reprezentarea politică...

— Ei, ei...

— Dar ce! n-are nicio legătură...

— Altceva...

— Şi apoi, deocamdată...

— Deocamdată, – spuse – mi-e de-ajuns, dragii mei, că v-am demonstrat aceasta: că sunt gata să fac tot, şi că privesc lucrurile dinafară şi propria-mi nenorocire cu acelaşi suflet ca al vostru şi, în măsura posibilului, cu seninătate. Deocamdată, vă mulţumesc tuturor, dragi prieteni.

Mai târziu, când s-a dus la episcopie să-l viziteze pe monsenior, aflând de la acesta anumite veşti despre don Ippolito Laurentano şi despre donna Adelaide, s-a văzut silit să abandoneze neapărat planul urzit mai înainte, preferând să aştepte reîntoarcerea lui Flaminio Salvo de la Roma, ca să se ducă apoi la Colimbètra, să încerce alt plan care-i trecea prin minte, nespus de îndrăzneţ.

Flaminio Salvo n-a vrut s-o lase pe Dianella la Roma în vreun sanatoriu, după cum îl sfătuiseră medicii, sora şi cumnatul; le-a răspuns că ar fi lăsat-o eventual în vreo clinică din Palermo, ca s-o aibă mai aproape şi s-o poată vizita mai des; dar casa lui – adăugase – se putea transforma şi ea într-o clinică privată a nebuniei, sub direcţia unuia sau a mai multor medici şi cu asistenţa câtorva infirmiere pricepute; el singur mai rămăsese cu mintea întreagă; dar credea că în curând, alături de soţia şi de fata lui, fără prea mare efort, avea să şi-o piardă şi el.

Când era pe punctul de a pleca, totuşi, s-a văzut silit să recurgă la Lando Laurentano, ca să-i dea ca tovarăş de drum pe Mauro Mortara, de care Dianella nu mai voia să se desprindă, el fiind poate singurul în stare s-o convingă să iasă dintr-o odăiţă întunecată unde se cuibărise, şi să plece. Lando Laurentano care se pregătea şi el în mare grabă, fiind chemat la Palermo de tovarăşii din Comitetul central al partidului, îi răspunse lui Salvo, că ar putea face împreună călătoria, şi că în dimineaţa următoare avea să vină împreună cu Mauro să-l ia de acasă de la familia Vella. Flaminio Salvo observă după aspect, după glas, după gesturile tânărului prinţ, o stranie agitaţie febrilă, şi de aceea de mai multe ori încercă să-l întrebe grijuliu care era motivul; totuşi se abţinu. Lando Laurentano era în starea aceea dintr-un motiv la care Salvo nu s-ar fi putut gândi nici pe departe în momentul acela: adică impresia nemaipomenită produsă în toată Roma de sinuciderea lui Corrado Selmi. Vestea se răspândise în aceeaşi seară în care el ieşea din casa familiei Vella împreună cu Mauro. Ştirea o aflase din strigătele unui vânzător de ziare. Oprise trăsura ca să cumpere ziarul. Dar, anunţul acela neaşteptat în loc să-i stârnească o bucurie, mai întâi, îl buimăcise. Îi poruncise vizitiului să se oprească în dreptul unui felinar, ca să citească, în ciuda nerăbdării lui Mauro; sărise peste comentarea lungă necrologică dinaintea ştirii sinuciderii, oprindu-şi ochii asupra acesteia. Din cele povestite de valetul lui Selmi aflase, mai întâi, de agresiunea cu revolverul în mână a nepotului lui Roberto Auriti, după ce Selmi înghiţise otrava; apoi... ah, apoi!... o vizită, pe care ziaristul o numea nespus de dramatică, când Selmi abia se stinsese, „ a unei femei voalate” căreia nu-i dădea numele, din respect, „care alergase la el”, continua redactorul, „neştiind nimic de sinucidere, poate ca să-i dea un ajutor şi o mângâiere prietenului, după provocarea lansată de el, în dimineaţa aceea, întregii adunări”.

Lando Laurentano nu avusese niciun dubiu că doamna

aceea voalată era Gianetta D’ Atri, vara lui; şi aruncase ziarul cu silă şi cu furie, strigându-i birjarului să mâne caii în goană acasă. Aici îi găsise, într-o supărare şi o frământare cumplită, pe Celsina Pigna şi pe Olindo Passalacqua, care căutau cu disperare pe Antonio Del Re, dispărut de dimineaţă. Lui Lando i se păruseră atât de nelalocul lor, în momentul acela, aspectul comic al bărbatului acela şi enervarea fetei aceleia, toată neliniştea din jurul lui în căutarea unui tânăr pe care el nu-l cunoştea şi era atât de departe de gândurile lui, încât, contrar obiceiului său, a avut o furie de o rară violenţă. Îl chemase pe Raffaele, valetul, ca să stea la dispoziţia celor doi, el rămânând singur cu Mauro. Acesta, interpretând ieşirea aceea ca un semn de indiferenţă faţă de arestarea vărului său, nu s-a putut abţine; s-a aşezat în faţa lui, aprins de indignare, şi a strigat:

— Vreau să plec, imediat! Chiar acum! Nu vreau să vă mai văd în faţă!

— Mauro! Mauro! Mauro! – exclamase Lando, ridicându-şi mâinile împreunate.

Mauro îşi vârâse atunci o mână în buzunar, ca să-şi scoată medaliile.

— Priviţi! Mi le-am smuls din piept, în faţa delegatului, când am văzut că-l arestează pe vărul dumneavoastră! Acum fata asta a venit să mi le aducă... Ce fel de sânge aveţi în vene? Asta-i tineretul de azi? Asta e?

Tineretul? Ce putea tineretul, dacă avara, temătoarea opresivă gelozie a bătrânilor îl strivea astfel, cu greutatea celei mai josnice prudenţe şi a atâtor umilinţi şi ruşini? Dacă-i revenea lui ispăşirea mânioasă, în tăcere, a tuturor erorilor şi a tranzacţiilor nedemne, macerarea oricărui orgoliu şi spectacolul atâtor mârşăvii? Iată în ce fel opera bătrânilor, acum, aici, în mijlocul Italiei, la Roma, se prăbuşea într-o cloacă; în vreme ce sus, în nord, se lăsa sedusă într-o coaliţie neruşinată de interese dubioase; şi în sud, în Italia meridională, în insule, opera lor visa cu ochii deschişi, înadins nesigură, ca să poată să dureze

inerţia, mizeria şi ignoranţa, ca să ajungă în Parlament turma de deputaţi care să formeze oamenii de vază anonimi şi delăsători! Acum în Sicilia poate că numai tineretul sacrificat ar fi în stare să prăbuşească această trufaşă opresiune a bătrânilor, răbufnind în cele din urmă şi afirmându-şi victoria!

Lando sărise în picioare ca să-şi strige această speranţă în faţa lui Mauro; dar se abţinuse din milă faţă de el, văzându-l că plânge, cu medaliile lui jalnice în mână.

În ziua următoare, Antonio del Re fusese găsit; Olindo Passalacqua venise să-i arate lui Lando două telegrame şi un mandat expediate de urgenţă de la Girgenti, care-l chemau pe tânăr imediat; dar adăugase că Del Re refuza cu încăpăţânare să se întoarcă în Sicilia. Atunci Lando îl rugase pe Mauro să se ducă să-l invite pe tânăr să plece cu ei a doua zi şi Mauro se arătase dispus să împlinească această rugăminte. Dar cum să-i propună acum să călătorească împreună cu Flaminio Salvo?

Dis-de-dimineaţă, Ciccino Vella veni în vila din strada Sommacampagna, ca să plănuiască cu ei cum s-o scoată din bârlog pe Dianella şi s-o convingă să plece. Vai de lume, dacă l-ar vedea pe taică-său! În tot timpul călătoriei nu trebuia să-l vadă. Unchiul Flaminio şi Lando aveau să călătorească în alt compartiment al vagonului, fără să fie descoperiţi. Era şi tânărul Del Re? Bine: toţi trei deoparte, ascunşi. Mauro şi Dianella aveau să fie singuri, în compartimentul alăturat: un vagon întreg la dispoziţia lor. În asemenea condiţii, n-a fost foarte greu să fie convins Mauro să-i facă acest serviciu lui Salvo. Dar când a aflat că nici acum, acasă la familia Vella, nici mai târziu, în timpul întregii călătorii, nu avea să-l mai vadă, şi că nu era atât vorba de a-i face lui un serviciu, cât de a face o operă de caritate faţă de biata fată dementă, se dădu bătut şi încruntat, o porni cu Raffaele înspre casa lui Vella.

N-a fost nevoie nici de rugăminţi, nici de îndemnuri: de îndată ce Dianella l-a văzut pe Mauro, a ieşit din

ascunzătoare şi s-a prins de el, îndemnându-l să fugă împreună. La întâlnirea lor a trebuit să fie reţinută însă puţin, să i se mai aranjeze rochia, să fie pieptănată, să i se pună o pălărie pe cap, ca să nu se dea în spectacol în faţa lumii, în tovărăşia bătrânului acela care şi aşa atrăgea, el singur, curiozitatea tuturor.

Cine i-a văzut traversând salonul spre ieşire şi pe el şi pe fată, ţinându-se de mână, el cu figura peste măsură de răvăşită, cu raniţa la spinare, ea cu ochii holbaţi şi gura căscată şi conturată într-un râs trist şi vag, cu părul anapoda, vârât sub pălăria pusă fistichiu pe cap, nu şi-a mai putut şterge imaginea din minte.

Ce-or fi discutat între ei în timpul călătoriei?

În spatele uşii compartimentului, Salvo şi Laurentano, când unul, când celălalt, i-au auzit discutând îndelung şi mai întâi şi-au făcut iluzia că s-ar fi înţeles între ei. Ei da, se înţelegeau de minune, fiindcă atât el cât şi ea, fiecare pe cont propriu, nu vorbeau decât de propria lor nebunie. Şi cele două nebunii stăteau una lângă alta şi se ţineau de mână.

— O femeie... ruşine!... Nu se spune Aurelio. *Domnul Aurelio... Domnul Aurelio!...* Dar cum e posibil să fi uitat? ... O rană atât de mare la deget... Vino, vino aici, la întuneric... la intrare... Îţi sug eu sângele din deget... Vino aici, vino, la întuneric... O femeie? Ruşine. *Domnul Aurelio.*

— Aceştia... aceştia sunt copiii! Noul tineret... Ca să vedem aşa ceva, oh, asasinii! De asta am luptat atâta, ne-am sacrificat viaţa ca să vedem asta, donna Dianella!? Şi ce să mai agăţ eu acum sub scrisoarea generalului în *camerone* a lui? Ce să mai agăţ acum după câte mi-a fost dat să văd?

— Ei, dar cine ştie, la anul? Dudul, în martie, primeşte din nou sânge... Şi atunci, când e în dragoste, ca să dea rod, e moale, moale ca o pastă, şi poţi face ce vrei din ea... cine ştie ce aduce anul viitor?

— Binele e nesigur, dar sigure sunt necazurile, fata

mea! Binele e nesigur, dar sigure necazurile!

Deocamdată astfel discutau cei doi, acolo.

Nici Lando, nici Flaminio Salvo nu-i dădeau importanţă celui de lângă ei, tăcut şi el, dar căruia nu mai puţin decât celorlalţi doi îi năvăleau tot felul de idei ciudate în minte. Antonio Del Re nu vedea, nu auzea, nu se mai gândea la nimic. Furia disperării cu care se năpustise asupra lui Selmi parcă-i întunecase raţiunea. După ce ieşise din casa lui Selmi, i se golise mintea, suspendat într-o amărăciune năucă, îngrozitoare; şi nu-şi mai amintea nimic, unde se dusese, ce făcuse, cum şi unde-şi petrecuse noaptea, dacă trecuse o noapte, chiar o noapte. Nu răspundea la nicio întrebare; poate nu auzea. De văzut, vedea; cel puţin privea; dar raţiunea nu mai vedea, raţiunea aspectelor lucrurilor şi a faptelor omeneşti. Nu se împotrivise reîntoarcerii lui în Sicilia; dar nu se urnise din proprie iniţiativă din locul unde-l duseseră picioarele şi unde îl doborâse oboseala. Se urnise când Mauro îl apucase de piept; dar fără să audă nimic din câte îi spusese acela despre bunica, despre mama lui. Passalacqua şi Celsina îl însoţiseră dimineaţa la vila lui Lando; mai înainte de a pleca o văzuse pe Celsina zâmbindu-i lui Ciccino Vella, acceptând braţul acestuia, urcându-se în trăsură cu el şi cu Passalacqua; văzuse toate acestea, şi mai departe cu gândul; şi nimic, nimic nu i se mai înregistrase în minte.

Când, după ce trecuseră de strâmtoarea de la Messina, Lando Laurentano coborî din tren ca să continue drumul cu alt tren spre Palermo. Flaminio Salvo simţi o oarecare consternare la gândul de a rămâne singur în compartiment o zi întreagă până la Girgenti cu tânărul acela pe care nu-l cunoştea, dar ştia că scosese pumnalul, cu două zile în urmă, cu intenţia de a-l omorî pe Selmi, şi acum se uita la ei, atât de fix, cu o privire cam piezişă şi totodată de om smintit.

Iată că el călătorea cu trei nebuni; şi poate că nu mai puţin nebun era şi cel ce abia coborâse din tren, cu

intenţia de a da peste cap întreaga insulă! Prin urmare, el singur, printr-o cumplită condamnare, trebuia să păstreze, deocamdată, intact privilegiul de a nu umbri câtuşi de puţin, nici din remuşcare, şi nici din milă, din niciun fel de afecţiune, nici din vreo speranţă, nici din vreo dorinţă, acea lucidă, crudă, limpezime a minţii? El singur.

Şi, savurând parcă batjocura soartei sale, se mai apropie o dată de uşa compartimentului, cu urechea atentă la discuţiile fără sens ale bătrânului şi fetei sale.

Ajungând la Girgenti, Mauro Mortara, de îndată ce s-a putut desprinde de braţele Dianellei Salvo, a alergat în goana mare acasă la donna Caterina Laurentano. Acolo a dat de Antonio Del Re, încă în braţele mamei care încerca zadarnic, strângându-l, scuturându-l, agitându-se toată, să-l înduplece să-şi revină.

Văzând că intră Mauro, Anna se apropie de el să-l întâmpine, lăsându-şi fiul:

— Ce are? Ce are? Spune-mi dumneata ce are! Ce i-au făcut?

Dar Mortara îi desprinse braţele de pe el şi strigă şi mai tare decât ea:

— Mama dumneavoastră? Unde e mama dumneavoastră?

Interveni Giulio, în câteva zile îmbătrânit cu zece ani. În ochi, în braţele întinse îşi arăta speranţa de a primi de la Mauro o veste precisă în legătură cu arestarea lui Roberto, sinuciderea lui Selmi, dacă într-adevăr acesta lăsase vreo declaraţie în favoarea fratelui său, după cum se scria în ziare. De la nepot nu putuse afla nimic, deşi, în braţele mamei sale, îl zgâlţâise cu furie ca să-l facă să vorbească.

Dar Mortara îl dădu şi pe el la o parte, repetând încăpăţânat şi violent:

— Mama dumneavoastră? Nu ştiu nimic! Ştiu că l-au arestat sub ochii mei! Nu vreau să văd pe nimeni! Vreau

s-o văd numai pe ea!

Giulio rămase perplex, neştiind dacă să-i permită să intre aşa pe neaşteptate în camera mamei lui.

Din ziua când ei, în faţa situaţiei disperate, învingându-şi orice îndărătnicie, mai întâi cu circumspecţie, apoi cu hotărâre, cu cruzime, îi spusese că trebuia să se ducă la fratele ei, Ippolito, ca să-şi salveze băiatul, căzuse, brusc, într-o buimăceală, într-o stare de apatie, ca şi cum vederea tuturor celor din jurul ei s-ar fi golit brusc de orice sens. Niciun gest, niciun cuvânt, nimic. Şi imobilitatea aceea, tăcerea aceea avuseseră încă de la început ceva atât de invincibil şi de absolut, încât niciun gest, niciun cuvânt nu mai fuseseră în stare s-o zdruncine sau s-o convingă să revie. Giulio ştia că ar fi ucis-o pe maică-sa, dacă i-ar fi vorbit. Şi iată că după ce-i vorbise o doborâse. Ea nu se putea duce la fratele ei ca să-şi salveze fiul: ar fi însemnat moartea pentru ea. Şi iată că murise.

Atât el cât şi Anna speraseră mai întâi că ea *nu mai voia* să se mişte şi nici să vorbească; nu că, într-adevăr, *nu mai putea.* Dar curând îşi dăduseră seama că nu mai putea. Şi totuşi, o uşoară contracţie rămasă pe frunte, între o sprânceană şi alta, spunea clar că, şi dacă ar fi putut, n-ar mai fi vrut. O ridicaseră de pe fotoliu şi o duseseră în pat. Imobilitatea, tăcerea ei erau de moarte; doar că încă nu era rece. Şi ca să o împiedice să devină rece, se grăbiseră s-o acopere bine, pe pat, cu mâini afectuoase, plângând. Ultima cruzime trebuia să se împlinească astfel asupra ei, şi, ca să fie şi mai infamă, chiar de mâinile copiilor ei. Acum, veghind-o şi plângând, copiii îi demonstrau, sau mai degrabă îşi demonstrau lor înşişi, că nu ei înfăptuiseră nenorocirea aceea. Dacă ea, prin tot ceea ce făcuse, nu putuse plăti pentru fiul ei, trebuia să plătească astfel, acum. Giulio ştia asta; şi deşi ştia, n-a putut să împiedice nenorocirea. El a trebuit să vorbească, s-o împingă spre moartea aceea, să o prăbuşească. O luase mai întâi pe braţe, şi acum se

grăbea să o acopere cu cuverturi şi să-i strângă şalul negru, de lână neagră, în jurul braţelor, ca s-o apere de ultima răceală, şi mergea pe vârful picioarelor, ca să nu mai ajungă niciun zgomot la tăcerea aceea. Acum şi zborul unei muşte ar fi fost supărător, după ceea ce făcuse el, fiindcă a trebuit s-o facă. Un gând îi trecuse prin minte: dacă nu era prea mult şi viaţa lui, respiraţia lui, după ceea ce făcuse. Departe de maică-sa şi nu în Sicilia, el, îşi croise drum, încă de copil. Trăise fără amintiri, fără afecţiune, nici aspiraţii, aproape zi de zi; rece, fără chef, ironic, dispreţuitor. Deodată, când se aştepta mai puţin, destinul familiei lui întinsese o spirală care-l cuprinsese, îl învârtejise şi-l atrăsese cu ea, aruncându-l acolo, ca să se însereze din nou, să se înfigă din nou în rădăcinile din care se smulsese; auzind tot ceea ce nu voise niciodată să audă, amintindu-şi de toate câte nu voise niciodată să-şi amintească. Sfârşitul aceleia ce auzise totdeauna totul, şi îşi amintise totdeauna totul, zdrobită acum de lovitura dată chiar de el, de-i pătrunsese în adâncul inimii, nu avea să însemne acum şi sfârşitul lui? Doborât trunchiul, doborâte şi ramurile. În întunecata posomorâre a casei, rămăsese îngrozit de propria sa imagine, cu toate sentimentele şi toate amintirile mamei lui. Dar îi apăruse şi Anna, sora lui; ramura care nu se desprinsese niciodată de trunchi; care înflorise nefericită o singură dată, pentru puţin timp, ca să dea rodul lipsit de sevă şi otrăvit al acelui fiu, în care nici dragostea mamei nu reuşea să pătrundă. Şi frate şi soră se strânseseră, atunci, contopiţi într-o îmbrăţişare de o duioşie infinită, de o infinită angoasă, în umbra casei posomorâte, alinaţi de consolarea plânsului care-i unea pentru prima dată, sfâşiindu-le însă inimile. El trebuia să trăiască pentru sora lui şi pentru băiatul acela. Vestea arestării lui Roberto, devenită inevitabilă, aşteptată de la o clipă la alta, se întâmplase în cele din urmă, o dată cu sinuciderea lui Corrado Selmi, dar vagă, restrânsă în câteva rânduri în ziarele siciliene, ca o ştire căreia cititorii

nu i-ar fi dat importanţă, stăpâniţi cum erau toţi, atunci, de starea morbidă de a cunoaşte, în cele mai mici amănunte, masacrul din Aragona.

Emoţia cumplită a Annei, din cauza fiului ei, singur la Roma, gândul la ajutorul de care avea nevoie pentru Roberto, îl îndemnaseră pe Giulio să se întoarcă imediat în capitală. Dar cum să o părăsească pe maică-sa în starea aceea, singură acolo cu Anna ce se tot învârtea prin camere, chemându-şi fiul, de parcă-şi pierduse minţile!? Şi ce ajutor i-ar fi putut da lui Roberto? Singurul ajutor real ar fi fost banii, rambursarea la bancă a acelor patruzeci de mii de lire, încât să poată crede toată lumea că el luase aceşti bani pentru propriile sale nevoi. Sinuciderea lui Selmi poate că îi va deschide lui Roberto porţile temniţei, după denunţ şi arestare, dar îi va rămâne indelebilă, totuşi, pata unei complicităţi dubioase. Câţi vor crede mâine că Roberto se oferise în mod dezinteresat să contracteze datoria pe numele lui în contul altuia? Declaraţia lui Selmi, dacă exista într-adevăr, după cum pretindeau ziarele, nu ar fi fost de ajuns ca să şteargă cu totul pata aceea.

Dincolo, în camera mamei sale, era canonicul Pompeo Agrò, care de atâtea zile, ore în şir, nu se mai desprindea de fotoliul de la picioarele patului, cu ochii ficşi pe figura stinsă a celei ce zăcea, poate cu speranţa de a descoperi un semn, ceva ce ea – nemaiavând nimic de spus oamenilor – ar fi dorit, prin mijlocirea lui, să comunice cu Dumnezeu. De mai multe ori la rând o chemase cu un glas sonor pe nume, dar fără să obţină vreun răspuns.

Giulio îi spuse lui Mauro să aştepte puţin: voia să se sfătuiască cu Agrò dacă vederea sau vocea lui Mortara credea că ar conta mai mult ca speranţa sau ca temerea lui, şi anume, dacă zdruncinând-o pe mama lui din torpoarea aceea de moarte i-ar putea face bine sau rău.

— Cred – îi răspunse Agrò – că nu mai e nici de sperat şi nici de temut nimic. Nu va sesiza nimic. Încearcă. De altfel, dacă o ţine-o tot aşa, oricum, o aşteaptă moartea.

Mauro intră ca un orb în camera aproape în beznă, chemând tare, gâfâind de emoţie:

— Donna Caterina... donna Caterina...

Rămase în faţa patului, uluit de chipul ei, cu privirea în tavan, stând pe pernele ridicate, cadaverică, bănuindu-i ochii tulburi şi denşi de o teamă disperată, sub închiderea perpetuă a pleoapelor grele învineţite, cu o încăpăţânată, absolută, voinţă de moarte în pomeţi, în tâmplele adâncite, în nările subţiate, ale nasului ascuţit, în buzele subţiri livide, nu numai strânse, dar în câte un punct lipite de saliva uscată.

— Oh, fata mea... oh, fata mea... – exclamă Donna Caterina... sunt eu... Mauro... câinele păzitor al tatălui dumneavoastră... Priviţi-mă.. Deschideţi ochi... vreau să mă priviţi... Deschideţi ochii, donna Caterina; privindu-mă pe mine, vă priviţi însuşi chinul dumneavoastră... Ascultaţi-mă: trebuie să vă spun ceva: ...mă întorc de la Roma...

Izbindu-se de impasibilitatea rigidă, funerară, a muribundei, emoţia lui Mauro Mortara se transformă brusc în suspine, foarte asemănătoare râsului. Agrò şi Giulio, plângând şi ei, îl luară, unul de o parte şi altul de cealaltă, şi susţinându-l de braţe, îl scoaseră afară din cameră.

Muribunda, rămasă singură în umbră, neclintită pe pernele ridicate, auzi glasul într-un târziu, ca şi cum acesta ar fi avut de străbătut drum lung, până s-o ajungă în adâncile îndepărtări misterioase, în care se cufundase mintea ei. Şi din aceste depărtări, ca răspuns la glasul acela, târziu, se furişă sub pleoapele ei închise o lacrimă, ultima, pe care nimeni n-a văzut-o. Se rostogoli dintr-un ochi; se prelinse pe un obraz; căzu şi apoi dispăru printre zbârciturile gâtului.

Când Pompeo Agrò reveni să se aşeze pe fotoliul de la picioarele patului, nici în ochi şi nici pe obraz nu mai era urma lacrimei.

Donna Caterina murise.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

PENTRU DONNA ADELAIDE CA ŞI pentru don Ippolito Laurentano încă din prima seară de când rămăseseră singuri, în vila de la Colimbètra, începuse un supliciu prevăzut de amândoi, foarte greu de suportat, oricâtă bunăvoinţă ar fi dovedit atât unul cât şi celălalt.

De îndată ce plecaseră invitaţii de la ceremonia nupţială, don Ippolito, cu multă politeţe, luându-i o mână, dar fără să i-o privească pentru a nu observa ce diferită era faţă de aceea ţinută cândva în mâinile sale (o mână palidă şi lunga, moale, duioasă şi uşoară) căutase s-o facă să înţeleagă binele pe care-l aştepta de la ea în solitudinea aceea a exilului, ale cărui motive presupunea că i-ar fi cunoscute ei, dacă nu toate, cel puţin în parte. În faţa câmpiei silenţioase, cuprinsă de întunericul nopţii, discursul pe care i-l ţinuse pe terasă fusese, ce-i drept, ceva cam prea lung şi oarecum obositor. Biata donna Adelaide, oprimată de violenţa atâtor sentimente noi în timpul acelei zile, şi acum de toată umbra aceea şi de tăcerea care plutea în jurul ei, făcându-i mai mult ca oricând sufocantă angoasa faţă de ceea ce ameninţa misterios încă „teribila ei domnişorie”, la un moment dat, deşi făcuse un mare efort, nu a mai putut auzi nimic din acel discurs calm şi interminabil. Avusese impresia că el, rupt de realitatea timpurilor, ar fi vrut s-o târască cu forţa într-un vârf de munte nespus de înalt, şi ceţos, de unde i-ar fi fost greu, dacă nu chiar imposibil, să coboare, şi să fie încă în stare să reziste în faţa altor surprize şi a altor

emoţii pe care i le pregătea, fără îndoială, noaptea aceea. Nu din reavoinţă, ci din cauza aerului, iată, din cauza aerului care, la un moment dat, simţea că-i lipseşte, îi fusese imposibil să mai asculte discuţiile sale lungi. Oh, bunule Dumnezeu, şi în fond de ce să tot ocolească, aşa pe departe, dacă în cele din urmă totdeauna trebuia să ajungă să facă aceleaşi lucruri, cele comandate de natură? Ce năravabsurd, Dumnezeule! Şi fără niciun alt efect, decât oboseala şi ciuda. Şi ciuda, da. Pentru că lucrurile de făcut sunt simple, de numărat toate pe degetele mâinii, aşa că, la urmă, fiecare trebuie să recunoască că tot ocolul în jurul lor nu numai că e inutil, ci chiar stupid şi dăunător, în măsura în care după aceea, tocmai din cauza oboselii şi cu ciuda acestei recunoaşteri, se fac târziu şi se fac prost. Mai întâi începuse să-l privească pe prinţ, sau mai degrabă, barba lui, neînchipuit de lungă cu ochi imploratori şi în acelaşi timp speriaţi. Apoi, năucită, simţise o nevoie imperioasă de a-şi retrage mâna şi de a răsufla, de a răsufla puţin măcar, neputând răbufni, neputând striga ca să-şi reverse sufocarea şi agitaţia. În cele din urmă, reuşise să-şi învingă buimăceala: urechile îşi recăpătaseră auzul pentru o clipă, dar nu pentru el, ci ca să fugă departe, agăţându-se de vreun fir de sunet, în bezna nopţii, care să-i dea o uşurare, o distracţie. Venea dinspre malul mării, acolo jos, invizibil, un continuu murmur surd. Şi deodată, tocmai în punctul unde discursul prinţului devenise mai patetic, donna Adelaide erupse cu întrebarea:

— Dar ce e, marea? Atât de tare se aude în fiecare noapte?

Don Ippolito, mai întâi buimăcit (marea? ce mare?) simţi după aceea că-i alunecă braţele în jos:

— Ah, da… e marea, e marea…

Şi-i lăsase mâna şi se dăduse deoparte.

Donna Adelaide, stânjenită, neştiind cum să remedieze evidenta jenă a prinţului, provocată de întrebarea ei

inoportună, rămăsese parcă în mod bizar agăţată de întrebarea ei.

Răspunsul se lăsase un timp aşteptat; în cele din urmă sosise din depărtare, grav:

— Are vuietul acesta când suflă vântul *sirocco...*

Murmurul acela îndepărtat al mării îi era drag lui, dar era şi trist. De atâtea ori, în pacea profundă a nopţilor, îi transmisese o stare de angoasă şi în acelaşi timp îi ţinuse de urât. Întins pe şezlong, se lăsase legănat de acel freamăt întunecat şi continuu al apelor care vorbeau de pământuri îndepărtate, de o viaţă diferită, tumultuoasă, pe care el nu avea s-o mai cunoască niciodată. La chemarea aceea simţise cum cade brusc, din nou, în adâncul vechii sale solitudini.

Cum să mai reia acum discuţia? Şi, pe de altă parte, cum să rămână aşa, în tăcere, s-o lase aşa acolo, departe, pe terasă, pe femeia aceea care-i aparţinea acum pentru totdeauna şi care se încredinţase politeţii sale, în solitudinea aceea, nouă pentru ea şi desigur neplăcută? Trebuia să-şi facă singur curaj, să-şi învingă repulsia şi să se apropie din nou de ea. Dar sigur că acum nu mai putea intra cu ea în altă intimitate, decât de trup, don Ippolito se întrebase cu amărăciune ce alt efect ar fi putut avea această intimitate, dacă nu pierderea ireparabilă a consideraţiei sale.

Şi, într-adevăr, în noaptea aceea...

Ah, biată donna Adelaide nu şi-ar fi putut închipui niciodată un asemenea spectacol, de milă şi în acelaşi timp de teamă! Şi acum îi venea să-şi facă cruce cu amândouă mâinile. Ah, Sfântă Fecioară Maria! Un bărbat cu o barbă până în pământ... un bărbat serios... Doamne! Doamne! Îi văzuse, la un moment dat, fugind, umilit şi înfuriat. Poate că se dusese să se cuibărească în sălile *Muzeului,* la parter. Şi ea rămăsese să-şi petreacă restul nopţii pe jumătate îmbrăcată, în spatele unei ferestre, ascultând suspinele unui ciuf îndrăgostit, poate în pădurea de la Civita, poate într-alta mai departe, de la

Torre-che-parla.

Slavă Domnului că a doua zi dimineaţă vederea câmpiei şi a mobilei rafinate a vilei o mai consolase puţin şi o mai refăcuse în parte, readucându-i starea obişnuită de spirit, graţie căreia dacă nu s-ar fi temut că face mai rău, s-ar fi apropiat ea prima de prinţ ca să-i spună, aşa, într-o doară, fără să-şi mai cântărească cuvintele, că, ce mai, să nu-şi facă gânduri şi nici să nu se mâhnească de nimic, fiindcă ea... ea era mulţumită, chiar mulţumită, aşa...

Îi făcuse milă chipul lui întunecat! Bietul om, nu putuse nici să-şi ridice ochii s-o privească, când începuse din nou să-i vorbească la masă. Dar desigur, desigur, sigur că da; condiţia lor era o condiţie neobişnuită; să se trezească astfel, soţ şi soţie, aproape fără să se cunoască. Încet, încet, fără îndoială, avea să se nască între ei o intimitate, şi... dar desigur, desigur, fără îndoială!

Îşi dăduse seama însă, că vorbele ei amplificaseră enervarea prinţului, înfuriindu-l de-a binelea, încât o cuprindea o teamă cumplită când se apropia noaptea. Această teroare a durat mai multe nopţi în şir; când, în cele în urmă, obţinuse favoarea de a fi lăsată în pace şi de a dormi singură, într-o cameră separată. Doar că, a doua zi, venise la Colimbètra monseniorul Montoro ca să-i facă între patru ochi o anume predică. Şi atunci ea, din nou: Oh, Sfântă Fecioară Maria! Dar ce... nu!... Ah, cum? ... ce?... ce trebuia să facă ea?... Isuse Cristoase!... La vârsta ei, scălâmbăieli, dulcegării? Ah, niciodată aşa ceva! nu, nu! nu, nu! asta niciodată! Nu-i stăteau în fire, asta e! Şi de altfel, de ce? Nu puteau rămâne aşa? Ea nu cerea altceva. Ce figură făcuse monseniorul! Şi din clipa aceea biata donna Adelaide nici nu mai ştia pe ce lume se afla sau, după cum spunea ea, începuse să se simtă „captivă a turcilor”, nu mai pricepea nimic. Cum aşa? Era vina ei?

Prinţul, toată ziua ferecat în Muzeu, nu apăruse deloc, decât la prânz şi seara la cină, rigid, încruntat, taciturn.

Aer! aer! aer! Da, era atât de mult, acolo: dar pentru donna Adelaide nu mai era de respirat. Şi frumuseţea era că de sufocarea de care suferea ea i se păruse că sufereau toate lucrurile din jur, mai ales copacii! La capătul de sus al celor trei terenuri în pantă, înflorite, în faţa vilei, se afla de peste o sută de ani un măslin sarazin, al cărui trunchi robust, plin de noduri şi din cauza vântului, când cald, când rece, sau din cauza pământului, crescuse strâmb încât părea că suportă cu o durere nesfârşită bogatele-i ramuri, crescute numai pe o parte, drepte, pe contul lor. Nimeni nu-i putuse scoate din cap donnei Adelaide că acel copac, aşa lăsat pe o parte şi împovărat de toate ramurile acelea, nu suferea.

— Oh, Doamne, dar nu vedeţi? Suferă! v-o spun eu că suferă, sărmanul!

Şi dăduse ordin să-l taie. După ce a fost tăiat, privind locul unde se înălţase măslinul mai înainte:

— Ah! – răsuflase ea. Aşa e bine! L-am eliberat!

Nu se oprise aici. Mai dăduse şi alte dovezi de inimă caritabilă în serile fără lună, în timpul mesei de seară, faţă de micuţele fiinţe înaripate, atrase de lumina policandrului din sufragerie. Un oarecare Pertichino, un băieţandru de vreo treisprezece ani, fiul sergentului din câmpul de gardă era însărcinat să stea în spatele scaunului donnei Adelaide ca să alunge imediat insectele acelea, de cum intrau. Doar că, adesea, Pertichino, distrat, cădea în contemplaţia mănuşilor sale mari albe de aţă în care i se vârâseră mâinile; şi donna Adelaide, de fiecare dată, trebuia să-l smulgă stării lui contemplative cu ţipete şi salturi provocate de ţârâitul vreunui greiere sau de bâzâitul vreunui fluture, cap de mort.

— Nimic! Un fluturaş... Nu vă speriaţi! Iată-l aici pe fluturaş...

— Biată insectă, n-o face să sufere; omoar-o iute; că altfel, intră din nou... S-a făcut?

— S-a făcut, excelenţă. Iată-l aici!

— Nu, nu, ce faci? Nu mi-l arăta, bietul fluture! Fluture

era? chiar fluture? Biată insectă... Dar cine i-a spus să intre? Cu atâta natură minunată afară... Ah, de-aş avea eu aripi, de-aş avea aripi!

Ca şi cum ar fi spus că fără să se mai gândească de două ori şi-ar fi luat zborul.

Don Ippolito, deşi iritat şi dezgustat, o lăsase în pace. Până într-o seară când nu s-a mai putut abţine. Erau amândoi pe terasă, la o oarecare distanţă unul de celălalt. El aştepta ca sus, din coroanele dense ale măslinilor, înălţaţi pe panta colinei, în spatele râpei, să răsară luna plină, reînnoindu-i în suflet o scumpă şi veche senzaţie. De fiecare dată i se părea că luna plină, apărând din spatele coroanelor acelor măslini, în faţa spectacolului vastei câmpii de la poalele lor şi a mării îndepărtate, ar mai rămâne încă, după atâtea secole, cuprinsă de consternare şi de stupoare, la vederea câmpiei pustii şi silenţioase unde se ridicase cândva unul din cele mai splendide şi fastuoase oraşe din lume. Acum luna era pe punctul de a răsări, se întrezărea în foşnetul vârfurilor ramurilor argintii ale măslinilor şi don Ippolito îşi oferea melancolia sa surprinsă şi neliniştită primirii vechii impresii o dată cu întreaga câmpie, de unde venea un supus şi misterios ţârâit de greieri, iar când şi când geamătul unui ciuf, când, pe neaşteptate, de la micuţa cazarmă de pe marginea râpei Sperone, izbucnise sunetul ţipător şi necuviincios al fluieraşului din trestie al căpitanului Sciaralla, destrămând toată vraja momentului. Donna Adelaide începuse să bată din palme cu un aer de bucurie.

— Oh, ce frumos! Bravo, căpitanul ne cântă un cântecel!

Don Ippolito sărise în picioare, fremătând tot de furie şi de indignare, astupându-şi urechile şi strigând cu disperare:

— Blestemaţi! Blestemaţi! Blestemaţi!

Şi, apucându-l de umeri pe Pertichino şi scuturându-l cu furie, îi poruncise să alerge şi să-i strige ticălosului din

marginea prăpastiei de vizavi să înceteze imediat.

— Şi apoi, afară de aici, pleacă de aici! Nu vreau să te mai văd! Dacă cineva e plictisit de muşte să şi le omoare singur! Ne-am înţeles?! Singur! Sunt obosit, sunt sătul de toate vulgarităţile astea care-mi taie respiraţia! Gata! Gata! Gata!

Şi fugise de pe terasă, cu ochii strânşi şi cu mâinile pe tâmple.

Noroc că, după câteva zile, se prezentase la vilă don Salesio Marullo, cu un chip pierit şi parcă afumat, prudent şi speriat, să ceară ajutor şi ospitalitate. Devenise, încă din prima zi, cavalerul însoţitor al donnei Adelaide, care credea că i-l trimisese Dumnezeu.

— Don Salesio, te implor, mănâncă! Te rog să te refaci cât mai repede! Imediat, Pertichino, alte două ouşoare lui don Salesio!

Începuse să-l îndoape ca pe un curcan în ajunul Crăciunului. Bietul om, ajuns ca o larvă, nu fusese în stare să-i opună nicio rezistenţă; înghiţise, înghiţise şi iar înghiţise cu lăcomie tot ceea ce i se pusese în faţă, şi aproape în gură, cu mâna; apoi, hm, apoi a plătit cu dureri cumplite şi tulburări de intestine şi de tot felul, din care cauză, în toiul distracţiei, sau al unei atmosfere plăcute, plănuită cu căpitanul Sciaralla, vrând s-o mai distreze pe prinţesă, deodată se schimba la faţă, trecând printr-o gamă de culori, ca în cele din urmă să se vadă nevoit să fugă, să nu mai spunem cu câtă suferinţă în orgoliul lui, acum secătuit.

Dar donna Adelaide exulta de bucurie. Neputând să mai facă ceva împotriva demnităţii prinţului, soţul ei, din răzbunare, ea era gata să batjocorească demnitatea masculină, indiferent cine i-ar fi ieşit în cale; fie chiar şi demnitatea căpitanului Sciaralla. Din întâmplare, printre hârtiile din biroul aflat în camera secretarului Lisi Préola, ea dăduse de o veche poezie, scrisă de mână, la adresa căpitanului; şi printre altele scria astfel:

Oppur vai, don Chisciottino,
all'assalto del mulino?
od a caccia di lumache
t'avventuri col mattino
cosi rosso nelle brache
nel giubbon così turchino,
Sciarallino, Sciarallino?[94]

Şi într-o zi, când plouase cu găleata, de îndată ce încetase ploaia, ea coborâse în rarişte, lângă corpul de gardă unde „militarii" făceau exerciţii, şi chemându-l deoparte pe Sciaralla, îi poruncise cu un aer misterios să-şi trimită oamenii, cu o săpăluţă într-o mână şi cu un coşuleţ într-alta, în căutare de *babbaluceddi,* adică de melcişori care fără îndoială că apăruseră ca o spumă din pământ, după atâta ploaie.

Bietul căpitan, după un asemenea ordin, se pierduse rău cu firea.

Cum să dea el oamenilor săi un asemenea ordin milităresc?

Deoarece donna Adelaide, ca să-l pună la încercare, pretinsese ca acea căutare de melci să fie astfel executată, încât să aibă aerul unei adevărate expediţii militare...

— Excelenţă, şi cum să fac?

— De ce?

— Dacă ne pierdem prestigiul, excelenţă?...

— Ce prestigiu?

— Ei bine... înţelegeţi, eu trebuie să le comand... şi în asemenea momente...

— Eu vreau *babbaluceddi!*

— Da, excelenţă... mai târziu, când rup rândurile...

— Când rupi... ce anume?

[94] Sau te duci, don Chisciottino / la asaltul unei mori? / sau vânezi melci în noroi / de-ai pornit-o de cu zori / aşa roşu la nădragi / verde-aibastru la tunică / Sciarallino, Sciarallino? (n.tr.).

— Rândurile, excelenţă.

— Nu, nu! Atunci se termină ce-i mai frumos, ce are una cu alta! Eu vreau să luaţi aceşti *babbaluceddi* în stil militar!

Şi n-a fost chip să o facă să renunţe la tirania ei capricioasă. Cu ce efecte, ca disciplină, Sciaralla a doua zi îl lăsase pe don Salesio Marullo să facă consideraţii amare asupra acestui fapt, şi aşa de câtva timp consternat de veştile sosite din toată Sicilia, de agitaţia extraordinară a *Grupărilor muncitoreşti,* cărora părea că nici poliţia nu le mai face faţă, nici miliţia, „aceea adevărată”!

— De-ar înţelege măcar că şi noi suntem aici împotriva guvernului... Dar nu, dragă don Salesio: fiindcă sunt o ligă, nu atât împotriva guvernului, cât împotriva proprietăţii, înţelegeţi?

— Înţeleg, înţeleg...

— Vor pământurile! Şi dacă, după ce vor fi alungaţi din oraşe, se vor năpusti la ţară? Suntem o mână de oameni... Şi mai ales batem la ochi, fiindcă avem aerul de echipament de război, înţelegeţi?

— Înţeleg, înţeleg...

— Aici, înarmaţi astfel, o spunem chiar noi înşine că suntem în pericol; provocăm asaltul; suntem ca un stat mic căruia i se poate face război aparte, mă înţelegeţi? Şi mâine o ofensă adusă nouă, ştiţi cum ar lua-o prefectul? ca pe o pedeapsă justă. Va avea grijă de ceilalţi şi de noi va spune: „Ah, excelenţa sa, prinţul de Laurentano, vrea să facă pe regele, cu miliţia lui? Ei bine, acum să se apere singur!” Dar noi cu ce să ne apărăm? Să-mi spuneţi dumneavoastră... Ce treabă e asta?!

— Încet, ei, cu armele...

— Arme? Nu mă faceţi să râd! Astea sunt arme? Dar când vrei să-i ţii pe oameni aşa... şi îmbrăcaţi, vă spun, dumneavoastră mă vedeţi... ai nevoie de curaj, credeţi-mă, îţi trebuie curaj să umbli îmbrăcat aşa, în vremuri ca astea, o haină care ţipă de la distanţă... de simt cum mă

fac de toate culorile, când mă văd cu pantalonii ăştia roşii. Don Salesio, spuneţi şi dumneavoastră, ne arde de glumă acum? Când, vă spun şi eu, are orgoliul acesta exagerat de a nu voi să se plece în fata nimănui...

— Poate, – sugera, şovăitor, don Salesio, – ar fi prudent să aduni...

— Alţi oameni? Şi pe cine? Acesta ar fi planul meu! Dar pe cine? Ţărani? Dar dacă şi ei fac parte din ligă? Duşmani în casă?

— Mda... mda...

— Dar ce! Ştiţi care ar fi singura soluţie?

N-a spus-o cu glas tare; cu două degete şi-a apucat haina pe piept; precaut, a scuturat-o uşor; apoi, parcă pe furiş, a făcut alte două gesturi care însemnau: s-o împăturească şi s-o pună din nou; şi imediat întrebă:

— Ce? Nu? Dumneavoastră spuneţi că nu?

Don Salesio îşi strânse umerii:

— Spun că prinţul... poate...

— Ei, da, fiindcă nu trebuie s-o poarte el! Da, don Salesio, cerul se întunecă, se întunecă din ce în ce mai tare peste tot; şi primele fulgere le vom atrage noi aici, cu aceste fiare vechi în mână; veţi vedea dacă greşesc eu!

Ce-i drept, după câteva zile se auzi trăsnetul şi încă teribil; vestea masacrului de la Aragona. Părea că se dezlănţuia totul chiar în Colimbètra, deoarece întâmplarea făcea ca sub acelaşi acoperiş să-l descopere pe tatăl principalului autor al masacrului, secretarul Lisi Préola, şi pe tatăl vitreg al victimei, bietul don Salesio. Şi buimăceala şi oroarea au crescut şi mai tare când, de la Roma, ca un tunet al acelui trăsnet căzut atât de aproape, a mai ajuns şi cealaltă veste a nebuniei Dianellei.

Donna Adelaide, lovită acum direct de nenorocire, nu s-a mai gândit să-l îndoape pe don Salesio cu mila ei zgomotoasă şi apăsătoare, ci începu să ţipe că Dianella înnebunise din cauza acelui masacru, aşa că ea nu mai putea rămâne la Colimbètra unde era şi tatăl asasinului!

Şi prinţul, ca s-o facă să înceteze, deşi considera nedrept să-şi arate cruzimea faţă de bătrân, şi aşa doborât de vina infamă a fiului, s-a văzut silit să-l dea afară din vilă, cu un cec. Mai înainte de a pleca, Préola, târându-se cu greu, cu capul său mare plin de vene şi cu ţeasta tremurândă, a vrut totuşi să-i sărute mâna şi doamnei prinţese, spunându-i că el era bucuros să-şi ofere stăpânilor, pentru delictul fiului său, penitenţa de a lăsa după treizeci şi trei de ani serviciul făcut în casa aceea, cu atâta drag şi devotament. Donna Adelaide, emoţionată şi căită, începu să fie neliniştită, şi în faţa lui Dumnezeu îl numi pe prinţ răspunzător de remuşcarea ei, fiindcă-l pedepsise pe nedrept pe bietul bătrân; da, prinţul, da, din cauza enervării continue în care o ţinea, aşa încât ea nici nu mai ştia ce voia, şi ca să mai răbufnească într-un fel; spunea şi făcea anumite lucruri contrar firii ei. Şi neliniştea ei deveni şi mai intensă de îndată ce află că s-au întors de la Roma fratele ei şi Dianella. Pe monseniorul Montoro, care sosise la Colimbètra ca să-şi exprime condoleanţele pentru moartea donnei Caterina, l-a întrebat cu ochii umflaţi de lacrimi dacă lui i se părea uman să i se interzică să se ducă să-şi vadă nepoata, căreia îi ţinuse loc de mamă!

Don Ippolito, în momentul acela, nu era în vilă. Se dusese la cimitirul de la Bonamorone, la o mică distanţă de Colimbètra, ca să se roage la mormântul surorii sale. Când a intrat, întunecat la chip, în salon, prefăcându-se că nu remarcă plânsul soţiei, i se adresă episcopului care-i apăruse în faţă, îndurerat şi cu mâinile întinse:

— A murit disperată, monseniore. Disperată. Fiul în închisoare, compromis o dată cu atâţia alţi asemenea *patrioţi,* în frauda băncilor. Şi Selmi, care venise aici ca adversar al lui Capolino, aţi aflat? S-a omorât. Ispăşesc toţi isprăvile lor minunate! Este o ruină, monseniore! Dumnezeu să aibă milă de morţi! Eu îmi simt inima atât de arsă de indignare, că nu mi-a fost cu putinţă să mă rog. Un freamăt în genunchi m-a făcut să mă ridic de pe

mormântul bietei mele surori, şi m-am întrebat dacă acesta era momentul de rugă şi de plâns sau mai degrabă de trecere la acţiune, monseniore. Dar chiar trebuie să rămânem inerţi, în vreme ce se distruge tot şi oamenii se răzvrătesc? Aţi auzit, aţi citit în ziare? Mulţimile au zdruncinat o grămadă de oameni cu tot felul de predici anarhice; s-au dus în piaţă ca să strige împotriva asupririi impozitelor, aducând cu ei Crucifixul şi statuete cu sfinţi!

— Chiar şi imaginile regelui şi ale reginei, totuşi, don Ippolito, – îi atrase atenţia cu amărăciune, monseniorul.

— Ca să-i dezarmeze pe soldaţi prin ele! – răspunse prompt don Ippolito. Acesta-i semn că sufletul poporului este încă alături de noi! Este clar simbolul! Ştiţi că fiul meu este în Sicilia?

Monseniorul îşi plecă de mai multe ori capul cu o tristă gravitate, crezând că prinţul îi pusese întrebarea aceea ca să-l facă părtaş al unui necaz.

— A călătorit împreună cu don Flaminio – adăugă cu un suspin, – şi cu biata fată.

Donna Adelaide erupse din nou în şi mai mare hohote de plâns. Don Ippolito dădu cu furie din picior.

— Trebuie să ne învingem propriile noastre dureri

— Spuse cu demnitate – şi să privim mai departe! Să ştim să trăim pentru ceva, ceva deasupra mizeriilor noastre cotidiene şi a tuturor mâhnirilor provocate de viaţă! I-am scris fiului meu, monseniore, şi am trimis şi după Capolino ca să-i propun să se ducă să se unească cu el, dacă e posibil, să ajungă la o oarecare înţelegere…

— Dar cum aşa, don Ippolito? – exclamă cu stupoare şi mâhnire monseniorul. Cu cei care abia i-au asasinat soţia?

Don Ippolito dădu din nou cu piciorul în covor, strânse pumnii, îi mişcă de câteva ori, şi cu faţa ridicată fremătă indignat:

— Sclavie! Sclavie! Sclavie! Ah, dacă eu n-aş fi bătut în cuie aici!

— Dar ce, suntem în exil? Chiar suntem exilaţi? –

întrebă atunci, printre lacrimi, donna Adelaide, adresându-se episcopului. Cine ne interzice să ieşim de aici, să ne ducem unde credem noi, monseniore?

— Cine? – strigă don Ippolito, întorcându-se brusc, cu chipul pălit de mânie. Încă n-ai aflat? Monseniore, n-aţi clarificat dumneavoastră exact condiţiile noii mele căsătorii nenorocite? Cum de încă nu ştie această făptură cine ne interzice să ieşim de aici?

— Dar într-o situaţie ca aceasta! – gemu donna Adelaide. Plec eu singură! El poate rămâne! Sfinte Dumnezeule, este nevoie şi de puţin suflet, şi de puţin suflet e nevoie!

Monseniorul Montoro o imploră, printr-un gest, să tacă, să fie prudentă. Don Ippolito îşi duse mâinile la frunte şi se apăsă cu putere pe faţă, mult timp; apoi, cu un glas total schimbat, profund amar şi profund descurajat, spuse:

— Monseniore, căutaţi să-l înduplecaţi pe cumnatul meu s-o aducă aici pe fată, lângă mătuşa ei. Poate că liniştea, noutatea locului să-i facă bine.

— Ah, aici? chiar aici? Aha, dacă vine ea aici... erupse atunci donna Adelaide cu o explozie de bucurie, foindu-se pe scaun, aproape dansând pe el. Da, da, da, dragul meu monsenior. Auziţi? El a spus-o! Convingeţi-o să vină aici, monseniore, imediat, imediat, aici, biata mea copilă!

Încântat de favoarea făcută, monseniorul îşi întinse mâinile durdulii şi albe ca să-i stăvilească vehemenţa:

— Aşteptaţi... permiteţi? Iată... trebuie să vă spun... oh, ceva ce m-a înduioşat nespus... Aici, da... dar aşteptaţi... Veţi vedea că deocamdată este mai bine s-o lăsaţi pe biată copilă la Girgenti... Poate că avem un mijloc s-o vindecăm. Da, iată, alaltăieri, seară, ştiţi cine a venit la mine la episcopie? De Vincentis, bietul Niní. De Vincentis, îndrăgostit de multă vreme de fată, o ştiţi prea bine. Dragul de el! Oh, dacă l-aţi fi văzut! Într-o stare, vă asigur, de-ţi făcea milă. A început să plângă, m-a implorat să-i spun lui don Flaminio să aibă încredere în el şi să-l

lase lângă fată, că el, tot insistând cu dragostea lui, cu mila lui afectuoasă, spera să o trezească la realitate, să o ajute să-şi vină în fire, s-o readucă la viaţă. Ei bine, ce părere aveţi?

— Măcar să fie aşa! – exclamă donna Adelaide. Şi Flaminio? Flaminio?

— Ieri dimineaţă i-am transmis imediat mesajul lui Niní, – răspunse monseniorul. Şi don Flaminio care cunoaşte inima, gentileţea şi cinstea neprihănită a tânărului, a acceptat propunerea, promiţându-i lui De Vincentis că dacă va face minunea de a o vindeca, fata va fi a lui. Acum tânărul este acolo, lângă biata fată. S-o lăsăm deocamdată, donna Adelaide, şi să ne rugăm la Dumnezeu împreună, să se facă minunea asta.

Cu acest îndemn, monseniorul îşi luă rămas bun. Pe scări îi spuse lui don Ippolito că avea de gând să trimită o scrisoare sacerdotală credincioşilor din eparhie, şi că peste câteva zile avea să vină să i-o citească, mai înainte de a o trimite. Don Ippolito îşi deschise braţele şi, de îndată ce episcopul o porni cu trăsura, se duse să se închidă în sălile *Muzeului* său.

Donna Adelaide rămase să plângă, mai întâi de duioşie faţă de gestul bietului Niní, apoi de disperare, deoarece ştia, din păcate, ce rece o lăsase cândva pe fată tânărul acesta. Poate, dacă ar fi putut fi lângă fată şi ea, ca s-o convingă… cine ştie! Şi începu din nou să se frământe, să se chinuie în nelinişti, mistuită de furie împotriva barbariei prinţului care o obliga să stea acolo. Şi în fond de ce? ce reprezenta ea, ce trebuia să facă ea, acolo? Nu, nu, nu; voia să plece de acolo, să scape de acolo, să fugă, de nu, avea să înnebunească şi ea! Se hotărî să-i scrie fratelui ei, să-l implore să vină imediat s-o ia, s-o elibereze din temniţa aceea, cu binele sau cu răul.

Încântat de faptul că fusese chemat de prinţul de Laurentano, Ignazio Capolino, tocmai când se pregătea să plece la Colimbètra, în vestiar, auzi pe bătrână lui slujnică

respingând cu brutalitate pe cineva, care întreba de el. Înaintă, întinse capul să vadă cine era şi dădu de două femei îmbrăcate în negru, cu un şal tot negru pe cap, strâns în jurul feţei palide şi supte. Erau cele două fete ale lui Pigna, Mita şi Annicchia.

Capolino, de cum auzi numele, le pofti în salon şi, după ce insistă să se aşeze amândouă pe scaune, le întrebă ce doreau. Din pudoare faţă de mizeria lor şi ca să-şi susţină cu demnitate jalea, rezistau amândouă la tulburarea care le stăpânea. Efortul pe care-l făceau ca să nu izbucnească în plâns, şi emoţia fantastică le gâtuiau vocea. Şi amândouă îşi frecau cu putere degetul cel mare de arătătorul mâinii stângi, bont, înnegrit, crăpat. Din cauza trecerii asidue a acului şi a aţei, ca şi cum numai în sensibilitatea pierdută a acelui deget ar fi putut găsi puterea şi curajul de a vorbi. În cele din urmă, Mita, abia ridicându-şi ochii tulburi, izbuti să spună:

— Domnule deputat, am venit să vă rugăm…

Şi cealaltă, imediat sugeră, corectă:

— Vă deranjăm, cu durerea pe care o aveţi în inimă…

— Spuneţi, spuneţi, vă rog, – le îndemnă Capolino. Sunt aici ca să vă ascult.

— Da, domnule, iată… dumneavoastră ştiţi poate, – reluă Mita, îmbujorându-se brusc în obraji, – că tatăl nostru şi Lizio, care e…

— Soţul unei surori de a noastre, – interveni din nou Annicchia.

Mita îi adresă din ochi o dojană îndurerată.

— Au fost arestaţi, domnule deputat!

— Nevinovaţi, domnule deputat, nevinovaţi!

— Noi suntem martore, că nu ştiau nimic, chiar nimic de faptul că…

Capolino, buimăcit din cauza neliniştii şi a repezelii cu care vorbeau cele două surori, gâfâind, întrebă:

— Ce fapt?

— Cum? – exclamă Mita. De faptul, pe care dumneavoastră, din păcate…

— Oh, Doamne! – exclamă Annicchia. Şi acum ne tremură inima.

Şi Mita reluă:

— Au fost arestaţi şi ei, nevinovaţi, aidoma lui Cristos... noi suntem martore, că au rămas îngroziţi, de li s-a tăiat şi respiraţia când s-a răspândit vestea; nu ştiau absolut nimic...

— Şi dumneavoastră puteţi crede, – adăugă Annicchia, – că n-am fi avut curajul să venim aici să vă vorbim, dacă n-am fi fost mai mult decât sigure că sunt nevinovaţi...

Şi Mita, cu ochii în jos, tremurând toată:

— Pe doamna dumneavoastră, – spuse, – noi am servit-o şi ştim cât era de bună... o doamnă prietenoasă... şi frumoasă, oh, ce frumoasă era... ce durere!

Capolino îşi strânse ochii, se suci puţin pe scaun, şi cu o voce groasă întrebă:

— Aţi avut vreo percheziţie în casă?

— Da, domnule, – răspunseră într-un singur glas cele două surori. Continuă Mita: – gardieni, comisari, judecători... ca toţi dracii... au răvăşit şi au dat totul peste cap...

— Şi ce-au găsit?

— Nimic!

— Oh, Fecioară Maria, chiar nimic... Câteva scrisori... ziare... lista membrilor.

— Membri... un fel de a spune... nu venea nimeni...

— Cărţi... hârtii... Au luat totul cu ei., şi ceva din lenjerie, domnule deputat, cu o picătură de sânge care se prelinsese din împunsătura mea din deget, în timp ce coseam...

Capolino îşi strânse buzele, ducându-şi o mână sub nas, rămânând câtva timp încruntat, ca să se gândească; apoi spuse:

— Dacă nu va ieşi la iveală ceva compromiţător...

— Ah, nu, domnule! – exclamă imediat Mita. Legat de motivul arestării lor, nicio vină; categoric, niciuna! Domnia Voastră ne puteţi crede...

— N-am fi venit la Domnia Voastră… – repetă Annicchia.

Capolino întinse mâinile vrând să le oprească; se reculese din nou ca să se gândească.

— Ştiţi – le întrebă apoi – că eu nu sunt bine văzut de către autorităţi? Ştiţi că, pentru a scuza treizeci şi mai bine de ani de guvernare proastă, vor să lase să se creadă că toate aceste tulburări din Sicilia s-au stârnit în dedesubturile partidului clerical, din care fac şi eu parte?

— Domnia Voastră… dar cum aşa? – exclamă Annicchia, cu mâinile împreunate. Dacă Domnia Voastră a avut… dacă Domniei Voastre…

— Cu atât mai mult! Cu atât mai mult – trunchie Capolino. Vor spune: „Iată, vedeţi că există un acord? Inima este un lucru; politica, altceva. Vine el, el în persoană ca să intervină pentru cei arestaţi”. Aşa vor spune!

Cele două surori rămaseră buimace, sufocate.

— Şi cum se poate crede aşa ceva?… întrebă Mita.

— Dar n-o cred absolut deloc! – răspunse, cu un zâmbet de dispreţ, Capolino. Se prefac că ar crede astfel! Asta-i scuza lor. Şi eu, ducându-mă la ei le-aş face jocul, fără să obţin nimic pentru voi. Chiar aşa este! Şi în 1866, când voi nici nu eraţi născute, răscoala populară, din cauza nedreptăţilor politice şi administrative, a fost pusă în spinarea acestui ţap ispăşitor de partid clerical. Era scuza cea mai comodă, pentru cei ce guvernau atunci, şi cu efect sigur!

Cele două surori rămaseră câtva timp în tăcere, absorbite, ca şi cum ar fi văzut că speranţa care le dusese acolo s-ar fi transformat în necaz, din cauza unui motiv cu totul neaşteptat pe care nu reuşeau să-l priceapă clar.

— Ne-am închipuit, – reluă apoi Mita, – că Domnia Voastră aţi fi spus un cuvânt… nu numai fată de autorităţi… dar şi în faţa celor din târg… Trăim din munca pe care o facem noi două, eu împreună cu sora asta a mea… Nimeni nu mai vrea să ne dea de lucru acum,

fiindcă toţi, din cauza acestei arestări, cred că tatăl nostru şi cumnatul sunt complici la masacrul care pe bună dreptate a indignat întreg târgul... Acum, dacă dumneavoastră, care aţi fost cel mai lovit din toţi, aţi spune un cuvânt... nevinovăţia...

— Şi mai este şi asta, domnule deputat! – erupse Annicchia, nereuşind să-şi mai potolească lacrimile, – că sora noastră, domnule deputat, când au venit gardienii să-i aresteze bărbatul şi pe tatăl nostru, avea copilaşul la piept. I s-a intoxicat laptele, domnule deputat; şi acum copilul e pe moarte, şi nu ştim cum să-l îngrijim; şi sora noastră pare înnebunită din cauza fiului ei pe moarte, cu tată-său în temniţă! Am rămas cinci surori în casă; ne întoarcem în toate părţile, şi nu ştim ce ajutor să le dăm... De asta am venit aici, să vă implorăm, domnule deputat!

Capolino se ridică, îndemnat parcă de emoţie.

— Voi vedea... voi vedea ce pot face... Daţi-mi un răgaz... Trebuie să văd... pentru... spun, pentru responsabilitatea mea politică... Inima, v-am spus, e un lucru şi politica altceva... Dar voi vedea... nu mă angajez... Liniştiţi-vă, liniştiţi-vă... şi curaj, fetele mele... Este un moment oribil pentru toţi, credeţi-mă... şi nimeni nu reuşeşte să mai vadă scăpare...

Le însoţi, vorbindu-le astfel, până la scăriţa de la intrare; n-a vrut scuze şi nici mulţumiri; închise uşa încet, încet în spatele lor.

Deşi fără nicio încredere în promisiunea aceea vagă de ajutor, cele două surori de cum au plecat şi au ajuns în stradă, au simţit o oarecare uşurare după pasul făcut, aproape o încântare că ştiuseră să vorbească, simţindu-se de aceea într-un fel încurajate. Dar, în curând, gândindu-se la locul spre care se îndreptau, au căzut din nou în umilinţa unei ruşini îngrozitoare. Se duceau la poştă să scoată ceva bani, trimişi de Celsina de la Roma şi despre care nu ştiau ce să creadă... Şi alţi bani, în zilele acelea, puţini, oh, ce puţini, şi rodul unei alte ruşini, bine cunoscută, veneau de la sora mai mare, de la Rosa, în

bietele lor mâini distruse de muncă şi acum forţate la lene, forţate să culeagă povara tristă a acelor ajutoare necerute.

Capolino era foarte încântat că în ochii altora apărea că se duce la Colimbètra, nu din propria-i voinţă, ci chemat. Era acolo, acum, atârnată de ramură, o pară, altădată rămasă acră poftei sale nesăţioase; dar acum, din ceea ce putea presupune din ştirile recente, trebuia să fie mai mult decât coaptă, gata gata să cadă. La o scuturătură prudentă şi curajoasă a mâinii sale. Aceasta ar fi fost împlinirea perfectă a răzbunării sale! Şi totul părea minunat ticluit ca să se împlinească în curând şi bine. Adelaide figura încă nemăritată în faţa stării civile. Avea s-o îndemne să fugă cu el la Roma, adăpostindu-se în casa surorii Rosa. Cu prudenţă, ca să-şi consolideze bine dreptul său de salvator, mai întâi va rămâne cu ea câteva zile la Napoli, biata de ea având pesemne o mare nevoie de distracţie, şi numai un oraş ca Napoli i-o putea oferi. La Roma, fără zarvă, putea contracta căsătoria civilă cu ea. Francesco Vella avea să-i găsească modul de a intra în calitate de avocat consultant în administraţia căilor ferate; şi nu s-ar fi spus că nu avea să-i facă plăcere ca el, devenit din nou cumnatul lui, să rămână cu medalia aceea atârnată la vestă. Cu timpul, prin intervenţia lui don Francesco şi a donnei Rosa, poate că s-ar fi liniştit şi Flaminio, şi nu i-ar mai fi stat în cale. Adevărata ţintă era acum de a o convinge pe Adelaide să înfrunte scandalul fugii, în momentul acela nenorocit al nebuniei nepoatei. Dar monseniorul Montoro îi spusese că principele îi interzicea categoric să se ducă la Girgenti, fie chiar şi pentru o vizită în casa fratelui ei. O altă conjunctură minunat de propice era gestul milos al dragului Niní De Vincentis faţă de biata fată. Deoarece, dacă Dianella ar fi fost adusă la Colimbètra lângă mătuşa ei, după cum propusese principele, nici gând să mai fie vorba de fugă, el n-ar mai fi putut pune piciorul pe acolo! Dar îi putea fi

deajuns Adelaidei această vagă speranţă, această slabă consolare de departe, de a-l şti îngenuncheat în faţa nepoatei demente pe bietul Niní în chip de San Luigi?[95] În fond toată ardoarea ei, deşi sinceră, de a-şi vizita nepoata, părea să fie un pretext de a ieşi din Colimbètra. Motivele neliniştilor ei durau toate, exacerbate de însăşi interdicţia aceea. Nici Flaminio Salvo nu s-ar fi încumetat să-l convingă pe principe să-i îngăduie surorii lui o ieşire de acolo. Trebuia să insiste asupra acestui punct, să-i demonstreze Adelaidei că fratele ei nu era omul care să încalce condiţiile stabilite cu principele din niciun motiv; aşa că ea, pierzând orice ajutor din partea fratelui ei şi văzându-se condamnată să se distrugă acolo în enervare şi plictiseală, nevăzând altă scăpare decât în el, în disperarea ei va găsi curajul să fugă.

Aceste gânduri şi amintiri şi presupuneri umblau prin mintea lui Capolino, în timp ce se îndrepta de la Girgenti spre Colimbètra, în trăsură. Dar nu-i stârneau nici nelinişte şi nici ardoare. Simţea chiar o răceală greţoasă, ca şi cum i s-ar fi închegat vlaga vieţii. Simţea că răzbunarea lui era pentru motive îndepărtate, rămase în negura vremii, irevocabile, şi moarte în inima lui, şi, ca atare, nu i-ar fi adus nici bucurie, nici făgăduială de bine pentru viitor. Îl răzbuna pe cel ce fusese cândva respins de Adelaide Salvo; dar el mai era oare acela de atunci? Atâtea n-ar fi trebuit să se întâmple, dar, din păcate, se întâmplaseră şi povara lor moartă o simţea prea aspru în inimă, ca să mai aibă acum vreo bucurie a răzbunării sale. Şi totuşi, tocmai toate aceste lucruri moarte i-o făceau atât de uşoară. Iată de ce simţea răceala aceea greţoasă. În Nicoletta Spoto putuse găsi o oarecare compensaţie, o reconfortare în greaţa abjecţiei sale; pentru aceea şi cu aceea aproape că merita să fi josnic… Dar să stârnească acum un nou scandal, să-i aducă un

[95] Aluzie la *Luigi Gonzaga* (1568 – 92) fiul marchizului Ferrante di Castiglione delle Stiviere. Intrând în congregaţia *Compagnia di Gesù*, a murit îngrijind bolnavi de ciumă (n.tr.)

afront unui om ca don Ippolito Laurentano, pentru Adelaide Salvo... Şi totuşi, poate că, la urma urmelor, ar fi fost chiar o uşurare pentru don Ippolito să-l scape de soţia aceea! Pe moment, amorul său propriu ar fi suferit puţin: dar nu era rău ca lui, totdeauna atât de favorizat de soartă, frumos, nobil, bogat, care putuse să-şi facă gustul şi să aibă satisfacţia de a ţine mereu fruntea sus, soarta însăşi, acum, la urmă, prin mâna lui Capolino, să-i întindă o palmă uşoară, aşa, în trecere.

Încă o înlesnire, şi asta într-adevăr neaşteptată, şi atât de mare, încât să rămână încremenit, o găsi, de cum sosi la vilă. Don Ippolito, indignat pe de o parte de neîncrederea episcopului, pe de alta cu totul deziluzionat de răspunsul lui Lando, sosit cu o seară în urmă, de la Palermo, în legătură cu posibilitatea de a cădea la un acord cu partidul clerical, se refugiase, ca în atâtea alte ocazii, dornic de o consolare, în cultul vestigiilor antice. În opera întreprinsă de mult timp asupra topografiei akragantine.

Ca şi pentru acropolă, tot astfel şi pentru emporiul din Akragante, se împotrivise tuturor topografilor vechi şi noi, care-l desemnau la gura Hypsasului. Şi el susţinea în schimb că era numai un port, şi că emporiul, adevăratul emporiu, Akragante, aidoma altor oraşe antice greceşti nesituate chiar la mare, ar fi fost departe, în vreo adâncitură care să poată oferi adăpost sigur navelor: Atena, la Pireu; Megara atică, la Niseu; Megara siciliană la Xiphoniu. Acum, care era adâncitura cea mai apropiată de Akragante? Era aşa-zisa Cala della Junca, între Punta Rianca şi Punta del Piliere. Ei bine, acolo, prin urmare, în Cala della Junca, trebuia să fie emporiul akragantin.

El ajunsese la această concluzie în baza unui volum de legende despre Sfântă Agrippina. Şi era vesel şi satisfăcut de o pagină pe care găsise cum anume s-o însereze în textul arid topografic, ca să descrie călătoria celor trei fecioare Bassa, Paola şi Agatonica, care duseseră pe mare, de la Roma, trupul sfintei martire a împăratului

Valerian. Nu era nicio îndoială că cele trei fecioare ajunseseră cu trupul sfintei pe plaja agrigentină, într-un loc numit *Lithos* în greacă şi *Petra* în latină, locul numit azi Petra Patella, sau Punta Bianca. Aşadar, în hagiograful vechi se citea că în momentul debarcării celor trei fecioare, un călugăr care ieşea din mânăstirea Santo Stefano, din satul Tyr, lângă emporiu, îndreptându-se spre Agrigento, se oprise, deoarece fusese atras de suavul parfum emanat din trupul sfintei; el alergase apoi în oraş ca să anunţe miracolul episcopului San Gregorio. Dacă, după cum susţineau vechii şi noii topografi, emporiul era la vărsarea Hypsasului, şi prin urmare tot acolo şi *vicus*-ul din Tyr şi mânăstirea Santo Stefano, cum de călugărul care mergea spre Agrgento, dăduse de cele trei fecioare la Punta Bianca, tocmai când debarcau cu trupul sfintei martire? Era cu totul inadmisibil. Mânăstirea Santo Stefano din Tyr trebuia să fie acolo, lângă Punta Bianca, prin urmare tot acolo şi emporiul. Şi dovada cea mai convingătoare era în numele acelui sat, întocmai ca acela al marelui oraş fenician: Tyr. Acest nume, probabil, că-l dăduseră cartaginezii pe vremea comerţului lor activ cu akragantinii, şi tot aşa pentru câte un munte care se ridica pe lângă vreun sat: *tur,* într-adevăr în feniciană înseamnă munte. Apărea oare vreun munte lângă revărsarea Hypsasului? Nu ; muntele, desemnat prin antonomază chiar, Monte Grande, se înaltă acolo, întocmai, lângă Punta Bianca şi domină Cala della Junca.

Don Ippolito, în dimineaţa aceea, o pornise foarte devreme călare, însoţit de Sciaralla şi de alţi patru oameni, ca să viziteze mai atent meleagurile acelea şi mai ales coasta acelui Monte Grande, într-o regiune numită Litrasi, unde sunt unele locuri crezute de unii topografi morminte feniciene, dar care lui i se păreau mult mai recente şi dispuse şi săpate într-un stil folosit în Sicilia pe vremea ultimilor ani ai Imperiului, adică pe vremea episcopatului lui San Gregorio, adică exact timpul când debarcaseră acolo cele trei fecioare credincioase

Bassa, Paola şi Agatoniea cu trupul neînsufleţit şi parfumat al sfintei martire Agrippina.

La întoarcere, deşi de pretutindeni i se întindeau nespus de plăcute privirii, în căldura aproape primăvăratecă, imense covoare catifelate de verdeaţă, ici aurite de soare, colo vaporoase de violente umbre violacee, sub albăstriul verzui intens şi arzător al cerului, don Ippolito, privindu-şi mâinile, sprijinite pe oblâncul şeii, nu se mai gândise la altceva decât la moarte, la dispariţia lui din locurile acelea, care nu avea să fie departe. Dar contemplată aşa, sub soarele acela, în mijlocul acelui verde, în timp ce trupul i se legăna la mişcările egale ale călăritului lejer, moartea nu-i inspirase oroare, ci o nobilă seninătate, permeată de amărăciune şi totodată de satisfacţie, datorită delicateţei şi nobleţei gândurilor şi a preocupărilor cu care îşi urzise totdeauna viaţa, în locurile acelea îndrăgite, de la care urma să-şi ia un ultim adio. Şi se cufundase îndelung în acel nou sentiment de seninătate, purificându-se parcă de teroarea înspăimântătoare pe care ea, moartea, i-o provocase până atunci, şi căreia îi datora acea a doua căsătorie nedemnă, profanând prin ea prestigiul bătrâneţii sale, austeritatea exilului său.

La scurt timp după-amiază, reîntorcându-se la Colimbètra, istovit de lunga cavalcadă, îl surprinse în salon pe Capolino, alături de donna Adelaide, într-o discuţie aprinsă: ea, înfierbântată şi înlăcrimată; el palid şi într-o agitaţie înflăcărată. Se opri în prag, cu un aer mai mult de silă, decât de indignare.

— Oh, principe... – exclamă imediat Capolino, ridicându-se în picioare, rătăcit.

— Staţi jos, staţi jos... – spuse don Ippolito, întinzând o mână, mai mult ca să-l împiedice să se apropie, decât ca să-i facă semn să rămână pe scaun. Nu vă cer scuze pentru întârziere, deoarece doamna, văd... m-o fi descris şi dumneavoastră drept un om atât de barbar, că nu cred că aţi regretat, dacă v-am privat până acum de compania

mea...

— Nu... principesa... într-adevăr... – se bâlbâi Capolino.

Don Ippolito îşi luă o poziţie demnă şi plin de orgoliu spuse cu o răceală încruntată:

— Poate pleca, dacă vrea. Dar să ştie că ceea ce azi o împiedică să iasă pe poarta vilei mele o va împiedica mâine să intre. Şi acum continuaţi discuţia voastră.

Făcu o mişcare ca să iasă din salon. Capolino încerca să susţină în faţa femeii demnitatea lui de vir, şi-i spuse în spatele lui, aproape cu un aer de sfidare, dar care putea să pară şi o scuză:

— Dumneavoastră, principe, m-aţi chemat aici...

Don Ippolito, ajungând în dreptul uşii, se întoarse uşor, ţinând uşa deschisă cu mâna:

— Ah, pentru un fleac – spuse. Acum... închipuiri! închipuiri!

Şi ieşi, lăsând să se închidă uşa.

— Răspunsul... răspunsul... – erupse imediat donna Adelaide, ridicându-se sufocată şi cu ochii umflaţi şi roşii de plâns, – aştept răspunsul până mâine, sau să vină el aici să-mi spună, dacă într-adevăr trebuie, să crăp şi să-mi distrug faţa aşa...

— Dar sigur! desigur! desigur! – replică prompt, Capolino, făcându-i pe plac. Cum vrei ca Flaminio să-ţi spună...

— Trebuie să-mi spună! – îl întrerupse ea frenetică, arătându-i dinţii şi pumnii. Asta trebuie să-mi spună, cu gura lui; şi atunci, da, atunci da, imediat! Fac inepţia asta! Sunt gata! Fac inepţia asta!

În momentul acela intră Liborio, valetul preferat al principelui, pradă unei nelinişti îngrozitoare, şi rămase o clipă perplex, văzând plânsul şi agitaţia doamnei.

— Excelenţă... excelenţă... – spuse, – domnul Salesio...

— Ce e? – întrebă furioasă donna Adelaide. Ce vrea?

— Nimic, excelenţă... pare că...

Şi Liborio ridică o mână într-un gest vag de bine-cuvântare.

— Ah, – exclamă atunci donna Adelaide, fixându-şi cu duritate ochii în faţa lui Capolino şi rămânând astfel câtva timp, privindu-l încruntată, cu gura deschisă, ca şi cum putea afla de la el dacă era bine sau rău ca tocmai în situaţia aceea să moară nenorocitul acela. Mai bine, mai bine aşa! – exclamă după aceea, – mai bine aşa, bietul om... Să mergem, Gnazio, să mergem, să-l vedem...

Şi se duse în spatele lui Liborio, urmată de Capolino, năucit şi tulburat.

— L-am ţinut aici cu mine... îi spunea mergând, – l-am îngrijit... i-am dat de mâncare... Frumos din partea voastră să-l părăsiţi aşa pe bietul bătrân... Mai bine, mai bine... scapă de suferinţi... Şi eu l-am cam neglijat în ultima vreme... Asasinii! l-au dat lovitura de graţie... Dar şi el totuşi, trebuie să recunosc, mânca prea mult... prea multe dulciuri...

— Ei, da, excelenţă, – suspină Liborio, – i-o spuneam şi eu... prea multe...

— la-o, ia-o, Gnazio... mi-a căzut batista. Oh, Sfântă Fecioară Maria, ce duhoare!

Şi îşi astupă nasul cu o mână, rămânând în pragul odăiţei în care murea bietul bătrân, susţinut pe pat de bucătarul care alergase la chemarea lui Liborio. Reţinuţi de oroarea instinctivă a morţii, dar poate şi din cauza repulsiei în faţa slăbiciunii nespuse a acelui chip cartilaginos, cu părul lipsit de viaţă, cu globii ochilor rigizi sub pleoapele întredeschise, donna Adelaide şi Capolino priveau, încă încremeniţi acolo, în prag, când au văzut gura muribundului cum se deschide, se deschide din ce în ce mai mult, căscându-se peste măsură, forţată parcă de violenţa crudă a unui arc intern.

— Oh, Doamne! – gemu donna Adelaide. De ce face aşa?

Nici nu terminase de spus, când din gura aceea sări, brusc ceva, oribil. Donna Adelaide scoase un ţipăt de groază şi îşi ridică mâinile pe faţă, parcă să nu vadă. Liborio se duse să privească pe pat şi descoperind o

proteză dentară deschisă:

— Nimic, excelenţă! – spuse cu un zâmbet milos. A terminat cu mâncatul...

Între timp, bucătarul aşeza pe pernă capul lipsit de viaţă al bietului bătrân.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

ÎN VASTA SALĂ SONORĂ A VECHII cancelarii a palatului episcopal, cu sumbrul tavan în frescă, plin de praf, şi cu pereţii înalţi, cu tencuiala îngălbenită, încărcate de vechi portrete ale prelaţilor, şi ele pline de praf şi de mucegai, atârnate ici-colo fără ordine, deasupra unor dulapuri şi al unor rafturi învechite şi roase de carii, se stârni un zumzet de aprobări, de îndată ce monseniorul Montoro, cu frumoasa lui voce, cu inflexiuni căutate, cufundate parcă într-o pură autoritate protectoare, încheie citirea în faţa grupului de canonici din catedrală şi a multor altor canonici şi clerici, adunaţi anume acolo, scrisoarea pastorală reverenzilor parohi din dioceză asupra evenimentelor funeste care îndoliau Sicilia şi îndurerau orice inimă creştină. Dintr-un verset din Sfântul Matei, monseniorul îşi intitulase pastorală: *Semper pauperibus habetis vobiscum...*[96]

Era o zi urâtă, friguroasă şi vântoasă, de ianuarie şi de mai multe ori, în timpul lecturii, episcopul şi chiar ascultătorii îşi întoarseră privirile spre geamurile ferestrelor mari care păreau că cedează furiei şuierătoare a rafalelor dezlănţuite. Toată lectura calmă a acelei blânde omilii avusese acompaniamentul sinistru al şuierăturilor acute şi vehemente, al înfiorătoarelor şi lungilor mugete susţrăgând de aceea, adesea, atenţia mai multora şi răspândind în vasta sală, vegheată de portretele acelea vechi, prăfuite şi mucegăite o cumplită

[96] Totdeauna să fiţi alături de săraci... (lat.) (n.tr.).

durere a zădărniciei acelei interminabile exercitări oratorice.

Mulţi dintre ei rămaseră cu ochii pe una din ferestrele enorme care dădea spre o mică terasă a unei vechi case de peste drum, unde un biet nebun părea că simte cine ştie ce voluptate, poate pe aceea a zborului, expunându-se acolo vântului furios care făcea să-i zboare de pe umeri pătura de pat, de lână galbenă; râdea cu toată faţa sa palidă, şi în ochii săi ageri şi halucinaţi îi luceau lacrimile, în timp ce-i zburau încoace şi încolo, ca flăcările, pletele lungi roşietice. Bietul om era tânărul frate al preotului canonic Batà, care se afla şi el în sală, foarte atent la lectura episcopului, deşi în forul său, absorbit desigur în cu totul alte gânduri, făcându-l de altfel de mai multe ori să gesticuleze, de o manieră comică.

După ce s-a terminat lectura, cei mai bătrâni dintre preoţii canonici, cunoscând mai bine slăbiciunea excelentului lor episcop, s-au grăbit să înconjoare masa, în faţa căreia stătuse el, ca să ceară să li se repete câte o frază sau alta, care, din felul cum le proferase monseniorul, li se păruseră lor că l-ar fi mulţumit şi satisfăcut mai mult.

— Aceea, aceea cu armata Satanei, excelenţă, cum spuneaţi?

— Faceţi aluzie la masonerie, nu-i aşa, excelenţă? Cum spuneaţi?

Şi monseniorul, încântat în sinea lui, dar în aparenţă cu un aer de obosită condescendenţă, lăsându-şi pleoapele subţiri ca foile de ceapă deasupra ochilor de culoare deschisă şi ovoidali şi clătinându-şi capul în semn de afirmaţie, făcând un semn cu mâna să aştepte, căuta foaia şi repeta:

— Perfidă şi duşmănoasă sectă... perfidă şi duşmănoasă sectă, care drept arhitect şi-a ales demonul, iar ea sacerdot pe iudeul...

— Ah, iată! Ca sacerdot pe iudeul! – exclamau aceia.

Uluitoare expresie, excelenţă! Extraordinară!...

— Temerară... temerară...

— Dar ce vânt nemaipomenit, Dumnezeule! – se târguia din nou episcopul, amărât, ca de o compensaţie nedreaptă, oferită ostenelii sale.

Între timp, cei mai tineri dintre canonici, care ascultaseră mai atenţi decât toţi ceilalţi lectura, îşi schimbau priviri de dezgust faţă de plagiatorii aceia bătrâni şi proşti, sau de dureroasa resemnare faţă de primirea pe care ar fi făcut-o poporul acelei vorbării zadarnice ce se învârtea toată în jurul unei întrebări, pe cât de ingenuă, pe atât de crudă, pe care cucernicii parohi ar fi trebuit s-o adreseze sărmanilor din dioceză: de ce oare mizeria, care a fost totdeauna şi totdeauna avea să fie, numai acum tulbura sufletele şi ordinea, erupând în excese atât de deplorabile? Unora din tinerii prelaţi li se părea că monseniorul ar fi putut cel puţin parafraza pentru evenimentele din insulă enciclica recentă a Sanctităţii Sale Leon al XIII-lea, *De conditione opificum,* în care se spunea şi că trebuia ca proprietarii să înceteze cu camăta deschisă sau disimulată, şi să nu-i mai ţină pe muncitori ca pe sclavi, şi să nu mai facă afaceri pe seama nevoilor sărmanilor, în loc să se arate atât de advers faţă de cei ce „îndrăzneau să atenteze la vechea rigiditate a dreptului *quiritar.*”[97] Erau cu atât mai mâhniţi de tonul acelei pastorale a episcopului lor, cu cât, tocmai cu o zi în urmă, în apărarea sărmanilor, Pompeo Agrò publicase o broşură înfiorătoare, în care, după ce comparase condiţiile Siciliei cu cele ale Irlandei, punând în relief limbajul şi comportarea unor iluştrii prelaţi catolici, englezi şi americani, în chestiunile economice şi sociale ale momentului, citase – ca o provocare parcă – insolentul răspuns al reverendului Mac Glynn, parohul catolic din New York, la invitaţia episcopului său, de a modera propaganda revoluţionară: „Totdeauna am afirmat, monseniore, şi totdeauna voi susţine, până la

[97] *quiriti* : cetăţeni din vechea Romă; (dreptul) *civic* (n.tr.).

ultima suflare, că pământul este de drept o proprietate comună a poporului, şi că dreptul de proprietate individuală a pământului deşi decretat de legile civile şi religioase este opus justiţiei fireşti!” Broşura aceea a lui Agrò era un acerb rechizitoriu împotriva ignoranţei şi a indolenţei clerului sicilian. Şi iată că, la o distanţă de o zi, pastorala episcopului lor venea să dea dovada cea mai zdrobitoare. Alţii, în grup, se sfătuiau, dacă nu era mai prudent să trimită ceva mai târziu, în taină, pe cineva dintre cei mai agreaţi de episcop, ca să-i atragă atenţia, între patru ochi, cât era de inoportună pastorala aceea, tocmai acum când circula zvonul că, din cauză că peste tot bântuia furtuna, era iminentă, dacă nu chiar declarată, starea de asediu în toată Sicilia. Ba chiar se vorbea de numele unui general de armată, numit comisar extraordinar cu depline puteri; acelaşi care, de câteva zile, debarcase la Palermo cu un întreg corp de armată. Se spunea că în primul rând el dăduse ordin să fie arestaţi membrii Comitetului central al *Grupărilor muncitoreşti* care cu o seară în urmă lansaseră o proclamaţie revoluţionară muncitorilor de pe insulă.

— Da, da, iat-o… o am aici, în buzunar… este adevărat! Este adevărat! – spuse cineva, cu un aer misterios.

— Acum, acum, o vom citi, afară…

Dar în clipa aceea, amplificând buimăceala şi curiozitatea plină de nelinişti, intră în sală, mai palid ca de obicei şi gâfâind tot, tânărul secretar al episcopului, care aducea evident confirmarea acelor ştiri nespus de grave. Se îngrămădiră toţi în jurul mesei.

— Proclamată?

— Da, da, starea de asediu, proclamată; şi ordonată dezarmarea populaţiei.

— Şi dezarmarea? Aha, bine… bine…

— Şi arestaţi membrii Comitetului central al *Grupărilor muncitoreşti,* în Palermo.

— Toţi?

— Nu toţi; unii au reuşit să fugă. Printre aceştia, se

spune că ar fi şi fiul principelui Laurentano.

— Oh, Doamne, ce mi-e dat să aud! – gemu episcopul. Mda... era şi el acolo!... Fugit? Fugit?

Vestea nu era sigură: mulţi susţineau că şi Laurentano fusese arestat. Imediat, de altfel, întreaga Sicilie urma să fie ocupată de militari, până în cele mai mici târguşoare, încât şi cei ce fugiseră or să fie prinşi şi arestaţi.

— Oh, Doamne, ce mi-e dat să aud! Oh, Doamne, ce mi-e dat să aud! – exclamă din nou monseniorul. Prin urmare... am ajuns într-adevăr la această situaţie?

Pe furiş, din buzunarul tânărului prelat ieşi proclamaţia Comitetului, difuzată în cantităţi uriaşe, pe foi volante, în toate oraşele din insulă; trecu de la unul la altul în jurul mesei; dar mulţi nu ştiau ce anume era foaia aceea, şi fiecare după ce afla, ezita să o despăturească, trecând-o celui de alături, ca şi cum foaia aceea, împăturită şi pipăită, ar fi ars sau ar fi mânjit mâinile, până când ajunse în cele ale tânărului secretar care o despături şi începu să citească tare în prezenţa episcopului, în stupoarea şi consternarea unora şi febrilele comentarii, fie de batjocură, fie de indignare, ale altora.

Tratând ca de la putere la putere cu guvernul, Comitetul, în ton solemn, cerea în numele muncitorilor din Sicilia: *abolirea taxelor vamale pe făina de grâu şi de porumb* (– Hm, până aici! –); o *anchetă în administraţia publică, cu concursul Grupărilor muncitoreşti* (Oh, curajoşi! Ei, vicleni, da...!) *sancţionarea legală a acordurilor cu ţăranii şi cu minerii, deliberate în congresele partidului socialist* (Cum cum? Sancţionarea legală? Ei, da, legală! sigiliu guvernamental! –); *constituirea de colectivităţi agricole şi industriale prin mijlocirea bunurilor neglijate ale particularilor şi a bunurilor comunale ale statului şi totalitatea bunurilor eclesiastice încă nevândute* (şi aici se dezlănţui o furie de proteste, tot felul de strigăte confuze, între care predominau: — Spolierea!... Briganzii ... Fiii nimănui! – în timp ce tânărul secretar le făcea semn cu mâna să tacă,

fiindcă mai era şi altceva, mai bun, ceva mai bun, repeta el, citind pe hârtie: — Cât şi... cât şi...); *cât şi exproprierea forţată a latifundiilor, cu concesiunea temporară expropriaţilor a unei modeste rente anuale* (Oh, prea buni! Prea mare favoare! — Ce generozitate! Câtă bunăvoinţă!); *legi sociale pentru îmbunătăţirea economică şi morală a proletarilor* – şi în sfârşit, bomba – *alocarea în bilanţul statului a sumei de douăzeci de milioane de lire în vederea cheltuielilor necesare executării acestor cereri, pentru achiziţionarea uneltelor de muncă atât pentru colectivităţile agricole cât şi pentru cele industriale, şi pentru anticiparea alimentelor membrilor, punând colectivităţile în măsură de a acţiona în mod util.*

— Dar sunt nebuni! dar sunt nebuni! – erupse, în zarva generală, monseniorul, ridicându-se în picioare. Oh, Doamne, Dumnezeule, ce îndrăzneală! Şi este ceva sigur, hm? E sigură sosirea acestui corp de armată? Este sigură? hm? Cu aceştia, nu-i de glumă! Oh, Doamne! Oh, Doamne!

Tânărul secretar se grăbi să-l asigure, apoi termină lectura proclamaţiei, recomandându-le calm, *deoarece cu mişcări izolate şi violente nu aveau să ajungă la beneficii de durată,* şi-i avertiză că *din hotărârile guvernului avea să se cunoască conduita de urmat.*

Dar monseniorul, îndepărtând cu amândouă mâinile recomandările şi avertizările acelea, considerându-le superflue, îi porunci secretarului să se ducă să tipărească imediat pastorala lui care, fără îndoială, va fi pe placul Generalului comandant al corpului de armată; şi încheie adunarea ca să se ducă în grabă la Colimbètra, să-l consoleze pe principele de Laurentano. Cu o lungă şi zgomotoasă fâlfâială de straie preoţeşti şi de pelerine, mulţimea aceea de preoţi canonici, năpădită de vânt, coborî de pe înălţimile San Gerlando, amestecându-se cu învălmăşeala din oraş. Nebunul, pe balcon, striga, fericit, agitând şi el pătura lui galbenă, vrând parcă să răspundă

fâlfâitului tuturor acelor pelerine negre.

Alergând spre Colimbètra, monseniorul Montoro nu bănuia desigur că sentimente foarte asemănătoare cu acelea exprimate de el cu atâta afectare literară, în pastorala sa, nelinişteau sufletul unuia dintre cei pe care cu puţin timp înainte îi numise nebuni. La primul contact direct cu aşa-zişii tovarăşi, la repercusiunile cele mai apropiate şi mai frecvente ale episoadelor sângeroase, ale acelei răzvrătiri populare, Lando Laurentano se trezi că e chemat de prietenii din Sicilia, ca să răspundă dacă nu de un adevărat delict, deoarece nu se putea îndoi de buna lor credinţă, desigur de o nebunie fantastică. Mereu din aceeaşi infatuare, aproape o orbire, datorată în mare parte căldurii însăşi a pământului care insufla atâta teatralitate în glas şi în gesturi concetăţenilor săi faţă de care el – cu o rigiditate impusă – avusese totdeauna un aspru dispreţ. Cum de putuseră prietenii săi să-şi facă iluzia că în câteva luni ar reuşi, cu predicele lor, să distrugă acea scoarţă tare, seculară de stupiditate, încărcată de neîncredere şi de o viclenie animalică cu care era încrustată mintea ţăranilor şi a minerilor din minele de sulf din Sicilia? Cum de putuseră să creadă posibilă o luptă de clasă în care lipsea conexiunea şi soliditatea de principii, de sentimente, şi de făgăduieli; nu numai, dar şi cea mai rudimentară cultură, nicio conştiinţă? Toată tactica, de sus şi până jos era greşită. Nu o luptă de clasă imposibilă, în condiţiile acelea, ci o cooperare a claselor era de încercat, din moment ce în toate clasele sociale din Sicilia era vie şi profundă nemulţumirea faţă de guvernul italian, încă din 1860, din cauza nepăsării sale dispreţuitoare faţă de insulă. Pe de o parte obiceiul feudal, obişnuinţa de a-i trata pe ţărani ca pe animale, avariţia şi camăta; pe de altă parte ura înveterată şi feroce împotriva domnilor şi neîncrederea absolută în justiţie se ridicau ca tot atâtea obstacole, de netrecut, în faţa oricărei tentative de cooperare. Dar dacă

această acţiune putea să pară disperată, oare nu mai puţin disperată se dezvăluia acum şi acţiunea pe care voiseră să o încerce prietenii lui, părându-li-se uşor la început, în mod inconştient şi dezastruos, datorită inerţiei guvernului care-i încuraja pe toţi să îndrăznească? În momentul acela, guvernul, la Roma, cufundat până în gât în mocirla scandalului bancar şi plin de încredere în ceea ce privea Sicilia, cu o poliţie inaptă, arogantă sau abuzivă, fără să-i pese de răul care asuprea insula de atâta amar de ani, fără respect nici pentru lege, nici pentru libertăţile publice, în virtutea inerţiei, sau prin provocări, favorizase şi stimulase chiar formarea rapidă a acelor asociaţii proletare, deoarece dacă ar fi obţinut imediat o îmbunătăţire, fie cât de neînsemnată în înţelegerile de dijmăşie şi în cele legate de minele de sulf, dacă n-ar fi fost provocate în mod sângeros, în curând, fără îndoială, că s-ar fi destrămat de la sine, lipsite cum erau de orice sentiment solidar şi fără niciun ferment de conştiinţă sau umbră de idealism. Acest lucru îl înţelesese acum Lando Laurentano, prea târziu, la faţa locului; şi sufletul înflăcărat cu care alergase la invitaţie îi rămăsese oprimat de o stupoare plină de întunecată mâhnire, ca şi cum prietenii lui i-ar fi umplut gura cu câlţi, când el avea gura arsă de sete.

Tulburat de necesitatea de a fugi în căutarea vreunui adăpost, sub ameninţarea iminentă a unei violente, zdrobitoare represiuni din partea guvernului, se opusese cu indignare sfaturilor de prudenţă ale prietenilor săi, buimaci şi îngroziţi de gravitatea extremă a momentului. Prudenţă? Acum, când, la o distanţă de câteva zile, în micile sate din centrul insulei, la Giardinello, cu abia opt sute de locuitori, la Lercara, la Pietraperzia, la Gibellina, la Marinéo, ieşeau şi se adunau, în piaţă, o mulţime de oameni, fără niciun fel de înţelegere prealabilă, fără un drapel, ci doar portretele regelui şi ale reginei, fără altă armă, decât o cruce îmbrăţişată de câte o femeie în zdrenţe, înfuriată, în fruntea unei procesiuni, îndreptându-

se oarbă spre puştile unui grup de vreo douăzeci de soldaţi, cărora teama de a se vedea asaltaţi îi sfătuia să apese brusc pe trăgaci fără a aştepta măcar să li se ordone? Da, nimeni nu le sugerase acele procesiuni care sfârşeau în omoruri; dar de acestea ca şi de toate celelalte fapte nesăbuite şi nelegiuite ale acelor masacre trebuia să se răspundă acum, tocmai pentru că acele mulţimi oarbe se crezuseră apte şi mature de a trece la demonstrarea drepturilor sale. Cum să mai dea acum înapoi şi să primească sfatul de prudenţă? Nu, nu mai exista altă scăpare, acum, decât în ultima explozie a acelei nebunii: trebuia să se jertfească împreună cu acele victime. Şi Lando Laurentano refuzase cu dispreţ să-şi pună iscălitura pe manifestul Comitetului central al muncitorilor din insulă, care prin tonul exprimării, vădit solemn, i se păruse chiar ridicol, şi nu numai din cauza pacturilor şi a condiţiilor impuse guvernului, ci şi din cauză că părea lipsit de orice realitate a conştiinţei, de orice forţă a acelora în numele cărora le solicita. Reală nu era decât disperarea atâtor nefericiţi, condamnaţi la ignoranţă la o perpetuă mizerie; şi sângele, real era sângele acelor victime.

Cu totul împotriva voinţei lui, de îndată ce s-a proclamat starea de asediu. Lando s-a lăsat târât de Lino Apes şi au fugit împreună. Fugise, nu din motivele invocate de Apes în febra momentului, ci de o silă invincibilă de a face pe apostolul, pe eroul sau pe martirul în cuşca unui tribunal militar, expus curiozităţii şi admiraţiei doamnelor din aristocraţia palermitană, prea bine cunoscute de el. Pe lângă Apes în fuga aceea l-au urmat Bruno, Ingrao şi Cataldo Sclàfani, toţi trei travestiţi.

Ce râs, plin de dispreţ şi totodată de milă, ce amărăciune şi totodată ce silă, îi stârniseră vederea acestuia din urmă, de nerecunoscut, fără ţepii bărbii care-i acopereau obrajii şi bărbia! Ochii şi glasul lui păreau că n-ar fi ştiut încă de travesti, producând un efect nespus de ridicol de rătăcire în expresia lor în care un rol

important îl avea barba aceea, inexistentă acum. Dar travestirea lui nu trăda, într-adevăr, nicio teamă în niciunul din cei trei; părea impusă de rolul dat în clipa aceea de necesitatea fugii; şi în mare măsură intra în travestirea asta iluzoriul dar exageratul amor propriu al vicleniei insulare, de a fugi de samavolnicia forţei publice.

Pătrunseseră în inima insulei, fugind prin faţa trupelor care se pregăteau ca de la Palermo să invadeze şi celelalte provincii. Dacă ar fi reuşit să străbată toată provincia, s-ar fi refugiat la Valsanía şi de acolo s-ar fi îmbarcat spre Malta sau Tunis. I-ar fi plăcut lui Lando să se expatrieze în Malta, locul de exil al bunicului său, nu pentru că ar fi îndrăznit să-şi compare soarta cu a bunicului, ci pentru că de câtva timp avea de gând să se ducă la Burmula ca să dea de urma rămăşiţelor lui pământeşti, după indicaţiile lui Mauro Mortara, nu foarte certe, ce-i drept, din moment ce îngroparea avusese loc în învălmăşeala din 1852 din cauza mortalităţii nemaipomenite din Malta. Zadarnic Lino Apes, luând ca pretext necazurile şi neplăcerile fugii lor în graba mare, când pe jos, când în căruţe, pe scânduri tari, când în trăsuri hodorogite, sus pe munţi, jos prin văi, în căutare de hrană şi de adăpost, încercase să le demonstreze prietenilor că, la urma urmelor, ceea ce făceau ei nu era ceva foarte serios, de care, dacă voiau, puteau să şi râdă. Era, de exemplu, destrămarea iluziilor lor un motiv suficient ca să nu mai dea nicio importanţă destrămării pantalonilor în timp ce se dădeau jos dintr-o căruţă? Mai vechi decât Tiberius Crachus iluziile acelea; şi pantalonii lui erau noi! Unde lăsase Cataldo Sclàfani pachetul cu minunata lui barbă? Nimic mai potrivit decât un fir din barba aceea şi i-ar fi putut cârpi pantalonii, gândindu-ne în mod filosofic! Înfăţişarea pustie a locurilor, în tristeţea de iarnă, deprimarea din cauza drumului nesigur şi istovitor, neliniştea provocată de veştile primite de ici şi de colo, în legătură cu cele întâmplate din cauza fugii lor, lăsaseră fără ecou vorbele de duh ale lui Lino Apes.

În timp ce pătrundeau în inima insulei, din informaţiile culese în legătură cu măsurile excepţionale, adoptate pe neaşteptate de guvern, Lando îşi întărise şi mai mult convingerea că prietenii săi greşiseră. Vechea, acumulata nemulţumire a sicilienilor se transformase brusc, pretutindeni într-o profundă indignare: deşi cei din clasele sociale superioare erau speriaţi de agitaţia populară, acum, în faţa samavolniciei militare, în atmosfera aceea de duşman invadator al armatei care nesocotea pentru toţi orice lege şi suprima orice garanţie constituţională, se simţeau înclinaţi, dacă nu chiar să se înfrăţească cu cei mici, sau chiar să-i scuze, cel puţin să recunoască faptul că, în fine, aceştia în toate conflictele de până atunci, avuseseră parte totdeauna de ce-a fost mai rău, şi niciodată nu se răzvrătiseră cu armele în mână, şi dacă întrecuseră măsura acum, ajungând la excese, denota că fuseseră provocaţi de cruzimea şi nesăbuinţa masacrelor care avuseseră loc. Orgoliul nativ, comun tuturor insularilor, se revolta în faţa acestei noi ruşini, impuse Siciliei de guvernul italian, în locul unei remedieri, fie şi târzii, a vechilor neajunsuri; şi toată populaţia fremăta de ură, la aflarea ştirilor despre târgurile înconjurate de regimente de infanterie, de escadroane de cavalerie, cu arestări de sute de oameni, fără niciun discernământ, cu o furie sălbatică, bogaţi şi săraci, studenţi şi muncitori, consilieri şi învăţători, şi secretari comunali, femei şi bătrâni şi chiar copii; presa suprimată şi corespondenţa particulară supusă cenzurii; întreaga insulă tăiată de consorţiul civil, ajungând să fie dezarmată, dependentă şi supusă unei dictaturi militare.

Aidoma unui cal îndărătnic, care se pomeneşte azvârlit, fără voia lui, departe de obstacolele peste care ar fi trebuit să treacă, năpădit brusc de o rafală de vijelie, şi se sperie, se cablează şi dă din copite, fremătând din fiece fibră, tot astfel şi Lando, năpădit de vehemenţa indignării generale, la un moment dat se îndărătnici şi el, simţind cum i se taie răsuflarea din cauza fugii sale umilitoare. Să

fi fost oare acela momentul de a fugi? De a părăsi câmpul de luptă? Îi ardea pământul sub picioare; atmosfera era înflăcărată. E posibil ca insula, în freamăt, de la un capăt la altul, să se lase strivită, călcată astfel în picioare, fără să se răscoale cu exasperarea urii, atât de mult timp sufocată şi acum atât de brutal provocată? Poate că era de ajuns un strigăt! Poate că era de ajuns să iasă cineva din rânduri! Când au sosit la Imera, la vestea că într-un târg din apropiere, Santa Caterina Villarmosa, poporul se răsculase, Lando n-a mai putut sta locului; şi în ciuda faptului că prietenii lui au încercat să-l reţină, strigându-i că nu mai era nimic de făcut, de sperat, şi că însemna să se arunce de unul singur, nesăbuit, în ghearele forţei publice, el a insistat totuşi să plece. Numai Lino Apes l-a urmat, crezând că-l va putea opri la jumătatea drumului, el jucând rolul lui Sancho Panza, aşa cum s-a priceput, pentru ca prietenul său, Lando, sensibil la ridicol, după cum îl ştia, să se descopere alături de el un adevărat Don Quijote. Într-adevăr, giganţii, după, cum şi-i imaginase Lando în exaltarea lui pe ţăranii din Santa Caterina Villarmosa, răzvrătiţi ca o sfidare în faţa proclamaţiei de stare de asediu, i-au apărut în curând întocmai ca morile de vânt. În împrejurimile târgului au aflat că nici nu se ştia încă nimic de vreo proclamaţie... pe ziduri era lipit un afiş, dar bieţii oameni îl ignorau; ignorându-l ca de obicei, ca şi în altă parte, cu portretele regelui şi al reginei, cu un crucifix în fruntea procesiunii, ei strigau: *Trăiască regele, jos cu impozitele!* – mergeau pe străzile târgului, până când ieşind din piaţă şi luând-o pe o străduţă îngustă din faţa ei, au dat de opt soldaţi şi patru carabinieri postaţi acolo. Comandantul ofiţer, (nu degeaba se chema Colleoni)[98] recursese la o stratagemă rafinată; mulţimea, adunată acolo şi înghesuită, lipsită de apărare, nu s-ar fi putut urni la somaţia de a se risipi, şi acolo, nu o dată, ci de mai multe ori el a ordonat foc împotriva ei. Unsprezece

[98] *Bartolomeo Colleoni* (1400—76) condotier din Bergamo în serviciul Veneţiei (n.tr.).

morţi, nenumăraţi răniţi, printre care femei, bătrâni, copii. Acum totul era calm, ca într-un cimitir. Doar ici şi colo strigătul rudelor care-i plângeau pe cei ucişi şi gemetele răniţilor.

— Ţi-ajunge? – îl întrebă Lino Apes pe Lando.

Acesta se întoarse spre ţăranul bătrân care le povestise toate cele petrecute şi care comparând târgul cu un cimitir, le arătase o colină, din apropiere, cu câţiva chiparoşi înalţi şi-l întrebă:

— Sunt acolo?

Bătrânul ţăran, cu ochii pătrunzători şi plini de ură ca şi de milă, dădu de mai multe ori din cap; apoi întinse degetele de la cele două mâini diforme şi pământii, ca să însemne mai întâi zece şi apoi unu; şi cu privirea şi tăcerea care urmă acelui fel mut de a se exprima, dezvălui clar că el îi văzuse. Lando se îndreptă spre colină.

— Am înţeles – suspină Lino Apes. Acum iau rolul lui Horaţiu… A doua reprezentare: „Hamlet la cimitir”.

În micuţul, părăsitul cimitir de pe colină, înafara paznicului înfrigurat, cu un şăluţ subţire de lână pe umeri, nu mai era nimeni. Aşezat pe un scăunel, în stânga intrării, el privea cu apatie, în tăcerea dezolată, sicriele înşirate pe jos în faţa lui, cum îşi priveşte păstorul turma. Aştepta vizita şi dispoziţiile autorităţilor judiciare pentru îngropăciune. Văzându-i pe cei doi intrând, se întoarse, şi apoi se ridică iute şi îşi scoase bereta, crezând că erau judecătorul şi comisarul de poliţie. Lino Apes i se prezentă drept ziarist împreună cu tovarăşul său şi Lando îl rugă să-i arate câteva cadavre.

Atunci, paznicul se aplecă deasupra unuia din sicrie, mai mare decât celelalte, vopsit cu gri, cu două fâşii negre în cruce, şi luă piatra mare de pe capac.

În cosciugul acela două cadavre, unul peste celălalt: unul cu faţa sub picioarele celuilalt.

Cel de deasupra era al unui băiat, cu picioarele depărtate; capul, înfundat între picioarele tovarăşului.

Privit, aşa răsturnat, părea să spună; în poziţia aceea: *— Nu! Nu!* – cu chipşorul supt, ochii întredeschişi, holbaţi încă de groaza agoniei. Nu, moartea aceea; nu, oroarea aceea; nu, un sicriu pentru doi, înfundaţi în duhoarea aceea crudă şi acră a masacrului. Dar şi mai cutremurătoare era vederea celuilalt, printre pantofii jerpeliţi ai băiatului, cu ochii mari negri încă holbaţi şi puţină barbă blond-roşcată sub bărbie. Era un ţăran în plină vigoare. Cu ochii aceia cumpliţi, holbaţi spre cer, corpul cu faţa în sus, cerea răzbunare pentru acea ultimă atrocitate, greutatea celeilalte victime de deasupra lui.

— Vedeţi, domnule – părea că spune, – vedeţi ce-au făcut!

Niciun cuvânt n-a putut ieşi de pe buzele lui Lando sau de pe acelea ale lui Apes; şi paznicul închise capacul şi puse din nou piatra cea mare deasupra.

După alte şi alte sicrie din brad simplu, mizerabile, unul era căptuşit cu o stofuliţă albastru deschis, mic, atât de mic, încât Lando bănuia, spera, că cel puţin acela nu se datora masacrului. Îl privi pe paznic care se uita şi el atent, şi din felul cum fixa sicriul, înţelese că, da, şi acela... şi acela... îl întrebă şi paznicul, după ce clătină câtva timp din cap, răspunse:

— O nevinovată... o fetiţă.

— Se poate vedea?

Lino Apes, revoltat şi pe ghimpi, se înfurie:

— Ei nu, lasă, Lando! Nu vezi? Sicriul este bătut în cuie...

— Oh, dacă de asta... – zise paznicul, scoţând din buzunar un druguleţ de fier. Tot trebuie să-l desfac de cuie pentru judecătorul de instrucţie. Nu-i mare lucru...

Şi se aplecă să scoată cuiele din capacul uşor, cu grijă, faţă de stofuliţa aceea albastru deschis. Cuiele se desprindeau docile, din lemnul moale, la fiecare mişcare a paznicului. Descoperind micul sicriu, apăru în interiorul lui o fetiţă, care nu avea încă amprenta rigidităţii morţii, încă rozăla faţă, cu căpşorul cârlionţat, uşor întoarsă într-

o parte, şi braţele întinse de-a lungul trupului. Dar guriţa roşie era acoperită de salivă şi din nas se prelingea o spumă de sânge, care mai gâlgâia încă, cu intervale care păreau să aibă regularitatea respiraţiei.

— Dar e vie! – exclamă Lando, înfiorat tot.

Paznicul zâmbi cu amărăciune:

— Vie? – şi puse înapoi capacul.

Ar fi îngropat-o de ar fi fost încă vie maică-sa care a pieptănat-o şi a aranjat-o şi cu atâta dragoste a înfrumuseţat micul sicriu cu stofuliţă aceasta albastră?

— Asta au făcut... – murmură Lando.

Şi Lino Apes ca şi paznicul au crezut că el ar fi făcut aluzie la soldaţii care o omorâseră pe biata copilă. Dar Lando Laurentano făcea aluzie la ai săi, şi avea în mintea lui nu imaginea acelei copiliţe, care avusese cel puţin parte de grija delicatei mile materne, ci imaginea atroce a celeilalte victime mari, care avea pe faţă pantofii celuilalt cadavru şi ochii holbaţi, plini de o nemărginită groază, întorşi spre cer.

În vechiul palat al familiei De Vincentis, pe afară înnegrit de timp şi crăpat tot ca o ruină, cu balcoanele şi terasa vastă catifelate de muşchi, cu balustradele ruginite, dar înăuntru, în camerele mari, spaţioase, inundat de lumină şi de pace, cu sfinţii şi cu florile de ceară sub clopote de cristal, amintind pretutindeni atmosfera de mânăstire, liniştea încremenită în cărămizi şi dreptunghiurile de soare, pătrunse blând prin ferestre şi lungindu-se din ce în ce mai mult, urmate de fervoarea lentă şi delicată a prafului, era întreruptă de un sumbru zgomot cadenţat de paşi. De o săptămână Vincente De Vincentis, uitând de codicele arabe, din biblioteca din Itria, stătea într-o cameră, înfăşurat într-un palton vechi şi decolorat, cu gulerul ridicat, plimbându-se de dimineaţă până seara, cu mâinile diforme, una într-alta, la spate, capul atârnat în jos, ochii pe sub păr aproape orbiţi, deoarece în casă nu purta ochelari.

În camera de alături, lângă uşa de la balcon, stătea şi împletea, cu un şal gri de lână pe spate şi o basma neagră de lână pe cap, înnodată pe sub bărbie, durdulie şi placidă ca un balot de lână, donna Fana, bătrână *casiera.* Pe jumătate în dreptunghiul de soare, parcă scotea aburi în lumină, şi pufuleţul şalului de lână, în plin soare, strălucea o dată cu atomii zburători de praf.

Donna Fana aşezase cu mâinile ei, în sicrie, mai întâi pe stăpân, mort tânăr, apoi pe stăpână, căreia mai mult decât slujnică, îi fusese prietenă şi sfătuitoare, şi văzuse născându-se cei doi tineri stăpâni în braţele ei, încredinţaţi acum cu totul grijii ei. Ca tânără, fusese angajată slujnică laică în mânăstirea San Vincenzo, şi rămăsese „fără niciun rost" cum spunea ea, adică fecioară şi aproape călugăriţă a casei. Trăgea din când în când câte un oftat adânc, ca în mânăstire, urmat de nelipsita exclamaţie:

— De-aş fi acolo!

Dar nu mai era nimeni s-o întrebe, cum se întâmpla printre călugăriţe: — „Unde surioară dragă?" – pentru ca ea să poată răspunde cu un alt oftat:

— Cu îngeraşii!

Dar în liniştea îngerilor, ce-i drept, fusese totdeauna, în casa aceea, stăpână: o adevărată sfântă, o ingenuă chiar când se făcuse mare, deoarece rămăsese tot o copilă, incapabilă să se gândească la rău, dedicată toată religiei şi operelor de caritate; cei doi fii: şi ei, unul mai bun decât altul, bine crescuţi şi cu frica în Dumnezeu.

Acum, putea Domnul să părăsească oare casa aceea şi s-o lase pradă ruinei?

Donna Fana părea să fie la curent cu toate intenţiile lui Dumnezeu; şi vorbea de paradis ca şi cum ar fi fost pe acolo şi continua să împletească sub ochii Sfântului Părinte, despre care ştia să spună unde şi cum stătea, împreună cu Isus Mântuitorul nostru şi Sfântă Fecioară. De mult timp ea îşi pregătise lenjeria şi rochia şi papucii de stofă şi batista de mătase ca să apară la Judecata de

Apoi, foarte convinsă că Judecătorul Suprem avea s-o cheme printre cei aleşi, curată şi călcată: şi în fiecare seară îngâna câte o rugăciune specială Sfintei Brigida care avea s-o anunţe în vis cu trei zile înainte, ora precisă a morţii, pentru ca să fie gata pregătită cu ultima împărtăşanie. Nu-şi făcea griji cu nimic aşadar; şi pentru ea toată mâhnirea aceea a lui Vincente (pe care ea îl numea don Tinuzzo) era o copilărie. O întărea în părerea asta nu numai credinţa în Dumnezeu, ci şi credinţa fermă că bogăţia acestei familii nu putea avea niciodată un sfârşit. Şi continua să conducă acea casă ca pe vremea vechii abundenţe, încât toate sărmanele dimprejur să vină să-şi împartă cele rămase de la masa lor, resturile de mâncare, ca de obicei, timp de atâţia ani; şi să ţină cămara aprovizionată cu toate bunătăţile, şi să pregătească cu mâinile ei tinerilor stăpâni băuturile şi dulciurile tradiţionale, învăţate la mânăstire, *cúscusu* de orez şi fistic, în forme de peştişori, dulciuri din pastă de migdale, tipica prăjitură siciliană în formă de pin făcută din făină, ulei, fistic şi miere, numită *pignoccata*, şi toate conservele şi gemurile de gutui şi de alte fructe, peltele şi siropuri.

Da, se prea poate ca don Jaco Pàcia, administratorul, să mai fi subtilizat câte ceva.

— Dar ce? – îl întreba pe Niní, după câte o enervare a fratelui mai mare.

— Firimituri, fiule, firimituri!

Om cu frica în Dumnezeu, şi el, don Jaco Pàcia. Era oare cu putinţă să fure cum şi cât spunea don Tinuzzo? Dar dacă el, don Jaco, continua să-i dea pentru cheltuielile casei tot atât cât îi dăduse totdeauna, fără să-i facă niciodată nici cea mai mică observaţie? Toată manevrarea banilor o făcea el; ce mai! trebuia să închidă un ochi, dacă-i rămânea vreun flecuşteţ lipit de degete. Donna Fana îi lua apărarea, convinsă de cinstea lui, deoarece de cinstea gândurilor şi a faptelor lui Pàcia credea că a avut o dovadă în faptul că, în anul când don

Jaco se dusese la Roma, îi adusese de acolo o coroană sfinţită şi o tabacheră cu portretul Sfântului Părinte. Dacă ar fi ştiut că în aceeaşi zi don Jaco, vrând să-şi facă rost de bani, în afară de cedarea pământurilor de la *Milione* lui don Flaminio, avea să vină să propună o ipotecă pe palatul acela, în care ea stătea atât de liniştită şi împletea! La această ultimă bombă, ce-i drept, nu se aştepta nici don Vincente. În afară de necazul cu pământul de cedat el mai avea, da, şi altă preocupare gravă, care-i furase liniştea de două zile, dar de cu totul altă natură. Descoperise în colţul unei odăi, unde erau îngrămădite tot felul de lucruri ieşite din uz, o puşcă prăpădită, veche, din cele cu cremene, toată cu cruste de rugină şi plină de praf. Când s-a proclamat starea de asediu şi dezarmarea în toată Sicilia, nu era el oare obligat să declare puşca? Niní şi donna Fana spuneau că nu; ba chiar Niní susţinea că ar fi însemnat mai mult decât o impertinenţă, o batjocură injurioasă la adresa autorităţilor să fi declarat o armă ca aceea. Dar ce ştiau ei? Cum spuneau? Aşa, de capul lor! Ordinul de a preda toate armele, fără excepţii, era pozitiv şi peremptoriu. Era o armă, puşca aceea, da sau nu? Putea să fie ea veche, de fapt era veche şi mâncată de rugină, dar tot armă era! Şi poate că era încărcată şi gata să tragă... Se vedea cremenea; şi amnarul armei, iată-l atârnat de un lănţişor...

— Ei bine, ia-o şi du-te s-o predai! – îi strigase Niní, agitându-se, cu o zi în urmă. Avea cu totul alte gânduri, în momentele acelea, în rarele apariţii ale sale în casa aceea, zbuciumat şi nerăbdător de a se reîntoarce la supliciul lui, lângă Dianella.

Vincente ar fi pretins ca Niní să piardă o jumătate de zi, în condiţiile sufleteşti în care se afla, ca să ceară informaţii asupra acelei arme. Uşor de spus, s-o ia! Şi dacă se descărca? S-o predea... cui? unde? La prefectură? La primărie? La comisariatul de poliţie? El nu ştia nimic; şi ca să se ducă să întrebe aşa, prefăcându-se că e curios,

după două zile, exista riscul de a isca vreo bănuială şi de a-şi atrage vreo percheziţie în casă.

Starea de asediu îl pusese şi-l menţinea pe Vincente De Vincentis într-o asemenea agitaţie, de ajunsese să vadă pretutindeni numai ameninţări şi primejdii. Îşi propusese să nu mai iasă din casă, cât timp avea să dureze situaţia aceea. Dar dacă, din cauza viciului blestemat al donnei Fana de a chema pe toţi vecinii la cel mai mic incident în familie, ar ajunge să afle poliţia de existenţa acelei arme?

Pe neaşteptate, bătrână îngrijitoare a casei l-a văzut ieşind, frenetic, din camera unde stătea închis, strigând, cu braţele ridicate în aer

— Poate să şi scoată foc! Să mă omoare! Nu-mi pasă de nimic! Mă duc s-o iau, mă duc s-o iau!

— Pentru Dumnezeu, lăsaţi-o încolo, don Tinuzzo! – exclamă donna Fana, alergând în urma lui. Doamne, nu vă mai înfuriaţi aşa... Vedeţi cum tremuraţi tot? Lăsaţi-o încolo! Chem eu pe cineva, de la balcon...

— Pe cine să chemi? Nu risca... – începuse să urle, vânăt la faţă, Vincente, când pe uşă, totdeauna deschisă în timpul zilei, apăru don Jaco Pàcia, cu obişnuitul său aer angelic, căzut din cer într-o lume de necazuri şi de încurcături. Era lung şi uscăţiv, ca de lemn, cu chipul palid, însemnat cu o duritate vicleană de sprâncenele negre în accent circumflex şi cu prosteasca beatitudine a unui veşnic surâs. Cu braţele totdeauna pe piept şi cu mâinile groase şi fără culoare, noduroase, lua atitudini de umilinţă resemnată.

După ce a auzit despre ce era vorba, a luat asupra lui afacerea cu puşca, spunând că don Tinuzzo nu avea un motiv, ci o sută de a se supăra astfel. Desigur că era o armă! Şi, Ferească Dumnezeu, într-un moment ca acela... Un moment teribil pentru toată Sicilia! Dar era el, era el acolo, pentru cei doi tineri cumsecade şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, nicio teamă din povestea asta! Necazurile, necazurile mari, în schimb, veneau din altă parte. Şi începu să-şi etaleze toate eforturile ca să dea de urma

hârtiilor în legătură cu moşiile din *Milione,* mai întâi la arhiva notariatului, apoi în secretariatul tribunalului şi în acela al episcopiei pentru toate micile şi marile impozite care gravau asupra acelor pământuri. Acum dosarul era gata şi în ordine, la notar; dar don Flaminio Salvo nu voia să plătească taxele actului de vânzare şi poate că din punctul său de vedere avea dreptate, deoarece, la urma urmelor, el le făcea o mare favoare... el ca bancher...

— Aha, o mare favoare? O mare favoare? – sări furibund Vincente.

— Ca şi pentru *Primosole,* nu-i aşa? O mare favoare!

Don Jaco îl lăsă să-şi verse amarul, luând una din atitudinile sale de sfânt martir; apoi spuse:

— Dar aveţi puţină răbdare, dragă don Tinuzzo! Credeţi că don Flaminio mai are şi alţi copii, în afară de fata logodită cu fratele dumneavoastră, cu don Niní? Nu vedeţi că totul este o glumă, sfinte Dumnezeule? Mâine se face nunta şi totul se întoarce la urmă aici!

— Totul? hm?! Frumos... uşor... limpede ca untdelemnul... – începu să spună Vincente, cu plecăciuni furioase. Căsătoria nebunilor! Dar dacă-i aşa, de ce don Flaminio refuză să plătească taxele actului? Semn că nu crede în ceea ce spui. Cine-ţi spune dumitale că se va face căsătoria asta? Cine-ţi spune că...

— Don Tinuzzo! – îl întrerupse omul. Fratele dumneavoastră, don Niní a intrat sau nu în casa lui don Salvo? Sau e o invenţie de-a mea? Sfinte Dumnezeule! Sunt atâtea zile de când...? Prin urmare, ce înseamnă asta? înseamnă că fata e de acord! Acum vreţi ca paiele lângă foc... De altfel, iată... ah! don Niní în persoană... Nimeni mai bine decât el nu vă poate confirma.

Vincente se repezi să-şi întâmpine fratele care intra: se lipi fremătând de pieptul lui; îl luă cu mâinile sale diforme de braţe şi îşi ridică într-o parte faţa congestionată ca să-l privească bine îndeaproape, cu ochii săi miopi.

— Da! Priveşte-l! – apoi rânji, îndepărtându-se şi arătându-l. Vezi ce faţă are! Pare un mort, mirele!

Niní, luat astfel prin surprindere, rămase în mijlocul camerei privindu-şi fratele şi pe don Jaco şi pe donna Fana, ca un nătâng.

Avea, ce-i drept, întipărită pe faţă o mare îngrijorare, o nelinişte, când de obicei exprima bunătatea blândă şi nobilă a sufletului său; şi ochii lui frumoşi negri şi catifelaţi erau întunecaţi de o durere profundă, şi totodată păleau absenţi din realitate. De cum a aflat însă ce anume voiau să ştie de la el şi în ce scop, simţindu-se nespus de jignit, îşi agită braţele cu o silă vădită pe chipul lui. Don Jaco pe de o parte, donna Fana pe de alta, au căutat să-l liniştească, să-l întrebe cu politeţe; dar degeaba, se contorsiona, clătinând din cap, cu un strigăt sufocat în gât.

— Dar spuneţi-ne cel puţin dacă mai există vreo speranţă. Ca să-l potolim pe fratele dumneavoastră! – îi strigă în cele din urmă don Jaco cu mâinile împreunate.

Niní îl fixă cu o strălucire stranie în ochi. Dar dacă nu mai era nicio speranţă ca Dianella să-şi vină în fire, ce avea să-l mai intereseze pe el ruina casei, mizeria, tot? Era oare cu putinţă ca cineva să spere însănătoşirea Dianellei numai pentru asta, pentru a salva casa de la ruină? Ca toată strădania lui, tot supliciul să servească oamenilor aceia numai în scopul acesta? Iată, îl sileau să-şi ofere speranţa doar ca să le potolească teama de mizerie! Ei bine, da, mai era o speranţă, mai era, mai era…

Şi Niní acoperindu-şi faţa, izbucni într-un hohot de plâns impresionant.

Flaminio Salvo se căznise mult ca să descifreze scrisoarea surorii sale, Adelaide, al cărei scris aproape totdeauna ilizibil, nu numai din cauza greşelilor de ortografie, de data aceea părea mai mult ca oricând o râcâială furioasă de găină. Toată scrisoarea era numai un strigăt de ajutor şi de ameninţare între blesteme şi exclamaţii disperate. Îi răspunsese pe scurt şi pe un ton

potolit că în curând avea să vină s-o viziteze la Colimbètra şi că până una, alta să stea liniştită, după cum se cuvenea unei femei de vârsta ei şi de condiţia ei socială. Un zâmbet rece îi venise pe buze, privind foaia aceea de hârtie, după ce o citise, şi care-i adusese o altă neplăcere. Încet, încet o împăturise şi începuse s-o rupă uşor, pe lung şi pe lat, în bucăţele mereu mai mici, fără să fie atent la ceea ce făcea, căzut într-o apatie totală, încruntat într-o cumplită plictiseală; în cele din urmă, privise pe birou opera degetelor sale; toată grămăjoara de bucăţele mici de hârtie. Cine ştie dacă nu făcuse să sufere şi foaia aceea de hârtie, rupând-o aşa, în bucăţele infime! Îi rămăsese o usturime pe buricele arătătoarelor şi ale degetelor mari care se îndârjiseră în opera aceea de distrugere, fără voia lui; din pofta de a distruge. Ah, să poţi reduce în fărâmituri aşa, fără să te mai gândeşti, viaţa toată; s-o împătureşti în patru, ca pe o foaie de hârtie plină de greşeli, şi s-o rupi în lung şi-n lat de zece ori, de douăzeci, de treizeci, bucăţică de bucăţică, încet, încet!

Cu o răsuflare puternică împrăştiase pe birou şi pe jos toate bucăţelele acelea de hârtie şi apoi se ridicase. Privind de pe geamul de la balcon întinderea bine cunoscută, mereu aceeaşi, a câmpiei: cele două stânci îndepărtate de la Porto Empedocle, înclinate spre mare, acolo jos, la apus, ca două braţe; petele închise ale vapoarelor ancorate, şi închipuindu-şi traficul atâtor oameni acolo, în serviciul lui, pentru îmbarcarea sulfului din minele sale, îngrămădit pe plajă, se simţise sufocat de toate plictiselile, de toate gândurile datorate de ani de zile traficului acela, acum pentru el neimportant, necesar în schimb atâtora care îşi procurau mijloacele pentru acoperirea micilor nevoi zilnice, înfruntând mizeriile, durerile, cu care este înţesată viaţa lor şi aceea a tuturor. Şi începuse să se gândească la faptul că el, sătul şi obosit, cu greaţa saturaţiei şi delăsarea oboselii, rămânea acolo întins, parcă lăsându-se devorat de atâţia

înfometaţi neliniştiţi de care nu-i păsa defel. Dar ar fi putut oare să împiedice asta cu ceva? Opera lui, a întregii sale vieţi, prinsese fiinţă înafara lui, şi acum stătea acolo pentru alţii. Putea oare întinderea aceea de câmpie să împiedice ca atâţia oameni să-şi înfunde lopeţile şi plugurile în pământ, să planteze copaci şi să le culeagă roadele? Astfel era acum cu el. Şi, la fel ca pământul, el nu mai simţea nicio bucurie a muncii pe care alţii o făceau deasupra lui ca să culeagă roadele; nici aceştia, deşi umblau pe deasupra lui, nu-i puteau ţine tovărăşie, nici pătrunde şi sfâşia solitudinea aceea a lui care avea acum insensibilitatea pietrei. Simţea doar o plictiseală enormă faţă de tot şi toate, care-i strivea voinţa de a se elibera, mişcându-i doar în mod inconştient, încă degetele, ca mai adineauri, făcând rău unei biete foi de hârtie. Dar acum toate lucrurile aveau pentru el valoarea acelei foi de hârtie; şi trebuia să lase totuşi ca degetele, cel puţin degetele, să facă ceva, de la sine, din moment ce le mişca plictiseala. Dacă s-ar fi răzvrătit şi s-ar fi îndârjit împotriva lui, le-ar fi lăsat în voie, în acelaşi fel.

Într-adevăr? Sau era o prefăcătorie inconştienţa degetelor sale când sfâşiau scrisoarea surorii, ca să-şi poată spune sieşi că, *în acelaşi fel,* sfâşiase, după reîntoarcerea lui de la Girgenti, şi alte scrisori, abia zărite în sertarele biroului sau în rafturile etajerei din faţa lui? Anumite scrisori cu iscălitura Nicolettei Capolino?

Ce-i drept, nu; chipurile lui Aurelio Costa şi al Nicolettei Capolino nu i se înfăţişaseră niciodată înaintea ochilor, încât el să le fi putut respinge cu un zâmbet *logic,* dându-le explicaţiile sale şi atrăgându-le atenţia că lor le lipseau în schimb motive ca să-l persecute cu remuşcări. Persecuţia lor era cu atât mai iritantă cu cât ei nu căpătau contur. Nu căpătau contur din motivul sigur şi solid şi greu ca o piatră de mormânt, şi anume: că şi ei fuseseră – unul prin propria-i orbire, cealaltă dintr-un motiv cu totul personal – cei ce-şi doriseră moartea aceea tragică.

Şi totuşi… Şi totuşi, sub explicaţia aceea care-i îngropa

şi-i făcea nevăzuţi, într-un fel pe care el nu şi l-ar fi putut defini, îi erau... nu, nu îi erau prezenţi, nu, niciodată, dimpotrivă, în mod constant absenţi; dar tocmai cu această absenţă îl persecutau. Fiindcă amândoi erau acolo, cu Dianella, în afara explicaţiei raţiunii sale. Nu-i vedea, dar îi auzea în cuvintele fără sens, în privirile şi în zâmbetele vagi ale fetei. Şi atunci, în mod irezistibil îi apăreau şi lui pe buze cuvinte fără sens, pornite parcă din adâncul viscerelor contractate de exasperare, cuvinte cu totul negândite; cuvinte stranii, vagi, împrumutând şi chipului său un aer dependent direct de diversitatea acelor cuvinte şi expresii, absolut toate înafara conştientului, fără nicio legătură cu starea prezentă. Şi iată că în ziua aceea, continuând ficţiunea inconştientului său, după ce sfâşiase scrisoarea surorii sale, începuse să spună, în acelaşi fel mecanic, cuvinte negândite:

— De ce am eu nevoie?... de ce anume am eu nevoie...

Doar că în cele din urmă ficţiunea trecuse în realitate, apărută lui însuşi prea evidentă:

— De ce am eu nevoie?... Da. Trebuie să aprind o ţigară? Am nevoie de un chibrit.. Iată ţigara... iată chibritul: prin sine, două lucruri: dar făcute pentru o necesitate a mea, aceea de a fuma. Mai întâi, de unul, pe urmă de altul... le aprind şi le distrug... Câte chibrite am aprins! Prea multe!... Şi toată opera mea s-a stins! Păcat, fiindcă n-am reuşit să-mi ating scopul... dar eu voiam să-mi căsătoresc bine fata, să aibă o... coroană frumoasă... mda! o coroană princiară... toate străduinţele mele şi toată lupta mea. O încoronare princiară!... Fum? Vanitate? Ei, dar cel puţin atât să fi avut ca răsplată a băiatului meu. Vanitate, prin forţa lucrurilor, dacă soarta a vrut să-mi ia orice raţiune de a ţinti la lucruri mai serioase, şi mi-a lăsat o biată fată cu umbra nebuniei materne în jurul ei. Şi acum... acum... dacă e nevoie de mine, pentru ca cineva să poată fuma...

Dar desigur, iată: nu-l lăsase să intre în casă pe prostănacul de băiat cumsecade care era De Vincentis? Şi

i-o adusese înaintea lui pe fată: acolo! ca o experienţă! Şi dacă ar fi vindecat-o, cu ochii lui frumoşi şi catifelaţi în formă de migdală, cu manierele lui elegante de femeie, iată că don Jaco Pàcia, aşezat acolo în faţa acelui birou, stăpân şi domn, în câţiva ani ar fi devorat unul după altul toate bancnotele şi toate rentele şi încasările de la minele de sulf, de pe pământuri, case şi fabrici.

— De ce ai nevoie... de ce ai nevoie...

Această plictiseală cu sora lui, Adelaide, până una, alta, nu, era chiar prea mult. Ce voia de la el? Nu stătea ea bine la locul ei? Erau ghimpi? O draga de ea! Şi voia trandafiri de la el? Cu toţi „militarii" aceia care-i făceau escortă; cu portretele Regilor Burboni care o protejau, ce mai, putea fi veselă şi mulţumită... De-ar fi fost el în locul ei!

Eşuând orice scop, numai gândul de a-l revedea pe don Ippolito şi de a-i vorbi, pentru el însemna acum o opresiune intolerabilă. Cum să reziste, cu goliciunea aridă a sufletului său dezolat, fără o fărâmă de iluzie, la vederea omului acela cu o atitudine rezervată, ornat şi pavoazat cu o nobilă demnitate? Acum i se părea incredibil faptul că putuse lua în serios calea aceea ca să-şi atingă scopul... Biata Adelaide! Căzuse ca în plasă... Dar, la urma urmelor, ce mai! Vila era somptuoasă, şi locul atrăgător cu puţină răbdare şi bunăvoinţă, putea să suporte plictiseala acelui bărbat, ce-i drept, nu prea făcut anume pentru ea.

Cu asemenea stare sufletească, se duse după două zile, cu trăsura, la Colimbètra. Zâmbetul de pe buzele lui, când să intre, la salutul oamenilor de pază îmbrăcaţi, da, tot în uniforme militare, dar fără arme, nu i-a mai trecut tot timpul cât a durat vizita lui acolo. Zâmbind, ascultă lângă coloanele din vestibulul exterior răspunsul căpitanului Sciaralla în poziţie de drepţi, că armele, nu, domnule, nu fuseseră încredinţate autorităţilor, dar erau puse deoparte din prudenţă; zâmbind primi şi invitaţia lui Liborio de a se duce să ia loc în salon, şi puţin mai târziu,

năvala aidoma unei furtuni a surorii lui, Adelaide, şi primele întrebări gâfâite, printre sughiţuri şi lacrimi, în legătură cu Dianella.

— Hm, face o cură de dragoste, – îi răspunse.

Şi zâmbi la stupoarea feroce a surorii, în urma răspunsului său placid.

— Râzi? — …Prin urmare se poate vindeca?

— Vindeca?… Să sperăm! Cura e bună…

Zâmbi şi mai mult la grosolăniile pe care donna Adelaide i le descărcă într-o impetuozitate agresivă, şi apoi la expunerea tuturor frământărilor, a suferinţelor şi a comportării nepotrivite, numite de ea „Palme pe obraz”, ale soţului ei.

— Fii atent, Flaminio! – izbucni la un moment dat sora lui, văzându-l cum zâmbea. — Fii atent! Că până la urmă, sunt în stare de o nebunie!

El o privi o clipă, apoi, ridicându-şi braţele:

— Dar de ce? Iartă-mă, dar ai o mină splendidă!

La ieşirea asta, sora fugi, ca şi cum ar fi vrut să-şi traducă în viată imediat ameninţarea.

Şi atunci, aşteptând să intre prinţul pentru scena a doua, zâmbi portretelor regilor din Napoli şi Sicilia care-l priveau cu multă seriozitate, din înaltul pereţilor.

Don Ippolito, întunecat la faţa ca şi la suflet, căzut pe gânduri. Din cauza soartei fiului său de la care nu mai avea nicio veste, intra în salon fără nicio dispoziţie la întâlnirea aceea, convins că, un singur lucru bun era de sperat, deşi cu preţul unui scandal, după amărăciunea plină de silă a unor explicaţii vulgare. Dar se însenină la vederea zâmbetului de pe buzele cumnatului. Îl interpretă în sensul că cei doi bărbaţi, aşa cum erau, nu puteau şi nu trebuia să acorde nicio importanţă lăcrămioarelor uşoare, enervărilor efemere ale unei femei, pe care generozitatea lor de viri putea şi trebuia, fără greutate, s-o compătimească.

Zâmbi aşadar şi el, dar cu blândeţe, don Ippolito, strângându-i mâna cumnatului; şi continuând să

zâmbească, îi vorbi liniştit şi pe tonul acela de superioritate masculină despre neplăcerea lui din cauza disensiunilor ivite între el şi soţia lui. Fiindcă întârzia încă... ei, da, din păcate, întârzia să se stabilească un acord între sentimentele lor şi gândurile lor, ea nevoind să înţeleagă motivele din cauza cărora...

— Ei lăsaţi, principe! – încercă să-l întrerupă Salvo.

— Nu, nu, – se încăpăţână să spună don Ippolito. Fiindcă eu apreciez foarte mult sentimentul de care e îndemnată ea, ceea ce eu nu-i pot acorda. Eu particip, credeţi-mă, cu toată inima, la nenorocirea voastră, şi...

— În fond ar fi cu totul inutilă prezenţa ei aici – trunchie discuţia Salvo.

Şi cu o mare uşurare, amândoi începură să discute despre altceva, adică despre marile evenimente ale zilei. Doar că, atunci, principele rămase descumpănit, observând permanenţa acelui zâmbet pe buzele cumnatului, în timp ce el îşi manifesta cu atâta ardoare indignarea, fie faţă de măsurile ultragioase ale guvernului, fie faţă de îndrăzneala fără margini a poporului. Ce uimire l-ar fi cuprins dacă, întrerupându-se brusc, l-ar fi întrebat pe Flaminio Salvo de ce continua să zâmbească în felul acela, şi el i-ar fi răspuns:

— De ce?... Ah, pentru că în momentul acesta mă gândesc că între altele, Colimbètra are marea comoditate de a fi foarte aproape de cimitir, încât dumneavoastră, în curând, când veţi muri, veţi avea importantul avantaj de a fi îngropat la doi paşi de casă, fără să mai fie nevoie să traversaţi întregul oraş, nici mort.

Dar şi-a amintit că principele dăduse ordin să i se clădească în moşia lui chiar, şi anume, în livada de portocali şi rodii, din jurul bazinului de apă care-i dădea şi numele[99] un mormânt la fel cu cel al lui Terone[100], şi astfel simţi o curiozitate nemaipomenită de a se duce să-l vadă.

---

[99] *Colimbètra* se numeşte moşia. *Colymbu*s (lat.) a) bazin, piscină; b) *colymbus,* cufundar (pasăre acvatică) (n.tr.).

[100] *Terone.* (Theron) tiran din Agrigento, mort în 472 (n.tr,).

De îndată ce a putut, a întrerupt discuţia, propunându-i cumnatului o mică plimbare prin livada de portocali şi rodii.

Donna Adelaide profită de momentul acela ca să-l trimită pe Pertichino în graba mare la Girgenti ca să-i înmâneze o scrisoare onorabilului deputat Ignazio Capolino: *P.S.M. (preastimatelor sale mâini).*

Când, pe înserat, se întoarse acasă, în timp ce deschidea uşa camerei unde stătea de obicei Dianella, supravegheată de bătrână guvernantă şi de o infirmieră, Flaminio Salvo a avut surpriza de a-şi găsi fata atârnată de gâtul lui Niní De Vincentis, cu ochii, abia văzându-se de după umărul tânărului, veseli, strălucitori de fericire, sub părul ciufulit, şi cele două mâini împreunate în strânsoarea aceea.

— Dianella... Dianella... – o strigă, cu o mare tulburare în glas, la ideea că s-ar fi vindecat.

Dar Niní De Vincentis, aplecându-şi cu greu capul şi arătându-si chinul congestionat de o mare emoţie, îi răspunse cu disperare:

— Mă strigă Aurelio...

CAPITOLUL AL OPTULEA

REÎNTORS DIN PELERINAJUL LUI la Roma, de unde îşi promisese să aducă la Valsanía multă bucurie şi multă lumină a viselor glorioase, pentru ultimele sale zile, Mauro Mortara, după vizita făcută Caterinei Laurentano, când era pe moarte, se retrase cu capul plecat, fără să mai arunce măcar o privire, în jurul lui, ca şi cum i-ar fi fost teamă că este zeflemisit de copacii cărora atâţia ani le istorisise aventurile sale, măreţia şi puterea patriei, derivate din opera vechilor săi tovarăşi de conspiraţie, de exil, de război, şi se dusese să se ascundă în odaia lui de la parter, aidoma unui animal rănit de moarte, în vizuina lui. Degeaba don Cosmo, timp de o săptămână căutase să-l scuture, să-l facă să vorbească, cuprins de mila lui plină de amărăciune faţă de toţi cei care, pe bună dreptate, ocoleau remediul găsit de el pentru vindecarea oricărui rău. La insistenţele lui, ca cel puţin să vină în vilă, la dejun, şi la masa de seară. Mauro îi răspunsese. Agitându-se tot:

— Pentru Dumnezeu, lăsaţi-mă în pace!

— Dar ce mănânci?

— Îmi mănânc mâinile. Plecaţi de aici!

Într-un fel mai rapid şi mai brusc, a doua zi după sosirea lui, le răspunsese porumbeilor, care în timpul absenţei sale fuseseră hrăniţi de două ori pe zi, la aceeaşi oră, de supraveghetorul moşiei, Vanni din Ninfa: bum! bum! două împuşcături în aer; şi-i împrăştiase cu o zgomotoasă învălmăşeală. Nici celor trei dulăi, parcă înnebuniţi de bucuria revederii, nu le făcuse o primire mai

veselă, la întoarcere. Placida imobilitate a vechilor obiecte din odaie, impregnate toate de o duhoare, aproape feroce, care păreau că aşteaptă ca el să-şi reia viaţa obişnuită printre ele, îi stârniseră o iritare îngrozitoare; ar fi luat cu două mâini salteaua de paie făcută balot într-un colţ şi ar fi aruncat-o afară cu scândurile şi cu scheletul de pat cu tot care o susţineau şi afară cu teascul stricat de stors măsline, afară cu scaunele şi cu lăzile şi cu căpăstrurile, cu sacii de sub şa şi cu desagele. Nu i-a plăcut decât să vadă pe pereţi urma tutunului galben mestecat şi apoi scuipat, de el, când stătea în pat şi obişnuia să-l arunce în faţa duşmanilor patriei, clericalii şi burbonicii.

De mai multe ori, măgulirea vechilor amintiri încercase să-l fascineze din nou; de mai multe ori, din uşa deschisă, lungile şiruri de araci de viţă-de-vie cu vrejurile înverzite, ici-colo, în tăcerea năucă a anumitor ore pline de uitată părăsire, îi făuriseră, din nou, pentru o clipă, viziunea parcă depărtată a acelei lumi, prin care până nu de mult rătăcise în zilele senine, pline de orgoliu, atotstăpânitor, mângâindu-şi barba. Pe neaşteptate, de fiecare dată, sufletul care i se îndrepta într-acolo, fascinat de priveliştea aceea, se retrăsese la asprul şi lugubrul bâzâit al vreunui bondar care, intrând în odaia lui, îl rechema cu violenţă la prezent, deströmându-i fascinaţia şi tulburându-i viziunea.

Ce să facă? Ce să facă? Cum să se mai vadă în locurile acelea mărturii ale exaltării lui trecute? Cum să mai aibă grijă cu linişte de pământul acela când întreaga Sicilie era tulbure şi atâţia laşi renegaţi se ridicau să doboare şi să răvăşească opera bătrânilor de odinioară? De atâta amar de ani, toate gândurile sale, toate sentimentele sale, toate visele sale erau alcătuite din amintiri şi din satisfacţia operei împlinite. Cum să mai aibă linişte la gândul că ea era ameninţată şi pe punctul de a fi distrusă? Împotriva oricărei seducţii a vechilor, liniştitelor obiceiuri, se vedea constrâns de logica lui ingenuă să

recunoască faptul că era o datorie de onoare, pentru atâţia care ca şi el purtau medaliile pe piept ca răsplată a acelei opere, să alerge acum în apărarea acestei opere.

— Vechea gardă naţională! Vechea gardă! Toţi veteranii la adunare!

Şi, în cele din urmă, într-o clipă de mai mare exaltare, alergase ca un nebun, ca refugiu şi sfat, în acel *camerone* al generalului, unde până acum nu avusese încă starea de spirit de a pune piciorul. De cum intrase acolo, izbucnise într-un plâns cu sughiţuri, şi fără să îndrăznească să deschidă obloanele de la ferestre şi balcoane, trase cu grijă afectuoasă, înainte de plecare, rămăsese în întuneric, îndelung, prinzându-şi faţa în mâini, plângând pe vechiul divan şubrezit şi plin de praf. Încet, încet, freamătul, neliniştea vechilor lei conspiratori din *Quarantotto* (’48) care se reuneau acolo, în camera aceea spaţioasă, în jurul bătrânului general, se redeşteptaseră în el, făcându-l sa-i fie ruşine de plânsul nestăpânit; umbrele acelor lei, cumplit de indignate, îi apăruseră în jur şi-i strigaseră să alerge, da, da, să alerge, deşi era atât de vârstnic, ca să împiedice împreună cu alţi vârstnici supravieţuitori distrugerea patriei. În întuneric, dintr-un colţ al acelei *camerone,* melancolicul leopard îmbălsămat, fără un ochi, nu-i putuse arăta câte pânze de păianjen îl ţineau de perete, cât praf căzuse pe părul lui murdar, acum chiar cu câte o crustă de mucegai! Şi Mauro Mortara se pomenise cu ochi atroci şi umflaţi şi roşii de plâns, şi n-a lipsit mult să nu se năpustească asupra lui don Cosmo care, trecând pe coridor, se oprise uluit, mai întâi, privindu-l în starea aceea, încercând apoi să-l potolească, să-l domolească.

— Dacă n-aş şti că mama dumitale a fost o sfântă, aş spune că eşti un nepricopsit! – îi strigase, aproape să-l şi lovească în obraz.

Don Cosmo nu se pierduse cu firea, ci îi zâmbise cu blândeţe, clătinând din cap, în semn de compătimire; şi-l întrebase unde voia să plece, împotriva cui să lupte la

vârsta lui. Mauro o luase la goană fără să-i răspundă. Şi, într-adevăr, jos, în camera lui de la parter, începuse să se pregătească de drum. La vârsta lui? I se vorbea lui de vârstă! Sfântă Fecioară, ce vârstă?! Unde voia să se ducă? Nu ştia. Înarmat, gata în faţa oricărui risc, avea să se ducă sus, la Girgenti, să se sfătuiască şi să se acorde cu alţi veterani, cu Marco Sala, cu Celàuro, cu Trigona, cu Mattia Gangi care, fără îndoială, ca şi el, dacă mai aveau încă sânge în vene, trebuia să simtă nevoia de a se înarma şi de a alerga în apărarea operei comune. Dacă duşmanii se uniseră, se adunaseră în grupări, de ce nu se puteau uni în grupări şi ei, oamenii din vechea gardă? Soldaţii nu erau de ajuns; trebuia să le dea o mână forte; să destrame cu forţă grupările acelea, să-i alunge pe toţi câinii aceia cu puştile, la nevoie. Desigur, mai erau şi preoţii în spate, care instigau; şi Franţa, şi Franţa, se spunea, că trimitea bani, pe sub mână, ca să dezmembreze Italia şi să-l repună pe tron, la Roma, pe papă. Şi cine ştie dacă, după izbucnirea revoluţiei, n-ar vrea să debarce de la Tunis în Sicilia? Cum să rămână ei cu mâinile în buzunare, fără să încerce măcar o apărare, fără să se arate măcar vechilor tovarăşi şi să le spună: — Sunt aici? — Trebuie s-o pornim imediat! s-o pornim imediat! Numai că, încet încet, furia aceea a lui se împotmolise, încurcată parcă într-o pânză de păianjen din cauza atâtor relicve ale vieţii sale aventuroase, exhumate din vechi lăzi şi lădiţe şi din desage deteriorate şi cârpite şi din pachete de hârtie îngălbenită şi strâns legate cu sfoară. Ar fi vrut să facă o alegere şi să ducă cu el cât mai multe hârtii din cele mai îndrăgite. Încurcat, năucit, buimăcit de amintirile trezite din fiece lucru, la un moment dat simţise că ameţeşte şi a trebuit să se oprească. Nu, nu era posibil să se elibereze cu atâta grabă de toate legăturile acelea. Şi amânase plecarea pentru a doua zi. Toată noaptea rămăsese afară, în mijlocul naturii, făurindu-şi tot soiul de planuri. Glasul mării era acela al generalului; umbrele copacilor erau

acelea ale vechilor conspiratori din Valsanía; şi glasul şi umbrele continuau să-l provoace să plece. Da, mâine, mâine; avea să se ducă să-i întâmpine pe asasinii aceia; aveau să-l doboare şi să-l ucidă; ei da, asta şi dorea, dacă trebuia să se împlinească distrugerea! Altfel ce valoare ar mai fi avut medaliile sale!? Trebuia să moară pentru ele şi cu ele! Şi avea să şi le atârne pe piept, mâine, alergând împotriva noilor duşmani ai patriei. Fiindcă Sicilia nu trebuia să fie dezonorată, nu, nu, nu trebuia să fie dezonorată în faţa unor regiuni ale Italiei care se uniseră ca s-o facă măreaţă şi glorioasă! A doua zi, cu bereta lui enormă păroasă pe cap, cu tot felul de baloturi şi cu pachetele de hârtii vârâte peste tot şi alte relicve, cu cele patru medalii la piept, cu raniţa în spate şi înarmat până în dinţi, se înfăţişase lui don Cosmo ca să-şi ia rămas bun. Şi ar fi plecat fără îndoială, dacă împreună cu don Cosmo n-ar fi încercat în fel şi chip să-l oprească Leonardo Costa, sosind de la Empedocle. Fiind concediat din slujba lui Salvo, după moartea fiului, recăzând în mizerie, într-o condiţie de nesiguranţă, ca supraveghetor la balanţe, Leonardo Costa acceptase, mai mult ca să nu stea singur, decât din alte motive, oferta miloasă a lui don Cosmo, de a veni în fiecare seară de la Porto Empedocle să ia masa şi să doarmă la Valsanía. Drumul nu era scurt şi nici uşor pe întuneric, în serile fără lună, pe drumul de cale ferată, plin cu tot felul de lucruri îngrămădite acolo, şi plin de pietriş de-l simţeai în talpă. După nenorocire, o oboseală mortală îi îngreunaseră picioarele, ca de plumb. De mai multe ori văzuse cum se apropia de el tronul ameninţător; de mai multe ori avusese tentaţia să se arunce sub el şi să termine cu toate. Când jos, la malul mării, nu găsea de lucru, suia repede la ţară, şi prin mijlocirea sa, de câtva timp, ajungeau la Valsanía, toate veştile, fără întârziere. Dacă, în ziua aceea, nu ar fi adus ştirea debarcării la Palermo a corpului de armată care într-o clipă avea să îmblânzească şi să măture revolta, nici el şi nici don Cosmo n-ar fi reuşit să-l reţină cu forţa pe Mauro. Ca să-l

liniştească şi mai mult, mai venise şi ştirea proclamării stării de asediu şi a dezarmării. Nici prin gând nu-i trecuse că ordinul de predarea armelor s-ar fi putut referi şi la el, sau că ar fi putut risca pericolul de a fi arestat, dacă s-ar fi suit în oraş înarmat. Armele lui erau ca şi acelea ale soldaţilor; permisul de a le purta, îi provenea din medaliile lui.

Ştirile aduse, apoi, de Costa, îl impresionaseră întocmai ca o întrecere vehementă între soare şi nori pe deasupra unei păduri, şi aşa răvăşită de furtună. Se mai luminase întrucâtva, când aflase că la Roma, Roberto Auriti fusese eliberat din închisoare, deşi nu i se acordase decât libertate provizorie, şi că fratele său, Giulio, îşi adusese cu el, la Roma, sora şi nepotul; fusese însă buimăcit, peste măsură, de neaşteptata dezvăluire a faptului că Landino, nepotul generalului, cel ce-i purta numele, se număra printre capii răzvrătiţilor şi că fugise de la Palermo, după proclamarea stării de asediu, ca să nu rişte să fie arestat. După ştirea asta începuse să se uite la Leonardo Costa cu o privire încruntată şi feroce, de cum apărea de la Porto Empedocle, deşi îl vedea istovit şi gâfâind, cu sufletul la gură. În inima lui, nelinişstea de a afla câte ceva era dârz combătută de teama încărcată de furie că, aşa, ca o nimica toată, omul acela îl constrângea să se înarmeze şi să plece din Valsanía. Din clipa când fusese hotărât s-o facă, Mauro ştia bine cât l-ar fi costat dacă s-ar fi desprins de pământul acela, dacă s-ar fi smuls de toate amintirile care-l legau de el, părăsind paza acelei *„camerone”,* via lui, porumbeii, copacii, care-i ascultaseră păsul atâţia şi atâţia ani.

Dar Leonardo Costa, după furiile de data trecută, ştia ce veşti erau pentru el, şi ce veşti erau pentru don Cosmo şi pentru donna Sara Alàimo. Lăsase să-i scape aceea în legătură cu fiul principelui, fiindcă bănuia că Mauro ştia că el era socialist, aşa că trebuia să simtă o bucurie, aflând că reuşise să fugă.

Ultima veste adusă de Costa, nou-nouţă, a fost printre

tunetele şi fulgerele, vântul şi ploaia unei seri infernale.

Mauro pusese masa pentru cină, în locul donnei Sara, de două zile la pat, din cauza unei constipaţii rebele, şi acum stătea cu don Cosmo în sufragerie, în aşteptarea oaspetelui care, poate că din cauza vremii mizerabile, întârzia să sosească. Aşteptarea aceea îl enerva, nu atât din cauză că ar fi avut poftă să mănânce, cât fiindcă îi era teamă că se sleieşte masa pregătită de el. Totdeauna făcuse totul cu tragere de inimă, şi printre atâtea amintiri care-i dădeau satisfacţie, era şi aceea de a fi făcut bunătăţi englezilor „de să-ţi lingi degetele”, când fusese bucătar, mai întâi pe bordul unui vas şi apoi la Constantinopoli. Unul din motivele urii lui împotriva donnei Sara era tocmai această bucurie răutăcioasă a ei, manifestată de mai multe ori, faţă de nereuşita unor reţete culinare pe care Mauro voise să i le împărtăşească. Pierzându-şi de mult îndemânarea, cu sufletul răvăşit şi preocupat de atâtea gânduri, se încăpăţâna de două zile cu un curaj neînfricat, să gătească cele mai complicate mâncăruri, cu tot felul de sosuri, otrăvindu-şi oaspetele şi pe bietul don Cosmo.

— Cum vi se pare?

— Ah, o miere, – răspundea acesta, invariabil. Poate că nu mi-e mie prea foame.

— După părerea mea, – risca Costa, mi se pare că lipseşte puţină sare.

— Oh, Marasantissima! – izbucnea Mauro, – uite aici solniţa!

Donna Sara postea de două zile.

Printre şuieratul vântului, vuietul înspăimântător al mării, ropotul ploii, se auzeau crizele de tuse şi vaietele şi rugăciunile ei îngânate cu glas tare. Pradă, fără îndoială, unui asalt religios, se ferecase în cămăruţa ei, refuzând orice fel de mâncare şi orice îngrijire. Din când în când, don Cosmo, auzind-o tuşind mai tare şi mai îndelung, se ducea grijuliu s-o cheme din spatele uşii şi s-o întrebe dacă nu avea nevoie de ceva. Ca răspuns, donna Sara îi

striga, de îndată ce putea, cu vocea sufocată:

— Căiţi-vă, diavolilor!

Şi din nou striga tot felul de rugăciuni cu Ave Maria şi Tatăl nostru.

În cele din urmă, sosi şi Leonardo Costa într-o stare jalnică, răvăşit tot de vânt, cu apa care-i şiroia din haină şi cu trei degete de noroi lipit de ghete. Abia mai răsufla, abia-şi mai ţinea capul drept, de atâta oboseală. Mauro, drept remediu, îi oferi imediat un pahar mare de vin, să-l dea peste cap, opunând rezistenţei lui, obişnuita sa exclamaţie:

— Oh, Marasantissima, lasă-mă şi dumneata să te servesc!

Don Cosmo se grăbi să-l conducă în camera lui şi-l ajută să-şi schimbe hainele, oferindu-i un costum de-al lui dar, îi venea strâmt de tot; totuşi cel puţin nu era leoarcă de apă. Până una, alta, Mauro adusese mâncarea pe masă şi striga din sufragerie:

— Pe toţi sfinţii şi toţi dracii, veniţi sau nu veniţi?

Când l-a văzut şi pe unul şi pe celălalt, apărând cu figurile halucinate, l-a cuprins o mare nelinişte şi i-a întrebat încruntat:

— Ce mai e?

Niciunul din cei doi nu i-a răspuns. Don Cosmo, în schimb, l-a întrebat pe Costa:

— Şi Ippolito? Ippolito?

— Dormea – răspunse Costa. La trei noaptea! Dormea. Dar spune că atunci când cel ce stătea de pază, constrâns să deschidă poarta, a alergat la vilă să anunţe…

— Vorbiţi de don Landino? – îl întrerupse aici Mauro, vârându-se între cei doi cu furie. Spuneţi-mi ce e!

— Nu, ce don Landino! – îi răspunse Costa, arătând pe chipul său o amară veselie. I-au dat lovitura de graţie acelui demn gentilom care a stat aici o lună şi te-a necăjit! Ştiu că dumneata ţii la el ca şi mine!

— Salvo?

— Mda!

Şi Costa ridică un picior ca şi cum ar fi vrut să-l dea în gâtul celui căzut.

Continuă:

— Sora lui, soţia principelui, a fugit în noaptea asta cu deputatul Capolino...

— A fugit? Cum, a fugit?

— Cum? hei? Ce e mare lucru... El a venit s-o ia cu trăsura şi au plecat împreună cu noaptea în cap, cu cursa de trei, la Palermo. Desigur că erau de acord ei doi, din timp...

Don Cosmo, încă halucinat, murmura ca pentru sine:

— Bietul Ippolito, bietul Ippolito...

— Aşa-i trebuie! se grăbi să strige Mauro în faţă.

— Să se amestece cu cineva din asemenea soi de oameni, – adăugă Costa, cu o grimasă de silă. De altfel, ştiţi, don Cosmo? o oarecare umilinţă, poate, nu zic: nu... Scandalul e grozav: nu se mai vorbeşte de altceva la Girgenti şi la ţărm... Dar, la urma urmelor... de fapt, nici nu o trata ca pe o soţie... se spune că dormeau separat şi că... dacă te iei după bârfitori... aventurierul ăsta şarlatan, se spune, că şi-a luat-o întocmai cum era şi înainte de căsătorie... Când omul de pază a alergat la vilă să anunţe fuga şi valetul s-a dus să-l trezească pe principe, spune că el nici nu şi-a ridicat capul de pe pernă şi i-a răspuns valetului: „— Ah, da? Drum bun! Mă voi gândi mâine la neplăcerea asta, când mă voi scula...”

Don Cosmo negă de mai multe ori cu capul în mod energic şi adăugă:

— Astea nu sunt cuvintele lui Ippolito!

— În ceea ce mă priveşte, – reluă Costa, aşezându-se cu ceilalţi la masă şi începând să mănânce, – ce vreţi să vă spun? Îmi pare rău pentru principe; dar mă bucur, mă bucur nespus pentru ruşinea pe care o va simţi fratele... Ei da, don Cosmo, nu ştiu într-adevăr de ce trăiesc! Aş vrea să-mi salvez sufletul, v-o jur; aş vrea să-i dau timp să-şi ispăşească vina, pentru ca cel puţin în pragul morţii

să poată ierta şi să se urce la cer... Dar, nu, don Cosmo; pedeapsa e mai tare şi mănâncă sufletul; ura îmi creşte şi devine mai furioasă pe zi ce trece; şi atunci mă întreb: de ce? nu ar fi mai bine să-l omor mai întâi pe el şi pe urmă pe mine şi să termin astfel cu toate?

— Poate – murmură don Cosmo, – i-ai face un bine...

— Iată ceea ce mă reţine! – exclamă Costa, Pentru că ar fi un bine şi pentru mine!

— Mănâncă şi nu mai plânge! – îi strigă Mauro.

— Ai răbdare, don Mauro, – îi spuse atunci Costa, forţându-se să zâmbească. În mâncărurile dumitale, pentru gustul meu, lipseşte totdeauna puţină sare. Câteva lacrimi sunt doar un condiment.

Don Cosmo, până una, alta, absorbit, privind atent o bucăţică de carne din furculiţa suspendată, vorbea ca pentru sine:

— Ca doi copii...

Şi printre crizele de tuse, donna Sara continua să strige de dincolo:

— Căiţi-vă, diavolilor, căiţi-vă!

Pe neaşteptate, în timp ce cei aşezaţi la masă terminau de mâncat, de afară, unde furia vântului se lua la întrecere cu furia ploii, în foşnetul continuu al frunzelor copacilor, şi în vuietul mării s-a auzit lătratul furibund al dulăilor care în fiecare seară stăteau pe treptele scării, în aşteptarea stăpânului, după masă. Mauro, încruntat, îşi îndreptă bustul şi îşi ciuli urechile. Lătratul acela anunţa că cineva era lângă vilă. Şi cine putea să fie la ora aceea, pe timpul acela mizerabil? Se auzeau strigăte confuze. Mauro sări în picioare, alergă să-şi ia puşca sprijinită de perete într-un colţ al sălii şi se duse la uşă. Mai înainte de a deschide, îşi lipi urechea de canatul uşii, auzind că jos, în faţa vilei, câinii căutau să împiedice pasul unora care se apărau, strigând; stinse lumânarea, deschise uşa larg şi, în ropotul violent al ploii, în bezna tulburată, cu puşca gata să tragă, urlă din prag:

— Cine-i acolo?

O pâlpâială de lumină sinistră îi arătă pentru o clipă, în mod confuz, scena. Mauro a crezut că întrezăreşte patru sau cinci care ameninţând cu disperare, dădeau înapoi la asaltul dulăilor.

— Mauro, pentru Dumnezeu! Câinii ăştia! Acum îl omor pe vreunul din ei! Te chem de trei ore!

— Don Landino?

Şi Mauro, fremătând tot, se repezi de pe scară, în vânt şi sub ropotul de ploaie furioasă.

— Unde sunteţi? Unde sunteţi?

La vocea stăpânului, câinii renunţară la asalt, continuând totuşi să latre.

— Mauro!

— Dumneavoastră aici? – strigă acesta, căutând în locul câinilor să-i împiedice el trecerea. Aveţi curajul să vă refugiaţi aici cu tovarăşii dumneavoastră de infamii? Nu vă primesc! Plecaţi de aici! Asta e casa bunicului dumneavoastră! Nu vă primesc!

— Mauro, ai înnebunit?

— În numele lui Gerlando Laurentano, plecaţi! Plecaţi de aici! Acolo, la tatăl dumneavoastră este adăpost pentru dumneavoastră şi pentru tovarăşii dumneavoastră, nu aici! Nu vă primesc!

— Eşti nebun? lasă-mă! – strigă Lando, smulgându-se din mâna lui Mauro, care-l ţinea strâns de un braţ.

Scânteie o lumină în pragul scării de la parter pe care vântul o stinse imediat. Şi don Cosmo, care alergase împreună cu Costa, chemă de acolo.

— Landino! Landino!

Acesta răspunse:

— Unchiule Cosmo! – şi adresându-se tovarăşilor: — Hai, hai, mergem sus!

— Don Landino! – îi impuse atunci Mauro cu o voce sfâşiată de disperare. Nu vă urcaţi în vila bunicului dumneavoastră! Dacă dumneavoastră vă urcaţi acolo, eu plec de aici pentru totdeauna! Mulţumiţi-i lui Dumnezeu

că vă numiţi Gerlando Laurentano! Numai asta mă reţine să nu trag un foc împotriva dumneavoastră şi a acestor ticăloşi, lepădăturile pe care le aveţi alături! Aha? Vă urcaţi? Un trăsnet, Doamne, s-o dărâme şi să vă strivească pe toţi! Aşteptaţi, uite, ţineţi, aici, împliniţi-vă bravura! Vă înmânez cheile!

Şi cheia groasă de la *camerone* se lovi de poarta care se închidea.

— E nebun! E nebun! – repetau pe întuneric Lando, don Cosmo, şi Costa căutând în buzunar chibrite ca să aprindă din nou lumânările, în vreme ce tovarăşii lui Lando, buimăciţi de primirea aceea, în adăpostul atât de mult suspinat şi acum în sfârşit ajuns, întrebau gâfâind şi perplecşi:

— Dar cine e?

— E chiar nebun?

— Oh, de ce?

După ce se făcu din nou lumină, cei cinci fugari, Lando, Lino Apes, Bixio Bruno, Cataldo Sclàfani şi Ingrao, apărură parcă pescuiţi dintr-o apă secată, numai mâl. Cataldo Sclàfani, cu un aer halucinat, ţepos pe obraji, deasupra buzelor şi pe bărbie din cauza bărbii crescute era cel mai de plâns dintre toţi; părea un convalescent pământiu, fugit noaptea dintr-un spital prăbuşit de furtună.

Pentru un moment a urmat o rafală de întrebări scurte şi de răspunsuri gâfâite, printre exclamaţii, suspine şi răbufniri de oboseală; şi unii se scuturau, alţii dădeau din picioare, şi alţii căutau un scaun pe care să se prăvălească.

— Urmăriţi?

— Nu, nu... Descoperiţi?...

— Poate!... Dar cum aşa?! nu...

— Da... Poate Lando... Pe jos! Şi cum?... De trei zile! Potop! Potop!...

— Dar cum? spun eu, fără anunţ? Fără anunţ?

Această ultimă exclamaţie era – se înţelege – a lui don Cosmo. O tot repeta unuia şi altuia, făcând efortul de a se

concentra în învălmăşeala mare care-l făcea să-şi scarpine barba cu amândouă mâinile.

— Spun... spun eu... cum aşa, fără niciun anunţ?...

Şi cine ştie până când ar fi tot repetat, dacă în cele din urmă nu i-ar fi trecut prin minte ideea că trebuia să le dea în vreun fel un ajutor tinerilor aceia. Ce ajutor?

— Uite, veniţi, veniţi aici! – începu el să spună, luând de braţ când pe unul, când pe altul. Dezbrăcaţi-vă imediat... Am lucruri... lucruri pentru toţi... aici, aici în camera mea... în ladă, veniţi cu mine!

Bixio Bruno şi Ingrao, mai puţin năuci şi mai puţin obosiţi decât ceilalţi, s-au opus energic acelei ciudate insistenţe.

— Ba nu! Lăsaţi-mă! – strigă primul. Nu-i vreme de pierdut... Este foarte departe Porto Empedocle de aici?

— Ei, da, – exclamă Lando, adresându-se unchiului. Cineva... vreun ţăran de încredere, de trimis la Porto Empedocle imediat, ca să închirieze o barcă... o barcă mare de pescuit...

— Mai înainte de a se ivi zorile, pentru Dumnezeu! – insistă Sclàfani, înaintând un pas cu chipul lui halucinat.

— Ar trebui să fim pe mare mai înainte de a se lumina de zi! Poate că am fost descoperiţi...

— Mai las-o! Îţi spun eu că nu, – îi strigă Ingrao.

— Iar eu îţi spun că da! – replică iute Sclàfani. La gara din Girgenti, aş putea să jur că Lando a fost recunoscut.

Leonardo Costa le-a atras atenţia că o barcă de închiriat. într-o situaţie grea ca aceea, nu era o sarcină de încredinţat unui ţăran.

— Mă pot duce eu, dacă vreţi! Ba chiar, mă duc eu, chiar acum!

— Pe o vreme ca asta? – întrebă don Cosmo, îngrijorat. Domnii mei, nu grăbiţi astfel lucrurile... Dezbrăcaţi-vă, ascultaţi-mă; vă veţi îmbolnăvi... Vedeţi... abia l-am schimbat şi pe el, chiar acum... Am haine... haine pentru toţi... în ladă, veniţi să vedeţi!

Costa, cu un gest de nerăbdare, îi întrebă pe tineri:

— Aţi vrea să vină barca până aici, la Valsanía?

— Da, da, aici! – răspunse Lando. Nu, unchiule, pentru Dumnezeu, lasă-mă în pace!

— Dezbracă-te, îţi spun…

— Nu-i prudent, – continuă Lando, adresându-se lui Costa, în timp ce unchiul îi smulgea cu forţa pardesiul, – nu-i prudent să ne arătăm la Porto Empedocle… La ora asta în toate porturile de mare va fi venit desigur de la Palermo ordinul arestării noastre.

— Dar va fi greu – interveni atunci Costa, – ca să acosteze aici, noaptea, o barcă mare de pescuit, o tartană, cu marea asta umflată… Ce mai, eu nu mai dau înapoi… Pot să încerc…

Şi se grăbi să-şi ia din sală mantaua largă cu glugă, încă leoarcă toată, de ploaie.

— Prieteni! — strigă Ingrao, – n-ar fi mai bine să-l urmăm pe acest domn, acum că-i noapte şi nu ne vede nimeni? Am sta ascunşi aproape de târg, până când reuşeşte el să închirieze barca.

Sfatul n-a fost acceptat dintr-o înţeleaptă părere a lui Lino Apes:

— Dar ce spuneţi.? Credeţi că o tartană se închiriază aşa, cât ai clipi, în timpul nopţii şi pe o vreme ca asta? Va trebui să găsească stăpânul…

— Îl cunosc! – întrerupse Costa. Cunosc eu pe unul, prietenul meu de mare încredere.

— Şi marinarii? – întrebă Apes. Stăpânul singur nu-i de ajuns.

— Desigur! Va fi nevoie să găsim şi marinarii – recunoscu Costa, – şi să fie pregătită şi barca… Mai înainte de ivirea zorilor nu va fi cu putinţă.

— Ei, atunci, nu! – strigă imediat Sclàfani, înaintând cu un pas, impetuos. La Porto Empedocle, nu, în timpul zilei! E cazul să ne îmbarcăm de aici!

— Până una, alta, eu plec! – spuse Leonardo Costa, care-şi trăsese şi gluga pe cap.

— Biet prieten! – gemu don Cosmo. Dar chiar e nevoie?

...

Costa n-a vrut să mai audă compătimiri, nici mulţumiri şi s-a aventurat în bezna furtunoasa.

Când Lando a aflat că el era tatăl lui Aurelio Costa, în mod barbar asasinat împreună cu soţia deputatului Capolino, de minerii din minele de sulf din *Grupările muncitoreşti* din Aragona, l-a privit cam întunecat pe Ingrao şi pe ceilalţi tovarăşi ai săi. Interpretând rău privirea aceea, Bruno, deşi şovăitor, îşi arătă bănuiala ca nu cumva să se fi dus omul acela la Porto Empedocle ca să se răzbune, denunţându-i. Atunci, don Cosmo, îşi rotunji gura într-un râs al lui, obişnuit, de trei ori: ho! ho! ho!

— El? – spuse – şi le explică sentimentul şi devotamentul bietului său prieten, care, învinuindu-l numai pe Flaminio Salvo de moartea fiului său, nu se gândea nici pe departe la membrii *Grupărilor* din Aragona.

— Ah, apropo, – spuse apoi, la auzul numelui Salvo, venit aşa din întâmplare pe buze. Şi-l chemă deoparte pe Lando ca să-l anunţe de fuga donnei Adelaide.

— Ca o fetişcană, înţelegi? La trei noaptea!

În zarva aceea, până acum nu se mai desluşise glasul donnei Sara Alàimo care, crezând poate într-o adevărată invazie a demonilor în noaptea aceea de furtună, repeta, mai mâniată ca oricând, din camera ei îndepărtată, din fundul coridorului:

— Căiţi-vă, diavolilor!

Strigătul ciudat ajunse foarte clar în clipa aceea de tăcere, şi toţi înafara de don Cosmo, rămaseră buimaci; până şi Lando, şi aşa năucit de ale lui, de vestea data de unchiul lui.

— Cine e?

— Ah, nimic! donna Sara! – răspunse el, ca şi cum Lando şi tovarăşii lui ar fi cunoscut-o de-o viaţă pe bătrână îngrijitoare – *casiera* – a casei din Valsanía. Mă înnebuneşte, pe cuvântul meu de onoare. S-a închis de

două zile în camera ei şi de atunci tot strigă aşa... E bolnavă, biata de ea. Şi aici...

Şi se lovi cu degetul la frunte.

Cei patru tovarăşi ai lui Lando se priviră în ochi. Unde se refugiaseră ei după trei zile de fugă disperată? Bătrânul, după ce le făcuse la început primirea aceea minunată, fusese declarat nebun: acum era declarată nebună şi bătrână asta; şi că ar fi fost în perfectă sănătate mintală şi cine-i declara cu atâta siguranţă pe ceilalţi doi, nebuni, nu prea le apărea, ce-i drept, prea evident! Până atunci, acest unchi al lui Lando, înafară de cazul pe care-l făcuse de hainele lor ude leoarcă, nu le prea dăduse ocazie de consternare.

— Continuaţi să rămâneţi aşa! – exclamă, într-adevăr uimit, don Cosmo, după ce le dăduse explicaţia aceea despre donna Sara; şi se duse să deschidă lada, unde stăteau costumele sale vechi, uzate. Aici, aici... luaţi... vă spun eu că am haine pentru toţi!

Cei patru tineri nu se mai puteau abţine să nu râdă şi începuseră să se ajute unul pe altul să-şi smulgă de pe ei hainele, ude leoarcă de ploaie.

— Important – vă asigur eu, – spunea don Cosmo, – este numai asta deocamdată: să nu răciţi. Râdeţi voi de mine, n-aveţi decât, dar schimbaţi-vă hainele.

Că ar fi fost haine pentru toţi era o presupunere care depăşea realitatea. Lino Apes, negăsind nimic de îmbrăcat pentru el, apăru cu haina lungă de seminarist. Întinsă pe braţe, ca o copilă de dus la botez:

— Pot să o iau?

— Şi de ce nu? Ah, ce e, haina preoţească? Ei, dacă-ţi va intra?!...

Şi zâmbi şi el la râsetele celor patru care se îmbrăcau stângaci cu toate lucrurile acelea care emanau un puternic miros de camfor. Cataldo Sclàfani se combinase cu jacheta trei sferturi de zile mari, şi, fiindcă-l durea capul, se legase în jurul frunţii cu o basma galbenă de bumbac cu pătrăţele roşii.

Tinereţea, încet, încet, le-o lua înainte. Nimeni nu s-a mai gândit la distrugere, la nesiguranţa viitorului. Printre ghionţii şi glumele prietenilor, Lino Apes, strâns în haina aceea de seminarist, alergă în bucătărie să reaprindă focul. Le era foame! Le era sete! Şi aici don Cosmo simţi că-i cade cerul pe el; abia dacă ştia unde e cămara; şi probabil că cheia o ţinea Mauro la el.

— Cheia? – strigă Ingrao. Am găsit-o!

Şi se duse să ia de pe jos, din pragul scării, cheia aruncată de Mauro lângă uşă, rămasă acolo, afară.

— Uite-o aici! Uite-o aici!

Don Cosmo se uită îndelung la ea.

— Asta? – reflectă el. Nu... Dar ce e? Asta-i cheia din *camerone.* De unde aţi luat-o?

În zarva aceea nu mai auzise ultimul strigăt al lui Mauro; şi, după ce i s-a spus că cheia aceea fusese azvârlită în faţa lui Lando, căzu imediat pe gânduri, şi adresându-i-se acestuia:

— Dar atunci vei vedea că... oh, Doamne Dumnezeule! – exclamă, – dacă ţi-a aruncat cheia, să vezi că e în stare chiar să plece... Dacă nu o fi şi plecat!

— Să plece? Dar unde? – întrebă Lando, consternat şi el şi îndurerat.

— Ei, cine ştie? – suspină don Cosmo. Şi povesti pe scurt că şi aşa le fusese greu să-l reţină o dată; apoi, cum cei patru tineri râdeau de nebuneştile idei şi de sentimentul acelui bătrân ciudat, a simţit nevoia să le spună cine era el, ce făcuse, ce însemna pentru el acel *camerone* şi ce era înăuntrul acelei camere.

— Aha? Şi un leopard îmbălsămat?

Şi plini de curiozitate, Lino Apes, Ingrao, Bruno, Sclàfani, de îndată ce don Cosmo şi Lando s-au dus să-l caute pe Mauro, luând şi cheia aceea, au intrat în *camerone.*

Sub ea era tocmai camera lui Mauro Mortara.

Don Cosmo şi Lando, cu o lumânare în mână, intraseră într-o odăiţă secretă, unde era un chepeng care dădea la

parterul vilei; fără să facă zgomot, ridicaseră de jos chepengul şi coborâră pe scăriţa de lemn, dreaptă şi cam şubredă, direct în pivniţă; de acolo trecuseră în camera unde se tescuiesc strugurii; traversară apoi două cămări goale; o încăpere mică cu tot felul de unelte vechi ţărăneşti, îngrămădite acolo, şi ajunseră în faţa unei uşi interioare a camerei lui Mauro. Aplecându-se ca să privească, Lando şi-a dat seama din prag că era lumină înăuntru.

— Mauro! – chemă atunci don Cosmo – Mauro!

Niciun răspuns.

Lando se aplecă din nou ca să se uite prin gaura cheii.

Se auzea de sus zgomotul celor patru care se învârteau prin *camerone,* în spatele lui Lino Apes, îmbrăcat ca seminarist, şi strigau şi râdeau.

Mauro Mortara, aşezat în faţa unei lăzi, trasă de sub pat, stătea cu braţele sprijinite de marginea capacului ridicat, cu faţa înfundată între braţe.

— E acolo? Ce face? – întrebă don Cosmo.

Lando ridică furios un pumn spre tavan, de unde venea zarva tovarăşilor lui. Simţea, pe lângă necazul nemaipomenit împotriva acestora şi chiar împotriva lui însuşi, o adâncă remuşcare din cauza jignirii îngrozitoare adusă sentimentului acelui drag bătrân, şi o durere plină de nelinişti, de a nu putea uni în clipa aceea chemarea lui afectuoasă chemării unchiului său.

— Ce face? – întrebă unchiul, mai încet.

Ce anume făcea Mauro, cu chipul ascuns în braţe, o spuneau clar medaliile atârnate de piept, clătinându-se din când în când din cauza poziţiei în care stătea. Plângea... da... iată... plângea... şi pe spate avea raniţa aceea comică pe care i-o mai văzuse la Roma.

— Mauro! – mai chemă o dată don Cosmo.

La această nouă chemare, Lando, fiind iar cu ochiul în gaura cheii, la văzut ridicându-şi faţa şi ţinând-o puţin aşa, fără să şi-o întoarcă totuşi, spre uşă; l-a văzut apoi că se ridică şi se apropie cu furie de măsuţă.

— A stins lumina – i-a spus unchiului, îndreptându-şi corpul.

Au rămas câtva timp amândoi perplecşi, aşteptând să-l audă deschizând uşa. S-au văzut acolo, parcă întemniţaţi; nu aveau nici cheia cămărilor, nici a odăii unde se tescuiau strugurii, nici a pivniţei, şi trebuia totuşi ca să se întoarcă sus, dacă voiau să-l împiedice să plece; trebuia să se grăbească, ca să nu-i dea timp să se îndepărteze prea mult. Dar niciun zgomot nu mai venea din cameră.

Don Cosmo i-a făcut semn nepotului să se urce din nou, în tăcere. Când au ajuns în faţa primei cămări, s-a oprit şi i-a spus în şoaptă:

— Şi aşa, dacă el vrea să plece, nici tu şi nici eu nu-l mai putem reţine cu forţa. Poate se va întoarce, după plecarea voastră şi după ce-i va trece furia.

Lando îşi privi unchiul său bătrân pe care abia-l cunoştea, în cămara aceea vastă, în care lumina lumânării proiecta monstruos de mărite umbrele trupurilor lor, având impresia că o ciudată realitate, negândită, îi apăruse în faţa ochilor, pe neaşteptate, cu stupida inconsecvenţă a unui vis. De câtva timp, nu mai vedea raţiunea actelor sale care-i lăsau toate o dâră de regret, o savoare amară de deprimare; dar acum, mai mult ca oricând, în faţa realităţii atât de straniu limpezită de unchiul lui, înafara vieţii, în atmosfera aceea de ţară, în vechea vilă solitară, acolo, în faţa lui în cămara aceea goală, cu lumânarea în mână. A fost ispitit s-o stingă, după cum mai devreme o stinsese Mauro, în camera lui. A auzit şuieratul vântului, vuietul mării; afară era o beznă furtunoasă; şi bezna soartei care-l aştepta. Trebuia ca în întunericul acela să găsească neapărat o raţiune de a acţiona, ca să-şi potolească toate frământările, ca toate şovăielile din mintea lui să înceteze de a-l mai chinui. Dar care, dar când, dar unde?

— Va trece – spune puţin după aceea don Cosmo, cu colţurile gurii contractate în jos, fruntea încreţită parcă de valuri de gânduri aruncate înapoi de refluxul înţelepciunii

lui deznădăjduite, şi cu ochii care păreau să îndepărteze şi să risipească, în zădărnicia timpului, toate contingenţele amare şi plicticoase ale vieţii.

— Va trece, dragii mei... va trece...

Cei patru tineri găsiseră singuri cămara şi, cum era deschisă, aduseseră pe masă tot ceea ce aveau ei nevoie; acum, după ce mâncaseră şi îşi potoliseră şi setea, făceau eforturi disperate să reziste oboselii care-i copleşise, îngreunându-le pleoapele, pe neaşteptate.

Exclamaţia lui don Cosmo era ca răspuns la reevocarea făcută de ei, unii cu o cumplită amărăciune, alţii cu o mâhnire furioasă, şi Lino Apes cu obişnuita lui isteţime, a ultimelor evenimente tumultuoase.

Privindu-i, de parcă ar fi fost foarte departe în timp, don Cosmo nu reuşea să descopere nici sensul şi nici scopul. Din aspectul său, în ochii lui Lando, emana acelaşi sentiment care emană din lucrurile care asistă impasibile la efemerul acţiunilor umane.

— Aţi văzut leopardul?

— Da, frumos... frumos... – mormăi Ingrao, cu braţele sprijinite pe masă, ascunzându-şi în mâini faţa desfigurată de oribila poftă de sânge a unora.

— Acela era un leopard viu!

Lino Apes holbă ochii şi întrebă, aproape cu spaimă:

— Mânca?

— V-o spun fiindcă – reluă don Cosmo, – fiindcă acum, dragii mei, e plin de câlţi şi nu mai mănâncă. Şi scrisoarea aceea a tatălui meu? Aţi citit-o? O foaie de hârtie gălbejită... Şi a scris-o o mână vie, ca asta, priviţi-o... Ce e acum? Bietul om a pus-o în ramă... Ludovic Napoleon[101]... lovitura de Stat... evenimentele din Franţa.

Îşi strânse degetele mâinii ca pe un con de pin şi le zgâlţâi în aer, vrând parcă să spună: „Ce-a mai rămas? Ce sens au toate?”

— Realităţi de-o clipă... nimicuri...

Se ridică; se apropie de geamurile de la balcon care nu

[101] Napoleon al III-lea (n.tr.).

mai făceau de mult zgomot şi se adresă nepotului:

— Auzi, ce tăcere? – spuse el. Îţi dau încurajatoarea veste că vântul a încetat să mai sufle…

— A încetat? – a întrebat Cataldo Sclàfani, ridicând brusc braţele pe care şi le ţinea sprijinite de masă, cu chipul halucinat, de convalescent, cu basmaua galbenă pe frunte trasă până la sprâncene. Bine, bine… Ne îmbarcăm de aici… Noapte bună!

Şi îşi reluă poziţia, adormind din nou.

— Aşa sunt toate… – suspină don Cosmo, începând să se plimbe prin sală; şi continuă, oprindu-se din când în când: Un singur lucru e trist, dragii mei: înţelegerea jocului! Mă refer la jocul acestui împieliţat batjocoritor pe care fiecare din noi îl purtăm în străfundul nostru şi care se distrează reprezentându-ne pe afară, ca realitate, ceea ce puţin după asta, el însuşi ne descoperă ca pe o iluzie de a noastră, râzând de noi, de truda noastră, pentru a o realiza, şi râzând şi de faptul, cum mi s-a întâmplat chiar mie, că nu am reuşit să ne creăm iluzii, din moment ce dincolo de aceste iluzii nu mai este altă realitate… Prin urmare, nu vă tânguiţi! Frământaţi-vă şi chinuiţi-vă, fără să vă gândiţi că toate acestea nu duc la nimic. Dacă nu duc la nimic este semn că nu trebuie să ducă la nimic, şi că e zadarnic, prin urmare, să căutăm o concluzie. Trebuie să trăim, adică să ne facem iluzii; să lăsăm să se joace în noi micul demon zeflemitor, până când şi-o slei puterile; şi să ne gândim că toate astea vor trece… vor trece…

Privi în jurul mesei şi-i arătă lui Lando pe tovarăşii lui adormiţi.

— Ba chiar, vezi? A şi trecut…

Şi l-a lăsat acolo, singur, în faţa mesei.

Lando se uită la stânjenitoarele atitudini ale prietenilor săi. Lipsite de orice eleganţă, îmbrăcaţi comic, cu figurile descompuse de oboseală şi le invidie somnul, deşi simţea, în acelaşi timp şi dispreţ faţă de ei. Putuseră să glumească; aşa că puteau să şi doarmă, uitând că

guvernul se prevala acum de dezordinile provocate de predicile lor unei lumi oprimate de atâtea inechităţi, dar încă surdă şi oarbă, ca să lovească încă o dată pământul acela, care se dăruise singur, fără pacte, cu un impuls de generozitate, Italiei, şi ca răsplată nu avusese altceva decât mizerie şi părăsire. Puteau să doarmă prietenii lui, uitând de sângele atâtor victime, uitând de tovarăşii lor căzuţi în mâinile poliţiei, care, desigur, că mâine aveau să fie condamnaţi de tribunalele militare...

Se ridică şi el; se duse spre sala de la intrare, dornic să iasă afară, să inspire o gură de aer, ca să se elibereze de angoasa care-l oprima, acum după ce încetaseră şi vântul şi ploaia. Dar se opri în faţa uşii, copleşit de amintirea vieţii de altădată care sălăşluia în vila aceea unde trăise bunicul lui, unde cu dezolatul sentiment de precaritate zadarnic lăsa unchiul său să-i treacă zilele triste, unde Mauro Mortara... Imediat se trezi din amintiri cu gândul la bătrânul lui, scos din cuibul lui, cu cruzime, în ultimele zile, din lăcaşul pe care cultul atâtor amintiri îl făcea sacru; mai mult decât pentru toate celelalte simţi o ciudă şi o ruşine din cauza isprăvii lui şi a tovarăşilor lui care provocaseră această ultimă consecinţă: de a alunga din Valsanía pe vechiul ei paznic, cel care îi apărea de câtva timp drept cea mai pură încercare a vechiului suflet insular; şi alergă să încerce să-l domolească, să-i strige căinţa lui şi să-l oblige să rămână. Uşa de la odaia lui Mauro era deschisă; camera era lăsată în întuneric şi goală.

În prag stăteau nesiguri şi rătăciţi cei trei dulăi. N-au mai lătrat. Dimpotrivă, s-au gudurat pe lângă el, neliniştiţi, cu urechile ascuţite ciulite, dând din cozile lor scurte, vrând parcă să-l întrebe de ce stăpânul lor, urmat de ei ca în fiecare noapte, la un moment dat s-a întors ca să-i gonească, trimiţându-i înapoi cu asprime: de ce?

De la un balcon din fund se auzi glasul lui don Cosmo:

— A plecat?

— Da, – răspunse Lando.

Don Cosmo n-a mai adăugat nimic. În întunericul posomorât, solemn şi parcă suspendat, al nopţii încă neliniştită, rămase să audă vuietul mării de lângă surpăturile Valsaniei şi lătratul mai mult sau mai puţin îndepărtat al câinilor; apoi cu o mână pe capul chel, privi fix câteva stele, cuiele misterului, cum le numea el, apărute pe o linie de cer, printre norii destrămaţi.

Fără să-i pese de noroiul de pe drum, în care i se înfundau bocancii săi cu cuie şi stropeau; cu ochii încruntaţi sub sprâncene şi aproape închişi; toată faţa contractată de indignare; o arsură acră în piept şi mintea stăpânită de o tenebră şi mai întunecată decât cea din jurul lui, Mauro Mortara ajunse deocamdată la peste o milă depărtare de Valsanía. Mergea în noaptea încă agitată de ultimul freamăt al furtunii, bătut din când în când de rafale de vânt îngheţat, care-i zvârleau ploaia în faţă picurată din copaci, de ici, de colo, de pe ziduleţe, de-a lungul şoselei. Mergea adus de spate, cu capul plecat, cu puşca atârnată pe un umăr, cele două pistoale pe şolduri, un pumnal cu teaca de piele la brâu, raniţa pe spinare, bereta păroasă în cap şi medaliile pe piept. Urca spre Girgenti; dar intenţiona să treacă mai departe; să părăsească şoseaua la un moment dat, şi să continue pe linia ferată; să treacă printr-un tunel scurt şi să iasă în Val Sollano, şi de acolo, în apropierea gării, s-o ia pe o altă şosea spre satul Favara, unde, într-o mică fermă, dincolo de aşezările săteşti, trăia un nepot de al lui, ţăran, fiul unei surori moarte de mulţi ani, care-i oferise de mai multe ori adăpost şi îngrijire în cazul când la adânci bătrâneţi ar fi vrut să se retragă din Valsanía. Se ducea acolo, la nepotul lui: dar nu voia să se gândească la asta. Capul, inima îi rămăseseră parcă strivite, prăfuite şi macerate de tropăitul paşilor acelor tineri, care ca un suprem ultragiu se introduseseră în *camerone* a generalului ca s-o profaneze, în timp ce el, dedesubt, în camera lui, se pregătea să plece. Nu mai voia să se

gândească şi să mai simtă nimic; să nu-şi mai închipuie nimic despre zilele care-i mai rămâneau. Totuşi, cu inima zdrobită, încet, încet, sub obsesia gândului că poate nepotul lui, ţăranul, îi oferise un adăpost fiindcă se aştepta de la el la cine ştie ce comoară, începu să se macine pe dinăuntru, luând proporţii în orgoliul lui exagerat. Numai ca tânăr şi din mâinile generalului, până la plecarea în exil la Malta, avusese un salariu. Când se reîntorsese la Valsanía, după isprăvile furtunoase ale vieţii lui rătăcitoare, pe mare, în Turcia, în Asia Mică, în Africa, şi după campania din 1860 *(Sessanta)* îşi oferise totdeauna munca, acolo, total dezinteresat. Şi acum, iată, la şaptezeci şi opt de ani, pleca de acolo sărac, fără un ban măcar în buzunar, cu singura lui bogăţie, medaliile din piept. Dar tocmai pentru că numai această bogăţie a avut din munca lui de o viaţă întreagă, – Prostule, – putea să-i spună nepotului său, – tu eşti stăpân pe trei palme de pământ; şi dacă te depărtezi cu un pas, nu mai eşti pe pământul tău; eu, în schimb, sunt aici, tot pe pământul meu, oriunde aş păşi, în toată Sicilia! Pentru că eu am străbătut-o de la un capăt la altul ca s-o eliberez de stăpânul care o ţinea în sclavie!

Şi luând astfel avânt, exaltarea lui creştea din ce în ce mai mult, întreţinută pe de o parte de durerea lui adâncă de a se fi smuls din Valsanía pentru totdeauna, şi pe de altă parte de nevoia de a umple golul, pe care-l vedea în faţa lui, cu reevocarea tuturor amintirilor care-i puteau da vreo mângâiere.

Râdea şi vorbea tare şi gesticula fără să se uite pe unde merge; râdea şinei ferate, stâlpilor de telegraf, roadele Revoluţiei, şi se lovea cu putere în piept şi spunea:

— Ce-mi pasă? Eu… eu… Sicilia… oh, *Marasantissima!* vă spun că Sicilia… Dacă nu era Sicilia… Dacă Sicilia nu voia… Sicilia s-a mişcat şi i-a spus Italiei: iată-mă! vin la tine! Mişcă-te tu din Piemonte cu regele tău, eu vin de aici cu Garibaldi, şi amândouă ne vom uni la Roma!

Marasantissima, ştiu eu: Aspromonte, raţiune de stat, ştiu eu! Dar Sicilia voia s-o ia înainte, de aici... tot Sicilia... Şi acum patru canalii au vrut s-o dezonoreze... Dar Sicilia este aici, aici, aici, cu mine... Sicilia, care nu se lasă dezonorată este aici cu mine!

Se pomeni deodată în faţa tunelului scurt care dă în Val Sollano, şi se miră că ajunsese atât de repede, fără să-şi dea seama; mai înainte de a intra în el, se uită la cer ca să-şi facă o socoteală după stele ce oră putea să fie. Părea să fie cam trei dimineaţa. Poate că în zori avea să ajungă la Favara. Străbătea tunelul şi ajungând lângă gara Girgenti, în locul unde începe şi drumul care duce în târgul cel mare cu minele de sulf, a trebuit să se oprească în faţa unei defilări de două companii de soldaţi care, muţi, gâfâind, cu pasul accelerat, se duceau noaptea într-acolo. De la cantonierul de pază a aflat că, în ciuda proclamării de stare de asediu, la Favara toţi membrii *Grupărilor muncitoreşti* desfiinţate, în primele ore ale serii, îşi dăduseră întâlnire în piaţă, asaltând şi dând foc primăriei, clubului nobililor, clădirii unde se dădeau taxele vamale, şi că incendiile şi răzvrătirea încă mai durau, provocând mulţi morţi şi mulţi răniţi.

— Aha? Da? Aha? Da! – fremătă Mauro. Încă?

Şi se descătuşă de braţele cantonierului care voia să-l ţină, văzându-l aşa înarmat, ca să-l salveze de pericolul la care se expunea de a fi arestat de soldaţii aceia.

— Eu? De soldaţii Italiei?

Şi alergă să se unească cu ei.

O bucurie impetuoasă, frenetică, îi înzdrăveni puterile care începuseră să i se sleiască; îi redă vechea vigoare bătrânelor sale picioare garibaldine; exaltarea se transformă în delir; simţi într-adevăr în momentul acela că este Sicilia, vechea Sicilie care se unea cu soldaţii Italiei în apărarea comună, împotriva noilor duşmani.

Devoră drumul, ţinându-se la câţiva paşi de acele două campanii care la un moment dat, avizaţi de unii curieri întâlniţi de-a lungul şoselei, grăbiseră pasul.

Când, la ivirea primilor zori ai dimineţii, plin de noroi din cap până în picioare, gâfâind cu sufletul la gură, exaltat de cursă, buimăcit de oboseală, intră o dată cu soldaţii în târg, nemaiavând timp să vadă nimic sau să se gândească la ceva; luat de val, într-o ploaie de pietre, într-o învălmăşeală furibundă, a avut ca o harababură de impresii atât de repezi şi de violente, încât nu şi-a putut da seama de nimic, decât de smucitura înspăimântătoare a unei fugi compacte care se grăbea, urlând; un tunet înfiorător; o prăbuşire şi...

Piaţa, zdrobită parcă şi în fugă şi ea în spatele urletelor poporului care o pustia, de îndată ce s-a rărit fumul puştilor, în livida paloare a zorilor, păru ochilor soldaţilor că ar fi reţinută de greutatea a cinci trupuri inerte, împrăştiate ici, colo.

O nevoie stranie, invincibilă, l-a obligat pe căpitan să dea soldaţilor săi un ordin, indiferent ce, numai să fie. Cele cinci trupuri rămase acolo, răsturnate hâd, într-o oribilă imobilitate, în mocirla pieţii striată de furia fugii, ofereau privirii o suferinţă insuportabilă. Şi un furier şi un caporal, la ordinul căpitanului, s-au mişcat năuci prin piaţă, apropiindu-se de primul din cele cinci cadavre.

Furierul s-a aplecat şi a văzut că cel căzut cu faţa la pământ era înarmat ca un brigant. I-a luat puşca din spate şi ridicându-şi braţul, a arătat-o căpitanului, apoi a dat puşca caporalului şi s-a aplecat din nou asupra cadavrului ca să-i ia de la centură mai întâi un pistol, apoi pe celălalt, pe care din nou i le arătă căpitanului. Atunci acesta, cuprins de curiozitate, deşi îi tremura încă rău un picior şi se temea ca soldaţii să nu-şi dea seama, se apropie şi el de cadavrul acela, şi ordonă să-l întoarcă puţin să-i vadă faţa. Întors, cadavrul îşi arătă pe pieptul însângerat patru medalii.

Atunci, cei trei rămaseră să se privească în faţă, în ochi, uluiţi, şi buimăciţi.

Pe cine omorâseră?

SFÂRŞIT